مشكاة المصابيح

İZAHLI
MİŞKAT-EL-MESABİH
TERCÜMESİ

MUSTAFA UYSAL

UYSAL YAYINLARI - 7

İZAHLI

MİŞKÂTÜL - MESABÎH TERCÜMESİ

İKİNCİ CİLD

Nûru nübüvvetten zuhûr eden hadis ve sünnetleri hâmil olan bu eser : Kütübü sitte ile birlikte on üç (13) sünenden = Hadis kitaplarından derlenmiş altıbin yüz yetmiş dört (6174) hadisi şerifi ihtiva etmektedir. Bu eseri okuyan kimse, birinci ciltde isimleri yazılı olan 13 hadis kitabını okumuş olacaktır ve bu eseri okuyan, Peyğamberle sohbet edip konuşan kimse gibidir.

TERCÜME VE ÎZAHDA TAKİP EDİLEN YOL

1 — Hadîsi şeriflerin arabca metinleri eksiksiz alınmıştır.

2 — Arabca metinlerdeki hadîs numaraları, tercümedede aynen zikredilmiştir.

3 — Kitabın aslı, Bahis ve Fasıllara bölünerek ilgili hadîsler yazılmış, bizde şekline riâyet ettik.

4 — Arabca metinlerin hemen altıda tercümeleri yapılmıştır.

5 — Tercümeler, «ÎZAHAT» başlığı altında açıklanmaya çalışılmıştır.

6 — Îzahat, evvela hâdisi şerifi rivâyet eden sahâbenin kısa hal tercümesi ile başlamıştır.

7 — Rivâyet eden sahâbenin, ismi yukarda geçmiş ve îzah edilmişse, ya oraya işâret edilmiştir veya isminden bahis terk edilmiştir.

8 — Hadîsi şeriflerin, metinlerinde gerekli görülen cümleler açıklanmış ve ilgili hükümler dermeyan edilmiştir.

9 — Îzah bölümünde, naklettiğimiz âyet ve hadîslerin sâde mealleri zikredilmiştir.

10 — **«Mişkâtül Mesâbih»** adlı tercümseini yapdığımız eserin, tahkikli metni üç cilt hâlindedir. Hadîsi şeriflerin tertip şekli ve kitabın bölümleri hakkında gerekli mâlumat; esas metnin baş tarafında zikredilmiştir.

11 — Tercüme ve îzahdan evvel, «Musannıf ve eseri» ile «Sünnet ve hadîs» hakkında gerekli bilgiler arzedilmiştir.

12 — Birinci Cildde ismi geçen sahâbe ve tâbiînin hayatı, bu ciltde terk edilmiştir.

13 — Îzahat bölümünde istifâde edilen kaynakların, isimleri, Cilt ve sahife numaraları yazılmıştır.

مشكاة المصابيح

Î Z A H L I
MİŞKÂTÜL - MESABÎH TERCÜMESİ

«Size, iki şeyi terk ettim. O iki şeye sarıldığınız müddet, asla dalâlete sapmazsınız. O iki şeyde, Allâhın kitabı ve Resûlünün sünnetidir.»

186 nolu hadis, Muvattâ

İKİNCİ CİLD

MÜELLİF
HATÎBİ TEBRİZÎ

MÜTERCİM
MUSTAFA UYSAL
Konya Merkez Vaîzi

İTHAF :

«Allâhü teâlanın lutfu keremi ile tercümesini yapdığımız bu eseri : Veliyyi nîmettim olan faziletli üstâdım **Akşehirli Hacı Ahmet** efendi, **Aksekili Hüseyin Feyzi** efendi, **Bozkırlı Tevfik Bilge**, efendi ile babam, ve annem ve büyük babam **Molla Hüseyin** efendinin rûhuna hâlisen lillah ithaf ediyorum»

Mütercim

بسم الله الرحمن الرحيم وبه نستعين

كتاب العلم

الفصل الاول

١٩٨ – (١) عن عبد الله بن عمرو، قال: قال رسول الله ﷺ: «بلّغوا عني ولو آية، وحدّثوا عن بني إسرائيل ولا حرج، ومن كذب عليّ متعمّداً، فليتبوّأ مقعده من النّار». رواه البخاري.

Tercümesi :

İLİM BAHSİ

BİRİNCİ FASIL

198 — (I) Abdullah bin Amr (R.A.) den mervîdir, dedi;

Rasûlüllah (S.A.V) buyurdu :

«Bir âyette olsa, benden tebliğ ediniz. Beni israîl-den de nakledib söyleyiniz ve fakat (yalan ve uydurma gibi şeylerle) **güçlük ve günah hal olmayanı naklediniz.**

— Bir kimse, bilerek benim üzerime yalan söyler (uydurma hadisle iftira eder) **se, işte o kimsenin varacağı yer, Cehennemdir.»**

(Hadîsi, Buhârî rivâyet etmiştir.)

(Hadisi, ayrıca Müslim, Nesâî, Tirmizî, İbnimâce, Ebû Dâvud, Hâkim Tabarânî, Dâre Kudnî, İbni Adî ve başkaları pek çok sahabeden rivâyet etmişlerdir.)

İ Z A H A T

«İlim bahsi» başlığının ihtivâ etiği hükmü kısa yoldan açıkladıkdan sonra bu bahsin birinci hadîsini îzah etmeye devam edelim.

İlim kelimesi-nin çok çeşit târif ve îzahları edilmiştir. Aslında her ilim dalının ihtiva ettiği hükümlere göre, târifi yapılmıştır. Din ilmi ile dünya ve maddi ilimlerin târifleride yine keyfiyet farkları ile açıklanmıştır.

Biz burada sâde ve sâde din ilminin târif ve çeşidlerinden bâzılarını açıklamaya çalışacağız. Bilhassa bilinmesi farz olanlarını zikretmekle iktifa edeceğiz.

İLİM : Bir sıfattırki; O ilmin sahibine dil veya kalb ile zikri ve mevcud olan veya lafızlarla söylenebilen şeyleri açıklayan veya o ilimle açıklanabilen bir varlıkdır. Bu târif **Ebû Mansûru** Mâturîdinindir. veya ilim : Vakıa mutabık olan cezmi sebatla inanmaktır.

(Tarifatı Seyyid, 103)

Veya İlim : Öyle bir sıfattırki : Bozmak ve ihlâl etmek ihtimalı olmayan bir şekilde eşyaların temyiz edilib ayırt edilmesini neticeleyen bir varlıkdır. **(Şerhi akâid, 6 ve Hadîsi erbeîin şerhi, 18)**

Yani, insan oğlunun akıl ve idrâki ile anlayabileceği ve hissiyyatı beşeriyyeye Şâmil olabilecek her şeye vakıf olabileceği ve onlar hakkında kesin bir kanaat hasıl olacaktırki, bu mesele bundan ibârettir. Veya bu eşyanın aslı esası şundandır gibi.. Kesin ve kat'î neticeleri verdiren en güzel ve en yakîni bir seâdet ve hidâyet sebebidir.

Evet ilim, her hangi bir şeyin adını, esasını mâhiyet ve şeklini en iyi şekilde anlaşılmasını ve kesin bir neticeye bağlanmasını sağlayan sıfattır. Fakat aşağıda beyan edeceğimiz ilmin sebeblerinin sâlim bir şekilde var olması ve o sebeblere dayanan sahih ve sağlam bir esaslara bağlanan ilim, iyi ve kesin netice hasıl eder.

İlmin sahih sebeblerine dayanmayan veya ilmin sebeblerinde fasidlik olanların bilgi ve ifadeleri ve hatta anlayışları, ilmin târifine girmez. Belki zan, vehm, şek ve ilmin zıddı olan cehil hükümlerine girer. Böyle oluncada her hanki bir şey hakkında Kat'î ve isâbetli bir bilgi hasıl olmaz.

Meselâ : Bizzat kendisi görüp işitmeyen, dokunmayan ve tadına bakıp şâhid ve hâzır olmayan ve aynı zamanda şer'i bir delilede dayanmayan bir şeyi başkasından duyan bir kişinin bilgisi, kesinlik ifâde etmez. Zira her hangi bir haber, doğru ve yalâna ihtimalı vardır. Zannı gâlib veya haber verenin sadâkatı tercihe ve hüsnü zanna mukarın ise, hüsnü zan olur. Kesin bir bilgi ifâde etmez. Öyle oluncada zanla ve hatta belkide şekle yakîn ve kat'î hüküm verilemez.

Nitekim mecellenin dördüncü (4.) maddesinde şöyle denilmiştir :

«Şek ile yakîn zail olmaz.»

Hakîkat böyle iken, bir takım cahiller; Bizzat görmediği, işitmediği ve hazır olup şâhid olmadığı bâzı şeylere «falan söylemiş, falan görmüş, falan duymuş gibi...» ifadelerle bir takım hüküm vermeye veya bâzı şeylere tâbi olmaya kalkışıyorlar. Bu şekildeki hareketler, cehlin ve câhilliğin verdiği noksan ve hatalardır.

Burada bir husûsuda kısa yoldan açıklamak isteriz. İlim, îmandan sayılmaz. Bilgi îmandan sayılmış olsaydı. Bu gün bir çok Papaz ve Rahipler, Kur'anı ve hükümlerini bilmektedirler. Eğer bilgi îmandan olmuş olsaydı, o Hıristıyanların ve daha başka bilen kâfirlerin mü'min ve müslüman olmaları gerekirdi. Binaenaleyh hakikatı bilmekle berâber o hakikatlara dil ile ikrar ve kalb ile tasdik ederek inanmak şarttır.

Bu husus Kur'ânı kerimde şöyle beyan edilmiştir :

«**Kendilerine kitap verdiklerimiz** (yahûdi ve hırıstıyanlar), **Peygamberi** (ve getirdiği hükümleri), **öz oğullarını tanıyıp bildikleri gibi bilirler. O halde içlerinden bir topluluk hak ve hakîkatı bile bile gizlerler.»**

(Bakara Sûresi, 146)

Bu âyeti kerime ve Bakara sûresinin 30-31. âyeti kerimelerinin hükümleri gibi, pek çok âyeti kerimelerde beyan edildiği üzere; her ilim sahibi, îmanlı olmaya bilir. Fakat her îmanlı kimse, mutlaka ilim sahibidir.

Bütün beşerin atası Âdem aleyhisselâm, bir Peygamber ve hak tebliğcisi olarak yaratılıp yer yüzüne halife tayin ediliyor. Hz. Âdem Peygamber olmakla hakka inanan bir kişi olduğu gibi, bütün varlıklara, yâni meleklere ve iblise üstünlüğü ilmi ile olduğu yukarda numarasını belirttiğimiz âyetlerde beyan edilmiştir.

Şu halde îman, ilimsiz tasavvur olunamaz. Bir kimse müminmidir? O kimse hayr ile şerri ve hak ile batılı tefrik edecek kadar bir bilgiye sahip olmasını gerektirir. Bütün Peygamberler ve dört halife ile diğer sahâbe ve mü'minlerin halleri bu kabildendir. Yanî îmanlı olan her mü'min, mutlaka zarûratı diniyyesini bilen bir kimsedir.

Fakat ilim, îmandan sayılmaz ve ilim sahibine, inanmadıkca «Mümin» denemez. İlim sahibi olupda inanmayanların başında kör iblis ve onun zürriyeti bütün şeytanlar, yâni cinnilerden ve insanlardan olan ilim sahibi olupda inanmayan şeytanlar, bu kabil kâfirlerdendir. Bakınız, Arâf sûresi, ayet II-in devamı.

Mükemmel îman, ancak son Peygamber Muhammed aleyhisselâmın, Allah tarafından tebliğ etmiş olduğu hükümleri kesin delile dayalı olarak bilib kabul etmek ve insanın rûhunun buna dâir anlayış ve tevâzu kazanmasından ibârettir.

Hadis ilmindede; ilmin târifi biraz değişik olarak beyan edilmiştir. İlmi hadis hakkında birinci cildin başında uzun târif ve izahlar yapılmıştır.

Şârih **Aliyyulkâri** merhumda ilmin târifini şöyle yapmıştır.

İlim : Kalbde bir nurdurki, Peygamberin Muhammedî sözlerinden, fîli ahmediyyesinden ve ahvalı Mahmûdiyesinden parlayan çıralardan iktibas olunmuşturki, o nur ile Allâhü teâlaya, sıfat ve fiilleri ile ahkamlarına doğru bir şekilde kavuşmayı sağlar.

Eğer bu ilim, beşer vasıtası ile hasıl olursa, işte o ilim kesbî (kazanç ve çalışma ile) olan ilimdir. Ve eğer beşer vasıtası ile olmazsa, bu takdirde o ilim, ilmi ledaünnî-dir. O ilmi ledünnî ise, vahy, ilham ve ferâset kısımlarına ayrılmaktadır.

Vahy : Lugatda, suratla bir şeye işaret etmektir.

Istılahda vahy : Peygamberin kalbine vasıl olan kelâmı ilâhidirki, sûreti (lafzı) ve manasının inmesi, ancak ve ancak Cebrail vasıtası ile olursa, işte bu kelâmı ilahidir. Kur'anı kerim ve diğer ilahi kitaplar gibi.

Şâyet Peygamberin kendine Meleksiz olarak kelâmın mânâsı iner ve kendi sözü ile tâbir ederse, buda hadîsi nebevidir. Bu her ikisini Kur'anı kerim şu âyetle beyan ediyor :

«O (Peygamber) **hevâdan** (kendi nefsinden) **söylemiyor. Kur'an sade bir vahiydir. Ancak vahy olunur.**» (Necm Sûresi, 3-4)

Vahyin hakiki söyliyeni, hak teâladır. Evvelâ Muhammed Aleyhisselam, Cebrail vasıtası ile söylemiştir. İkinci defa onun vasıtası ile ashâbı, ashâbın vasıtasiyle tabiîn ve devam eden ilâhi âyetlerin hüküm ve lafızlarını okuyup söylemek silsile ile devam etmiştir. Halâda aynı minval üzere vahy mahsulu olan ilahi kitabın tâlim ve tebliği aynı şekilde devam etmektedir. Kıyâmete kadar aynı şekil devam edecektirde. Çünkü din kıyâmete kadar bâki ve daimdir.

Bu son cümlenin daha geniş îzahı birinci ciltde ve **«İslâma Sokulan Bid'at ve hûrâfeler»** adlı eserimizin bir ve ikinci cildinde açıklamalı olarak zikredilmiştir.

İlham : Luğadda, iblağ, ilkâ, doğuş, ve kalbe doğan manalarına gelir

Istılahda ilham : Feyiz yoluyla kalbe ilka olunan mâna ile tefsir olunmuştur.

Akâid-i Nesefide, ilhamın hükmü şöyle beyan edilmiştir :

«Ehli hak indinde ilham : Bir şeyin sahih ve doğru olduğunu bilme sebeblerinden değildir.» (Şerhi Aâid, 12)

Hüccetül islam İmamı gazâli Rahimehüllahda demiştir :

«**İlham;** Delilsiz hasıl olan bir ilimdir.

— Eğer bir melek'in ilkâsını müşâhede ederek ilim hasıl olursa, ona «vahy» denir. Buda Peyğamberânı izâme mahsusdur.

— Melek müşâhede olunmadan olanada, «ilham» denilir. Buda Evliyâ-i kirâme mahsusdur.

— Evlîyaya mahsus olan ilham : Cumhûra (kelâm, fıkıh, tefsir ve hadis âlimlerine) göre, hüccet (delil) değilsede, mutasavvıflara göre, huccet (delil) dir. Lâkin Hz. Rasûlü ekrem efendimizden sadır olan ilham, bütün cumhur ve ehli tasavvufa göre, hüccet (delil) dir.

— **İlham :** Dînî hükümlerin ve mezheplerin sahihliği hakkında bilgiye delil olamaz. Çünkü herkes kendi ilhamına «sahih», hasmının sözünüde «fâsid» iddia edebilir. Bu ise, bir ilhamına istinâden kendi sözünün hükümlerin dinde yeri varmışcasına zıd olanların sahihliğine hüküm vermek gibi bir karışıklığa gidilmiş olur.»

(Nakdül kelâm, 38)

Aliyyülkâri Merhumda Mirkad isimli şerhinde ilhamı şöyle tarif etmiştir :

İlham : Hak teâlânın kullarının kalblerinde kayıpdan olan bir şeyi ilkâ edip tecelli ettirdiği hak olan bir ilimdir.

Yukardan beri buraya kadar târif ve açıklamasını yaptığımız ilham, kesin bir ilim ifâde etmemekle berâber, kendilerinde tecelli eden mümini muhlisler için ilim olabilir. Yani ilham yoluyla, şahsın kendine mahsus bâzı şeylerin ilmi hâsıl olabilir.

Başkaları için kesin ve sahih bir ilim olamaz. Zira ilim ifâde etmiş olsa, şeytanın ve nefsin vehimlerinden hasıl olan pek çok şeylerin ifsâd edici telkin ve iddiâları ortayı fesâda uğratır. Öyle oluncada, her ferd kendi görüş ve düşüncelerini hakmış gibi savunur ve hak kendi görüşü doğrultusunda olmasına çalışır.

Bu takdirde edille-i Şer'iyye olan kitap, sünnet, icmâ'ı ümmet ve kıyâsı fukâha bir kenara atılıb fertlerin şahsî görüşleri itibar görüp ilahi kanun yerine beşerî kanunları hakim kılma iddiâları yer alır. O zamanda cemiyet ve cemaat fesâda uğrayıp hayat, tezâdlarla hercümerç olur.

Nitekim bir âyeti kerimede meâlen şöyle buyurulmuştur.

«(Ey müminler!) **Bilinizki, içinizde Allâhın Peygamberi var. Eğer o** (Peygamber), **bir çok işlerde size** (sizin görüş ve düşüncelerinize) **uysaydı, muhakkak darlığa** (sıkıntı ve çatışmaya) **düşerdiniz....»**

(Hucurat Sûresi, 7)

Ayeti kerimede belirtildiği üzere, Peyğamber; ilâhi vahyi bırakıp insanların görüş, düşünce ve yaşayışlarına tâbi olmuş olsaydı, cemiyet ve cemâat tezadlara maruz kalıb çatışma ve fitnelerin içinde perişan olup helâk olurlardı. Zira dine bağlı olup namaz kılan, oruç tutan, zekât veren ve haramlardan kaçınanlarla, namaza, niyaza, helal ve harama riâyet etmeyip bütün harm ve kötülükler içinde yüzüp kendi görüş, düşünce ve yaşantılarını savunarak onların görüş ve yaşantılarıda sanki doğru ve hak gibi kabul edilmesi gerekir. Böyle oluncada zıd olanların bir araya cem edilmesi gibi mümkün olmayan bâtıl iddia ve yaşantılar ortaya çıkar. Hürriyet savunucularında görüldüğü gibi, hayat felc olur.

İslâmın esâsını teşkil eden kitap ve sünneti bırakıp, kendi görüş ve düşüncelerini hak gibi gören pek çok müfsidler, görüldüğü üzere cemiyet ve cemaatı fitne ve fesatlıkların içinde perişan etmişlerdir. Aynı hal gâyet açık bir şekilde hâlâda görülmektedir.

Binaenaleyh en doğru ve en isâbetli olan, her müslüman kişinin kendini dine uydurması lazımdır. Dîni kendine uydurmaya çalışanlar, dâima millet ve memleketleri fitne ve fesadın içine düşürmüşlerdir. Öyleleri görülmüştürki, Kur'anı kerimin apaçık hükümlerine aykırî görüş ve düşünceler ortaya atmışlardır veyâ islâmın hükümlerini yaşayanlar, ayıplanmışlardır. Bir tarafdanda kendilerinin fikir ve düşüncelerini savunarak mücâhid süsü ile hâinliklerini kapatmaya çalışmışlar ve hâlâda aynı hal üzere olanlar görülmektedir.

«Bana ilham olundu, bana gösterildi, bende şu fikir hâsıl oldu, benim görüşüme göre, bence.. gibi..» cümlelerle iddialarda bulunub kitap ve sünnetten hiç bahsetmeyen veya kitap ve sünnetten anlamayan ve belkide kitap ve sünnetin dilini bilmeyen nice câhiller evliyâ kılığına bürünüb müslümanları şaşırtıp sapıtmışlardır.

Bu düşünce ve davranış içinde olanların kötülükleri hakkında bir nebze îzahat **«İslama Sokulan Bid'at ve Hurâfeler»** le **«İslamda Evliya Meselesi ve Hârikalar» adlı** eserlerimizde beyan edilmiştir.

Firâset : Bir çok şeyin kılık, kıyâfet ve sûretlerinin eserlerine vâkıf olma firâseti sebebi ile gayıpdan olan şeye bilginin hâsıl olup aydınlanmasıdır. (Mirkat, 216)

Seydi Şerif cürcâni (R.A) de şöyle târif etmiştir :

Firâset : Lugatda, tesbit ve nazar etmektir. Yani, anlamak ve bilmektir.

İstilahda Firâset : Yakînî olanın açıklanması ve gayıb olanın aydınlanmasıdır. (Târifatı Şeyid, 110)

Firâset hakkında Resûlü Ekre mSallallâhü Aleyhi Vesellem şöyle buyurmuştur :

«Müminin, firâsetinden Allâha sığınınız.» (Buharî, Tirmizî, Feyzülkadir, C. I, 142)

Firâset, müminin bir iç güdüsü ve kalbi ile anladığı hissî bir ilimdir. Pek kesinlik ifâde etmez. Fakat kendine bir çok şeylerin gelmesi ile kendinde bir bilgi hasıl olabilir.

Bilhassa daha evvel bildiği şeyler, hallerine sıfat ve huylarına vakıf oldukları hakkında aklın ve zekânın verdiği kuvvetle bazı şeylere muttalî olur. Bu ıttıla ilede olması mukadder olan bâzıları hakkında isâbetli fikir, düşünce ve beyanda bulunabilir.

Şöyle bir soru sorularak cevablandırırsak daha iyi açıklanmış olur :

Sual ; Mûminin fîrâsetinden kaçının, demenin manası nedir?

Cevap ; Bundan murad, mâsiyet ve günahları işlemekden kaçınınız. Zirâ firâsetli mümin, sizin işlediğiniz günahlara vakıf olur. Bu takdirde olduğu gibi önünüze kor, kötülükleriniz açıklanmış olur.

Evet kâmil îmâna sâhib olan müminlere, firâset yoluyla bazı şeylerin zahir olacağı muhakkakdır. Fakat o firâset sahibi, mutlaka aklı selim, beş duyusunun salim bir şekilde mevcut olması aynı zamanda mütefekkir bir kişi olmakla berâber, gözlerini harama bakmakdan sakınması, nefsini Şehevâni olan fenalıklardan men etmesi, iç âlemini murâkabe edib düşünceye mâlik olması ve helâl lokmayı yemesi şartdır. Yukardaki hadisi şerifi şerh edip açıklayan âlimler bu şekilde izah etmişlerdir.

Meselâ : ehli irfan sahibi **imamı Rağıb** Şöyle demiştir :

«Firâset, İnsanın; heyeti umûmiyyesi, şekilleri, renkleri ve sözleri ile ahlakına, fazîletlerine ve rezilliklerine delâlet hallerini isbat edib bilmektir.» (Feyzül kadir C. I. 143)

Müminin veya başka kişilerin, Allâhın nûru ile bakabileceğini, şâyet cenâbu hak nûru tecelli ettirmezse, bakamıyacağını ilâhi âyetde şöyle buyurulmuştur :

«Allah (c.c.), **kime nûru yaratmazsa, artık onun için hiç bir nur yoktur.»** (Nur Sûresi, 40)

Nûru ilâhi tecellisi olan her akıllı kişi, bir çok hakikat ve gerçeklere muttalî olub ibret alır ve bâzı ahlak, ahval ve rezâletleri bilebilir.

Nitekim bir âyeti kerimede şöyle buyurulmuştur :

«Elbette bundan keskin anlayışlar (firâset sahibleri) **için ibret alâmetleri vardır.»** (Hicir Sûresi, 75)

Firâset sahibi, kişilerin kılık, kıyâfet, söz ve ahvallerden insanların iç yaşantı ve ahlakına vakıf olabileceğine delâlet eden âyetde şöyle zikredilmiştir.

«(Ey habîbim!) **Sen onları simalarından tanırsın.»**

(Bakara Sûresi, 273)

Diğer bir âyeti kerimenin delâleti :

«Mücrimler (Müşrikler, azgınlar), **simalarından tanınır.»**

(Rahman Sûresi, 41)

Mûmini muhlisde ,ilâhi nur tecellisi ile firâset ve zekânın yüksekliği neticesi, bâzı şeylere vukûfiyyet olabileceğini beyan ettiğimiz delillerden anlaşılmıştır. Bu hal mûminde olunca, ona kerâmetde denilebilir.

Fakat riyazad yapan fâsık ve fâcirlerdede, riyâzat yapdıkları (çok yemek ve içmekten kaçındıkları) nisbetde kendilerine bir firâset anlayışı olur. Bu halin şer'i yönde bir değeri yoktur. Ancak esbâbına sarıldığı nisbetde kendisine bâzı şeylerin anlaşılma keşfi görülebilir. Bu hal ise, hem müminde ve hem kâfirde görülebilir.

Netekim **«İshakı Zencânî»** denilen akâid manzûmesinde şöyle beyan edilmiştir :

Firâset Akılın sermâyesidir, kerâmetdende imâniyyesidir.
Riyâziyye olan nev'i firâset, kerek eshâbına hıfzu Hırâset (riâyet)
Kim etse ekli şürbünde (yeme ve icmesinde) **tecerrüd,**
Bedenden mümkin oldukca teferrüd (ferdî, inzivalı yaşamak).
Bulur olmazsada Şer'ice nef-i (Şer'i menfaatı olmasada),
Tecerrüd ettiği mikdar keşfi (bulur demektir).
Olur mûminde kâfirde bu hâlet,
Velî olmasına etmez delâlet.

Şimdi burada îzahını yaptığımız ilham ile firâsetin arasındaki farkı açıklayalım;

Firaset : Kılık, kıyâfet, ahval ve akvallarını iyi bilme vasıtası ile gayıbdan olan bâzî işleri keşfetmektir.

İlham : Gayıb olan işlere vâsıtasız vâkıf olub o işlerin mâlum olmasıdır.

Vahy ile ilhamın arasındaki fark ise, açıkdır.

Vahy : Melek vasıtası ile olan ve vahyi ilâhî hükme bağlanan, aynı zamanda kesin bilgi ve hüküm îcab ettiren bir esasa dayanır.

İlham ise, bunun zıddına bâzı zuhûrattan ibârettir. Vahye tâbi değildir. Bir şey hakkında kesin ve sıhhatlı bilgiyide gerektirmez.

Yukardan buraya kadar yapmış olduğumuz açıklamalı târiflerde, bir düşünce hasıl olabilir. «**Gaybı Allahdan başka kimse bilemez.**» hakikat böyle iken ilham, firâset ve ilmi ledünnî yoluyla gaybın bilineceği anlaşılmıştır.

Evet yine gaybı Allahdan başka kimse bilemez. Fakat bâzı kişilerin bâzı gaybları şahsî ilim kemâlı ile bildiklerini câhiller bilemez. Câhillerin ve insanların bilemedikleri şeyleri başkalarının bilmesi olursa, bu gaibden sayılmaz. Bilgisizlikdendir. Her ne kadar bâzılarının haberi yoksada, bilenler vardır.

Birde gayb olan şeylerden bazılarına cenâbu hak dilerse, bazı kullarını lutfu keremi ile vakıf ve âlim kılar. Peygamberlerde ve ona tâbî olan ilmi ile âmil olan evliyâ kullarında olduğu gibi.

Bu husus Kur'anı kerimin şu meâldeki âyeti kerimesinde beyan edilmiştir :

«**O** (Allah c.c.), **bütün gaybı bilendir; Gaybe dair ilmini ise, hiç kimseye açmaz. Ancak bir Peygamber olarak seçtiği müstesnâdır.** (Ona bâzı gayb olan bilgileri açıklar-ve bunlar mûcize olur.)»

(Cin Sûresi, 26-27)

Şu halde mûcize olarak Peygamberde görülen bâzı gaybe dâir bilgiler, velî kullarda da kerâmet olarak zuhûr edebilir. Fakat bu hal nâdiratdandır. Nâdir olanlar ise, yok hükmündedir.

Gaybe dair daha geniş mâlumat, «**İslâma sokulan Bid'at ve Hurâfeler**» le «**İslamda Evliya meselesi ve Harikâlar**» adlı eserlerimizde mezkürdür.

İlmin tesbit ve tahakkuk dereceleri :

Şimdi burada birde ilmin tahakkuk yönleri olan ilmel yakîn, aynel yakîn ve Hakkalyakîn-in târif ve hükümlerini îzah edelim. Bu üç hükmün ihtivasını ayrı ayrı beyan etmeden önce **YAKÎN** kelimesinin manasını açıklayalım.

YAKÎN : Luğatda, bir nesnenin hakîkatına ermek sûretiyle şek ve şüphe olmayan bir bilgidir.

Istılahda yakîn : Bir şeyin hakikatına îtikat ve inanç ile, o şeyin hakkında kesin ve kat'î bir kanaatla vâkıa mutabık ve o şeyden başka şekil mümkün olmayacağına inanmaktır. (Keza târifatı Seyyid, 157)

Diğer bir târif ile **yakîn** ; Vâkı'a mutabık ve her hanki bir şüphe vericinin şüphesi ile zâil olmayacak sûrette şek ve şüpheden ârî olan sâbit ve câzim bir itikad, demektir.

Diğer bir tâbirde yakîn; Şek ve şüphe bulunmayan kesin kanaat hasıl olan ve şüphe karışmayan ve nakza (bozulub çürütmeye) ihtimalı bulunmayan ilimdir.

«Şu anda şüphem yokki, bu böyledir. Şimdi ve ileride şüphe edilmez, bu böyledir. Başka türlü olmak imkansızdır, bu böyledir.» Bu hükmün üçüde yakîn ifâde eder. Fakat asıl yakîn ikinci ile üçüncüdür. Birinci târifdir. (Keza Kur'an dili, C. I, 201)

Yakînde matlub olan vâkıa mutabakat ve şüphenin olmamasıdır. Fakat bu vâkıanın zarûrî olması değil ancak vâkî olması şarttır. Binâenaleyh müşâhedât, mücerrebât, mütevâtirât ve istidlâlâtı sahîha dahî yakîn ifâde ederler.

Yakînin mertebeleri vardır. Meselâ : Riyâziyat ,mantıkî kıyasın neticeleri yakînî ve zarûrî olduğu gibi ulûmu âdiye ve mücerrebe, ulûmi tabîiyye meyânında kimya ve fizik ilimleri zarûrî olmayarak yakînîdirler. Ancak bunların mücerreb olan vakıalarında fâsid istidlallar ile netice elde edilen nazariyeler ve faraziyelerin hapsi yakîni değildir.

Bu sebeblere binâen tayyâreleri yaparız, fakat bir çimeni, bir böceği, serçenin bir tüyünü yapamayız. Acaba mümkin değilmi idi? Mümkün olmasaydı var olmazdı.

Öyle ise, fenleri kendi hudutları dahilinde tâkib ve terakkî ettirmeliyiz. Fakat onlara inanırken hiç bir zaman Allâhın kudretini tükettik (ihtiyacımız kalmadı), dünya ve âhireti bitirdik zannetmemeliyiz. Âdetten ve âdiyetten olan yakîniye, zarûrî olan yakîniyyatı fedâ etmemeliyiz.

Biz var isek, bizim ilmimiz var ise, Allâhü teâla ve onun ilmi, kudreti daha evvel var. Şâhid olduğumuz bugünkü âlem vâr ise, yarınki gâib âlemi (âhiret âlemi) de bittabî var. Bugün olmayanlar, yarın olur. Bugün inanmadıklarımıza yarın inanmak mecbûriyetinde kalırız. Hiç yanılmamak, hiç şaşmamak, tamâmen ye'se (umutsuzluğa) düşmemek istiyorsak, hiç bir hâdisenin yıkamıyacağı hiç bir şüphe vericinin izâle edemiyeceği en hak ve en küllî esaslara îmân etmeliyizki, yakînî dâiremiz daralmasın. İlmi fenni boğmayalım. İmkan sahasını (daraltıp) kısaltmıyalım. Muhal zannetiklerimizin mümkinliğini, hatta vukûunu gördüğümüz zaman, perişan oluruz.

Sudan ateş, ölüden diri çıkar mı? Biiznillah çıkar. Hayat yapılırmı? Biiznillah yapılır. Göklere çıkılırmı? Biiznillah çıkılır. Kâbirde sual sorulurmu? Biiznillah sorulur. Ölen dirilirmi? Biiznillah dirilir. Lâkin iki kere iki tek olurmu? Olmaz. Cüz küllünden büyük olur mu? Olmaz. Mâlül illetini geçermi? Geçmez. İnsan bizzat hâlik ve mabud olabilirmi? Olamaz. O (insan), Allahın izniyle kuşda yapsa, ölüleride diriltse, yine kuldur. Bütün imkanlar Allâhın kudretindedir.

Bu temsilli ve tebyinli açıklamanın uzun îzahı, Hamdi Yazır Merhum üstadımızın «Kur'an Dili» adlı eserinin birinci cildinin 201-203. Sahifelerinde mezkürdür.

İLMEL YAKÎN : Yakîni ilim, vakıa mutabık inkârı kâbil olmayan bir ilimdir veya işlerin tasavvur olunduğu üzere kat-îlik veren ilimdir.

Bu ilme erişenler, delilleri inkar edenlerle veya bilginin zıddını savunanlarla karşılaşsalar, o münkirlerin ve şüphe vermeye çalışanların söz ve iddiâlarına aslâ iltifat etmezler. Bilib inandıklarında sebat ederler. Ölüme, ölümden sonraki âhiret âlemine bilgi ve inançlarında sebat edenler, bu kabil bilgin müminlerdir. Kendilerindeki bilgi ile yakîniyyet hâsıl olan bir bilgi derecesidir.

Bir âyeti kerimede şöyle buyurulmuştur :

«Ve âhirete ise, Şüphesiz yâkînen inanırlar.» (Bakara Sûresi, 4)

Diğer âyeti kerime meâlide şöyledir :

«Sakının; eğer ilmel yakîn : (kesin ve kat'î) **bir bilgi ile bilseydiniz** (böyle çoklukla böbürlenme yapamazdınız).» (Tekâsür Sûresi, 5)

Yukarda geçtiği üzere yakîn, aslında şeksiz ve tereddütsüz ilim mânasındadır. Binâenaleyh bir kimsede yıkılmaz ve yok edilemez bir halde ilim hasıl olursa, o kimseyi hiç bir şey aldatamaz ve her hanki bir iğfalcıya kapılmaz.

Hemen üstde tekâsür sûresindeki âyeti kerimede de belirtildiği üzere, yâkînî bilgiye sahip olanlar, sülâle ve soylarının çokluğuna, mal ve mülke, makam ve mansıba bağlanıb onlarla büyüklenib gururlanmazlar. Fakat bilmiyenler, ölüm ve ötesine ilmel yâkin ile bilib inanmayanlar, cehlin verdiği gurur ile yanlış giderler. Soy sop çokluğu ve mal mülk iftiharı ve hatta şan şöhret düşkünlüğüne kapılıp vakitlerini gururlanma ile geçirirler.

Bir çok kimseler, ilim denilince ilmin lafını etmek, onunla süflî ve fânî maksadlar elde etmek zannederler. Bu lakırtılarla böbürlenib öğünmek ve etrafı erbea temin ederek mal mülk ve ahbabı yârân edinmeyi, ilmi ve ilmin nâmını kötü maksadları için kullanmayı hüner sayarlar.

Halbuki düşünülürse, müfessirlerin ihtar ettikleri beyanlara göre, yukardaki son âyette ulemâye (âlim ve bilginlere) çok büyük tehdit ve ihtar vardır. Zira bu âyet delâlet ediyorki, soy sop, sülâle ve mal mülk ile böbürlenmenin âkibetindeki âfet ve felâkete yakîn hasıl olsaydı, öyle fâni ve hasis şeylerle iftihar ve böbürlenmeden vaz geçerlerdi.

Bu ise şunu iktiza eder; demekki, soy-sopla böbürlenib, mal mülk ve makam, mansıbla gururlanmayı terk etmeynlerde, yakîn hâsıl olmaz. Onlar doğruyu görüb bilemezler.

O halde ilmin hakikatını sezmiyerek ilmi kötüye kullanan, bildiklerine îmanı olmayan, bilgisiyle ilme yaraşır amelde bulunmayan, bununla berâber âlim nâmını taşımak isteyenlerin vay haline!...

İlmin Şiarından birisi ve hatta en birincisi ,güzel amelin en mükemmeline yönelik olmasıdır; O ilim, amel zamanında önünde bulunursa, rehber, teşvik edici ve vâiz olur. Amel vakti geçtikten sonra ilim hasıl olursa, o vakitde hasret ve nedâmet olur. Zira insanın ömrü geçip sona doğru gelince bir şeyler öğrenir ve amellerin kıymetini bilirse, geçen ömür, zaman ve vakitlere nedâmet eder.

İşte kıyâmet günü, kıyâmet ehlinin hâli bunun gibi olacaktır. Çalışanlar, «neden daha iyi çalışmadık» diyeckler, çalışmayanlarda «neden biz çalışmadık» diyerek teessür ve üzüntü beyan edeceklerdir. Onun için gençler ve zinde kimseler, hayat ve memat için karanlıkları nurlandıracak olan yakîn ilmine = ilmi yakîna çalışmalı, ilmi olanlarda güçleri yetebildiği kadar bilgilerini âhirette işlerine yarayacak ve mîzanlarında ağır basacak iyi ameller yapmak için tatbik ve icraya çalışmalıdırlar. İlimden maksad dünya ve âhirette faydalanmk ve fâideli olmktır.

AYNELYAKÎN : Keşif ve müşâhede yoluyla hasıl olan ilimdir.

Ölüme ve ölümden ötesine veya diğer bizzarûre bilinenlerin müşâhede hâlinde tekrar bir yâkîni bilginin oluşudurki, ölüm döşeğindeki bir kişinin gözlerine melek-in görünmesi gibi hal aynelyakin ifâde eden bir ilimdir.

Diğer bir misal ilede îzah edebiliriz; Kâbe-i muazzamanın var ve mubârek oluşu hakkında mütevâtir bir bilgi ile ilmi yakîn vardır. Kâbe-î muazzamanın huzuruna varıb gözüyle görünce aynel yakın-müşâhede yoluyla kat'i ve kesin bir bilgi daha hasıl olur. İşte bu ilme, **«aynel yakîn»** denir.

Aynelyakîn-i beyan eden ilâhî âyet meâli şöyledir .

«Yine and olsun, onu aynı yâkîn ile mutlak göreceksiniz.»

(Tekâsür, 7)

HAKKALYAKÎN : Hakka erişme, hak ile berâber olma ve hak ile fena bulmadırki, Kulun; ilim ve şâhid olma veya hal yönüyle hak teâlâda fenâ (yok menzilinde) olup daima onunla meşkul olmasından ibârettir. Sâde hak teâlayı bilmekle olmaz.

Şu halde her akıllı kimse ölümü bilir. Ölümün hak ve vâkî olduğunu, olacağını bilmesi, «ilmel yakîn» dir. Ölüm anında Melekleri müşâhede etmesi ise, **«Aynel yakîn»** dir. Ölümü tatması ise, **«Hakkal yakîn»** dir. (Bak, Târifatı Seyyid, 63)

Bu açıklamalı misâle bir diğeride şöyledir :

Kâbe-i Muazzamanın varlığı hakkında mütevâtir ilimle bilen kişi **«ilmi yakîn»** Sahibdir. Kâbe-i muazzamanın huzuruna varıb gören kimsede **«Ayni yakîn»** ve Kâbe-i muazzamanın etrafında tavaf edib, el yüz sürüb ve haceri esvedi öpüp el yüz sürmesi hâlide **«Hakkı yakîn»** bilgi sahibidir. (Yeni baskı Şerhi Aynül İlim, C. 2, 352)

Hakkal yakîn-in Kur'anı kerimde delili şu mealdaki âyeti kerîmedir :

«Şüphesizki bu (hakikatler) **elbette hakkı yakînın** (kat'î bilgi vereninin) **ta kendisidir.»** (Vâkıa Sûresi, 95)

Diğer bir âyet meâli :

«Nihâyet bize yakîn (ölüm) **gelip çatdı.»** (Muddessir, 47)

Diğer bir âyeti kerimede şöyle buyurulmuştur.

«Ve sana yakîn (ölüm) **gelinceye kadar, Rabbine ibâdet et.»** (Hicir sûresi, 99)

Yukarda târifini yapıp açıkladığımız üç ilim dereceleri hakkında geniş mâlumat, meallerini noklettiğimiz âyeti kerimelerin tefsirlerinde beyan edilmiştir. Bilhassa **Âlûsî** merhumun **«Rûhulmeânî»** si ile **Hamdi Yazır** merhumun **«Kur'an Dili»** adlı eserinde fevkal'ade îzâhat mezkürdür.

Târif ve izâhını yaptığımız ilim çeşidlerinin bilgisinden sonra öğrenilmesi farz olan ilimlerin nevîlerinide hulâsa olarak nakledelim.

Fâzılı muhterem şir'atül islâm şârihi **Seyyid Âli efendi** Rahimehüllah, ilmin çeşidlerini ve bilhassâ öğrenilmesi farz olanlarını şöyle özetlemiştir :

«Muhakkak sûrette bilmelisin ey hak yolcusu müslüman!

— Ulemâ ve fukaha dedilerki; öğrenilmesi farzı ayın olan ilim üçdür;

Birincisi, Zâti ilahi ve sıfatı ilahiler hakkında lazım olan bilgi miktarını ve cenâbu hakkın Peygamberi (Hz. Muhammed A.S. efendimiz) in, getirdiği hükümlerin tamamını tasdik ederek bilinmesi farz olan miktarını bildiren **tevhid ilmini** öğrenmektir.

İkincisi, Kalp ilmidirki, bâzılarının «sır ilmi» diye vasıflandırdıkları cenâbu hakkı gerektiği şekilde tâzim edebilme ve amellerin ihlas ve islâhını te'min eden ahlak ve fâzilet ilmini öğrenmektir.

Üçüncüsü ise, Zâhiren yapılması gereken hükümleri ve amelleri bildiren ilmi şerî'attırki, tâharet, namaz, oruç, zekât, hac ve ilmi fıkıhda beyan edilen babların nevileri gibi bilinmesi ve yapılması zaruri olan meseleleri öğrenmek, farzı ayındır.» (Şir'atül İslâm Şerhi, S. 32)

Farzın, târif ve îzahı ile nevileri hakkında aşağıda 218. hadîsin îzahına muracaat gerekir.

Tabiîki bizim îzah edib açıklamaya çalıştığımız ilim, «ilmi nâfî» denilen faydalı ve hak yola götüren ilimdir.

Netekim faydalı ilim hakkında Resûlü ekrem efendimiz şöyle buyurmuştur :

«Bir kimse, bildiği ile amel ederse, Allâhü teâla o kimseye bilmediğini vâris kılar.»

İlmi nâfî denilen fâideli ilim, ilmin meşrû ve mâkul olan sebeblere ve edillei şeriyyeye dayandığı nisbettedir. İlmin sebebleri ile meşrû olan delillere dayanmayan ilim, fâideli ilim olmaz, zararlı ve felâket sağlayan ilim olur.

Şimdi münâsebet gelmiş iken ilmin sebebleri ile delillerini kısa yoldan açıklayalım.

İlmin sebebleri : Üçdür ve şunlardır :

a) Havassı selime : yeni tâbir ile beş duyu olan, işitmek, görmek, koklamak, tatmak ve dokunmaktır.

b) Haberi sadık ki : Buda dillerinde yalan tasavvur olunmayan bir cemaatın haberi ve mûcize ile teyid olunan Peygamberin haberidir.

Cemâatın haberi, mütâvatire erişmiş ilmi zarûri icâbeden şekildeki haberdir. Meselâ : geçmiş olan dört büyük Halife; Hz. Ebûbekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali-nin hılâfetleri, İstanbul'un Fatihi gibi meliklerin Padişahlık ve saltanatları geçenlerle, Mekke şehri, Medine şehri, Bağdat ve İstanbul şehirlerinin var ve mevcutlukları, birer zarûrî ilim îcâb ettiren ve mütevâtir olan haberlerdendir.

Yalan üzerinde söz birliğine varmaları akılca mümkin olmayacak kadar çok sayıda kimselerin, beş duygudan biriyle duyub haber verdikleri şey, kesin ilim teşkil ederki, buna «Tevâtür» denir. Uzak memleketleri ve geçmiş padişahları hep bu usul ile biliriz, doğruluklarında asla şüphe etmeyiz.

Bu husus kelam ve akâid kitaplarımızda ve hadis şerhlerinde açıklandığına göre, mütevâtir haberin verdiği ilim, apaçıktır ve delil istemez. Bunun için tevâtür, delilden anlamayan çocuklara bile kesin bilği verir. Yukardaki verdiğimiz misalların anlaşılmasında olduğu gibi.

Haberi Resûl, ilmi istidâliyi îcab eder. Yanî haberi Resûlden istidlâl yoluyla ilim hâsıl olur.

Haberi Resûl ile sâbit olan ilim, mahsûsat, bedihiyyat ve mütevatirât gibi ihtimalı olmayan ve sebat hasıl olan yakînî bir ilme müşabihdir.

Haberi Resûl ile hasıl olan ilim, hem câzîm ve sâbit ve hem vâkıa mutabık îtikad mânâsınadır.

Zira vâkıa mutabık olmasa, ilim olmazdı, cehil olurdu. Câzim olmasa, zan olurdu. Sâbit olmasa, taklid olurdu. Böyle oluncada şüphe verenin şüphesi ile o ilmin zevâlı muhtemel bulunurdu.

Binâenaleyh sebatda, ilmi zarûriye müşabih olmazdı.

Hulasa; Haberi Resûl, mûcize ile teyid edildiğinden ilmi yakîn ve sebatda ilmi zarûriye müşabidir, denilmiştir.

Açıkca Mûcize ile teyid edilen Resûlüllahın tebliğ ettiği ahkâmı Şer'iyyenin doğruluğunda asla şek ve şüphe yoktur. Çünkü mübelliği Sadıkdır. Yalan vârid olmamamıştır. Onun düşmanları dahi sadakatına şehâdet ederlerdi ve fakat inanmazlardı. Yalan söylemesi aklen dahi câiz değildir. Zira aklen yalan söylemesi câiz olsa, bu takdirde mûcizenin delâleti bâtıl olurdu.

Şu halde haberi Resûl ile tebliğ edilen işler ve hükümler, tereddütsüz ilim olması îcab eder.

Peygamberin haberi ise, getirmiş olduğu ilâhî kitap olan kur'anı kerim ile mubârek söz, fiil ve takrirlerini ihtiva eden sünneti nebeviyyedir. Bu haberi Resul, elimizde tercümelerini yaptığımız hadîsi nebevilerde bu hükmü câmidir.

c) İlmin sebblerinden üçüncüsü akıldır.

Akıl, bütün ilimlere ve idrak edilmesi gerekenlere istidât ve kabiliyyeti olan ve insanın nefsinde var olan bir kuvvettir.

(Şerhi akâid, 10)

Yukardaki târif, **Allâme-i teftâzânînin**-dir. Aslında aklın mâhiyet ve yapısı hakkında ulemâ arasında ihtilaf vardır. Bir kısmı aklın ruh gibi mahiyet ve keyfiyeti bilinemez. Bu sebeble aklın asıl yapısından bahsetmeyip varlığını bilib kabul ederek akıl ile elde edilen ve edilebilmesi mümkin olan kabiliyyet ve kuvvetinden bahsetmek uygundur, derler.

Diğer bir kısım âlimlerde, aklın asıl yapı ve keyfiyetini târif ederek açıklamışlardır. Aklın bir cevher kabîlinden olduğunu veya bir nur olub ve merkezinin kalb veya dimağ olduğunu veya âraz kabilinden bir kuvvet olub nefisde varlığı ile bir çok şeyleri anlayıb bilme kâbiliyyetine mâlik olduğunu, beyan etmişlerdir. Elbette bu îzah ettiğimiz akıl, aklı tabîî-dir. Tabîî aklın neticesinden hâsıl olan mükteseb (çalışarak kazanılan) akıl, ilmi kelâm kitaplarında beyan edildiği üzere ilmin son derecesi, iyi bir idâre ve siyaset ve doğru düşünüş ile tefsir edilir.

İbni cemâaya göre akıl : Tabîî bir asıl varlıktırki, âletlerin (havassı selimin) Sâlim olması zamanında zarûri olarak ilim ona tâbî olur.

Aklın mahalil ve merkezi hakkındaki ihtilafda şöyledir :

Bir kavilde; Aklın merkezi, dimağdır, nûru kalbdedir. gaîb olanları anlar.

Diğer bir kavilde : Akıl, ruhların hayatıdır, cesedlerin hayatının ruh olduğu gibi. **Hz. Aliye** Aklın merkezinden soruldu, dediki :

«Aklın merkezi, kalbdir ve zıyası dimağa akseder.»

(Emâli Şerhi, 29)

Bu son görüşde hukemânın görüşlerine muhâlifdir.

Aklın, varlığı ve sâlim olduğunda pek çok şeyleri idrâk edib anladığı ihtilafsız herkesce müsellemdir. Fakat aklın mahiyet ve yapısı ile merkez ve mahalli hakkında kesin bir delil vârid olmadığı için, çeşidli beyanlarda bulunanlar olmuştur.

Şu halde aklın; rûhun, hayatın, ilim ve öğrenme gibilerin mâhiyet ve maddi yapısı hakkında açıklayıcı bir delil ve beyan vârid değildir. Asıl yapılarını cenâbu hakdan başka kimse bilemediğinden kesin bir bilgi hâsıl olmamış ancak aklın ve rûhun tezâhurlerinden anlaşıldığı kadar bir beyanda bulunanlar görülmüştür.

Öyle ise, maddeci ve tabiatcılardan bir takım sapıklar, aslını bilib görülmeyene inanılmaz, diyerek insanın elini, ayağını, elbisesini ve ev eşyaları gibi görülen ve aslı bilinen maddeleri sayıb, «bunları görüb

biliyoruz. Onun içinde bunlara inanabiliriz gibi..» Şeytanın telkin ettiği küfür kelimeleri ile Câhil ve küçük kimseleri şaşırtanlar olabiliyor.

Kendilerini bilemiyen bu zavallılara bizde soralım :

«Siz kendinizi çok akıllı ve bilgili sayıp bir şeyler söyleyorsunuz. O saydıklarınızı görüb inanır ve göremeyib bilemediğinize inanmazmışsınız. Haydi bakalım aklın maddi yapısını bize târif edib ortaya koyunuz, gözümüzle görelim ve bilelim. İnsanın hafızasındaki ilmin cisim, renk ve şekil yapısını târif edib açıklayınız ve bize gösteriniz. Bütün canlıları yaşatan ruh-u târif ediniz ve maddî yapısı nedendir? Nasıldır? rengini, ağırlığını, nerede olduğunu ve varlıklardan çıkarken nasıl çıktığını, çeşitli şekillerdeki vazîfelerini ortaya koyub açıklayınızki, gözlerimizle görüb bilelim.

Birde şu bedeninizin, başınızın, kaşınızın, göz ve sakalınızın saç adetlerini bilirmisiniz? Lutfen izah ediniz. Daha bunlara benzer pek çok şeylerin aslını görüb bilmeden inanmak zorunda kalıyorsunuz da niçin bütün varlıkları en güzel şekilde yaratıp insan oğlunun hizmet ve faidesini musahhar kılan hâlıkı zülcelala inanmıyorsunuz?... gibi...» Sualleri sormamız hakkımızdır.

Aslında bunlara kur'anı kerimde gâyet açık bir şekilde cevablar verilmiştir.

Kur'an ve hadisden verilen cevabların bir kısmı, bu eserin «Mişkatel mesâbih Tercümesi-nin» birinci cildinin baş taraflarında zikredilmiştir.

Akıl, her ne kadar ilmin sebeblerinden biri isede, ilmin kendisi ve aslı değildir. Akıl, îman ve ahlak ile terbiye edilerek geliştirilirse, Şer'î kaynakları ve delilleri doğru anlamaya ve hak olan şeylerde isâbetli ve sebatlı bilgiler edinmeye sebeb olur. Böyle oluncada en doğru ve akıllıca işler, sözler ve inançlara sahib olunur. Mümin ve müslümanların akılları bu kabil akıllardandır.

Şâyet akıl, islâm ve îman esaslarıyla terbiye edilib geliştirilmez, gayri islâmî ve küfür düşüncelerle eğitilirse, bu takdirde bu akıl, küfür kazancı ile kâfirliği ve bir takım haksızlığı anlayıb o işlerin yollarıyla meşkul olur. Kâfir ve zalimlerin akıllarıda, bu akıl sahiblerinin akıllarındandır.

Hayatta görülmüştür ve hâlada görülmektedirki, kitap ve sünnete inanmış kişilerin akıl ve idrakları ile inkâr edenlerin akıl ve idrakları çok değişik ve zıd şekildedir.

Diğer biriside, bir az düşünce ile daha anlaşılabilecek çok kötü, küfür, putperestlik, ateş perestlik ve çeşitli batıl yollara saplanmışlar, ölüden, puttan, taşdan ve leşden meded bekliyorlar, onların huzurunda dikilmeler, bükülmeler, yalvarıb yakarmalar ve daha akla hayale gelmedik küfür faaliyetlerine devam etmektedirler. Bu yalvarılıp tapılan putlar, kendilerine pisleyen kuşları, sinekleri ve emsâli hareketleri def etmekden acizdirler. O halde yinede akıllarını küfürle yok hâle getirmiş zavallılar, idraksız ve iz'ansızca meded ve kurtuluş beklerler, onlara yalvarırlar.

«Benim mantığıma uymayanı ben kabul etmem, dinimiz akıl dinidir, binaenaleyh benim aklımın anlayamadığını ben red ederim. Aklımca bu böyle olmalıdır.. gibi..» Sözlerle her doğru ve eğriyi aklın anlayacağını savunanlar, çok ve çok yanılmakdadırlar. Çünkü akıl, direk doğruyu ihdas edib koymak için değil, yaratan halıkı zülcelâlın beyan ettiği ve Resûlünün tâlim ve telkin ettiği hakikatları, hayır ve şerleri, eğri veya doğruları en doğru ve en iyi şekilde anlayıp öğrenerek inanmaya ve amel edilmesi veya kaçınılması gerekenleri anlamaya sebeb olan ve insana verilen en kıymetli bir varlıktır.

İşte bu kıymetli varlık, insan ile hayvan arasını belirtir. Aklını islamın emri dahilinde terbiye edib geliştiren mümin ile kâfirin arasınıda belirtir.

Yukarlarda kısa cümlelerle açıklandığı üzere, tabi-î olarak fıtrî akıl ile kesbî aklın bir birine bağlılığı vardır.

Fitrî - Ğarîzî akıl : İnsanda hakikatı sabit ve var olan akıldırki, bu akıl ne eksilir ve nede artar. Bu akıl ile insanlar, hayvanlardan fark edilib temyiz edilir. Fıtrî akıl, çeşitli kabiliyetlere sahip olarak yaratılmıştır.

Aklı Mükteseb; Aklı ğarizinin neticesidirki, bu akıl ile bilginin son merhalesine varılır ve insandaki, fikrî gelişmenin isâbetli ve sıhhatli olmasını sağlar. Bu mukteseb aklın=çalışılarak elde edilen aklın son haddi yoktur. Akıl kullanılır ve en iyi şekilde çalıştırılırsa, çok fevkâlade idrak ve zekânın yükselmesi ile mârifet ve bilginin zirvesine ulaşılır. Şâyet akıl çalıştırılmaz, ihmal edilirse, bu takdirdede akıl noksanlaşır ve verimide çok azalır. Hamakat hasıl olur.

Aklı muktesebde en çok faydalanılan yol, hevâyi hevesden uzak, helal ve temiz lokmalar yiyib ilim ve irfan yolunda yaşlı, başlı ve tecrübeli bilgin, mütefekkir ve edepli kişilerden faydalanmak çok ve çok mühimdir.

Nitekim bazı hakimler şöyle demiştir :

«Edep yönünden tercübeliler ve nasihat yönündende günlerin devri daim etmesi, kâfidir.»

(Edebüddünya veddin, küçük ebad, 6)

Bazı şairlerde şöyle dedi :

«Sen görüb bilmedinmi? Akıl, ehli için bir zînettir. Ve fakat aklın tamamı tercübeleri uzun olanlardadır.» (Edebüddünya veddin, 6)

Yaratılışdan zekî olanlarda vardır. Cenâbu hakkın yarattığı akıl, her insanda aynı kabiliyyet ve fitratda olmaya bilir. Bu sebebden bir çok insanlar, fikir ve anlayış bakımından değişiktir. İlim ve idrak şekillerine göre, iman ve amel meseleleride o nisbetde olur.

Bir âyeti kerimede şöyle buyurulmuştur :

«(Habibim!) **deki, herkes bulunduğu şekil** (akıl ve niyyeti) **üzerine iş yapar.»** (İsrâ Sûresi, 84)

Yani, her ferd kendi kabiliyyet ve aklı ile anlayışı nisbetinde niyyet eder ve o niyyetine görede amel eder.

Bir hadisi şerifdede şöyle buyurulmuştur :

«İnsanların en afdâlı, insanların en akıllısıdır.»

(Edebüddünya Veddin, II)

Fıtrî akıl, ne şekilde terbiye edilirse, öyle idrak ve amele bağlı olduğu yukardaki âyeti kerimede beyan edilmiştir. Bu hali günümüzde açık bir şekilde görüyoruz. Nice müslüman yavruları kötü telkin ve terbiye neticesi aklını hayra kullanamıyor. Şer düşünüyor ve şer işleyor. Buna «beyin yıkaması» deniyor.

İneğe tapanlar, taşa, leşe, heykele, şeyha, paraya, karıya, makam ve mansıba tapınanlar veya tapınırcasına hareketde bulunanlarda, hep akıl ve idraklarını kötüye kullanıb fasid şeylerle meşkul olmalarından mütevellitdir.

Bu son cümlelerin açıklayıcı İzahı, **«İslamda Evliya Meselesi ve Harikalar»** adlı eserimizde mezkürdür.

Aklın yaratılış gâyesi hak ve hakikatı idrak edib sahibini sâhili selâmete atmaktır.

Bu hususu beyan eden bir âyeti kerime meâli şöyledir :

«Ve bu ölüyü diriltmekle size kudret ve azametini gösteriyorki, tâki aklınızı erdirib bilesiniz.» (Bakara Sûresi, 73)

Diğer bir âyet meâli :

«Bu âyet ve öğütleri, ancak olgun akıl sahibleri düşünürler.»

(Bakara sûresi, 268)

Diğer âyet meâli :

«Ve bu bizim insanlar için beyan ettiğimiz misallar varya, bunları ancak akıllarını erdiren âlimler anlar.» (Ankebût, 43)

Diğer bir âyet meâli şöyledir :

«Düşününde ibret alın, ey basîret sahibleri!...» (Haşr, 2)

Diğer bir âyet meâli

«Bu, onların akılları ermez bir kavim olmalarındandır.» (Haşr, 14)

Cehenneme girecek akılsızların sözlerini beyan eden âyet meâli :

«Ve kâfirler şöyle derler : Biz işitir veya akıl eder olsaydık şu azgın ateşe atılanlar arasında bulunmazdık.» (Mülk sûresi, 10)

Evet akıl; Îman ve islam esaslarını anlamaya yeğâne sebeb olduğundan, akıl sahibi her ferd teklifi ilâhiyyeye muhatab ve mükellefiyeti gerektirenleri bilib inanması ve amel edilmesi gerekenleride işlemesi farzdır. Akıl ve idrake sâhib olmayanlar ise, teklifi ilâhi ile mükellef değildirler. Öyle kimselere, islâmın şartlarını îcra etmesi gibi ameller farz değildir. Çünkü teklifi ilâhiyi gerektiren akıl yoktur.

Akıl sahibi bir kişi, kimsesiz bir halde dağın başında olsa veya îman ve islâmı tebliğ edenlerden uzak bir yerde bulunsa, yine o kimseye bütün varlıkları ve kendisini yaratan hâlıkı zülcelâlı bilib inanması gerekir. Zira yer, gök ve diğer varlıkların bir yaratıcısı ve bu âlemi, bir İdâre-î sevk edenin olması gerektiğine aklını erdirmesi lâzımdır.

Nitekim **İmamı Azam** (R.A) şöyle demiştir :

«Hiç bir ferd için, yeri, gökleri, nefsini ve diğer mahlukatı görüldüğü üzere yaratan rabbısını bilmemesi özür olamaz.

— Cenâbu Allah bir Peyğamber göndermese dahi, halkın, rablarını akılları ile bilmeleri vâcibdir.» (Emâlî Şerhi, 30)

Yine büyükler şöyle demişlerdir :

«Akıl, kulluk vazîfelerini anlayıb îfa etmek için yaratılmıştır. Cenâbu hakkın Rubûbiyyetini (zatı âlîsini) **idrak için değildir.»**

Emâli isimli akâid metnindede şöyle beyan edilmiştir :

«Yüksekleri ve enginleri (Yerleri, dağları ve gökleri) **yaratan hâlıkı zülcelâlı bilmemek, akıl sahibi için özür olmaz.»**

Akıl, îman ve îtikad meselelerinden bir kısmını anlamaya kadir olabilir. Fakat şer'i ve amelî meseleler, mutlaka delillerle beyan edildiği gibi nakıllara bağlıdır. Her ne kadar iyilik ve kötülükden bâzıları ilâhi hüküm gelmezden evvel akıl ile bilinir isede, Ayet ve hadislerle veya âyet ve hadisleri açıklayıp beyan eden fıkıh ve islâm hukuku

eserlerinin îzahını anlayıb o doğrultuda bilmeye çalışmak mecburiyetindedir. Zirâ dinimiz nakiller üzerine bina kılınmıştır. Akılların münâsebet ve kabiliyetine göre değildir. Her şeyin iyi veya kötülüğü, hayır veya şerliği akıl ile bilinmiş olsaydı, bu takdirde Peygamber göndermeye ve ona kitap indirmeye lüzum kalmazdı ve bunlar hâşa mânasız olurdu.

Cenâbu hakkın sıfatlarını, sıfatlarının tecellisini müşâhede etmekle anlayıb bilmek şart ve lazımdır. Zâtı ilâhisinin hakîkatını akıl ile bilmek kudret ve kabiliyet dışı olduğundan, teklif dışıdır. Allâhü teâlanın zatı ilâhisinin hakîkatı, dünyada bilinemediği gibi, âhirette zâti ilâhisini görüldüğü zaman, yine zâtının hakikatını akıl, idrâk edemiyeceğine dair beyanlarda vardır.

İmamı Âzam Rahimehullah **«Fıkhül Ekber»** eserinde şöyle beyan etmiştir :

«Biz, Allâhü teâlayı kitabı ilâhiyesinde sıfat ve isimlerinin cemisi ile zâtını vasıflandırdığı gibi gerçek şekilde biliriz.»

Şu halde mümin, zâtı ilâhiyi aklı ile bilme imkanının olmadığını bilmelidir. Cenâbu hakkın sıfatlarını ve sıfatlarının tecellîsini bilmeye mecburdur. Gökdeki Güneşin, ayın Yıldızların, yer yüzündeki dağların, denizlerin, bütün canlıların ve direksiz desteksiz duran gök kubbenin bir yaratıcısı olduğunu aklı ile idrak edib inanması mecburîdir.

Yer yüzünde kar üzerindeki bir izin sahibine, koyun ve deve pislikleri gibi terslerin o hayvanlara, denizde yürüyen bir geminin kaptanına, havada uçan teyyârenin bir pilotunun olmasına delâlet ettiği gibi, yer ve göklerin ve bunların içinde cereyan ve devran eden âleminde bir yaratanının ve sevkü idâre edenin olması zarûridir.

İşte o varlıkda bütün yaratılmış ve yaratılacaklara benzemeyen, zat ve sıfatında her türlü teşbih ve teşebbühden münezzeh olan, azamet ve kibriya sahibi hâlıkı zülcelâldır. Her şeyi yokdan var eden halıkı zülcelâlın varlığını ve sıfatlarını akıl ile bilib inanmak, her kemal ve idrak sahibi mükellefe farzdır.

Burada akıl ve idrâkın her varlık sahibi insanda müsâvi olmayıb, akıl sahibinin yaratılış ve kabîliyyetine göre değişik mertebelerde olabileceğini kısa yoldan açıklayalım.

Evvela Peyğamberler ve mûminlerle kâfir kimselerin, akıl ve idrâkları müsâvi değildir. Zirâ Peyğamberler ile mûminler, ilâhi nûra mazhar olduklarından onların akılları her şeyin doğru ve iyisini, hayır ve şer

yönlerini idrâk edib anlarlar. Bu idrâk ve anlayış ilede kamil bir îman ve âmeli sâlihe sarılırlar. Bütün Peyğamberler ve ilâhi lutfa mazhar olan mûminler, bu minval üzere devam etmişlerdir. Kıyâmete kadar, mûminler aynı minval üzere devam edeceklerdir.

Bir âyeti kerimede şöyle buyurulmuştur :

«**Muhakkakki, biz** (azimüşşan), **Peyğamberlerimize ve mûminlere hem dünya hayatında hem şâhidlerin** (Meleklerin) **bileceği gün** (Kıyâmetde) **elbette yardım edeceğiz.**» (Mûmin sûresi, 51)

Bu âyeti kerime gibi pek çok âyeti kerimelerde ilâhi bağış ve vahye mazhar olan Peyğamberlerle lutfi inâyetle mûmin olan kimseler, akılları ile doğruya idrâk edib hak ve hayrı işlerler. Küfür ve şirkden kaçınırlar.

Kâfirler ve zâlimler ise, gözleri ile doğruyu görmeyib kulakları ile hak ve hayrı işitmediklerinden ve kalbleri ilede hakkı idrâk edib anlayamadıklarından, akıllarında daima veya alelekser küfür, zulum, haram ve kötülükleri idrak edib, o kötü inancı ve amelleri tercih ederler. Çünkü kâfir ve zâlimlere, Allâhü teâla yardım etmez, doğruyu idrak ettirmez, hidâyeti Rabbaniyesini lutfetmez. Allâhü teâla hakka inanmakdan uzak olan iblis varî kibirlenenlere, doğruyu idrak ettirmeyeceğini kitâbı ilâhiyesinde beyân etmiştir.

Nitekim bir âyeti kerimede meâlen şöyle buyurulmuştur.

«**Yer yüzünde haksız yere kibirlenenlere, âyetlerimi anlamakdan** (Kur'anı kabul etmekden) **men edeceğim. Onlar, her doğru yolu** (Hakîkatı) **görselerde kendilerine yol edinmezler. Fakat azgınlık yolunu görürlerse, o batılı yol edinirler.**» (Arâf Sûresi, 146)

Kâdî İbnilhakîm Semerkandî (R.A.) «**Sevâdül âzam**» adlı eserinde Peyğamberlerle mûminlerin akılları ile, kâfirlerin akıllarının mûsâvî olamıyacağını beyandan sonra aklın nevîlerini şöyle zikretmiştir :

«Bilki; Muhakkak akıl, beş vecih üzeredir (onlardan); Garîzî (tabîî) akıl, tekellüfî akıl, atâî akıl, Nübüvvet cihetinden olan akıl ve şeref cihetinden olan akıldır.

a —) **Garîzî** (tabîî) **akıl;** Yaratık halkın hepsi burada müsâvidir. Kâfirlerin hepsi bilirki onlar için mutlaka bir yaratan ve bir mürebbî vardır. (İmânı fıtrî ile doğub yaratılış kasdedilmiş, yer ve göklerin yaratılışının hâlıkı zülcelâle delâet ettiğini bilmeleri ve bilginin imandan olmadığı beyan edilmiştir.)

b —) **Tekellüfî akıl;** Bir kimse, çok çalışıb gayret eder, âlimlerle hakîm olan zekâlı, edebli kişilerle oturub kalkmayı çok yaparsa, işte

bu kişi akıllı olur ve bu akıllılık, o kimsenin kendini yetiştirme gayreti nisbetinde bulunur.

c —) **Atâî akıl;** İlâhi lutuf ve ihsandan ibâret olan bu akılda ise, kâfirlerin nasîbi yoktur. Mûminler ise, bu akıl mertebesinde Peyğamberlerle müsâvîdirler.

d —) **Nübüvvet cihetinden olan akıl;** Bu akılda, mûminlerin nasîbi yoktur ve işte bu akıl, Peyğamberlere (A.S.) mahsustur.

a —) **Şeref cihetinden olan akıl;** Bu akılda, başka mahlukatın nasîbi yoktur. O akıl, ancak Muhammed Aleyhisselâma mahsustur. Allâhü teâla ona en yüksek ahlakı (idrak, edeb ve terbiyeyi) verdi, o ahlakı meleklerden, insanlardan ve bunlardan başka varlıklardan hiç birine vermedi. Zira cenabu hak Kur'anı kerimde şöyle buyurmuştur.

— **«Muhakkakki sen, pek büyük bir ahlak üzeresin.»** (Kalem sûresi, 4)» (Sevâdül Âzam, 21)

Yukarda aklın mertebe ve kısımlarını kısa yoldan nakletmiş olduk, bu maddeleri beyan ve açıklamada bulunmamız, çok uzayacağından neticeyi akıl ve terbiyesine dâir bir kaç hadisi şerif meâli ile bitirelim.

Bir hadîsi nebevi meâli :

«Mûminin firâsetinden (akıl, zekâ ve anlayış kâbiliyetinden) **sakınınız. zirâ mûmin Allâhü teâlanın nûru ile bakar.»**

(Tarihi buhari, Tirmizi, Fethülkebir, c. 1, 36)

Bu hadisi şerifin hükmü hayatda daima görülmektedir. Bilhassa akıl ve zekâsı yüksek olan müminler, leb demeden-leblebi-der, kabilinden bir çok şeyleri çok çabuk ve isâbetli şekilde anlarlar. Ataların, «Çarşambanın gelişinden perşembenin ne olacağı bilinir» dedikleride böyledir. Karîne, ilham, münâsebet, doğuş ve emsâli, yollarla hasıl olan bilgilerde bu kabildendir.

Diğer bir hadisi nebevî meâli :

«Her doğan çocuk islâm fıtratı üzere doğar. Sonra çocuğun ebeveyni (baba ve annesi) **onu yahudî veya hıristiyan veya mecusi yaparlar.»** (Buhari, Müslim)

Bu hadisi şerifin îtikad ve îman yönünden açıklanması, bu «Mişkat El Mesâbih Tercümesi» adlı eserimizin birinci cildinin 219. sahifesinde mezkürdür.

Biz burada hadisi şerifdeki manada aklın, telkin yoluyla batıllara bağlanmasını açıklayacağız.

Anasından doğarak yeni dünyaya gelen her çocuk, vaktiyle Adem aleyhisselâmın etrafında onun zürriyeti olarak yaratıldıklarında, **«ben sizin rabbiniz değilmiyim?»** Hitabına cevab olarak **«evet rabbimizsin.»** deyib îman etmişlerdir. İşte yeni doğan her çocuğun bu îmanı, yedi yaşına kadar muteberdir. Yedi yaşından sonra tâlim ve telkinle **«îmânı kesbî»** denilen îman müteberdir.

Hadisi şerifde belirtildiği ve Hz. Peyğamberin Hz. Aliye yedi yaşında îman telkininde ve onun îmanının makbuliyetini beyanda bulunması, her baba ve annenin, hoca ve şeyhin, büyük amir olan mümin kimselerin sabiyyi mümeyyiz hâline gelmiş evlâtlarına, îmânı, islâmı ve islâmın icablarını tâlim edib inandırarak iyi amel ve ahlaka sahib olmalarına çalışmaları lazımdır.

Şâyet gelişmeye yön tutan çocuk ve evladlar, bu tâlim ve telkinlerle eğitilerek kâmil bir îmana sâhib kılınmazsa, aklı ve fikri boş olan o zavallı evladlar, bâtıl ve küfür telkinlerine kapılarak yoldan sapıtırlar. Günümüzde bu pek âşikâr bir şekilde görülür haldedir. «Beyin yıkaması» diyerek vasıflandırılan bu haller, dilber yavruları küfür ve zûlüm hayatı ile yaşayan zâlimlerin hırçın, inat, zulüm, işkence, tahrib, kital, cidal, hırsızlık, soygun, zina ve iftira halindeki hayaltarını okuyub, okutup akıl ve fikirleri tamamen rayından saptırarak fenalıkları bir meziyet gibi işleyen ve işletenler görülmektedir.

Nuh Aleyhisselâmın karşılaştığı beyinsiz put perestler, ondan sonra gelen bütün peygamber ve müminlerin mücâdele ettikleri putcu ve bâtıl yolcuları, akıl ve mantığı yok hâle getirib, çok ve acâib küfür ve inadlıklarda israr etmişlerdir. Cehâlet devrinin mürşikleride sefere çıkarken, yemek için hazırladıkları helvaları put yapıp bir müddet tapdıktan sonra karınları acıkınca hemen yerlerdi. İşte bu adamlar, güya akıl sahibi, beyinler, küfür ve bâtıllarla yîkanıb şartlanınca akıl doğruyu idrak edib anlayamıyor. İneğe veya ineğin fercine ve herçeşit putlara tapanlarda, aynı beyinsizlerdendirler.

Bu sebeble yeni yetişen evladlara, sağlam akide, ahlak hamide ve âmalı sâliha-ya sahib kılmak, en doğru ve kurtuluş yoludur. Bu yola sahib olan her genç müslüman, kemal ve olgunluk çağı olan kırk yaşına kadar kendini her çeşid bâtıl ve islâma uymayan fırka ve fırkacılık hastalığından korursa, lutfu inâyeti rabbaniye ile, ondan sonra kendine hâkim olur. Tarikatı Muhammediye denilen nurlu yola devam eder. Her türlü anarşi ve fırkacılıkdan nefret ederek, dünya ve âhiret saadetini elde eder.

Sabiyyi mümeyyizin, îman ve irtidadının sahihliği hakkında gerekli malumat, «**Mültekâ tercümesi**» adlı eserimizin ikinci cildinin «**Mürted babı**» başlığının son kısmında ve «**İslamda Evliya Meselesi**» isimli telifatımızda mezkürdür.

Aklın, ilim sebeblerinden biri olması hasebiyle ilimden efdal değildir. İlim, Allâhüteâlanın sıfatlarından birisi olduğundan akıldan üstündür. Akıl ve mâhiyeti hakkında bir nebze açıklama yapmaya çalışdık, daha geniş izâhat, Akaid, ilmi kelâm ve ahlak kitaplarında zikredilmiştir.

Şimdi buraya kadar «**İLİM BAHSİ**» başlığını taşıyan cümledeki ilim ve ilmin sebebleri hakkında bir nebze beyanda bulunduktan sonra 198. hadisi şerifin ravîsi ve hadisi nebevî hakkında bir îzahat yapalım.

Râvî Abdullah Bin Amr, Peyğamberimizin mubarek hadisi nebevîlerini en çok bilen bir sâhâbesi olduğu ve daha başka fâzilet yönleri, bu eserin birinci cildinde geçen altıncı (6) hadisi şerifin izâh kısmının 87. sahifesinde mezkürdür.

198 nolu hadisi nebevînin birinci cümlesi, «**bir âyetde olsa, benden tebliğ ediniz.**» şeklinde idi. Yani, benden işittiğiniz ve öğrenerek sahib olduğunuz bir söz, fiil, takrir veya başka bir vâsıta ile edindiğiniz mûcize veya açık hüküm ifâde eden hakikatlar-ı, kudret ve tâkatının nisbetinde insanlara intikal ettirib tebliğ ediniz. Zira dini mübini islâm, ancak ve ancak talim, teallüm, tebliğ ve nasihatla daim ve kaim olabilir. Bu tebliğ yolu terk veya ihmal edilirse, o cemiyet ve cemâatda ve o cemiyetin bulunduğu ülkede, din ve îman yok hale gelir. Böyle olan millet ve memleketlerin, sonu helâkü perişan olmaktır. Beşer hayatına bakıldığında, helâk olan milletler ve harab olan memleketler, aynı akibetin neticesindendir.

Şârih **Aliyyül kâri** (R.A.), İzâh sadedinde şu cümleleri yazmaktadır :

«Şâyet denirse, niçin Peyğamber Aleyhisselâm, (bir âyetde olsa) dedide (bir hadisde olsa) demedi. Halbuki murad olanda kendisinin hadisidir?

— Derizki, iki cihetden böyle buyurmuştur.

a —) Hadis kelimesi ve mânası, bu ayet kelimesine dahildir, bu sebebden böyle buyurmuştur. zâten Resûlüllahın maksadı budur.

b —) Elbette müslümanların tabiatları, Kur'an okumaya meyillidir ve Kur'anı öğrenmeye ve öğretmeye ve neşretmeye meyillidirler. Zira Allâhü teâla onun hıfzını tekeffül etmiştir.» (Mirkat, c. I, 217)

Nitekim bir âyeti kerimede şöyle buyurmuştur.

«Kur'anı biz indirdik, biz. ve onun muhafaza edicileride şüphesizki, biziz.» (hicir sûresi, 9)

Yine **Aliyyül Kâri** merhum şöyle beyan ediyor; **Tîbî** (R.A) dediki :

«Hadisi şerifde şu fâideler vardır ;

1 —) Bu hadisi şerifde ilmin neşredilmesine teşvik vardır.

2 —) Hadisi şeriflerin bazılarının (bâzı cümlelerinin) tebliğine cevaz vardır. Mesâbih ve meşârik sahiblerinin (Eserlerinde hadisi şeriflerin bir parçasını yazıb tebliğ etme) adetleri, bu kabildendir. Bunu yapmakda beyis yoktur. Zira maksad hadisi şerifin ifâde edib anlattığı lafızdır. Binâenaleyh o lafızda ister hadisin tamamı olsun, ister tamamı olmasın (mühim olan meram ve maksadın ifâde edilmesidir).»

Hadisi şerifin ikinci cümlesinde, **«benî isrâildende nakledib söyleyiniz v efakat** (yalan ve uydurma gibi şeylerle) **güçlük ve günâh hal olmayanı nakledıniz.»** Kitap ve sünnette zikri geçen veya bunların ruhuna uygun olan benî israil hikayelerini nakletmeyi beyan etmiştir.

Hadisi şerifde benî israil kıssa ve hikâyelerinden nakletmeye dair izni resül,

Kur'anı kerimdeki kıssa ve hikayeleri nakletmektir. Meselâ : Kur'anı Kerimde benî isrâilin buzağıya tapmalarından sonra tövbe maksadı ile kendilerini öldürme hadisesi vardır. (bak bakara sûresi, âyet ; 54-71)

Hz. Mûsânın Asâsı, **Hz. Yâkub** ile **Hz. Yûsufun** ve daha başka ibret, nasihatı gerektiren pek çok Kur'an kıssaları vardır. İşt ebu kıssa ve misalları beyan edib nakletmeyi, Resûlü ekrem efendimiz tavsiye buyuruyorlar.

Kur'anı kerimde, böyle kıssaları okuyub nakletmeyi şu âyetle tavsiye buyurmaktadır;

«Artık (Rasûlüm!) **Sen, kıssayı** (onlara) **anlat. Belki iyice düşünürler.»** (Arâf sûresi, 176)

Diğer bir âyeti kerime meâli :

«And olsun, onların (Peyğamberlerin) **kıssalarında sâlim akıl sahibleri için birer ibret vardır.»** (Yûsuf sûresi, II)

İşte Rasûlü Ekrem efendimiz, kıssadan hisse alına bilecek bu tür Kur'an ve sünnet kıssalarını nakletmeyi tavsiye buyurmaktadır.

İsrailâyyat kıssalarından uydurma ve yalan olanlarından Misal, Birinci cildin 194. hadisi şerifin izâh bölümünde ve 408. sahifede zikredilmiştir. Orayı tekrar okumak faideli olur.

Şâyet Kur'anı kerimde olmayan ve hadisi nebevîlerde zikredilmeyen ve hatta bunların hüküm ve ruhlarına aykırı olan, benî İsrâil (İsrâiliyyat) hikâyelerini nakletmek, elbette haram ve günahdır. Zira kesin âyet ve hadislere veya onların hükümlerine dayanmayan kıssa ve hikâyeler, yalan olur. Yalan olan şeyleri nakledib söylemek ise, din de Allâha ve Peyğambere iftirâda bulunmak olduğundan, en büyük günâh ve vebal olur.

Nitekim bir âyeti kerimede şöyle buyurulmuştur :

«Uydurduğu yalanı Allâha isnad eden veya kendine bir şey vahyolunmamışken, bana vahyolunuyor, diyen kimseden ve Allahın indirdiği âyetler gibi bende indireceğim, demekte olandan daha zâlim kim olabilir?»

(En'a mSûresi, 93)

Peyğamberin söylemediğini ona isnad ederek yalan uydurub iftirâ eden kimse hakkındada, hadîsi şerifin devamındaki şu ; **«Bir kimse, bilerek benim üzerime yalan söyler** (uydurma hadisle bana iftirâ eder) **se, işte o kimse, kendisini cehennemdeki yerine hazırlasın.»** Cümlelerle beyan buyurulmuştur.

Hadisi şerifin bu hükmüde çok dikkat edilmesi gereken bir husûsu beyan etmektedir. Zira Resûlüllah sallallâhü aleyhi vesellemin, kendi devrinde dahi kendinin buyurmadığı ve işlemediği söz ve işleri ona isnad ederek işleyenler, maalesef görülmüştür. Zaten bu mübarek sözünü pek çok zaman ve mekanlarda muhtelif sebeblerden dolayı buyurmuştur. Onun için hadîsi şerifin bu cümlesinin râvîleride muhtelif kişiler görülmektedir.

İsrâilîyyat hikâyelerinin naklı ile olsun, başka bir hüküm ve kıssayı naklederken olsun, neyi ne zaman ve nerede söylenir ve işlenirse, Peygamber efendimizin buyurmadığı veya işlemediği ve işlemeye dâir bir işâret ve delâletle izni rasul vârid olmayan şeyleri, ona isnad ederek söyleyib işlemek, en büyük iftira ve günhadır. Binâenaleyh böyle yalan ve tezvîratda bulunanların varacakları yerde cehennemdir.

Peyğambere iftira yaparak hadis uyduranların, uydurma sebeblerini maddeler halinde birinci cildin baş tarafında 17-19. sahifelerde bir nebze naklettiğimizi hatırlatırız.

Mezkür cildde ve **«İslâma Sokulan Bid'at ve Hurâfeler»** adlı eserimizin birinci cildinde yalan hadis uyduran bir kimsenin âkibedinide

bizzat asrı saadet olayınıda nakleddiğimizi beyandan sonra burada ehemmiyetine binâen en şenî iftira ve kötülük olan uydurma hadislerin aynısının, zamanımızda bâzı zındıklar arasında görülen hâlide kısaca arz edelim.

İsmâili Sivasî merhum, **«Kebâir ve sağâir risalesi»** adlı eserin şerhinde şu hükümleri nakletmektedir :

«İmamı Nevevi Müslim şerhinde dediki :

«Bundan sonra bilki, elbette Peyğamber üzerine yalan uyudurmanın haramlığı ile bir şey hakkında hüküm beyan edilmeyenin ve ahkamlar hakkında yalan uydurmanın arasında hiç bir fark yoktur. Rağbet ettirme, korkutma, nasıhat etme ve başka şeyler hakkında hadis uydurmanın hepsi, hükümleri icmadan sayılan bütün müslümanların icma-ı ile günahların en büyüğündendir, haramdır ve kötülüklerin en kötüsüdür.

— Ancak kerrâmiye ismini alanlar muhâliftir. Bunlar Bid'at ehli bir tâifedir. Bunların bâtıl iddiasında, Peyğambere isned ederek Zühd, korkutmak ve rağbet ettirmek için hadis uydurmak câizdir.

— Bunların bu bâtıl iddiâ ve iftiralarına kendilerini zühdü takvaya müntesib olduklarını söyleyen pek çok câhillerde, tâbî olmuşlardır...» (Şerhi kebâir ve sağair risalesi, 10)

Evet açıkca kitap, sünnet, îcma-ı ümmet ve kıyası fukahayı tanımayıb bir takım küfür telkîni, kâfir kişilerin beyin yıkâması ve şeytanın iğvası ile yollarını bâtıla sabdırmış ve kendilerini o küfür ve bâtıl yolların savunucusu hâlinde bulunduranlar, zâten islamla, îmanla, mûmin ve müslümanlıkla, Peyğambere bağlı ümmetlikle hiç bir ilişki ve alakaları yoktur. Bunlar hakkında kesin hükmü Kur'anı Kerim beyan etmiştir, kâfirdir, zalimdir ve dinsizdirler.

Fakat kitaba ve sünnete inandıklarını ve hatta islâmın müdâfi-i görünen bir takım câhil okumuşlar, bir sapığa körü körüne bağlanmışlar, besmeleyi cekmekden veya besmelenin mânâsını anlamakdan aciz bir takım câhiller, kendilerine ehli takvâ süsü vererek âyeti kerimeyi hadisi şerife, hadisi şerifi âyeti kerimeye katanlar veya bir büyüğün sözünü hadisi şerif veya hadisi şerifi bir büyüğün sözü olarak nakledenler oluyor. Çok zaman şâhid olduk, dinledik ve münakaşasını yaptıklarımız olmuştur.

Bilhassa garb kaynaklarından islâmı öğrenenler veya oraya hayran olanlarda, daha çok görülmektedir.

Hadîsi şerifin râvisini bilmez, hangi muhaddis nakletmiş veya hangi ana kaynakda yazılıdır, onu bilmez. Gelişi güzel bir yerden okur veya yalan yanlış bir kişiden işidir, ondan sonra sanki allâme kesilir, hükümler döktürür. Belkide söyleyib naklettiği hadis değil uydurma bir sözdür. Onuda bilmez yinede susmaz konuşur.

En doğru yol ve hareket, hadisi nebevileri, lafızları ve mânalarını sağlam bir kaynakdan râvisi ve muhaddisi ile birlikte bilmeyen kimseler, susmalı ve bilenlere muracaat edib bir yalan ve iftiraya düşmemelidirler. Peyğambere yalan ve iftirada bulunmanın cehennemlik olduğunu bilib inanarak tehlikeden kaçınmalıdırlar.

Peyğamber sallallâhü aleyhi veselleme iftira edilib ona isnad edilen yalan hadislerden bir kaç örnek nakledelim :

«Halkın dilleri, hakkın kalimleridir.» (Mevzûâtı Kübre, 110)

«Patlıcan, hanki maksat için yenirse, onun içindir.» (Aynı Eser, 144)

«Kâtile, katlini kutlayınız.» (keza mevzûâtül kübra, 152)

«Virdi (zikri) **terk eden, mel'undur.»** (Aynı eser, 159)

«Vird, sahibi mel'undur.» (159)

«Âdeti terk etmek, düşmanlıkdır.» (159)

«Dünya, âhiretin tarlasıdır.» (Aynı eser, 199)

Bu son söz, lafız îtîbari ile hadis değildir. Fakat mânası, sûre-i şûrânın 20. âyetin mânasına mutabıktır.

«Yahûdî ve Hırıstıyanlara selam veriniz, benim ümmetimin yahûdisine selam vermeyiniz.

— Denildiki : Senin yahudi ümmetin kimdir?

— Dedi : namazı terk edib kılmayanlardır.» (Aynı eser, 218)

Şu uydurma söze bak, hırıstıyana ve yahûdiye selam verdiriyorda, îmanı olub namazı terk edeni, bu ümmetin yahûdisi sayarak selam verdirmeyor, yalan hadis olduğu ne kadar âşıkardır.

Zira mûmin işlediği günaha helâl demedikce, kâfir olmaz. îmanlı âsî kişidir. Mûmine selâm verilir.

Yukardaki naklettiğimiz uydurma yalan hadisler, bir kaç misaldan ibarettir. Daha uydurulmuş pek çok yalan hadisler ve isrâiliyat hurafeleri vardır. Kaynak olarak gösterdiğimiz eser gibi, özel şekilde, yazılmış mevzuat kitabları vardır, oralardan istifade etmek gerekir.

Forma : 3

١٩٩ — (٢) وعن سَمُرَةَ بن جُندب ، والمغيرة بن شعبة ، قالا : قال رسولُ الله ﷺ : « مَن حدَّث عني بحديث يرى أنه كذب ، فهو أحدُ الكاذبين ». رواه مسلم.

Tercümesi :

199 — (2) **Semura bin Cündüb ve Muğîre bin Şûbe** (R.A) **dediler ; Rasûlüllah** (S.A.V) **buyurdu :**

«Bir kimse, yalan olduğunu bildiği halde bana isnad ederek bir hadîs söylerse, İşte o kimse yalançıların birisidir.»

(Hadîsi, Müslim rivâyet etmiştir.)

Î Z A H A T

Bu hadîsi şerifi iki sâhabe rivâyet etmiştir. Onun için her ikisinin hayatından bahsedeceğiz.

Râvi Semura bin Cündüb bin hilal elfezârî (R.A), Künyesi (Ebû Sâid) dir. Ebû Abdurrahman, Ebû Abdillâh ve Ebû Süleymanda denilmişdir. Kâbilesi içinde yetim kalarak vâlidesi onu Medineyi münevvereye götürmüş ve kendisi (annesi) Ensardan **meriyye ibni şeyban ibni Sâlebe** (R.A) isminde bir zata varmış idi. «Semura» O zâtın himâye ve terbiyesinde yetişib meydana gelmiştir.

Peyğamber aleyhisselatü vesselam hazretleri, her sene ensarın yetişmiş olan erkek çocuklarını harbe yarayıb yaramıyacakları ayırmak üzere gözden geçirir olduklarından, **uhut muharebesi** senesi Peyğamberimiz bu zatın akranı birini cihad için intihab edib kabul buyurdukları halde **Semurayı; «Sen küçüksün»** diyerek geri çevirmişlerdi.

SEMURA : «Siz bunu kabul buyurdunuz, ben ise onu yenerim.» diyerek göreşmek (güleşmek) isteyerek Peyğamber efendimizin müsâadeleri ile onun kuvvet ve gâlib oluşu görülünce, kendisini harbe gitmeye kabul ettirmiş ve Peyğamber efendimizle defâlarca harbde bulunmuştur. Yüz yirmi üç (123) hadîsi şerifi bizzat rivâyet etmiştir. Fakat hadisi şerif hıfzı pek çok idi. Daha geniş bilgi üstül gabe ve Elhakâik de mezkürdür.

Bilâ ahire **Basrada** sâkin olduğundan Basralılardan sayılmıştır. **İbni sîrîn ve Hasanı Basrî** (R.A.) ve diğer basralı fazilet ehli kimseler, kendisini sena ederlerdi. Basrada görülen Hâvariclerden **«Hazûriye»** tâifesi hakkında **Semura** hazretlerinin pek şiddetli sözleri vardır. Sözlerinden birinde : **«Bunlar, müslümanları tekfir edib kanlarını akıtırlar. Yer yüzünde adam öldürenlerin en fenâsıdırlar.»**

Kendisinden Basrada pek çok kimse, hadisi şerif rivâyet etmişlerdir. Vefatı Basrada elli dokuz (59) târihi hicrîde vûku bulmuştur. Şiddetli soğuk almakla hasıl olan «**Guzaz**» illetine sıcak su buharı ile tedâvilenmekde iken, kaynarsu ile dolu olan kazanın üzerine oturduğu zaman içine düşüp vefat etmiştir. Alâh rahmet eyleyib ondan râzî olsun ve şefaatına bizleri nâil buyursun. Amin.

MUĞİRE Bin ŞÛBE (R.A) ise ; Künyesi, Ebû Abdillah veya Ebû İsâdır. Handek muhârebesinin yılı olan hicretin beşinci senesinde müslüman olmuştur. Hudeybiye sulhunda hazır bulunmuştur.

Künyelenmesi hakkında, Ebû İsa künyesinin **Resûlüllah** (S.A.V) ın künyelediği ve Ebâ Abdillah künyesinide **Ömer bin el hattab** (R.A) künyelediği zikredilir.

Çok zeki, firâsetli, ve isâbetli fikir sâhibi olduğundan kendisine «**Dâhî**» denirdi. **İmamı Şâbî** Şöyle demiştir :

«Arabın dâhîsî dörttür (onlarda) : Ebî Süfyânın oğlu muâviye (R.A), Amr bin elâs (R.A), Mûğîra bin şûbe (R.A) ve ziyad (R.A) dır..»

(Üstülğâbe, c. 5 248)

Denildiki : «Muğîre, islamlığı hayatında üçyüz (300) kadınla tezevvüc edib nikahlanmıştır.»

Ömer Bin El Hettab, onu basraya valî tayin etti, Basra vâliliği; Aleyhinde zinâ ithamı zamanına kadar devam etti. Bu itham üzerine Basradan azletti, sonra kûfeye vâli tâyin etti; Hz. Ömer Şehid edilinceye kadar orada vâliliğe devam etti, Hz. Osman Halife olduktan sonra orada karar ettirdi. Sonra azletti. Hz. Muâviye, zamanında bunu kûfeye vâli tâyin etti ve ölünceye kadar burada vâliliğe devam etti. Hicretin ellinci (50) yılında rahmeti rahmana kavuşmuştur.

Yemâne muhârebesine, Şam-ın fethine, yermük muhârebesine hazır olmuştur. Ve yermuk muharebesinde gözünün birisini gaybetmiştir. Kadsiye muhârebesinde, Nihâvendin fethinde ve Hemdânın fethinde hazır bulunmuştur.

Kendisinden, Ebî Umâmetül bâhilî, Mesvere bin mahreme ve kurretülmuzenî (R.A) gibi sahâbelerden ve tâbiînden pek çok kimseler, hadisi şerif rivâyet etmişlerdir. Daha geniş mâlumat; **(Üstülgâbe, C. 5, 247-249)**

Yetmiş yaşında kûfede vâli iken hicretin ellinci (50) senesinde rahmtei rahmana kavuşmuştur. Allâhüteâla kendisinden razî olsun. Bizede şefaatcı eylesin. Amin.

Hadisi şerifde beyan edilen mâna ve anlam hakkında bir nebze îzahat, hemen yukarda zikredilmiştir. Ancak burada mühim bir cümleyi hatırlatmakla iktifa edeceğiz.

Her hangi bir söz ve yazının hadis olmadığını bilen bir kimse, bu yalanı çeşidli nedenlerle hadis diye okur ve söylerse, bu hadîsi uyduran zâlim ve hâine yardım etmiş olur. Dolaysiyle bu zâlimin sevgili efendimize yalan uydurub iftiraya devam etmesini sağlamış olur. Ve yalancı zâlimin uydurma sözünü nakledib söyleyende yalançıların biri olur ve dînin yıkılmasına, müslümanların uydurmalara inanıb yoldan sapıtmalarına sebeb olunur. Bu şekil hareketin fenalığının yönleri, **«İslama Sokulan Bid'at ve Hurafeler»** adlı eserimizin ikinci cildinde mezkürdür.

٢٠٠ — (٣) وعن معاوية ، قال: قال رسول الله ﷺ: « مَنْ يُرِدِ اللهُ بِهِ خَيرًا يُفَقِّهْهُ فِي الدِّين ، وإنما أنا قاسمٌ واللهُ يعطي » . متفق عليه .

Tercümesi :

200 — (3) **Muâviye** (R.A) **den mervîdir, dedi;**

Rasûlüllah (S.A.V) **buyurdu :**

«Bir kimseye, Allâhü teâla hayır murad ederse, O kimseyi dinde fakih (Din ve şerîat ilmine vâkıf) **eder. Ben ancak ilmi taksim ediciyim, Alâhü teâla da o ilmin anlaşılmasını ihsan eder.»**

(Hadîsi, Buhârî ve Müslim ittifakla rivâyet etmişlerdir.)

İ Z A H A T

Râvî Muâviye bin ebî Süfyan (R.A), kureyş kabilesinin emevî sülâlesindendir. Annesi Meşhur **Hind** (R.A) isimli kadındır. **Hz. Muaviye** kendisi, babası **Ebî Süfyan,** annesi uteybenin kızı **Hind** ve oğlan kardeşi **yezid** Mekkenin fethi günü müslüman olmuşlardır. Peyğamberimizin, hanımlarından ümmü habibe (R.A.) validemizin baba bir oğlan kardeşi olmakla kayın birâderidir.

Hz. Muâviye, Resûlüllahla berâber **Hunayn** vak'asında hazır bulundu ve Resûlüllah (S.AV.) ona Hevâzen kabilesinin develerinden yüz (100) deve verdi. **Hz. Muâviye** babası **Ebî Sufyanla** berâber o anda müellefei kulûbdan (kalblerinin ülfeti isâlma daha fazla olub kuvvetli müslüman olmaları için zekat ehlinden) idiler.

Hz. Muâviye, Peyğamberimizin kâtiblerinden idi. Vahy katibide olduğu denilmiştir. Kendisinden **İbni Abbas ve Ebû Saîd** (R.A) Hadis rivâyet etmişlerdir. Peyğamber efendimizden bizzat yüz altmış üç (163) hadisi şerif rivâyet etmiştir.

Şam vâlisi olan kardeşi **Yezid** (R.A) in vefatından sonra **Hz. Ömer,** kardeşinin yerine Şam vâlisi tâyin etmiştir. Şamda vâlilik ve emirliği ölümüne kadar kırk (40) sene devam etmiştir. Bu kırk (40) senenin dört (4) senesi **Hz. Ömerin** hilâfeti zamanında ve **Hz. Osman, Hz. Ali** ve **Hz. Hasan** zamanlarında yirmi seneyi doldurmuştur. **Hz. Hasanın** vefâtı ile emirlik kendisine havâle edildikten sonrada, ölünceye kadar yirmi sene daha **Şamda** emirliğe devam etmiştir. Böylece yirmi sene vâlilik emâretinde ve yirmi senede hilâfetlik vazîfesinde bulunmuştur. **Hz. Hasan,** fitneyi önlemek için hilâfeti, **Hz. Muâviyeye** kendisi bizzat verdiğide yazılmaktadır.

Vefâtı, hicretin altmış (60) ıncı senesinde yetmiş sekiz (78) yaşında ve receb ayında **Şâmı** şerifde vukû bulmuştur. Allâh ondan razı olsun.

Ölüm hastalığının son saatlerinde, şöyle diyor : **«Keşke ben zîtûva denilen mahalle** (Şam yakınlarında bir yerin adı) **sâkin olan bir kureyş adamlarından olsaydımda, şu işten** (emirlikden) **hiç bir şey görmeseydim.»**

Ölüm hastalığı ânında yanında Resûlüllah (S.A.V) efendimizin izârı, ridası, gömleği, kıl ve tırnaklarından bir parça şeyler bulunuyor. Ve diyorki :

«Resûlüllahın gömleğine kefinleyiniz, ridasına dürünüz, îzârı ile her tarafımı kablayıb örtünüz, burnumu, ağzımı ve secde yerlerine Resûlüllahın kılından ve dırnaklarından Pamuklayıb koyunuz. Ve beni bütün esirgeyenlerin en esirgeyeni (Allah) ile baş başa bırakınız.»

(Mirkâtülmefâtih, C. I, 219)

Izzüddîn ibnil esîr «Üsdülğâbe» sinde şu satırları yazıyor :

«Muâviye (R.A) den,. Sahâbeden bir takım cemaat hadis rivâyet etmiştir (onlarda) : İbni Abbas, Hudrî, Ebüdderdâ, Cerîr, Nûman bin beşir, İbni Ömer, İbni Zübeyr ve başka sahâbeler,

— Ve tâbiînden : Ebu Seleme, Humeyd, ibnâ Abdirrahman, urve, Sâlim, Alkama ibni Vakkas, İbni Sîrîn, Kasım bin Muhammed ve başkaları rivâyet etmişlerdir.» (Üsdülğâbe, C. 5, 212)

Tirmizînin süneninde zikredilen 4003 nolu hadisi şerifde **Resûlü** ekrem (S.A.V) efendimiz, **Hz. Muâviye hakkında** şöyle dua etmiştir :

«Ey Allâhım! Onu doğru yolu gösteren, hidâyete eren ve Hidâyet vâsıtası kıl.»

Üstadığımız **Ömer nasuhi Bilmen** Merhum **«Ashâbı kiram hakkınd Nezih îtikadlar»** adlı eserinde **Ahmet bin Hanbel** (R.A) in müsnedinden naklen Peygamberimizin, Hz. Muaviye hakkında şu duasını yazıyor :

«**Yâ Rabbî! Muaviyeye kîtâbet** (yazı ve yazışma) **ve hisab tâlim buyur ve onu azabdan koru.»**

Hz. Ali (R.A) da Cemel ve Sıffiyn muhârebelerinden sonra **Hz. Muaviye** ve askerleri hakkında sorulan sorulara şöyle cevab vermişti :

«Kardeşlerimiz, bizim üzerimize azgınlık etmişlerdir. Fakat bunlar; kâfir değillerdir, Fâsık değillerdir ve zâlimde değillerdir. Zîra bâtılda olsa onlar için tevilleri (âyet ve hadîs tevilleri) **vardır.»** (Şerhi makâsıd, 303)

Abdullah bin mubârek (R.A) a, **Hz. Muâviyemi** veya emevî halîfelerinden **Hz. Ömer bin Abdülazizmi** efdaldır? Deniyor. O da şöyle cevablandırıyor :

«Resûlüllah (S.A.V) **ile berâber bulunduğu zaman muâviye** (R.A) **ın atının burnuna isâbet eden toz, bin** (1000) **defa Ömer bin Abdilaziz den efdaldır.»** (Hâmişi Savaikı Muhrika, 20)

Hz. Muâviye hakkında din âlmilerinden pek çok kimse, eserler yazmışlardır. Sebebide bir çok zındık ve sapıklar, Peygamberimizin en yakın ve sevimlilerinden olan bir sahâbesine en Şenî iftiralarda bulunmuşlardır. O iftiraları anlatıb beyan etmek için bütün imkanları kullanmışlardır. Muharrem-in onunda toplanıb lânet edenleride duyuyoruz.

Yukarda isimlerini yazdığımız dev sahâbe ve tâbiînin, **Hz. Muaviyenin** kendisinden hadis rivâyet ettiklerini öğrenmiş bulunuyoruz.

Peygamber efendimizin, Ashâbının, tâbiîn ve tebei tâbiîn efendilerimizin, kendisi ve askerleri hakkında değrli söz ve tavsiyelerini okumayıb, sırf cehâlet ve fırkacılığın verdiği tesirle böyle mubârek bir sahâbeye kötü sözler, fikir ve hakâret eden davranışlarda bulunmak, çok ve çok günah ve vebaldır. Biraz îmanı olan, kitab ve sünnetin yolunu tâkıb eden müslüman, böyle şeylerden sakınır, ehli sünnet velcemaat yolundan ayrılmaz.

Hz. Muâviye, Hayatı boyunca Rumların hudûdunda bulunduğundan, muhtelif zamanlarda rumlarla harbe gitmiş ve hemen ekserisinde muzaffer olub muhtelif beldeler fethedilmiştir.

Meselâ : Yirmi üç (23) senesinde rumlarla harb edib «Ammâriyye» kadar varmıştır. Yirmi yedi (27) senesinde «kinneserin» e muhârebesin-

de bulunmuştur. Yirmi sekiz (28) de «KIBRIS» ı fethetmiştir. Ve bu Kıbrıs muharebesinde Ashabı kiramdan; Ebûzer, Ubâde bin essamit, Ubâdenin hanımı Ümmü Haram, Ebüdderda, Şeddâd İbni Evs (Allah hebsinden râzî olsun) gibi pek muhterem zatlar varlardı. Bu Kıbrıs fethinin olacağını Resûlü ekrem efendimiz bizzat buyurmuş olduğu zikredilmekle, bir mûcizeyi Resûl görülüb yaşanmış oluyor.

Kırk dokuz (49) senesinde »Kostantiniyye = İstanbulû a büyük bir ordu göndermiştir ve bu ordu da sahâbe-i kiramdan; İbni Abbas, İbni Ömer, İbni Zübeyyir ve Ebû Eyyûb el Ensârî gibi zevatlar hazır bulunmuştur.

Hz. Muaviye (R.A) hakkında **İmamı Nevevînin** (Tehzîbül esmâ velluğat), ibnül esîirin (Üsdülğâbe fi mârifissâhâbe), **ibni Haceri heytemînin** (savâıkı Muhrika) isimli eserinin hâmişinde (kenârında) husûsî sûrette **Hz. Muâviyenin** Şahsiyeti ve fazîleti hakkında (tadhîrulcinan vellisân..) ve üstadımız **Ömer Nasûhî Bilmen** meruhumun (müslümanların ashâbı kiram hakkında Nezih îtikadları) adlı eserinde geniş mâlûmat zikredilmiştir. Okuyucu meslekdaş kardeşlerimize bu esrleri ve emsâli sağlam kaynaklardan okumalarını tavsiye ederiz.

Bilhassa Sahâbe-i kirama ve diğer islâma hizmet etmiş islâm büyüklerine rahmet okuyan ehli sünnet yolunu tâkib eden ihlaslı kimselerin eserlerini okumayı çok ve çok tavsiye ederiz. Sahâbeye, tâbiîne, müctehidlere, daha sonra gelen ve eserleri ile islâma hizmet eden âlim, kâmil ve fâzıllara atan, lânet eden ve yakışıksız yazı ve sözlerde bulunanların eserlerine, söz ve yazılarına iltifat etmeyib geçmişimizi rahmetle yâd etme yolunu seçmeliyiz.

Kur'anı kerimde şöyle buyurulmuştur :

«Bunların arkasından (ashâbı kiramdan sonra) **gelenler derlerki :**

— Ey Rabbimiz! bizi ve îman ile daha önden bizi geçmiş olan (din) **kardeşlerimizin günahlarını bağışla** (afvet). **Ve** (el'an) **îman etmiş olanlar için, kalblerimizde bir kin ve buğuz bırakma. Ey Rabbimiz! Şüphesizki sen, çok esirgeyicisin ve çok merhametlisin.»**

(Haşir Sûresi, âyet, 10)

Bir hadisi şerifde şöyle buyurulmuştur :

«Benim ashabım zikrolundumu ,(aleyhlerinde konuşmakdan kaçınarak) **hemen susunuz.»** (Tabarani, Fethülkebîr : C. I, 110)

Diğer bir Hadisi şerif meâli :

«Ölülerinizin iyiliklerini konuşunuz. Kötülüklerini konuşmakdan kendinizi men ediniz.» (Ebû Dâvud, Tirmizî, Hâkim, Beyhakî, Fethülkebir, C. I, 163)

Hak yolcusu her müslüman, yukarda meallerini naklettiğimiz âyeti kerime ve hadisi şeriflere dikkat eder, **Hz. Muaviye** gibi Peygamber (S.A.V) efendimizin, nurlu hayat ve huzurunda bulunan her hangi bir sahâbeye ve ondan sonra gelen ve âhirete irtihal eden bir müslümana ne kötülük düşünür, ne dil uzatır ve nede terbiyesizlik yapan zındık, sapık ve mülhidlerin sözlerine, amel ve hareketlerine kapılır. Onlardan son derece kaçınır. Cenabu hak bütün müslüman kardeşlerimizle bizlere, âhirete göçmüş büyüklerimizi ve mümin kardeşlerimizi, rahmetle anıb hayatta olanlara sevgi ve muhabbetde bulunmayı nasiyb buyursun. Amin.

Mehmet Akif merhumda şöyle haykırıyor :

Zulmu alkışlayamam, zâlimi asla sevemem,
Gelenin keyfi için geçmişe ölsem sövemem.
Biri ecdadıma saldırdımı hayatta boğarım,
Boğamazsınki, hiç olmazsa yanımdan kovarım.
Üç buçuk soysuzun ardında zağarlık yapamam.
Hele hak nâmına haksızlığa ölsem tapamam.

Hz. Muâviye ve emsâli büyüklerden geçmişlerimiz hakkında zâlimâna söz ve hareketlerde bulunanların kimler ve nasıl akîde sâhibleri oldukları hakkında, **«İslâma Sokulan Bid'at ve Hurafeler.»** ile **«İslamda Evliya Meselesi ve Harikalar»** adlı eserimizin baş tarafında bir nebze îzahat verilmiştir.

Şimdi **Hz. Muâviye** (R.A) in rivâyet ettiği, **«Bir kimseye, Alâlhü teâla hayır murâd ederse, onu dinde fakih kılar»** hadîsi nebevîyi kısa yoldan açıklayalım.

«Dinde fakıh kılar» demek, Şerîat, tarîkat ve hakîkat ahkamlarına vâkıf edib âlim ve kâmil bir kişi yapar.

Şârih **Aliyyülkâri** merhum hadîsi şerîfi bu cümlelerle açıklamıştır. Demek oluyorki, Cenâbu Allâh bir kişiye çok ve çok hayır ve iyilik lutfetmek isterse, bütün hayat ve mematının hükümlerini, yaşantı ve tatbikat şekillerini, şer'i delillere dayalı şekilde beyan eden fıkıh ilmine vâkıf ve âlim kılar. Tahâretten verâsete kadar bütün islâm hukuk ve hükümlerini beyan eden ilmi fıkhı, bilir ve başkalarına bildirmeye çalışır.

Şâyet bir kişi böyle bir nîmete nâil olmuş ise, bu ilâhî lutfe çok ve çok teşekkür etmelidir. Şükretmeliki, daha fazla hayra nâil olunsun. Ve bir kimsede, ilmi ile âmil olan böyle şeriat ve fıkıh ilmine vâkıf bir âlime kavuşursa, o kimsede bu kıymetli varlığın hayır ve faziletinden istifâde etme nîmetini kaçırmamalıdır.

Hal böyle iken, eskiden beri devam ede gelen bir Cehalet telkin ve tesiri görülmektedirki; İlmi fıkıh ve şerîat ilmine vâkıf olub bildiği ile amel eden âlimlere, «İlmi zahirci, o şerî'atcı hocadır, o kabıkla meşkuldur, biz kabuk âlimine iltifat etmeyiz.. gibi» Cümlelerle ilim ve ulemâ düşmanlığı yapılmıştır. Günümüzde de aynı halde olan bâzı zındıkları görmüşüzdür.

Adam Îmânın, İslâmın ve diğer bilinmesi farz olan ahkâmı şer'iyyenin, ya sâde isimlerini söyleyerek bilir veya onları dahi bilib saymakdan âcizdir. Delil ve Şâhid falan bilmeden Sâde papağan kuşu gibi bir kaç kelime öğretilib tesbih ve tehlil çekmekle ve bir kaç rek'at nâfile namaz kılıvermekle sanki olmuş bir velî, Bütün kemallara sahib olmuş, ilme ve ilim adamına düşmanlık ilk vazifesi imişcesine, düşünceler, kelimeler ve davranışlar maalesef çok ve çok üzücüdür.

Hele birde maddi imkanlara sahib veya sırf madde ve şöhret budalası zındıklardan acâib telkin ve beyini yıkamaya uğrayan veya kapılmış olanlar olursa, Allah muhafaza, bunlar daha eşed ve daha tehlikelidirler. Zîra işin bütün kaynaklanan ve fitlenen yolları, para, karı, masa, kasa, şöhret ve menfeatdır. Çeşidli iyi ve hayır hasanat duygularını istismar ederek Câhil ve saf müslümanları her devir ve zamanda bu yola baş vurarak aldatmışlar ve bugünde aynı şekilde olanlar maalesef, vardır.

Maddeye ve çeşidli menfaata dayanmasa, Peyğamberimizin;

«Allahü teâla bir kimseye, hayır murad ederse, onu dinde (din ve şerîat ilminde) **fakıh kılar»** buyuruğuna inancını tam gösterir. Ya ilmi fıkha çalışır, âlim ve fakih olur, veya ilmi fıkha çalışma olmaz veya kabiliyyeti bulunmazsa, öyle âlime saygı gösterir ve güzel hayır sahibi bir kişi olduğunu, Peyğamberimizin takdiri ile takdir eder. Hürmetde ve sevgide kusur etmemenin yolunu tercih eder.

Ehli tasavvuf veya ehli takva geçinibde ilmi akâid ve ilmi fıkıhdan bî haber olan zındık ve sapıkların acâib telkin ve iddialarından bâzıları nı **«İslâmda Evliya Meselesi ve Harikalar»** adlı eserimizin baş tarafında naklettiğimiz hatırlatırız.

Ayrıca bir takım bilgin ve akkılılık iddiasında bulunanlarından, Müctehidleri, ilmi fıkhı ve fukahayı kiramı, küçümseyen **veya kötüleyenler** olmuştur. Esasen her zaman ve mekanda insanlardan bilmediklerini îtîraf etmeyib bilmediklerinin düşmanı olanlar görülmüştür. Meselâ : «Fıkıh kitabları, safsata ile doludur.. gibi» sözleri söyliyenleri işitiyoruz.

Nitekim ilmi fıkhı tahkir eder mahiyette yazılan bir zavallının cümleleri şöyledir :

«Veya **Müteahhir devirlere âit fıkıh eserlerinin metinleri, sanki vahy mahsûlu imiş gibi - Zorlanacak, tefsir ve tevîle tâbi tutulacak ve onlardan hüküm alınacaktır. Bu sonuncu yol elbette merkezi vahy olan ashab, tabiin ve halefleri tarafından çizilib genişletilen dairenin dışına çıkan bir yoldur.»**

(Bu yazı 1972 tarihinde İstanbulda Ahmet Sait Matbasında basılan, İslamda zekat müessesi, adlı esere takriz olarak yazılan cümleler içindedir, sahife : 7)

Bu hal delil ve kaynaklarla veya kaynaklara dayalı ciltlerle yazılmış müslümanların hayatların da tatbik edilmiş eserleri bilmeyib inkar temeştir.

Büyüklerin sözünde : «**Kişi, bilmediğinin düşmanıdır.**» denilmiştir.

Yukardaki yazıyı okuyunca, bir ilim müessesinde çalışan bir kişinin ilmi fıkıh hakkında bu derece ölçüsüz ve mânâsız cümlelerde bulunması, çok esef verici ve çok hayreti mûcibdir. Zira ilmi fıkıh, hem Kur'an ve hem sünnette teşvik ve terğib edilen ve sahâbe-i kiram ile tâbîin müctehidlerinin çizdikleri yollara tabi olan en kıymetli bir ilimdir. İslamın, yaşanan ve yaşanacak hükmünü ve haklarını en geniş ve en doğru beyan eden bir hayırlı ilmin dalına böyle yazmak, bu ilmi bilmemekten ileri gelebilir.

İlmi fıkhı bilmeyen ve fakat bilir görünmeye çalışan pek çok okumuş cahiller, kendi akıl ve anlayışlarına göre hüküm verib, kendi akıl ve fikirlerini beyanedib islam hukûkunuda indî görüşlerine göre olması gerektiğini savunanlarıda maalesef müşahede ettiğimiz olmuştur.

İlmi Fıkhın mâhiyet ve fazîleti hakkında gerekli kısa mâlûmat, **«Mülteka tercümesi»** adlı eserimizin birinci cildinin baş tarafında zikredilmiştir.

Şârih **Aliyyul kâri** merhum hadisi şerifin şerhinde şunu zikrediyor :

«Dârimî rivâyet etmiştir. İmran (R.A) **dan mervîdir, dediki : Ben bir gün bir şey hakkında Hasan-a (Hasanı Basriye** R.A.), **Ey Ebâ Saîd! Fukaha şöyle diyor, dedim.**

— **Hasanı Basri** (R.A) **dedi : Yazık sanaki, sen hiç fakih gördünmü? Ancak fakih, o kimsedir ki : Dünyada zühdeden** (Dünyanın Şâşaa ve debdebesinden uzak duran), **âhirete rağbet eden, dîninin emrini basîretle yapan ve Rabbisinin ibâdetine devam edendir.»**

(Mirkâtül mefâtih, C. I, 220 - keza Süneni Dârimi, C. I, 189)

Süneni Dârimîde şu hükümleri muhtevi ibârede çok mühimdir :

«Aliyyibni Ebî Tâlib Radiyallâhü anh dedikî :

«Elbette hakîki fakih ; Allâhın rahmetinden insanların umudunu kesmeyen, Allâhın mâsiyetlerine(haram ve yasaklarına) onlar için ruhsat vermeyen, onları Allâhın azâbından emin kılmayan, Kur'andan başkasına rağbet ettiribde Kur'anı terk ettirmeyen, bir ibâdetde ilim olmazsa, onda hayır olmadığını, anlayıb idrak edilerek kıymeti takdir edilmeyen ilmin hiç bir hayrı olmadığını ve düşünce olmayan kıraatdada hayır olmadığını anlatan, kimsedir.» **(Süneni Dârimî, C. I, 89)**

Hz. Ali ve Hasanı Basrı rahimahullahların fakih hakkındaki kıymetli söz ve târiflerine baklım. Birde bugün ibâdeti hamse denilen, tâharet, namaz, zekât, oruc ve hacc mes'elelerinin içinden dahi çıkamıyacak dereced zaif olan ve hatta selefin yazdıkları fıkıh kitaplarını okuyub anlamakdan bizim gibi âciz kimselerin, şımarık bir vaziyette hüküm kesmeleri ve ilmi fıkhı küçük görmeleri, en azından haddini bilmemezlik ve terbiyesizliktir. Dâha ileri gidib mezhebleri bir noktada cem etmek mânâsını taşıyan **Telfik-i Mezâhib,** iddiâsını atanlarda görülmektedir. Elbetteki, bu iddia ve davranışlar, islamı tam yaşayan ve müslümanların saygı gösterdikleri selefi sâlihine ve eserlerine hakâret olur. Ve bu iddialarla, müctehid ve fakihleri rafa kaldırıb, kendilerini onların yerine goymak gibi, âdî ihtiras ve cahillikden başka bir şey değildir.

Bu iddiâyı atanlar, sözleri dinleneceğinden değil, kendilerini büyük müctehidierle yarış yapmak, bizde bir şeyler biliriz, onların ictihadı ne oluyor, bizde ictihad edebiliriz, gibi acâib iddiâların sâhibleri olabilirler. Ve «Şerîatın karşısındayız» diyerek islam hukukunu rafa kaldırıb keyfî hayata devam edenlere, imkan hazırlamak olur.

Nitekim; «İmamı Azam şöyle dedi, İmamı Mâlik şöyle dedi, İmamı Şafi-î böyle dedi ve İmamı Ahmet Bin hanbel şöyle demiştir... gibi, cümle ve görüşlere bağlı kalmamalıyız. Bizimde bu yolda bir çalışma hakkımız ve görüşümüz olmalıdır... Vs.» Cümlelere benzer kelimeleri söyleyen, soran ve savunanları görüyor, işitiyor ve karşılaşıyoruz.

Kitap ve sünnete hakkı ile inanıb ihlasla amele devam edenler, böyle çizmeden yukarı hadsiz ve hudutsuz iddiâ ve görüşlerde bulunamazlar. Kitab, sünnet, İcma-ı ümmet ve kıyası fıkahaya son derece bağlı ve saygılı olurlar. Zirî hak ve hakikata inanmak, bunu icâbettirir.

Bugün elimizde mevcut olan Selefin telîfatından ilmi fıkıh hakkında yazılan bütün eserler, kitab, sünnet, İcma-ı ümmet ve kıyası fukahaya dayalı olarak yazılmıştır.

Meselâ : Fıkhı Hanefîden ilk defa yazılanlardan, **Kitabul harac, Camiussağır, Camiül kebir, Siyeri Sağır, Siyeri kebir, Mebsûtu serahsî, Bedâyî ve hidâye** gibi ilmi fıkhın ana kaynakları, hep delil ve senetlerle hikmeti meşrûiyyeti beyan edilerek yazılmıştır. Bu eserler gibi pek çok fıkıh kitabları kanunlaştırılarak yazılmıştır ve bugüne kadarda her mezhebin sâlikleri kendi mezheb imâmlarının görüşlerini yazan Fıkıh kitabları ile amel etmişlerdir.

Yukarda isimlerini yazdıklarımızdan «**Hidâye**» isimli eseri, örnek olarak kısa yoldan şöyle beyan edebiliriz;

593 târihinde vefât eden ve Hanefî mezhebi üzere olan, **Mürgînanlı Ebu Bekirin oğlu Şeyhül İslam Burhânüddîn-i Ali** (R.A) ın eseridir.

Bu «**Hidâye**» **adlı** eser, **İmam-ı Muhammed** (R.A) in «Câmiussağır» adlı fıkıh kitabı ile «kudûrî» nin mes'elelerini ihtiva etmek üzere kaleme alınmış ve bütün mes'elelerin delillerini zikrederek geniş bir şekilde yazılmıştır.

Eser, onüç (13) sene emek neticesinde yazılmış ve bu on üç (13) sene bütün gün müellif oruçlu olduğu halde yazdığı, «keşfüzunun» adlı eserde ve hayatını yazan diğer târih kitablarında böyle zikredilmektedir.

Şimdi islam hukûkundan olan bu kıymetli fıkıh kitabını ve bundan evvel veya sonra yazılan fıkıh kitablarını, küçümseyen ve kötüleyen zavallı câhillere bir bakalım.

Hayatı boyunca abdestsiz gezmeyen, eserini hep oruçlu halde yazan, özel kütüphanesinde gece gündüz göz nûru dökerek peyğamber efendimizin, hayırlı kişilere dinde fakıhlik mertebesinin lutfedileceği müjdesine nâil olma emeli ile, dîni mübîni islama hayatını vakfeden, fazılı mühterem, ilmi ile âmil, hilmi ile halîm ve gerçek peyğamber vârisliğine nâil olan mubârek zatlara ve ölmez ana kaynak eserlerine, dil uzatan müfsitleri düşünelim ve onlara bakalım.

Hayatlarında ancak abdest alıb namaz kıldıkları, senede ancak bir ramazanda oruç tuttukları ve bildiklerinin pek çoğu ile amel etmedikleri görülen hallerindendir. Hatta bunlardan namazı kılmayanlar, câmiye cemaata gelmeyenler ve munafık gibi çok yönlü görünerek zamanın müfsitlerine dinde tâviz vererek, din tahribciliğinde bulunanlarda görülmektedir.

Böyle zavallıların görüldüğü bir asırda, yeni yetişen genç nesilden Allâha şükür şu cümleleri söyleyib hakîkatı beyan edenleride bizzat dinledik :

«Efendim, İstanbulda «Has'eki» deki açılan arabca tedrîsad kursundan çok yararlandım. Zira bir yüksek okulu bitirince bir şeyler biliyorum zannediyordum. Orada eksiklerimi öğrendim. En çok faydalanmam, islam hukûkunun esâsını teşkil eden «İlmi Fıkıh» hakkında olmuştur. Hidâyeyi orada okudum. Selefi Sâlihin efendilerimizin islâma hizmetlerini ve ilme verdikleri değeri anlamış oldum... v.s.»

Büyükler; **«İnsana, noksanını bilmek gibi kâmili irfan olamaz.»** buyurmuşlar.

İşte bu genç din âlimi kardeşimiz, cenâbu hakkın lutfu keremi ile noksanını bilmek kemâlına nâil olan değerlerden birisidir.

Müctehid ve Fakihlerin tabakları, ileride 235. hadîsi şerifin îzâhâtında gelecektir.

Telfik-ı Mezâhib-in batılılığı hakkında bir nebze mâlûmât, birinci cildin üç yüz kırk beş (345) ci sahifesinde zikredilmiştir.

Selefi Sâlihin efendimizin eserleri, bizim için en büyük muracaat ve dayanak olan mesnetlerdir. Onların varlığını, dîni mûbîne yaptıkları hizmetleri inkar etmek veya hiçe saymak, aslını ve giddiği ve gideceği belli ana caddeyi inkâr etmek olur.

Büyükler öyle demişler :

«Âsârulhalef, mesrûkâtüsselef = Sonradan gelenlerin eserleri, evvel geçen selefi sâlihinin eserlerinden hırsızlamadır.»

Selefin eserlerinden ilmi öğrenib, onları küçümseyenler, ecdadını ve geçmiş milletlerini kötüleyenler gibidirler.

Hadisi şerifin birinci cümlesi, fıkıh ve fukahanın faziletini beyan etmiştir. İleride ayrıca Fıkhın bablara ve bölümlere ayrılarak tedvînini gerektiren hadisi nebevînin îzahında da belirteceğimiz üzere, İlmi Fıkıh; Tedvin ve Muhteviyat îtibârı ile, ibâdat, münâkahât, Muâmalât, ukûbât ve verâsat gibi konuları en geniş şekilde mündemictir. Bu bahislerin içinde «Kitabül Kerâhiye» başlığını taşıyan kısımdada zühdü takva hükümlerini beyan eder mâhiyettedir.

Her türlü iyi huy ve kötü huyları özet halinde beyan etmeklede, ilim dallarından «Şerîat, tarikatı Muhammediye ve hakîkat» yollarını açıklamaktadır. İtikad ve îman esasları «akâid ve ilmi kelâm» dadır.

Amellerini şerîata uydurmayanlar, tarîkatda olamazlar ve hakîkatı bulamazlar. Kısa ifade ile fetvaya giremiyenler, takva ehli olamazlar.

Fetva ehli olmak için, ilmi Fıkıhda beyan edilen; Farz, Vâcib, Sünnet, Müstehab, Mubah, Haram, Mekruh ve Müfsid hükümlerini hakkı

ile bilib Mûcibi ile amel etmek lâzımdır. Adamcağız bu hükümleri bilmez, yapdığı işin makbûliyyet ve gayri makbul yönlerinden hiç haberi yoktur, Fetvada yeri olmadığı halde kendisini, ehli takvadan veya Allâme-i cihandan sayar.

Kâmil bir mümin olabilmek için, îman ve îtikad meselelerini iyi şekilde bilib inanmak ve o înancı ile ameli sâlih gerektiren bilgi ve âmelleri işlemek lazımdır. İmanı kâmil ve ameli sâlih Sahibi, elbette fetvaya uyduğu gibi takva ehlinden olur. Ehli takvanın sâhib olması gereken iyi ahlak ve ameli sâlihanın ihlasa uygun yönleri **«Ahlak ve tasavvuf»** hükümlerini beyan eden eserlerde zikredilmiştir.

Hakîkatın böyle olması gerektiğini beyan eden, pek çok âyeti kerime ve hâdisi şerifler vardır. Çok uzayacağından nakletmeyi terk ediyoruz.

Ancak **İmamı Mâlik** (R.A) ın bir cümlesi ile neticeleyelim :

«Bir kimse, Fıkıh ilmini öğrenirde tasavvuf (Ahlak ve takva) **ilmini öğrenmezse, Mutlâka o kimse fasıklık etmiş olur.**

— **Ve yine bir kimse, tasavvuf** (ahlak ve takva) **ilmini öğrenipde, Fıkıh ilmini öğrenmezse, zındıklık yapar.**

— **Ve fakat bir kimse, Fıkıh ilmini ve tasavvuf** (Ahlak ve takva) **ilmini öğrenirse,** (yani, her iki ilme sâhib olursa), **işte bu kimse, hakîkata eren kimse olur.»**

(Aynulilim, C. I, 33)

Bu kıymetli sözede çok dikkat etmek gerekir. Zira bir adam sâde ilmi fıkıhla meşgul olub o bilgi ile iktifa eder, ahlak ve takva ilmi ile iştiğal edib onuda öğrenmezse, İslam ahlakının mezîyet ve fazilet ölçülerinden habersiz olmakla, kendisini bir şeyler bilir iddiasında bulunub büyük ve en âdi fesadlığa düşebileceğinden, kendisini fasıklıkdan koruyamaz. Müslümanlarada kötü örnek olur. Haya, edeb, tevâzu, ihlas, hoş karşılama, ülfet ve iltifat gibi yüce hasletleri belki yaşayamaz. Bu sebblede fâsıklıkdan kurtulamaz.

Kezâ bir kimsede, sadece tasavvuf ve takva ilmini öğrenir, ilmi fıkhı ihmal ederse, işte bu adamcağızda fetvayı bilemediğinden ve takva işinide bir çok uydurma ve hurâfelerle karıştıracağından, islamın ana caddesinden sapmış zındıklardan olur.

Nitekim târih boyunca bâzı zavallılar, inanç ve amellerinde pek çok sapıklıklar içinde yaşamışlar, hâlâda aynı halde olanlar vardır. Adam abdestinin, namazınnı, orucunun ve haccının hükümlerini bilmez ve bunları makbul olmayacak derecede câhil bir halde amel eder.

Fakat ehli takvâdan bâzı büyüklerinin hayatlarını okur veya onların kendi mertebelerine erişmiş îman, ihlas, Fıkıh, fetva ve tasavvuf bilgisine vâkıf ve bildikleri ile âmil kişilere yapdıkları tavsiye ve terğiblerini okuyuvermekle veya dinlemekle zannediyorlarki, tamam bizde bu üstün vasıflara sahibiz, bizde artık kemâle eriştik zehâbındalar.

Günümüzde bu zavallı akide ve davranışlara kapılanlardan öylelerini görüyoruzki, beş vakit namazı tam dürüst kılmıyorlar, hatta cuma namazını dahi terk edib kendilerini erişmiş, artık tefekkür ve tezekkür erbâbı olduklarını söyleyip ibâdetin kendilerinden kalktığını söyleyecek kadar sapıtanlar, maalesef vardır, görüyoruz, karşılaşıyoruz ve münakaşa ettiklerimiz olmuştur.

Öyle olanlar varki, karısı kızı ve torunları çırıl çıplaktır, yaptıkları işler hiç islama sığmaz, her türlü haram ve kötülükleri işlerler, yinede kendilerini ehli takvâdan sayan aynı ruhlu insanlara şâhid oluyoruz. Ellerinde, dillerinde ve evlerinde ehli takvânın hayatlarını yazan bir kaç eser vardır, onları okuyuvermekle veya birisi okuyub diğerleri dinlemekle ve bir kaç yüz tesbih çekivermekle bütün fazilete sahib o büyüklerin mertebelerine ulaşmışlar, kimseyi beğenmezler, bilhassâ din âlimi hocaları hiç sevmezler, kendi gurublarından olmayanlara müslüman gözüyle bakmazlar, her düşündükleri ve işledikleri doğru iddiasındadırlar ve daha kötü huy ve âdetleri saymakla bitmeyecek derecede çoktur. Bunların bu âcaib halleri, «Beyin yıkama ve kafaların şartlanmaları» telkinine bağlanmakdan neş'et etmektedir.

İşte İmamı Mâlik Hazretlerinin, «ilmi fıkıhsız, tasavvuf ve takva ilmini bellemek zındıklıktır», buyurması bu gibi çok bâtıl ve kötü huy ve amellere sapıtılacağını îkaz etmektedir.

Şu halde en doğru ve isâbetli yol, büyük imamında buyurduğu gibi, hem ilmi fıkhı ve hem ilmi tasavvufu öğrenib, iç ve dış techîzatı tamamlayıb makbul bir ilim, îman ve amele sahib olmak lazımdır. Bu hâlede mevlânın lutfu inâyetine layık bir kul olma gayreti ile nâil olunacağı muhakkakdır. Zira her şey Allâhın lutfu keremi ile olur.

Netekim îzahına çalışdığımız mubârek sözünde Resûlü ekrem sallallâhü aleyhi vesellem buyurmuşdu ki :

«Bir kimseye, Allâhü teâlâ hayır Murad ederse, o kimseyi dinde fakıh (din ve şerîat ilmine vâkıf) **eder.»**

Îzahına çalışdığımız ilmi fıkhın tedvîni, tâlim yoluyla tatbik sahasına kanunlaştırılarak tertiblenme silsilesi şöyle beyan edilmiştir :

«Fakihler dedilerki : Fıkhı, Abdullah bin Mes'ud (R.A) ekti, Alkama (R.A), suladı, İbrahim Enneha-î (R.A) biçti. Hammâd (İmam-ı âzam R. A. ın hocası), düvenini sürdü. Ebû Hanîfe (imam-ı Azam R.A), öğüttü. Ebû Yûsuf (R.A), Hamırını yuğurdu ve imam-ı Muhammed (R.A), ekmeğini yapdı (yani, Fıkıh ilmi tatbik edib amel etme şeklinde hazırlandı). Diğer insanlarda yiyicidirler.» (İbni Abidin, C. I, 46)

Evet islam hukûkunun hükümleri, ki, peygamber efndimizin takdir ve tebcil buyurduğu «ilmi fıkıh» adı verilen fıkıh kitablarında yukardaki silsile yoluyla tâlim edilib tedvin edilmiştir.

Bu değerli ilme sâhib olanlar, Allâhın hayır murad ettiği mutlu kişilerdir.

٢٠١ — (٤) وعن أبي هريرة ، قال : قال رسولُ الله ﷺ : « الناسُ معادنُ كمعادن الذَّهَبِ والفضَّةِ، خِيارُهم في الجاهليَّة خِيارُهم فِي الْاِسْلاَمِ إِذا فَقِهُوْا » . رواه مسلم

Tercümesi :

201 — (4) **Ebû Hureyre (R.A) den mervîdir, dedi;**

Rasûlüllah (S.A.V) **buyurdu :**

«İnsanlar, Altın ve Gümüş mâdenleri gibi birer (kıymeti hâiz) **mâdendirler. İnsanların cahiliyyet devrindeki hayırlı olanları, İslamda da din ve şeriat ilmine vakıf oldukları vakit, yine hayırlı kimselerdir.»**

(Hadîsi, Müslim rivâyet etmiştir.)

İ Z A H A T

Râvî Hz. Ebî Hureyre (R.A) hakkında gerekli mâlumat, birinci cildin yetmiş dokuz (79) cu sahifesinde zikredilmiştir.

Hadisi şerifdeki cümlenin anlamı; ahlak, fazilet, kabiliyyet ve tabiat bakımından verim, gelişme ve netice cihetinden insanların mâdenleri, altın ve gümüşün mâdenleri gibidir.

Yani; Altın ve gümüş madenleri; verim ve sâfiyet bakımından çok çeşidlidir. Bâzısı verimi, kalite ve keyfiyeti yönünden çok fevkal'ade olur. O mâdenler işletildikçe pek yüksek verim ve kalite elde edilir, dolaysiyle sahibini maddî bakımdan zengin yapar.

Şâyet altın ve gümüş mâdenleri, yabancı maddelerle karışık olur veya verimi az olursa, bu mâdenleri çalıştıranda maddi bakımdan az gelir ve imkâna sahib olur, çekilen emek ve yapılan masraf karşılan-

mazsa, bu takdirde bu mâdeni çalıştıran adam, kâr ve kazanç elde edemediği gibi devamlı zarar etmekle sonunda iflas edib perişan olur.

Kezâ soyu sopu, ahlak ve huyu, terbiye ve tedibi mükemmel olan insanlarında, kendilerinden gelen nesil ve kişilerde, o nisbetde iyi huylu ve güzel ahlaklı olurlar, zira maya ve asıl olan mâden, ahlakı hamidîyeye sahib ve yüksek faziletleri kendisinde toplayan bir menşedir. Kişiler, aslına çeker, aldığı terbiye ve huyu olduğu gibi yaşarlar. İyi terbiye iyi arkadaş ve akran, insanları iyiye ve güzel işlere sevk eder. Bütün çevre o iyi insandan ve iyi huylarından faydalanır.

Nitekim atalar : **«Asıl, azmaz»** demişlerdir.

Arabcada bir kâide vardır :

«Küllü şey'in yerciu ilâ aslihî = Her şey, aslına rucû eder.»

Şâyet insanların sülâle ve asâleti bozuk olur, ahlak ve terbiye bakımından çok kötü olursa, bunların devam eden nesli ve sülâleside aynı şekilde kötü olur. Böyle kötü huy ve ahlaka sâhib olanların tabîat ve tiynetleri icabı ellerinden, dillerinden ve amellerinden ancak kötülük görülür. Zira onların, kemikleri, ilikleri, kanları ve canları böyle yuğrulub gelişmiştir. Her ne kadar bâzı vâd ve sözlerinde iyilikden bahsetselerde, tiynet, aldığı terbiye, yetişdiği muhit, edindiği bilgi ve arkadaşları kötü olanlar; **«Aslına çekmeyen haram zâdedir, can çıkmayınca huy çıkmaz.»** Cümleleri, bu husûsu gâyet, belirli bir şekilde beyan etmektedir. Bu açıklananların değişik şekilde olanları, nâdiratdandır. Nadir olanlar ise, yok menzilindendir. Zira kulun irâdesi dışında olanlar, kaderi ilâhinin tecellîsidir. O kaderi ilâhi Allahın bileceği ve onun yedi kudretindedir.

Şu halde Altın ve gümüş mâdenlerinin muhtelif şekil ve nevîleri olduğu gibi, insanlarında tabîat, huy ve ahlak bakımından, çok çeşit ve nevileri vardır. Ancak mâdenler, mahzenlerde ve derin yataklarında şaklı olduğu gibi, insanların; huy, tabîat ve ahlaklarıda tînet ve yaratılışları îcabı, iç âleminde saklıdır. Zaman zaman zuhur edib görülür. Kabın deliğinden sızmakla içindeki maddenin ne olduğu bilindiği gibi, insanların içlerindeki saklı olan ahlak, huy ve tabiatları, kalblerinin tercümanı dilleri ve amelleri ile bilinir.

Nitekim bir ata sözünde; **«Hayvanın alası dışında olur, insanın alası** (huy, ahlak ve tabîatı) **içinde olur.»** denilmiştir. Bu sebebden, kız alıp verecekler, ortaklık veya uzun yolculuk gibi mühim işlerde, insanların asâlet ve huyları sorulub karar verilir.

Tabîat ve tîneti bozuk olanlar hakkında halk dilinde, **«Bu adamın kanı bozuk, soyu bozuk adam eferdim.. gibi..»** cümleler söylenmektedir.

Ahlak, huy ve tabîatın değişib değişmeyeceği hususlar hakkında bir nebze mâlumat, bu eserin birinci cildinin 248-249. sâhifelerinde zikredilmiştir.

Cibillî ve terbiyevî bakımdan insanların kabiliyyet ve ahlakı, çok muhtelif olduğu beyan edilmiştir. Ancak ilâhî takdir ve ilâhî terbiye ile yaratılıb yetişenler hakkında bir kaç cümleyi nakletmeden geçemiyeceğiz.

Cenâbu hak kendi kudreti ile ölüden diriyi ve diriden ölüyü, âlimden zâlimi, zâlimden âlimi yarattığı ve aynı yaratmaya kâdir olduğu bilinen bir gerçektir.

Nitekim bir âyeti kerimede şöyle buyurulmuştur :

«O (Allah), **ölüden diri çıkarır ve diriden ölü çıkarır. Toprağa,ölümünden sonra hayat verir.»** (Rum sûresi, 19)

Bu âyeti kerime gibi âyetler pek çoktur. Müfessirlerin beyanına göre, ölüden diri çıkarmak demek, Câhil, zâlim ve ahlaksızdan terbiyeli, iyi huy ve ahlaka sâhib âlim, kâmil, kişi yaratmaktır. Kâfir ve zâlim olan babadan, Hz. İbrâhim Aleyhisselâmın yaratılması ve bâzı zâlim ve ahlaksız câhillerden, terbiyeli, ahlak sahibi âlim kimselerin yaratılmaları bu kabil yaratıklardır.

Diriden ölü çıkarması ise, Peyğamber ve âlim kişilerden, zâlim ve ahlaksız kimselerin yaratılmasıdır. Adem Aleyhisselâm ile Nuh aleyhisselamın birer oğullarının inanmayıb küfre ve zulme sapmaları, bu kabil yartıklardır.

Birde ilmi irfan sahibi kimselerden ahlaksız ve zâlim evlatların görülmeside, yine bu kabil diriden ölü çıkarmak menzîlindedir. Şeytan, babalarından alamadığı intikamını, evlat ve torunlarından fazlasıyle almış oluyor.

Her ne sûretle olursa olsun, ilâhî takdir ve tecelli böyle zuhur edebiliyor. Kul kendisine düşen, gayret ve çalışmayı yapacakdır. Tedbire rağmen takdirde tecellî edene rıza göstermek, îmanın şartlarından birisidir.

Takdir ve tecelli hakkında bir nebze malûmat, bu eserin birinci cildinin 68-69. sahifelerinde beyan edilmiştir.

Hadîsi şerifin şu son : «**İnsanların câhiliyyet devrindeki hayırlı olanları, islamda da** (İslama girdiklerindede) **din ve şeriat ilmine vâkıf oldukları vakit, yine hayırlı kimselerdir.»** Cümleleride şâyanı dikkatır.

Zira islâma girmezden evvel Câhiliyyet devrinde iyi huylu ve güzel tabîatlı olanlar, müslüman olduktan sonra yine hayırlı ve makbul kişi-

lerden olabilmek için, islâm hukûkunu (yani fıkıh ve şerîat ilmini) öğrenib bilmeleri lazımdır. Din ve şerîat hükmünü bilmekle en hayırlı kimselerden olabilecekleri beyan edilmiş oluyor.

Dikkat edilirse, müslüman olan kimselerin en hayırlıları, ilmi fıkhı en iyi bilenler oldukları ve böyle olmaları gerekiyor. Resûlü ekrem efendimiz, müslümanların îmandan sonra fazilet ve şerflerinin en kıymetlisi, fıkıh ve şerîat ilmine vâkıf olmaları ile olabileceğini beyan buyurmuştur.

Mal, mülk, saltanat, neseb ve haseb, soy sop, kuvvet ve güzellik, ev, bağ ve bahçe, at, araba ve emsâli maddî ve fâni varlıklarla, bir hayırlılık ve üstünlük beyan etmemiştir. Sâde ve sâde şerîat ilmine vâkıf olub, fakih ve âlim olmayı şart koşmuştur. Çünkü ilmi fıkhı bilen kimseler, nefislerinin leyh ve aleyhlerinde olan her hükmü bilmekle kurtuluş ve seâdeti kazanmış olurlar.

Şu halde ilmi fıkha âlim şeriat bilginleri, müslümanların en hayırlı kişileridirler. Böyle nîmet sahibleri, bu nimet ve devletin kıymetini bilip şükretmelidirler ve diğer müslümanlarda, hürmet ve takdirde kusur etmemelidirler.

٢٠٢ — (٥) وعن ابن مسعود . قال: قال رسولُ الله ﷺ: «لا حَسَدَ إلاَّ في اثْنَتَيْنِ : رجلٌ آتاهُ اللهُ مالاً فَسلَّطه على هَلَكَتِهِ في الْحَقِّ ، وَرَجُلٌ آتاهُ اللهُ الْحِكْمَةَ فَهُوَ يَقْضِي بِها وَيُعَلِّمُها». متفق عليه .

Tercümesi :

202 — (5) **İbni Mes'ud** (R.A) **den mervîdir, dedi ;**

Rasûlüllah (S.A.V) **buyurdu :**

«Hased etmek caiz değildir. Ancak iki şeyde hased (kıbda) **etmek câizdir.** (Onlarda şunlardır:)

a —) Bir adama, Allâhü teala pek çok mal vermiştir, o kimse de o malı hak yolda sarf etmek üzere Allâhü teâlanın lutfu ile bol bol harcayor.

b —) Bir adama da, Alâhü teâla ilim ve hikmet vermiştir. O kimse de o ilimle amel edib ve gerçekleri hükmedib başkalarına tâlim etmekle meşguldur. (İşte bu iki kimse, gıbda edilib onlardaki olanları heyacanla temennî etmektir).»

(Hadîsi, Buhârî ve Müslim ittifakla rivâyet etmişlerdir.)

Î Z A H A T

Râvî İbni Mes'ud (R.A) hakkında gerekli mâlumat, birinci cildin 162. sahifesinde zikredilmiştir.

Hadîsi şerifdeki «**Hased**» kelimesinin anlam ve îzâhını beyan edelim ve buradaki hükmünüde açıklayalım.

Hased : Luğatda çekememek, gıbda etmek ve başkasının nîmetinin yok olmasını istemek manâsınadır.

Istılahda Hased : Bir kimsenin nîmetinin ondan gidib kendisine intikal etmesini temenni etmektir. Hasedin zıddı ise, başkasına hayır ve nîmet istemek manasına olan nasihattır.

Târifindende anlaşıldığı üzere Hâsed, hem Şer'an ve hemde aklen çok kötü ve iğrenç verici bir huydur. Fakat bu kötü iç ve ruh hastalığı olan hased, bir kimseye girerse, çıkması çok ve çok güçdür. Beden de görülen kanser hastalığının tedâvîsi ne kadar güç ve imkânı bulunamaz derecede ise, insanın ruh ve ahlakını tahrib eden bu hasütlük hastalığıda, o nisbetde müzmin ve kötüdür. Büyük günahlardan ve haramdır. Sahibini, dünyada huzursuz eder, âhiretde cehenneme atar.

İblisin Rahmeti ilâhiden kovulub cehennemde ebedî kalmasına sebebolan bu hased-in kötülüğünü beyan eden şer'i delilerden bazılarını nakledelim.

Kur'anı kerimde şöyle beyan edilmiştir :

«**Yoksa, Allâhın fazlu kereminden insanlara verdiği nîmetlere hâsedmi ediyorlar?**» (Nisa Sûresi, 54)

Diğer bir âyet meâli :

«**Ve hasedini meydana çıkarıb gereğini yapmağa koyulduğu zaman, kıskancın şerrinden Allâha sığınırım de.**» (Felak sûresi, 5)

Bu son âyeti kerimede de belirtildiği üzere, hased ve hastalığı insanın içinde gizli durur, bir söz ve fiil ile işlemedikce günah yazılmaz.

Hasan-ı Basrî rahimahullaha hased-den sorulduğunda dediki :

«**Hased, insanın içinde bir ğam ve kederdir. Binâenaleyh bunu açık-a vurmadıkca sana zarar vermez.**» (Aynul ilim, C. 2, 17)

Yani, insanın içinde taşıdığı fikir ve düşünce mahsûlu olan hased, söz, yazı ve fiil ile işleyib dışa çıkarmadığı müddet, günâh ve vebal yoktur. Amel defterine yazılmaz. Fakat sâhibini rûhan iç hastalığına uğratan pek fenâ bir huydur. Mânevi mikrobların en eşedlerindendir.

İnsanın içinde saklı olan fenâ düşüncelerin açıklanmadıkca günah yazılmayacağını beyan eden bir hadîsi şerif meâli şöyledir :

«Muhakkakki ; Allâhü teâla, ümmetimden göğüslerinin (nefislerinin) **verdiği ves'veseyi onu işlemedikce veya konuşmadıkça afveder.»**

(Buhâri, Müslim)

İnsanların iç âlemlerinde saklı olan düşünce ve fikirlerinin ne dereceye kadar hüküm taşıdığının geniş izâhı, birinci cildin baş tarafında **«niyyetin hükümleri»** başlığını taşıyan 34-53. sahifelerle **«Ves'vese babı»** altında-189. sahifede zikredilmiştir.

Şu husûsu iyi bilmek gerekir, her ne kadar içde saklı olubda dışa vurulmayan hased hasatlığı, günah yazılmaz isede, insanın içini kemiren ve âdetâ yakan bir kanser miktrobu ve ateş gibi felâket saçar. Şâyet ortaya konur hased icra edilirse, derhal sâhibinin bütün iyiliklerini yakıb yok eder.

Nitekim bir hâdisi şerifde şöyle buyurulmuştur :

«Hased; ateşin odunu yakıb yediği gibi, bütün iyilikleri yer.»

(Ebû Dâvud, İbni Mace, Aynul ilim, C. 2, 15)

Hasedin, insanın içini kemirdiğini beyan eden bir âyet meâli :

« (Habibim!) **deki : Öfke ve kininizle ölün. Muhakkak Allâh** (c.c.) **kalblerin kin ve hasedlerini tamâmiyle bilicidir.»** (Ali imran, 119)

Hased sahibi kişiler, hased ettikleri kimselerin başlarına musîbet ve felâkete sevinirler. İyiliklerinede üzülürler.

Bu husûsu belirten âyeti kerime meâli şöyledir :

«Size, bir iyilik dokunursa, onları (hasudleri) **üzer ve kederlendirir. Şâyet başınıza bir felâket gelirse, onunla ferahlanır ve sevinç duyarlar. Eğer siz, sabreder korunursanız, onların hileleri hiç bir zarar veremez. Şüphesizki, Allah** (teâla), **onların yaptıklarını ilmi ile kuşatmıştır.»** (Alî ımran, 120)

Hz. Muaviye (R.A) şöyle demiştir :

«İnsanların, hemen hepsini razî etmey kâdir olunur, ancak nîmete hased eden hâsidi râzî yapmaya kâdir olunamaz. Çünkü nîmete hased eden adam, ancak nîmetin zevâlına (yok olmasına) **rıza gösterir.»**

(Aynul ilim, C. 2, 16)

Ehli sünnet büyükleride şöyle demişlerdir :

«Düşmanlığın hepsini öldürüb yok etmek elbet umulur. Ancak sana bir kimsenin düşmanlığı hasedinden ise, onun düşmanlığını öldürmek umulmaz.» (Aynul ilimi, C. 2, 16)

Büyüklerden **FUDAYİL BİN İYAZ** (R.A) da şöyle demiştir :

«Mümin, kıbta eder, münâfıkda hased eder»

(Aynül ilim, C. 2, 15)

Hased'in zarar ve kötülükleri hakkında, daha pek çok hükümler vardır. Fakat biz o hükümleri özel bahsinde maddeler halinde sıralayıb yazacağız, inşaâllah. Ancak burada birde hâsed hastalığından kurtulmanın ilâcı hakkında bir kaç cümleyi nakledeceğiz.

Allâme-i Teftâzâni Merhum **İmâmı Nevevî** (R.A) in **«Hadîsi erbeîn»** isimli eserinin şerhinde şu satırları yazmıştır :

«Hased-in ilâcı; her şeyin Allâhın takdiri ile olduğunu bilmek, hased-in zararının Allâhın gâzabınâ uğradığını düşünmek, en mühim ve lâzım olan düşüncede, o hâsed'in; hased edilen mahsûde zarar vermeyib belki ona menfaat verib sana (hased edene) zarar verir ve hased edenin hasedinin iktizâsı, zıd ahvallardan olan hased edilib çekilemiyen adamı bâzı zaman medhedib, diğer bazı zamanda tavazû edib iltifat etme gibi şeyleride yapar ve bunları idrak eden kimse, düşmanlık sebeblerini yok eder, tâkî hased edilen kimseyi kendisine sevimli ve onunda kendisini seven kimse olmasını sağlar.»

(Hâdisi Erbein Şerhi, 106)

Düşmanlık hastalıklarının yerini sevişmenin alması halindeki durumu beyan eden bir âyeti kerime meâli şöyledir : **«Sen** (kötülüğü) **en güzel** (haslet ne ise) **onunla önle. O zaman** (görürsünki) **seninle arasında düşmanlık bulunan kimse bile, sanki yakın dost** (un olmuş) **dur.»**

(Fussilet sûresi, 34)

Büyüklerin sözünde şöyle denilmiştir :

«Hasud adam, efendiliğe yükselemez.» Yani, çok hasedlikde bulunan kimse, kat'iyyen arzu ve emellerine nail olub efendi olamaz, belki o adamcağız daimâ düşer ve bütün işinde noksanlık hasıl olur. Hatta ömrünün kısalmasınada tesir eder.

Risâle-i Kuşeyrîden naklen Hâdimi Merhum **berîkasında** şunları yazıyor :

Esmaî Rahimahullah dediki ;

«Bir ârâbîyi (bedevî bir arabı) gördüm, **yüz yirmi** (120) **sene yaşamış, hemen dedim : Ömrünü ne uzatdı?**

— O ârâbî dedi :

«Hased-i terk ettim, bu sebeble bu kadar yaşadım.»

(Berîka, C. 2, 320)

Haram olan hased hakkında kısa malumatdan sonra Hadîsi şerifdeki manasının açıklamasını yapalım. Hadîsi şerifdeki mâna, kıbda etmek, hayran olmak ve o nîmetlerin aynısını temenni etmektir.

GIBDA : Luğatta, imrenmek, iyi hal ve arzulamak manasınadır.

Istılahda Gıbda : Başka kimsedeki olan iyiliğin aynasının kendisindede olmasını temenni etmektir ve kendisine arzuladığını o kişide devamınıda dilemektir.

Hadîsi şerifde, «**Hased**» kelimesi mecaz olarak kullanılmıştır. Zira mecaz olmasa, hasede cevaz verilmiş olurdu. Hased ile Gıbdanın târiflerini gördükki, bunlar bir birleri ile münâsebeti tamâmen değişiktir. Birinde nîmet ve fâzilet sahibi çekilemiyor ve mevcut iyiliğin zevâlını isteyib kişinin harab olmasını temennî etmek vardır. Diğer birisinde ise, iyilik ve hîmet sahîbinin ilmine, hayra sarf ettiği mala ibretle seyrediyor ve o nîmetlere kendisininde nâil olmasını dileyor ve iyilik sâhibindeki hayatın mes'ud bir şekilde devamını arzu ediyor.

İşte bu duygusu ve düşünce sâhiblerinden birincisine, «hasud adam, hased eden, çekemeyen, horlayan ve içi parçalanan hasud», denirki, kısa yoldan yukarda belirtilmiştir.

İkincisi ise, hadîsi şerifin devamındada belirtildiği üzere, iki adet nefis ve hassas nimet ve fazilete sâhib olanlara gıbda ve iştiyakla bakıb, aynı hal ve amelin kendisinde de olmasını temenni etmektirki, şöyledir :

a —)«**Bir adamâ Alâhü teâla pek çok mal vermiştir, o kimsede o malı hak yolda sarf etmek üzere Allâhü teâlanın lutfu ile bol bol harcayor.**»

Hadîsi şerifin bu cümlesini hak yolcusu her mümin, ezberlemeli ve bu şekilde hareket etmeli veya sarf edecek mala sâhib değilse, «Keşke benimde helâlından malım olsaydıda, bu adam gibi hayır yerlerine sarf etseydim, gibi...» temennîlerde bulunmalıdır. Bu niyyete sâhib olanlar, malını hak yola sarf eden kişilerin nail oldukları ecrü mükâfatı, eksiksiz bunlarada verilir.

b —) «**Bir adamada, Allâhü teâla ilim ve hikmet vermiştir. O kimsede o ilimle amel edib ve gerçekleri hükmedib başkalarına tâlim, ile meşguldur.**»

İşte gıbda edilen ve edilecek olan kişiden biriside faydalı ilme sâhib olub mûcibi ile amel ederek başkalarına, dili, elî ve fîli ile tâlim edib örnek bir halde yaşayan âlimede, bakıb hayran olmak ve aynısının kendisinde bulunmasını dilemekte, en iyi dilek ve arzulardandır.

İlmi nâfie = Faydalı ilme ve helal mala sahib olubda, hak ve hayır yolda harcayanlara bakıb gıbda etmenin ve kötü yolda çalışanlara hayran olanların felâketleri, bu eserin birinci cildinin 41-43. sahifelerinde zikredilmiştir. Orayı tekrar okumak fâideli olur.

٢٠٣ — (٦) وعن أبي هريرة ، قال : قال رسول الله ﷺ : « إذا مات الانسان انقطع عنه عمله إلا من ثلاثة أشياء : صدقة جارية ، أو علم ينتفع به ، أو ولد صالح يدعو له » . رواه مسلم .

Tercümesi :

203 — (6) **Ebî Huyreyre** (R.A) **den mervîdir, Dedi :**

Rasûlüllah (S.A.V) **buyurdu :**

«İnsan öldüğü zaman, ameli kendisinden kesilir. Ancak üç şeyden (hayır yazılması) **kesilmez.** (O üç şeyde şunlardır :)

a —) Menfeat ve ecri devam eden sadaka,

b —) Veya kendisinden faydalanılan ilim,

c —) Veya mevtaya hayır duâda bulunan sâlih evlad dır.»

(Hadîsi, Müslim rivâyet etmiştir.

İ Z A H A T

Râvî Ebî Hureyre (R.A) in kısa yoldan tercüme-i hâli, birinci cildin 79. sahifesinde zikredilmiştir.

Hadîsi şerifde belirtildiği üzere, insan öldüğü gün amel defteri kapanır. Hayatta iken kılmış olduğu namaz, tutmuş olduğu oruç, vermiş olduğu zekât, yapmış olduğu hac ve diğer hayru hasanat gibi iyi ve hayırlı ameller, amel defterine yazılması kesilir. O iyilikden mahrum olur. Üç kişinin amel defterleri kapanmaz.

a) Kendisi öldükten sonra arkasında işleyen ve iyiliği, hayrı ve menfaatı devam eden bir sadaka verilir ise, bu adamın amel defteri o sadaka olarak verdiği veya bıraktığı iyilik devam ettikce, kapanmaz. Her an için hayır yazılır.

Devam eden sadaka, vakıf yapmak, cami, çeşme, yol ve su hayrı yapmak, camiye seccâde sermek, bir fakire elektrik, su, bina ve emsâli hayırda bulunmak, okuyan bir talebeye kuranı kerim ve dînî kitaplar alıvermek, her çeşid ve cins ağaç dikmek, han, hamam, dînî, millî

bilgileri öğretcek bir okul, kurs ve pansiyon gibi binaları yapıb çalışdırmak ve bunu devamlı yaşayacak şekilde vakfetmek, hastâne yapıp fakir fukaranın hizmetine vakfetmek ve daha bunlara benzer dîne, müslümanlara ve cemiyete faydalı olan her sadaka ve hayrı yapıb bırakanlar, öldükten sonra amel defterleri kapanmaz, o hayırlar ve hayır müesseseleri yaşadıkca, kendileri sağ ve hayatda gibi defterlerine hayır ve iyilik yazılır.

Hatta o bırakılan sadaka ve hayrın içinde işlenen bütün iyilik ve güzel amellerin mükâfatlarını, amel sâhibinin aldığı mükâfat kadar, o sadaka ve hayır sâhibide alacaktır. Bu hükümlerin daha geniş delilli îzâhı birinci cildin muhtelif yerlerinde zikredilmiştir.

Burada, bir husûsa dikkat çekmek isteriz, daha evvel ecdâdımızın vakıflarını alıb satan ve gâyesinin dışında tasarruf edenler, maalesef görülmüştür. Bu hususları nazarı dikkata alarak vakfedeceklerin çok dikkatli ve tedbirli olmaları gerekir. Zira günümüzde vakfın islamdaki şartlarına bakmadan kendi tüzük ve indi kararları ile hareket edenleri maalesef görüyor, duyuyor ve bâzı suallere muhâtab oluyoruz.

Bu şekildeki vakıf teşekküleri ve hayır cemiyetlerinin halleri, islâm hukûkuna uymadığı halde müslümanların hayır ve iyi duygularını kötüye kullanmış oluyorlar. Kendilerine müctehid süsü vererek, kitab, sünnet, icma-ı ümmet ve kıyası fukahâya muhâlif hükümlerine şâhid oluyoruz.

Meselâ : Zekat, sadaka-ı fıtır ve kurban derileri fakirlerin hakkı iken bunları binaya, camiye, okula, kursa ve emsâli yerlere sarf edenleri veya edeceklerini kendi söz, yazı ve harektlerinden öğreniyoruz. Bu şekildeki hareket çok kötü ve milli bir belâdır.

Birde vakfedecek kişiye, evvelâ bir dilekce ile vakfedceği malın bütün haklarını o kuruma verib her türlü tasarruf ve muameleyi kullanacak, vakfeden kişinin hiç bir îtiraz, şart ve söz hakkı olmamak kaydı ile verecekmiş. Sorulan ve danışılan bu hususda, çok acâibdir. Çünkü İslâm hukûkunda beyan edilen vakıf şartlarına tamâmen aykırîdir. **«Alınamaz, satılamaz»** kaydı ile vakfeden kişinin hiç bir şartı mûteber olmayor. O kurum mülk satın alır gibi kendi keyf ve arzusuna göre hareket edecektir.

İşte mal ve mülkünü vakfedecek, bir hayra bağışlayacak veya bir îmârat yapıb dâimî bir hayrın işlemesini sağlayacak kimselerin, vereceği veya yapacağı ve yapdıracağı yerleri, kişi ve kuruluşları çok incelemeleri lazımdır. İyi isim, ölü veya diriden faziletli bir kişinin ismi ve-

ya şahsiyeti istismar edilerek, perde önü ve perde arkası davranış ve amellere sahib olanlar olabiliyor. Bu sebeble hayır kurumlarının faaliyetleri ve o kuruluşu idâre edenlerin durumları, her hangi bir zümre ve fırkacılık hastalığına mübtelâ olub olmadıkları gibi hususlar araştırılmalıdır.

Bütün bu hususları incelemekdeki gâye, yapılacak sadaka ve hayrın dâimi yaşayıb amel defterinin kapanmamasıdır. En mükemmel ve doğrusu ise, kendi eliyle icrâ etmektir. İl, ilin işini tam görmeyebilir.

b) «Veya kendisinden faydalanılan ilim,» Cümlesindeki hükümde çok fevkal'âde bir hayır yoludur.

Bir kimse, ilim tahsil eder ve o tahsil edib öğrendiği ilmini başkalarına tâlim edib öğretirse, onun öğrettiğide diğer birine veya bir çok kişiye öğretmek sûretiyle devam edilirse, ilk öğreten kimsenin amel defterine hiç durmadan hayır ve iyilik yazılır. Sahâbe, tâbiîn, muctehid ve ilim tâlim eden her âlim, bu tükenmez ecre nâil olanlardandır.

Keza îman, itîkat, fıkıh, tefsir, hadis, usûlu fıkıh, usûlu hadis, mantık, maâni, beyan, bedî, sarf ve nahv gibi islama hizmet eden kitapları yazan, telif ve tercümede bulunub müslümanların dinî mübîni islâmı daha çabuk ve daha iyi öğrenmelerini sağlayan her eser, sahibinin amel defterinin daîma işlemesine sebebdir.

Bilhassa akîde ve amel ile ilgili uydurulmuş hurâfe ve batılları cürüten ve islam dîninin parlak ve kesin hükümlerini tebdil ve tağyir etmeye çalışan müfsitlerin, telkin ve fitnelerini def eden mühim eserleri tercüme ve telif etmek, elbette ölmez eserlerdir. Böyle eserleri yazanlar, her ne kadar ölselerde, o eserleri okundukca ve o eserlerden bir birine öğretenler devam ettikçe, o adamın amel defteri kapanmaz. Daîma hayır yazılır.

Evet bir kimse, başkasına ilminden; sözü, fîli, takrîri, yazısı, delâleti ve bıraktığı faydalı eserleri ile faydalı olabilir. Böyle ilim sâhibi her mümin, çok ve çok mutlu insandır. İmâmı Bûhari, İmamı Müslim, İmâmı Mâlik, İmamı Azam, İmamı Şâfiî ve İmâmı Ahmed bin hanbel (R.A.) gibi alâ merâtibihim silsile ile ilim öğrenen ve öğreten ilmi nâfi sâhibleri, işte böyle ölmez eser sâhibi kimselerdir. Meselâ : İlmi tefsir ve ilmi fıkhın ilk ekicisi ashabdan **ibni Mes'ud** (R.A), o ilimle meşgul olanların ecrinden nasiblenir.

c —) Hadisi şerifin üçüncü cümlesi şudur : **«Veya mevlaya hayır duada bulunan sâlih evladdır.»**

Şârih **Aliyyülkârî** merhum şunu zikrediyor :

«İbni melek dedi; Hadîsi şerifde «veled» kelimesi «sâlih» kelimesi ile kayıtlanmıştır. Zira ecir ve iyi dua veledi sâlihden (iyi evladdan) başkasında hasıl olmaz ve Peyğamber (S.A.V) in iyi evladın babasına dua etmesini zikretmesi ise, evladın babasına hayırlı duada bulunmasını teşvik ve terğib içindir.

— Hatta denilmiştirki : İyi evlâd, babası için hayırlı duada ister bulunsun ister bulunmasın, iyi evladın âmelinden babası için sevab vardır. Dikilen bir ağaçdan meyvasını yiyen kimse, ağacı dikene dua etmesede o ağacı diken kimse mutlaka sevab ve ecre nâil olduğu gibi.»

(Mirkâtül mefâtih, C. I, 221)

Hadîsi şerifdeki kayıt ve bağlantılara, iyi dikkat etmek gerekir. İnsan öldükten sonra kalan evladın, «sâlih» olması demek, îmanlı, ihlaslı, iyi ahlak sâhibi, Allâha kul, Peyğambere ümmet bir kişi olursa, baba ve annesini rahmetle anar, hayırlı dua eder.

Hayatda bu şekilde pek çok evlatları gördük, meselâ : Adam ölmüş baba ve annesinden bahsedeceği zaman, «Rahmetli babam veya annem, Allâh gani gani rahmet eylesin babam, Alâh yattığı yeri nur eylesin veya nur içinde yatası babam veya annem şöyle demişti gibi..» Cümlelerde baba ve annesine hayırlı dua edenleri devamlı görüyor, duyuyor ve şâhid oluyoruz.

Böyle rahmetle anan bir evlâda sahib olanlar, yüce mevlâya çok teşekkür edib hamdü senâda bulunmalıdırlar. Bu ilâhi lutfa mazhar olan evlatlarda, aynı şükrü yaparlarsa, pek çok iyiliklere nâil olurlar. Cenabu hak bütün müslüman kardeşlerimizle neslimizi, âsî, zâlim, ana ve babasına lânet eden ve edecek olan evladu ahfadan korusun, Amin.

Baba ve annesini ve bütün müslümanlarla kendi ehlinin mağfiretini dileyen evlatlardan bir kaç misâli kur'anı kerimden nakledelim.

Hz. Nuh Aleyhisselâmın duası şöyledir :

«Ey Rabbim! beni, ana babamı, mümin olarak evime gireni ve bütün mümin erkek ve mümin kadınları bağışla. Zâlimlerin ise, ancak helâkini artır.» (Nuh Sûresi, 28)

Hz. İbrahîm Aleyhisselâmın babası hakkında duası ise şöyledir :

«İbrâhimin, babası hakkında mağfiret dilemesi ise, ancak ona daha evvel vermiş olduğu bir sözden dolayı idi. Fakat babasının Allâha bir düşman olduğu, kendisine belli olunca, ondan (istiğfar dilemekten) **uzaklaşdı..»**

(Tevbe Sûresi, 114)

Beş vakit namazını kılan her iyi evlad, baba ve anneleri ve diğer geçmişleri hakkında hayırlı duayı dâima yapmakdadır.

Görüldüğü üzere ilâhî lutuf olan iyi evlad, baba zâlimde olsa, hayır dua etmekden başka bir şeyde bulunamıyor. İmanlı ve ameli sâlih sâhibi iyi evlad, ana babasına hayır duada bulunur.

Buraya kadar açıklamay çalışdığımız, üç hâle veya ikisine veya birisine sâhib olan müslümanlar, bu nîmetlere şükredib, nesillerinde devamına duada bulunmalıdırlar. Çünkü ölmez ve bitmez bir mânevî servete sâhibdirler. Çok mutlu kişilerdirler.

٢٠٤ — (٧) وعنه، قال: قال رسول الله ﷺ: «من نفس عن مؤمن كربة
من كرب الدنيا، نفس الله عنه كربة من كرب يوم القيامة. ومن يسر على
معسر يسر الله عليه في الدنيا والآخرة. ومن ستر مسلما ستره الله في الدنيا
والآخرة. والله في عون العبد ما كان العبد في عون أخيه. ومن سلك طريقا
يلتمس فيه علما سهل الله له به طريقا إلى الجنة. وما اجتمع قوم في بيت من بيوت الله
يتلون كتاب الله ويتدارسونه بينهم، إلا نزلت عليهم السكينة، وغشيتهم الرحمة،
وحفتهم الملائكة، وذكرهم الله فيمن عنده. ومن بطأ به عمله لم يسرع به
نسبه». رواه مسلم.

Tercümesi :

204 — (7) **Yine ondan** (Ebî Hureyre R.A dan) **mervîdir, dedi ; Rasûlüllah** (S.A.V) **buyurdu :**

1 — «Bir kimse, her hanki bir mûminden dünya sıkıntılarından bir sıkıntıyı izâle eder giderirse, Allâhü teâlâ o kimsenin kıyâmet günündeki sıkıntılarından bir sıkıntıyı giderir.

2 — Ve bir kimse, güç (fakir) **durumda olanın bir güçlük ve zorluğunu kolaylaştırırsa, Allâhü Teâla o kimseye dünya ve âhiretteki güçlüklerini kolaylaştırır.**

3 — Bir kimse de, Müslümanın aybını setredib örterse, Allâhü teâlâ da o kimsenin dünya ve âhırette aybını setredib örter.

4 — Kul, Kardeşine yardımda bulundukca, Allâhü teâla da kula yardım edr.

5 — **Bir kimse, Bir yola gider aynı zamanda o yolda ilim taleb etmek istek ve arzûsu da olursa, Allâhü teâla o kimsenin yolunu kolaylaştırarak cennete götürür.**

6 — **Her hanki bir kavm** (Cemâat), **Allâhın evlerinden** (Câmi ve mescidlerinden) **bir evde** (bir mescidde) **toplanıb Allâhın kitabını okurlar ve aralarında o kitabı ilâhînin ilmini tâlim ve tedris edrlerse, O kimselerin üzerlerine ancak sekînet iner, onları rahmeti ilâhî kablar. Onların etrafında rahmet melekleri tavaf edib döner ve Allâhü teâla onları kendi yanında** (melei âla denilen mubârek varlıkların yanında) **imtiyazla zikredib öğer.**

7 — **Bir kimseyi, kötü ameli ihmal ettirib, iyi amel işlemezse, o kimsenin** (nesebi sülâlesi) **onu hak ve hakîkata kavuşturamaz.»**

(Hadîsi şerifi, Müslim rivâyet etmiştir.)

Î Z Â H A T

Hadîsi şerifdeki birinci hükmün anlamı gâyet açıktır. Dünyada mûminin bir sıkıntısını devâ olub gideren kimse, dünyada yaptığı iyiliğin mükâfatını âhirette görecektir ve hemde dünyadaki sıkıntının daha eşed ve büyüğünü Allâhü teâla yok edib kaldıracaktır. Zira iyiliğin karşılığı, daha mükemmel ve daha katmerli bir iyilikle mükâfatlandırılmaktadır.

Bir âyeti kerimede şöyle buyurulmuştur :

«Kim, bir hayırlı ve güzel amelle gelirse, ona, (yaptığı iyiliğin) **on misli sevab verilir.»** (En'am Sûresi, 160)

Diğer bir âyeti kerime meâli :

«İyiliğin karşılığı, ancak iyiliktir.» (Rahman sûresi, 60)

Hadisi şerifdeki ikinci maddede beyan edilen güçlük ve fakru zâruretde olanın sıkıntısını gidermek hâli, Mûmin veya kâfirden olan her hangi bir kimsenin sıkıntısına Şâmildir. Binâenaleyh böyle sıkıntılı insanları darlıkdan kurtararak kolaylığı sağlayana, Allâhü teâla o kimsenin bütün işlerinde hem dünyada ve hem âhirette kolaylık ihsan eder.

Hadîsi şerifde; **«Her hanki bir kavm** (cemâat) **Allahın evlerinden** (câmi ve mescidlerinden) **bir evde** (bir mescidde) **toplanıb Allahın kitabını okurlar...** ilâ âhirihî...» **devam eden cümlelerin mânâ ve hükümleri üzerinde de bir nebze duralım.**

Allâhü teâlanın kitabını okuyanlar, sâde lafızlarını söyleyib gitmek değil, o ilâhî kitabı cenâbu hakkın huzûrunda dururcasına kemâlı tevâzu ile durub Kur'anı kerime bakarak Cenâbu hakkı kalbi ile mûşahede ediyor, hâlıkı zülcelâl onun karşısında muhâtab gibi okumak lazımdır. Hatta bir söz konuşanın karşısında dinleyen muhatabın, o sözü konuşandan başkasına iltifat etmeyib ciddi şekilde dinleyenin karşısında konuşanın hâlî gibi hallenmekde gerekir. Bu izahlar ciddiyeti açıklamak için yapılmıştır. Yoksa hâlıkı zülcelâlın zat ve sıfatı ilâhîsî her türlü teşbih ve teşebbühden münezzehdir.

Böyle olmakla berâber kitabı ilâhîyi okuyan kimse, cenâbu hakkın zâtı ilâhî, sıfatları ve fiilleri ile ilgili hükümlere taalluk eden âyetler hakkında düşünmek lazımdır.

Hulâsa-i kelam, kur'an âyetlerinde cenâbu hakkın celal ve azameti ve düşmanlarını helâk etmeye tealluk eden âyetleri, cenâbu hakkın izzet ve intikamını, bütün varlıklardan müsteğnî, her şeyi kahhar sıfatı ile fenâ edib yok edeceği hususları ve Peyğamberlerin hallerini ve ilâhi âyetlerin lutuf, fazilet, nîmetler, teklîfî ilâhî, irşad ve hükümlerin müktezası ile amel etmek gibi, dünyevi ve uhrevî hükümleri beyan eden kur'an ayetlerinin mâna ve hükümlerini bilib düşünerek okumak, elbette nûru îlâhinin iktibas ve tecellîsine sebeb olur.

Nitekim Resûlüllah (S.A.S) efendimiz hadîsi şerifin devamında şöyle :

«Ve arlarında kitabı ilâhînin ilmini tâlim ve tedris ederlerse, o kimselerin üzerlerine ancak sekînet iner, onları rahmeti kablar, onların etrâfında rahmet melekleri tavaf eder ve Allâhü teâla onları kendi yanında (mele-î âlâ denilen varlıkların yanında) **imtiyazla zikredib öğer.»** buyurmuştur.

Kur'anı kerim okuyub tâlim edenlerin üzerlerine sekînet, Rahmeti ilâhi ve meleklerin tavaf edib etraflarında dönmelerini kısa yoldan açıklayalım.

SEKÎNET : Vekar ve korku demektir. Yanî, sekînet öyle bir şeydirki, onunla kalbin sükûnu, mutmainliği, vekârı ve nurların nüzûlu hasıl olur.

Denildiki, burada sekînetden murad; o sekînet sebebi ile kalbin sâfîliği, nefsânî zulmetin gitmesi, zevk ve şevkin hasıl olmasıdır.

Yine denildiki, Sekînet, mûminin kalbini sâkinleştiren, ona eminlik veren ve ona hayrı emreden bir kudret ve kuvvet melekesidir.

Tîbî (R.A), **ibni mes'ud** (R.A) den naklen zikretmiştir : Sekînet, bir ganîmettir ve sekînetin terki (yokluğu) bir cinâyettir.

(Mirkâtül mefâtih, C. I. 223)

Meleklerin tavâfı ise, Aliyyül kârî merhumun beyanına göre, rahmet melekleri kur'anı kerimi okuyan kimselerin etrafını ihâta edib dolaşırlar ve semâya kadar onların etrafını deverân ederler. (Kuran okuyanları), âfâtlardan muhafaza ederler, ziyâret ederler, onlarla musâfaha yaparlar ve onların duâlarına âmin derler.

Denildiki : Dil ile işâret edilmiştir, **büyûtullah - Allâhın evleri;** içinde nefis, kalb, ruh, sır ve hafî=gizli yoldan hak teâla zikredilen yerden ibarettir.

Şu halde **beytünnefs = nefis evinin zikri, itââtlardır.**
Kalb evînin zikri ; tevhid ve mârifettir.
Ruh evinin zikri ; sevk ve mahabbettir.
Sır evinin zikri ; Murakabe ve müşâhede etmektir.

Hafî evinin zikri ; Hak teâlanın kulluğunda nihâî mertebeye ulaşmaya gayret edib mevcûdiyeti terk etmektir.

Hadisi şerifdeki, **«Ancak onların üzerine sekînet iner...»** cümlesinde, Kur'anı kerimi okumanın meyvalarına işâret vardır. O meyvalarda şunlardır :

a —) Kur'anı kerimi okuyanlar; Allâhü teâla ile ünsiyet etmek ve huzûrunda bulunmak hâlindedirler.

b —) Peyğamberler, melekler, mukaddes ve mubarek ruhlar, latif bir sûrette temessül ederler.

c —) Beşeri alçaklıkdan yüksek melekûtiyet zirvesine çıkarır.

d —) Belkide hay ve bâkî olan mevlâ ile meşgul olarak fenâ fillah (Allâh ile meşgul olmada yok olma) derecesine girme refahına ulaşır.

e —) Allâha yaklaştırır.

f —) Allahdan başka varlıklardan berî kılar.

İşte, bu makam açıklaması, çok dar ve nutkun tutulduğu bir mer tebedir ve bunu açıklığa vermek vus'atıda bulunamaz.»

(Mirkâtül mefâtih, C. I, 223)

Evet cenâbu hakkın kelâmı ilâhîsi olan kur'anı kerimi her türlü gafletten uzak olarak ihlasla okuyub ve okudan ve onun hükümlerini tebliğ ile meşkul olan kimseler, Nûru ilâhiye mazhar olarak kalbleri; aşk, şevk, rikkat ve tevâzu ile sekînete kavuşarak mut'main ve râhata

erişir, rahmeti ilâhî onları kablar ve bereket ve rahmet melekleri dünya semasına kadar dolub, o kimselerin etrafında deveran ederler ve onların etrafını ihâta ederler. Onların okudukları kur'anı dinlerler, onları her çeşit âfetten muhafaza ederler, onları ziyâret edib musafahada bulunurlar ve onların dualarına âmin derler.

Binâenaleyh bir kimsenin duasına melekler âmin derse, o kimsenin duası mutlaka müstecabdır ve o kimsenin günahları mağfiret olunur.

Resûlülah Sallallahü aleyhi vesellem bir hadisinde şöyle buyurmuştur :

«Kur'an okuyan kimse (kıraatın hitâmında) **âmin dediği vakit, sizde âmin deyiniz. Zira meleklerde âmin der** (ler). **Binâenaleyh bir kimsenin âmini meleklerin âminine muvâfakat ederse, geçmiş günâhı afv olunur.»** (Nesâî, ibni mâce, Fethulkebîr, C. I, 88)

Şu halde ey mümin kardeşler! Allâh kelâmı kur'anı kerimi çok okuyalım, o mubârek kitabımızı okurken yüce mevlâ ile konuşur gibi huzur ve divânda olalım ve kur'anı kerimi okudukdan sonra hak teâlâ ya el açıb dua edelim. Böyle dua edelimki, dualarımız indi ilâhide makbul olsun.

Hadîsi şerifin son cümlesi olan şu hükmüde kısa açıklayalım :

«Bir kimseyi, kötü ameli ihmal ettirib, iyi amel işlemezse, o kimsenin nesebi (sülâlesi), **onu hak ve hakîkata kavuşturamaz.»**

Şarih **Aliyyülkâri** Merhum şu satırları yazmıştır:

«İnsanın nesebi kendisini Allâhü teâlaya yaklaştırmayı sağlamaz, belki iyi ameli cenâbu hakka yaklaştırır.

— Allâhü teâla kitabında şöyle buyurmuştur :

«Şüphesiz sizin Allah katında en iyiniz, Allahdan en çok korkanınızdır.» (Hucûrat, sûresi, 13)

Peyğamber (S.A.V) de hadisinde şöyle buyurmuştur :

«Muhakkak ki, Allâhü teâla, bu dîni bâzı kimselerle yükseltir ve diğer bâzı kimselerlede indirir.»

Diğer bir hadisindede şöyle buyurmuştur :

«Ey Muhammedin halası Safiyye ve ey Muhammedin kızı Fatıma! kıyâmet gününe amellerinizle geliniz, neseblerinizle değil. Zira elbette ben sizden hiç bir şeyi Allâhdan kurtaramam.»

(Mirkatülmefâtih, C. I, 223)

Bir beyitte şöyle denilmiştir :

«Ey kişi! senin nefsiyin (mânevi) **kirliliğine ve cismiyin elbîsesinin kirden yîkanıb temizlenmesine râzi olma hâli ne acâibdir.**

— Kurtuluş umuyorsun ve fakat o kurtuluşun yollarına gitmiyorsun,

— Elbette gemi, kara üzerinde yürümez (ancak kendi yolu olan denizde yürür).»

(Keza mirkat, C. I, 223)

Evet insanlar, soy sop ve sülâlesine güvenib iyi ameli terk etmemelidirler. Zira insanların her biri kendi amelleri ile haşrolunacaktırlar. Eğer amelleri iyi olursa, kurtuluşa nail olurlar. Ve eğer amelleri kötü olursa, helak olurlar. Belkide baba ve dedeleri gibi iyi amelli ve soylu kişiler, onlardan kaçarlar.

Nitekim bir âyeti kerimede şöyle buyurulmuştur :

«**O gün** (kıyâmet günü) **kişi kaçacakdır; kardeşinden, anasından ve babasından, karısından ve oğullarından, o gün onlardan herkesin kendine yeter bir işi vardır.** (herkes ancak kendi derdi ile meşgul olur, başkasını düşünemez).» **(Abese Sûresi, 34-37)**

Şu halde ey mümin kardeşler! «Benim babam falan âlimdir, dedem falan müderrisdir, annem falan hacı hanımdır, kardeşim falan hayrın sâhibidir, ben falan zâdelerdenim, benim sülâlem çok temizdir, gibi...» Cümlelerle kendimizi aldatmayalım. İmanımızı kemallandıralım, iyi amel ve güzel ahlaka sahib olalım. Fırsatı ganîmet bilelim, dünyamızı iyiliklerde geçirelimki, âhiretimiz mâmur olsun. Mevlâmız, cümlemizi iyilerden kılsın. Amin.

٢٠٥ - (٨) وعنه، قال: قال رسول الله ﷺ: «إنَّ أوَّلَ الناسِ يُقْضَى عليْهِ يوْمَ
القيامةِ رجُلٌ استُشْهِدَ، فأُتِيَ بهِ فعرَّفهُ نِعْمتَهُ فعرَفها، فقال: ما عمِلْتَ فيها؟ قال: قاتَلْتُ
فيكَ حتى استُشْهِدْتُ. قال: كذَبْتَ؛ ولكنَّكَ قاتَلْتَ لأنْ يُقالَ: جَرِيءٌ، فقدْ قيلَ،
ثمَّ أُمِرَ بهِ فسُحِبَ على وجْهِهِ حتى أُلْقِيَ في النارِ. ورجُلٌ تعلَّمَ العِلْمَ وعلَّمهُ، وقرأ
القرآنَ. فأُتِيَ بهِ فعرَّفهُ نِعَمهُ فعرَفها. قال: فما عمِلْتَ فيها؟ قال: تعلَّمْتُ العِلْمَ
وعلَّمْتُهُ، وقرأْتُ فيكَ القرآنَ. قال: كذَبْتَ؛ ولكنَّكَ تعلَّمْتَ العِلْمَ ليُقالَ: إنَّكَ
عالِمٌ؛ وقرأْتَ القرآنَ ليُقالَ: هو قارِئٌ، فقدْ قيلَ، ثمَّ أُمِرَ بهِ فسُحِبَ على وجْهِهِ حتى
أُلْقِيَ في النارِ. ورجُلٌ وسَّعَ اللهُ عليهِ وأعطاهُ مِنْ أصْنافِ المالِ كُلِّهِ، فأُتِيَ بهِ فعرَّفهُ
نِعَمهُ فعرَفها. قال: فما عمِلْتَ فيها؟ قال: ما تركْتُ مِنْ سبيلٍ تُحِبُّ أنْ يُنْفَقَ فيها إلا
أنْفَقْتُ فيها لكَ. قال: كذَبْتَ، ولكنَّكَ فعلْتَ ليُقالَ: هو جَوادٌ؛ فقدْ قيلَ، ثمَّ أُمِرَ بهِ
فسُحِبَ على وجْهِهِ ثمَّ أُلْقِيَ في النارِ». رواه مسلم.

Tercümesi :

205 — (8) **Yine ondan** (Ebî Hureyre R.A. dan) **mervîdir, dedi ; Resûlüllah** (S.A.V) **buyurdu :**

«Muhakkak ki, kıyâmet gününde aleyhinde evvelâ hükm olunacak insanlar şunlardır :

— Bir adam, şehid edilmiştir. o ameli ile getirilecek ve bu adama, cenâbu hak nîmetlerini bildirib zikredecek, o adamda kendine verilen nimetleri bilecektir.

— Sonra cenâbu hak o adama, bu durum karşısında sen ne yapdın? diyecektir.

— O adamda, dediki (diyecektir); **Senin yolunda cihad ederek çarpıştım, hatta o yolda şehid oldum.**

— Bunun üzerine Cenâbu hak dedi (diyecektir); **yalan söyledin. Belki sen cesâretli ve kahraman, desinler diye çarpıştın. Senin hakkında aynı şekilde de, denilmişdi.**

— Bu konuşmadan sonra o kimsenin cehenneme atılması için emir verilir ve yüzünün üzerine sürünerek cehenneme atılır.

— Bir adam da, ilim tâlim etmiş ve başkalarına da öğretmiştir ve Kur'anı kerim kıraatı ile meşkul olmuştur. Hisap gününe bu ameli ile getirilir, o adama cenabu hak verdiği nîmetlerini bildirir, aynı zamanda kendiside o nîmetleri idrak edib anlar. Kendisine Allâhü teala buyurur. Bu nîmetler ile benim rızamı kazanmak için ne yapdın?

— O adam da derki, İlim tâlim ettim ve başkasına öğrettim ve senin için Kur'an kıraat edib okudum.

— Allâhü teâla Dedi (diyecektir); **İddiâ ve dâvanda yalan söyledin. İlmi tâlim ederken sana âlim demleri için öğrendin ve Kur'anı da sana iyi okuyor demeleri için okudun ve senin hakkında öylece de, denilmişdi.**

— Sonra o kimsenin o ameli ile Cehenneme atılması emrolunur ve yüzü üzerine çekilerek cehenneme atılır.

— Yine bir adam-a, Alâhü teâla malın bütün sınıflarından lutfedib vermiştir. O mallarla insanların yanına getirilmiştir. Kendisine o malların ilâhi nîmet olduğu da târif edilib bildirilmiştir. Aynı zamanda kendiside öylece bilmiştir.

— Bu malların sahibine, Allâhü teâla dedi (diyecektir); **Bu nîmetlerle Allah yolunda ne işledin?**

— O adam da dedi (diyecektir); **Senin infakını sevdiğin** (cami, çeşme, medrese, mekteb, hastahane, zekât ve sadaka gibi) **hayır yollarından hiç bir yolu bırakmadım, mutlaka o iyi yola senin için infak ettim.**

— Allâhü teâla dedi (diyecektir) : **Sözünde yalan söyledin. Belki sen, çok cömert ve sehî kişi desinler, diyerek infak ettin. Nitekim senin hakkında öylece de denilmiştir.**

— Bundan sonra o adam, o işi ile berâber cehenneme atılması emrolunur ve cehenneme atılıncaya kadar yüzün kuyu sürüklenir.»

(Hadîsi, Müslim rivâyet etmiştir.)

(Not : Hadîsi şerifde beyan edilen Riya ve gösteriş hakkında gerekli mâlumat, birinci cildin yüz on beş (115) inci sahifesinde geçmiştir.)

٢٠٦ — (٩) وعن عبد الله بن عمرو، قال: قال رسول الله ﷺ: «إن الله لا يقبض العلم انتزاعا ينتزعه من العباد، ولكن يقبض العلم بقبض العلماء، حتى إذا لم يبق عالما؛ اتخذ الناس رؤوسا جهالا، فسئلوا فأفتوا بغير علم، فضلوا وأضلوا». متفق عليه.

Tercümesi :

206 — (9) **Abdullah Bin Amr** (R.A) **den mervîdir, dedi :**
Resûüllah (S.A.V) **buyurdu :**

«Muhakkak ki, Allâhü teâla kullarından ilmi soymak sûretiyle kabzedib yok etmez. Ancak ilim sahiplerini kabzetmekle (öldürmekle) **ilmi kabzedip yok eder. O hâle gelirki,** (yer yüzünde mes'eleyi bilecek) **bir âlim dahi bırakmaz, insanlar câhilleri baş** (ve bilgin) **tanır** (lar). **O câhil başlar, mes'eleler hakkında sual edilirler, hemen bilmedikleri halde fetva verirler. İşte o zaman, hem kendilerini ve hem fetvâyı soranları dalâlete** (helake) **sevk ederler.»**

(Hadisi, Buhâri ve Müslim itifakla rivâyet etmiştir.)

(Ayrıca hadisi, Ahmet, Tirmizî ve ibni mâce de rivâyet etmiştir.)

Î Z A H A T

Râvî Abdullah bin Amr (R.A) hakkında gerekli mâlumat, birinci cil-din 87. sahifesinde beyan edilmiştir.

Hadisi şerifin birinci cümlesinde cenâbu hakkın ilmi yok etmesi, âlim ve bilgin kimseleri öldürmekle ilmi kabzedib yok ettiğini ve öyle yok edeceğini beyan buyurmaktadır.

Binâenaleyh mümin ve müslümanların, sahasının ehli her hangi bir âlime erişmeleri hâlinde, o âlimin kıymetini takdir edib, o kimsenin ölümünden evvel ondan ilim tâlim edib talebe olub, talebe okutturub, eser yazdırıb veya yazılmış eserleri dillerine tercüme ve îzah ettirerek istifâde etme yollarını ihmal etmemeleri gerekir.

Zira o ilmi il âmil ve kur'an, tefsir, hadis, fıkıh, ferâiz, akâid, ilmi kelam, maânî, beyan, bedî, mantık, sarf ve nahiv gibi islâmın hükümlerini en iyi şekilde beyan eden veya anlamaya sebeb olan ilimleri tahsil etmek, açıklatmak lâzımdır. Her gün ve her saat yeni yeni mes'eleler zuhur ediyor. O mes'eleleri edille-i şerîiyyeden halledebilecek veya

mes'elelerin daha evvel halledilmiş şekillerini yerinden alıb açıklayabilecek kıymetleri, elbette takdir edib ilmi irfanlarından faydalanmak gerekir.

Şerî ilimlerin ehillerinden ilim tahsil edilmez veya sahâsının ehli olan âlimler, ilmini yayıb başkalarına öğretmez veya öğretme imkanlarını yapmazsa, bu takdirde ilmin ehli olmayan fakat âlim süsüne bürünmüş câhiller, meydanı boş bulur ve **«Elcâhilü cesûrun = câhil cesâretlidir.»** Fahvasında belirtilen cesâretli câhiller, kendilerini ilim sâhibi olarak ortaya atarlar. Câhil insanlarda, onları âlim zannederek mes'ele ve suallarını onlara arzederler. Onlarda, sanki mes'eleye vâkıf, delil ve kaynaklarını bilirmişcesine, hemen fetvâ verirler. Soran câhiller ve sorulan âlim taslağı câhiller, helak olurlar.

İşte bu hâlin en iyi şekilde îzahini mubarek Peyğamberimiz, hadîsi şerifin devam eden cümlelerinde şöyle açıklamıştır :

«O hâle gelirki, (yer yüzünde mes'eleyi bilecek) **bir âlim dahi bırakmaz, insanlar cahilleri baş** (bilgin) **tanırlar. O câhil başlar, mes'eleler hakkında sual edilirler** (fetva sorulur), (onlarda) **hemen bilmedikleri halde fetvâ verirler.**

— İşte o zaman (âlim taslağı câhiller), **hem kendilerini ve hem fetvayı soranları dalâlete** (helâke) **sevk ederler.»**

Bulunduğumuz asırda böyle câhil başlar ,pek çoğalmıştır. Adam îmanın, islamın ve diğer bilinmesi farz olan şartları ya sâde lafız ve mânalarını bilir veya onuda bilmez. Edille-i Şer'iyyeden olan delilleri ile asla bilemez veya bazılarını bilir ve fakat amel etmez, sâde iblis vârî bir bilgi ile yetinib hakka olduğu gibi inanıb amel etme inancına sahib değildir. Günün müfsidliklerine kendini kapdırmıştır, bir takım zâlim ve müfsidlere yaranmak için dinden tâviz verib, o müfsidlerin arzu ve amellerine göre fetva veren müfsid, mülhid ve münafık câhil başlar, sivrilmiştir.

Zâten islâmın yaşanan abdest, gusul, namaz, zekat, oruc ve hac mes'eleleri, gibi hükümleri, bâzı müslümanlar arasında devam ederken bir çok zavallılar, bu amellerden bir kısmını yapmamakdadırlar. İslâmın, muamalat, cezâ-î müeyyideler, ziraat, san'at, ticaret, vekâlat, verâset, helal ve haram mes'eleleri gibi insanlık hayatının îman, amel, ahlak ve fazîlet hükümlerinden pek çokları, şerîatı mensuhaya döndürülürcesine, terk edilmiş bir vaziyette iken, ilim ve irfandan yoksun bir takım îman ve amel fukarası câhiller, kendilerindeki bâzı dünyevi yetki ve imkânlara sahib olmakla, bir müctehid süsüne bürünerek, Kur'an ve sünnette gayet açık ve kesin hükümlerin hilafına hüküm ve fetvâ verenler, maalesef çok ve çok görülmüştür.

Evet böyle dalkavuk câhil başların, ilim zırhına bürünüb yanlış fetva verenlerin zuhur edeceğini, mubârek Peyğamberimiz asırlarca evvel beyan buyuruyor, bizde bugün denilenin aynısını görmekle, bir mûcize-i Resûlün tezâhürünü müşâhedê etmiş oluyoruz.

İşte günümüzdeki câhil başlardan bâzılarının hissi ve câhilâne hüküm ve fetvalarından bir örnek şöyledir :

«Hacılar! orada (hacda) **keseceğiniz kurbanları kesmeyin, memleketinizde kesin. Zira orada kesilen kurbanlar boşa gidiyor, v.s...»** Cümlelerle hacca giden müslümanları şaşırtıyorlar. Bunların sözüne kulak veren bâzı câhillerde, haccı kıran veya haccı temettû ihrâmına girdiği halde kurbanlarını kesmeden ihramdan çıkıb haccın diğer vazifelerini yapanlar olmuştur.

Halbuki, Haccı kıran ve haccı temettû ihramına giren hacılara, ihramdan çıkmadan kurban kesmeleri vacibdir. Kurban kesmeden ihramdan çıkanlar, cinâyet işlemişlerdir, bir ceza kurbanı kesmeleri lazımdır. Ve hem ilk evvel kesilecek kurbanın ve ceza kurbanının mahalli, harem dâhilidirki, Mina ile mekke-i mükerreme ve civarlarıdır.

Bu hükümler, delilli ve illetli bir şekilde, **«ilmi fıkıh»** denilen islam hukûkunun hükümlerini beyan eden eserlerde, uzun uzun beyan edilmiştir.

Sanki Allâhü teâla ve onun Peyğamberi, kurbanların telef olacağı husûsu bilmezlerimişde, bu câhil başlar, pek iyi bilirlermiş. Şeytan kıyaslı adamlar, Haşa Hz. Allaha ve Peyğambere cehâlet ve anlayışsızlık ithamında bulunduklarının farkındalarmı? aceba ;

Bu câhil başlardan nasibleri olanlara îkaz için kur'andan şu âyet meâlini hatırlatmakla yetineceğiz :

«Şâyet her türlü engelerden emin olarak bir kimse, ümresini bitirib ondan faydalanarak haccı yaparsa, kolayına gelen bir kurban kesmek vacib olur. Fakat kesecek kurban bulmazsa veya buna gücü yetmezse, o kimseye hac günlerinde üç gün, vatanına döndüğü zaman yedi günki, tam on gün oruç tutmak vacib olur. Bu hüküm, mescidi haremde oturmayanlar içindir.»

(Bakara sûresi, 196)

Ey ilim zırhına bürünmüş mevkî, makam veya etiket sâhibi câhiller! Bu âyeti kerimeyi ve başka âyetleri inanarak okuyub iyi öğreniniz, dalkavukluğu terk edib hak ve hâkikata teslim olunuz.

Ve ey hak yolcusu ve islâmın şıarını yaşayan îmanlı hacı efendi kardeşlerimiz! Sizde hac ile ilgili mes'eleleri, inandığınız sağlam eser-

lerden hac menâsikini iyi öğreniniz. İyi öğreninizki, her hangi bir mülhidin sapıttırcı beyanlarına kapılmayasınız. Hatta öyle olmalışınızki, çeşitli neden ve ihtiraslarla şeyhül islam makamına, müftülük, vaizlik, doçentlik ve profesörlük gibi mevkilere yükselen kimselerden, Kur'an ve sünnetin hükümlerine açıkca muhâlefet edib hüküm verenlere, aldanmamalısınız. İlim ve îmanınızda sebatlı ve kuvvetli olmalısınız. İtimâda lâyık ve ilmi ile âmil âlimlere muracaat edib yolunuzu doğrultmaya çalışmalısınız.

Böyle olursanız islâmın her hükmünde olduğu gibi, hac farîzasını îfadada Allâhın inâyeti ile haccı mabrur ve ameli makbul olarak anadan doğma tertemiz memleketinize dönersiniz.

Günümüzde mes'uliyet duygusundan yoksun, haddini ve vazifesini bilmeyen pek çok kimseler, îman, islam ve amel eşaslarını hakkı ile bilmediği gibi, amel ve ahlak bakımından da hemen nasibsiz kimseler, islâmı ağızlarına alıyorlar. İslam nâmına hüküm kesmeye kalkışıyorlar.

Abdest yok, namaz niyaz yok, helal ve haram tanımaz, hak hukuk bilmez, her türlü iyiliklerden uzak ve fakat kötülüklerin bütün çeşitlerini işlemekden utanmaz, çekinmez, yinede islam ve hükümleri hakkında beyanda bulunanlar, maalesef pek çoğalmıştır.

İşte bu tablonun meydana gelişi, islami hakkı ile bilen ve bildiği ile amel eden gerçek âlimlerin azalması veya yok hâle gelmesinden mütevelliddir Meydanı boş bulan okumuş câhiller, ilim zırhına bürünüyor, bir takım menfaat ve şehvet hislerine tâbi olub ahlaksız kişilere kötü örnek oluyorlar, «hoca bunu yağdı, hoca falan yere gitdi... gibi...» Sözlerle kendilerini haklı görüyorlar.

Bu hususlar, ilerdeki hadisi şeriflerde zaman zaman gelecektir.

İzahına çalıştığımız hadîsi şerif, akâid manzûmesinde şöyle özetlenmiştir :

Sahihayn (Buharî, müslim) **denki yazmıştır meşârık,**

Mufassal eylemiş (îzah etmiş) **şerhin mebârık.**

Sebebi Ref'i ulûma (ilimlerin kalkmasına sebeb) **mevti âlim** (âlimin ölmesi).

Medâris (medreseler) **münderis** (yıkılır) **kalmaz meâlim**(ilim sahibi kalmaz).

Zuhûr eyler zemin üzre (yer yüzünde) **cehâlet,**

Zina ve hamr (şarab) **envâu dalâlet** (çok çeşit kötülük).

Verir fetvâyı nâsa (insanlara) **şahsı câhil** (câhil kişi),

Helâk olur kamu (bütün) **mes'ul** (sorulan) **ve sâil** (soran).

Ne müsteftî (fetva soran) **ne muftî hayra sâî, olur ehli dalâlet şerre dâî.**

Bu manzûmelerin açıklaması, **«İslama Sokulan Bid'at ve Hurâfeler»** adlı eserimizin birinci cildinin baş tarafında yazılmıştır.

Ayrıca fetva hakkında bir nebze mâlumat, ileride 242. hadîsi şerifin îzah bölümünde zikredilmiştir.

٢٠٧ — (١٠) وعن شَقِيقٍ : كانَ عَبْدُ الله بن مسعود يُذَكِّرُ النَّاسَ فِي كُلِّ خَمِيسٍ . فقال له رَجُلٌ : يا أَبَا عبدَ الرحمن! لَوَدِدْتُ أَنَّكَ ذَكَّرْتَنا في كُلِّ يَوْمٍ . قال : أما إنه يَمْنَعُني مِنْ ذَلِكَ أَنِّي أَكْرَهُ أَنْ أُمِلَّكُمْ، وَإِنِّي أَتَخَوَّلُكُم بِالْمَوْعِظَةِ كما كَانَ رَسُولُ الله ﷺ يَتَخَوَّلُنَا بها مَخافَةَ السآمةِ عَلَيْنا . متفق عليه .

Tercümesi :

207 — (10) Şakîk (R.A) **den mervîdir.**

— **Abdullah bin Mes'ud** (R.A), **insanlara her perşembe günü nasihatta bulunurdu.**

— **Bir adam ona ddeiki; Ey Abdurrahmanın babası! Senin her gün nasihat etmeni arzu edib iştiyaklandım.**

— **Abdullah bin Mes'ud** (R.A) **dedi :**

— **Dikkat ediniz! beni o şekilde vâzû nasıhat etmekten men eden vardır, sizi yorup usandırmaktan çekiniyorum. Resûlüllah** (S.A.V) **de, bizim usanmamızdan korkarak bize aralıklı nasihat ederdi de, bende vâzu nasîhatımı onun için aralıklı,** (sizleri bekleterek) **yapıyorum.»**

(Haberi, Buhâri ve Müslim ittifakla rivâyet etmiştir.)

Î Z A H A T

Râvî şakîk (R.A), ibni Ebî selemedir. Ebâ vâil-el Esedî künyesi ile künyelenmiştir. Peyğamber sallallâhü aleyhi vesellemin zamanına yetişdi ve fakat Rasûlüllah (S.A.V efendimizi görmedi ve ondan hadîsi nebeviyi işitmedi. Yanî, sahâbe mertebesine ulaşamamış, Peyğamberimizin ashabını gören tâbiîndendir.

Hz. Şakik (R.A), büyük bir îtimâd edilen ve huccet olan bir zattır Kendisi pek çok sahâbeden hadis rivâyet etmişdir. Bu rivâyet ettiği sahâbelerden, **Ömer bin hattab** (R.A) ve **ibni Mes'ud** (R.A) gibi dev sahâbelerde var idi. Bu zat sahâbenin büyüklerinin yanında müstesna bir mevkie sâhib idi. Pek çok hadîsi nebeviyi bilirdi.

Vefâtı, haccâcı zâlîm zamanınd avukû bulmuştur. (Mirkat C. I, 225)

İmamı Nevevî (R.A) ın, **«Tehzîbül esmâ velluğât»** isimli eserinin birinci kısmında bu zat hakkında şu satırlarda yazılmıştır:

«Ashabdan Ömer, Osman, Ali, ibni mes'ud, Ammar, Habbab, Ebû Mûsa, Üsâme, İbni Ömer, İbni-Abbas, İbni Zübeyr, Ebüdderdâ, Ebû Mes'ud el Bedrî, Berrâ, Muğire, Cerir-el Beclî, Kâb bin Acre, Ebû Hureyre, Aişe, Ümmü seleme ve diğer sahâbelerden Allah hebsinden razı olsun, hadis dinlemişdir.»

«Ve tâbiînden pek çok büyüklerde, bu zatdan hadis rivâyet etmişlerdir.

— Ulemâ dedilerki; Hicretin doksan dokuzuncu (99) senesinde vefat etmiştir. Ve bütün ulemâ, bunun sikalığı ve celâdeti üzerinde ittifak etmişlerdir. Zamanın kûfe âlimlerinin en iyi bileni olduğuda söylenmiştir. Allâh ondan râzî olsun.»

Nakledilen haberde beyan edildiği üzere, İbni mes'ud (R.A), haftanın her perşembe günü vazu nasihatda bulunuyor. Müslümanlar, ondan bu nasihatını diğer günlerde de yaparak çoğaltmasını isteyince, oda Resûlü ekrem efendimizin nasihat ediş şeklinden bahsederek, cemaatın usanmamasını sağlamak için aralıklı nâsîhatda bulunduğunu delil gösteriyor.

V ekendiside Peyğamber (S.A.V) efendimize, ittibâ ederek nasihat da bulunduğunu îzah ediyor.

İmanlı sahâbenin her işini, Peyğamber efendimize adım adım, karış karış, milim milim tâbî olub onun amel ve hareketine, söz ve buyruklarına sadakatla bağlanışı, bizler için çok ve çok dikkatı gerektirir. Zira her yerde ve her zaman, bu nurlu hayatı örnek edinmek, gıbda edilecek ve ibret alınacak pek muazzam bir manzarayı gözümüzün önüne getirmektedir.

Bu zat gibi sahâbe, tâbiîn ve devam eden büyüklerden, böyle değerler, bizleri ve günümüzün lâkayd müslümanlarını, utandırmalıdır. Sebebi, günümüzde ilim erbabından sâyılan pek çok kişilerimiz, nasîhat, hitâbet, imâmet, ticâret, zirâat, muamâlat, münakahât ve müfarakat gibi yaşadığımız hayatî amel ve mes'elelerimizde hiç olmazsa,

bir az dikkat edib islâma uygunluk yönlerini inceleyenlerimiz pek azınlıkdadır.

Adam nasîhat eder; saatlerce, el kol sallaya, sallaya, konuşulan cümle ve hükümlerin bir kısmı hurâfe, diğer bir kısmı muğalata, diğer bir kısmı cidal ve intikam hisleri tahrik eden cümlelerle nasihat edenlerin yanında, âyet ve hadîsin mânâ ve hükümlerini gönüllere serd edercesine îzahda bulunanlar, pek azınlıkdadır. Şer'î hükümleri câmî olan fık'hî mes'eleleri ise, beyan eden hemen hemen yok denecek kadar azınlıkdadır.

İşte nasihat ve hitâbet müessesine, hakkı memnun edecek şekilde dikkat etmeyib bir takım gurubları memnun etmek ve öylelerin mdhine mazhar olmak gibi hissi telkinler, islam cemaatını bölme veya câmiden ve cemaatdan uzaklaştırmaya sebeb olur. En makbul nasîhat, Peyğambere ittiba ederek cemaatın iştiyakını sağlamaktır.

Resûlü ekrem sallallâhü aleyhi vesellem efendimiz, nasîhatını böyle aralıklı yapdığı gibi, nasîhat anında şahıs ve zümrelerin isimlerinden bahsetmezdi. Ancak anlatmak ve îkaz etmek için şahıs ve ya zümrelerin isimlerini söylemeden, **«Bâzı kavm, bâzı cemaat, şöyle yapmakda veya söylemişlerdir... gibi..»** ifâdelerle, o şahıs ve zümrelerin söylediklerini veya işlediklerini zikrederek nasîhatda bulunurdu.

Hakikat ve nasihat usûlü böyle iken, günümüzde bâzı nasîhatcılar ve hatibler, şahıs ve zümrelerin isimlerinden bahsederek fitne ve fesâda sebeb olmaktadırlar.

Önderimizi, Rehber edindiğimiz müddet, her akval ve efâlımızda iyi bir neticeye ulaşdığımız gibi, irşad ve hitabetde de faydalı ve semereli neticeyi sağlamış oluruz. Çünkü Resûlüllah (S.A.V) efendimize tâbi olarak yapılan nasihat, hitâbet ve irşadlardan Allah râzî olur. Allâhın hoşnut ve râzî olduğu amellerde, hedef ve gâyesine Allâhın izni keremi ile vasıl olur.

٢٠٨ — (١١) وعن أنسٍ ، قال : كانَ النبيّ ﷺ إذا تَكَلَّمَ بِكَلِمةٍ أعادَها ثلاثاً حتّى تُفْهَمَ عنه ، وَإذا أَتى عَلى قَوْمٍ فَسَلَّمَ عَلَيْهِم سَلَّمَ عَلَيْهِم ثلاثاً . رواه البخاري .

Tercümesi :

208 — (II) **Enes** (R.A) **den mervîdir, dedikí :**

— **Resûlüllah** (S.A.V) **bir kelimeyi söylediğinde, o kelime anlaşılıncaya kadar üç sefer tekrarladı. Ve bir kavm üzerine geldiklerinde, o cemaata selam verirdi ve selamı üç defa verirdi.»**

(Haberî, Buhârî rivâyet etmiştir.)

İ Z A H A T

Râvî Enes (R.A) in kısa tercüme-i hâli, birinci cildin 90. sahifesinde zikredilmiştir.

Haberde beyan edilen Resûlüllah sallallahü aleyhi vesellem efendimizin, **«Bir kelimeyi söylediğinde, o kelime anlaşılıncaya kadar üç sefer tekrarlaması»** Hakkında şu açıklamalar yapılmıştır.

Üç sefer tekrarlamadan maksad, o söylenen söz ancak üç sefer tekrar edilmekle anlaşılabileceğindendir. Veya bu söz bir meclisde tekrarlandığı gibi, muhtelif meclislerde söylemek mânâsınada ihtimalı vardır.

— Konuşulan sözün üç sefer üzerine ihtisarı (kısaltılması) ise, Allâhü âlem insanların anlayış bakımından en aşağı olanı, orta ve en yüksek anlayışların mertebelerinin iktizasındandır.

— Bu sebebden denildiki; bir kimse üç sefer tekrar edilen sözü anlamaz ise, artık o adam ebediyyen anlamaz.» **(Mirkat, C. I, 225)**

Haberin devamında, **«ve bir kavm** (cemaat) **üzerine geldiklerinde, o cemaata selam verirdi ve selâmı üç defa verirdi.»** Cümlelerinide **Şârih Aliyyulkâri** merhum şöyle îzah etmiştir :

«İbnül kayyim merhum dedi : Resûlüllâh (S.A.V) in selâmı üç sefer vermesi, belkide, onun kalabalık cemaata uğradıklarında selam verme âdeti, onlara bir selam vermemesidir.

— Bunun şekli şöyledir : Resûlüllah (S.A.V) selam verdiğinde, o cemaatın sağdakı ve - soldaki tarafda bulunanlara ayrı ayrı selam vermesidir.

— Diğer bir kavilde denildiki : Resûlüllah (S.A.V) in bu şekilde üç sefer selamı tekrarlaması, bir ev sâhibinden izin istediği zamandadır. Yâni ev sâhibi bir seferde veya iki seferde izin vermediği (yani cevab vermediği) vakit, onların (ev sâhibi ve yanında bulunan melekler ve cinnilere) üzerlerine üçüncü sefer bir daha selam verirdi. Ondan sonra geri dönerdi. İzin isteme ile ilgili hadisdede böylece geldiği gibidir.

— Ve yine denildiki : Resûlüllah (S.A.V), izin isteme ve eve girdiği zaman tahiyye için ve birde çıktığı zaman vedâ selamı verirdi. İşte bu üç şekildeki selam, bir ferde veya bir cemaata gelen her kişi için sünnettir.

— Peygamber sallallahü aleyhi vesellem, ifâde edildiği gibi bu şekildeki selama devam ederdi...» **(Mirkatül mefâtih, C. I, 225)**

٢٠٩ — (١٢) وعن أبي مَسْعُودٍ الأنصاري ، قال : جَاءَ رَجُلٌ إلى النبي ﷺ فقال :
إنه أُبْدِعَ بي فاحملني . فقال : «ما عندي» . فقال رَجُلٌ : يارسول الله! أنا أدله على من يحمله .
فقال رسول الله ﷺ : «مَنْ دَلَّ على خيرٍ فَلَهُ مِثْلُ أَجْرِ فاعله» . رواه مسلم .

Tercümesi :

209 — (12) **Ensarı kiramdan Ebî Mesud** (R.A) **den mervîdir, dedi :**
«Bir adam, Resûlüllah (S.A.V) **e geldi dediki :**

«Benim binitim (tâkatım) **kesildi** (çok fakirim) **bana bir binit ver bineyim** (hâcetimi alayım).

— Bunun üzerine Resûlüllah buyurdu : «Benim yanımda sana verecek hiç bir şeyim yoktur.»

— Hemen bir adam dedi : Ya Resûlüllah! Ben o adamın, binitini ve ihtiyacını karşılayacak kişiye delâlet ederim.

— Bunun üzerine Resûlüllah (S.A.V) **buyurdu :**

«Bir kimse, bir hayra delâlet ederse, o hayrı işleyenin ecri kadar ecrü mükâfat, o adamada vardır.»

(Hadisi, Müslim Rivâyet etmiştir.)

Î Z A H A T

Râvî Ebî Mes'ud (R.A), Ensârı kiramdan Ebî Mes'ud ukbe bin Amr dir. Bedirlidir. İkinci akabeye şâhid olub katılmıştır. Siyer ilminin cumhuruna göre, bu zat, Bedir muhârebesinde hazır bulunmamıştır. Denildiki, Bedir muhârebesine katıldı ve fakat asah olan Bedir de hazır bulunmamıştır. Kendisine «Bedir suyu» nisbet edilmiştir. Sebebide kendisi Bedirdeki kuyuya inmiştir, bunun için nisbet edilmiştir.

Kûfe şehrinde sâkin olmuş ve **Hz. Ali** (R.A) ın hilâfeti zamanında vefat etmiştir. Kendisinden oğlu Beşir ve pek çok halk hadis rivâyet etmişlerdir. Allâh ondan razî olsun.

Hadîsi şerifde, ilim ve amelden olan iyiliklere sâhib olamayan kimselerin, o iyiliklere delâlet etmeleri hâlinde aynı ecrü mükâfata nâil olacakları beyan edilmektedir.

Kendilerinde ecir ve sevab umulan şahıs ve yerlerden, ilme çalışan talebelere, onların çalıştıkları ilmi irfan yuvalarına, fakirlere, camiye, çeşmeye, hastahane, han, hamam, yol, okul, Kur'an kursu ve her çeşit hayırlı işlere yardıma delâlet eden adamlar, oralara yardımda bulunanların alacakları ecrü mükâfat kadar, ecre nâil olacakları, mubârek Peyğamber efendimiz tarafından beyan edilmiş oluyor.

Öyle ise, ey mümin kardeşler! İlim sâhiblerinin irşad ve dînî mübîne hizmetlerine ve mal sahiblerinin yaptıkları hayru hasanâta mâlik olub yapamıyorsanız, bunların iyiliklerine delâlet ederseniz, onların alacakları aynı ecre nail olursunuz.

Meselâ : Bir kişiyi Kur'an okumaya teşvik edib götüren, okul, kursda okumalarını sağlamak için maddi yardım yapacak kimselere gidib söyleyib yardım ettiren kimse, o kur'anı okutan ve okuyanların ve o okuyan çocuk veya büyüklere yardım edenlerin, alacakları mânevi ecrin aynısını arada vasıta olan kimsede alacaktır.

Keza ilmi irfan, fakir fukara, cami çeşme, yol, su, elektrik, hastahâne, yetim yetamâ, kimsesiz, muhtac ve pîri fâni olan her yardıma muhtac olanlara bil fiil yardım etmeleri için teşvik ve terğib edib delâlet eden kimseler, yardım edenlerin alacakları ecrin aynısını, eksiksiz bir şekilde alacakları muhakkaktır.

Evet hayatımızda görüb bildiğimiz ve hayır olduğu umulan her şahıs, mesken, mâbed ve yol, su gibi hayır yerlerine yardım etmek, niyyetin halisliği nisbetinde birden ona ve yediyüz misline ve daha çok ecre nâil olunacağı kitap ve sünnette beyan edilmiştir.

Ve bu iyiliklere delâlet edib söz ve fiil ile yardım ettirmeye çâlışan kişilerde, ilimleri ve malları ile hizmet edib yardım edenlerin, aldıkları mükâfatların aynısını, onlarınki eksilmeden alacağıda yukardaki hadîsi nebevide beyan edilmiştir.

Ayrıca muhtelif hadîsi nebevîlerde îzah edilmiştir. Hemen önümüzdeki hadîsi nebevîdede gâyet açık bir şekilde mezkürdür.

٢١٠ — (١٣) وعن جَرِيرٍ، قال: كُنَّا فِي صَدْرِ النَّهَارِ عِنْدَ رَسُولِ اللهِ ﷺ، فَجَاءَهُ قَوْمٌ
عُرَاةٌ مُجْتَابِي النِّمَارِ أوِ العَبَاءِ، مُتَقَلِّدِي السُّيُوفِ، عَامَّتُهُمْ مِنْ مُضَرَ، بَلْ كُلُّهُمْ مِنْ مُضَرَ،
فَتَمَعَّرَ وَجْهُ رَسُولِ اللهِ ﷺ لِمَا رَأَى بِهِمْ مِنَ الفَاقَةِ، فَدَخَلَ ثُمَّ خَرَجَ، فَأَمَرَ بِلَالًا فَأَذَّنَ،
وأَقَامَ فَصَلَّى ثُمَّ خَطَبَ فَقَالَ: «(يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ) إلى
آخِرِ الآيَةِ (إِنَّ اللهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا)، وَالآيَةُ الَّتِي فِي الحَشْرِ (اتَّقُوا اللهَ وَلْتَنْظُرْ نَفْسٌ
مَا قَدَّمَتْ لِغَدٍ) تَصَدَّقَ رَجُلٌ مِنْ دِينَارِهِ، مِنْ دِرْهَمِهِ، مِنْ ثَوْبِهِ، مِنْ صَاعِ بُرِّهِ، مِنْ
صَاعِ تَمْرِهِ، حَتَّى قَالَ: وَلَوْ بِشِقِّ تَمْرَةٍ». قال: فَجَاءَ رَجُلٌ مِنَ الأَنْصَارِ بِصُرَّةٍ كَادَتْ كَفُّهُ
تَعْجِزُ عَنْهَا، بَلْ قَدْ عَجَزَتْ، ثُمَّ تَتَابَعَ النَّاسُ حَتَّى رَأَيْتُ كَوْمَيْنِ مِنْ طَعَامٍ وَثِيَابٍ، حَتَّى رَأَيْتُ
وَجْهَ رَسُولِ اللهِ ﷺ يَتَهَلَّلُ كَأَنَّهُ مُذْهَبَةٌ. فقال رسول الله ﷺ: «مَنْ سَنَّ فِي
الإِسْلَامِ سُنَّةً حَسَنَةً فَلَهُ أَجْرُهَا وَأَجْرُ مَنْ عَمِلَ بِهَا مِنْ بَعْدِهِ مِنْ غَيْرِ أَنْ يَنْقُصَ مِنْ أُجُورِهِمْ
شَيْءٌ، وَمَنْ سَنَّ فِي الإِسْلَامِ سُنَّةً سَيِّئَةً كَانَ عَلَيْهِ وِزْرُهَا وَوِزْرُ مَنْ عَمِلَ بِهَا مِنْ بَعْدِهِ مِنْ
غَيْرِ أَنْ يَنْقُصَ مِنْ أَوْزَارِهِمْ شَيْءٌ». رواه مسلم.

Tercümesi :

.210 — **(13) Cerir** (R.A) **den mervîdir, dedi :**

«Biz, gündüzün evvelinde (erken saatlarda) **Resûlüllah** (S.A.V) **yanında idik, alacalı elbiseleri veya abalarını** (meşlekleri) **giyinmiş, kılınçlarını boyunlarına takmış oldukları halde bir cemaat geldi, onların umûmuda muzar kabilesinden idi, belkide hepsi muzar kabilesindendi.**

— Bunların perişan ve fakir hallerini gören Rasûlüllah sallâhü aleyhi vesellemin yüzü teğayyür edip değişti, hemen evine girdi ve sonra çıktı, Bilâle emir buyurdu, Bilâl (Bilâli Habeşi) **de ezan okudu ve ikâmet etti, namazı kıldı, sonra hutbe okudu, hutbede Kur'an âyetini okuyarak şöyle buyurdu :**

«Ey insanlar! Sizleri bir tek nefisden (Adem Aleyhisselâmdan) **yaratan, o nefisden eşini** (Hz. Havvayı) **yaratan, ikisinden bir çok erkekler ve kadınlar üreten Rabbimizden korkun ve günah işlemekten sakının, ve yine kendisine hürmet göstererek bir birinizden dileklerde bulunduğunuz** (Allah adına senden istiyorum, dediğiniz) **Allâhdan korkun ve akrabalık bağlarını kesmekten sakının. Şüphesizki, Allah** (c.c), **üzerinize gözcü bulunuyor.»** (Nisâ sûresi, I)

— Resûlüllah (S.A.V) **devamla Hâşir sûresindeki şu âyeti okudu :**

«Ey îman ednler! Allahdan korkun ve her ferd yarın için (Kıyâmet günü için) **ne göndermiş olduğuna baksın. Yine Allâhdan korkun, Çünkü Allâh bütün yaptıklarınızdan haberdardır.»** (Hâşir Sûresi, 18)

— Resûlüllah (S.A.V) **devamla şöyle buyurdu :**

«Bir adam, dînârından, dirheminden, buğdayının sâından, hurmasının sâından, hatta dediki, Velevki bir hurmanın parçasından olsun, sadakada bulunsun.»

— Râvî dediki; O andan ensardan bir adam elinin, götürmeye (tutmaya) **aciz kalmaya yaklaşan belkide elinin, tutmaya aciz kaldığı dînar ve dirhem dolu bir kâse ile geldi. Ondan sonra insanlar birbiri arkasına tâbi oldular. Hatta yemekten ve elbiseden yığılmış halde iki tâne yükseklik gördüm.**

— Yine Resûlüllah Sallallâhü aleyhi vesellemin yüzü sanki altınla süslenmişcesine sevinçli ve sürürlü olduğunu da gördüm.

— İşte o anda Resûlüllah (S.A.V) **buyurduki :**

«Bir kimse, islamda güzel bir sünnet (yol, amel, îcâd) **işlerse, o işlediği sünnetin ecri ve ondan sonra o sünnetle amel eden kimselerin ecrinden hiç bir şey noksanlaşmadan onun** (sünneti ihdas eden) **için ecrî mukâfat vardır.**

— Bir kimsede, islamda kötü sünnet (kötü âdet, amel ve kötü iş) **ihdas ederse, onun vizri ve ondan sonra gelenlerin işlediği vizir, hiç noksanlaşmadan onların vizrindende ihdas edenin aleyhine olur.»**

(Hadîsi, Müslim rivâyet etmiştir.)

Î Z A H A T

Ravî Cerir bin Abdillah Ebû Amr (R.A), Ashabı kiramdandır. Hicretin onuncu senesi Ramazan ayında müslüman olmuştur. İbni Kuteybe böyle demiştir. **(Tehzibül Esmâ, C. I, 147)**

Cerir (R.A) dediki : «Resûlüllah (S.A.V) in vefatından kırk gün evvel müslüman oldum.»

Hz. Ömer (R.A), çok güzel olduğu için bu zat hakkında şöyle der idi :

«Cerir, bu ümmetin yûsufudür.»

İbni kuteybe (R.A) dedi : «Cerîr (R.A) uzun boylu idi ve boyu devenin hörkücüne ulaşırdı.» (Tehzîbül Esmâ, C. I, 147)

Küfeye gidib orada uzun müddet sâkin oldu. Sonra «kır kısâ» denilen mahalle naklı mekan etti. Ve orada hicretin 51. senesinde vefat etmiştir. Kendisi, Peyğamberimizden yüz (100) kadar hadîsi şerif rivâyet etmiştir. Ve kendisinden pek çok müslüman, hadis rivâyet etmiştir. Allâh ondan râzı olsun.

Hadîsi şerifin ihtiva ettiği mânâlardan tasadduk hakkında biraz yukarda ve birinci cildde geçmiştir.

İyi bir sünnet-in ihyası ve kötü olan şeyin (Bidîatın) ihdası ile ilgili bir nebze mâlumat, birinci cildin; **«kitab ve sünnete sarılma Bahsi»** başlığı altında zikredilmiştir. Hemen aşağıdaki hadîsi şerifi ve îzahını okuyunuz.

٢١١-(١٤) وعن ابن مسعود، قال: قال رسولُ الله ﷺ: «لا تُقْتَلُ نَفْسٌ ظُلْماً إلا كانَ عَلَى ابْنِ آدمَ الأَوَّلِ كِفْلٌ مِنْ دَمِها؛ لأنَّهُ أوَّلُ مَنْ سَنَّ القَتْلَ». مُتَّفَقٌ عليه.

وَسَنَذْكُرُ حَدِيثَ مُعاوِيَةَ: «لا يَزالُ مِنْ أُمَّتِي» في بابِ ثَوابِ هذهِ الأُمَّةِ إنْ شاءَ اللهُ تعالى.

Tercümesi :

211 — (14) **İbni Mes'ud** (R.A) **den mervidir, dedi :**

— **Resûlüllah** (S.A.V) **buyurdu :**

«Bir nefis zulmen öldürüldümü, mutlaka o zulmen öldürülen nefsin kanından bir nasib (vebal ve günah nasibi) **Ademin ilk oğluna (Kabile) de vizir olur. Zira adam öldürme sünnetini** (yolunu) **ilk ihdas eden odur.»**

(Hadisi, Buhâri ve Müslim ittifakla rivâyet etmiştir.)

İlerde muaviye (R.A) ın rivâyet ettiği; «Ümmetimden zail olmaz» Hadisini «Bu ümmetin sevabı babı» altında inşaallah zikrederiz.

İ Z A H A T

Râvî İbni Mes'ud (R.A) hakkında gerekli mâlumat, birinci ciltde geçmiştir.

Hadîsi şerifin açıklanıb anlaşılması için Adem aleyhisselâmın evlatları arasında cereyan eden hâdise ile o günün şerîat hükmünü kısaca açıklayalım.

Şârih Aliyyülkârî merhum şu satırları yazmaktadır :

«Âdem aleyhisselâmın kâtil olan ilk oğlu Kâbil, kardeşi Hâbili öldürmüştür. Sebebi ise, Adem (A.S) in nesli o zaman her doğumda bir erkek birde dişi doğardı. İkinci doğan oğlan sonraki batından doğan kız kardeşini ve sonraki doğan oğlanda ilk batından doğan kız kardeşini nikahlayıb alırdı. Zira Adem aleyhisselâmın şerîatı, Havva (R.A) ın karnında gelen sülâle ve soyun uzaklık ve yakınlık menzilleri şeklinde böyle olmuştu.

— Hikmetinde, nikahlanıb evlenme güçleşecekti. Binâenaleyh neslin devam ve bekası sağlanmak için, böyle tecviz edilib helal kılınmıştır.

— İşte bu hükme Rıza göstermeyib kardeşini öldüren Kâbil, kendi ikizini endam ve gösteriş îtibârı ile daha güzel olduğundan hanım edinib kardeşi Hâbili öldürmüştür. Bu kıssanın daha uzun îzahı, tefsirlerde mevcuttur.» **(Mirkâtül mefâtîh, C. I, 228)**

Resûlü ekrem efendimizin bu hadîsi nebevîsinde şu mealdaki âyeti kerîmelere işâret vardır :

«Ey habîbim! onlara Ademin iki oğlunun haberini mutlaka Oku. Onlar (aralarındaki nikahlanma işi ile ilgili nizâlarını anlamak maksadına mebni), **Allah rızasını kazanmak için kurban** (adayıb) **kesmişlerdide, birinden kabul edilmiş, diğerinden kabul olunmamıştı. Kurbanı kabul olunmayan** (Kâbil) **diğerine : Seni muhakkak öldürecğim, demişti. Kardeşi** (Hâbilde) **ona şöyle cevab vermişti. Allah ancak takvâ sâhiblerinin kurbanını kabul eder.**

— (Hâbil devam ediyor) **yemin ederimki, eğer beni öldürmek için elini bana uzatırsan, ben seni öldürmek için sana el uzatacak değilim. Çünkü ben alemlerin Rabbısı olan Allah** (c.c.) **den korkarım.**

— **Ben şüphesiz dilerimki, sen kendi günahınla benim günahımıda yüklenesin. Böylece Cehennemliklerden olasın. İşte zâlimlerin cezası budur.**

— **Nihâyet** (Kâbil) **nefsine uyarak kardeşini** (Hâbili) **öldürmeğe kalkışmış ve sonra onu öldürmüştü. İşte böylece** (Kâbil) **ziyana uğrayanlardan olmuştu...»** (Mâide sûresi, 27-30)

Evet görüldüğü üzere haksız yere zâlimâne bir şekilde kardeşini öldüren Kâbil, insanlık hayatında ilk defa insan canına kıyan bir canavar olmakla, kendisinden sonra gelen ve kendisi gibi haksız yere zâlimlik yaparak adam öldüren her kâtilin işlediği cinâyetin günah ve vebalının aynısı, cinâyeti işleyenin günahından eksilmeden onun defterinede yazılacaktır.

Zira kötülüğün ilk ihdas ve icâd edeni Kâbildir. Öyle olunca ondan gelenlerin cinâyetlerinin, vebalından onunda nasîbi vardır.

Burada bir husûsuda hatırlatmak isteriz; Suçsuz yere ve haksız olarak adam öldürenin bu vebâlı yükleneceğidir. Aksi takdirde evlenib üzerinden nikah geçen dul ve evlilerin zina yapanları, recim (taşlamak) sûretiyle öldürülmesi lâzım olduğu hükümleri bu mes'elelenin dışında mütâlaa etmek gerekir.

Kıtal cinâyeti ve onunla ilgili islâmî hükümler, geniş bir şekilde fıkıh gitaplarında yazılmıştır. Keza bizim **«Mülteka Tercümesi»** adlı eserimizin dördüncü cildinin **«CİNÂYETLER BAHSİ»** başlığının altında îzah edilmiştir.

الفصل الثاني

٢١٢–(١٥) عن كثير بن قيس، قال: كنت جالساً مع أبي الدرداء في مسجد دمشق، فجاءه رجل فقال: يا أبا الدرداء! إني جئتك من مدينة الرسول ﷺ، ماجئت لحاجة. قال: فإني سمعت رسول الله ﷺ يقول: «من سلك طريقاً يطلب فيه علماً سلك الله به طريقاً من طرق الجنة، وإن الملائكة لتضع أجنحتها رضى لطالب العلم، وإن العالم يستغفر له من في السموات ومن في الأرض والحيتان في جوف الماء، وإن فضل العالم على العابد كفضل القمر ليلة البدر على سائر الكواكب، وإن العلماء ورثة الأنبياء، وإن الأنبياء لم يورثوا ديناراً ولا درهماً، وإنما ورثوا العلم، فمن أخذه أخذ بحظ وافر». رواه أحمد والترمذي، وأبو داود، وابن ماجه، والدارمي، وسماه الترمذي قيس بن كثير.

Tercümesi :

İKİNCİ FASIL

212 — **(15) Kesir bin kays (R.A) den mervîdir, dedi :**

«Şamda bir mescidde Ebidderdâ (R.A) ile beraber oturuyor idik, hemen bir adam geldi ve dedi : Ey ebedderdâ! «Elbetde ben Resûlülla-

hın (şehri) **Medîneden geldim ve ben bir hâcet için gelmedim.** (Ancak senden hadis öğrenmek için geldim).»

— **Ebudderdâ** (R.A) **dedi :**

«Öyle ise ben Resûlüllah (S.A.V) **den işittim diyordu :**

«Bir kimse, bir yola sulûk eder, o yolda ilim talep ederse, Allâhü taâla o kimseyi Cennet yollarından bir yola sevk eder. Muhakkakki melekler, ilim talep eden kimseyi memnun edebilmek için kanatlarını (onun ayakları altına), **kor** (lar), **Şüphesizki âlime gökler de ve yerde olan varlıklar ve suyun içindeki balıklar, istiğfar edip dua eder** (ler.)

— **Muhakkakki, Âlimin âbid üzerine fazilet ve üstünlüğü, aynı ondördünde geceleyin gökteki** (senit gibi) **ayın, diğer yıldızlara fazilet ve üstünlüğü gibidir.**

— **Elbette ulemâ** (âlimler, bilginler), **Peygamberlerin vârisleridir** (ler). **Şüphesizki, Peygamberler,** (dünyanın) **dînar ve dirhemine varis olmamışlardır.** (onlar) **ancak ilme varis** (sahip) **olmuşlardır.**

— **Binâenaleyh bir kimse, onu** (ilmi) **alırsa, hakîki ve gerçek nasibini = hazzını almıştır.»**

(Hadisi, Ahmed Bin Hanbel, Tirmizi, Ebû Davud, İbni Mâce ve Dârîmî rivâyet etmiştir. ve Tirmizi, Kays Bin kesir, diyerek isimlendirmiştir.)

İ Z A H A T

Râvî kesir bin kays (R.A), mümin olduğu halde ashâbı kirâmı gören tâbiîndendir. Şamda sâkin olub yaşayan zatlardandır.

Bu zâtın hadîsi şerif rivâyet ettiği ashabdan Ebidderdâ (R.A) hakkında kısa malûmat, birinci cildin 236. sahifesinde yazılmıştır.

Hadîsi şerifde, ılmin ve ilim yoluna giden kimselerin, fazîlet ve üstünlükleri, gâyet açık bir şekilde beyan edilmektedir. Bu sebeble hadîsi şerifin lafızları üzerinde uzun uzun açıklama yapmayacağız. Ancak ilme çalışmanın ve ilim adamlarına hurmet etmenin, lüzumunu belirten bir kaç cümleyi nakledeceğiz.

İlim yoluna giden kimselerin yolunu, Allâhü teâla cennete götüreceği kesin bir cümle ile ifâde buyurulmaktadır.

Resûlü ekrem efendimizin bu hükmü, bâzı büyüklerin sözleri ile, şöyle açıklanmıştır :

Süfyânî Sevrî (R.A) den menkuldur, demiştir.

«Bugün ilim taleb etmekten daha afdal bir şey bilmiyorum.»

Bâzı büyüklerde şöyle demişlerdir :

«**Biz ilmi, Allahdan başkası** (dünyalık) **için taleb ettik** (çalışıb öğrendik). **Fakat ilim, başkasından uzaklaştı, ancak Allah için oldu.**»

Yani ilme çalışan kimseler, her ne kadar bir dünyalığa kavuşmak maksadı ile öğrenseler, yine o ilim, sâhiblerini Allâhın rızasını kazanmaya ve âhiret saâdetini temin edib cennete götürür. Yeterki, Din ve İmanı öğreten ilim bellensin. O ilim, sahiblerini mutlaka kurtuluşa ve sâhili selâmte atar.

İmamı Şâfi-î rahimahüllahda şöyle demiştir :

«**İlim tâleb etmek** (ilme çalışmak), **nâfile namaz kılmakdan efdaldır... Zira ilmi öğrenmek, ya farzı ayındır veya farzı kifâyedir. Bu farzlar ise, nâfileden efdaldır.**»

İmamı Mâlik (R.A) **de şöyle demiştir :**

«**Faydalı ilim, bir nurdurki, o nur ile Alâhü teâla dilediği kimseyi doğru yola kavuşturur.**» (Mirkâtülmefâtîh, C. I, 229)

Hadîsi şerifde, «**Melekler, ilim taleb eden kimseyi memnun etmek için kanatlarını** (onun ayakları altına) **kor** (lar).» buyurulmuştur.

Sâdık ve masduk olan Peyğamber efendimizin bu cümlesi, îman sâhibi müminlerin, bu acâib hakikata îtirazsız bir şekilde inanmasını gerektirir. Zira cenâbu hak, hak yolcusu sevgilí kuluna, meleklerin, tevâzû, hurmet, iltifat, yardım, kolaylık, merhamet ve şefkatla ikramda bulunmalarını yaparak, ilmin ve o ilme çalışanın kıymetini takdir ettirmektedir.

Meleklerin, ilim tahsil edenlerin ayaklarının altına tevâzû kanatlarını koymasına inanmayıb, alaya almak çok tehlikeler tevlid eder.

Netekim **ibni kayyım Ahmet bin Şuayb** (R.A) den naklen şöyle denilmiştir :

«Biz Basrada bâzı muhaddislerin (hadis bilginlerinin) yanında idik, bu hadis bize okudu. O meclisde mûtezileden bir şahıs var idi, hemen bu hadisi istihza etti ve dediki : Vallâhi yarın (ilim talebine gelirken) ayaklarıma nâlin geyib yü[illegible] bu şekilde meleklerin kanatlarını kıracağım. İşte o adam böyle yapdı, ayaklarına pabucunu giyib yürüdü, derhal her iki ayağı kurudu ve sanki ayakları yenib yok olma hâlî vâkî oldu.

— **Tabarâni** (R.A) de dediki : **İbni Yahya Essâcî** (R.A) den işittim, diyordu : Biz Basranın ziftli yolundan bâzî muhaddislerin kapısına (hadis öğrenmek için) yürümüştük, yürümeyi sur'atlandırdık ve bizimle

yürüyen ve dînî itham eden bir adamda var idi, hemen o dini maskaraya alıb eğlenen adam, hadîsi alaya alarak dediki ;

— Ayaklarınızı, meleklerin kanatlarına basmayıb kaldırınız, onların kanatlarını kırmasınlar. Hemen bu sözün akabinde derhal orada, o adamın her iki ayağı kurudu ve bacağından kopub yere düşdü.»

(Mirkâtül mefâtîh, C. I, 229)

Ey câmiye ve mescide, Kur'anı kerim okuyub dinlemeye ve vâzu nasihat dinleyib bilmediklerini öğrenmeye gidenler! Ve ey medrese, kurs, okul ve emsâli yerlere gidib ehlinden ilmi, irfan öğrenmeye giden talebe ve cemaatlar! Gittiğiniz yol, ilim yoludur. İlim yolu ise, cennet yoludur.

Binâenaleyh cennet yolu olan nurlu ilim yoluna, iyi niyyet ve gâyelerle gidelim. Zira o yolda meleklerin ayaklarımızın altına kanatlarını serdiklerini unutmayalım ve bu inançla ilim talebine gidelim. Böyle gidelimki, gittiğimiz yolun ve öğreneceğimiz ilmin, fâidesini ve ecrini bulalım. Bilhassa Peyğamber efendimizin, mubârek söz ve buyruklarına sayğılı olalım. İtiraz ve alaya almak gibi tehlikeli ve kötü davranışlradan son derece kaçınalım.

Şâyet Resûlüllah Sallallahü aleyhi vesellem efendimizin, mubârek söz ve fillerini tahkir eder ve alaya alırsak, hem dünyada ve hem uhrâda helak olub Perişan oluruz. Bu hususda siyer ve ahlak kitaplarında pek çok misallar vardır. Yukardaki nakl ettiğimiz hâdiselerde, bunlardan birer örnektir.

Resûlü Ekrem efendimizin, **«Âlimin, âbid üzerine fâzilet ve üstünlüğü, benim sizin en aşağılarınıza üstünlüğüm gibidir.»** Cümlesinde hem Allâha ibâdet ve evradla kulluk yapan âbidin ve hem âlim ve kâmilin birer fazilet olduklarını ve fakat ibâdetinin menfaatı kendisine inhisar eden abidden, insanlığa ilmi ile faydalı olan âlimin üstün ve fâziletli olduğunu beyan buyurmaktadır.

Hadimî Merhum **(Berîkasında)**; «İbâdet için vahdete çekilib seccâdesinde ibâdetle meşkul olan âbid, ilim sâhibi olur ve fakat ilminin iktizâsı olan tâlim edib başkasına öğretme, fetva verme, hüküm beyan etme, vazû nasîhatda bulunma, kitap tasnif edib telif ve tercümede ve kitapları mutâlaa edib yayma gibi amellarle meşkul olmazsa, yine câhil âbid gibidir. Bu kişi yinede ilmi ile âmil olduğundan fevkal'âde bir fâzilete sahibdir. Zira ilmi ile amel etmeyenin hiç bir fâzileti yoktur.»

Yanî ibâdetle meşkul olan abid, ilim sâhibi olsada, ilmini yayıb başkalarına faydalı olmadığından ilim sâhibi olubda başkalarına her türlü yollarla o ilmini yayan ve öğreten kişi, nâfile ibâdetle meşkul olan o âbidden faziletli ve üstündür. Zirâ ilmini bilmeyenlere yayan kişi, Allah yolunda cihad eden bir mücâhiddir. Bilhassâ ümmetin fesad olub zâlim umerânın devirlerinde, onlarında hatalarını beyan ederek hak tavsiyesinde bulunmak elbette en mükemmel cihaddır. İlmi ile amel etmeyib kötü örnek olan âlimler ise, hiç bir fazilete sâhib olmadıkları gibi, büyük vebâl ve azâba müstehakdırlar.

Netekim bir hadîsi nebevide şöyle buyurulmuştur :

«Cîhadın en afdalı, zâlim sultanın yanında hakkı söylemektir.»

(Ebû Dâvud, İbni Mâce)

Şu halde ilmi ile âmil bir âlim, bildiklerini tâlim yoluyla, tedrisat, vâzu nasîhat, fetvâlar vermek, eserler tercüme ve telif etme gibi yollarla dini mübîni islâma hizmet eder ve bilmeyenlere öğretirse, elbet bu adam bir hak mücâhididir ve evine çekilib ibâdetle meşkul olan hak âşıkı âbidden üstündür.

Bir âyeti kerimede şöyle buyurulmuştur.

«Allah, mallariyle, canlariyle cihad edib savaşanları, derece itibarı ile, oturanlardan çok üstün kıldı. (Gerçi) **Allah hepsinede** (ilim ve malı ile savaşanlarla evinde oturub ibâdetle meşkul olanlara) **cenneti vâd etmiştir.** (Fakat) **Allah savaşanlara** (cîhad edenlere), **oturanların üstünde** (âlimlere, âbidlerin üstünde) **daha büyük bir ecir vermiştir.»**

(Nisâ Sûresi, 95)

Bu gerçekleri okuyan ve bilen mûminler! Her şeyi derece ve mertebesine oturtarak takdir edelim. İlmin ve sâhibinin kıymetini, cehlin ve câhillerin yanında bir tutmayalım. İlim sâhibi, bilhassa ilminin iktizasını işleyerek tâlim ve tedrisât, irşad ve nasîhat, neşriyyat ve fetvâ verme gibi insanlara yaymakla meşkul olan ilim erbablarını, çok ve çok takdir edelim. Onlar, yer yüzünün, zînet ve süsleri, nurlu hayatın mürşidleri, Peyğamberlerin gerçek vârisleri ve insanların en kıymetli nîmet ve varlıklarıdırlar.

Hal böyle iken maalesef bâzı câhiller, her türlü ilmî neşriyat ve nasîhatdan uzak sâde yanına gelen bâzı kişilere mahdut bilgileri öğretip ibâdetle meşkul olan âbidleri, bütün tehlikelere rağmen islamı yayan bir mücâhid âlime, tercih edib üstün tutanlar vardır. Ivazsız ve karazsız ihlaslı kişiler, Kur'an ve sünnete bağlı ve peyğamber (S.A.V) efendimizi âdım adım tâkib edib onun buyruklarına tâbî olurlar.

Hatta bu âbid diye bilinenlerin bir kısmı, ibâdetinin, farz, vacib, sünnet, mekruh ve müfsid hükümlerini dahi bilemez ve belkide doğru dürüst namazda kılmaz. İtikadı bozuk, bir takım zındık ve sapıklara sahib olan bir mülhidde olabiliyor.

Adamlar, kitap ve sünnetin dilini en güzel şekilde bilen ve bildiği ile amel edib hakkı olduğu gibi tavsiye eden âlime kulak vermezler, yine bu ne yapdıklarını bilmeyen ve belkide kötü itikada sahib olan sözde âbid zındıklara değer verirler, onlarınki nefislerine hoş geldiği için, onların sözlerini dikkate alırlar.

Halk yolcusu müminler, böyle sapıklardan kendilerini korurlar, âlim ve âbidin derece ve mertebelerine göre değer verirler. İlerideki hadîsi nebevilerdede gelecektir, «İslam dînini hakkı ile bilen bir âlim, bin abidden üstün ve fâziletlidir.»

Her kıymeti derece ve mertebesine oturtmak gerektiğini beyan eden bir hadisi nebevî meali şöyledir :

«İnsanları, derece ve mertebelerine göre mertebelendiriniz.»
(Müslim, Ebû Davûd, Fthul kebir, 280)

Resûlüllah (S.A.V) efendimizin buyurduklarına saygılı olmak hususunda, birinci cildin **«kitap ve sünnete sarılma bahsi»»** Başlığının altında gerekli hükümler zikredilmiştir.

Hadîsi şerifde âlimlere, Göklerde ve yerdeki varlıklar ile denizdeki Balıkların duâ ve istiğfar etmesi husûsunuda kısaca açıklayalım.

Göklerdeki ve yerdeki varlıkların hiç birinin ismini zikretmeyib, denizdeki varlıklardan sâdece balığın ismini söylemesi, karadaki varlıkları denizdekilere şâmil olmadığındandır. Birde denizdeki varlıkların denizdekilere şâmil olmadığındandır. Birde denizdeki varlıklardan sâde Balığın ismini söyleyib karadakilerden söylememekle, Balıkların, bütün deniz hayvanlarına şâmil olub kapsaması içindir. Zira denizin içindeki canlıların adedi, karadaki canlı âleminin adedinden çoktur.

Netekim hükümde şöyle vârid olmuştur :

«Karada yaşayan canlıların âlemi, dörtyüz (400) âlemdir. Denizde yaşayan canlı âlemi ise, altıyüz (600) âlemdir.» (Mirkat, C. I, 230)

Yaşayan canlıların âlemi hakkında beyan edilen bir hükümdür. On sekiz bin âlem diye vasıflandırılan âlem meselesi ise, ayrı bir açıklama gereken mes'eledir.

Hadîsi şerifin son cümlesi şâyâni dikkattır. Zira din ve şerîat âlimleri, Peyğamberlerin vârisleri olarak vasıflandırılmakta ve bu verâset, mal, mülk, makam, mansıb, para, karı, altın ve gümüşe vâris olmayıb, ilim ve irfana vâris oldukları beyan buyurulmaktadır.

Şu halde, ilim adamı olarak dîni mübîni islâma hizmetle meşkul olan, şeyhul islâm, Dîyânet Reisi, Müfti, Vâiz, İmam-Hatib, Kur'an muallimi, müderris, öğretim üyesi, müezzin ve emsâli kişiler, sâhib oldukları nîmetin kıymetini takdir etmelidirler.

٢١٣ــ(١٦) وعن أبي أمامة الباهلي ، قال : ذُكِرَ لِرَسُولِ الله ﷺ رَجُلانِ: أَحَدُهما عابِدٌ وَالآخَرُ عالِمٌ، فقالَ رَسُولُ الله ﷺ: «فَضْلُ العالِمِ عَلَى العابِدِ كَفَضْلِي عَلَى أَدْناكُمْ» ثُمَّ قالَ رَسُولُ الله ﷺ: «إنَّ اللهَ وَمَلائِكَتَهُ وَأَهْلَ السَّماواتِ وَالأَرْضِ حَتَّى النَّمْلَةَ فِي جُحْرِها، وَحَتَّى الحُوتَ، لَيُصَلُّونَ عَلَى مُعَلِّمِ النَّاسِ الخَيْرَ» . رواه الترمذي .

Tercümesi :

213 — (16) **Ebî umâmetül bâhilî** (R.A) **den mervidir, dedi :**

«Resûlüllah (S.A.V) **e iki adam zikrolundu : Bunların birisi âbid, diğeri âlim idi.**

— Bunun üzerine Resûlüllah (S.A.V) **buyurdu :**

«Alimin âbid üzerine fâzileti, benim sizin en ednânız üzerine fazîlet ve üstünlüğüm gibidir.»

— Bundan sonra Resûlüllah (S.A.V) **buyurdu :**

«Muhakkakki, Allâhü teâla, melekler, semâvat ve yer ehli hatta delik ve yuvasındaki karınca ve hatta balık dahi, insanlara hayır (din, îman ve güzel ahlak) **öğreten muallime dua ederler.»**

(Hadîsi, Tirmizî rivâyet etmiştir.)

İ Z A H A T

Râvî Ebî Ümâmetül Bâhilî (R.A) in tercüme-i hâli, birinci cildin 139. sahifesinde yazılmıştır.

Hadîsi şerifde Âlim ile âbidin fâzilet mukâyesesi yapılmış ve Resûlü ekrem efendimizin, tevâzû olarak beyan edib kendisinin, bu ümmetin en aşağısına üstünlüğü ne ise, âliminde âbid üzerine üstünlüğü aynıdır. Âlim kişinin, âbid kişiye üstünlüğü, Peyğamberin ümmetine üstünlüğü gibidir.

Öyle ise, her müslüman ve âbid, âlime saygı ve hurmetini, Peyğambere hürmet ettiği gibi etmelidir. Bu şekilde davranması, Peyğamber tavsiyesidir. Âlime saygılı olanda, Peyğambere saygılı kimse gibidir.

Âlime, bütün varlıkların hayır duada bulunması ise, âlimin menfaat ve iyiliği, âbidden daha şumullu ve daha geniş olmasındandır. Bütün varlıkların duası, ancak ilmi nâfî sâhibi, din ve şeriat ilmine âlim olub, bildiği ile amel ederek bilmeyen kimselerede tâlim edib öğreten âlimedir. Yoksa ilmi kendine fayda vermeyen ve başkalarınada öğretmeyen, ilmi ile kibirlenen kimseye, hayır duâ edilmediği gibi, ilâhî azâbın en eşeddîde ona olacaktır. Zira varlıkların en şerlileridir. Bak, ileride 267-268 hadîsi şerife ve îzâhına.

Netekim bir hadîsi nebevîde şöyle buyurulmuştur :

«Kıyâmet gününde azâbın en şiddetlisi, bir âlimdirki, Allâhü teâlâ ona ilminin menfaatını (ilmi ile amel etmesini) lutfetmemiştir.»

(Mirkat, C. I, 230)

Resûlü ekrem efendimizin, **«İnsanlara hayır** (din, îman ve güzel ahlak) **öğreten mualime dua ederler.»** Buyurmasında ise, çok mühim bir kayıt vardır.

Zira **«hayır öğreten muallim»** buyurmakla, insanlara, dinlerini, şerîat hükümlerinin her şeyini, ahlak ve faziletle ilgili iyilikleri öğreten, din, ahlak ve fazilet hocasına dua edilmektedir.

Şer öğreten muallim ve hocalar ise, bu duadan mahrum olduğu gibi, bütün varlıkların beddüası ve Allâhın belâ ve azabı onlaradır. Belki cenabu hak dünyada mühlet verir, fakat âhirette şiddetli azab ile cezalandırır.

İlim melcisi olan fıkıh tâlimi meclisi ile zikir ve dua meclislerinin birer fâzilet olduğu ve fakat bu iki meclisden ilim meclisinin daha efdal olub Resûlü ekrem efendimizin bizzat ilmi fıkıhla meşkul olanların meclisini tercih edib oturduğu, ileride iki yüz elli yedi (257) inci hadîsi şerifde beyan buyurulmuştur.

٢١٤ — (١٧) ورواه الدّارمي عن مكحول مرسلاً ، ولم يذكر: رجلان وقال: «فضل العالم على العابد كفضلي على أدناكم. ثمّ تلا هذه الآية: (إنما يخشى الله من عباده العلماء) » وسرد الحديث إلى آخره.

Tercümesi :

214 — (17) **Yukardaki hadîsi Dârimî, Mekhul (R.A) den mürsel olarak rivâyet etmiştir. ve hadisdeki, iki adam, hükmünü ifâde eden cümleleri zikretmemiştir ve Resûlüllahdan hikâye ederek mekhul (R.A) dedi :**

«Âlimin âbid üzerine fazileti, benim sizin, ednânız üzerine faziletim gibidir, sonra şu meâldaki âyeti kerimeyi okudu :

«Allahdan, kulları içinde ancak (ben azimüşşanı) **hakkı ile bilen âlimler korkar.»** (Fatır sûresi, 28)

Mekhul (R.A), hadisi şerifi âhirine kadar serd edip okumuştur.

İ Z A H A T

Râvî mekhul (R.A), tabiînin ulularındandır ve evzâînin hocasıdır. Zührî (R.A) dedi : Alimler, dört adetdir; İbni Müseyyib medinede, şâbî kûfede, Hasanı Basrî Basrada ve Mekhul Şamdadır. Yani, bunlar, devir ve zamanlarının en bilgin kişileri, demektir.

Mekhul (R.A), zamanında ondan daha bâsiretli fetvâ veren yoktu ve kendisi fetvâyı vermezden evvel, «lâ havle velâ kuvvete illâbillâh» der, ondan sonra fetvâ verirdi ve işte bu benim reyimdir. Rey (görüş ve fetva) ise, hata ve îsâbetli olabilir, derdi. (Mirkat, C. I, 223)

Muhyiddîn en Nevevî merhum **«Tehzibül esmâ»** isimli eserinde şu satırları yazıyor : **Mekhul** (R.A) tabiînin fakihlerinden, Ebu Abdillah mekhul bin zeyd dir. Kendisi pek çok sâhabeden hadis rivâyet etmiştir ve ondanda, ibni müseyyib gibi zatlar ve bir çok halk hadis rivâyet etmişlerdir. Kendisinin îtimad edilir âlim olduğuna, pek çok ulemâ ve sulaha ittifak etmişlerdir.

Şamda sâkin olmuş ve yüz onsekiz (118) târihinde yine **Şamda** vefat etmiştir. Allah ondan râzî olsun.

Hadîsi Şerifde, Resûlü ekrem efendimiz âlim ile âbidin üstünlük mukâyesesini yapıyor. Câhil, sefih, abdestsiz, namazsız, karısı ve kızı açık çıplak şekilde yabancı erkeklerin huzûrunda sözde ilim okuyan ve erkeklerle tokalaşıb karma karışık vaziyette oturan ve bir tarafdanda ehli takva geçinen sapıklarla mukayese buyurmayor.

Zira âbid; seccâdeye, mescid ve emsâli ibâdet ve zikri ilâhî yapılan yerlere bağlı, başka kimselerle ve dünya ile fazla ilgilenmez. Ancak zarûrî ihtiyaçlarını temin edecek kadar dünya ile meşkul olur. Her zaman ve mekanda, ibâdet ve itaâtla meşkul olan bir zattır.

Alim ise, bildiği ile amel eder ve bildiğini başkalarına, tâlim, terbiye, vâzu nasîhat, hitabet, talebe okutan, eser yazıp ilmini yayan ve böylece insanlığa çok ve çok faydalı olan bir kişidir.

İşte böylece âbidin iyilik ve hizmeti şahsına inhısar edib, âlimin iyilik ve hizmeti ise, bütün insanlığın kurtuluş ve selâmetine Şâmil olduğundan, âlim abidden üstün oluyor. Resûlü ekrem efendimizde;

«Alimin, âbide üstünlüğü, benim sizin (hiç hesaba almadığınız) **en aşağınıza üstünlüğüm gibidir.»** cümleleri ile, açıklamaya çalıştığımız hakikatları beyan buyurmaktadır.

Peyğamber sallallâhü aleyhi vesellem, bu sözünden sonra Sûre-i fâtırdaki âyeti kerimeyi okumakladа, Allahdan hakkı ile korkanların, Allahü teâlânın zat ve sıfatlarını, emir ve nehiylerini, dünya ve âhiret hükümlerini hakkı ile bilen âlimler olduğu beyan buyurulmuştur.

Allahdan en çok korkan kimselerinde, Allâhın en sevgili ve velî kulları olduğuda muhakkakdır.

Bu husûsu beyan eden Kur'an âyetleride şöyledir :

«Muhakkakki, Allah katında sizin en iyiniz, Allahdan en çok korkanlarınızdır.» (Hucurat sûresi, 13)

Diğer âyet meâlide şöyledir :

«Onun (Allâhın) **dostları ise, ancak Allahdan çok korkan müttekîlerdir.»** (Enfal sûresi, 34)

Diğer âyet meâli :

«Velîler, o kimselerdirki, Alâha îman edib, emirlerine itâat edib yasaklarından sakınırlar.» (Yûnus sûresi, 63)

Bu âyeti kerimelerde belirtildiği üzere, Allahın dostları = velîleri, Allâha îman-edib ondan hakkı ile korkan müttekî kimselerdir. Allahdan hakkı ile gerçekden korkanlarda, Allâhüteâlayı en iyi bilen kimselerdir. Yani, ilim, korkuyu îcab ettirir. Bilgisizlik ve cehil ise, isyan ve günah işlettirir.

Hayatı tehlikeye atan veya atacak olan zehirli bir maddenin zehirleyiciliğini bilen kişi, ondan sakınır, kendisini tehlikeye atmaz. Bilmeyen kimse ise, sakınmaz hayatını helâk eder. Birde bildiği halde zehiri yutarsa, oda kendisinin, hem dünyasını ve hem uhrasını perişan edib helâk etmiştir. Zira zehirin öldürücü bir madde olduğunu bildiği halde içip kendini intihar sûretiyle öldürenin günah ve vebâlı, bir maddenin zehir olduğunu bilmeden içipde zehirlenerek ölen kimsenin günahından daha eşettir. Ahirette cezasıda katmerlidir.

Bu sebebden denilmiştir : **«Veylün lilcâhili merreten ve veylün lilâlimi seb'a merrât-Câhil için bir defa helak ve fakat âlim için yedi defa helakdır.»** (Mirkat, C. I, 231)

Selefi sâlihin, mutabakata varmışlardırki, bir kimse, Allâha isyan ederse, işte o kimse câhildir.

Zira cenâbu hak şöyle buyurmuştur :

«Ancak Allâhın kabul edceği tevbe, o kimselerin tevbesidirki, bir câhillikle her hanki bir kabahat işlerler, sonrada çok geçmeden tevbe ederler.» (Nisâ sûresi, 17)

İşte âyeti kerimede beyan edildiği üzere, kabahat ve kötülüğü, câhiller işlerler veya o kötülüğün kötülük olduğunu bilir ve fakat kendisini bilmez yerine koyub bilmezmiş gibi günahı işlerler.

Şu halde Alâhdan hakkı ile korkub günah işlemekden kaçınanlar, Allâhü teâlayı iyi bilip emir ve nehiylerine riâyet edenler, Allâhın en sevgili velî kullarıdırlar.

İlim ve irfandan mahrum câhil kimseler ise, dâima isyan ve fenalığa kendilerini atabilen veya atabilecek olan bir çok fazîletlerden mahrum mâneviyat fukarası kimselerdir. Ve bu zavallı câhilleri, Allâhü teâla dost-da edinmez.

Netekim **İmam-ı Şâfi-î** merhum şöyle demiştir :

«Eğer âlimler, Allâhın dostları olub evlîya olmazlarsa, Allah (c.c.) için velî yoktur. Zira Allâhü teâla câhil kimseyi velî (dost) **edinmez.** (Mirkâtül mefâtih, C. I, 20)

Seyyid Ahmed el Rufâ-î merhumda **«Elbürhânül müeyyed»** isimli eserinde şöyle yazmıştır :

«Allâhü teâla, Câhil kimseyi velî (dost) **tanımaz.»**

Büyüklerin bu sözleri, kitap ve sünnete tıpa tıp uyan hükümleri ihtiva eden bir cevherdirler.

İlmi ile âmil ulemânın değrleri, görüldüğü üzere âbidden çok ve çok üstün iken, pek çok câhil kişiler ve şeytanın maskarası sapık ve zındıklar, bir fırka ve topluluk teşkil edib, sohbet, nâfile namaz ve bir mikdar tesbih ve tehlil de bulundularmı, hemen kendileri gibi olmayan veya kendilerine iltihak edib fırkacılığa yanaşmayan, imam-müezzin, vâiz, müfti, kur'an kursu ve emsâli din hizmetinde bulunan âlimlere, hakâret etmeyi, kötülemeyi ve hatta çeşitli iftirada bulunmayı, bir marifet gibi, işleynler olmuş ve bu kötü hal ve hareketleri, aynı şekilde yapanlar gün geçdikçe çoğalmaktadır.

Allâhü teâla, Peyğamber (S.A.V) efendimiz ve onun saf ümmetleri, ilmi ile âmil, hak mücahidi âlimler, takdir edib yüksek mertebe sâhibi olduklarını beyan buyurmakda, bu tip sapıklarda ilk vazîfeleri, «zâhirci hoca, şerîatcı âlim, o hoca kabıkla meşkuldur gibi..» ifâdelerle hakaret etmektedirler.

İlmi ile âmil ilim adamı ile, Allâha ihlasla ibâdet eden âbidler, dâima hak yolunda derece ve mertebelerini bilerek hayata devam etmişlerdir. Fasık ve sapıklarda, böyle müfsidliklerine devam etmişlerdir.

Şimdi buraya kadar naklettiğimz bir kaç delil ve hükümlere dikkat edelim, birde günümüzün bâzı sapık düşünce sâhiblerine bakalım.

Adam îmanın şartlarının, islâmın şartlarından olan aldığı abdestin, kıldığı namazın, verdiği zekat-ın, tuttuğu oruç ve hac gibi farz olan amellerin, kur'an ve sünnetden delillerini bilmez. Hattâ bu ibâdetlerin farz, vacib, sünnet, müstehab, mekruh ve fesatlarını gereği şekilde bilmez, kalbin zîneti ve rûhun yüksek değeri olan güzel huyun ne demek ve neler olduğunu bilmez, bilmeyince yaşayamaz, sâdece bir kaç büyüğün hayatını okuyub, uydurlan ve belkide islâmın esaslarına aykırî kıssa ve hikâyeleri ezberlemekle, bir kaç rekat nâfile namaz kılmakla, bir miktar tesbih ve tehlil çekerek zikri ilâhide bulunmakla, sanki bütün fazîletlere sahib olan ve ilmi ile amel eden âlimlerden üstün bir kişi olmuştur! Herkez onun elini öpmelidir. Çünkü etrafına bir takım robutları toplamıştır. Onlar, bu câhilin uydurma kerâmetinden bahsederler, falan filan daha neler ve neler, işledikleri saymakla bitmez.

Bu tip câhilleri, velîyyüllah tanıyan zavallı câhillerden bâzıları, üstadlarımıza sorarlarmış, aynı şeyleri zaman zaman bize soranlara tesâdüf ediyoruz. Diyorlarki : «Efendim hanki tarîkata müntesibsiniz veya hangi tarikatdasınız?.. gibi..» cümlelerle soruyorlar.

Üstadlarımızın verdikleri şu cevabla cevablandırıyoruz : «Efendim biz bütün müslümanların bağlanıb intisab ettiği tarîkatı muhammediyedeyiz veya kısaca, tarîkatı Muhammeddiyedeyiz. Peyğamberin yolundayız.. gibi.»

Tek yol islâm yolu ve Hz. Muhammedin tarîkatıdır. Onun yolundan başka yollar, ya batıl yollardır veya ana caddeyi bırakıb ya bir dibsiz yola veya tâlî yollardan dolaşıb ana yola gelmek gibidir.

Hemen burada birinci cildde geçen 166. hadîsi nebeviyi tekrar okuyalım :

«Abdullah bin Mes'ud Radıyallahu anhden mervîdir, dedikî :

— Resûlüllah (S.A.V) **bize bir çizgi çizdi, sonra buyurdu :**

«İşte bu dosdoğru çizgi, Allâhın yoludur.»

— Sonra Resûlüllah (S.A.V) **o doğru çizginin sağına, soluna çizgiler çizdi ve buyurdu :**

«İşte bu çizgiler, (ana yolun etrafındaki) **yollardır. Bu yolların her birinin üzerinde bir şeytan vardırki, o bâtıl yola** (insanları) **dâvet eder.»**

— Ve resûlüllah (S.A.V) şu mealdaki âyeti kerimeyi okudu :

«Şu emrettiğim yol, benim dosdoğru yolumdur. Dâima ona uyun. Başka (bâtıl) yollara ve dinlere uyub gitmeyinki, sizi onun (Allahın) yolundan sapdırıp parçalamasınlar...» (En'am Sûresi, 153)

Yine birinci cildde 191. hadisi, 399 - 400 sahifelerden okumayı tavsiye ederiz.

Sonradan zuhûr eden veya edecek olan tarîkatlar (yollar) hakkında büyüklerden ve ehli tasavvufun önderlerinden, tarîkat ve hakîkat erbabının îmamı **Cüneydi bağdadî** rahîmahüllah şöyle demiştir :

«**Tarîkatların** (yolların) **hepsi, kapalıdır** (Batıldır). **Ancak Peyğamber sallallâhü aleyhi vesellemin izine uyanların yolu açıktır.**

— **Bir kimse, Kur'anın hakkını** (hüküm ve beyanlarını) **hıfzetmez** (belleyib amel etmez) **ve hadîsi nebeviyide yazmazsa, bu işde** (tarîkat yolculuğunda) **o adama iktida edilmez. Zira bizim ilmimiz ve bu gittiğimiz yol** (tasavvuf ve takva yolu) **kitap ve sünnetle kayıtlıdır.»**

(Keza, bak, Tarîkatı Muhammediye, Bid'at faslı)

Yine bu sözlerin şerhini beyandan sonra aynı eserin Şârihlerinden **«Receb efendi»** ismiyle mâruf olub **Berîkanın** kenârında Tarîkat isimleriyle, bunların içinden sapıklarının iddia ve amellerini şöyle yazmaktadır :

«Sen bilmelisinki, Muhakkak ehli tasavvuf, on iki (12) fırkaya ayrılmıştır.

1 —) Bunlardan birisi, Sünnî (sünnete uygun) olandır. Onlarda, bütün ulemanın (âlimlerin) medhü senada bulundukları kimselerdir (Yani, Peyğamber efendimizin izine tâbî olup sünnet vech üzere olanlardır).

— Bu tarîkı müstekımde olan sünnîlerden başkalarıda, Hulûliyye, Hâliyye, Evliyaiyye, Şemrâhiyye, Hibbiyye veya Hubbiyye, Hûriyye, İbâhiyye, mütekâsiliyye, Mütecâhiliyye, vakıfiyye ve İlhâmiyye dir.

2 —) Ehli tasavvufdan sayılanların ikincisi, **Hulûliyyedir.** Bunlar; kadınlardan ve emredlerden (yüzünde sakal bitmemiş olanlardan) yüzü güzel olana bakmak helaldır, Çünkü o güzel yüzde hak teâlanın sıfatı vardır, derler (Bâtıl akide ve tarîkatda oldukları, gâyet açıktır).

3 —) **Hâliyye :** Bunlarda, Raksı ve el şakırtatıb vurmayı helal ve Şerîatda vasıflandırılamıyacak hal, Şeyh için helaldır, derler.

4 —) **Evliyaiyye :** Bunlar; Kul, velîlik mertebesine ulaştığı zaman, ondan teklif (Abdest, namaz ve emsâli ibâdetler) sâkıt olur ve velî, nebîden efdaldır, çünkü nebînin ilmi-Cebrâil vâsıtası iledir, velînin ilmi ise Vasıtasızdır, derler (bunların sapıklık ve dalâletleride meydandadır).

5 —) **Şemrâhiyye** : Bunlar, sohbet, kadimdir ve bu sohbetle kişiden emir ve nehiy sâkıt olur, derler. Böylece bütün çâlgılı hayatı ve yasak olanları helal sayarlar. (Yani, ibâdat ve kulluk sohbetden ibârettir. Başka ibâdet yoktur, diyerek her türlü kötülükleri helal sayarlar. Bunların mülhidlikleride âşıkardır).

6 —) **Hubbiyye veya Hıbbiyye** : Bunlarda, kul, Allâhın yanında mehabbet derecesine vasıl olduğu zaman, Bütün şer'î teklifler ondan sâkıt olur, derler. Ve kendi aralarında avret yerlerini örtmezler (sakınmazlar, namuslarını kıskanmazlar.)

7 —) **Hûriyye : Veya Havariyye** : Bunlar; yukarda geçen hâliyyelerin dediklerini derler. Ancak bunlar, iddia edilen mertebeleriki, Şeyhin hâline ulaşıldığında kadınları cima etmeyi iddia ederler. Şeyhin hâlinden (iddia ettikleri cezbeden) ifâkat bulub kurtulduklarında gusl ederler (Bunların bâtıl hayatlarını yaşayanları ve karşılaşanları dinlediğimiz olmuştur).

8 —) **İbâhiyye** : Bunlar, emri bilmarufu (iyiyi emretmeyi) ve nehyi anilmünkeri (kötüden men etmeyi) terk etmeyi, söylerler.

(Âlemin doğrusu senmisin? deyib hakkı tavsiye edenleri susturmaya çalışanlar, bunların cemaatıdırlar). Aynı zamanda bunlar, haramların helallığın iddiâ ederler.

9 —) **Mütekâsiliyye** : Bunlar, çalışmayı terk ederler, bütün kapılardan dilenirler ve dünyayı terk ettikleri iddiasında bulunurlar (Din ve dünya işleriyle meşkul olmayıb tembel yatan ve bütün insanların şırtından geçinen veya geçinmeye çalışan lübcü sınıfından adamlar, bunlardandır).

10 —) **Mütecâhiliyye** : Câhil sınıfından olan bu adamlar, üzerlerine âşıkların elbiseleri, diyerek şık giyinirler ve bâtın mâna zâhir mânanın hilâfına olduğunu iddiâ ederler.

11 —) **Vâkıfiyye** : Bunlar, mârifeti (Allâhü teâla ve bir şey hakkında bilgiyi) terk ederler ve Allâh-ı (c.c.), Allâhdan başka kimse kat'iyyen bilemez, derler.

12 —) **İlhâmiyye** : Bunlarda, ilim ve ders okuyub öğrenmeyi terk ederler ve «Kur'an bir perdedir, şiirler (Kasîde ve ilâhîler) tarîkatın Kur'anıdır» derler. Böylece Kur'an okuyub okutmayı terk ederler ve şiirler (Kâside ve ilâhîler) öğrenirler. Bu sebeblede helak olub giderler.

İşte bunlar (ehli sünnetin dışında kalan on bir tâne tarîkatcılar) ın hepsi, sapıklık üzerinedir. Çünkü bunlar, Şerîatı mutahharaya tâzim etmiyorlar. Sîreti Ahmediyye denilen tarîkatı muhammediyenin eseri-

ne uymuyorlar. Doğru millet olarak yaşayan, kitap ve sünnet ile amel eden ehli sünnet velcemaat milletinin amel ettikleri üzere amel etmemektedirler.

— İşte bu sebebden ehli irşaddan (mürşidden) iktida, edilib uygulacak kimse, pek az bulunmaktadır. Bu mürşid için iki şâhid (delil) vardır. Birisi, Zâhir mâna, diğeri bâtın mânadır.

— Binâenaleyh zâhir mâna, Şeriatı mutahharayı hâkim kılıb amel ettirmektedir. Bâtın mâna ise, basîret üzere şeriatı mutahhara yolunda ehlinden öğrenib amele hulusla sülûk etmektedir.

— Bu takdirde iktîda etmek için görüleck tek Şahıs, nebiyyi muhterem sallallâhüaleyhi vesellemdir. Peyğamber aleyhisselam (Yani, onun sünneti) o kişi ile Allah arasında bir vasıta (elçi) olarak tâyin edilmelidir..Tâki tâkib edilib sülûk edilecek yol, körlemesine olmasın.»

(Receb efendi, C. I, 149)

Yukarda nakletttiğimiz sapık tarîkatcı sözde mutasavvıflar, geçmiş zamanda bâzı şahıs ve isimlere izâfeten söylenmiş ve bâtıl îtikad ve ameller pirensib edinmişlerdir.

Aynı şekilde çeşitli şahıs ve isimlere nisbet edilen ve yukardaki zındıkların îtikad ve amellerini, belkide daha eşedlerini savunanlara, türkiyede ve başka memleketlerde karşılaşıb mücâdele ettiklerimiz olmuştur. Tarîkat ehillerinden bâzı sapık takımı tipinden olanlar, ehli takva olarak bilinen kimseleri, siyâsi emellerine âlet edip, tarîkatla fırkacılığı birleştirenlerde vardır. Fetvada câiz olmayan şeyleri, takvada câiz gibi beyanlarda bulunuyorlar.

Meselâ : «Sen bizim tarikata gir, ben sana evrad vereyim, Kur'anı okumaya lüzum yok», «Bizim tarîkata girersen, sen ölürken îmansız ölsen, şeyhimiz sana kabirde îmanı yetiştirir», «Bizler, haftada bir veya iki sefer sohbet toplantısı yaparız, tefekkür ve tezekkürde bulunuruz, namaz ve ibâdeti yapmayız. Çünkü namaz, hamların ibâdetidir, bizler erişkinleriz v.s.» Aynı sapık târîkatcıların ifâdeleridir.

Bu cümlelerle yukarda naklettiğimiz sapık tasavvufcuların iddia ve sözleri, islâmla hiç bir surette bağdaşmamaktadır. Binaenaleyh bu bâtıl iddialar, kimde ve nerede yazılır ve söylenirse söylensin, bâtıldır.

Bu naklettiğimiz bâtıl cümleler, bir kaç misaldan ibârettir. Bugün Konyada «Mevlâna ayinleri» adı altında senede bir sefer belli günlerde «İhtifal» yapılmaktadır. Gelenlerin ekserisi ya kâfir veya sarhoşlardır. İhtifalı yöneten ve yapanlar, ud, cura, kanun keman ve sazdan tutunda ne kadar çalğı âleti var ise, hepsi neyle berâber çalınmakta

dır. Beş vakit camiye gelmeyen, hatta dine îmana söven ve müslümanlara «Şerîatcılar, gericiler... gibi...» Sözleri söyleyenler, buraya gelmektedirler. Beşerî müeyyideler de yasaklandığı halde, sıratı müstâkime darbe olan bu ameller ve haller harıl harıl işlenmektedir. Dînî hiç bir yönü ve îzahı yoktur.

Burada işlenen kadınlı erkekli, müslümanlı kâfirli, Bid'atlı ve batıllı kötülükleri saymak çok uzayacağından, kısa bir dikkat çekib saf ve câhil müslümanları, uyarmakla iktifa ediyoruz. Mevlâna Celâleddîni Rûmî hazretlerini istismar edib, para ve karı için kurulmuş bir tuzakdan ibârettir. Nefis ve şehvetlerine düşkünlerin işledikleri cürüm ve cinâeytler, sayılmayacak kadar çoktur.

Bu fenalık ve bâtıl inanç ve ameller gibilerinin bâzılarını, **«İslâma sokulan Bid'at ve Hurâfeler.»** İle **«İslâmda Evliya Meselesi ve Hârikalar»** adlı eserimizde zikredib îzâh ettiğimizi bildiririz.

İşte ey îmanı kâmil, sâlih ve ahlakı hasene âşıklısı mûmin kardeşlerimiz! Yukarda naklettiğimiz hadîsi Şerifde beyan edilen ve ana cadde olarak vasıflandırılan «Sıratı müstekîme (Tarîkatı Muhammediyeye)» ve bu yolu tâkib edib tıpa tıp uyan ehli sünnet vel cemaat yoluna tâbi olalım. Ana caddeden ayrılıb tâli yollara uymuş ve şeytanın maskarası hâline gelmiş olan, bâtıl yollardan ve o yolların sâhib ve sâliklerinden şiddetle kaçınalım.

Bir âyeti kerimede buyurulmuştur :

«(Dünya ve âhiretde) **selamet** (ve saâdet), **hidâyete** (doğru yola) **tâbi olanlaradır.»** (Taha sûresi, 47)

Diğer âyeti kerime meâli :

«Kim, (aziz olan) **benim hidayetime** (kitabıma) **uyarsa, işte o kimse** (dünyada) **sapıtmaz ve** (âhiretde) **perişan olmaz.»**

(Taha sûresi, 123)

٢١٥ - (١٨) وعن أبي سعيد الخدري ، قال : قال رسول الله ﷺ : « إنَّ الناسَ لَكُمْ تبعٌ ، وَإِنَّ رِجالاً يأتونكم مِنْ أقطارِ الأرضِ يتفقهونَ في الدِّينِ ، فإذا أتوكُمْ فاستوصُوا بِهِمْ خيراً » . رواه الترمذي .

Tercümesi :

215 — (18) **Ebî Saîd el Hudrî** (R.A) **den mervidir, dedi :**

Resûlüllah (S.A.V) **buyurdu :**

«Muhakkakki insanlar, size tâbî olucudurlar. Elbette arzın çeşidli yerlerinden size (hakiki mücâhid ve mütevâzî) **adamlar, dinde fakih olmaları için gelirler. Şâyet size gelirlerse, hemen onlara, hayır tavsiye ediniz.»**

(Hadîsi, Tirmizî rivâyet etmiştir. Keza ibni Mâcedede vardır.)

Î Z A H A T

Hadîsi şerifin, **«Muhakkak insanlar, size tâbî olucudurlar.»** Cümlesinin îzahında, **Şârih Aliyyülkârî** merhum şu satırları yazıyor :

«Yanî ey ashâbım! elbette insanlar, Sizin fiillerinize ve sözlerinize tâbî olurlar. Zira siz, benden güzel ahlakı aldınız.

— Muhakkak ki Şerîat, benim sözlerimdir. Tarîkat benim fiillerimdir ve hakîkat, benim hal ve ahvâlimdir.» (Mirkat, C. I, 232)

Bundan bir evvel geçen hadîsi şerifin îzahındada belirttiğimiz üzere, müslümanların tâbî olacağı yol, Peyğamber efendimizin yolu olan tarîkatı muhammediyedir. Şerîat, tarîkat ve hakîkat, Peyğamber efendimizin yolunda mündemicdir. Şerîatın esası olan kitab ve sünnetin hüküm ve buyruklarına, inanıb amel etmek sûretiyle hal ve ahvâli düzeltmek, tek doğru inanç, amel ve harekettir.

Üstadlarımız buyururlardı ki; «Evladım, kıl beşi, gör işi, şükret Allâhına!»

Evet îman sâhibi bir kişi, islâmın şartları ile amel edecektir. Fakir olsun, zengin olsun, câhil olsun, âlim olsun, mükellef olan her müslümana beş vakit namaz farzdır. İslâmın diğer şartlarıda, bulunduğu zaman mükelelf olanlar, yapmak mecbûriyetindedirler.

Hal böyle iken, hak yol olan tarîkatı muhammediyeden başka isimler altına giren bâzı tarîkat ehillerinden, beş vakit namazı kılmayan, orucu tutmayan ve hatta cuma ve Bayram namazına gitmeyen zındıklara tesâdüf ediyoruz. Bu tip sapıklar, bâzı tefekkür ve tezekkürle günlerini geçirib bir çok haramları kendi görüş ve düşünceleri ile helal deyib, dinden çıkararak yaşamaktadırlar.

Helal ve haram mefhûmu, onların arasından kalkarmış, onlar erişmişler, ibâdet ve emsâli vazifeler sakıt olmuş, maalesef bunlarla münakaşa yapılmıştır. Cenâbu hak böyle zındıklardan, bütün müslüman kardeşlerimizi koruyub kurtarsın. Amin.

Camiye gitmeyib, Cuma ve Bayram namazlarını kılmak için şartların bulunmadığını iddiâ edenlere, birinci cildde «Türkiyenin dâri İslâm» olduğunu ve Cumanın sahihliğini beyan ettiğimizi hatırlatırız.

Son devrin fakihleri böyleleri hakkında şu görüşü beyan etmiştir :

Fukahaya göre kutta-ı tarîk, oldu sofiyye gurûhu tahkîk.

Hadîmî merhum **«Eyyühel Veled Şerhi»** adlı eserinde şöyle demiştir :

«Elbette Câhilin sofusu, şeytanın maskarasıdır.»

Mehmet Akif merhumda şöyle diyor :

Kitabı, Sünneti, icma-ı kaldırıb attık.
Havâssı maskara yaptık, avâmı aldattık.

Bütün bu hüküm ve beyanlardan sonra, ey hak yolcusu mümin kardeşler! Peyğamberimizin mübârek sözlerine iyi dikkat edelim. Onun ashâbının hayatını biliyorsak veya bilenimiz var ise, bu husûsa dikkatla sarılalım. Kitab, sünnet, icmâ-ı ümmet ve kıyası fukahayı kanunlaştırıb hayatta tatbik edile gelen en isâbetlî hüküm ve amel kaynağı, ilmi fıkhının hükümleridir.

Öyle ise, islam şerîatının her hükmünü havî ve câmî olan bu ilme ve bu ilmi beyan eden sağlam kaynaklara, âlim olmalıyız veya bu ilmi bilibde amel eden ehline muracaat edib yolumuzu düzeltmeliyiz.

Netekim hadîsi nebevînin devamında, ümmetin, arzın muhtelif yerlerinden gelib ashaba ilmi fıkıh (şerîat ilminin) esaslarından sormaya gelenlerin olacağı beyan buyurulmaktadır.

Yer yüzünün yıldızları mesâbesinde olan mubârek ashâbı kirâma, din ve şerîat ilminden sual sormaya gelenlere hak ve hayır tavsiyede bulunmalarını buyurarak şöyle demiştir :

«Şâyet size gelirlerse, hemen onlara hayır tavsiye ediniz.»

Şu halde ashâbı kirâma gelecek kimselerin, din ve şerîat ilmini öğrenmek maksadı ile geleceklerinin ve ashâbı kîramında onlara hayır tavsiyede bulunmalarının beyanı, şâyânı dikkattır. Zira insan, bilmediğinin tâlibi, bildiğinin âlimi olarak, dâima dîninden bilemediği eksikleri ehlinden sormalı ve mes'ele sorulan kişilerde, o mes'elenin hak yönünü biliyorlarsa, cevabı vermelidirler.

٢١٦ (١٩) وعن أبي هريرة، قال : قال رسول الله ﷺ : « الكَلِمَةُ الحِكْمَةُ ضَالَّةُ الحَكِيمِ، فَحَيْثُ وَجَدَهَا فَهُوَ أَحَقُّ بِهَا » . رواه الترمذي وابن ماجه، وقال الترمذي هذا حديث غريب، وابراهيم بن الفضل الراوى يضعّف في الحديث .

Tercümesi :

216 — (19) **Ebî Hureyre** (R.A) **den mervîdir, dedi :**

Resûlüllah (S.A.V) **buyurdu :**

«Hikmetli kelime, hakîmin (akıllı kişinin) **yitiğidir, öyle ise, o hikmeti nerede bulursa, onu oradan almaya daha layıkdır.»**

(Hâdisî, Tirmizî ve İbni Mâce rivâyet etmiştir. Ve Tirmizi, bu hadis garibdir dedi. Ravî İbrahim bin elfazl, hadis hakkında zaif olduğunu beyan ediyor.)

İ Z A H A T

Hadîsi şerifdeki, **«Hikmetli kelime»** sözünü îzah edelim.

Hikmetli kelime : Akıl ve nakla mutabık faydalı söz, faydalı cümle, faydalı ilim ve irfan manalarına gelir.

Hikmet : İmamı mâlik (R.A), dinde fakih olmaktır, demiştir.

Seydi Şerif Cürcâni merhumda, **«Târifâtü Seyyid»** adlı eserinde şu satırları yazmıştır :

Hikmet : Beşerî tâkat nisbetinde eşyaların hakîkatlarını oldukları üzere bahsü beyan eden ilimdir.

— Veya Hikmet, normal hal ile bilinen aklî ilmin hey'eti asliyesidir.

— İbni Abbas (R.A), hikmeti şöyle tefsir etmiştir :

«Kur'andaki Hikmet: Halal ve haramı tâlim edib öğrenmektir.

— Denildiki, lugatda Hikmet, Amel ile berâber ilimdir.

— Yine denildi : Hikmet; İnsanın, tâkatı nisbetinde bir iş hakkında gayret sarf edib hak olduğu şekilde istifâde etmesi gereken şeydir.

— Yine denildi; Her hangi bir sözki, hakka muvâfakat ederse, işte o hikmettir.

— Yine denildi : Hikmet, her türlü şüphe ve hileden berî' olan mâkul sözdür. (Târifatı Seyyid, 63)

Bütün bu açıklamalardan anlaşılmıştırki, Hikmet; ilim, akıl, faydalı söz, hak, hayır ve her türlü iyi şey ve iyilik mânalarına geliyor.

İbni Cevzî (R.A) da, **«Zâdül mesîr»** adlı tefsirinde şu hükümleri yazıyor :

«Hikmet hakkında on bir (II) kavl (söz ve beyan) vardır :

1 —) Hikmetden murad, Kur'anı kerimdir, (bu kavli, ibni Mes'ud, mücâhid, dahhak ve müteahhirîn ulemâsından mükâtil, demiştir.)

2 —) Hikmet, Kur'anın nâsıhını, mensuhunu, muhkemini, müteşâbihini, mukaddemini, muahherini ve bunların emsâli hükümlerini bilmektir, (bunlarıda ibni Abbas (R.A) den Aliyyibni Ebî Talha (R.A) rivâyet etmiştir.)

(Nâsıh ve mensuh hakkında gerekli mâlumat, birinci cildde beyan edilmiştir.)

3 —) Hikmet, Nüvüvvet mânasınadır, (bunuda ibni Abbas (R.A) dan Ebû sâlih rivâyet etmiştir.)

4 —) Hikmet, Kur'anı kerimdeki hükümleri anlamaktır, (bunuda Ebi âliye, katâde ve İbrâhim (R.A) demiştir.)

5 —) Hikmet, ilim ve Fıkıh mânasınadır, (bunuda mücâhid den Leys (R.A) rivâyet etmiştir.)

6 —) Hikmet, sözde (konuşmada) isâbet etmektir, (bunuda mücâhidden ibni Ebî Nuceym (R.A) rivâyet etmiştir.)

7—Hikmet, Allâhın dîninde verâ edinib (şüpheliden kaçınıb) uzaklaşmakdır (bunuda, Hasan Basri (F.R) demiştir.)

8 —) Hikmet, Allahdan korkmaktır, (bunuda Rabî bin Enes (R.A) demiştir.)

9 —) Hikmet, Dinde akıllı olmaktır. (bunuda ibni Zeyd (R.A) demiştir.)

10 — Hikmet, mutlak anlamak mânasınadır. (bunuda, şekîk demiştir.)

11 —) Hikmet, ilim ve amel mânasınadır. Bir adama, hakim denemez, ancak ilim ile ameli cem edib toplarsa, «hakîm» denir. (bunu ibni kuteybe R.A demiştir.)» (Zâdülmesîr, C. I, 324)

İşte böyle pek çok mânaya şumûlü olan hikmete sâhib olmak, çok ve pek çok kıymete sâhib olmaktır. Bu fazîlet, kendisine verilenler elbet, Peyğamberler, velîler ve ihlaslı müminlerdir.

Hikmet verilenlerden bâzıları kur'an âyetlerinde şöyle beyan edilmiştir :

«Allâhın üzerinizdeki nîmetini ve size öğüt vermek için indirdiği kur'an ve ondaki hikmeti düşününüz.» (Bakara sûresi, 231)

«Alâh ona (Dâvûd-a) **padişahlık ve hikmet** (Peyğamberlik) **verdi ve ona dilediği şeyleri öğretti.»** (Bakara, 251)

Diğer âyeti kerime meâli :

«Allâh (c.c.) **dilediğine hikmeti** (faydalı bilgiyi) **verir ve kime hikmet verilmiş ise, muhakkak ona pek çok hayır verilmiştir. Bu âyet hükümlerini ancak olgun akıl sâhibleri düşünürler.»** (Bakara sûresi, 269)

Diğer bir âyeti kerime meâli :

«Allâh (c.c.) Ey Resûlüm!) **sana, Kur'anı ve hikmeti** (Kur'anın hükümlerini) **indirdi ve daha evvel bilmediklerini sana öğretti. Allâhın, senin üzerindeki lutuf ve ihsanı çok büyüktür.»** (Nisâ sûresi, 113)

Hz. İsa ile ilgili diğer âyet meâli :

«Ey Meryem oğlu İsâ...! Hani sana yazı yazmayı, hikmeti (doğru konuşmayı ve faydalı sözü) **ve İncili öğretmiştim...»** (Mâide sûresi, 110)

Hz. Lukman ile ilgili âyet meâli :

«And olsunki, biz Lukman'a Allâha şükret, diye hikmet verdik.» en kolay tarz ile), **onunla yap.»** (Lukman Sûresi, 12)

Hikmetli bir şekilde hakka dâvet uslûbunu beyan eden âyet meâli :

«(Ey habîbim! insanları) **Rabbiyin yoluna hikmetle** (sağlam delil ve huccetle) **ve güzel öğütle** (iknâ edici ve fâideli kelime ve tâbirlerle) **dâvet et ve onlarla mücâdeleni en güzel yol hangisi ise,** (Rıfk, nazik ve en kolay tarz ile) **onunla yap.»** (Nahl sûresi, 125)

Yukardan buraya kadar hikmetin, târif ve îzahı ile kur'andaki değerini beyan eden âyetlerden bâzılarını nakletmiş bulunuyoruz. Mâna ve ehemmiyetini anladığımıza göre, bu hikmete sahib olmak için hangi yollara ve metodlara baş vurmalıyız? Yine bu yolu önderimiz Muhammed aleyhisselam beyan buyurmuştur.

Hadîsi şerifin devam eden cümlesinde buyurulmuşturki :

«Öyle ise, o hikmeti nerede bulursa, o hakîmin (akıllı kişinin) **onu oradan alması daha layıkdır..»**

Şu halde ilim ve hikmet taleb eden bir mümin, zaman, mekan ve şahıs gözetmeden nerede bulursa, oradan alması lazımdır. Bilhassa bilinmesi ve amel edilmesi farz olanları, zaman gaybetmeden ehlini bulub öğrenmesi farz olur. Bilinmesi ve amel edilmesi vâcib olan mes'eleleride öğrenmek vâcib olur. Sünnet ve müstehab olanların öğrenilmeside gerekirse, sünnet ve mütehab olur. Mekruh olan şeylerin ilmi ise, vacib ve sünnet olur. Ve eğer helal ve haram olanların hükümlerini öğrenmek gerekirse, bu takdirde onların ilmide farz olur.

Bu ilmi öğrenmek için uzak mesâfelere gitmek gerekse ve hatta başka lisanlarla öğrenmek mecbûriyeti olursa, yine oraya gidib öğrenmek lazımdır.

İmam-ı Şuyûti merhumun **«Elcâmi ussağır» isimli hadisi** nebevi kitabında şu mealdaki hadîsi şerif buna şâhiddir.

«Çindede olsa, ilmi tâleb ediniz. Zira ilmi taleb etmek, her müslümana farzdır.» (Beyhakî, ibni mâce, Feyzulkadir, C. I, 542)

Evet bu hadisi nebevide de belirtildiği üzere, ilim öğrenilecek mekan, Çin gibi uzak memleketlerdede olsa, yine oraya gidib ilmi tahsil etmemiz lâzımdır. Aynı zamanda o memlekete gidince oradan ilmi tahsil edebilmek için, elbet oradaki âlimin ve cemaatın dilini bilmek gerekir.

Hal böyle iken yakın târihimizde, «Kâfir dili» diyerek yabancı dil öğrenmeyi ayıblayanlar olmuş ve yabancı dil öğrenen veya öğretenler kınanmıştır. Keza yabancıların sanatlarınada, «kâfir sanatı» diyerek yabdırmayan ve ayıblayanlar olmuştur.

Resûlü ekrem efendimize muhtelif memleketlerden, muhtelif dillere sahib cemaatlar geliyordu. O gelen insanların dillerini anlayan ve arab dilinden anlatılması gereken hükümleri onlara anlatan ve öğreten tercümanlar bulunurdu. Etrafa gönderilen elçilerden bu hâle sâhib olanlarda vardı. Siyer kitaplarında yazılanları okumak kıfâyet eder.

Birde müminin yitiği olan ilim, hikmet, yakın ve uzaklarda ve başka milletler içinde bulunan her hangi bir şahısda olursa ve hikmeti o şahsın ehil ve öğretme kâbiliyeti olduğunu bilirse, hiç vakit geçirmeden hemen gidib öğrenmesi lâzımdır. O ilim sâhibinin, kavmiyetine, ırk soy ve sopuna, fırka ve zümre ayrılığına falan bakmadan kimden bulursa, hikmeti o âlimden hemen almalıdır. Hatta o ilim sâhibi, ilmî otoriteye ve doğruyu bildirme karekterine sâhib ise, gayri müslim bir âlimde olsa, hemen faydalanmak gerekir.

Bu husûsu **Hz. Ali** şu mealdaki cümlesi ile daha açık bir şekilde beyan etmiştir :

«**Söyleyene** (ilim sahibine) **bakma, söylenene** (ilim ve hikmete) **bak.**» (Telhis şerhi Atval, S. 2)

Bu ibârenin aynısı, şerhdede mezkürdür.

Evet elektirik, lamba ve idâreler gibi, bildiği ile amel etmeyib kendilerine her ne kadar faydası olmasada, başkalarını aydınlatıyorlar. Yakıdını yakıb başkalarını aydınlatıb kendisine faydası olmayan çıralar gibi, kendisi her ne kadar bildiği ile amel etmeyib ilminden kendisi gereği gibi faydalanamıyorsada, başkalarına öğretmek sûretiyle faydası dokunur. Tâlib olanlar, hemen faydalanmalıdırlar. Daha geniş îzahat **«İslâmda Evliya meselesi ve Hârikalar»** adlı eserimizde mezkürdür.

٢١٧ — (٢٠) وعن ابن عباس، قال: قال رسول الله ﷺ: «فَقِيهٌ واحِدٌ أشَدُّ عَلَى الشَّيْطانِ مِنْ أَلْفِ عَابِدٍ» . رواه الترمذي ، وابن ماجه .

Tercümesi :

217 — (20) **İbni Abbas (R.A) den mervîdir, dedi : Resûlüllah** (S.A.V) **buyurdu.**

«Bir fakih (şeriât ve din alimi), **şeytan üzerine bin âbidden eşettir.»**

(Hadîsî, Tirmizî ve İbni Mâce rivâyet etmiştir.)

Î Z A H A T

Hadîsi şerifin ihtiva ettiği hükme çok dikkat etmek lâzımdır. Zira şeriat ve fıkıh ilmine vâkıf ve ilmi ile âlim olan bir kişi, fazla bilgisi olmayıb ancak yapacağı ibâdetlerin ilmini bilen veya hiç bir ilmi olmayıb ibâdete dêvam eden bin âbidden, şeytana daha şiddetli ve daha tehlikeli oluyor. Yanî şeytan, cehli ile ibâdete devam eden bin (1000) âbidden, daha fazla fıkıh ilmine vâkıf olan tek bir âlimden çok ve çok korkuyor. Bin âbidi sapıtmak için sarf ettiği çabadan, daha fazla emek sarf edib bir âlimi, yoldan çıkarmakda güçlük çekeceği beyan buyurulmaktadır.

Sebebide, âbidin, amel ve ibâdetini ifsad etmek ve hatta îmanını tehlikeye atmak için şeytan bütün olanca gayretini sarf eder. Abide, ves'vese ve vehimler ilka eder. Abidde, şeytanın iğfâlına kapılıb ibâdetinin makbul veya müfsitliği hakkında şek ve ves'veseye kapılır. Fakat bu şüphesini izâle etmek için dinde fakih olan zâta muracaat eder, o fakihde, o ibâdetin makbul veya gayri makbul cihetini beyan ederek ibâdetin islah yönünü öğretir. Böyle bin abidin ibâdet ve amelini düzelterek şeytanın bütün çabalarını boşa çıkarır.

Mes'elenin ıslah yolu böylece sağlanınca, şeytanın bütün emekleri hebâ olur. Abid de güzel rahatlığa kavuşur ve hak teâlaya ibâdetinde huzur içinde devam eder.

Şeytan bu âbid gibi, bin (1000) âbidi şaşırtıp amellerini ifsad ettirmek için çalışır. Âbidlere kötü vehim ve telkinlerde bulunur, ibâdetlerinde şüpheye düşerler. Fakat bu âbidlerin ibâdetlerini dinde fakih olan bir âlim, ya nasîhat yoluyla, veya suallere cevab veya mes'elelerin hükümlerini bir eserde yazmak sûretiyle âbidlerin şüphelerini giderir. Amel ve ibâdetlerinin makbul yönlerini aydınlatır.

İşte şeytanın pek çok duzaklar kurmasiyle âbide verdiği telkin ve şüpheleri, din ve şerîat ilmine vâkıf ve ilmi ile âmil bir âlimin, duzakları yıkıb âbide doğru yolu gösterdiğinden, Hz. Resûlü ekrem efendimiz, şeytana en şiddetli ve en korkunç kişi, bu âbidden daha kuvvetli ve daha sıkıntılı kişinin bir fıkıh âlimi olduğunu beyan buyurmuştur.

Şeytanın en çok korktuğu varlıkların en başda gelenleri, ilmi ile âmil olan fakihlerdir. Abidin ibâdetinden korkmaz ve fakat uyuyan veya boş oturan fakihden korkar. Çünkü fakih, nefsin lehine ve aleyhine olan bütün işleri ve hükümlerini bilen kişidir. Hem kendi yaptığının doğruluğunu ve hemde başkalarının yaptıkları işlerin ıslâh ve isâbetli yönlerini gösterir.

Ebî Nuaym (R.A) **«hılye»** adlı eserinde selmânı fârisî (R.A) den naklen şu hadîsi şerifi zikretmiştir :

«İlim üzerine uyumak, Cehil üzerine namaz kılmakdan hayırlıdır.»
(Fethulkebir, C. I, 265)

Buraya kadar açıklamay çalıştığımız hadîsi nebevîyi tekrar okuyalım :

«Elbet de bir fakih (Din ve şeriat âlimi), **şeytan üzerine musallat olan bin (1000) - âbidden daha eşettir.»**

Ey ilim ve ibâdet erbâbı hakka inanan mûmin kardeşler! Resûlü ekrem efendimizin bu mubârek sözüne çok dikkat edelim. Her fazîlet ve değeri yerine oturtarak takdir edelim. İlim sâhibi olmadan câhil bir şekilde ibâdete, evrad ve ezkâre devam etmek, elbet bir fazilettir. Kıymeti hâiz amel ile meşkûliyyettir. Ve bu âbidde kıymetli bir zattır. Fakat şeytanın hile ve desîseleri bu zatı tehlikeye atabilir. Çünkü **«Câhilin sofusu, şeytanın maskarasıdır»** denilmiştir.

İlmi fıkhı (şerîat ilmini) hakkı ile bilib amel eden bir fakih ise, bütün insanlığa faydası olması hasebiyle, bin âbidden daha değerli ve şeytanın, bin âbidden daha fazla korktuğu ve sıkıntı çektiği bir varlıkdır.

İlimle ibâdet ve âlimle âbid arasındaki farkı belirten diğer bir hadisi nebevîde şöyle buyurulmuştur :

«Ey Ebâ Zer (R.A)! **Sabâhın erken saatinde çıkıb Allâhın kitabından bir âyet öğrenmen, nâfilelerden yüz** (100) **rekat namaz kılmandan senin için daha hayırlıdır.**

—Yine (Ey Ebâ Zer!) **sabâhın erken saatinde çıkıb** (veya kalkıb) **ilimden bir bab öğrenmen, o öğrendiğinle amel etsende etmesende, bin** (1000) **rekat nâfile kılmandan daha hayırlıdır.»**
(İbni Mâce, Berîka, C. 1, 368-369)

Hadîsi şerifde, ilimle ve nâfile ibâdetle meşkul olmanın aralarındaki fazilet derceleri, iki yoldan mukâyeseli bir şekilde beyan buyurulmuştur.

a) Bir kimse, kur'andan bir ayetin, lafız ve manasını veya sâdece lâfzını veya sadece mânasını tâlim edib öğrenirse, diğer bir kimsede, seccadesinde Allâhın divanına durub yüz (100) rek'at nâfile namaz kılarsa, bunlardan bir âyeti tâlim edib öğrenenin ecrü mükâfatı, yüz rek'-at nâfile namaz kılanın ibâdetinden daha efdaldır.

Çünkü Kur'andan bir âyet öğrenenin çalışına ve gayreti; nâfile ibâdet yapanın amelinden daha meşekkatlı ve daha gücdür. Ecir ve mükâfatlar, sarfedilen emek ve meşekkat nisbetindedir. Kur'anı kerîme çalışan ve bir âyet öğrenen kimsenin emek ve gayreti nâfile ibadetle meşkul olandan daha fazla olduğu gibi, ilâhî âyetin tâlimi, Allahla meşkuliyyet ve tekkellümde bulunmakla berâber, ilme çalışmak meziyeti vardır.

İşte bu sebebler gibi pek çok fazîlet üstünlükleri bulunduğundan, kur'andan bir âyet öğrenenin mükâfat ve ecri, yüz rek'at nâfile namaz kılanın ecrü mükâfatından daha çok ve daha sevabdır.

Şu halde bir kimse, Kur'anı kerimden bir âyeti belleyince, yüz rek'-at nâfile namazın sevabından daha çok sevab aldığına göre, Kur'anı kerimden on (10) âyeti kerîme belleyen de, bin (100) rek'at nâfile namaz sevâbından daha çok sevâbe nâil olur. Kur'an ayetlerinin bellenmesi çoğaldıkca, sevab ve mükâfat da o nisbette artar.

b) Hadîsi şerifin ikinci cümleside şöyle idi :

«Yine (Ey Ebâzer!) **sabâhın erken satında çıkıb** (veya kalkıb) **ilimden bir bab öğrenmen, o öğrendiğinle amel etsende etmesende, bin** (1000) **rek'at nâfile namaz kılmakdan senin için daha hayırlıdır.»**

Hadisi şerifdeki, «**İlimden bir bab öğrenmen,**» cümlesinde ilmi fıkıhda, ilmi hadisde ve ilmi akâid gibi ilimlerde, bahis, bab ve fasıllara bölünmüş ve bilinib amel edilmesi veya inanılması lazım olan mes'eleleri, derli toplu vaziyete getirilen bölümlerden bir tânesini, mesela : Abdestin farzları, Abdestin sünnetleri, Abdesti bozan şeyler, namazın farzları, namazın vâcibleri, namazın sünnetleri, namazı bozan şeyler, orucu bozan şeyler, zekatın kimlere farz olduğu, zekatın verilmesi câiz olan ve olmayanlar babı, haccın kimlere farz olduğu, Haccın vucûbunun veya edâsının şartları, haccın vacibleri, haccın sünnetleri, haccın cinâyetleri babı, nikah bahsi, talak bahsi, iddet babı, zıhar babı, alış verişler bahsi, îcarlar bahsi, hibe bahsi, vasiyyet bahsi ve verâset bahsi gibi bahisler ve bablardan bir bahsi veya bir babı bellemek, bin rek'at nâfile namaz kılmakdan daha çok sevab olduğu mubârek peyğamber efendimiz tarafından beyan buyurulmuştur.

Hatta bu öğrenilen meseleler ile, amel edilsede edilmesede aynı sevâba nâil olunacağıda kesinlikle ifâde edilmiştir.

Meselâ : Zekat ve hac mes'elelerini, kendine farz olmayan bir kimse öğrenirse, aynı sevâba nâil olur. Keza hayız ve nifas mes'eleleri gibi kadınların hallerini öğrenen erkeklerde aynı sevâba nâil olurlar.

Açıklamaya çalışdığımız bu mubârek hadîsi şerifde, sevgili peyğamberimiz efendimiz, ilmin ve ilme çalışanların kıymet ve üstünlükleri beyan buyurmaktadır.

٢١٨ — (٢١) وعن أنس ، قال : قال رسول الله ﷺ : «طَلَبُ الْعِلْمِ فَرِيضَةٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ ، وَوَاضِعُ الْعِلْمِ عِنْدَ غَيْرِ أَهْلِهِ كَمُقَلِّدِ الْخَنَازِيرِ الْجَوْهَرَ وَاللُّؤْلُؤَ وَالذَّهَبَ» . رواه ابن ماجه ، وروى البيهقي في «شُعَبِ الايمان» إلى قوله «مسلم» . وقال : هذا حديث متنه مشهور ، وإسناده ضعيف ، وقد روي من أوجه كلها ضعيف .

Tercümesi :

218 — (21) **Enes (R.A) den mervîdir dedi :**

Resûlüllah (S.A.V) **buyurdu :**

«İlim tâlep etmek, her müslüman üzerine farzdır. Ve İlmi ehlinin gayrısına (ehil olmayan ahlaksız ve îtikatsız kimselere) **öğretip yerleştiren, hınzırların boyunlarına cevher, inci ve altın takıcı kimse gibidir.»**

«Hadisi, İbni Mâce Rivâyet etmiştir. Beyhakî «Şuabilîman» eserinde «Her müslüman «kavline kadar rivâyet etmiştir. Beyhâki dedi : Bu hadisin metni, meşhurdur. İsnadı zaifdir. Ve çeşitli cihetlerde rivâyet olunmuştur, hepside zaifdir.»

İ Z A H A T

Hadîsi şerifde, **«ilim taleb etmek, her müslüman erkek üzerine farzdır.»** Cümlesinin bir rivâyetinde de **«her müslüman erkek ve kadın üzerine farzdır.»** Şeklinde vârid olarak erkeklere farz olan ilimlerin, kadınlarada farzlığı beyan buyurulmuştur.

Hâlıkı zülcelalın zâtı ilâhîsi, sıfatı ilâhileri, âhiret ve Peyğamberler hakkında bilgiler gibi, îmanın şartlarını, islâmın, abdestin, guslün, teyemmümün ve bunlara benzer bilinmesi ve amel edilmesi, farz olanları belleyib yapmak farzdır ve aynı zamanda bunların ilmi farzı ayındır.

Şimdi münâsebet ve lüzûmuna binâen hadîsi şerifde geçen **«Farz»** kelimesinin târifi ile kısımlarını öğrenelim.

Farz : Lugadda Takdir ve kat'i manâlarına gelir.

Şer'i istılâhta ise; Farz :

Kat'î delil ile sâbit olan ALLAH (c.c.) ın emri ilâhisine, farz denir.

Ve farzı îtikadî, farzı ameli, farzı ayın ve farzı kifâye kısımlarına ayrılır.

Farzı îtikadî : Kat'î delil ile sâbit, şüphe olmayan, inanılması ve yapılması zarurî olan, terkinden ikab ve ceza lâzım gelen ve inkâr eden kimse tekfir olunan farzdır. Beş vakit, namaz, zekat ve ramazan orucu gibi.

Farzı amelî : Zannî delil ile sabit olan emri ilâhidir ki, amel hususunda farzı kat'i kuvvetindedir. Abdestte başa mesh etmek farzı kat'î ise de, dörtde birine meshetmek farzı zannî ve amelde farzdır. Gusülde ağzı ve burnu yıkamak (gargara ve mazmaza) farzı amelîdir. Münkiri kâfir olmaz, fakat fâsık ve ehli bid'at kimselerden mâdûddür.

Farzı ayn : Mükelleflerden her birinin yapması lâzım olan farzdır. Başkalarının yapması ile sakıt olmaz. İnkârı küfrü mucibdir. Beş vakit namaz, ve ramazan orucu gibi ibâdetler, bu cümledendir. Birinin ibâdetini diğeri yapamaz. Yani mükellef olan bir kişinin namazını ve orucunu diğer bir kişi yapamaz, ödeyemez. Keza farzı ayınlarda aynıdır.

Farzı kifâye : İşlemesi bütün mükellef müslümanlara farz olduğu halde, bâzılarının işlemesiyle diğerlerinden sâkıt olan farzlardır.

Kur'an'ı Kerim okurken dinlemek, Kur'an'ı Kerime tam hafız olmak, selâm almak ve cenâze namazı kılmak gibi.

Farzı kifâyenin sevabı yalnız işleyenedir. Şâyet bu farz ifâ edilmezse, günahı bütün mükelleflere dir.

Evet islâmın kesin olarak beyan edilen emir ve nehilerini, helâl ve haramlarını bilmek ve onların îcablarına göre inânıb amel etmek, her müslüman erkek ve kadına farzdır. Çünkü zârûratı deniyyedendir.

Burada bir acâib husûsa işâret etmek isteriz, şöyleki ; «Efendim işte Peygamberimiz efendimiz erkeklere bilinmesi farz olanları kadınlarada farz, demiştir.

Öyle ise, kadınların ilme çalışması ve tahsil etmesi gerekir.. gibi...» İfâdeler.

Hemen belirtelimki, islâm, yukarda saydığımız zarûrâtı diniyyeden olan hükümleri, yani bilib inanılması ve amel edilmesi farz olanları, meşrûiyyet dâhilinde belleyib inanılmasını ve amel edilmesini farz kılmıştır.

Hakikat böyle iken adam kızına besmeleyi öğretmemiş, Kur'an okutmamış, dîninin farz olan hükümlerini öğretib inandırmamış, din ve îman bilgisinden hiç nâsibi olmayan kadın ve kızları, erkek gibi eşit haklara sâhibdir, diyerek islâmın haram ve yasaklarını işlemek sûretiyle günün fesatlıkları içinde gûya ilme çalışıyor. Bir çok babaların, erkek çocuklarının hayat ve nâmûsundan endişe ettiği bir devirde, mîdesi ve gönlü, kız çocuklarının yabancı erkeklerle karma karışık gayrı meşrû vazîyette tâhsiline nasıl rahat ediyor?

Ne okuyor ve ne öğreniyorlar? Artık gayri meşrû tahsil hayatının meyvaları gâyet açık bir şekilde ortaya çıkmıştır. Îman, amel ve ahlakdan sıyrılmış, hayasızca yaşayan ve islâmı alaya alanlar, pek çoğalmış ve hemen hemen gayri meşrû hayatı pirensib edinmişlerdir. Abdest, namaz, setrül avret yok, ana baba tanımayanlar, hak hukuk bilmeyenler, büyüğe saygı, küçüğe sevgi gibi değerlerden mahrum kişiler hâlinde yaşayanlar, hep bu gayri meşrû tahsilin meyvasıdırlar. Gâyet açıkca görülen kötülükler karşısında, halleri fetvaya sığmayan kişilerden bâzıları, hem böyle hayasızlığı işleyorlar, hemde ehli takvâ geçiniyorlar.

Îman Şâiri **Mehmet Akif** merhum bunlara şöyle sesleniyor :

Bir selâmet yolu varmış, o da neymiş? mutlak,
Dîni kökden kazımak, sonra evet Ruslaşmak.
O zaman iş bitecekmiş.. O zaman kızlarımız,
Tuttukları şu gâyet kaba, pek manâsız,
Örtüden sıyrılacak.. Sonrada erkeklerden,
Analık ilmini tahsil edecekmiş... Zâten,
Müslümanlar o sebebden bu selâletteymiş!
Ki kadın sosyete bilmezmiş, esâretteymiş;
Din için, millet için iş görecek alçağa bak,
Dîni Pâmal edecek, milleti Ruslaştıracak!
Sâde bir fuhuşumuz eksikti evet Ruslardan...
Onu ikmal edi verdikmi, bizimdir meydan!
Kızımın iffeti batmakda rezîlin gözüne,
Acırım tükrüğe billah tükürsem yüzüne. (Safahat, 166)

Not : Pâmal; ayak altına alıp çiğnemek, demektir.

Ey Rahmeti Rahmana kavuşan ve nur içinde yatan îmanlı şâirimiz! Sen kadının erkeklerden analık ilmini öğrenmesini «Ruslaşmak» şeklinde vasıflandırıyorsun. Gelde birde şimdiki dindar geçinen ve dîni kendi nefislerinin isteklerine uyudrmaya çalışan yaltak deyyüslere bak, analık ilmini değilde maddi ve dünyevî bilgileri erkeklerden almayı cevaz görmekden daha acâib davranışlar içinde kadın ve kızları bu şekildeki tahsile göndermenin luzûmundan bahseden ve savunanları görüyoruz. Aynı zamanda böyle hayata milletin hayrınıda sarf eden ve oralara milleti teşvik eden zavallılar, maalesef ilim ve din nâmına yapıyorlar. Kör dövüşüne benzeyen, bu hal, hakîkatı görmeyen ve bilmeyenlerin cinâyetlerinden başka bir şey değildir. Yabancı erkekle kadının, yanyana, omuz omuza, göz, göze ve el ele yaşamadan çekinmedikleri meydanda iken, kızların tahsîlini nasıl savunurlar? Bunlar, ehli, dünya kimsedirler. Yoksa ehli din ve ehli ahiret olan müminler, islâmın esasına inandıkları gibi amel ederler.

Bayrakların indirme çıkarma, okulların açılışı gibi merâsimlerde Akif merhumun kıymetli sözünü okumak bir vâzife gibidir. Hatta husûsî mâhiyette **«konferans»** adıyla Akif merhumdan ve safahattan bilgi ve beyanlarda bulunanlarda vardır. Yinede işlerine gelen yerlerini okuyub, gelmeyenleri atıyorlar. Fâsit ve kızıl hayatı savunanlar oluyor. Din nâmına bu cinâyeti câhilce işleyorlar.

Bu «aydın görüşlüyüz» diyenlere safahattan bir kaç mısrâ okuyalım:

Hani : «Nâ-mahreme ben söyleyemem kızlarımın,
Karımın ismini... Hem öldürürüm sorma sakın!»
Diye, tahrîr-i nufus (nufusun yazımını) **istemiyen er kişiler!**
Hani, göstermediler eski celâdetden eser. (Safahât, 204)

Diğer mısrâlardada şöyle haykırmıştır:

«Âlî bir inkilâb olsun» diyen meyûs olur,
Başka hiçbir şey kazanmaz, sâde bir deyyûs olur.
Çünkü çıplak inkılâbâtın rezâlettir sonu...
Ey denî (alçak) **kundakcılar! Biz sizde çok gördük onu!**
Birde halkın dîni var, sık sık taarruzlar gören,
Hele bak : Millete haysiyyâtı oymuş öldüren!...
Dîni kurban etmeliymiş, mülkü kurtarmak için!...
Tutda hey sersem, bu idrâkinle sen âlim geçin!
Her cemâatten beş on dinsiz zuhûr eyler, bu hal,
Pek tabîidir, fakat ilhâdı bir kavmin muhal. (Safahât, 226)

Akif merhumun feryad edib titreyerek beyan ettiği o his, duygu, dîne inanış, dînin îcablarını yapmak gibi haller, yok denecek kadar zaiflemiş, hatta islâmına hükümlerinin zıddını savunmak bir moda hâline gelmiştir. Oda ve salonlarda sözde bilgi ve fikir öğretenlere, dinsizliği ve islâmı tahkır etmeyi çekinmeden yapanlara, nasıl ırz ve namus teslim edilebilir?

Kadın ve kızların fesadlıklar içinde tahsîlini savunanların ekserîsi, îtikad bakımından çok zaif, amel ve islâmî değerlere saygı dersen, oda Perişândır. Kendilerinde abdest, namaz yoktur, hatta oruç, zekât ve hac gibi farîzaları ya yapmazlar veya yapar görünürler fakat islâmın haram ve yasaklarını işlemekden çekinmezler.

Meselâ : Aile hayatları islâm ile hiç bağdaşmaz. Karıları, kızları veya gelinleri ve torunları baldırı, bacağı, başı ve saçı açıktır veya yabancı kadınlarla el sıkışma, toklaşma ve şakalaşma gibi hayasız davranışlar içindedirler. Bu ayıb işlerini daha fazla kötü göstermemek ve nefislerinin arzularına islâmıda uydurmak için, apaçık görülen bu ayıbları işleyecekler ve kendilerine cehennem yoldaşı temînine çalışacaktırlar.

Bu zavallılara bir kaç âyeti kerime ve Hadîsi nebevî meallerini nakledelim.

Bir âyeti kerimede meâlen şöyle buyurulmuştur :

«Onun (Peyğamberimizin) **hanımlarından lüzumlu bir şey istediğiniz vakit, perde** (siper, kapı ve emsâli) **ardından isteyiniz onlardan. Bu** (şekildeki isteyişiniz) **hem sizin kalbleriniz, hem onların kalbleri için daha temizdir.»** (Ahzab sûresi, 5)

Halbuki Peyğamber efendimizin hanımları, ümmetlerinin vâlideleridir. Onlara nikahlanmaları ebediyyen haramdır. Böyle iken soy îtibâriyle yabancı olmakla, her hangi bir nefsânî tehlike olmaması için, perde arkasından istemeleri emir buyurulmuştur. Kezâ ahzab sûresinin 32-33 ve 59. âyet mealleri okunmalıdır. Ayrıca nur sûresinin, 30-31. âyetlerinide okumak lazımdır. Birde Nisâ sûresinin 34. âyetde erkeklerin kadınlara hâkimiyyet ve üstünlüklerinin, erkeklerin mallarından kadınlara infak etmeleri hükmü, nasıl yaşandığı düşünülmelidir.

Bir hadîsi şerifde meâlen şöyle buyurulmuştur :

«Her hangi bir kimse, yabancı kadının eline dokunmaya (Ebelik, ameliyat, doktorluk, kırık sarma gibi zarûrî) **bir yol olmadığı halde dokunursa, o kimsenin eline kıyâmet gününde ateş koru konur.»**

(Fethul kadir, kitabul kerâhiye)

Diğer hadîsi nebevî meâli :

«Allâh (c.c.) **a ve âhiret gününe inanan bir kadın, üç gün veya daha fazla mesâfedeki sefere gitmesi helâl olmaz. Ancak berâberinde babası, oğlan kardeşi, kocası, oğlu veya kendi mahreminden birisiyle gitmesi helal olur.»** (Buharî, Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizi ve İbni mâce)

Ahzab sûresinin 33. âyetinde, kadınların evlerinde vekar ile oturmaları ve şâyet çıkmak zarûreti karşısında, câhiliyyet devri kadınları gibi süslenib, edalanıb çıplanarak çıkmamaları gerektiğini beyan eden âyete dikkat.

Farzı ayın olan hac farîzasını edâ etmek için, kadınlar, ancak bu şartlar bulunduğunda gidebilirken, pek çok fesâdlık görülen mahallere bir kız ve kadın yalnız gidib nasıl okuyabilir?

Burada birde Âlim, kâmil ve müttekî **Hadimî** merhumun **«Berîka»** adlı eserinde yazmış olduğu şu satırları okuyalım :

«İmam-ı Muhammed (R.A) **,Emred** (yüzü tüysüz ve parlak) **iken ilim öğrenmek için İmam-ı Âzam** (R.A) **ın yanına derse gelirdi.**

— İmam-ı Azam (R.A) **,takvâ kemâlına erişmiş olmakla berâber, gözün hâinliğinden korkarak** (sakalı bitinceye kadar) **ders esnasında İmam-ı Muhammed** (R.A) **i kendi arkasına oturdurdu.»**

(Kenarlı Berîka, C. 4. S. 77)

Aynı meselenin bir nebze îzahı, **«İslamda Evliya Meselesi ve Hârikalar»** adlı eserimizde zikredilmiştir.

Yukarda naklettiğimiz hakîkatler karşısında, kızlarını oğlanlı kızlı karışık şekilde okudanlar, okuyanlar, sınıf ve odalarda kadın ve kızlar, İslâmî tesettürde olmadıkları halde yabancı erkeklerle karışanlar, bunlara ders verenlerin hiç olmazsa, günah ve veballarını îtiraf ederlerse, îmanlarını tehlikeden korumuş olurlar. yüzünde tüy bitinceye kadar erkek talebisini arkasına oturtan İmam-ı düşünmelidirler.

Buraya kadar naklettiğimiz yazıların özü, şu hadîsi nebevîde toplanmıştır :

«Ailesinin (karısının ve kızının) **gayri meşrû halde** (zina ve emsâli) **kötülüğünü normal gören** (hoş karşılayan) **kimse, deyyüsdür.»**

(Ahmed bin hanbel, nesaî)

Bu mes'elelerin daha geniş îzahı, **«İslâmda tesettür ve Haya»** adlı eserimizde yazılmıştır.

Hadîsi şerifde tâleb edilib öğrenilmesi farz olduğu bildirilen bilginin, inanılması, amel edilmesi veya kaçınılması gereken hükümlerin bilinmesidir.

Meselâ : Mûmine, îmanın şartlarını, islâmın şartlarını bilib inanması farzdır. Alış verişle meşgul olan kişinin, o yapacağı işin helâl ve haram, câiz ve fâsit yönlerini bilmesi lâzımdır. Evlenecek bir kişinin, evlilik hükümlerini, yani, nikâh, talak, karı koca hakları gibi mes'eleleri bilmesi gerekir. İslâmın beyan ettiği özel ve umumî haklardan yapılması veya kaçınılması gereken bir mes'eleyi bilmek, elbette müslümanın en ciddî vazifelerindendir.

Birde bu bildikleri ile amel edib, o amelin makbul olma ve sonra zâyî etme gibi tehlikeli yönlerini bilmek lâzımdır.

Kısa cümlelerle sıraladığımız bu hükümler, şârih **Aliyyülkâri** merhum'un yazdığı şu satırlarda özetlenmiştir :

«Eğer denilirse : Farzdan evvel farz denir? Hemen âmelden evvel ilimdir, de.

— Ve eğer farz içinde farz nedir? diye sorulursa, hemen ilimde ve amelde ihlasdır, de.

— Ve eğer farzdan sonra farz nedir? diye sorulursa, hemen Allâhın azabından korkmak ve rahmetinden ummaktır, de.»

(Mirkâtül Mefâtih, C. I, 233)

Hadîsi nebevînin devamında, «**Ve ilmi, ehlinin gayrisine** (ilme ehil olmayan itikadı bozuk ve ahlaksız kimselere) **öğretip yerleştiren kimse, hınzırların boyunlarına cevher, inci ve altın takan kimse gibidir.**» Çok mühim ikazlar vardır.

İlim ;insanların, kalblerini, fikir ve düşüncelerini nurlandırıb her şeyin en doğru ve iyisini gösterip anlatmaya vesiyle olan mânevî varlıkların en kıymetli cevherlerindendir. İlâhi sıfatlardan biriside ilim olmakla, ilme sâhib olanlar, hâlıkı zülcelâlın sıfatlarından bir sıfatın tecellîsine mazhardırlar. Böyle oluncada en üstün varlığa sâhib olan kimselerdendir.

Bu kıymetli emânete sâhib olanlar, mâlik oldukları ilim nimetîni asâleti, tînet ve tâbiatı iyi olan, ilme ihlasla tâlib olan, dinî mübîni islâma hizmet aşkı olanlara öğretmek gerekir. İlmi takdir edib kıymetini bilen kimselere, ilmi tâlim edib öğretmek dînî vecibelerden biridir.

Fakat hadîsi nebevîde belirtildiği üzere, ilmi sırf dünyalığa kavuşmak, başkalarına allâmelik taslamak, câhillerle münâkaşaya dalmak, sefih ve ahlaksızlarla cidallaşarak tartışmak, Bâzı mal mülk ve makam sahiblerine yağ çekib dalkavukluk yaparak şöhrete sâhib olmak, mevkî ve makama ulaşmak için ilmi, şeytânî davranışlarına âlet edib Şerîatın kat-î ve kesin hükümlerinin hilâfına hükümler beyan etmek ve

belkide ilmi tahsil edib öğrendiği hocasının şöhretini istismar edecek veya kendisi dünyevî bakımdan bir nebze mevkî sahibi olunca ilmi tahsil edib okuduğu hocasını beğenmiyecek, küçümseyecek, kötüleyecek ve hattâ hakâret edecek tînette olanlara, ilmi öğretmek, domuzun ve yırtıcı hayvanların boyunlarına altın, gümüş ve cevher gibi kıymetli varlıkları takmak gibidir. Domuzun boynuna demir halka ve zincir takıldığında nasıl davranırsa, kıymetli eşyalar takıldığında yine aynıdır. Hiç değişiklik olmaz.

Öyle oluncada, o canım altın, gümüş ve kıymetli cevherler çok ve çok yazıktır. Binaenaleyh ilmin kıymetini bilmeyen veya bilmeyecek kâbiliyyet ve tînette olanlarada, ilmi öğretmek, çok ve çok yazık olur. Emânet, ehlinin gayriye verildiğinden hiyanetlik olur.

Dînî ve ilmi istismar eden veya kötüye kullanan bedbaht huylu insanlardan bâzı örnekler vererek Hadîsi nebevînin hükmünü açıklamaya çalışalım.

Şir'atül islam Şerhinde, Osman bin Ebî selman (R.A) den mervîdir, dediki :

«Bir adam Mûsa aleyhisselâma hizmet ederdi ve bana Mûsa safiyyüllah, Mûsa neciyyüllah, Mûsa kelimüllah şöyle dedi, derdi. Bu şekilde şöhret buldu ve malı çoğaldı. Hemen sonrada Mûsa aleyhisselam onu gaybetti.

— Uzun zaman Hz. Mûsa o adamı sordu, bir eserini hissedib bulamamıştı.

— Nihâyet bir gün bir adam boynunda ib bağlı şekilde elinde ipi olan bir hınzırla geldi.

— Hemen Hz. Mûsa o adama, falan adamı bilirmisin? dedi. o adamda, «Evet bilirim, işte bu hınzır o adamdır.» dedi.

— Bunun üzerine Hz. Mûsa aleyhisselâm, ya Rabbî! bu adamı eski haline red etmeni isterim dedi ve o hâle geliş sebebinide sual etti.

— Derhal Allâhü teâla vahyettiki, Eğer âdem-e kadar olanlar ve ondan başkalarıda dua edib istese, icâbet edib onu eski hâline avdet ettirmem. Ancak buna bu halin neden işlendiğini haber vereyim :

— Bu adam din ile dünyayı taleb ederdi» (Şerhi Şir'atül islâm, 47)

Evet Allâhü teâla geçen ümmetlerde din istismarcılarını bâzı hileli işler yapanları ve perdenin önünde başka arkasında başka olub çeşitli şekillere bürünüp ve oyunlu işlerin içine dalanların kılık ve kıyâfetlerini domuz ve maymun sûretine çevirirdi. (Bak el Medhal, C. 1, 78)

Bu husûsu beyan eden bir âeyt meâli şöyledir :

« (Habibim!) deki : **Allâh katında bir ceza olmak bakımından daha kötüsünü size haber vereyimmi? Allâhın lânet ve aleyhinde gazab ettiği, içlerinden** (kılıklarını) **maymunlar ve domuzlar yapdığı kimselerle şeytana tapanlardırki, işte bunların mevkii daha kötü ve dümdüz yoldan daha sapıktır.»** (Mâide sûresi, 60)

Bu âyeti kerime ile yukardaki kıssada belirtilen kılık değiştirerek başka hayvanlara tebdil etmek, Peyğamber efendimize hürmeten bu ümmette olmamaktadır. Fakat bu ümmetlerde kalıb yerine kalb tebdîli olacağı yazılmıştır.

Şimdi ilme ehil olmayıb ahlak ve huylarında kötü örnek olanlardan bir kaç misal da günümüzdeki yaşantıda görülenlerden nakledelim.

Bir kaç meslekdaş ve müslümanlarla bir yerde oturub sohbet ederken, bir vilâyetde yüksek, kâdemede bir Dîn hizmetinde bulunmaya Çalışanın birisi içindeki huy ve tabiatını şöyle açıklayordu :

«Efendim bayramlarda dahi köyüme babam ve annemi bayramlamaya gidemiyorum. Sebebide Kur'anı hıfzettiğim kişi kendi köylümdür. Köyüme varınca hocam diyerek onun eline varmam gerekecek, ben yüksek tahsil sahibi bir kişiyim. Oda ilk okul mezûnudur. Yüksek tahsil sâhibi olarak o kişinin eline varmam, çok ağrıma gidiyor. İşte bu yüzden köyüme gidemiyorum, gibi...» İfâdeleri maalesef bizzat kulaklarımızla dinledik.

Kezâ böyle düşünce ve davranışlara sâhib olan diğer kimselerede zaman zaman tesâdüf edilmiştir ve aynı huy sahibleri, gün geçtikce dahada çoğalmaktadır.

Hz. Ali (R.A) ın; **«Bana bir harf öğretenin ben kölesi olurum. Dilerse, köle olarak kullanır, dilerse köle olarak satar, dilerse âzad edib hürriyetime kavuşturur.»** Kıymetli sözünü unutuyorlar veya bildikleri halde nefislerine hizmet ettiklerinden amel edemiyorlar.

Bu zavallıya cevab mahiyetinde **«El ezher üniversitesi»** mezunu olan bir genç âlimin **Şamda** bir hutbesini dinlemiştim, onu nakledelim, diyorduki ;

«Ey Üniversite ve fakülte hocaları ve bu hocaların talebeleri! İyi dikkat edip ve bilinizki, bugün ilim sahâsında en yüksek mevki diploma, tez ve çeşitli kırtasiye çalışmaları ile eriştiğiniz, Profesör, Doçent, doktor ve öğretim üyesiyiz, diyerek bu imkanlara sâhib olmayan ve

fakat hak teâlanın kitabına ve Peyğamberin Sünnetine tam âlim ve âmil, İcmâ-ı ümmet ve kıyası fukaha hükümlerine vâkıf ve saygılı olanları, küçümsemeyiniz. Hakir görmeyiniz.

— Eğer ârifi billah olan ve bildiği ile amel eden ve fakat sonradan kurulmuş müesseselerin etiketlerine sâhib olmayanları hakir görürseniz, sizden korkarız, Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali gibi büyükleride bir fakülte mezûnu değildir, diyerek küçümsersiniz.

— İyi bilinizki, Hak teâlanın katında en makbul insan, onu iyi bilib hakkı ile kulluk yaparak takvaya sahib olandır. Zira cenabu hak kitabında; **«Muhakkak Allâh katında sizin en ekreminiz, elbet Allâhdan çok korkanınızdır.»** Meâlindeki âyetin hükmüdür.

— Onun (Allâhın) yanında sizin değer verdiğiniz, dünyalıklar, mevkîler, makam ve mansıblar değer ölçüsü değildir. Ve o âhiretde îmandan, islamdan, ilim ve amelle ilgili farz olan vazifelerden sual edecektir. Onun için ölümü ve ölümden sonraki hayatı iyi düşününüz. İlminizle âmil olunuz. Şeytan gibi büyüklenib helak olmayınız.»

Şamdaki muhterem hatib, daha çok ciddi temsilleri ve yaşanan acâiblikleri dile getirmişti. Fazla uzayacağından kısaltarak nakletmeyi tercih ettik.

Birde ilmi irfâna hizmetle meşgul olan ve bir yüksek seviyede bulunan îmanlı bir ilim adamı dostumuz, üzüntü ile şu cümleleri naklediyordu :

«Efendim bir ilim heyeti olarak toplantıda idik, o toplantıda «Prof» ismini alan falan kişi (......) Muaz ibni cebel ne oluyormuş! Onlar o zaman öyle ictihad etmişlerse, bizde bugün böyle ictihad ederiz... gibi..., Cümlelerle mubârek sahâbeyi küçümsedi ve tahkîr etti. v.s.»

Öğrenmekle meşgul olan bir gençde diyorduki :

«Bizim falan dersin hocası diyor ki, efendim imamı azam şöyle dedi, İmamı Şâfi-î böyle dedi, imamı Mâlik ve İmam-ı Ahmed şöyle dedi, diyerek bağlı kalamayız. Bizimde bir ictihadımız. Bizimde bir çalışmamız, bizimde bir fikrimiz olmalıdır... v.s.»

Evet bu naklettiğimiz acâib ve garâib misal ve hadiseler, sözde islâma hizmet etmek dâvası ile meşgul olanlar arasında görülen hallerdir. Hatta bu gibi hâdîselerin daha acâib olanlarıda vardır. Fakat nakletmek hem fazla uzayacaktır ve hemde çok iğrenç olduğundan münâsib değildir.

İblis gibi kendilerini beğenen bu tip müfsidler, **«Benim ashabım yıldızlar gibidirler. Bunların hangisine iktida eder uyarsanız, hidâyete kavuşursunuz.»** Hadîsi nebevî gibi pek çok islâmî hükümleri, inkar, tahkîr veya bilmemezlikde ısrar etmektedirler.

Peyğamberimizin nurlu hayatına kavuşan, mubârek cemal ve kemâlından feyz alan ve kıymetli söz, fiil ve takrirlerine saygı ile bağlı olan her hangi bir sahâbeye ve o sahâbeleri gören tâbiîn ve tebei tabiîn kimselere, saygısızlıkda veya küçümseyerek hakâretde bulunmak, ebette çok küstahlık ve en âdî terbiyesizlikdir.

Sahâbenin en aşağısı, İmamı Âzam gibi dev kişilerden efdaldır. Hal böyle iken, sahâbenin ve tâbiînin en faziletlilerinden bâzılarını dile alıb küçültecek veya onları rafa kaldırıb kendilerini onların yerine oturtmak ve hatta onlardanda üstün görmek gibi enâniyet ve kibire kapılmak, çok ve çok dalâlet ve felâkettir.

Kâmil bir îman ve ahlakdan mahrum, dîni mübîni islâma hizmet gâyesi olmayıb bir takım dünyalığa kavuşmak maksadı ile ilim tahsil edenler, bilhassa bereketsiz ve feyizsiz kişilerden ilim öğrenenlerin âkibetleri ekseriya böyle olur. Talebe dünya gâyesine sâhib olsa dahi, hocası feyizli ve bereketli bir âlim olursa, niyyet ve gâyesini ıslah edib düzeltir.

Burada bereketli hocanın bereketli tâlebesi arasında geçen bir ilmî mes'eleyi nakledelim de, günümüzdeki bizim gibi bereketsiz hoca ve talebelere ibret verici bir nasîhat olsun.

«Menâkıbı İmam-ı Şâfi-î de Fahruddîni Razî beyan edib demiştirki;

— İmamı Şâfi-î hazretleri, imam-ı mâlik hazretlerinin halaka-i tedrislerinde iken - bir kimse gelib :

«Ben kumru satar bir adamım. Birisine kumru satmıştım. Bir zaman sonra; Senin kumrun ötmüyor, diyerek kumruyu geri vermek istedi. Aramızda kavga meydana geldi. «Benim kumrum hiç durmaz öter» diyerek talakla yemin ettim. Acaba karımı boşamış oldummu?» diyerek sual sorub fetvâ istediğinde, imam-ı mâlik hazretleri :

«Sen karını boşamışsın.» diyerek cevab verdiler.

— Sual soran mahzun olarak kalkıb çıkdı. İmamı Şâfi-î henüz on dört (14) yaşında olduğu halde sual soranın arkasından yetişerek : Senin kumruyun ötmesimi çokdur? Susmasımı? diye sorub, «ötmesi çoktur» cevabını aldığında :

«Karın boş olmadı» diyerek fetvâ vermiş olmakla, sual soran hemen tekrar îmam-ı Mâlikin huzûruna girib :

«Benim sualime dikkat etmenizi rica ederim. Zira sevab vardır. Halaka-i tedrîsinizde cevabınızın muhâlifi cevab verende vardır.» demekle imam-ı Mâlik :

— O kimdir? Diyerek sormuşlar.

— Soran kişide hazreti Şâfi-îyi göstererek : İşte bu genç çocuk, demekle imam-ı mâlik hazretleri talebesi hazreti Şâfi-îden îzahını taleb ettiklerinde, Şâfi-î hazretleri :

— Abdullah bin zeyd-in Ebî selemeden onunda Abdurrahmandan rivâyetiyle siz bana hadîsi okuyub haber buyurmuş idinizki,

— Fâtıma binti kays hazretleri muâviye ve ibni Cehmden her biri kendilerinin hanımlığı için talib olduğu beyanı ile, bunlardan hangisiyle nikahlanmayı tercih etmek hayırlı olacağını zâtı hazreti Risâletden izin taleb edib sorduğunda, Resûlüllah sallallâhü aleyhi vesellem efendimiz :

«Muâviye solukdür, yani pek fakirdir. Ebû cehm ise, değneğini omuzundan indirmez. Yanı dayağı boldur, buyurmuşlardır.

— Zâtı hazreti Resûlüllah-ın mâlumlarıdırki, Ebî cehm yer, içer, uyur ve istirâhat eder idi.

«Değneğini omuzundan indirmez.» Tâbirinden maksadı âlileri, ekseri halleri odur, demektir.

— Sual soran kimsenin, **«Benim kumrum durmayıb öter.»** Demesindeki maksadıda, onun ekserî halleri ötmek, demektir, diyerek îzahatı ile kendinin hüküm verme cihetini haber vermiş olmakla, imam-ı Mâlik hazretleri hazreti Şâfi-înin gençlik yaşı ile beraber işittiği hadîsi unutmayıb ondan hüküm istinbatına (hüküm çıkarmasına) bile muktedir olduğuna taaccüb etmiş ve fetvasını tasvîb edib kendi hükmünden ona (onun hükmüne) rucû etmiştir (yani, kumru satan kimsenin karısının boş olmadığı hükmüne dönmüştür.) (Elhakâik, 87)

Yukardaki hadiseye dikkat etmek gerekir. Zira bereketli üstâdın bereketli talebesi ile aralarındaki mes'elenin cereyanı şâyâni ibrettir. Her ikiside hakkın izhârı ve Allâhın rızası için ilimle meşgul olduklarından, hakîkati meydana çıkarmak için ne kadar araştırıb inceleyorlar ve üstadın hükmünü hakka oturtmak için talebeside yardımcı oluyor ve hak âşıkı âlim imamı mâlik hazretleri, talebesinin kendisinden öğrendiği hadîsi şerife kıyas ederek beyan ettiği zıd hükme derhal teslim oluyor. Aynı zamanda genç yaştaki talebesinin hıfzına ve hüküm çıkarmasınada çok ve çok seviniyor.

Bu büyükler: **«İlim, bir kuyudur. Müzâkere** (karşılıklı konuşma ve araştırma) **de kovadır.»** Denildiği şekle riayet etmişlerdir.

Ya günümüzdeki sahte ilim sâhibleri ve doğru yoldayız diyen fırkacıların halleri çok ve çok esef vericidir. Kendilerine talebeleri veya cemaatdan bâzı kimseler, muhâlefetde bulundularmı, onların düşüncelerine îtiraz edenleri hemen kötülerler ve belkide tekfir ederler. Cenâbu hak bu zavallılara ve bizlere akıl, idrak ve şuur vererek yukardaki kemallı ve bereketli kişilerin, ilim ve ahlaklarından nasîb buyursun. Amin.

İlmin ve ehlinin kıymetini bilenler, dâima geçmişdeki seleflerine ve mevcudlardan ilmi ile âmil olan ve dîni mübîni islâma hizmet aşkında bulunanlar, dâima hürmet edib kıymetlerini takdir etmişlerdir.

Netekim **İmamı Şâfi-î** hazretleri İmam-ı Azam Ebû Hanîfe (R.A) i şu değerli sözleriyle takdir etmiştir :

«Bütün insanlar, Fıkıhda Ebû Hanîfenin ıyâlıdır. Ben ondan daha fakih bir kişi bilmiyorum. Bir kimse, onun kitaplarına nazar edib bakmaz ise, ilimde tebahhur edemez ve fakih olamaz.»

(İbni Abidin, C. I, 58)

İşte bu zatlar ve emsâli fâzıl kişiler, îmanlarında kemâle erişmiş, kitap ve sünnete hayatlarını tıpa tıp uydurarak yaşamış kimselerdir.

Kur'anı kerimdeki şu âyeti kerimeye nasıl muvâfakat ediyor :

«Ey Rabbimiz! Bizi ve îman ile daha evvel bizi geçmiş olan (din) **kardeşlerimizi bağışla** (afvet) **ve Ey Rabbimiz!** (elan) **îman etmiş** (hayatta) **olanlar için, kalbimizde bir kin bırakma!. Şüphesizki sen çok esirgeyicisin ve çok merhametlisin.»** (Haşir sûresi, 10)

Bir hadîsi şerifde şöyle buyurulmuştur :

«Bizim, küçüklerimize merhamet etmeyen ve büyüklerimizin hakkını tanıyıb hürmetde bulunmayan, bizden (Ümmeti muhammedden) **değildir.»** (Ebû Dâvud)

Büyüklere saygı ve küçüklere sevgi husûsunda daha pek çok şer'î hükümler ve büyüklerin kıymetli sözleri vardır. Fazla uzayacağından bir kaçını nakletmekle iktifa ediyoruz.

Değerli meslekdaşlarım, talebe-i ulumdan olan mümin kardeşlerim! Her hangi bir âlimi veya âbidi gördüğünüzde bunların söz, fiil ve ahvallarına çok dikkat edelim. Kitap ve sünnete bağlı, geçmişe saygılı ve mevcud nesle iyi davranıb şefkat ve ülfetle hareket ediyorsa, bu kişi hak teâlanın râzî olduğu kullardandır. Buna sarılalım, istifâde etmek için bütün imkanları kullanalım.

Şâyet Peyğamber efendimizin, **«Kim, ben âlimim derse, işte o câhil-dir»** sözünü yaşayan tipiden iblis gibi kendini beğenmiş, her kezi kötü-ler, büyüğe saygı, küçüğe sevgi, olmaz, geçmişlerimize bilhassa müc-tehidi mutlak mertebesine erişmiş fazıllara dil uzatan, onların ek-siklerinden bahseden müfsidlere rastlanırsa, böylesi mülhid câhiller-den olan şeytan duzaklı adamlardan, kurddan kaçan koyun gibi kaç-mak lâzımdır veya kudretimiz var ise, onlarla hak için mücâdele et-mek bir vazîfedir.

Müctehidi mutlak imam-ı Azam (R.A) bir sözünde şöyle demiştir : **«Hadis, sahih olduğu vakit, işte o benim mezhebimdir.»**

(İbni Abidîn, C. 1, 63)

Büyük müctehid, Ebû Hanîfe (R.A), kendi ictihad ve beyanının karşısında'senedi sahih ve îtimâda layık bir kanaldan hadis nakleden olursa, «o hadîsin hükmü benim yolum ve mezhebimdir» buyurmakla, ictihad ve reyinde hata edebileceğini beyan etmiştir. Hayatında da, bâzı mes'elelerden rucû edib talebelerin görüşü ile amel ettiğide olmuş-tur. Bu husus Fıkıh kitablarında uzun uzun yazılmıştır.

Muhtelif eserlerde nakledilen şu hâdiseyide okuyalım :

«İmam-ı Şâfi-î (R.A), Ebû Hanîfe (R.A) ın kabrinin bulunduğu şe-hir olan Bağdatda sabah namazını kıldığında, kunud duasını okuma-yor.

—Hemen Şâfi-î merhuma soruluyor : Niçin Kunud duasını okuma-dın?

— Şâfi-î merhum diyorki :

«Buradaki kabirde yatana hürmeten terk ettim.»

(Keza bak, İbni Abidin, C. I, 51)

Yani, Şâfi-î merhum, kendi ictihadına göre, sabah namazının far-zının sonunda kunut duasını okurken, orada imamı Azama saygısın-dan okumayı terk ediyor.

Birinci Cildde ve yukarda hocası Mâlikî merhumla, talebesi Şâfi-î merhum'un aralarında geçen ilmî mes'ele gibi, aşağıda bâzı büyükle-rin bir birlerini, bilhassa dîne hizmet edib âhirete giden fazıllar hak-kında takdir edici ve rahmetle anıcı beyanları göreceğiz. Her râfan-atın bir kökezemesi olduğu gibi, her âlimin de bir sürcü lisanı ve bir hatası olabileceği husûsa çok ve çok riâyet etmişlerdir.

Buraya kadar naklettiğimiz ve nakledeceğimiz ve daha pek çok önderlerimizin değerli yazıları ve beyanları gâyet açık iken, günümüz-de geçmişine lânet etmek, kötülemek ve hatta tekfir etmek hastalığına

müptela olan cahiller, hoca bozmaları, ehliyetsizler ve hadlerini bilmeyenler tipinden, amelsiz ve ahlaksız kimseler türemiştir. Bir müslümanın ağzından çıkan bir sözün yüz çeşid tevîlinden doksan dokuzu küfrünü îcab etse, biri imanını gerektirse, Müftinin îman tarafını tercih etmesi gerekir. (Bak mülteka tercümesi, C. 2, 342)

Sanki her türlü zarûrâti dîniyyelerini öğrenib, millete öğretmişler ve tek vazîfeleri, geçmişine lânet etmek, küfretmek ve geçmişlerinin eksiklerinden bahsedib, yazmaktır. Her kab, deliğinden içindekini sızdırdığı gibi, içlerinde fesadlık dolu olanlarda ancak kötü söyleyib kötü şeyler yazıyorlar.

«Ebû Hanife, çuvalladı» diyerek tahkir edenlerde, aynı sapıklardır.

Din yolunda ciddî şekilde çalışmış, hafızı kelam, müfessir, muhaddis, muhakkık, müdekkik ve mücâhid mertebesinde şeyhul islâm İbni Teymiye, Aliyyulkârî, Allâme-i teftâzânî ve Seyyid Kutub gibi zevâtı muhteremlere (Allah hepsinden râzî olsun), en şeni ve en kötü isnadlarda bulunan, yazan ve konuşanlar görülmektedir.

Bu zatı muhteremler hakkında; mevzuatululûm, keşfuzzunun, vefeyyâtül âyan, Tehzîbüttehzîb, mehzebler tarihî, Rûhulmeânî sâhibi Âlûsî merhum, Tefsir Târihi sâhibi Ömer Nasûhî bilmen merhum, Tecrîdi sarih mütercimi Kâmil Mîras merhum ve Gerçek tasavvuf yazarı Ebül Hasan Ali El Hasan En Nedvî muhterem gibi değerli eserlerde ve bu zatlar, medhü sena edib, ilmî değer ve şahsiyetlerini gâyet açık bir şekilde yazmışlardır ve daha başka pek çok kimselerde yazmışlar ve hâlada yazmaktadırlar.

Kısa cümlelerle isimlerini yazdığımız bu ana kaynak eserlere muracaat edenler doğruyu ve insaf ölçülerini görüb hak yola devam edebilirler.

Selefi sâlihin ve geçmişlerimiz hakkında, müminin nasıl davranması gerektiği hususlarda bir nebze mâlûmat, yukarda 200. hadîsi şerifin îzahında geçmiştir.

Yukarda isimlerini zikrettiğimiz Bid'atları yıkıb sünneti ihya etmek için cihad eden ve bunların gibi ehli sünnetten olan mezheb imamlarına tabî olub, onların yolunu tâkib eden pek çok âlmileri, fikir ve beyanlarını yanlış anlayanlar veya kendi fâsit görüş ve yaşantılarına göre tevil edib istismar edenler vardır. Bu anlayış içerisinde sayılmayacak kada büyük günah ve vebâla dûcar olanların şerrinden, Allâha sığınırız.

İlerideki 235-242-247-259-263-267 ve 276. Hadîsi şerifleri hemen okumayı tavsiye ederiz.

٢١٩ — ٢٢ وعن أبي هريرة، قال: قال رسول الله ﷺ: «خصلتان لا تجتمعان في منافق: حسن سمت، ولا فقه في الدين». رواه الترمذي.

Tercümesi :

219 — (22) **Ebî Hureyre** (R.A) **den mervîdir, dedi :**

Resûlüllah (S.A.V.) **buyurdu :**

«**İki haslet münafıkda ictimâ etmez.** (o iki şey) **güzel huy ve dinde fakih olmaktır.**»

(Hadisi, Tirmizî rivâyet etmiştir.)

Î Z A H A T

Hadîsi şerifde, «**İki haslet munafıkda ictimâ etmez.**» Cümlesi ile, içi başka dışı başka olan munâfık huylu adamda değerli ve pek kıymetli iki varlık toplanmaz, buyurulmaktadır.

Munâfık huylu adam, ya îtikad bakımından nifak sahibi olur. Böyle olana «**hakîki Munafık**» denir.

Veya amelî nifak sahibi olurki, murailik (riyakarlık) yapar. Bu tür nifakada mecâzî olarak «münâfık» denir.

İster îtikâdî yönden, ister amelî cihetten nifak hastalığına mübtelâ olan kimseler, iyiliklerden iki şeye, ya birlikde veya hiç birine sahib olamaz. Yani ya birisi bulunur diğeri bulunmayarak her ikisi ictima etmez veya hiç birisi bulunmaz.

İşte bu sebebden ihlaslı mûminler, münâfıkın mahrum olduğu o iki güzel haslete sâhib olmak için, bütün gayretlerini harcamaları gerekir. Esâsen hadîsi nebevide münafıkların mahrum olacakları beyan buyurulmakla, müminlere teşvik ve telkin edilmektedirki, bu iki güzel hasleti kendinizde bulundurarak münâfıklardan olmayınız.

Münâfıkda toplanmıyan o iki güzel haslet, hadîsi nebevînin devamında şöyle buyurulmuştur.

« (O iki şey) **güzel huy** (ahlak) **ve dinde fakih olmaktır.**»

Hüsnü semt = Güzel huy ve güzel ahlak : İyi huy denilen vasıfdırki, ilmi ile âmil olan sâlihlerin zînetlendiği güzel hasletdir. Veya ehli hayrın hey'eti şahsiyetleridir.

İbni hacer rahimahullah dediki, **iyi huy** : hayır yollarını araştırıb sâlihlerin zînetlendiği güzel huylara sahib olarak zâhirî ve bâtınî bütün ayıb olanlardan kaçınmakdır.

İşte bu güzel vasıf munafıkda bulunmaz. Kezâ dinde fakih olmakda bulunmaz. Zira bunlar çok güzel vasıflardır. Munafık bu hallere sâhib olamaz.

Fıkıh ve fakih hakkında, yukarda iki yüzüncü (200.) Hadîsi şerifin îzahında bir nebze bahsettiğimizi hatırlatırız.

Ancak burada âlim **Tûrbeştî** rahimahullah-ın şu sözünü zikredeceğiz :

«Dinde fakih olmanın hakîkatı : Kalbde vâkî olan şeyin, sonra dilde zuhur etmesidir.»

Yani, ilmi fıkha vâkıf olan bir kişi, her hanki bir hakîkatı evvelâ kalbinde değerlendirir. Ondan sonra dili ile söyler. Munafık gibi kalbinde değerlendirmeden hemen dilinden çıkarmaz. İşin mâhiyetini ve neticesini evvelâ öğrenir ve kalbinde terâziye kor, ondan sonra söylemesinde fayda olacağını bilirse, derhal hakkı yerine oturtur söyler. Fakat söylemekde fayda yerine zarar olacağını veya o sözün yeri olmadığını bilirse, söylemez, sükût eder. Faydalı ilme sâhib olan ihlaslı mümin, böyle hareket eder.

Munafık ise, iyi huydan ve faydalı bilgiden mahrum olduğu için, hiç düşünmedn ve kalbinde bir terâziye falan koymadan, diline geleni söyler.

Bu sebebden**Hz. Ali** (R.A) şöyle demiştir :

«Benim, sizin üzerinize en çok korktuğum şey, her münafık-ın işlediği dili ile allâme kesilib durmadan konuşması hâlidir.»

(Mirkat, C. I, 234)

Yani, munâfık, durmadan dili ile konuşub amel ve ahlakdan yoksun ve fakat çenesi ile allâme kesilir. İşte böyle kişinin huyuna sâhib olmak çok ve çok korkunçdur.

Nifak ve munafık hakkında daha geniş mâlûmat, birinci cildde geçen 55-56-57. hadîsi şeriflerin îzahâtında yazılmıştır.

٢٢٠ — ٢٠ وعن أنس، قال: قال رسول الله ﷺ: «مَنْ خَرَجَ في طلبِ العِلْمِ فهو في سبيلِ الله حتى يَرْجِعَ». رواه الترمذي، والدارمي.

Tercümesi :

220 — (23) **Enes (R.A) den mervîdir, dedi :**
Resûlüllah (S.A.V) **buyurdu :**

«Bir kimse, ilim talebine çıkarsa, işte o kimse dönünceye kadar Alâh yolundadır.»
(Hadîsi, Tirmizî ve Dârimi rivâyet etmiştir.)

Î Z A H A T

Hadîsi şerifde, **«Bir kimse, ilim tâlebine çıkarsa»** Cümlesindeki ilim, şer'î, farzı ayın ve farzı kifâye olan ilim demektir. Bilinmesi ve amel edilmesi hâlıkı zülcelâlın emri olan şer'î hükümleri öğrenmek için çıkmakdır. Bu ilmi öğrenmek maksadı ile yola çıkan kimse hakkındaki Resûlü ekremin hükmüde şöyledir :

«İşte o kimse, dönünceye kadar Allâh yolundadır.»

Yani, cenâbu hakkın emir buyurduğu ve tahsîlinden râzî olduğu şer'î ilmi öğrenmeye çıkan kimse, evine, memleket ve köyüne dönünceye kadar Allah yolunda (cihad yolunda) dır. Zira ilmi taleb etmede dînin ihyası, şeytanın ızdırabı ve nefsin sıkıntı çekmesi gibi haller vardır. Bu haller ise, çok güzel ve iyi bir çalışma metodudur.

İlmi tahsil edib evine ve memleketine dönen kimse, hak yolda cihad eden bir Allah yolcusu olmakla, en kıymetli şerefe, nâil olmuştur ve noksanlarını tamamlamaklada en yüksek mertebe olan Peyğamberlere vâris olma dercesine erişmiştir.

İlim yolunda çalışmanın fazîleti, bir âyeti kerimedede şöyle beyan buyurulmuştur :

«Kimide din ve şeriat ilimlerini iyice öğrenmeleri ve kavimleri (savaşdan) **dönüb kendilerine geldikleri zaman, onları Allahın azabı ile korkutmaları için** (savaşa) **gitmeyib kalmalıdırlar).»**
(Tevbe sûresi, 122)

Bu âyeti kerime dokuzuncu hicretde Peyğamber efendimizin Ashâbının hepsi muhârebe ve seferlere gidib, efendimiz Medîne-i Münevverede yalnız kalınca ilâhi vahyin gelenlerini tâlim edib öğrenecek kimse kalmayınca, hâlıkı zülcelâl bütün ümmetin sefere gitmesini yasaklayarak, bir kısmı sefere çıkıb diğer kısmıda savaşanlar geri gelince dîni mübîni öğretmeleri için Medine-i Münevverede kalıb din ilmini öğrenmelerini buyurmuştur.

Yani, müminler, iki kısma ayrılacaktır. Bir kısmı Resûlüllah sallallâhü aleyhi vesellem-in hizmetinde kalıb vahyi ilâhiyi ve şer'î hükümleri tâkib edecek dinde «Fakih» olacak, ilmî cebhede çalışacak, diğeride savaşa gidib vatan hizmetini yapacaktır.

Bunların her ikiside, Allah yolunda bulunan kıymetli kimselerdir. Birisi din mücâhidi, diğeri ise, vatan millet, din ve devlet mücâhididir. Her ikiside bir birinsiz olamazlar. Zira vatan ve din yolunda savaşanlar, vatana dönünce ilim sâhiblerine muracaat edib dinlerini öğrenmek zorundadırlar.

Şu halde bir milletin Ruhu ve Rûhunun en kıymetli mânevi kıdası, ilim ve ilimle meşkul olmaktır. Binâenaleyh ilim yolunda çalışan ve ilim öğreten değerlerin kıymetlerini bilmek gerekir. İlim adamlarının değerlerini takdir eden milletler, dâima payıdar olup Seâdete erişmişlerdir.

Ey din ve şeriat ilmine çalışan muhteremler! Çalışmanız ve yolunuz Allah yolu, Cihad ve mücâhidlerin yoludur. Bu kıymetli yolu, takdir ediniz ve bu yolda çalışanlara diğer müminlerin hürmet etmeleri, maddî ve mânevî yardımda bulunmaları aynı ecre nâil olmaya sebeb olduğundan çok ve çok lâzımdır.

٢٢١— (٢٤) وعن سَخْبَرَةِ الْأَزْدِيّ ، قال : قال رسول الله ﷺ : « مَنْ طَلَبَ الْعِلْمَ كانَ كَفَّارَةً لِمَا مَضى » . رواه الترمذي ، والدارمي . وقال الترمذي: هذاحديث ضعيف

Tercümesi :

221 — (24) **Sehberetül ezdî** (R.A) **den mervîdir, dedi :**
Resûlüllah (S.A.) **buyurdu :**

«Bir kimse, ilim talep ederse, onun geçmiş günahlarına keffaret olur.»

(Hadîsi, Tirmizi ve Dârimi rivâyet etmiştir. Tirmizî dedi : Bu Hadîsin isnadı zaifdir. Ebu Dâvud, zaifleiştir.)

Î Z A H A T

Râvî Sehberetülezdî (R.A), Ashabı kiramdandır. Ebû Abdillah ismi ile künyelenmiştir. Üsdülğâbedede bu zâtın bir sâhabe olduğunu ve oğlunun kendinden hadîsi şerif rivâyet ettiğini yazıyor ve fakat nerede yaşadığı ve nerede ne zaman vefat ettiği yazılmamaktadır.

Hadisi şerifdeki, geçmiş günahların afvi meselesi hakkında çeşitli ihtilaf vardır. Fakat en isâbetli ve zâhiri beyan, ilme çalışan kimsenin geçmişde işlemiş olduğu küçük günahları veya Allâhü teâlaya âit olan hakların afv olacağı husus beyan edilmiştir. Birde ilme çalışan kimse, öğrendiği ilim sebebiyle hak sâhibleriyle helâllaşarak hak teâlaya yalvarıb günahlarının afvini istemesine vesiyle olur. Böyle oluncada günahları keffâret edilib bağışlanmış olur.

٢٢٢ — (٢٥) وعن أبي سعيد الخدري . قال : قال رسول الله ﷺ : « لن يشبع المؤمن من خير يسمعه حتى يكون منتهاه الجنة » . رواه الترمذي

Tercümesi :

?.22 — (25) **Ebî Said elhudrî** (R.A) **den mervîdir, dedi :**

Resûlüllah (S.A.V) **buyurdu :**

«Mümin, iştir olduğu hayırdan (ilimden, ilme) **elbet doymaz, tâki nihâyeti** (netice ve ölümü) **ile cennete girinceye kadar.»**

(Hadîsi, Tirmizî rivâyet etmiştir.)

(Ebî Saîd Elhudrî hazretleri hakkında gerekli mâlumat, birinci cildde beyan edilmiştir.)

٢٢٣ — (٢٦) وعن أبي هريرة . قال : قال رسول الله ﷺ : « من سئل عن علم علمه ثم كتمه : ألجم يوم القيامة بلجام من نار » . رواه أحمد ، وأبو داود ، والترمذي ،

٢٢٤ — (٢٧) ورواه ابن ماجه عن أنس .

Tercümesi :

223 — (26) **Ebî Hureyre** (R.A) **den mervîdir, dedi :**

Resûlüllah (S.A.V) **buyurdu :**

«Bir kimse, bildiği ilimden sorulur, sonrada o sorulan kimse, o ilmi öğretmeyip saklarsa, kıyamet gününde o kimse, Cehennem ateşinden bir gemle gemlenir.»

(Hadîsi, Ahmet Ebû Dâvud ve Tirmizi rivâyet etmiştir.)

224 — (27) **Bu hadîsi, İbni Mâce Enes** (R.A) **den rivâyet etmiştir.**

İ Z A H A T

Hadîsi şerifde, **«Bir kimse, bildiği ilimden sorulursa,»** Buyurulmakla, ilim sâhibine bilmeyen kimselerin ya bizzat lisanı kavl ile gelib bir şeyler soracakları veya lisanı hal ile bilmediklerini, ilim sahibinin nasihat yolu irşad ve ikaz yolu veyahut ilmî bir eser yazmak sûretiyle ilmini yaymasını isterlerse, gibi hususlara işâret buyurulmaktadır. Bu sorulan veya sorulacak olan ilim, Din ve şerîat ilmidir. Aynı zamanda islâmın helal ve haramlarını, insanlığın faydasına olan dîni mûbini islâmın teşvik ettiği veya cevaz verdiği san'at ilminden tutunda ilmin her dalında olanlara şâmildir. Çünkü diğer bir hadîsi nebevîde, **«İnsanların hayırlısı, insanlara faydalı olan kimsedir.»** buyurulmuştur.

Mesela : Sarf, nahiv, mantık, maânî, beyan Bedî, ilmi kelam, akâid, fıkıh, tefsir ve hadis ilmi gibi ilimlerden soranlar veya öğrenmek isteyenler olursa ve bunlarda bu emânetlere ehil olursa, bu ilimlere vâkıf olan âlimin, hemen imkan dâhilinde onlara tâlim edib öğretmesi lazımdır. Veya bu ilimler hakkında bir eser yazarak suallerine cevab vermek gerekir.

Şâyet öğretmez ve eserde yazmaz ilmini sakınırsa, bu takdirde hadîsi nebevînin devamındaki şu hükme müstehak olur :

«Sonrada o sorulan kimse (âlim), **o ilmi öğretmeyib saklarsa, kıyâmet gününde o kimse** (âlim), **cehennem ateşinden** (yapılmış) **bir gemle gemlenir.»**

Evet öğrenilmesi ve amel edilmesi farz ve vacib olan mes'eleleri bilmeyenlere, bilenlerin öğretmesi farzdır. Bilhassa bilmeyenler, bilenlere müracaat ederlerse, bu takdirde ilim sâhiblerinin bütün imkanlarını kullanıb bu ilme ehil olan kimselerse, derhal-tâlim sûretiyle veya telif ve neşriyat yoluyla veya fetvâ vererek öğretmeleri şarttır. İlimlerini saklayıb pahillik ederlerse, dünyada mel'un, rahmeti ilâhiden mahrum ve âhirette de cehennem ateşinden yapılmış gemle gemleneceklerdir.

İlmini saklayıb pahillik edenlerin kötülükleri bir âyeti kerimede şöyle buyurulmuştur :

«Muhakkak indirdiğimiz apacık hükümleri ve doğru yolu, insanlara biz kitapda beyan ettikten sonra, gizleyenler (varya), **işte onların** (hâli) **onlara hem Allâh lânet eder** (Onları rahmetinden mahrum eder) **ve hem lânet etmek şânından olanlar, lânet ederler.»**

(Bakara sûresi, 159)

Ebî Hureyre (R.A), diyorki :

«Cenâbu hakkın kur'anda inzal buyurduğu iki âyet olmasaydı, Ebedî hiç bir hadis rivâyet edib nakl etmezdim.»

O iki âyetden birisi, yukardaki bakara sûresinin 159. ayetidir. Diğeride Âli İmrandaki şu meâldeki âyeti kerimedir :

«Allah (c.c.) **bir zaman kendilerine kitap verilenlerden** (ilim verilen âlimlerden) **şöyle teminât almıştı : Muhakkak insanlara açıklayıb anlatacaksınız, onu** (bildiğiniz kitap ve ilmi) **gizlemiyeceksiniz. Onlar ise, o sözü sırtlarının arkasına attılar. Onun** (ilmin) **karşılığında az bir menfaatı** (az bir parayı) **satın aldılar. Müşteri oldukları o şey** (para) **ne kötüdür.»** (Ali imran, 187)

Şu halde ilim ve irfan sahibleri, üzerlerine aldıkları emâneti ehline mutlaka öğretcektirler. Her türlü sıkıntı ve engellere rağmen, fi sebilillah o mâlik oldukları ilmi, ister tâlim, ister telkin, ister irşad, ister fetvâ, ister telif yolu olsun, hangi yol ile imkan bulurlarsa, ilmi yayacaklardır. Faydalı ilim budur ve omuzlarındaki yüklenmiş oldukları ilim emânetinin vebâlından kurtulmuş olurlar. Gerçek ilim adamları böyle kimselerdirki, dünyada islâma ve insanlığa hizmet ederler, bütün varlıkların hayır duasını alırlar, âhiretdede cennet, nîmet ve devlete nâil olurlar.

٢٢٥ — (٢٨) وعن كَعْب بن مالك ، قال : قال رسول الله ﷺ : «مَنْ طَلَبَ الْعلم لِيُجاري بهِ الْعُلَمَاءَ ، أو لِيُمارِيَ به السفهاءَ ، أو يصرفَ به وُجُوه النَّاسِ إليْهِ : أدْخَلَهُ الله النَّارَ» . رواه الترمذي .

٢٢٦ — (٢٩) ورواه ابن ماجه عن ابن عمر .

Tercümesi :

225 — (28) **Kâb Bin Mâlik** (R.A) **den mervîdir, dedi :**

Resûlüllah (S.A.V) **buyurdu :**

«Bir kimse, ilmi; âlimlere karşı büyüklenib ve böbürlenmek veya sefihlerle mücâdele etmek veya insanların teveccühünü kazanmak için tahsil ederse, Allahü teâla o kimseyi Cehenneme katar.»

(Hadîsi, Tirmizî rivâyet etmiştir.)

226 — (29) **Bu hadîsi İbni mâce, İbni Ömer** (R.A) **den rivâyet etmiştir.**

İ Z A H A T

Râvî kâb bin mâlik (R.A), medine-i Münevvereli Ensârı kirâmın hazrec kabîlesine mensub bir ashabı kiramdır. İkinci akâbede hazır bulunmuştur. Bedir muharebesinde hazır olduğunda ihtilaf vardır. Fakat ekseri ulema bedir muharlbesinde bulunmadığına kaildirler. Ebû Abdillah veya Ebî Abdirrahman künyesi ile künyelenmiştir. Bedir muharebesinden sonraki harblerin hepsinde bulunmuştur. Ancak tebük seferinde bulunmamıştır.

Bu mubârek sahâbe, Peyğamber sallallâhü aleyhi vesellem efendimizin şâirlerinden birisidir.

Resûlülah sallallahü aleyhi vesellem efendimiz, medîne-i münevvereye hicret buyurduklarında muhacirle ensar arasında kardeşlik bağı yabdığında, Medineli bu zat ile muhacirlerden Talha bin ubeydüllâh-ın arasını kardeş bağı ile kardeş etti.

Tebük seferinden geriye kalıb bâzı özür beyan eden üç sahâbeden biriside bu zattır. O üç sahâbe hakkında şu mealdaki âyeti kerime inzal olunmuştur :

« (Tebük muharebesinden) **geri bırakılan üç kişi** (ensardan, kâb bin mâlik, Hilâl bin ümeyye ve mürâre bin Rebi-i) **de Allâh bağışladı..»**
(Tevbe sûresi, 118)

Hz. Kâb ve diğer iki arkadaşının tebûk seferinden geri kalışları hakkında uzun beyânat, buhari, müslim ve o âyetin tefsirleri ile siyer kitaplarında yazılmıştır.

Kâb bin mâlik, Hazretlerinden pek çok cemaat hadis rivâyet etmiştir ve kendisi peyğamberimizden seksen (80) hadîs rivâyet etmiştir. Vefâtı, kendisi gözleri kör olduktan sonra yetmiş yedi (77) yaşında hicretin ellinci senesinde Medine-i Münevverede vukû bulmuştur. Allâh ondan razî olsun.

Hadîsi şerifde, ilim taleb edenlerin iyi olmayan üç türlü gaye ile veya üç gâyeden birine nâil olmak için tahsilde bulunmaları, cehennemlik olmalarına sebeb olacaklarını beyan etmektedir.

O üç türlü kötü gâyeleri, kısa yoldan açıklamaya çalışalım.

a) **«Bir kimse, ilmi : âlimlere karşı büyüklenib böbürlenmek için tahsil ederse, Allâhü teâla o kimseyi cehenneme katar.»**

Yani ilmi, sırf bilginlerle münakaşa ve mücâdeleye girişerek kendini bir çok yaşlı başlı kimseler seviyesinde veya onların fevkinde görmek ve göstermek maksadiyle, tahsil eden kişi, cehennemlikdir. Çünkü Allah için, din için, âhiret için, cehlini izâle için, bilmeyenlere öğretmek için, dîne ve millete hizmet ederek faydalı olmak için değil, şeytâni bir duygu ile kibirlenmek, böbürlenmek ve kendinden evvel Allâha kulluk, islâmâ hizmet ve insanlığa faydalı olanlara karşı çalım satmak için okumuştur.

Bu kötü niyyetle ilim tahsil edenler, geçmiş devirlerde görülmüştür. Hâlada görülmektedir. Talebesi hocasına karşı gelerek delilsiz ve dayanaksız, sâde şeytanın verdiği telkin ve vehimle açıkca âyet ve hadîse muhalif hükümleri savunanlar olmuştur. Fırakı dâlle ismini alan yetmiş iki (72) fırka, bu düşünce ve davranışlarla ilim tahsil eden kötü niyyetli insanların tahsilinden hâsıl olmuştur. Bu hususda sayılmayacak kadar misallar, vardır. Fakat biz bir kaç tânesini nakletmekle iktifâ edeceğiz.

Meselâ : Allâme-i Teftâzâni hazretlerinin nakline göre, medinede doğub, ilim tahsili için basraya gelib, **Hasanı Basrî** merhumun huzurunda talebelikde bulunan **vâsıl bin Atâ** arasında şöyle bir mes'ele münakaşası olmuştur :

«Hasanı Basrî (R.A) **a karşı vâsıl bin Atâ diyorki; Büyük günâh işleyen kimse, ne kâfirdir ve ne mümindir. İki menzil** (kâfir ile mümin) **arasında bir menzil daha isbat ediyor.**

— **Bunun üzerine Hasanı Basrî** (R.A) **hemen dediki, vâsıl bin Atâ bizden îtizal etti** (ayrıldı).

— **İşte bu sebebden onlar mûtezile ismi ile adlandırıldılar.»**

(Şerhi Akâid, 4)

Halbûki büyük günâh işleyen kimsenin, âsî bir mûmin olduğu muhtelif âyeti kerîme ve hadîsi şeriflerde beyan edilmiştir. Ancak haram ve günâhı helal ve iyi derse, bu takdirde kâfir olur. Meselâ : Haksız olarak adam öldürmek haramdır. Fakat öldüren kimse helal demedikce âsî bir mümindir.

Netekim bir âyeti kerimede şöyle buyurulmuştur.

«Eğer mûminlerden iki tâife öldürşürlerse, hemen aralarını düzelterek barıştırınız.» (Hucurat sûresi, 9)

Görüldüğü üzere, bir birlerini öldürmek için savaşanlar, «mûmin» olarak vasıflandırılmaktadır. Kur'anda bu gibi âyeti kerimeler pek çoktur. Birinci cildin. **«Büyük günahlar ve nifak alâmetleri Bâbı»** baş-

lığı altında muhtelif âyeti kerime ve hadîsi şerif mealleri ve gerekli îzâhat yazılmıştır. Orayı tekrar okumak faydalı olur.

Evet üstadından ilmi tahsil edib sonra karşısına haksızca dikilib münakaşa ve cidâla girişen fâsit niyyetli ve kötü îtikadlı talebelerden bir örneği nakletmiş olduk. Bu örnek geçmişdendir. Günümüzdende bir kaçını nakledelim.

Bâzı üstadlarımızdan bizzat dinlemiştik, diğer bazılarınında yazılarından okumuş olduğumuz fasît talebelerinin ızdırabını nakletmişlerdir.

Meselâ : Bir üstad diyorduki : «Ben bu adamın böyle selefe saygısız ve ahlaksız olduğunu bilseydim. aslâ ilim öğretmezdim. Çok üzülüyorum.»

Diğer bir örnekde, Adam arabcanın elifbasından başlayor. Günün imkanlarına göre talebeliğin en son merhalesine kadar devam ediyor. Bir mevkî sahibi olub bâzı şak şakcılarıda görünce, hemen bir menfaat şebekesi fırkalardan bir gurubun içine giriyor. Onların baş tanıdıkları kişiyle görüşüyor. Ondan bâzı tâlim ve telkinler öğreniyor. İşte o zaman diyorki : «Efendim ben ne öğrendimse, bu zaddan öğrendim. v.s...»

Ve bu sözünden sonra esas ilmi ve dîni mîbîni islamı öğrendiği üstadını; küçülten sözler, davranışlar ve hatta karşı çıkışlarda bulunuyor.

Pek çok örneklerden birisidе; Henüz talebelik ettiği üstâdına dîni bir inanç ve mes'elenin ızhârı için falan değil, sâdece siyâsî fırka düşüncesine sâhib olan bir takım bilgisiz, ve saygısız talebeler, cânım din ilmini ve nefsine, milletine ve devletine faydalı bilgileri öğrenmeyi bırakıyor. Kendisine ders veren gerçek âlimi, «Pasif, korkak ve abdal gibi...» cümlelerle kötüleyenler, onlarla münakaşa edib hakâret edenler maalesef görülen bir hastalıkdır ve cehennemlik bir ilim tahsilidir.

Ancak ilim adamı geçinenler, îtikadsız, amelsiz ve ahlaksız olurlarsa, haddi ve saygı hududunu aşmadan, hak müdafaası ve münazarası yapılabilir.

Şu halde ilmi, Cehâletten kurtulmak, hakkın rızasını kazanmak, dîni mûbini islâma hizmet etmek, bütün insanlığa faydalı olmak ve âhiret seâdetini temin etmek maksadı ile öğrenmek en doğru ve en isâbetli ilim tahsilidir. Böyle niyyetle ilme çalışanlar, hiç bir zaman densiz, saygısız ve mütekebbir olamaz.. Kendilerinden evvel ve kendi emsallerinden olan bilgi sahiblerini, küçük görmezler ve onlara karşı haksız davranışda bulunmazlar.

Ve şu âyeti kerime meâline dikkat ederler :

«Ve her ilim sâhibinin üstünde bir âlim vardır.» (Yûsuf sûresi, 76)

Ve birde ilmi allâh-ın bir lutfu olduğunu bilib ondan artmasını dilemenin ilâhî emir olduğunuda anlamak kâfidir.

« (Habibim!) **deki : Ya Rabbi! benim ilmimi artır.»**

(Tahâ sûresi, 114)

Yüce Allâh, sevgilisine ulûmu evvelîni ve ulûmu âhîrînî bildirdiği halde, ilminin artmasını taleb etmesini buyuruyor. Bu âyeti kerimeleri ve daha başka âyeti kerîme ve hadîsi şerifleri bilen ve düşünen bir kişi, ilim tahsilinde şeytan gibi büyüklenerek düşünce ve davranışlara sâhib olamaz. Fakat tîneti, gâyesi, edeb ve terbiyesi, huy ve ahlakı kötü olan talebe ve hocaları, şeytanıda geçer, daha muzir bir şekilde konuşur, davranır ve icraatda bulunurlar.

Kötü niyyetli ve kötü amel ve davranışlarda bulunan sözde ehli ilmin, fenalıklarından bir kaç örnek misalda yukarda ikiyüz on sekiz (218) inci hadîsi şerifin îzâhatında yazdığımızı hatırlatırız.

b) Hadîsi şerifin ikinci hükmüde şöyle idi :

«Veya ilmi, sefihlerle (Cahillerle) **mücâdele etmek için taleb ederse, Allâhü teâla o kimseyi cehenneme katar.»**

Hadîsi şerifdeki «Sefihler» Câhiller, akılsızlar ve nefislerinin arzularına uyan ahlaksızlar demektir. Ve bu sefihler, câhillikleri ile kendilerini her şeyi bilirmişcesine Alâlhın ve Peyğamberin hükümlerinde dâhi eksik ve ayıb arayan tipinden olanlardır.

İlme çalışan kimse, fayda vermeyecek, belkide zarar verecek lüzumsuz ve fâidesiz gâye sâhibi olan câhillerle, akılsız, şuursuz ve beyinsiz tipinden şehvet perest, iki yüzlü ve hayasız adamlarla cidal edib münakaşa etmek maksadı ile okursa, işte bu iyi bir gâye olmayıb, kötü niyyet olduğundan bu adam cehennemliktir. Çünkü bu şekildeki gâye ve amel ilâhi âyetlerde yasaklanmış ve hadîsi nebevîlerde takbih edilmiştir. Aslında ölçüsüz cidal edib çekişmenin her yönü kötüdür.

Bir âyeti kerime meâli şöyledir :

«İnsanlardan Sefihler (Akılsızlar) **yakında şöyle diyecekler : Müslümanları kıbleden** (Kudusden kâbeye) **çeviren nedir?...»**

(Bakara sûresi, 142)

Diğer âyeti kerimede şöyledir :

«**Onlara** (munafıklara), **insanların îman ettiği gibi sizde iman edin, denildiği vakit,** (kendi aralarında) **biz sefihlerin** (akılsız câhillerin) **îman ettiği gibi îman edermiyiz? derler. Dikkat ediniz! elbette onlar kendileri akılsız ve sefihlerdir ve lâkin bilmezler.**» (Bakara sûresi, 13)

Şu halde sefihler, câhil ve beyinsiz kimseler olmakla, iki yönlü münafıklardanda olabiliyor. İşte böyle kimselerle cidallaşmak için ilim tahsil etmek, hem dünyada ve hem âhiretde felâkettir.

Bir âyeti kerimede şöyle yasaklanmıştır :

«**Nefislerine** (şahıslarına) **hâinlik etmiş kimselerle mücâdele etme. çünkü Allah hâinlik de ileri giden** (sefih, akılsız ve beyinsiz) **günahkarları sevmez.**» (Nisâ sûresi, 107)

Diğer âyet meâli :

«(Habibim!) **Sen bağışlama yolunu tut, iyiliği emret ve câhillerden yüz çevir.**» (Âraf sûresi 199)

Diğer bir âyet meâlide şöyledir :

«**Rahman-ın o kullarıki, onlar yer yüzünde vekâr ve tevâzû ile yürürler. Câhil kimseler kendilerine** (hoşlanmadıkları) **bir laf attıkları zaman «selâm» derler** (sözün doğrusunu söylerler, onlarla münakaşa etmezler.)» (Furkan sûresi, 63)

Bir âyeti kerimedede cidallaşmakdan çekinmeyen müşrikler, şöyle beyan edilmiştir :

«**Ve** (müşrikler, Peyğambere) **şöyle demişlerdir : Bizim ilâhlarımız** (olan melekler) **mi daha hayırlı, yoksa omu** (meryemin oğlu îsâmı?) (Ey Resûlüm! bunlar hakîkatı anlamak için değil) **bunu sana sırf mücâdele olarak** (ve seni cevabsız bırakmak için) **misal veriyorlar. Doğrusu onlar çok çekişgen adamlardır.**» (Zuhruf sûresi, 58)

Cidallaşıb hak karşısında çekişenler, müşrikler olduğuna göre, mûminler kaçınmalıdırlar.

Bir hadîsi şerifdede şöyle buyurulmuştur :

«**Hidâyet üzere olan bir kavm, doğru yollarından sapıtmamıştır, ancak cidallaşmayı getirerek sapıtıb helak oldular.**»

Ey tâlibi ilim kardeşlerimiz! ilmi tahsil ederken şu kötü ve ahlaksız câhil kimselerle çekişmeye dalıbda, sen ben savunması için çalışma gâyesinden kaçınınız. Zira o sefihler, kendilerini kaf dağında gören hak ve hakikat bilmeyen ve tanımayan hayasız kimselerdir. İlmi hem, kendine, hemde dinimize ve hem insanlığa faydalı olacak gâyelerle

tahsil ediniz. Böyle yaparsanız, hem Allâh razî olur, hem dünyaya iyi bir mirâs bırakırsınız ve hemde âhiret seâdetine nâil olursunuz. Çünkü cidallaşmanız sizi, ilmi fıkıhdan ve fakihlerden uzaklaştırır, ömrünüzü boşa gidertir, aranızda soğukluk ve düşmanlık gibi kötülükler meydana getirir.

c) Hadîsi şerifde beyan edilen üçüncü cümlede şöyle idi :

«veya ilmi, insanların teveccühünü kazanmak için tahsil ederse, Allâhü teâla o kimseyi cehenneme katar.»

Hadîsi şerifin, bu cümleside çok dikkat gereken hususlara işâret etmektedir. Zira insan oğlu nefsine paye vermeyi, kendinin övülmesine ve menfaatına pek düşgündür.

Adam ilim tahsil ederken, mevkini, makamını, alacağı meblağı, halkın içinde imtiyaz sâhibi olmayı ve hatta şan ve şöhrete sâhib olarak, kısa zamanda dünyevî, maddî ve sîyasî sahada yükselerek menfaata konmak için âdetâ çırpınır. Küpe girmeden sirke olur, kabilinden daha ilmi tahsil edib kendini az veya çok kurtarmadan, hemen cemiyet işlerine karışır. Güya hayır erbâbıdır. Din ve dünya görüşüne mâlik olmuştur.

Halbuki kendisinin düşüp kalkdığı veya teveccüh edib dalkavukluk yapan câhillerin ihtiraslı ve taraflı telkinleri doğrultusunda, fikirler ve hükümler beyan etmeye başlar. Sanki kendisine ilim öğreten bilgili ve tercübeli hocasınıda geçmiştir. Olmuşdur bir mücahid! hükümler keser. Nutuklar çeker. Etrafındaki şakşakcıların alkışları karşısında şımarır. Bütün bunlar, makam, mansıb, para ve karı için yapılan kötü amellerdir. Dolaysiyle cehennemlik bir hayatdan ibârettir.

Şimdi böyle kötü gâyelerle ilim tahsil edenlere, bir kaç örnek misal verelim. Bilhassa ilmi, fânî dünyalığa ve şöhrete âlet etmenin kötülüklerini beyan eden hükümler ve misallar nakledelim :

Tâlimül müteallimde bir beyitde şöyle söylenmiştir :

«İşte bu dünya azın azıdır. Ve bu dünyaya âşık olanda, kötünün kötüsüdür.»

İmam-ı Âzamın (R.A) Talebesi **İmam-ı Muhammed** (R.A) de şöyle demiştir :

«Bir kimse, ilmin ve ilimle amel etmenin tadına erişirse, insanların yanındakilere (mal, makam, mansıb, para ve karıya) **rağbeti olmaz.»** (Şerhi Tâlimül müteallim, 31)

Talebe ve ilim adamı, ilmi iyi gâyelerle okuması hâlinde böyle olur. Fakat gâye ve maksadı, yukardaki saydıklarımız ve hadîsi nebevîde buyurulduğu gibi, insanların teveccühü ve dünyalık maksadına bağlı olunca, o ilimden ve sâhibinden fayda yerine zarar görülür.

Hidâye sâhibi Burhânüddîn hazretleri, bir beytinde şöyle demiştir :

«İlmi ile amel etmeyen kötü ahlak sâhibi âlim, büyük fesaddır.

— Câhil âbid-in fesadı ise, bu amelsiz âliminkinden daha büyüktür.

— Bunların her ikiside, dîninde bunlara tâbî olacak kimse için,

— Dünyada büyük bir fitnedirler.» (Tâlimül müteallim)

Kötü gâye mahsûlu olan âlim taslaklarından birisi, halka «konferans» adı altında hitâbede bulunurken, halkın alkış ve şakşakı onu çileden çıkarıyor ve teveccüh düşgünü abdal hemen şu mukayeseyi yapıyor :

«Efendim bir Peyğamber olan Nuh aleyhisselam dokuzyüz elli sene tebliğ vazifesi yapıyor. Karşısında 70-80 kişiden fazla cemaat bulamıyor.

— Ben falan hoca! yüzlerce ve binlerce cemaatı karşımda buluyorum... gibi...» ifadelerde bulunuyor.

İşte böylelerine, deli, zıbcıklı ve şan şöhret düşkünü ahmak, beyinsiz budala tipinden adamlar denir. Bu serseri, bir insanın karşısındaki alkışçısı çok olmak bir fâzilet ise, târih boyunca ve hâlâda pek çok koca kâfirlerin çok avenesi vardır. Onun felsefesine göre, demek o kâfirler, en üstün adamlarımıdır?

Diğer bir şöhret düşgünü ilim zırhına bürünmüş sapık fikirlide diyordu :

«Efendim benim kanaat ve görüşüm odurki, Din adamı siyâsete atılabilir. Ancak Siyâsete atılacaklar, vazîfeden ayrılmalı ondan sonra siyâset yapmalıdır.»

Tabii bu cümleleri konuşan görüyorduki, ilimde değil, ilim zırhına bürünerek yüksek bir mevkî ve makama çıkanlar, hemen siyâsete köprü kuruyorlar, fâni dünyanın azıcık madde ve şöhretine nâil oluyorlar.

Binâenaleyh aynı merdivene erişen kimsede, hemen dîni kendine uydurarak bir çok haksızlıkların karşısında dilsiz şeytan kesilib, yağ çekib yaltaklık yaparak arzusuna kavuşma yolunu tutuyor. Haram sofralara, gayrî meşrû toplantılara iştirak eder. Orada dîne aykırı bir çok söz, fiil ve davranışları görür, fakat dünyalık ve şöhret düşgün-

lüğü, birde hakkı söylerse, **Hırakl** gibi **«Makamdan olurum»** korkusu vardır. Onun için hakkı söylemez susar. susmaklada kalmaz, dinde tâvizler vererek bâzı fâsık umera ve yetgililerin karşısında dalkavukluk yapar. Eğilir ve bükülür.

İmamı Azam hazretlerinin kadılık (Şeyhül islamlık, Diyânet reisliği ve müftilik) kabul etmeyib kırbaclandığı siyaset devrini düşünelim. Bütün suç işleyenler, kadının ve hâkimin karşısında mahkemelenirler. Padişah ve ondan aşağı âmirler, top yekün istisnasız mahkeme huzûruna çıkarlar ve çıkmak mecbûriyetindedirler. Fırkacılık ve şerîat hükümlerinin hilafı ahkam tatbikâtı yok denecek derecedir. Şerîat hâkimdir, «Şerîatın kesdiği parmak acımaz» hükmü icrâ edilir. Ve büyük İmam, elbette islâmın, din ve devlet olduğunu bilmekte idi. Çünkü önderimiz Muhammed Aleyhisselâm, dîni, siyâsî, idarî ve askerî yönlerin mürşidi ve başı idi.

Birde osmanlı devrinin ilim erbabı olub, bütün hayatları boyunca dine ve müslümanlara kendilerini vakfetmiş din adamlarına göz atalım. Bunlardanda pek çok ilmî şahsîyetler geçmiştir. Bir tânesinin hayatından bir örnek şöyledir :

«Zenbilli Ali efendi, Yavuz Sultan Selimin Müftisi idi. Sultan Selime her adam cesâret edib konuşamazdı. Fakat **Müfti Ali efendi** hakkı söylemekten hiç çekinmezdi. **Ali efendi Sultan Selime** her zaman sözünü geçirirdi

— Bir gün **Yavuz Sultan Selim** Enderun (saray) ağalarından bir kaçını kabahatlarından dolayı, kestirmek istedi. **Zenbilli Ali efendi** bunu duydu, derhal Padişaha koşdu ve sordu :

«Bir söz işittim, bir kaç kişiyi kestirecekmişsiniz?

— **Yavuz Selim** kızdı, hiddetle:

— **Efendi' artık sen devlet işlerine karışmaya başladın, dedi.**

Zenbilli Ali efendi hiç korkmadı :

— **Evet âhiret işlerine bakmak boynumun borcu olduğu için, size şerîatın yolunuda göstereceğim, dedi. Sultan Selime îtidal tavsiye etti. Padişahı o şiddetden vaz geçirdi.»** (Tarihi Ahmed Refik, 50)

Evet fırka ve fırkacılık islamda yasak ve haramdır. Bu hükme riâyet edilib islâmın hükmü icrâ edilirken, bir takım zulmün ve zâlimliğin bâzı zaman ve mekanlarda, bâzı devlet başkanları veya âmirlerinde münker görüldüğü zamanın din âlimleri, «hakkı ile hüküm ve fetva veremem» diyerek kadılık ve müftilikden kaçınmışlardır.

Yukardaki büyük müctehid ve cesur müfti efendinin hallerine ve davranışlarına bakalım, birde şimdi arslan kesilen sahte kahramanların, haram olan fırkacılığın bir meslek, bir geçim yolu ve bir meziyet sayılıb savunulduğu bir zamanda nasıl oluyorda, din adamının siyasete atılmasını savunuyor! Doğrusu bu hal, cehennemi gâye ile ilim tahsil etmekten ve o gâyenin çürük meyvalarından başka bir şey olamaz. İlme çalışmayı, ölünceye kadar meslek edinmenin şeref ve faziletini gaybedenler, fâni dünya için âhiretlerini yıkıyorlar.

Burada şu âyetleri hatırlatmakda fayda vardır :

«**Heb birlikde Allâhın kopmaz ipine** (dinine, kitabına) **sımsıkı sarılınız. Fırkacılık yaparak bir birinizden ayrılıb dağılmayınız.**»

(Ali İmran Sûresi, 103)

«**Dinlerini** (bir kısmına inanıb bir kısmını inkâr etmek sûretiyle) **parça parça edenler, ayrı ayrı fırkalar** (hâlinde) **olanlar** (yokmu?) **sen hiç bir şekilde onlardan değilsin.**» (En'am sûresi, 159)

Bu âyeti kerimede fırkaların, kimi müşriklerin putlara ve meleklere taparak fırkalara bölünmesi, kimide yahûdî ve Hırıstiyanların fırkalara ayrılışı şeklinde beyan etmişlerdir.

Fakat Ashâbı kiramdan **Ebû Hureyre** (R.A) demiştirki :

«**Onların** (Fırkaların), **bu ümmetin içinden zuhûr edecek sapık fırkalar olduğu** (veya olacağı) **dır.**»

Ayeti kerime umûmî hüküm beyan etmektedir. Binâenaleyh geçmiş ümmetde ve bu ümetde olan veya olacak bütün fırkalara şâmildir.

Diğer bir âyet meâlide şöyledir :

«**O müşriklerdenki,** (emredildikleri) **dinlerini** (terk edib ihtilâfa düştüler ve onu) **parçalara ayırdılar; böylece fırka fırka olmuşlardır. Her din sahibi** (gurub ve fırka), **kendindeki dine güvenib övünmektedir.**»

(Rum sûresi, 32)

Şimdi bu âyeti kerimeleri okuyan bir müslüman, düşünmelidir. Her fırka kendini savunur, başkasını kötülerse, bu nasıl helal olur. Bilhassa fırkanın icraatı, gâyesi, savunduğu davâlar, tamâmen beşeri fikirlerin tatbik ve icrâsı olursa, din ve îman meselesi sâde kısa bir vakitde dilde perde olub, icraatda tamâmen dînin zıddı olursa, bu gibi fırkacılığı, ilim zırhına bürünmüş din adamı nasıl savunabilir.? Evet savunursa, hadîsi şerifde belirtilen cehennemî gâyeye sâhib olan kişilerden birisi olur.

Ahmed Cevdet Paşa merhumun tercüme ettiği «**ibni haldun mukaddimesi**» adlı eserin üçüncü cildinde uzun îzâhatda belirtilmiştirki,

Din ve şerîat ilmi ile iştiğal eden din âlimleri, pek çok dini hükümlerin tetkik ve tahkiki ile uğraşıb fikrinin tamâmen dînî mes'elelerin yeri ve kaynakları, illet ve sebebleri gibi bir çok araştırmalarla meşkul olub, umûru hâriciye ile meşkul olması ayrı bir çalışma ve ayrı bir meşkûliyet olduğundan, siyâsetten uzak olmaları evlâ ve elzemdir.

Binâenaleyh kitap, sünnet, icma-ı ümmet ve kıyası fukaha ile fikrini çalıştıran bir kişi, zihnini memleket ve millet idâresiyle meşkul ederse, bu takdirde esas çalışma ve gâyesi olan Şerîat ilminden ve onunla zihnin meşkul olmasından uzaklaşır. Pek çok hükümlerin yabancısı hâline gelebilir. Aynı zamanda siyâset yalandan hâlî olmaz. Yalan söylemek ise, din adamına yakışmaz. Bu hal ise, dîne ve din adamına pek çok fenalık îras eder.

Ancak yüksek zekâ ve bilgi sahibi olan **ibni Kemal Paşa ve Ebissuûd** (R.A) efendiler gibi, ilmî oteriteler, siyâsete girebilirler. Zira bunlar gibi yüksek zekâ sahibi kişiler, şerîât ilmi ile berâber siyâset ilminide yürütebilecek kâbiliyyettedirler.

Aynı zamanda bütün fenlere vukûfiyyetin yanında uzun tercübe, şahsiyyetli ilim ve beşerî hayatda insanların muamelelerine vâkıf olma gibi hasletler gereklidir. Daha geniş izâhat, «mukaddime-i ibni haldun tercümesi, C. 3, 235 - 236» de mezkürdür. Bu hükümler, islâmın yaşandığı ve icraya islâmın hâkim olduğu devirdedir.

Buraya ilim oteritesinden fâzılı muhterem bir büyük âlimimizin hayatından bir örnek misalıda nakledelim.

Kur'anı kerimden sonra Peyğamber efendimizin mubarek sözlerini ve sünnetlerini yazan hadis kitaplarının birincisi sayılan, **sahihi Buharinin** yazarı, **Ebû Abdillah Muhammed bin İsmail el-Buhâri** (R.A) e, zamanının emîri, elçi gönderiyor. **İmamı Buhâri** emîrin sarayına gelecek, orada emîrin evlatlarına ilim öğretecektir.

Bu sözü duyan ilim otoritesi büyük âlim diyorki :

«Ona söyle, ben ilmi kad'iyyen küçültüp zelil yapamam ve ilmi sultanların kapılarına kadar yüklenib gidemem. Eğer o ilimden bir şey ihtiyacı var ise, benim mescidime hazır olsun gelsin. İlme gelinir. İlim, yüklenib onun evlatları için tertiblediği meclise götürülemez.. v.s.» (Bak, Berîka, C. I, 96)

Ey ehli ilim geçinenler ve ey talebeyi ulumlar! Şu uyarıcı ve ibret verici hallere baklım, bizde az çok bir şeyler biliyor isek, o ilmin kıymetini takdir edelim. Dünyalığa satıp değişmeyelim. Sonra cehennemi boylarız.

Üstadlarımdan **«Akşehirli hoca»** nâmiyle anılan fâzılı muhterem **Hacı Ahmet** efendi merhum ile **Aksekili Hüseyin** efendi merhum, tedrîşatımız esnasında, **Molla Hüsrev** merhumla **Fâtih** merhumun arasında geçen şu hâdiseyi nakletmişler ve kaynağınıda beyan etmişlerdi :

«**Slutan Fâtih** merhum, ilim adamlarına bir ziyafet sofrası tertib ediyor. Bu sofraya o günün ulemasını dâvet ediyor.

—Davetiyelerde her ferde yerleri tesbit edildiğinden, **Sultan Fatih** merhum' o günün fetva emîni ve ulema reîsi olan **Molla Husrev** merhuma dâvetiye kartında kendinin sol tarafındaki yere oturmasını yazmış. Sağ tarafına küçüklükde hocalığını yapan **Molla Gûrani** merhumun oturmasını yazmıştır.

— Dâvetiyenin bu şekilde olub padişahın sağına kendisinin verilmediğini gören ilmî otoriteye sâhib olan **Molla Hüsrev**, şu cümleleri yazıb dîvanı âliyeye gönderiyor :

«Gayreti ilmiyye ve gayreti dîniyyenin iktizası, bu meclise benim hazır olmamamdır.»

Ve bu satırı yazdıktan sonra İstanbulu terk edib, Bursaya geliyor. orada medrese yapdırıyor. İlim tedrîsatına devam ediyor. Bir müddet sonra **Sultan Fâtih** merhum özür dileyor. Kendisini makamı fetvaya nasb ediyor. Daha geniş malumat, **«Şekâiki Nûmaniye»** adlı eserde mezkürdür.

Şu yıkılmaz ve sarsılmaz îmana ve o îman ile hakkın lutfu inâyeti ile sekînetli ve vekarlı ilme sahib olan büyük âlim ve muhaddisin (îmamı Buhârinin) şahsiyeti gibi, ilim otoritesi kimselere, pek muhtac bir haldeyiz. Fikrini, zikrini, işini, aşını, gecesni ve gündüzünü ilme hasredib, din kitaplarının ve din tedrisatının içinde çalışarak ömrünü ilme vakfeden, ilmi ile âmil değerli kişiler, Dînin, devlet ve milletin, cemiyet ve vatanın temel taşlarıdırlar. Bir millet ve memleketin bereket ve huzûrudurlar. Hakîki Peyğamber vârisleri, böyle kişilerdir.

İşte böyle kişiler, Peyğamber postuna oturmakla, devlet reisi, din mürşidi, mihrab imamı, ordular komutanı, âile reisi, sulh ve sükûn hâkimi, dünya ve âhiret seâdetinin yollarını tebliğ edici vasıfları kendilerinde toplayan gerçek ilim otoritesi kimselerdir. Çünkü bunlar, kurtuluşun islamda ve hakkın hakimliğinde olduğuna gerçekden inanmış kişilerdir ve bunlar, ferdlerin, cemiyetlerin, millet ve devletlerin tek bağlantısını, «islâm» olarak bilirler.

Fakat bu âlimler gibi önderlerden bilhassa, insanların, idârî, siyâsi, mâlî, ictimâ-î, ticârî ve emsâli işlerinden iyi anlayanlardan bâzıları

veya en azından zarûrâtı dinîyyesini bilen zekî ve dünya işlerinden iyi anlayan îmanlı ve cesur kişilerin, insanların idâresinde vazîfe alıb siyasî ve ictima-î yönde hizmet etmeleri, elbet bir zarûrattır. Zira böyle ciddî bir şahsiyetli kimseler, müslümanların idâresinde vazîfe alıb hizmetde bulunmazlarsa, bu takdirde ya fâsık kimselerin veya zâlim ve kâfirlerin kötü idâreleri altında islâmı ve müslümanları harab ettirib perişan ettirme hâli ortaya çıkar. Çünkü hakîki müminler, meydanı boş bırakırlarsa, o meydanı elbet yabancılar işgal edeceklerdir. Binâenaleyh müslümanların, iktisâdî, idârî ve siyâsî sahada bilgisi olan zekî, akıllı ve şuurlu kişilerin siyasete atılmaları elbet faydalı olur.

Burada **Akâidi nesefî ile** şerhinde mezkür olan şu satırları berâber okuyalım :

«İmam (Devlet reisi) zamanın insanlarının en efdal kişisi olması şart değildir. Zira fazîletde müsâvi olan, belkide ilim ve amel bakımından daha zâif olub idâre işlerini ve fesatlıkları çok iyi bilib onları icâbına göre yerine oturtmaya daha kabiliyyetli ve kudretli olan (siyâsî deha sahibi) kimse, idâreye tâyin edildiği vakit, şerri daha mükemmel def eder ve fitnenin eseri daha uzak olur...» **(Şerhi Akâid, 71)**

Tabiîki îzah edilen hususlar, islâmın hükümleri hakim olduğu veya hâkim olması için gâye edinildiği zaman, mekan ve şahıslar arasında olacaktır. Yoksa başından sonuna kadar ilâhî hükümler, bırakılıb ve bu hükümlerin dışında beşerî düşünce ve dâvâların tatbîki maksadı ile insanların (müslümanların) idâresine tâlib olmak, hem din için, hem ilim müessesesi ve ilim adamları câmiası için, pek büyük bir tahribatdır. Uyuntulukdur. Aziz olan ilmi ve ilim ehlini, hem hakkın ve hem halkın nazarında zelil kılıb perişan etmek olur.

Bilhassa fırka ve fırkacılık yaparak, fikir ve düşünceleri her hanki bir fırkaya şartlanmış olarak siyâsetde bulunmak, çok ve çok tehlikelidir. Zira fırka ve fırkacılık, islâma aykırî olduğundan Allâhü teâla Râzî olmaz. İnsanlarda, fırka hastalığına mübtelâ olmakla belli bir kurub ve fırka adamlarından, din adamına îtimad etmedikleri gibi, Allah muhafaza bir âyet ve hadis okuyub hüküm beyan etse, belkide inanmazlar. Günümüzde böylelerine rast geldiklerimiz olmuştur.

Burada **Hz. Aişe** (R.A) ın rivâyet ettiği bir hadîsi şerif meâlını okuyalım ;

Resûlüllah (S.A.V), **buyuruyorduki :**

«Bir kimse, Allâhın gazabı ile insanların rızasını taleb ederse, o kimseye Allâhü teâla gazab eder ve insanlarıda o kimseye gazablandırıb öfkelendirir.» (Merakıl felah tahtavîsi, 8)

Günümüzde siyâsete atılan veya atılmak isteyen din adamlarının karşılaştıkları veya karşılaşacakları durumları ve Kur'an âyetleri ile hadîsi şeriflere muhâlif hal ve hareketlerinden bâzılarını sıralayalım.

Bir âyeti kerimede şöyle buyurulmuştur :

«Ey mü'minler! Allâhadan korkunuz ve sâdıklarla (îman ve amelinde doğru olanlarla) **berâber olunuz.»** (Tevbe sûresi, 119)

Yaşantıda görüldüğü üzere, dîne aykırı hüküm kesenler ve dini tahkır edenlerden tutunda, islam ahlakına yakışmayan pek çok kötülüğü prensib edinmiş olanlarla oturub kalkmak, onlarla haşır neşir olmak, önder vasfına sahib olan bir adamın kukla olub zâlim ve fâsıklarla berâber olması, din için, millet için devlet ve vatan için bir felâket ve yıkımdır.

Diğer bir âyeti kerimedede şöyle buyurulmuştur :

«Binâenaleyh zikirden (Allahı andıkdan, namazı kıldıkdan) **sonra** (ey habîbim ve ey onun vârisi!), **artık o zâlimler gurûhu ile berâber oturma.»** (En'am sûresi, 68)

Diğer bir âyet meâlide şöyledir :

«Allâh (c.c.) **size kitabında** (Kur'anda) **şunuda indirmiştir : Allâhın âyetlerinin inkar edildiğini ve âyetlerle** (veya hükümleri ile) **eğlenildiğini işittiğiniz azaman, kâfirlerle oturmayınız Tâki onlar bundan başka söze dalsınlar. Çünkü** (rıza gösterir oturursanız) **o zaman sizde şüphesizki onlar gibi olursunuz.»** (Nisâ sûresi, 140)

Allâhın hükmünün zıddına hüküm ve kararda bulunanın tehlikeleride şöyle beyan edilmiştir :

«Kim, Allâhın indirdiği hükümlerle hükümde bulunmazsa, işte onlar zâlimlerin ta kendileridirler.» (Mâide sûresi, 45)

Diğer âyet meâli :

«Kim, Allâhın indirdiği hükümlerle hükümde bulunmazsa, işte onlar kâfirlerin ta kendileridirler.» (Mâide sûresi, 44)

Fırkacılıkla ilgili âyeti kerimeler, hem birinci cildde ve hem biraz yukarda nakledilmiştir. Ayrıca ilâhi hükümlere muhâlif kararlarda bulunanların fenâlıkları, **«İslâma sokulan Bid'at ve Hurâfeler»** adlı eserimizde yazılmıştır.

Bir kaç hadîsi nebevi meâlinide sıralayalım ondan sonra bir büyüğün cümleleri ile neticeleyelim.

Zâlimi medhetmenin fenâlığı bir hadîsi şerifde şöyledir :

«Fâsık (kötü amel ve kötü ahlak sahibi) **medh edildiği vakit, cenâbu hak gazablanır ve arşı âla titrer.»** (Fethul kebir, C. I, 154)

Diğer bir hadîsi şerif meâli :

«**Her kim, Bid'at sahibine** (dinde uydurucu, hurâfeci ve bâtıl savunucusuna) **hürmet ederse, muhakkak o kimse, islâmın yıkılmasına yardım etmiştir.**» (Fethul kebir, C. 3, 245)

Deyleminin rivâyetinde bir hadîsi nebevide şöyle buyurulmuştur :

«**Zengine, zenginliğinden dolayı tevâzûda bulunan fakire, Allâh lânet etsin. Her kim böyle zengin kişiye zenginliğinden dolayı tevâzuda bulunursa, işte o kimsenin** (zengine tevâzuda bulunanın) **dininin üçte ikisi gitmiştir.**» (Küçük ebad fıkhul ekber şerhi, 359)

İlim otoritesi **İmam-ı Buhârî'nin** devrinin son zamanlarında hîcri üçüncü asrın sonu ve dördüncü asrın önünde geçen ve îtikadda imam olan Ebû Mansûri Mâtürîdî (333) - merhumun yaşadığı devrin sultanı (devlet reisi) hakkında şu cümleyi buyurmuştur :

«**Men kâle li sultâni zamânina âdilün, fehüve kâfirun = Bir kimse, zamanımızın sultânına** (devlet reisine) **âdil derse, işte o kimse, kâfirdir.**» (Aliyyülkârînin küçük ebad fıkhul ekber şerhi, 359)

Bu büyük âlimin kıymetli sözünün bir nebze izâhı, birinci cildin 306-308. sahifesinde zikredilmiştir.

Asrımızın mücâhid âlimlerinden îman şâirimiz **Mehmet Akif** merhumun şu sözlerinide okuyalım :

Zulmu alkışlayamam zâlimi aslâ sevemem,
Gelenin keyfi için geçmişe ölsem sövemem.
Biri ecdadıma saldırdımı, hatta boğarım,
Boğamazsınki, hiç olmazsa yanımdan kovarım.

Son olarak birde büyüklerden **Süfyân-ı Sevrî** (R.A) nin şu cümlelerini okuyalım :

«**Sen, bir din âliminin dostlarının çok olduğunu görürsen, bilki, o âlim hak ile bâtılı karıştırıcıdır. Zira eğer hakkı söylemiş olsaydı, elbette** (insanlar) **ona buğzederlerdi.**» (Kenarlı Berîka, C. 1, 100)

Millete, vatana hizmet lafıyla siyasete atılan veya atılacak olan din adamları, yukardaki nakletmiş olduğumuz hakîkatlara nazar edib okumalıdırlar. Mubârek hizmeti bırakıb, dünya gâyesi ile neler işlendiğine veya işlenebileceğine insafla düşünüb dikkat etmelidirler.

Büyükler sözlerinde buyurmuşturki :

«**Rütbelerin en üstün ve kıymetlisi, ilim rütbesidir.**»

Elmücadile sûresinin 17. ayetinide okuyalım. (Esasul iktibas, 17)

Bu şerefli rütbeye sâhib olan her peyğamber vârisi din adamının, ilmin ve ilim adamının şahsiyet ve vekârına sâhib olmasını ve dîne, vatana, devlet ve milleti islâmiyeye faydalı olub, dünyada ve âhirette önderlik vasıflarını muhâfaza ederek ebedî seâdete nâil olmasını yüce mevladan niyaz ederiz.

٢٢٧ — (٣٠) وعن أبي هريرة، قال: قال رسول الله ﷺ: «مَنْ تَعَلَّمَ عِلْماً مِمَّا يُبْتَغَى بِهِ وَجْهُ اللهِ، لَا يَتَعَلَّمُهُ إِلَّا لِيُصِيبَ بِهِ عَرَضاً مِنَ الدنيا؛ لَمْ يَجِدْ عَرْفَ الْجَنَّةِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ».
يعني رِيحَها. رواه أحمد، وأبو داود، وابن ماجه

Tercümesi :

227 — (30) **Ebî Hureyre (R.A) den mervîdir, dedi :**
Resûlüllah (S.A.V) buyurdu :

«Bir kimse, Allâhın rızasını kazanmak maksadı ile tâlim ve tahsil edilmesi gereken ilmi, ancak ve ancak dünya nîmetlerinden bir metâa kavuşmak için tâlim ve tahsil ederse; O kimse, kıyâmet gününde cennetin kokusunu duyamaz.»

(Hadîsi, Ahmet, Ebû Dâvud ve ibni mâce rivâyet etmiştir.)

Î Z A H A T

Bu hadisi şerifin hükmünü, bir nebzede olsa, hemen bir üstdeki hadisi nebevînin izâh bölümünde yazmış idik. Fakat biz burada hadîsi şerifin hükmü ile ilgili bir kaç büyüğün sözlerini nakledeceğiz.

Şarih Aliyyül Kâri merhum şu satırları yazıyor :
«Tıybî merhum dediki :

«Bir kimse, dünya metaından kendisine isâbet etmesi ile beraber ilmi; Allâhın rızası için öğrenirse, bu kişi hadîsi şerifdeki veîdin (ceza-nın) **altına girmez. Zira Allâhın rızası için çalışırken, dünya nimeti arkasına tâbi olub geliyor. Binâenaleyh dünya metâ-ı ona tâbidir.»**

(Mirkat, C. I, 235)

Evet hakkın rızasını tahsil için ilim öğrenen bir kişiye, dünya nîmeti kendiliğinden zuhûr eder gelirse veya ilme çalışan kişinin takvaya sâhib olmasından dolayı, bilmediği bir yoldan dünya nîmeti ve rızkı gelirse, bu ilâhî rızaya mânî değildir. Rızık ve nîmet külfet mukâbilinde ilâhî bir lutufdur.

Netekim bir âyeti kerimede şöyle buyurulmuştur :
«Ve kim, Allâhdan korkarsa, ona (darlıkdan genişliğe) **bir çıkış yolu ihsan eder. Birde ona ummadığı yerden rızık verir.»**

(Talak sûresi, 2-3)

Bir hadisi şerifde şöyle buyurulmuştur :

«**İnsanlar üzerine öyle bir zaman gelecektirki, o günde dînâr** (altın) **ve dirhem** (gümüş) **den başka hiç bir şey menfaat vermez.»** (Mirkat, C. 5, 82)

Ulemâ ve meşayihi kiramdan **Süfyâni Sevrî** (R.A) de şöyle diyor : «Erbabı hal ve erbâbı takva indinde, daha evvel mal kerih görülürdü. Fakat bugün mûminin cenneti (ve îmanın bekcisidir).

— Eğer şu (elimizdeki) dînarlar (altınlar ve paralar) olmasın, bu melikler (padişahlar, emirler ve âmirler) bizi mendillerinin kiri yerine indirirler.

— Binaenaleyh bir kimsenin elinde altın, ve gümüş gibi mallardan bir şey bulunursa, onu ıslah etsin(onu korusun ve helal ticâretle artırsın). Zira bulunduğumuz zaman, öyle bir zamandırki, ihtiyac olduğu zaman, dînine sarf edeceği ilk şeydir.» (Mişkat şerhi Mirkat, C. 5, 82)

Bu açıklama ve hükümlerden anlaşılmıştırki, kişi ilme çalışırken rızayı ilâhiyi tahsil gâyesi ile çalışacaktır. Dünya ve dünhalık gâyesi olmayacaktır. Fakat ilme çalışırken veya ilmi öğretirken dünya malından zuhur eden nîmetler veya her hangi bir sebeble malın ilim sahibine gelmesi, ilmin dünyalığa değil mal ve dünyanın ilme tâbî olma hâlidirki, bu bir nevi maddenin mânâya tâbi olması hâlidir. Çünkü dünyaya hizmet edene, dünya meşakkat ve sıkıntı olur. Dîne hizmet eden kimseyede, Dünya hizmet eder.

Hâlikı zülcelâle isnad edilen eserde : «**Ey dünya! bana hizmet edene, hizmet et ve sana hizmet edene, meşakkat ol.»** vârid olmuştur. (Elmedhal, C. 3, 316)

Madde, mânâsız ve mânâda maddesiz, âhiret dünyasız ve dünya âhiretsiz olmayacağına göre, normal bir haldir. Ruh ile bedenin bir birlerine bağlı olması gibidir.

Netekim büyükler bir sözünde şöyle demişlerdir :

«**Dünya, âhiretin tarlasıdır.»**

Bir kimse, ilme çalışacağında mutlaka iyi niyyete sâhib olub, sâde ve sâde dünyalık maksadı ile olmamlıdır. İyi niyyetle ilme çalışmayıb, sırf dünyalık için ilim tahsil eden kişinin ilmi lehine değil, aleyhine olur. Bu takdirdede îzâhına çalışdığımız had'si şerifde belirtildiği üzere cehennemi boylar.

Şârih **Aliyyülkârî** merhum aynı hadîsi şerifin altında şu satırlarıda yazmaktadır.

«**Hasanı Basrîden rivâyet olunmuştur. Hasanı Basri** (R.A) **bir şahsı ipin üzerinde oynar gördü. Hemen dediki :**

«Elbette bu adam, bizim ashabımızdan hayırlıdır. Zira bu adam, dünyayı dünya ile yiyor. Bizim ashabımız (ilim adamlarımız) **ise, din ile dünyayı yiyorlar.»** (Mirkat, C. I, 235)

Evet ipi sekerek veya ipin üstünde zatı sungur gibi yürüyerek oynayan adam, bu yolla para alırsa, dünyalığı, dünyalık oyun ve emekle kazanıyor. Fakat dîne hizmet için ve Allahın rızasını tahsil gâyesiyle olması gereken ilmi, dünyaya âlet eden kişi, elbet daha kötüdür. Böyle olanlarımızı Allah ıslah etsin. Amin.

٢٢٨ — (٣١) وعن ابن مسعود، قال: قال رسول الله ﷺ « نَضَّرَ اللهُ عَبْداً سَمِعَ مَقالَتي فَحَفِظَها وَوَعاها وَأَدَّاها؛ فَرُبَّ حامِلِ فِقْهٍ غَيْرُ فَقيهٍ، وَرُبَّ حامِلِ فِقْهٍ إلى مَنْ هُوَ أَفْقَهُ مِنْهُ. ثَلاثٌ لا يُغِلُّ عَلَيْهِنَّ قَلْبُ مُسْلِمٍ: إخْلاصُ الْعَمَلِ لِلّهِ، وَالنَّصيحَةُ لِلْمُسْلِمينَ، وَلُزومُ جَماعَتِهِمْ، فَإنَّ دَعْوَتَهُمْ تُحيطُ مِنْ وَرائِهِمْ » . رواه الشافعي والبيهقي في المدخل .

٢٢٩ — (٣٢) ورواه أحمد ، والترمذي، وأبو داود، وابن ماجه، والدارمي، عن زيد بن ثابت. إلاّ أنّ الترمذي ، وأبا داود لم يذكرا : «ثلاث لا يغل عليهن» إلى آخره .

Tercümesi :

228 — (31) **İbni Mes'ud** (R.A) **den mervîdir, dedi :**

Resûlüllah (S.A.V) **buyurdu :**

«Benim sözümü işitip hıfzeden, kalbine yerleştirmiye devam eden ve o sözümün icabı ile amel eden kulun huyunu ve yüzünü Allâhü teâla güzelleştirip süslendirsin; Binâenaleyh ilmi fıkhı (İslam hukukunu ve şeriat ilmini) **hâmil olan pek çok kimse,** (âmil olmadığından) **fakıh değildir. Ve ilmi fıkhı hâmil olan pek çok kimsede, kendisinden daha fakıh kimseye ilmi fıkhı tâlim ve tebliğ eder.**

— Üç haslet vardırki, bu üç haslet müslümanın kalbini ve hile hâinliğe sevk etmez (onlarda şunlardır);

a) Allah için amelin ihlaslı olması,

b) Müslümanlar için hakkı tavsiye ve nasihatda bulunmak,

c) Ve Müslümanların Cemâatına sarılıb ayrılmamaktır. Zira müslümanların duaları, kendilerinden başkalarını îhâta edib kablar.»

(Hadîsi, Şâfiî ve Beyhakî medhalinde rivâyet etmiştir.)

229 — (32) Bu hadîsi, Ahmed, Tirmizî Ebû Dâvud, ibni mâce ve Dârimî Zeyd bin Sâbitden rivâyet etmiştir. Ancak Tirmizî ve Ebû Dâvud, hadîsi şerifin aşağısında; Üç haslet vardırki, bu üç haslet müslümanın kalbini hile ve hâinliğe sevk etmez...» Cümlesinden sonuna kadar devam eden kısmını zikretmemişlerdir.

٢٣٠ — (٣٣) وعن ابن مسعود ، قال : سَمِعْتُ رَسُولَ الله ﷺ يقول: «نَضَّرَ اللهُ امْرَأً سَمِعَ مِنَّا شَيْئًا فَبَلَّغَهُ كَمَا سَمِعَهُ ، فَرُبَّ مُبَلَّغٍ أَوْعَى لَهُ مِنْ سَامِعٍ » . رواه الترمذي وابن ماجه .

٢٣١ — (٣٤) ورواه الدارمي عن أبي الدرداء .

Tercümesi :

230 — (33) İbni Mes'ud (R.A) den mervîdir, dedi :

Resûlüllah (S.A.V) den işittim, diyordu :

«Allâhü teâla, bizden bir şey işidibde işittiği gibi başkasına tebliğ edenin yüzünü nurlandırsın, tebliğcinin pek çoğu işiten kimseden hıfzeder.»

(Hadîsi, Tirmizî ve ibni Mâce rivâyet etmiştir.)

231 — (34) Bu hadîsi, Dârimî Ebidderdâdan rivâyet etmiştir.

İ Z A H A T

Hadîsi şerifde, Resûlü ekrem efendimizden sözü, fîli ve takrîri gibi sünnetlerden bir şeyi bizzat veya bil vâsıta işiten bir kimse, işittiğini olduğu gibi başkasına tebliğ ederse, o kimsenin yüzü, nûru ilâhi ile nurlanması taleb ediliyor. Efendimiz, bir üstteki hadîsi nebevîdede çok câzib dua ve beyanda bulunmuştur. Her iki hadîsin kısa izahını yapmaya çalışalım.

Yani, Peyğamberimizin hadîsini duyan ve bilen bir kişi, onu başkasına nasihat ve tebliğ yolu ile öğretirse, Allâhü teâla o kimsenin yüzünü belli bir şekilde güzelleştirerek nurlandırsın ve sürürlandırsın, demektir. Çünkü o kimseye Allâhü teâla iyiliği ve hayrı başkalarına dileme ilmini ve mârifetini nîmet olarak ihsan etmiştir. Bu haliyle dünyada insanlar arasında takdîre değer bir mertebeye erişmiştir. Ahiretdede, cenâbu hakkın lutfu ihsanına lâyık bir kul olmuştur.

Böyle iyi niyyetli, güler yüzlü, tatlı sözlü, insanların hayrını dileyen bir kişiyide, hem Allâhü teâla sever ve hemde Peyğamber efendimizin kıymetli duasına mazhar olarak, yüzü nurlu ve sürurlu olur.

Denildiki, Burada (Hadîsi şerifde) ki güzellik ve sürurdan murad: Kadri kıymet ve mertebe, demektir.

Netekim bir sözde : **«İhtiyaçlarınızı, yüzleri güzel** (güler ve beşiş yüzlü) **olanlardan taleb ediniz.»** Şeklinde gelimştir. (Mirkat, C. I, 236)

Yani, ihtiyaçlarınızı, insanlardan kadru kıymet sahibi, hal ve ahvaldan anlayan, kadir Şinas kişilerden isteyiniz. Zira böyle kişiler, insanların hafızalarını yenileştirir, dînin güzelliğini nakleder ve insanları dâvet ettiklerine kolayca çekebilirler. Aynı zamanda ihtiyaç arzedenlerin isteklerini imkan dahilinde iyi karşılarlar ve icra edib iş bitirirler.

Denildiki : Allâhü teâla Resûlünün duasını kabul etmiştir. Zira bu duanın semeresi olarak ehli hadîsin yüzleri, insanların en güzel yüzlüleri ve en güzel heyetli oldukları görülmektedir.

Süfyan bin uyeyne (R.A) den Mervîdir, dediki :

«Hadîsi şerif taleb eden her hangi bir kimsenin yüzü, maddeten ve mânen mutlaka en güzel şekildedir.» (Mirkat, C. I, 236)

Resûlü ekrem efendimizin mubârek duasının hak tarafından kabul edildiğini bizde gördük ve hâlâda görmekteyiz. O yaşlı başlı gerçekden din direği menzilinde âlim ve ilmi ile âmil din mucâhidi üstadlarımızdan, hakkı râzî olacağı şekilde dîni yaymaya ve halka öğretmeye yılmadan devam eden nasîhatcı üstadlarımızı ve büyüklerimizi, hep nur yüzlü ve dînî bir oteriteye sâhib heybetli, sevilen ve sayılan kişiler olarak gördük. Ne mubârek zatlardıki, hiç fark gözetmeden ve hiç korkmadan islâmı tebliğ ederler ve tebliğ ettiklerinide yaşarlardı.

Halbuki onlar, büyük bir yıkımdan ve fitneden çıkıb gelmişler. Hayatlarında anam babam günleri yaşamışlar, yinede dînî irşada devam etmişler ve o günün zâlimlerine, dînin hükümlerini eksiksiz bir şekilde duyurmaya çalışmışlar. Hayat memat hadîseleri iledde karşılaşmışlar, yinede hakkı söylemekten yılmamışlar. Bu büyüklerin dîni yaymak ve hakkı dikmek emeliyle öyle yapmaları, dünyada en güzel yüzmlü, nurânî bir heyet ve heybetle yaşamalarına ve âhirettede Peyğamberlerden sonra Allâhın indinda en kıymetli ve en çok iltifat ve yetgi verilecek muhteremlerdir.

Kıyâmete kadar bâkî ve dâim olacak dinimizin, millet ve memleketimizde devam etmesi için, dinîmize ihlasla bağlı ve inandıklarını

yaşayarak dîni mübîni islâmı yayan ve yayacak olan gerçek din mücâhidlerinin devam etmesini, yüce mevlâdan niyaz ederiz. İnşaallâh mubârek Peyğamber efendimizin duasının kabulu gibi, bizim duamızın kabulünüde yüce mevlâdan umud eder bekleriz.

Nasîhat : İrâdetülhayri, lilğa.ri-Hayrı, başkasına tavsiye edib dilemektir.

Dînin dâim ve kâim olması, nasîhat ve irşada bağlıdır. Bir millet ve memleketde dînin yaşaması ve dünyevî uhrevî seadetin sağlanması, yine nasihat iledir. Onun için, müslümanların ruhlarına hitap eden, cehâletden kurtaran, hak ve hukûku i ldirib yaşatmaya çalışan, hakkın tebliğci mürşidlere çok ve çok ihtiyac vardır. «İyi söz, yılanı deliğinden çıkarır» kabilinden nasîhatcılar en sevimli kişilerdendirler.

Nasîhat ve irşadın lüzum ve faidelerini beyan eden, âyeti kerime ve hadîsi şerifden bâzılarının meallerini zikredelim.

Nasîhatın mûminlere fayda vereceğini beyan eden âyet meâli şöyledir :

« (Habîbim!) **Sen, kur'an ile nasîhat et, zira elbetde nasîhat mûminlere fayda verir.»** (Zariyat sûresi, 55)

Nasîhat ve öğüdün fayda vereceklere, nasihat etmek gerektiğini beyan eden âyet meâli :

«O halde (Habibim!) **eğer nasîhat fayda verirse, hemen nasîhat et.»** (El'âlâ sûresi, 9)

Bu âyeti kerimenin tefsirinde şu manâlarda vardır :

«Nasîhat fayda vermesede, hemen nasîhat et.»

(Celâleyn ve Hâzin)

Diğer bir ifâdede şöyledir :

«Nasîhat ve öğüt fayda verdiği müddetce, nasihat ve öğüd ver.»

(Hâzin)

Allâh için, din için nasîhatda bulunmak bir emri bilmâruf ve nehyi anil münker olması hasebiyle, Akâid kitablarından, «Celâl» adlı eserde şöyle yazılmıştır.

«Mârufu (iyiyi ve doğruyu) emretmek, emrolunacak şeye tâbidir. Binaenaleyh eğer emrolunacak şey vâcib ise, emretmek vâcibdir. Eğer emrolunacak şey mendüb ise, emretmek mendübdür (şerhde haram olan münkerin nehyi vâcibe, mekruh ise, mendübe ircâ edilmiştir.)

— Ve bu iyiyi emretmenin (keza kötüden nehyetmenin) şartı, o vazîfe yapıldığında fitneyi mûcib olmamak ve söylenenin kabul edileceği zannedilmektedir.»

Hayatî bir tehlike olması muhakkak olan veya kabul edilmeyeceği zannı gâlib olan hükümleri tebliğ etmek, vâcib değildir. Belkide çekinib susmak lâzımdır. Bu husûsu belirten yukardaki El'âlâ sûresinin dokuzuncu âyeti kerime gibi âyeti kerime ve hadîsi şerifler vardır. Fakat böyle olmakla berâber, din, nasîhatla kâim ve dâim olduğu için, her müslüman haddini aşmadan vazîfesini yapmakla mükellefdir.

Nasihat ve öğüdde bulunan kişilerin mutlaka kendilerinide unutmamaları gerektiğini beyan eden âyet meâlide şöyledir :

« (Ey nasîhat ve öğütcüler!) **siz, insanlara iyiliği** (gerçeği ve doğruyu) **emredersinizde kendinizi unuturmusunuz?. Halbuki kitapda okursunuz. Hâla aklınızı başınıza almıyacakmısınız?.»**

(Bakara sûresi, 44)

Hâdîmî merhum «**Eyyühel veled Şerhi**» adlı eserinde **Gazâlî** merhumdan naklen şu satırları yazıyor :

«**Artık Îsâ aleyhisselâma Allâh tarafından denileni iyi düşün :**

«**Ey meryemin oğlu! Nefsine vaaz et. Eğer nefsin ettiğin vaazu nâsihatı kabul ederse, hemen insanlarada vaazu nasihat et.**

— **Şâyet nefsin vâazu nasîhatı kabul etmezse, Rabbinden utan.»**

— Bu sebebden için denilmiştirki :

«Vazu nasîhatların en güzeli, ey nasîhatcı! evvela kendi nefsine nasihata başlayıb, o nasihatiyin icrasını yapmandır.»

(Yazma eyyülhelveled Şerhi, 37)

Gazâli merhumda diyorki; Böyle olmakla berâber, bir kimse, nasîhat etme ile vazifelendirilmekle ibtilâ olunursa, konuşulan kelime ve ibârelerde güçlükler, rumuzlu ve efsânevî asılsız sözlerden uzak, dinleyiciyi sıkmayacak, rahatça anlayabileceği hak ve doğru sözleri en açık ifâde ile yapmak,

— Birde vazu nasîhatda bulunan kişinin gâyesi, hak rızası olmalıdır. Vaazında halkın teveccühünü kazanıp meclisde halkı çoşdurmak, heyecanlandırarak yaka paçalarını açıb bağırıb çağırma gibi halleri sağlayarak insanları dünyaya meylettirme arzusu ve gâyreti olmamalıdır. Mâsiyetten îtâata dâvet etmelidir. Hırs ve tamâdan uzaklaşıb hakka ve takvaya çağırmalıdır. Kötü ahlakdan iyi ahlaka ve dünyadan âhirete yöneltib âhiret sevgisini sağlamalıdır.»

Hak tavsiye eden kimseler, aslında evvela kendisi amel edib sonra halka tebliğ etmelidirler. Fakat bâzı hallerde kendileri yapmazlar, yinede nasihata devam ederler, İnsanları, dinden nefret ettirmeyib rağbet etmelerini sağlamalıdırlar.

Meselâ : Maddeten fakir olan din adamları, zekat ve hac farîzasını işlemedikleri halde, bu mes'eleler hakkında nasîhat ederler ve etmek mecbûriyetindedirler. Öyle ise, din adamı ve nasîhatcı kişiler, mümkin olanları kendileri işleyib ondan sonra başkalarına tavsiye etmelidirler. Şâyet kendileri işleme imkânına sahîb olmazlar veya ihmalcılıklarından dolayı işlemezlerse, yinede nasîhata devam etmeleri câizdir. Ancak nasîhat etmeye yetgi ve kâbiliyyeti olmayanlar, yapamazlar.

Bir hadîsi şerifde şöyle buyurulmuştur.

«İnsanlara hüküm beyanını, Ancak emir veya vazîfeli memur veya cidalcı (çekişgen) **kimse yapar.»**

Dînin nasîhatdan ibâret olduğu bir hadîsi nebevide şöyle buyurulmuştur :

«Din, nasîhattır. Din, nasîhattır. Din, nasîhattır.»

— Üç sefer söylenen bu sözden sonra ashâbı kiram sordular :

«Ya Resûlellah! kim için nasîhatdır?»

— Resûlüllah (S.A.V) **buyurduki :**

«Nasîhat, Allâh için, kitabı için, Resûlü için, müslümanların imamları (reisleri ve âmirleri) **ve bütün avamları içindir.»**

(Müslim, Akkirmâni, 217)

Allâh için nasîhat, Alâhü teâlanın zâtı ilâhi ve sıfatı ilâhilerine inanıb, kemal sıfatlarla muttasıf ve noksan sıfatlardan münezzeh olduğu, onun emirlerine itaat, nehiylerinden kaçınmak sûretiyle, kulluk yapmanın yollarını beyan etmektir.

Kitabı için nasîhat ise, Kur'anı kerimin Allâh kelamı olduğuna inanmak sûretiyle hükümlerine sadâkatla bağlanıb amel etmenin luzûmunu, o kitabı okuyub hiç bir hükmüne muhâlefet edilmemesi gerektiğini tavsiye etmektir.

Resûlü için nasihat, onun hak tarafından elçi olarak gönderildiğini tasdik edib, getirdiği bütün hükümleri İtirazsız kabul edib buyruklarına sarılmayı, onun sünnetlerine ve ehli beyt ile ashabdan olan ümmetine sevgi ile bağlanıb her hak ve hükme riâyet etmenin luzûmu gibi hükümleri belirtmektir.

Emirler ve insanlar için nasîhat ise, onların hakka riâyet etmelerine yardımcı olub îkâz etmek, iyi ve mâruf olan emirlerine itâat edib bağlantı ve irtibata devam etmek, kötü olan emirlerine itâat etmeyib onları kötülüklerden kaçındırmaya çalışmak, iyi yolda müslümanların kalblerini o emirlere ülfet ettirmek, onlara hak ve adâlet üzere

hüküm vermesini sağlamak ve zulmün ve zâlimlerin fena âkibetlerini telkin etmek gibi nasîhatlarda bulunmaktır.

Evet hak ve hakîkatı tâlim ve telkin eden nasîhatcı kişiler vâr oldukça, dîn, îman, islâm şerîat, millet, islâm cemâatı ve o cemaatın yaşadığı vatan ve devletde vâr olur. Bu sebble dîni tebliğ edici gerçek mücâhid ve mürşidler, bir milletin temel taşı, ruhlarının nûru ve fikirlerinin hayatıdır.

Böyle mücâhidler, Kur'anı kerimde şu âyetle takdir ve tafsif ediliyor :

«**Onlar** (Allâhın sevgilileri), **Allâh yolunda cihâd ederler ve hiç bir kınayanın kınamasından** (dedikodusundan) **çekinmezler. Bu Allâhın lutfu ihsânıdırki, onu kime dilerse ona verir. Allâh ihsânı bol olan ve en çok bilendir.»** (Mâide sûresi, 54)

Diğer bir âyeti kerime meâli şöyledir :

«Ey îman edenler! Allâhdan korkun. Ona yaklaşmaya vesîle arayın ve onun yolunda cîhad edin, tâkî muradınıza eresiniz.»

(Mâide sûresi, 35)

İslâm cemâatını toplayıb birlik halinde dîne, millete, devlet ve vatana hizmet etmenin en güzel yolu nasîhat ve irşaddır. Tatlı dil, yapıcı ve hakkı dikici, bâtıl ve hurâfeleri yıkıcı, islâm cemaatını hakkın etrafında toplayıcı, her türlü tefrikadan ve tefrikacılıktan uzak, **«Yedüllâhi Alelcemaati-Allâhın kudret ve yardımı müslüman cemaatın üzerindedir.»** Hadîsini yaşatán, birleştirici ve sevişmeyi temin eden hak dellâlı mücâhidler; Kur'anın medhü senâ ettiği mürşidler, önderler ve Peyğamber vârisleridirler.

«Nasihatcıda, güler yüz, tatlı söz ve ağlar göz olmalıdır.» denilmiştir.

Bu yolun önderi ve baş kumandanı, sevgili Peyğamber sallallahü aleyhi vesellem efendimizede, cemaatı müslimîne öğüt vermesi husûsunda halıkı zülcelal bir âyeti kerimesinde şöyle buyurmuştur :

«**İşte** (Habibim!) **sen, Allâhdan bir esirgeme sâyesindedirki, onlara** (Ashâbına) **yumuşak davrandın. Eğer** (farâza) **sen, kaba ve katı yürekli olsaydın, muhakkak onlar etrafından dağılıb gitmişlerdi.»**

(Alî İmran sûresi, 159)

Öğüt vermenin üslüb ve metodlarını belirten diğer bir âyeti kerimedede şöyle buyurulmuştur :

« (Ey habîbim!) **İnsanları, Rabbiyin yoluna hikmetle** (hakkı açıklayan ve şüpheleri gideren sağlam delil ile) **ve güzel öğütle dâvet et ve onlarla mücâdeleni en güzel yol hankisi ise, onunla yap..»**

(Nahl sûresi, 125)

Hak dâvetcisi ve din tebliğcisi kimselerin, dâvet ve nasîhatlarının en iyi yol ve amel olduğu bir âyeti kerimede şöyle beyan edilmiştir :

«(İnsanları) **Allâha dâvet eden ve** (kendiside) **iyi amelde bulunan ve ben elbette müslümanlardanım, diyen kimseden daha güzel sözlü kimdir?»** (Fussılet sûresi, 33)

Bu son âyeti kerimede, müezzin, imam-hatip, vâiz, müfti, Kur'an muallimi, dîni öğretip tebliğ eden her hanki bir müslümanın, en iyi ve en güzel söz, amel ve davâda bulunduğu beyan buyurulmaktadır.

Öyle ise ey din dâvetcileri meslekdaşlarım ve ey müslüman kardeşlerim! Bu kıymetli ameli ve o amel ile meşkul olanları, takdir edelim. Îmanımızın iktizasını yapalım.

En neticeli ve uyarıcı öğütlerden biriside, ölümdür. Bir hadîsi nebevide Resûlü Ekrem (S.A.V) efendimiz şöyle buyurmuştur :

«Vâiz yönünden ölüm kâfidir.» (Tabarânî, kenarlı Berîka, C. 2, 155)

Bu hadîsi şerifin hükmü, beşer hayatında çok görülmüştür. Hâlâ da görülmektedir. Pek çok azgın ve zavallı ahlaksızlar, kendi yakınlarından ölen olunca, îkaz olub, ıslahı nefis yapanlar görülmektedir.

Ölümden ve ölenlerden ibret alıb, ıslahı nefis yapmaya çalışanlarda olmuştur.

Meselâ : Emevî halîfelerinden **Ömer bin Abdul'aziz** merhum, bâzı âlimlere bana nasîhat edin, dediği zaman : Alimler demişlerdirki :

«Sen, halîfesin, mutlaka öleceksin.»

—Halife, nasîhatı bana ziyâdeleyin, diyor :

— Bâzı bilginlerde diyor :

«**Ademe** (aleyhisselâma) **kadar babalarından hiç bir ferd kalmamıştır, mutlaka ölümü tatmıştır. Binâenaleyh senin nevbetinde** (ölüm sıranda) **mutlaka gelecektir.**

— İşte bu cümleyi duyan halîfe **Ömer bin Abdül'aziz** (R.A) ağlamıştır.» (Kenarlı Berîka, C. 2, 155)

Şu halde mûmin; nasîhat eden âlimden, ölümden, ana babanın ve büyüklerin öğütlerinden, bela ve musîbet ibtilasının derslerinden îkaz olub uyanmalıdır. Aksi takdirde cehennem ateşi ile cezalandırılır. Çünkü dünyadaki öğüt ve nasîhatcılardan îkaz olub uyanmayanların, en son terbiye ve öğüt yeri, Cehennem ateşidir.

Cenâbu hak, bütün mûmin kardeşlerle bizleri, bu elim azabdan korusun. Amin.

٢٣٢ – (٣٥) وعن ابن عباس، رضي الله عنه، قال: قال رسول الله ﷺ: « اِتَّقُوا الْحَدِيثَ عَنِّي إِلاَّ مَا عَلِمْتُمْ، فَمَنْ كَذَبَ عَلَيَّ مُتَعَمِّداً فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ » . رواه الترمذي

٢٣٣ – (٣٦) ورواه ابن ماجه عن ابن مسعود وجابر، ولم يذكر: « اِتَّقُوا الْحَدِيثَ عَنِّي إِلاَّ مَا عَلِمْتُمْ »

Tercümesi :

232 — (35) **İbni Abbas (R.A) dan mervîdir, dedi :**
Resûlüllah (S.A.V) buyurdu :
«Benden hadis rivâyetinden kaçının, ancak hadîsin, hadis olduğunu bildiğinizi rivâyet ediniz. Zira bir kimse, benim üzerime bilerek yalan söylerse, o kimsenin varacağı yer, cehennemdir.»
(Hadîsi, Tirmizî rivâyet etmiştir.)

233 — (36) **Bu hadîsi, ibni mâce; ibni mes'ud ve câbirden rivâyet etmiştir, fakat hadisde : «Benden hadis rivâyet etmekten kaçının, ancak hadisin, hadis olduğunu bildiğinizi rivâyet ediniz.» Cümlesini zikretmemiştir.**

(Not : Bu hadîsi şeriflerin, bir nebze îzahatı, birinci cildde ve bu cildin baş tarafında 198-199 hadîsi şeriflerde zikredilmiştir.)

٢٣٤ – (٣٧) وعن ابن عباس، قال: قال رسول الله ﷺ: « مَنْ قَالَ فِي الْقُرْآنِ بِرَأْيِهِ فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ» . وفي رواية : « مَنْ قَالَ فِي الْقُرْآنِ بِغَيْرِ علم فَلْيَتَبَوَّأْ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ» . رواه الترمذي .

Tercümesi :

234 — (37) **İbni Abbas (R.A) den mervîdir, dedi :**
Resûlüllah (S.A.V) buyurdu :
«Bir kimse, Kur'an hakkında (Kur'anı kerimin hükmünde) **kendi reyi ile hüküm beyan ederse, o kimsenin varacağı yer, cehennemdir.»**

Diğer bir rivâyetde:

«**Bir kimse, Kur'anda** (Kur'anın hük... ...gisi **olmadan derse** (hüküm verirse), **Mak'adını** (oturak ve minderini) **cehenneme koysun** (varacağı yer cehenemdir).»

(Hadîsi, Tirmizî rivâyet etmiştir.)

Î Z A H A T

Yani, her hangi bir kimse, luğat ehlinin, Şer'i şerîfe mutabık arabca kavâid, tefsir, fıkıh, hadis, sebebi nuzul, nâsıh ve mensuh gibi ilimlerin ehillerinin nakıl ve beyanlarını araştırıb öğrenmeden, kendi nefsinin arzusuna göre Kur'an âyetlerine mâna verir ve hükümler çıkarırsa, nakla uygun olmayacağından kendi reyinde hata ve yanlış hükümde bulunur. Çünkü, aklın, kendi başına hakikatları doğru bir şekilde anlaması, imkansızdır. Yanlış hüküm veren böyle kişinin varacağı, yer, hadîsi şerifde belirtildiği üzere, cehennemdir.

İşte bu sebebden Kur'ana mâna verib hüküm beyan edecek kimse, mutlaka arabî luğat, sarf, nahiv, mantık, maâni, beyan, bedî, tefsir, fıkıh, hadîs ve bunların usullarını bilmesi gerekir. Bilhassa nurlu asrın ve onu tâkib eden asırların müctehidlerinden ashab, Tâbiîn ve tebe-i tâbiînden olan müfessir, muhadis ve fakihlerin nakıllarını ve beyan ettikleri hükümlerini, iyi öğrenib âyeti kerimelere mâna verib hüküm beyan etmekte isâbetli olmasını sağlamalıdır.

Selefi sâlihînin bilgilerine ve Kur'an diline vâkıf olmayan kimse, Kur'an kıssalarını, müteşâbih âyetleri ve Kur'an ahkamlarını hakkı ile bilib isâbetli beyanda bulunamaz.

Bu îzâhatın daha genişi, birinci cildin 195, hadîsin îzah bölümünde zikredilmiştir.

٢٣٥ – (٣٨) وعن جُنْدُب، قال: قال رسول الله ﷺ: « مَنْ قال في القُرْآنِ بِرَأْيِهِ فَأَصَابَ فَقَدْ أَخْطَأَ ». رواه الترمذي، وأبو داود

Tercümesi :

235 — (38) **Cündüb** (R.A) **den mervîdir, dedi :**

Resûlüllah (S.A.V) **buyurdu :**

«Bir kimse, Kur'an hakkında kendi reyi (kendi görüşü) **ile hüküm beyan ederse, isâbet etse dahî, elbette o kimse hata etmiştir.»**

(Hadîsi, Tirmizî ve Ebû Dâvud rivâyet etmiştir.)

Î Z A H A T

Râvî Cündüb (R.A), kendisi **«Cündübül hayr»** lakabı ile lakablanmış ve künyesi Ebû Abdillahdır. Bağlı olduğu silsile ve sülâle, Cündüb bin Abdillah bin Süfyan elbecelî el'alakî veya el'alefî dir.

Becîle kabîlesinin bir batnı olan alaka aşîretindendir. Peyğamber efendimizin ashabındandır. Kırk üç (43) hadîsi şerif rivâyet etmiştir. Cihad maksadı ile bir zaman kûfeye gelmiş, sonra Basraya geçmiştir. Oraya **mıs'ab bin Zübeyr** ile berâber girmiştir.

Kûfe ve Basra tâbiîninden pek çokları, bu zatdan hadis rivâyet etmiştir. Bu cümleden olarak **Hasanı Basrî ve ibni Sîrîn** Hazretleri hadis rivâyet etmişlerdir. **Mis'ab bin Zübeyr** (R.A) ın fitnesi ânında vefat etmiştir. Allah ondan razî olsun.

Hadîsi şerife, çok dikkat etmek gerekir. Zira şerîat ilmini anlayabilecek bir ilmî bilgisi olmayıb, sâde kendi görüş ve düşüncesi ile Kur'ana mâna verib hüküm beyan eden kimse, rey ve hükmü isâbetde etse, yine kat'iyyet ve kesin bilgi ile hüküm verilmediğinden hatalıdır. Tahmînî, kararlamaya ve zekâya dayanılarak verilen hüküm, çok büyük günah ve tehlikelidir.

Bir üstdeki hadîsi şerifin îzah bölümünde bir kısmının isimlerini saydığımız ilim dallarının, en az onbeş (15) adedini bilmek gerekir. O onbeş ilmin isimleri şöyledir :

«Lüğat, sarf, nahiv, iştikak, meânî, beyan, bedî kıraat, esbâbı nuzul, kıssalar, Nâsih, Mensuh, fıkıh, hadis, ve tefsir ilmi ile bütün ilimlerin bir ilâhî bağışla olmasınıda bilmektir.»

İşte bu saydığımız ilimlere vâkıf ve âlim olan her bilgin kişi, Kur'ana mâna verib tefsir edebilir. Bu bilgilere sahib oldukdan sonra Kur'anı kerîm âyetlerine mâna verib tefsir ettiğinde, isâbet ederse, iki sevab alır. Hata ederse, bir sevab alır. Yani, Şer'i hükümlerin istinbâtında müctehidlerin ictihadları karşısında aldıkları ecir gibi, ecre nâil

olur. Çünkü bütün ilmî gayreti ile çalışıb emek sarfetmiştir. Hakkın ızharı için sıkıntılara mâruz kalmıştır. Böyle oluncada, ilâhî ecre nâil olmak, hakkıdır.

Evet ilmî otoriteler, Kur'anı kerime mâna verib tefsir edebilirler. İlmî otoriteye sâhib olmayanlarda, bildikleri ile amel eden ilim sâhiblerinin tefsirlerini okuyub onların beyanlarını nakledib açıklamalıdırlar.

Tâkib edilecek yol ve hakikat böyle iken, bulunduğumuz asırda pek çok sivri akıllı, ilim zırhına bürünmüş câhillerin ahkam keser davranış ve iddiâlarına şâhid olduk ve hâlâda oluyoruz.

Kur'an âyetlerine kendi rey ve görüşlerine göre mâna verenler olacağını bilen Peyğamber efendimiz, îzahına çalışdığımız mubârek sözü gibi pek çok sözler buyurmuştur.

Kur'anın lafız ve mânasına hiç muvafakat etmeyen ve münâsebeti olmayan tevillerle mâna verenler, zaman zaman görülmüştür.

Meselâ : Râfiziler (Şîîler), sûre-i Rahmanda **«Elbahreyn»** kelimesini, **«Ali ve Fâtıma»** olarak tevil etmişler. Keza yine aynı sûrede, **«Ellûlü-ü vel mercan»** kelimesinide **«Hasan ve Hüseyin»** ile tevil etmişlerdir. Bunların bu tevilleri, nefislerinin arzusuna uyub câhillik ve ahmaklıklarından başka bir şey değildir. (Kezâ, bak, Mirkat, C. I, 240)

Bunlar gibi arzu ve emellerine göre, âyeti kerimelere manâ veren câhillere, günümüzde pek çok rastlanmaktadır.

Yüksek mevkîde bulunan ve kendisini ehli takvadan sayan câhilin birisi, Âraf sûresinin yüz yetmiş dokuz (179) uncu âyeti kerimede insan ve cinnîlerden kalbleri olub anlamazlıkdan gelen, gözleri olup görmezlikden ve kulakları olup duymazlıkdan gelenlerin cehennem için yaratıldıkları beyan buyurulan âyeti kerimeye :

«Efendim bizler ne yaparsak yapalım. Biz cehenneme gitmeyeceğiz.. Allâh bizi ateşe atmayacaktır. Çünkü Allâhü teâla kitabında cehenneme atmak için âhiretde yeniden kalbsiz, gözsüz ve kulaksız insanlar ve cinnîler yaratacaktır... gibi» Câhilce mâna verib hüküm beyan ediyor.

Bu sapığın beyanı her yönüyle yanlış ve batıldır. Zira suçsuz yeni yaratılacakların azablanmasında hâşa Allâhın zulum yapmasından bahsediyor.

Şamda bir zatdan dinlemiştim, diyorduki :

«Bizim burada bir zındık dede vardı, yer yüzünde yaşayan bütün insanlar cennete girecektir. Çünkü insanlar keremli ve şerefli olarak

yaratılmıştır... gibi... ifâdeler de bulunur ve delil olarakda insanların sûret ve endam bakımından bütün varlıkdan daha biçimli ve iyi şekilde yaratılışlı olduklarını beyan eden âyetleri okuyor.»

Böyle sapık ve zındık düşünceli adamlar, her asırda olmuş ve kıyâmete kadar olacaktır. Çünkü Peyğamber efendimiz, bu ümmetin yetmiş üç (73) fırkaya ayrılacağını ve yetmiş ikisinin cehennemlik olub, kendisine ve ashâbına tâbi olan tek bir fırkanın cennetlik olacağını muhtelif sözlerinde buyurmuştur.

Bu hususu beyan eden hükümlerin biraz genişi, birinci cildin 342. sahifesinde ve **«İslamda Evliya Mes'elesi ve Hârikalar»** adlı eserimizdede zikredilmiştir.

Meslekdaşlarla bir toplantıdayız, birisi geldi konuşuyor. Sözü çevirdi evirde îctihad meslesine getirdi. Günümüzde direk âyet ve hadisden hüküm çıkararak, mutlak ictihad iddiasını söyledi. Bu iddiâyı savunan aynı adam, Kur'anı kerimin âyetini yazılan not defterinden yanlış okuyordu. Ezbere değil yüzünden dahî doğru okuyacak kabiliyyet de değildi. Kur'an âyetlerinin harekeleri kaldırılsa veya harekesiz olarak yazılsa, doğru okuyamayacak kâbiliyyeteydi. Hadîsi şeriflerin mânalarını, altındaki tercümelerini okumak sûretiyle beyan ediyordu. Gözünü satırdan kaldırınca hemen ayağı kayıyor, yanlış mâna veriyordu. Bu hâliyle okumuş câhil utanmadan ictihaddan bahsediyordu.

Top yekün meslekdaşlar, câhilliğini, rezilliğini ve bu mes'eleleri konuşmaya dahi hakkı olmadığını en kesin ifâde ve beyanlarla anlatmışlardı. Kendiside o mes'eleyi açtığına çok ve çok peşiman olmuş ve özür dilemişti.

Aynı tipde ve aynı kâbiliyyetde veya bir az şeytânî bilgisi olub amel ve ahlakı sıfır denecek derecede pek çok fâsıklar, kendilerini allâme görerek, zaman zaman söz, yazı ve iddialarla bu fikri ortaya atmaktadırlar. Öyleleri varki, gûya sosyoloji, Pisikoloji ve hukukcu âlimlerinden müteşekkil bir ictihad şûrasından bahsedenler, maalesef görülmektedir.

Günümüzdeki hukukcuların, iktisadcı, sosyoloji ve pisikoloji bilginlerin pek çokları, inanç, amel ve ahlak bakımından islamla bağdaşmayacak şekildeki hal ve durumları meydanda iken, nasıl bu iddia ortaya atılıyor?. Hatta bunlardan bir çokları, islamı ve müslümanları «Şerîat ve şerîatcılar» diyerek kötüledikleri gâyet açıkdır. Müslümanları, kâfirlerden aşağı gören tipinden kişilerdirler.

Îmanın esaslarına inanmayan, îslâmın şartlarını yaşamayan, kitap ve sünnetin dillerini ve icmâ-i ümmetle kıyası fukaha hükümlerini

bilmeyen ve bu hakikatlara inançlı saygılı ve bağlı olmayan bir takım ilim zırhına bürünmüş fâsıkların ve belkide kâfirlerin, islam hakkında ictihad iddiasında bulunmaları, ya delilik, ya fesadlık, ya mülhidlik ya zındıklık ya ahmaklık ya câhillik, ya abdallık ya fasıklara dalkavukluk yapıp dinde taviz vermek veya şeytan duzaklı hak hukuk ve islam düşmanlığı yapmak olabilir. Başka nasıl îzah edilebilir?.

Asırlarca evvel geçen ve nurlu hayata günümüzden, çok ve çok yakın zamanda yaşayan, gerçekden âlim ve ilmi ile âmil olan âlimlerden imamı Gazzâlî, âmidî, ibni hâcib ve Fahruddini Râzi gibi merhumlar, mutlak ictihad hakkını kendilerinde bulamadıkları gibi, hicri dördüncü asırdan sonra ictihad yapacak kabiliyyetlerin gelmediğini ve gelemiyeceğini savunmuşlardır. Yani ictihad kapısı kapanmamıştır ve fakat ictihad yapacak kabiliyyetler gelmemiş ve gelmesi güçdür, demişlerdir.

Ashab, tâbiîn ve onlardan sonra gelen müctehidlerin yaptıkları mutlak ictihad hükümlerine, «Mes'eleyi mes'eleye ictihad etmek» her devirde olmuştur ve hâlâda olmakda ve olabileceği beyan edilmektedir.

Bu yol açık ve bu yolu anlayıb hüküm beyan etmek, ehilleri için daha rahat ve kolay olduğu ortada iken, teklikeli ve güc yolu savunmaya gerek yoktur. Hak ile meşkul olan ve hakkı savunan gerçek din âlimi, elbette bu ana cadde hâlini tâkib eder, haddini bilir. Kendini dünyada, fâsık ve fâcirlerden sakınır, âhiretdede cehennemlik olmakdan korur.

Zira günümüzde böyle mutlak ictihaddan bahsedenlerden, bâzılarını gâyet açık şekilde görmüşüzdür. Cenâbu hak Kur'anı kerimde : «**Eğer** (Faizciliğe) **tevbe ederseniz, mallarınızın başları** (hiç fazlalık olmadan ana sermayeleriniz) **yine sizindir.**» Buyurmakda iken, tutuyor, «Faiz helâl» diyerek hüküm kesiyorlar ve bu hükmü kesenler, sözde ilim adamı geçiniyorlar. Halbuki görüldüğü ve bilindiği üzere, mal, para ve emsâlini veren kimseler, hiç bir fazlalık olmadan başı başına, ölçüsü ölçüsüne aynı ana sermayesini alacaktır.

(Bak, Bakara sûresi, âyet : 279)

Yukarıda 206, hadîsi şerifin îzahat kısmında beyan ettiğimiz hac farizâsını edâ eden müslümanlara, kurbanların harem dâhili olan mina ve mekke-i mükerreme veya civarında kesilmesini açıkça beyan buyurduğu ve müctehidlerde öyle yazdıkları halde, Allâhü teâla israf olacağını haşa bilmezmiş, Peyğamberinede bildirmemişde, bu şeytan kıyaslı câhiller, bu eksikliği doğrulturlarmış! gûya!...

Yine bu tip fâsıklardan, «Ebû hanife dalâlette idi, Ebûl Hasan'el'Eş'-arî dalâlette idi ve Ebû mansûrî matûrîdî dalâlette gibi...» Cümlelerle hak yolcusu müctehid ve fakihleride tahkir ederek kötü telkinde bulunanlara, söyleyenlere ve yazanlara rastlanmaktadır. Meseleleri bizzat sorulmuştur.

Bir çok fesadlıklar karşısında susub, sanki bu müctehid zırhına bürünmüşlerden biriside âyeti kerimelerin açık hükümleri karşısında muhâlif hükümleri kesenleri, destekler ve tasdikler durumda Mecellenin, **«Mevridi nasda, ictihada mesağ** (cevaz yolu) **yoktur.»** Kanunu olan onbeşinci (15). maddesini eleştiriyor. Gûya insanın çalışmasını ve ictihad gayretini söndürürmüşde, onun için bu madde bağlayıcı imiş.

Evet mecellenin bu maddesini böyle mutalaa eden kişilerde, Kur'a-nın açık ve kesin hükümlerine muhâlif beyanlarda bulunan, makam ve mansıb için sefihlerin arzularına göre fetvâlar uyduran, sahte müctehidlerdendirler. Haksızlığın karşısında dilsiz şeytan gibi susarlar. Fakat sefihlerin nefislerinin arzularına göre dinde taviz vererek bir takım haram ve helâl hakkında hükümler keserler.

Bu kâideyi bağlayıcı demekle, Kur'anı kerimin, zina, içki kumar, yalan yere yemin, iftira, haksız adam öldürmek, faizcilik, çıplanmak, zulum ve emsâli haram ve yasaklar hakkında kesin hüküm beyan eden âyetler karşısında, şeytan kıyası yapıp gûya ictihad yapacaklar! Milleti islâmiyeyi şaşırtıp bâtıla ve belkide küfre sevk edecekler.

Keza yine beş vakit namaz, zekat, oruç, hac, adâlet, doğruluk, Emanete riâyet, bunları yapmayanların kötülükleri ve haramları işleyenlerin cezâ-î müeyyideleri gibi hükümler, Kur'anı kerimde açık bir şekilde kesin hükme bağlanmıştır. Böyle âyetler hakkında Hz. Peyğamber dahî ictihad hakkına sâhib olmadığını beyan etmiş iken, bu câhiller, utanmadan ve Allahdan korkmadan nasıl olurda kesin hüküm beyan eden âyet ve hadîsler hakkında, ictihad iddiasında bulunurlar?

İctihâd yapmaya nasıl cesaret ederler? Hayret ediyoruz. **«Elcâhilü cesûrun - Câhil, cesâretlidir.»** Denilmiştir. Sahâbe ve tâbiînden olan müctehidlerinde, cesâret edemediği kesin ve kad-î âyetler ve hadîsler hakkında ictihada kalkışmak, elbette cehâletin eseridir.

Selefi Salihînin yazmış oldukları kıymetli eserlerini okumakdan, okursa anlamaktan âcizdirler. O dev büyüklerin kendilerinin değil, kızlarının ve hanımlarının dahi karşılarında, ulûmi şer'iyyeden konuşmaya hakkı olmayacak derecde âciz, cılız ve hiç olanlar, utanmadan allâme kesiliyorlar.

Selefin tâkib ettiği ehli sünnet, yolunu yıkmak için âdetâ seferber olmuşlar. Her biri ayrı ayrı kanaldan, ayrı ayrı fikir ve iddialarda müslümanları ve körpe dimağları, mânen ve fikren zehirlemeğe veya kötü telkinlerle doğru yoldan saptırmaya çalışıyorlar. Kesin nas varid olmuş âyetler haklarında muhalif hükümlerde bulunmak, Allâh muhafaza küfür olur.

Kur'anın açık ve kesin şekilde hüküm beyan etmediği, fakat işâret, delâlet ve muktezâyi hal gibi usulda beyan edilen tevil ve tercih yollarıyla zarûret durumlarındaki mes'elelerde ictihad etmek, bütün selefin takib ettiği yoldur. Yukarda saymış olduğumuz bilgilere hâiz olan, îmanlı, ihlaslı, adâletli, hakkın müdâfi ve bildiği ile âmil olan her fakih ve şerîat âlimi, hüküm beyan etmeye, ister meseleyi meseleye kıyas yoluyla olsun, ister âyeti kerime ve hadîsi şeriflerdeki tevil ve tercihi gerektiren hallere binaen olsun, muktazâyi hâle ve zarûrete göre hüküm beyan edebilir ve fetva verebilir. Ancak bu beyan ve fetva verilen hükümler hakkında, selefi sâlihinden olan din âlimlerinin beyanı var ise, onlara dikkat edib o yola temessük etmek en doğrusudur.

Zira usul ve fıkıh kitaplarında denilmiştirki :

«Vazîfetül âvam, Ettemessükü bi akvalil fukahâ-i = avâmın vazîfesi, fakihlerin (Şerîat âlimlerinin) **sözlerine** (fıkıh kitaplarına) **temessük edib sarılmaktır.»** · (Kezâ mecâmiül hakâik, S. 305)

«Efendim biz avam değiliz, âlimiz» diyeceklerdir. Çünkü kendilerini müctehid derecesinde ve hatta onların fevkinde gören kendini bilmedik câhiller, böyle diyecklerdir. Ana kaynaklarda, müctehidlerin, mükallit ve fakihlerin derece ve mertebeleri uzun uzun yazılmıştır. Biz onlardan hulasa edilerek yazılanlardan bir kaçını kısaca nakledelim.

MÜCTEHİDLERİN TABAKALARI

«İbni abidin» adlı büyük fıkıh kitabında müctehidlerin tabaka ve dereceleri üç şekilde olduğu beyan edilmiştir.

a) **Müctehidi mutlak** (mutlak müctehid) veya müctehid fişşer'i denilerek direk âyet ve hadisden hüküm istinbat eden müctehidlerdir. Bunlar dört mezheb imam-ı gibi büyük âlimlerin koydukları esaslar ve tesis ettikleri usulların mesleklerine tâbî olan mümtaz kişilerdir.

b) **Mezhebde müctehidlerdir.** Bunlarda, imam-ı Ebî Yûsuf ve imam-ı Muhammed rahimahullahlar gibi büyük müctehid imam-ı Azam-ın talebeleridirler. Üstadlarının kâide ve usullarından hüküm istihrac ederler. Asıl kâide ve kanunda üstadlarına mudhâlefet etmezler. Ancak bâzı furûu amel mes'elelerinde muhâlefet ederler. Diğer müctehidlerin talebeleride, aynıdır.

c) **Haklarında nas vârid olmayan Meselelerde müctehiddirler** : Bunlarda, Hassaf (261), Ebî Câfer ettahâvî (321), Ebil Hasan el kerhî (340), Fahruddînî kâdıhan (593), bunların emsâli âlimlerdirler. Bunlar, ne asılda ve ne furûda muhâlefet etmeye kâdir olamazlar. Ancak bunlar, asıl ve kâidelere muvafık olarak haklarında nas vârid olmayan (kesin kaide ve hüküm beyan edilmeyen) mes'elelerde hüküm istinbât ederler (yani, mes'elelerden diğer mes'eleleri istihrac edib çıkarırlar).

Bu her üç tabaka hakkında bir nebze mâlumat, «**Akâid manzumesi**» adlı ishakı zencâni ile mâruf olan eserde vardır. Aynı eserden naklen «**Mülteka Tercümesi**» adlı eserimizin birinci cildinin baş tarafında zikredilmiştir.

FAKİHLERİN TABAKALARI

Şimdi «**İbni Abidin**» adlı eserin birinci cildinin devamında fukahanın (fakihlerin) tabakaları şöyle sıralanmıştır :

a) **Müctehidleri taklid eden fakihlerin birincisi «ashabı tahric»** tabakasıdırki, ehli tervicde denir. Bunlarda, imam-ı **kerhînin** talebesi **cassas** ismiyle mâruf **Ebû Bekir er Razî** (370) gibi büyük fakihlerdir. Bu tabakdaki zatlar, aslâ ve kat'â ictihadda bulunmaya kudretleri kifâyet etmez. Fakat asıl kaîdeleri ihâta edib kâidelerin alındığı ve dayandığı mehazları ezberleyib bildiklerinden, mes'elenin iki cîheti olub bir tarafı açıklanmayıb her iki yönünde mübhem olanın mücmel yönünü tafsil edib tercih etme kudretine sahibdirler.

Aynı zamanda bunlar, mezheb sahîbinden veya müctehid derecesinde olan ashabı kiramın birisinden hüküm nakledebilirler. **İmam-ı kerhînin tahrici** ve **Ebu Bekir er Râzinin tahrici** bu kabil eserlerdendir.

b) **Fakihlerin ikinci tabakası, «Ashâbı tercih»** dir. Bunlarda, müctehidleri taklid eden, **ebul Hasan el Kudûrî** (428) **ve Hidâye sahibi şeyhulislam Burhânuddin el Murginânî** (593) gibi Fuhûlu ulemâdır.

c) **Fakihlerin Üçüncü tabakası, «ashabı temyiz»** dir. Mukallitlerden olan bu zatlarda, müteahhirin ulemasından mûteber fıkıh metinlerinin sahibleridirki, yazdıkları metinlerde; ekva (daha kavî), kavî, zaif, zâhirî rivâye, zâhirî mezheb ve nâdir, hükümlerin aralarını temyiz edib beyan etmişlerdir.

Bunlar, kenz sahibi (710), muhtar (683), vikâye ve mecmâ (694) sahibi gibi sahih ve mûteber fıkıh metinlerinin müellifleridirler. Bu fakihlerin hal ve şanları, eserlerinde mevcut sözleri ve zaif rivayetleri nakletmemektir.

d) Mukallit fakihlerin dördüncüsü, Yukardaki yazılanların vasıf ve kudretlerine kâdir olamayan, yağlı ile yağsızı fark edemeyen ve sağ ile solu temyiz edib ayırd edemeyen, belkide geceleyin kütük kapanlar gibi, rast gele bulduklarını toplayan tipinden kimselerdir. Bunları taklit edenler ve edecekler için, tamâmen ve külliyyen helakdır.

(Keza mecmuatürresâili, -İbni Abidin, 12)

İbni Abidin Merhum **«Fetevâyı Hayriye»** isimli eserden naklen şu cümleleride yazıyor :

«Şüphe yokki, elbet bir mes'elenin râcihîni mercuhundan ve zaif ile kuvvet bakımından mertebelerinin ihtilaflı yönlerini bilmek, ilim tahsil eden' kimselerin ilmi tahsil etmeye sarılacakları emellerin en son mertebesidir.

— Binâenaleyh müfti ve kadıya farz olan; cevab vermede, tesbitli olmalı (bir delil ve kaynağa dayanmalı) ve bir şey hakkında, «helâl ve Haram» demekle, Allâha iftira etmekten korkarak rast gele vermemelidir. Hevâsına ve şehvetine tâbi olması ve büyük musîbet olan mala meyletmesi, haramdır.

— Zira kötü amel ve emeller, cesâret edilmeyecek derecede büyük bir işdir. Bu büyük kötü işe, ancak azıtmış olan bütün câhil kimselerin yapdıkları (veya yapacakları) şeydir.»

(Mecmuatürresâil=li ibni Abidin, 13)

İbni Abidin merhum **«Mecmuatürresâil S. 32»** adlı eserinde, **İmam-ı Ebî Yûsuf-un İmam-ı Azamdan** (R.A) rivâyet ettiği şu satırları yazıyor :

İmam-ı Azam rahimehullah dedi :

«Bizim sözümüzün nereden (hangi âyet, hadis ve icmadan) **aldığımızı bilmeyen kimseye, fetva vermesi helâl olmaz.»**

(Kezâ Bostanulârifin, 10)

İmam-ı Azam rahimahüllahla onun talebeleri, Ebi Yûsuf, Muhammed, Hasan bin ziyad, Züfer (R.A) ve emsâli zevâtı kiramlarda aynı hükmü beyan etmişlerdir. Hatta yakın târihin âlimleri de, bu hükme bağlı hükümlerde bulunmuşlar. Yani, kendilerinin beyan ettikleri hükmün, hangi âyet ve hadisden istinbat ettiklerini ve hanki kaynakdan aldıklarını bilmeyenler, onların fetvasından bahsetmemelerini, buyurmuşlardır.

İman Şâirimiz Mehmet Akif merhumu dinleyelim :

**Bakın ne günlere kaldık; ya beş, ya altı kopuk,
Yamaklarıyla berâber ki hepsi kılkuyruk,
Utanmadan çıkıyor, ictihada kalkışıyor!
Bu hâle karşı tahammül hakîkaten pek zor.
Harîmi Dîn-i Mübînin ahır değil... Oradan,
Çekilde kendîne bir sahâ bul, behey nâdan!
Kilitli bir kapı var orta yerde anlasana :
Harem - sarây-ı diyânet değil, dalan dalana
Nasılki her kapının ayrı bir anahtarı var,
Onunda var. Bunu idrâk eder birinci nazar.
Nedir mi? Anlatayım : Sizde olmayan irfan,
Biraz haya edin, öyle ise şaklabanlıkdan!
Kilitlidir kapı «Ummî duhât» için, amma,
Kıyâm-ı haşre kadar ictihad eder «ulemâ».
Evet şerâiti mevcud olunca insanda;
Ne kaldı men'edecek ictihâdı, meydanda?
İlel-ebed yetişir müctehid bu ümmetten;
Şu varkı : Çıkmalı ferdây-ı nûra zulmetten.
Kıyası fâside bir kerre eyleyin dikkat!
Süveyş'i açtı herif... Doğru... Neyle açtı fakat?
Omuzlamaklamı? Heyhat! öyle bir fenle,
Ki bir ömür telef etmiş o fenni tahsîle.
Düşünmüyor bu kopuklarki : müctehid geçinen,
Zamanının olacak muktedâsı irfânen;
Kitâbı, sünneti, icmâ-ı sağlam anlayacak;
Hilâfı yoklayacak, ihtiyacı kollayacak.
Ne ictihadı yapar, yoksa, bir alay- zimmî,
Kadar nasîbe-i fıkhîsi olmayan- ümmî?
Kuzum, eşek nalı yapsan : bir usta çingenenin,
Yanında uğraşacaksın, başında mengenenin.
Peki, liyâkati fıtrîsi âdemin sâde,
Kifâyet eylemiyorken bu en hasis işde,
Ya ictihâda nasıl kalkıyor bu sersemler?
O ictihâda ki : dünya kadar ulûm ister!** **(Safahât, 277)**

Yukardaki hükümlere riâyet etmek amelî mesele ve hükümlerdedir. İtikad ve îman mes'elelerinde katiyyet olması lazım olduğundan, orada taklid ve nakıl değil, doğrudan doğruya kat'î ve kesin bilib înanılması gerekir. Her ne kadar mukallidin îmanı sahih olursada, büyük

günah sahibidir. Onun için îmanda en mûteber ve sahih olanı, aklî ve naklî delillerle öğrenib inanmaktır. Bu hususda îtikad ve usul kitaplarında daha geniş mâlumat, vardır. Birde, **«İslâmda Evliya mes'elesi ve Harîkalar»** adlı eserimizde zikredilmiştir.

Şimdi yukardan beri naklettiğimiz hükümlere çok ve çok dikkat edelim. Din ve şerîat mes'elelerinde hüküm verenlerin ve hüküm beyan edebileceklerin, derece ve mertebeleri, nasıl îzah edilmiştir. Birde yedi tabakanın sonuncusu mertebesinde, belkide onlardanda aşağıda olanlardan günümüzde, birinci derecedeki müctehidlerin yetgili olmadıklarını beyan ettikleri kesin âyet ve hadis hükümlerinin hilafına beyanda bulunmakdan çekinmeyen, kendini ve haddini bilmeyen zavallıların hallerine bakalım.

Bu iddiâda olanlardan öylelerine rastlanmıştırki sakal yok, büyüğe saygı yok, namaz, abdest rast gele, camiye cemaata gitmez, karısı ve kızı çıplak, başı açık ve islâmî kıyâfeti olmayan yabancı kadınlarla yan yana iş görüb ve hatta çay içip, ekmek yeyib, yabancı kadınla el sıkışmadanda çekinmezler. O gayri meşrû hayatlarına islâmı uydurmak için, şeytan kıyaslarına kalkışırlar.

Böylelerinin zuhur edeceği, kendisinin mâlumu olan ashabdan, müfessir ve fakih **İbni mes'ud** radıyallahü teâla anh şöyle demiştir :

«**Aleyküm bilatik —Eskiye** (eski âlimlere ve eserlerine) **sarılınız.**»
(Sünenî Dârimî, C. 1, S. 54)

Resûlü ekrem sallallâhü aleyhi vesellem devrinde fetva vermeye yetgili olan bu büyük dâhî sahâbe **İbni mes'ud** Radıyallâhü anhın, kıymetli sözünün yaşantısı, **«eski eserler»** adı altında yazma kur'anı kerim ve dînî eserlerden tutunda, halı, kilim, cam, taş, cami, medrese, hastahâne ve emsâli eserlerin maddî yapı ve îmal değeri çok kıymetlidir. Maddeci ve dünyacılar, buna hayrandırlar. Teâmül aynı şekilde devam etmektedir.

Kezâ islâmı yaşayan ihlaslı din âlimleri ve müslümanlarda, selefi sâlihîne ve eserlerine saygılı ve onların kıymetlerini takdir ederek yazdıkları eserleri, okumuşlar, okutmuşlar, şerhler ve hâşiyeler yazmışlar. Okurken okuturken ve eserlerini şerh edib açıklarken, devamlı rahmetle anmışlar ve gerekli takdiri, bir vazife bilmişler.

Hak yolcusu din âlimleri kendilerinden evvel geçen sahâbe, tâbiîn, teba-ı tâbiîn ve devam edib gelen müctehid, müfessir, fakih ve muhaddisleri ve eserlerini takdir edib tavsiye etmişlerdir. Ancak selefi

sâlihîn efendilerimizin devirlerinde çıkan bâzı sapıklara ve onların fâsit düşünce ve iddialarınada, dikkat edilmesini eserlerinde belirtmişlerdir. Bizler, o büyüklerin yazdıkları eserlerden faydalanarak islamı yaşamaya çalışıyoruz.

Büyüğe saygı, küçüğe şefkatla sevği, islamın prinesibidir. Hal böyle iken, bulunduğumuz asırda, kendilerinde renk gören bir kaç ilim dalından bir şeyler bilen şeytan kıyaslılar, sahâbenin adını söyler ve yazarlarken, tarziye (R.A. ve Rahimahullahı) getirmedikleri gibi, Hazret ve emsâli saygı değer kelimeleri söylemiyorlar, yazmıyorlar. Onlara ve hükümlerine karşı terbiyesizce davranış ve beyanlarda bulunanlar maalesef görülmektedir.

Meselâ : Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali Radıyallahü anhümlerin isimlerini söylerken sanki halkdan bir kişinin adını söyler gibi, Ebû Bekir, Ömer, Osman ve Ali derler ve yazarlar.

Şimdi ey meslekdaşlarımız ve ey ilim irfan yolçusu gerçek mücâhid genç ve dinç kardeşlerimiz! Kısa cümlelerle açıklamış olduğumuz bu gerçeklere ve sizin şimdiye kadar okuyub bildiğiniz selefi sâlihîn efendilerimize ve eserleriyle ilgili bilgilerinize muracaat ediniz.

Mısırda zuhûr eden bâzı müfsid reforumcuların; Ashab, tâbiîn ve diğer büyük müctehid, müfessir ve fakihleri küçümseyen veya eksiğinden bahsedib kötüleyenlere rast gelirseniz, aman bu müfsitlerden kaçınınz. Fikren ve mânen zehirlenirsiniz. Mânevî değerlere saygı ve bağınız kopar. Bir takım sefih ve mülhitlerin görüş ve düşünceleri doğrultusunda hüküm kesmeye kalkışırsınız. Haddinizi aşarsınız. Sapıtırsınız. Yalancı dünya için din ve âhiretinizi harab edib yıkarsınız. Sefihlere yaranmak için, dinde tâvizler verirsiniz.

Böyle oluncada hem kendiniz helak olursunuz ve hem sizin beyanlarınıza tâbî olanlar, helak olurlar. Ve hem kendinizin ve sizin söz ve yazılarınıza tâbî olanların vebal ve azabını çekersiniz.

Ashab ve tabiîn efendilerimizden devam edib gelen selefi sâlihîn hazrâtından kopub, yepyeni mûcidci edasına bürünen böyle saygısızlardan ve eserlerini okumakdan kaçınmakdan başka çıkar yol olamaz. Çünkü aslını inkar edenlerdendirler.

Hemen burada açıklamaya çalıştığımız mubârek Peygamber efendimiz-in kıymetli cümlelerini tekrar okuyalım :

«Bir kimse, Kur'an (âyetleri) **hakkında kendi reyi** (kendi görüşü) **ile hüküm beyan ederse, isâbet etse dahi, elbette o kimse, hata etmiştir.»**

Şu halde en doğru yol, nurlu devir olan Peyğamber efendimizin asrında, ondan sonra gelen asırda ve tâkib eden asırlarda yetişmiş müctehid, müfessir, fakih ve muhaddis gibi dâhî alimlerin hüküm ve beyanlarını rehber edinerek, kur'an dilini beyan eden, ilim dallarına vâkif olan kişilerin, hüküm ve beyanda bulunanlara tâbî olmaktır.

Bir hadîsi şerifde :**«İnsanların hayırlısı, benim bulunduğum asırdakiler. Ondan sonra takib eden asırdakiler, ondan sonra takib eden asırdakilerdir.»** buyurulmuştur. (Feyzulkadir, C. 3, 478-479)

Yukarda geçen ikiyüz (200) ve 218 ve ilerideki 262. hadîsi şerifin izâhat bölümü ile **«İslâma Sokulan Bid'at ve Hurâfeler»** adlı eserimizin baş tarafını tekrar okuyalım.

٢٣٦ — (٣٩) وعن أبي هريرة، قال : قال رسول الله ﷺ: « اَلْمِرَاءُ فِي الْقرآنِ كُفْرٌ »

رواه أحمد، وأبو داود.

Tercümesi :

236— (39) **Ebû Hureyre** (R.A) **den mervîdir, dedi :**

Resûlüllah (S.A.V) **buyurdu :**

«Kur'anı kerim hakkında (Kur'anın müteşâbih hükümleri hakkında) **çekişip kavga etmek, küfürdür.»**

(Hadîsi, Ahmed ve Tirmizî rivâyet etmiştir.)

Î Z A H A T

Yani, Kur'anı kerim âyetleri hakkında şek ve şüpheye düşmek, bir birlerine karşı âyetler okuyarak cidal yapıp çekişmek veya Kur'anın âyetlerini nefsine ağır gelen kimsenin inkâra kalkışıb cidallaşmak yoluna sapması gibi haller, küfürdür. Çünkü ilâhi hükümlere, îtiraz etme veya ayıblama gibi küfrü gerektiren haller vardır.

İnsanın, aklına ve anlayışına her ne kadar gücde olsa, Kur'an âyetlerini anlamaya çalışacaktır. Kur'an âyetlerini sivri akıl veya câhil kafa ve nefse düşgünlükle anlamak çok güçdür. Anlamanın en doğru yolu, âyetlerin hak olduğuna inanıb teslim olmak ve anlatıp îzah edecek gerçek ehlini bulup hakîkata erişmektir.

Kur'an âyetleri hakkında şek ve cidalda bulunmamak gerektiğini beyan eden bir âyet meâli şöyledir :

« (Habibim!) **Sende sakın bunda** (Kur'anda) **bir şek ve şüpheye düşme. Çünkü bu Kur'an ve onun vaad ettiği, Rabbin tarafından hakdır** (olacaktır). **Fakat insanların çoğu îman etmezler.»** (Hud sûresi, 17)

Kur'an âyetleri hakkında cidallaşan kişilerden bâzılarıda, bir âyeti savunurken diğer bâzı âyetleri inkâr etme gibi tehlikelerede dûçar olabilirler. Bu halde, yine ehliyetsiz ve liyakatsızlığın neticesi olduğu gibi, Kur'anda ayıb ve eksiklik arayanların fesatlıklarıda olabilir.

Kur'an âyetlerinin hükmü ve emsâli mes'elelerde nizâlaşıldığında, kitap ve sünnete havâle etmek lâzımdır. Ancak kitap ve sünnete âlim bir otoriteye muracaat ederek, neticeye ulaşılabileceği muhakkakdır.

Bir âyeti kerimede şöyle buyurulmuştur :

«Ve bir şey hakkında nîzâ edib çekişdinizmi, hemen onu Allâh-a (kitaba) **ve Resûlüne** (sünnete) **havâle ediniz, eğer Allâha ve âhiret gününe inanıyorsanız.»** (Nisâ sûresi, 59)

Kur'anı kerim hakkında geniş mâlûmat, **İmamı Suyûtînin «El itkan Fî ulûmil Kur'an»** adlı eserinde mezkürdür.

Kur'anı kerim ve hükümleri hakkında küfürde bulunmanın yolları ve hükümleri için, îtikad kitaplarına ve fıkhın elfazı küfür bahislerine muracaat etmek gerekir.

Ayrıca tercüme ve îzah ettiğimiz **«Mülteka Tercümesi»** adlı eserimizin ikinci cildinin» **«Elfazı küfür mes'eleleri»** bahsinde gerekli hükümler zikredilmiştir.

٢٣٧— (٤٠) وعن عَمْرو بن شُعَيْب، عَنْ أبيه، عَنْ جَدِّه، قال: سَمِعَ النَّبيُّ ﷺ قَوْماً يتدارؤون في القُرآن، فقال: «إنما هَلَكَ مَنْ كانَ قَبْلَكم بهذا: ضَرَبُوا كِتابَ الله بَعْضَه ببعْضٍ، وَإنما نَزَلَ كِتَابُ الله يُصَدِّقُ بَعْضُه بَعْضاً، فَلا تُكَذِّبُوا بَعْضَه ببَعْضٍ، فما عَلِمْتُمْ مِنْه فَقُولُوا، وَما جَهِلْتُم فَكِلُوهُ إلى عالِمِه». رواه أحمد ، وابن ماجه .

Tercümesi :

237 — (40) **Amr bin Şuayb, oda babasından, oda dedesinden rivâyet etmiştir, dedikî :**

«Nebiyyi muhterem sallallâhü aleyhi vesellem, Kur'an hakkında kendi rey ve görüşleri ile hüküm veren bir cemaatı işitti, o anda hemen buyurdu :

«Ancak sizden evvel geçenlerde böyle kendi rey ve görüşleriyle hükmettikleri için, helak oldu;

— Allâhın kitabının hükmünün bâzısının yerine başka fikirleri koyarak kitabullâhın hükmünün bâzısını def etmişlerdi. Halbuki Allâhın kitabı, bâzı hükümleri diğer bâzısı ile tasdik etmek sûretiyle nâzıl olmuştur. Öyle ise, kitabullâhın bâzısını diğer bâzısı ile tekzib etmeyiniz.

— Binâenaleyh kitabullahdan bir şey biliyorsanız, hemen onu deyiniz. Şâyet bilginiz yoksa, onun hükmünü bilen kişiye (Allâha veya bilen âlime) **havâle ediniz.»**

(Hadîsi, Ahmed ve ibni Mâce rivâyet etmiştir.)

Î Z A H A T

Râvî Amr bin Şuayb (R.A), Muhammedin oğlu, oda Abdullahın ve Abdullah (R.A) da Amr bin el'Asın oğludur. Yâni, Amr bin Şuayb, Abdullah bin Amr-in torununun oğlu ve Amr bin el' As-ın torununun torunudur. Sahâbe değil, belki tâbiîndendir. Hadîsi şerifi Peyğamberimizden ilk rivâyet eden dedesi, Abdullah bin Amr bin el'asdır. Bâzı rivâyetlerde büyük dedesi, Amr bin el'as (R.A) olduğuda mezkürdür. Vefatı, hicri yüz yirmi beş (125) de vukû bulmuştur. (Takrîbüttehzib, C. 2, 72)

Bu hadîsi şerifin hükmü hakkında bir nebze îzahat, **birinci cildin** «kitab ve sünnete sarılma Bahsi» başlığı altında ve **«İslâma sokulan Bid'at ve Hurâfeler»** adlı eserimizde zikredilmiştir.

٢٣٨ — (٤١) وعن ابن مسعود، قال: قال رسول الله ﷺ: «أُنْزِلَ القُرْآنُ عَلَى سَبْعَةِ أَحْرُفٍ، لِكُلِّ آيَةٍ مِنْهَا ظَهْرٌ وَبَطْنٌ، وَلِكُلِّ حَدٍّ مُطَّلَعٌ». رواه في شرح السنه

Tercümesi :

238 — (41) **İbni Mes'ud** (R.A) **den mervîdir, dedi :**

Resûlüllah (S.A.V) **buyurdu :**

«Kur'an, yedi harf üzerine inzal olundu ve bu yedi harfden' her âyet için bir zâhir ve birde bâtın mânâ vardır. Her bir had içinde muttalî ve vâkıf olunacak ciheti vardır.»

(Hadisi, İmamı Beğavî, Sünnet şerhinde rıvayet etmiştir.)

Î Z A H A T

Hadisi şerifde açıklavıb îzah etmemiz gereken iki husus vardır. Birisi şu cümledir :

a) **«Kur'an, yedi harf üzerine inzal olundu.»**

Şârihler bu yedi harf hakkında çeşitli görüş ve beyanlarda bulunmuşlardır. **Aliyyülkârî** merhum yedi harf, «yedi kıraat veya yedi luğat, yahut yedi nevî hüküm» demektir, demiştir.

Ve Şârih Aliyyülkârî hazretleri, şu satırlarında yazmaktadır :

«Harf, taraf mânasınadır. yedi harf ile söylenmesi, kelimenin etrafı yedi şekilde olduğundandır.

— Denildiki : yedi harfden murat, Arab luğatının etrafı demektir. Sanki Resûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem, buyurmuşturki, Kur'an arabın yedi luğatı üzerine gelmiştir. Arablar için fesâhatla meşhur olan o yedi luğatda, kureyş, Sekîf, Tay'i, Hevâzen, Huzeyl, yemen ve beni temim kabîlelerinin luğatıdır. Denildiki, lugatcı imamların, Beyhakîninde tashîhi, ibni-Atıyye ve ibni Abbas hazretlerinin beyan ettiği tasrihe göre, Arabların luğatı, yediden çoktur ve fakat cevablanmıştırki, burada yedi luğatdan maksad, arabların fasih olan yedi luğatı üzere inzal olunmuştur. Denildiki, bütün luğatların menşe-î kureyş luğatıdır.»

(Mirkat, C. I, 242)

— Her Peyğamberin kendi kavminin lisaniyle gönderildiği bir âyeti kerimede şöyle buyurulmuştur :

«**Biz** (Azîmüşşan), **her Peyğamberi gönderildiği kimselere apaçık anlatması için, ancak içinde bulunduğu kavminin diliyle gönderdik.**»

(İbrâhim sûresi, 4)

Diğer bir kavildede, Kur'anın yedi harf üzerine inzal buyurulması, «Kıraatı seba» denilen yedi kıraat üzere indirilmiştir. Netekim kıraatı aşere (on çeşit kıraat) den yedi adet kıraâatcı, daha fazla beğenilib ihtiyar edilmiş kıraat imamları vardır. Onların isimleri şöyle sıralanmıştır : Asım, Hamza, Kisâî, Abdullah Bin kesîr, Nâfî, Ebû Amr ve Abdullah bin Âmir (R.A) dir. Bunların kıraatı, rafî, nasb ve cer şeklindeki okuyuşa, birerde aynı harektlerin tenvinleri ile altı ve birde cezmle yedi oluyor.

İşte bu yedi Kurrâ âlimi = kıraat imamları, her biri ayrı ayrı kıraat okuyub beyanda bulunmaları ,arab dilinin ve Kur'an âyetlerinin böyle anlaşılması gerektiğini beyandır. Hadisi şerifde bu hususlara işâret vardır.

Bu kıraat ehli imamlar, kelime, harf ve harekeler, gibi pek çok lafız ve mâna üzerinde ayrı ayrı kıraat edib hüküm beyan etmişlerdir. Bu hususda kıraat kitapları ve kıraat usulları, uzun uzun yazılmış ve ayrı bir ilim dalı olarak tâlim edilmiştir. Aynı hal devam etmektedir. Meselâ : «Vel muhsanatü» okunduğu gibi «vel muhsınatü» de okun-

muştur. Yani, sad harfi üstünle ve esre ile kıraat edib okunmuştur. Aynı kıraat usulleriyle yazılan ve etrafa sevk edilen «hattı Osman» ismiyle söylenen mushaflar, aynı mushaflardır.

Kur'anın sahâbe ve tâbiîn zamanında harekeleri yoktu sonra cehâle'tin artması neticesinde, haccac zamanında **Yahya bin yâmur** (R.A 129) isimli âlim harekelemiştir. (El kavlüssedîd fiilmittecvid, 3)

Resûlüllah sallallâhü aleyhi vesellem zamanında kureyş kabilesinden **Hakîm bin Hişam** (R.A) **bir meclisde kıraat** ediyor. **Hz. Ömer** bu zatın yakasından tutup Peyğamber efendimize getiriyor ve kur'anı yanlış okuduğunu beyan ediyor. Resûlü ekrem efendimiz, o zâtı dinleyor, yanlış olmayıb doğru okuduğunu ve kur'anın yedi harf (yedi şekilde kıraat olunmak) üzere inzal olunduğunu buyuruyor. Daha geniş mâlumat,.kıraat kitaplarında mezkürdür.

Bu yedi çeşit kıraat-ın namazda okunması, ihtilaf konusudur. Asah olan meşhur yedi kıraatla namaz kılmak ve kıldırmak câizdir. Ancak Şaz olan kıraatlarda namaz kılmak câiz değildir. Binâenaleyh arabca okumakdan âciz olan kişi, arabcayı öğreninceye kadar fârisi (ve başka) dil ile kur'an okuyabilir, câizdir. (Keza Dürrünnazîd, 42)

Bu hususda dah geniş malumat, fıkıh kitaplarında mezkürdür.

Diğer bir kavilde, Kur'anın yedi harf üzere inzal olunması; yedi çeşit mânaya şâmil olarak gelmesidir, onlarda : «Emir, nehiy, kıssalar, misallar, vâad, vaîd ve öğütdür.

Denildiki, yedi mânadan maksad, yedi akâiddir. Onlarda; «Ahkam, ahlak, kıssalar, misallar, vad ve vaîd» dir.

Diğer bir kavildede : «Emir, nehiy, helâl, haram, muhkem, müteşâbih ve misallar» mânasına denilmiştir.

Denildiki, «yedi harf üzere inzal olunmakdan maksad, yedi iklim, yani Kur'anı kerimin hükmü bütün âleme şâmildir. Yine denildiki, yedi harfden murad, genişlik ve kolaylık olması için kesret (çokluk) ile ifâde etmekdir. **Tur beşdî** merhum dediki; bütün arablara, kureyş dili ile kur'an okuması güç olacağından, kolaylık için böyle inzal olunmuştur.

b) Hadisi şerifin devam eden ikinci cümleşinde şöyle idi :

«Ve bu yedi harfden olan her âyet için, bir zâhir ve birde bâtın mâna vardır. Her bir had içinde muttalî ve vâkif olunacak cihetî vardır.»

Şârih **Aliyyülkârî** merhum hadîsi şerifin bu cümlesinin îzahatında da, şu hükümleri beyan etmektedir :

«Hadîsi şerifin bu tevîli cihetinden gereklidirki, kelimenin imâle, harflerin tebdîli ve idğamı gibi hallerinden her bir hal için, zâhir, zâtın ve vâkıf olunacak haddin bulunması gerekir.

— Denildiki, zâhir, bâtın ve haddin ıttılâ-ından maksad, Kur'anı kerimde ilimlerin çokluğunu vasıflamakdır. Binâenaleyh yedi harf üzere inzal olunmakdan murad, çokluk (mâna ve mefhunun bitmeyecek derecede çok olduğunu) ifâde etmektir.

Netekim cenâbı hak bir âyeti kerimesinde şöyle buyurmuştur :

«Eğer yerdeki ağaçların hepsi kalem olsa ve denizde arkasından yedi misli deniz daha katılarak mürekkeb olsa, yine Allâhın kelimeleri (ilmi ilâhisî ve ezelî kelâmı) **tükenmez...»** (Lukman sûresi, 27)

— Hadîsi şerifdeki, «Ehruf=Harfler, bu âyeti kerimedeki» kelimeler» menzilindedir.

— Binâenaleyh zahr (zâhir), nakledib beyan edilebilen âyetin mânası demektir.

— **Bâtın ise,** tevil edilerek açıklanması taleb edilen âyetin mânası, demektir.

— Had=O, öyle bir makamdır ki, zâhir ve bâtın mânanın her birini iktiza edîb kendisi için çizilmiş bir haddi olmayan makamdır.

— **Muttalaa** = Öyle bir mevkî ve mekandırki, had makamına erişen her havas kimsenin, müşerref olduğu mânanın inceliğine vukûfiyyet mertebesidir.

— Had ve Muttalaa için bir nihâyet yoktur. Zira bunların gâyesi, Peyğamberlerle evliyaların, Allâhın sırrına mazhar olanların ve ârifi billah olanların, yoludur. Keza tîbîde böylece tahkîk etti.

— Denildiki, **Zâhir;** tevîli açıkca mümkin olub mânası bilinen demektir.

— **Bâtın;** Tefsîri gizli olub mânası müşkil olan şey demektir.

— Diğer kavilde, **Zâhir,** lafz, demektir. Bâtın, mânâ, demektir.

— Bâzı âlimler dediki :

«Her bir âyet için, altmış bin (60.000) **anlayış vardır.»**

— Hz. Ali (R.A) demiştir :

«Eğer ben Kur'an tefsirinden yetmiş deve yükletmek isteseydim, elbet yapardım.» (Hepsi Mirkâtülmefâtih, C. I, 243)

Allâme-i Teftâzânî rahimahulalh ve bâzı muhakkıklar demişlerdirki :

»Muhakkak naslar (âyet ve hadisler), zâhirleri üzere hamlonurlar. Bununla beraber naslarda çok ince mânâlara işâretler vardır. Bu işâretlerde tarîkı müstekîme sulûk edenler için münkeşif olurki, o mânâlar ile zâhirlerini tatbik etmek mümkin olur.

— İşte bu halde, îmanın kemâlından, sâde ve sâde irfandandır.»

Bu açıklamaya dikkat etmek gerekir. Zira kur'anın zâhir mânası ile bâtın mânası bir birine mutabık olmasının şart olduğu beyan edilmiştir.

«Bâtinniye» ismini alan zındıklar ise, Kur'anın, zâhir manası ile bâtın mânası değişik şekilde olur, derler. Bunlar, Fırakı dâlleden olan şîîlerdendir. Kur'anın bir zâhir ve bir bâtın manası vardır ve fakat murad olan bâtın mânadır, zâhir mana değildir, derler.

Meâlimüttenzilde nakledildiğine göre, denildi :

«Zahr (Zâhir), Kur'anın lafzıdır. Batn (bâtın) ise, tevîlidir. Muttalâda, anlamakdan ibârettir. Bu anlayış ve tevile mazhariyyeti Allâhü teâla, müdebbir ve mütefekkir kimselere lutfeder. Bunlardan başkalarına lutfetmediği şeylerdir, bunlar.

— Netekim bir âyeti kerimede buyurulmuştur :

«Her ilim sâhibinin üstünde bir âlim vardır.» **(Yusuf sûresi, 76)**

Bir hadîsi şerifdede : **«Kim, bildiği ile amel ederse, Allâhü teâla ona bilmediğini vâris kılıb öğretir.»**

— Evet ilâhi lutufla mâna ve hüküm anlamak, niyyetin sadıklığı, hurmet ve tâzimin büyüklüğü ve lokmanın tiyb (çok temiz) liği ile olur.

Yahut zâhir, ilâhi âyetlere îman edib muktezasiyle amel etmektir.

Batn (bâtın), Allâh ile çok sevimli seçkin kulları arasında bir sır olan gizli mânâdır.

Netekim **Ebuddercâ** (R.A) den rivâyet olunmuştur :

«Bir adam, gerçekden tam fakih olamaz. Tâki kur'anı kerimin vecihlerine (çeşitli işâret yönlerine) **vâkıf ola.»**

İbni mes'ud (R.A) da demiştir :

«Bir kimse, evvelki ve sonraki ilimleri öğrenmek isterse, Kur'anı kerimi okusun.»

Zâhir ve bâtın manayı yanlış anlayıb savunanların fenâlıkları, **«İslâmda Evliya Meselesi ve Hârikalar»** adlı eserimizde mezkürdür.

٢٣٩ — (٤٢) وعن عبد الله بن عمرو، قال: قال رسول الله ﷺ: «العِلْمُ ثَلاثَةٌ: آيَةٌ مُحْكَمَةٌ، أَوْ سُنَّةٌ قائِمَةٌ، أَوْ فَرِيضَةٌ عادِلَةٌ. وَما كانَ سِوى ذلِكَ فَهُوَ فَضْلٌ». رواه أبو داود، وابن ماجه.

Tercümesi :

239 — (42) **Abdullah bin Amr** (R.A) **den mervîdir, dedi :**

Resûlüllah (S.A.V) **buyurdu :**

«İlim üçtür; ya muhkem âyettir. Yahut kâim ve dâim olan sünnettir veya müstekîm olan farzdır. Bunlardan başkası, işte o fazladır.»

(Hadîsi, Ebû Dâvud ve ibni Mâce rivâyet etmiştir.)

İ Z A H A T

Hadîsi şerifde zikredilen **«ilim»** kelimesinden maksad, din ilimlerinin aslı esâsı mânasına olub, üç aded olduğu beyan edilmiştir.

1 —) **«Muhkem âyettir»** buyurulmakla, mensuh olmayan veya tevil ihtimalı olmayıb, belki ancak bir tevili olabilen kesin hüküm beyan eden âyet, demektir.

2 —) **«Yahut kâim ve dâim sünnettir»** demek, Resûlü ekrem sallallâhü aleyhi vesellemden naklı sahih ve sâbit olub amel edilen sünnettir.

3 —) **«Veya müstekim olan farzdır.»**

Bu cümlenin îzahında **Aliyyülkârî** merhum şu açıklamalarda bulunmuştur :

«Farzı âdilden murad, kıyas yoluyla nas olarak vârid olan âyet ve hadîsden doğru hükmü çıkarmak için kitap ve sünnetden hüküm istinbat etmektirki, kitab ve sünnetin hükümleri ile amel etmenin vâcibliğinide müsâvî olması ve hükmün doğru, isâbetli olması demektir.

— Denildiki, farz âdil; kitap ve sünnete muâdil ve muvafık bu hükmün öğrenilib amel edilmesidir.

— Diğer bir kavilde, farzı âdil : Müslümanların üzerinde ittifak ettikleri (icma-ı ümmetin ittifak ettikleri) hükümdür. Buda icma-ı ümmetle sâbit olan hükme işârettir.

— Diğer bir kavilde de; farzı âdilden murad, farzları bilmektir.

— Hulasa-i kelam muhakkakki edille-i şer'iyye dörttür. Ve kitap, sünnet, icma-ı ümmet ve kıyası fukahâdır ve icma-ı ümmetle kıyası fukahâye farzı âdîl, denilmiştir.» (Mirkat, C. I, 245)

Hadîsi şerifin son cümleside şöyle idı :

«Bunlardan başkası, işte o fazladır.»

Yani, ilmin esası olan muhkem kur'an âyetleri, sâbit olan sünnetler ve farzı âdil denilen icma-ı ümmetle kıyası fukahâdan başkalarını

bilmek veya öğrenmeye çalışmak fazladandır. Çünkü bilinmesi ve amel edilmesi farz ve lâzım olan bunlardır ve bunların beyan ettiği bilgilerdir.

Binâenaleyh bu üç ilmi öğrenmek için hanki yol ve pirensiblerle, hanki şahıs ve memleketden tahsil edib bellemek imkânı varsa, o şartlara riâyet edib öğrenmek lâzımdır. Bilhassa farzı ayn olan mes'elelerin öğrenilmesi, farzdır. Bilinib amel edilmesi farzı ayn olan mes'eleler hakkında gerekli mâlumat, birinci cildde ve yukarda ikiyüz on sekiz (218) nci hadîsi şerifin altında zikredilmiştir.

Farzı ayın olan dîni mes'elelerin ilmini öğrenmek, mutlaka şart ve farz olmakla berâber, farzı kifâye, vâcib ve sünnet olan dîni mes'eleleri öğrenmekde yerine göre farz, vacib ve sünnettir. Meselâ; cenaze namazı mes'elesi, Kur'ana hafız olmak ve tıp ilminden öğrenib cemiyete faydalı olmak, birer farzı kifâyedir. Meşrû olan diğer ilim dallarıda böyledir.

İmam-ı Şâfi-î (R.A) demiştir :

«İlim ikidir. Dinî hükümleri bilmek için, ilmi Fıkıhdır. Bedenlerin hallerini bilmek için, tıp ilmidir»

Hal böyle iken günümüzde, okudan ve okuyanlardan pek çok kimseler, dînin; farz, vâcib, sünnet ve müstehab hükümlerini öğrenmemişlerdir. Bu sebeble inançsız ve amelsiz hayatı tercih etmektedirler. Bu halleriyle fikir ve zihinlerinin isâbetli bir ilim çalışmasında olduklarını zannediyorlar. Boş olan bu adamlar, bakıyorsunuz, ya yahûdî, ya hıristiyan ya kızıl Rus veya kızıl Çin fikirlerine sapıtışlardır.

İşte Resûlü ekrem efendimiz, Kur'anın muhkem âyetlerini, sâbit olan sünnetleri ve icma-ı ümmetle kıyası fukaha hükümlerini bilmeyenlerin, fuzûlî ilimlerle meşkul olduklarını beyan buyurmuştur. Zarûratı dîniyyelerini belleyib iktizası ile amel etmeyenler, hakîkatı göremezler, doğruyu düşünemezler, ilâhî yardımdan mahrum kaldıklarından fuzûlî şeylerle meşkul olurlar.

Cemiyet hayatında görülen tedrîsat, hoca, talebe ve neşriyatdaki zararlı cereyan, fikir, cidal ve fesadlıklar, bin dörtyüz (1400) sene evvel sevgili efendimizin buyurduğu hükümlerin tezâhurlarıdır. Farz ve lâzım olan bilgilerle mücehhez olmayan, îman, amel ve ahlak kâidelerinden mahrum, mâneviyyat fukarası kimseler, pek çok küfür ve fesadlıklara tâbî olub dünya ve âhiretlerini perişan ediyorlar ve bulundukları, âile, cemiyet ve cemaat için bir baş belası kimseler oluyorlar.

Zarûrâtı dinîyyeden olan ilmi hâlini öğrenen mûminler, din, fen, tıp, sanat, edebiyyat, atıcılık, ziraat ve teknik sahalarda cemiyet ve cemaata faydalı ilimlerle meşkul olmak, yine kitabımızın ve sünneti nebeviyyenin hükümleridir.

Meselâ ; Müslümanların, düşmanlarına karşı bütün imkanlarını kullanıb hazırlanmaları, bir dînî vazîfedir. Bir âyeti kerîmede şöyle buyurulmuştur :

«**Sizde** (ey mûminler!), **düşmanlara karşı güç ve kuvvetininizin yettiği kadar, her türlü kuvvet ve cihad için, bağlanıb beslenen atlar** (tanklar, tüfekler, roketler ve uçaklar) **hazırlayınki, bununla Allah düşmanını, kendi düşmanınızı ve bu düşmanlardan başka sizin bilmeyibde Allâhın bildiği diğer düşmanları, korkutasınız.**» (Enfal sûresi, 60)

Resûlü ekrem sallallâhü aleyhi vesellem efendimizde, bu âyeti kerimedeki «**kuvvet**» kelimesini; «**Dikkat ediniz, elbet kuvvet atmaktır, kuvvet atmaktır, kuvvet atmaktır.**» tefsir edib îzah buyurmuştur.

Bu ayeti kerimede, inanç, ekonomi, fen, teknik, san'at ve siyâset yollarını beyan eden hükümler vardır.

Öyle ise bugün en kuvvetli atmak, uçakla atılan bombalar, füzeler, uçak savarlar, tanklar, roketler, tüfekler ve emsâli âlet ve edevatlardır. Kur'anı kerîmin ve hadîsi nebevînin hükmü gereğince, düşmanla karşılaşmadan evvel bu kuvvetler hazırlanıb, müslümanlar o kuvvetlerin en iyi şekilde kullanmasını bilmeleri gerekir. Bütün bu kuvvetler, maddî imkâna bağlıdır.

Bir misal ile anlatmaya çalışdığımız bu hükümleri bir âyet meâli ile neticeleyelim :

«**Yaş ve Kuru** (dünya ve âhiret, hayır ve şer) **her şey, bütün hükümleri beyan edici kitabda** (Kur'anı kerimde) **dir.**» (En'am sûresi, 59)

Îman şâirimiz **Mehmed Akif** merhumda şöyle demiştir :

Dedikce sen, dediler karşıdan : «inâyet ola!»
Dilencilikle siyâset dönermi, hey budala?
Siyâsetin kanı: servet, hayatı' satvettir;
Zebûn-küş Avrupa bir hak tanırkı : kuvvettir. **(Safahat, 267)**

Diger mısrâlarında şöyle demiştir :
Diyor kur'an bilenler, bilmeyenler, bir değil heyhat!
Nasıl yeksan (bir) **olur zulmetle nur, ahya** (dir;) **ile emvât** (ölü)?
Doğrudan doğruya kur'andan alıp ilham-ı,
Asrın idrakine söyletmeliyiz islâm-ı.

٢٤٠ — (٤٣) وعن عوف بن مالك الأشجعي، قال: قال رسول الله ﷺ: «لا يقصُّ إلا أميرٌ أو مأمورٌ أو مختالٌ». رواه أبو داود

٢٤١ — (٤٤) ورواه الدارمي، عن عمرو بن شعيب، عن أبيه، عن جده، وفي روايته بدل «أو مختال»

Tercümesi :

240 — (43) **Avf bin mâlik el eşceî (R.A) den mervîdir, dedi : Resûlüllah (S.A.V) buyurdu :**

«Kıssa ve hikaye nakiederek vaaz etmeyi kimse yapmaz, ancak Emir veya vâzu nasîhat etmeye memur veya riyâset sevdasında olan mütekebbir kimse kıssalar.»

(Hadîsi, Ebû Dâvud rivâyet etmiştir.)

241 — (44) **Bu hadîsi, Dârimî; Amr bin Şuayb (R.A) den, oda babasından, oda dedesinden rivâyet etmiştir. Dâriminin rivâyetinde; «veya mütekebbir kimse» kelimesinin bedelinde, «yahut cidal ve kavgacı kimse» kelimesi yer almıştır.**

Î Z A H A T

Râvî Avf bin mâlik el eşceî (R.A), sahabe-i kiramdandır. Ebû Abdurrahman künyesi ile künyelendiğide denilmiştir. Gatfan kabilesine mensubdur.

Peyğamber sallallâhü aleyhi vesellemle berâber ilk defa Hayber muharebesinde ve sonra mekkenin fethinde hazır bulunmuştur.

Şama gelmiş ve orada «sûkul gazalil atîk» isimli sokakdaki evinde sâkin olmuştur. Resûlü ekrem efendimizden bizzat altmış yedi (67) hadîsi şerif rivâyet etmiştir. Kendisinden **Ebû Eyyub el Ensârî, Mikdam bin mâdî kerb ve Ebû Hureyre** (R.A) gibi sahâbeler ve pek çok tâbiîn hadis rivâyet etmişlerdir.

Vefatı, **Abdulmelik bin Mervânın** hılâfeti zamanında hicrî yetmiş üç (73) senesinde Şamda vukû bulmuştur. Allâh ondan razî olsun.

Hadîsi nebevînin satır ve cümlelerinde mündemic olan hüküm ve beyanları şöylece sıralıyalım :

a) **«Kıssa ve hikâye naklederek vaaz etmeyi»** Cümlesiyle, vaazu nasîhatda kıssa ve hikâyelerin nakledilebileceğine işâret vardır.

Evet kur'anı kerimde **«Ahsenül kasas=en güzel kıssalar»** Cümlesiyle Hz. Yûsufun kıssasının en güzel kıssalardan birisi olduğu beyan buyurulmuştur. Kur'an kıssalarının naklının lüzûmu hakkında birinci cildde hükümler vardır.

Resûlü ekrem efendimiz vaazû nasihatlarda kıssa ve hikâyelerin nakledilebileceğine işâret buyurmasındaki hikmet, kur'anı kerimde mezkür olan ibret verici ve uyarıcı mahiyetteki kıssalar, misâller ve haberlerin naklinin mevcud insanlara canlı bir misal olarak anlatmak çok faydalı olur. Kur'an kıssa ve misallerinin nakledilib beyan edilmesindeki gâyede, îkaz ve irşad içindir.

Kur'anı kerimde, hadîsi nebevîlerde kıssalar ve ashabı kiram, tâbiîn ve selefi sâlihinde vârid olan meşrû haber ve hadiseler, vâzu nasîhatda en kıymetli sermâyedir. Binâenaleyh nasîhatla meşkul olan ve olacak ehliyetli ve yetkili kişiler, Kur'an ve sünnetten ibret verici kıssa ve haberleri nakletmelidirler. Aynı zamanda bu kıssaların hayatda tatbik yollarını bizzat yaşayan ashab, tâbiîn ve selefi sâlihin efendilerimizin hal ve ahvallarındanda naklederek, günümüzün insanlarını aydınlatmaya ve uyarmaya çalışmak, en doğru yoldur.

Bu doğru yol dururken, bâzı nasîhatcı kişiler; delilsiz kaynaksız, islâmın esasına aykırî bir takım uydurma ve hurâfe kıssaları ve hatta yalan olan israîliyyat kıssalarını nakletmişler ve hâlâ aynı bâtıl yolu tâkib eden uydurma kıssacılar, hayatda vardır. Zaman zaman rastlanılmış ve duyulmuştur. Batılcıların sözlerini ve yazılarını konu edinerek tulûatcılığa ve çeşitli luzumsuz ve faydasız muğalata ve cidala sapanlarda, maalesef görülmektedir.

Uydurma ve yalan kıssalarla meşkul olanlardan bir kaç örnek misal, birinci cildin - 194. hadîsi nebevinin izahat kısmında (S. 407 - 412 de) zikredilmiştir.

b) Hadîsi şerifin deva meden cümlesinde, **«Vaazu nasîhatı ancak emir veya vaazu nasîhata memur veya riyaset sevdasında olan mütekebbir kimse, kıssalar.»** Buyurulmaklada, üç sınıf nasîhatcının olduğunu veya olabileceğini beyan etmektedir.

Birinci nasîhatı, Cemiyet ve cemaatın emîri (hâkim ve reîsi) olub bütün idâri ve icra yetgileri elinde olan kimse yapar ve yapacaktır. Çünkü idâre edilen insanlar, idâre eden âmirinin nasîhatına daha fazla dikkat ederler, onun emir ve tavsiyelerine daha fazla bağlanırlar. Zira beyan edilen hükümlere riâyet etmeyeni bizzat cezâlandırır.

Fakat hâdise ve kıssaları nakledecek emir, kendisi insanlığı ifsâd etmekle meşkul olur, islâma aykırı inanç, amel ve ahlaka sâhip olursa işte o zaman o cemiyet kokmuş ve perişan olmuşdur.

Büyükler bir sözlerinde, şöyle demişler; «**Ennâsü alâ dîni mülûki him = insanlar, meliklerinin** (idâre eden emir ve devlet resilerinin) **dîni** (tabîat, yol, amel ve ahlakları) **üzeredirler.**»

Atalarda bir sözlerinde, «**Balık, baştan kokar**» demişlerdir.

Hadîsi şerifde **ikinci** nasîhatcıda, «**Nasihata memur**» cümlesiyle, vâzu nasihatda bulunmakla görevli müfti, vâiz ve hatip gibi yetgili kişilerin nasîhat edib ibret verici kıssa ve haberlerde bulunacakları beyan edilmektedir.

Binaenaleyh islâmın hakîkatlarını açık ifâdelerle beyan etme yetgisi, o vazifeyi yapmakla mükellef ve muvazzaf olan nasîhat ve irşadcılara mahsusdur. Vâzu nasihatla mükellef ve yetgili olmayanların, nasihatda bulunmaları doğru değildir.

Netekim **Üçüncü** olarak zikredilen nasîhatcı şu cümlelerle îzah buyurulmuştur :

«**Veya nasîhatı, riyâset sevdasında olan mütekebbir kimse, kıssalar.**»

Demek oluyorki, vaazu nasîhata ehil ve yetgili olmayan kimselerin, vaazu nasîhat etmeleri veya nasîhat etmeye kalkışmaları; nam, şan yapıb bir mevki ve makama sâhib olmak için yapmakdadırlar veya yaparlar. Aynı zamanda böyleleri, bir cidal yapmak için ifsad edici ifâde ve beyanlarda bulunurlar.

Belkide böyle yetgili ve vazifeli olmayan kimseler, «Efendim Allâh rızası için nasîhatda bulunuyoruz veya bulunacağız.» diyeceklerdir. Ne derlerse desinler, yetgili ve vazîfeli olmayanların, içlerinde gizledikleri ve gizleyeckleri düşünce ve gâyelerini, sevgili Peyğamber efendimiz beyan buyurmuşlardır.

Bu mubârek sözün tezâhürleri tarihde ve insanların hayatında pek çok görülmüştür. Bizzat bizimde müşâhedelerimiz olmuştur. Çeşitli nam, şan ve topluluğu temsil ettiklerini söyleyerek yetgisizlerin hallerini görüyoruz.

Adam daha okumak veya okutmakla meşkul ve muvazzaf değildir. Bakarsınız ehliyet ve liyakatı yoktur. Belkide yaşayışı ve düşünceleri islâma aykırîdir. Fakat yolunu ve adamını bulmuştur. Kürsüye ve hutbeye çıkmıştır, nasîhat eder. Kürsünün sahîbinin rızası yoktur. İdâreci mecbûriyet karşısında muvakkat bir zaman için müsâadede bulunmuştur veya hiç müsaadeye falan baş vurmadan direk kürsüye veya minbere çıkmışdır, ver yansın etmektedir.

Dîni irşadı; Siyâsete, mevki ve makama, fırkacılığa, şöhrete ve maddi menfaata alet eden riyâkâr bir zavallı mahlukdur, o adam.

Bu kapalı yoldan verilen bir misaldır. Şöhret düşgünü, makam, mansıb, para ve karı düşgünlerinin, dîni maske yapıp işledikleri cürüm şekli elbet pek çokdur.

Öyle ise ey yeni yetişen genç kardeşlerimiz ve ey mal mülk ve makam hırsında olan muhterisler! Haddimizi ve haddinizi, bilelim ve biliniz. Tertemiz gâye ve yol olan irşad müessesesini, tahrib etmeyelim. Ehil ve vâzifeli olmadığımız yerlerde mütecâvizlikde bulunmayalım ve bulunmayınız.

Büyükler bir sözlerinde şöyle buyurmuşlardır :

«Likülli mekânın mekal ve likülli meydânın ricâl = Her makam için bir söz ve her meydan içinde yiğitler vardır.»

Haddini bilmezcesine nasîhata kalkışanlar, her sınıf ve sahada olabiliyor. Fesad gâyeli adamlar, meydanı boş buldularmı, hemen allâme kesilirler. Emellerine nâil oluncaya kadar, ulema, evliya ve hak mücâhidi yiğitlerden olurlar. Arzuları müsbet veya menfi şekilde tebâruz ettimi, bakarsınız adamlar, tamâmen değişmişlerdir.

İşte böyle adamlar, din için, millet için, vatan ve devlet için, çok ve çok zararlı adamlardır.

Burada münâsebetine binâen bir hadîsi nebevî meâli nakledelim :

«Bir koyun sürüsüne (hak tarafından) **musallat kılınan iki aç kurdun** (o sürüyü) **ifsadları** (helak etmeleri), **Mala ve şöhrete düşgün olan kişinin dînini ifsad etmesinden daha fazla ifsad edici değildir.»**

(Tirmizî, Nesâî)

Yani, Mala ve şöhrete düşkün olan kişi, dînini ifsad etmekde, bir koyun sürüsüne iki aç kurdun girib o sürüyü ifsad etmesinden daha eşed ve daha tehlikelidir.

Bu hususda bir nebze malûmat, **«İslâma Sokulan Bid'... ve Hu...feler»** adlı eserimizde zikredilmiştir.

٢٤٢-(٤٥) وعن أبي هريرة، قال: قال رسول الله ﷺ: «مَنْ أُفْتِيَ بِغَيْرِ عِلْمٍ كَانَ إِثْمُهُ عَلَى مَنْ أَفْتَاهُ، وَمَنْ أَشَارَ عَلَى أَخِيهِ بِأَمْرٍ يَعْلَمُ أَنَّ الرُّشْدَ فِي غَيْرِهِ فَقَدْ خَانَهُ». رواه أبو داود.

Tercümesi :

242 — (45) Ebû Hureyre (R.A) den mervîdir, dedi :

Resûlüllah (S.A.V) buyurdu :

«Bir kimseye, bilmeden fetvâ verilirse, onun günahı, bilmediği halde fetva veren kimsenin üzerinedir.

— Bir kimse de, Mümin kardeşine bir işin daha doğrusu başka cihedde olduğunu bildiği halde eğri tarafa işâret edib sevk ederse, muhakkakki, o kimse, o kardeşine hâinlik etmiştir.»

(Hadîsi, Ebû Dâvud rivâyet etmiştir.)

Î Z A H A T

Hadîsi şerifin, birinci cümlesinde, ilmi olmayıb âlim ve allâmelik taslayarak bilmediği halde fetva veren kimsenin, büyük vebal ve günah işlediği beyan buyurulmaktadır. Yani, bir mes'ele hakkında birisi fetva sorar, diğeride fetva verir. Fetva sorulduğunda mes'ele hakkında bilgisi olmayan kişi, bilmeden fetva verdiğinde, günah ve vebal, fetvayı verenedir. Fetvâyı sorana değildir. Çünkü fetvasında yanlışlık olursa, müslümana eziyet ve zarar yapılmış ve eğri yol târif edilmiştir.

Fakat mânevî vebal ve günah her ne kadar fetva veren câhile isede, o fetva verilen mes'elenin sıkıntı ve zararı, riâyet edildiğinde fetvâyı danışana olur. Zira fetvanın hükmü, fetva verilen şahsın üzerinde icra edilmektedir.

En doğru isâbetli yol, fetvayı soran ve soracak olan kimse, fetva vermeye ehil olan âlim ve kâmil kişiye (müftiye, naibine ve emsâli yetgililere) baş vurmalıdır. Fetva sorulan kimsede, sorulan mes'eleyi biliyorsa, cevablandırmalıdır. Bilmiyorsa, «Bilmiyorum» deyib, bilen ehline göndermelidir. Bir mes'ele sorulduğunda o mes'eleyi bilmeyen kişi, «bilmiyorum» demkle en kemallı ve isâbetli hareketde bulunmuştur. Çünkü «bilmiyorum» demek «ilmin yarısıdır» buyurulmuştur.

Fetva verme husûsunda 206. hadîsi şerifde bir nebze mâlumat geçmiştir. Ayrıca **«İslâma Sokulan Bid'at ve Hurâfeler»** adlı eserimizin birinci cildinde misallar zikredilmiştir.

Hadîsi şerifin ikinci cümleşinin hükmüde, müslümanların çok dikkat etmesi gerekir. Zira mühim mes'ele ve işler için, istişare edilecek kimselerin, iyi niyyetli, doğruyu düşünen ve doğru yolu târif edib gösteren tipinden temiz soylu, iyi huylu o istişâre edilecek mes'eleden anlayan kişilerden olmalıdır.

Kendisine muracaat edilib sorulan adamda, bildiği takdirde en doğrusu ne ise, onu söyleyib işâret etmesi lâzımdır. Binâenaleyh mes'ele hakkında doğrusunu bildiği halde kendisiyle istişâre eden kimseye, yanlış yol târif eder ve müslümanı ters yola iter, atar ve gönderirse, işte bu adam, hain, zâlim ve fâsık kişidir. Müslümanlardan ve ümmeti muhammedden değildir.

Zira Resûlü ekrem sallallahü aleyhi vesellem buyurmuşturki :

«İstişare olunan kimse, inanılan kimsedir.»

Binâenaleyh inanılan kimse, mümine yanlış yol, târif etmez.

Bir hadîsi şerifde de şöyle buyurulmuştur :

«Bizi aldatan kimse, bizden değildir.»

٢٤٣ — (٤٦) وعن معاوية ، قال : إِنَّ النَّبِيَّ ﷺ نَهى عَنِ الأُغلوطاتِ . رواه أبو داود

Tercümesi :

243 — (46) **Muâviye (R.A) den mervîdir, dedi :**

«Nebiyyi muhterem sallallâhü aleyhi vesellem, muğalatalardan (Ulemanın karşılıklı sualleşmede bulunmasından) **nehyetmiştir.»**

(Hadîsi, Ebû Dâvud rivâyet etmiştir.)

٢٤٤ — (٤٧) وعن أبي هريرة ، قال: قال رسول الله ﷺ: «تَعَلَّمُوا الفَرائِضَ والقُرآنَ وَعَلِّمُوا النّاسَ فَإِنّي مَقبُوضٌ» . رواه الترمذي

Tercümesi :

244 — (47) **Ebî Hureyre (R.A) den mervîdir, dedi :**

Resûlüllah (S.A.V) buyurdu :

«İlmi ferâizi ve Kur'anı tâlim edib öğreniniz ve insanlara öğretiniz. Zira ben mutlaka kabzolunub gideceğim.»

(Hadîsi, Tirmizî rivâyet etmiştir.)

(Not : İlmi ferâiz denilen miras ilmi hakkında **«Mülteka Tercümesi»** adlı eserimizin dördüncü cildinde uzun hükümler yazılmıştır. Kur'an tâlimi hakkındada, yukarda birinci cildin son kısımlarında mezkürdür.)

٢٤٥ — (٤٨) وعن أبي الدرداء، قال: كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللهِ ﷺ فَشَخَصَ بِبَصَرِهِ إِلَى السَّمَاءِ ثم قال: «هَذَا أَوَانٌ يُخْتَلَسُ فِيهِ الْعِلْمُ مِنَ النَّاسِ، حَتَّى لَا يَقْدِرُوا مِنْهُ عَلَى شَيْءٍ».

رواه الترمذي

Tercümesi :

245 — (48) **Ebidderdâ** (R.A) **den mervîdir, dedi :**

«Biz Resûlüllah sallallâhü aleyhi vesellemle berâber idik, gözünü dikerek semâya doğru başını kaldırdı sonra dedi :

«Şu vakit öyle bir vakittirki, o vakitte insanlardan ilim soyulur. Hatta insanlar, o ilimden hiç bir şey üzerine kâdir olamazlar.»

(Hadîsi, Tirmizî rivâyet etmiştir.)

(Not : Bu hadîsi nebevîyi : Resûlü ekrem efendimiz, hayatının son zamanlarında buyurduğu anlaşılmaktadır. Zira semaya baktığında ecelinin yaklaştığı kendine keşfolunuyor, hemen zamanın yaklaştığına işâret buyurub haber veriyor. Yani, ilâhî ekranda seyri âlem yapıyor ve görüb bildiklerini haber veriyor.)

٢٤٦ — (٤٩) وعن أبي هريرة رواية: «يُوشِكُ أَنْ يَضْرِبَ النَّاسُ أَكْبَادَ الْإِبِلِ يَطْلُبُونَ الْعِلْمَ، فَلَا يَجِدُونَ أَحَدًا أَعْلَمَ مِنْ عَالِمِ الْمَدِينَةِ». رواه الترمذي في جامعه. قال ابن عُيَيْنَةَ: إنه مالك بن أنس، ومثله عن عبد الرزاق، قال اسحق بن موسى: وسمعت ابن عُيَيْنَةَ أنه قال: هو العُمَري الزاهد واسمه عبد العزيز بن عبد الله.

Tercümesi :

246 — (49) **Ebî Hureyre** (R.A) **ın rivayetinde şöyledir :**

«İnsanlar (yakın zamanda) **develerini sur'atla yürütüp sefer ederek ilim taleb ederler, yinede** (o zaman için) **medîne âliminden daha iyi bilen bir âlim bulamazlar.»**

(Hadîsi, Tirmizî rivâyet etmiştir ve camiasında zikr etmiştirki, **İbni uyayne** dediki : **«O medine âlimi, Mâlik bin enesdir.»**

— Bu görüşün aynısını, Abdurrazakda söyledi. İshak bin Mûsa dedi : İbni uyayneden işittim, o medîne âlimi, Ömeriyyüzzâhiddir ve ismide, Abdulaziz bin Abdullahdır.)

İZAHAT

Ebî Hureyre (R.A) Peyğamber efendimizden kinâye tarîki ile mevkûfen beyan buyurmuştur.

Bu hadîsi şerifde bâzı hususlara işâret olduğu şöylece sıralanmaktadır :

a) İnsanların, ilim tâlebi için çok hırslı ve gayretli olmaları gerektiğine veya ilim tahsîline hırsla devam etmek başarının sırrı olabileceğine işârettir.

b) İlim tâhsili için uzak yolları kat edib ulaşmak için, o gün en kuvvetli vasıta deve olduğundan, devenin sur'atla yola sevki husûsu beyan buyurulmaktadır. Bu teşbihli cümlede günümüzün vasıtalarından en suratlısı ile ilim tahsiline gidilmesi husûsuna, işâret olsa gerektir.

c) Bu hadîsi şerifin ilk cümlelerinde yakın zamanda suratlı develerle ilim tahsiline çıkacaklarını beyan buyurmakla, yakın zamanda insanların uzak memleketlere çok sür'atlı vasıtalarla yolculuk yapacaklarına işâret vardır.

d) İlim tahsili için, her türlü sıkıntıya katlanarak uzak mesâfelere gidib ilim öğrenmek, en ciddî ve en şerefli gâye ve amellerden olduğuna işâret olsa gerektir.

e) Birde ilim talebi için nereye gidilirse gidilsin, hiç bir kimsenin medine-i münevvere âliminden daha üstün âlim bulunamayacağını buyurmakla, kendisine en yakın zamanda o şehirde ashab ve tâbiîn olmakla, ilim adamlarının ve nûru risâletin bereketi olan fâzılların bilgilerine muracaat etmenin lüzumuna işâret olsa gerektir.

Zira sahâbe ve tâbiîn devrinden sonra, pek çok âlim ve fazıllar, medine-î münevvere şehrinin âlimleri etrafa yayılmakla medîne-i münevverenin dışındaki beldelerde zuhur edib gelişmişlerdir.

f) Hadîsi şerifin son cümlesindeki hükümde birde «Medîne âliminden daha iyi bilen âlimin bulunamıyacağını» buyurmakdan maksad, Resûlü ekrem efendimizin bizzat kendisidir.

Yani, her ne kadar sur'atlı vasıtalarla diyar diyar dolaşıb ilim tahsil etselerde, yine medîne şehrinde karar eden zâtı pâki **Muhammed** (S.A.V) gibi âlim bulamıyacaklardır.

g) Veya Medîne âliminden murad, **Süfyan bin uyeyne** (R.A) gibi büyük âlimlerin büyük müctehid **İMAM-ı Mâlik** hazretlerinin yakın zamanda Medîne-i münevverede zuhur edib bu kemâle erişeceğine işâret vardır.

İbni Teymiyye merhum bir eserinde şöyle yazmıştır :

«Alimlerin en efdalları, ilimlerinin çokluğu veya güzelliklerin en iyi şekilde olduğundan Ashâbı kiramın ve onlardan sonra gelenlerin (tâbiîn ve tebe-i tâbiînlerin) **âlimleridir.**

— Bununla berâber Resûlüllah sallallâhü aleyhi vesellemin hadîsinin hepsini bir kişinin ihâta edib bellemesi, hiç bir iddiâ ile mümkin olamaz. Bak ve dikkat etki, Resûlüllah sallallâhü aleyhi ve sellem-in, hallerini, sünnetlerini ve bütün işlerini ümmetin en âlimi olan hulefâ-i râşidîn (dört büyük halîfe) **de böyledir** (yâni, hadîsi şeriflerin hepsini belleyip ezberleme imkanına vâsıl olamamışlardır)......»

(Mecmuatürresâil li ibni teymiye, 56)

٢٤٧ — (٥٠) وعنه، فيما أعلم عن رسول الله ﷺ، قال: «إن الله عز وجل يبعث لهذه الأمة على رأس كل مائة سنة من يجدد لها دينها». رواه أبو داود.

Tercümesi :

247 — (50) **Yine ondan** (Ebî Hureyre R.A den) **mervîdir, bildiğime göre Resûlüllah** (S.A.V) **buyurdu :**

«Muhakkakki, Allâhü teâla bu ümmet için her yüz senenin başında o ümmetin dînini tecdid edib yükselten kimseyi gönderir.»

(Hadîsi, Ebû Dâvud rivâyet etmiştir.)

İ Z A H A T

Bu mubârek hadîsi nebevide de, Resûlü ekrem efendimiz, kendisinden sonra gelecek asırlardaki, her yüz senenin başında dîni mübîni islamı, olduğu gibi sâfiyeti ile bilib, bildiği ile amel edib ve insanlara sünneti Bid'atdan ayırt ederek beyan edib ilmi ve ehlini aziz kılan, Bid'at ve Hurâfeleri yok edib ve Bid'at ehlini mahveden, hakkı diken bir müceddidi, halıkı zülcelâl göndereceğini beyan buyurmuştur.

Hadîsi şerifde, **«Bu ümmet için»** den murad ümmeti icâbet ve ümmeti dâvettir. Yâni inanan ümmet ve İmana davet edilen kâfirlere şâmildir. Ümmet hakkında târif ve îzah, birinci ciltde yazılmıştır.

Hadîsi şerifde, **«Her yüz senenin başında»** Cümlesini açıklayalım. Yani, Hicreti nebevîden veya milâdî gibi diğer senelerin her yüz senesinin ya sonunda veya evvelinde ilmin azaldığı, sünnetin yok hâle geldiği ve cehâletle Bid'atın çoğaldığı bir zamanda, bir müceddid, Allâh

tarafından o millete gönderilirki, ilmi ve ehlini takdir ettirir, sünneti işler ve işlettirir, cehâletin taassubunu yıkar, Bid'at ve Bid'atcıları mahvu perişan eder.

Hadîsi nebevîde **«Müceddid»** kelimesinin tevil ve tesbîti husûsunda ulemanın pek çok beyanları olmuştur. Bâzıları kendi mezheblerine mensub olan âlimlere **«Müceddid«** diyerek tevil yolunu tâkib etmişlerdir. Bâzılarıda, kendi memleketlerindeki âlimlere mûceddidlik izâfetinde bulunmuşlardır.

Şârih **Aliyyülkârî** merhum bu beyanlardan sonra şu hususlara dikkatı çekmiştir :

«Evlâ olan, hadîsi şerifi umûma hamletmektir. Zira hadîsi şerifdeki **«men=kimse»** lafzı, bir kimseye ve pek çok kişiye şâmildir.

— Öyle olunca yine sâdece fakihlerede inhisar edilmemelidir. Çünkü her ne kadar ümmetin menfaatı dîniyyeleri, bunlar tarafından daha çok karşılanıyorsada, ümmeti Muhammed, ülül emirden, hadîs ulemasından, kurrâlardan, vâizlerden ve zâhidlerdende çok kerre faydalanmakdadırlar.

Zira dinin hıfzı, siyasi kanunların (Tenfîzi ahkam ve cezâî müeyyidelerin) ve adâletin icra ve tesisi, ülül emrin vazifesidir.

Keza ilmi kıraatcılar (kurralar) ve hadis âlimleri, kur'anı kerimin inzal olunuşunu ve hadîsi şeriflerin zabdını sağlayıb öğretmekde menfaatları vardır. Kur'an ve hadis, şerîatın aslıdır. Asıl ve esas olan bu delillerin ilmi, kurra ve hadis ulemâsından öğrenilmektedir.

Vaizlerde, ümmet-e vaazu nasihatları ile faydalı oluyorlar ve takvaya sarılma hissini telkin ediyorlar. Keza zâhidlerde, zühtü takva yolunda pek çok faydalar sağlamaktadırlar.»

Dîni mübîni islâma; dirayetli, kabiliyyetli, ihlaslı ve metânetli âlimler, kendi sahalarında bildikleri kadar hizmet edib ümmeti irşad etmişlerdir. Öyle olunca her sinif ve sahanın âlimlerinden, her memleketin ve her kavm ve cemaatın, her yüz sene sonunda veya başında bir müceddidi gelse, gerektir.

Şârih **Aliyyülkârî** merhum bu hususu şu satırlarla beyan etmektedir :

«Benim nazarımda en açık olanı, Alâhü teâla daha âlâsını bilir, Fakat müceddid kimseden murad, bir şahıs değildir. Belki müceddidden murad, her hangi bir cemaat içinde, bir belde bir fen veya umûru takrîriye ve tahrîriye den müyesser olduğu kadar ile şer'i âlimlerin pek çok fenlerinde âlim olan bir kişinin, o cemaatı tenvir sûretiyle müceddid olabileceğidir.

— Bu şekildeki tenvir ise, dînin bakasına, yıkılmamasına ve kıyâmete kadar hükmünün yaşayıb hâkim olmasına sebeb olur.

— Şek ve şüphe yokdurki, bu şekildeki tecdid (bir müceddidin dîni ihya etmesi) ızafî bir işden ibârettir. Çünkü ilim, her sene tenzil edib düşmektedir. Cehâletin her sene terekkî edib arttığı gibi.

— Binâenaleyh zamanımızın âlimlerinin terâkkîsi, bulunduğumuz zamanda ilmin tenezzülü (azalıb inmesi) sebebiyle hasıl olmuştur (yani, dâhi âlimlerin yokluğu ile, cılız bilginler, âlim olarak değer kazanmışlardır.)

— Böyle olmasa, bu takdirde ilim, amel, hılım, fazîlet, mes'elenin tahkık ve tetkîki yönünden mütekaddimîn uleması ile müteahhirîn uleması arasında bir değerlendirme münasebeti olmazdı (elbet selefi sâlihinki, mütekaddimîn uleması, yukardaki sayılan fazîletlerde, müteâhhirîn ulemâsından efdaldırlar). Zira müteahhirîn uleması, Peyğamber sallallahü aleyhi veselleme, zaman bakımından mütekaddimîn ulemasından daha uzaktır. Bu şekildeki uzaklık ise, nur ve ışığa uzaklık karanlığı daha çok gerektiren ve nûrun daha az yansımasına ve zuhûru görülen hal gibidir.

Buna **Enes bin mâlik** (R.A) den mefrû olarak rivâyet edilen **Buharîdeki** şu hüküm delâlet eder :

«Ümmetim üzerine, bulundukları zamandan sonra gelen zaman, ancak şerli olarak gelir.»

Tabarânî kebîr de, Ebidderdâ (R.A) den mefrû olarak şöyle rivâyet etmiştir :

«Mutlaka (bir birini tâkib eden) **her seneki, ancak o sonraki senede hayır noksanlaşır, şer artar.»**

İbni Abbas (R.A) da şöyle demiştir :

«Bir birini takib eden her senede, mutlaka insanlar, Bid'atlar yaşayıncaya ve sünnetler ölünceye kadar, sonraki senelerde sünnetleri öldürürler ve Bid'atları ihdas ederler.»

— İşte bir nebze bahsu beyanda bulunduğumuz şu mes'elelerde, yine o selefi sâlihînin ilimlerinin berekti ve onların imdadının neticesidir. Binaenaleyh bize vâcib olan, mütekaddîmin (evvel geçen) ulemânın (âlimlerin) hepsinin (Allâh hepsinden razî olsun), kıyâmete kadar fazîletli olduklarını îtiraf edib kabul etmemizdir.»

(Mirkad, C. 1248)

Abdullah Bin Mes'ud (R.A) da şöyle demiştir :

«Sizin üzerinize gelen senenin akabinden gelen her sene, mutlaka daha evvel geçen seneden şerlidir.

— Dikkat ediniz; elbetde ben gelen sene geçen seneden daha bitgisi az ve kurak olacakdır, demiyorum ve ben bir emîri diğer bir emirden (geçen emir, gelecek emirden) hayırlı olacakdır, demiyorum.

— Ancak ben diyorumki, sizin âlimleriniz, hayırlılarınız ve fakihleriniz (Şerîat âlimleriniz) giderler (ölürler), sonra onların halefini (kendilerini takib eden aynı muhteremleri) bulamazsınız.

— İşte o zaman bir kavm (cemaat) gelirki, bütün işleri kendi reyle (kendi görüş ve düşünceler) rine göre kıyas edib hüküm keserler.»

(Süneni Dârimî, C. I 65)

Muhterem sahâbenin bu sözlerini müşâhede etmekle, bir kerâmet zuhûr etmiş oluyor.

Şimdi buraya kadar hulâseten îzah etmeye çalışdığımız hadîsi şerîf ile diğer hükümlerden şu hususlar, anlaşılmaktadır :

a) Alâhü teâla bu ümmeti Muhammed içinden, her memleket, her kavm ve cemaata, sünneti iyi bilen ve bildiği ile amel eden, Bid'atları ve ehillerini yıkıb sünneti ihya eden, şerîat âlimi bir **müceddîdi**, o memleket ve milletin hal ve amellirini anlar ve anlatır kabiliyyetler, gönderecektir. Ve bu **Müceddid,** hicrî veya Rûmi gibi diğer asırlardan her asrın (her yüz senenin) sonunda veya evvelinde gönderileceği beyan edilmiştir. Yani, ümmetin fesadlığı asrın sonunda veya evvelinde şuyû bulursa, o zaman gönderilib ilmî şahsiyetini ve vazifesini icra edecektir.

b) Bu **müceddid,** Dînin ve hükümlerinin ihmal edildiği, din adamlarının küçük görüldüğü, ilme değer verilmez hale geldiği, sünnetlerin **terk edilib Bid'atların ihdas** edildiği, Cehâletin çoğalıb câhillerin âlim gibi hüküm kesib beyanda bulunduğu bir zamanda, dînin şerefini koruyub tanıtmak, din adamlarına hurmet ve saygıyı sağlamak, ilmi irfâne değer verib ilmin ve ehlinin kıymetini bildirmek, sünneti ihya etmek ve Bidatı öldürmek ve cehâletin sultasını yıkmak için gönderilir.

c) İzâhat-ın son kısmında temas edilen bir hususda, «gelen senenin geçen seneden daha şerli (kötü)» olacağı beyan edilmiştir.

Bu hususdada çeşidli yorumlar ve açıklamalarda bulunanlar olmuştur.

Bâzı âlimler; Geçen sene, nurlu hayat olan Peyğamber efendimizc gelen seneden daha yakın olduğu için, geçen sene gelecek seneden daha hayırlıdır. Öyle olunca gelen senede, geçen seneden daha şerlidir. Bir evvelki asırda, sonraki asırdan daha hayırlıdır.

Mesela : Ashabı kiramın bulunduğu asır, sahâbe-i kiramdan sonraki gelen asırdan (yüz seneden), daha hayırlıdır.

Büyüklerin sözü ekseriyeti içine alan hükme dayalıdır ve o zamanların için de ihlaslı kişilerin daha çok olduğuna veya olabileceğine binaendir.

Ve bu büyüklerin sözleri, bazı âyeti kerime ve hadîsi nebevîlere müsteniddir.

Bir âyeti kerimede şöyle buyurulmuştur :
« (Îman ve amelde) **ileri geçenler,** (fazîlet ve mukâfatdada) **ileri geçenlerdir.»** (Vakıa sûresi, 10)

Bir hadîsi nebevîdede şöyledir :
«İnsanların hayırlısı, benim bulunduğum asırdakiler (yüz yıldakiler) **dir. Ondan sonra onları tâkîb eden asırdâkilerdir. Ondan sonra onları tâkib eden asırdakilerdir.»** Bir rivâyette de; **«O üçüncü asırdakilerden sonra ,yalan fâş olur. Binaenaleyh onların** (üçüncü asırdan sonra gelenlerin) **sözlerine ve fiillerine itimad etmeyiniz.»** (Buhârî, Müslim)

Evet büyüklerin dayanağı bu iki ana delilki, kitap ve sünnetir. Ve bu hükümler, ekseri zaman ve o zamanlarda yaşayan insanlara şâmildir. Bu demek değildirki, o zamanlardan ve o zamanlarda yaşayan insanlardan sonrada fazîletli kişiler gelmiyecektir! Hayır, gelmiştir ve gelecektirde. Müceddid müjdesi de bu cümleden birisidir.

Mesela : Haccacdan sonra, Emevî Halifelerinden **Ömer Bin Abdülaziz** (R.A) gelmiştir. Haccacın devri zulumle idâre edilirken, bu zatın zamanındada Adâlet ve hakkın infaz ve icrası hâkim olmuştu.

Bununla berâber, Haccac zamanında pek çok sahâbe olmakla, **Ömer bin Abdülaziz** (R.A) zamanında hiç bir sahâbe kalmamıştı. Öyle olunca zaman ve sene itibâriyle, haccacın bulunduğu zaman, fazîletlidir. İcrâat ve insanlık bakimından, **Ömer bin Abdülaziz** (R.A), haccacdan fersah fersah üstündür. Kâbili kıyas değildirler.

Şu halde asrın değerlendirilmesi, senenin ve asır ile , senelerde yaşayıb icraatda bulunan kimselerin, îman, amel ve ahlak bakımından değer taşımaları ve değerlendirilmeleri, çok dikkatla araştırmak ve incelemek gerekir. Çok değişik yönleri vardır.

Birde beyan edilen hükümlerin, ekseriyete tealluk ettiğini bilib, zaman zaman değişib hal, hareket ve şahısların meydana gelebileceğinide dikkata almak lâzımdır. Zira «târih tekerrürden ibârettir», denilen, ifâdeler gibi hayatda alt üst olma halleri olabilir.

Bu din kıyamete kadar bâki olacağına göre, kıyâmete kadar, dinin mümessilleri ve dînin ihya edicisi müceddidlerini, Alâhü teâla kud-

reti ilâhisi ile yaratıp çorak topraklarda yetişen huda-i nâbitler gibi, yetiştirecektir. Böylece dînin mübelliğleri ve muallimleri, kıyâmete kadar devam edecektir.

Bu son îzâhat hakkında, **«İslâma Sokulan Bid'at ve Hurâfeler»** adlı eserimizin ikinci cildine muracaat etmek faydalı olur.

٢٤٨ — (٥١) وعن إبراهيم بن عبد الرحمن العذري، قال: قال رسول الله ﷺ: «يَحْمِلُ هَذَا الْعِلْمَ مِنْ كُلِّ خَلَفٍ عَدُولُهُ، يَنْفُونَ عنه تَحْرِيفَ الْغَالِينَ، وَانْتِحَالَ الْمُبْطِلِينَ، وَتَأْوِيلَ الْجَاهِلِينَ». رواه البيهقي

وسَنَذْكُرُ حَدِيثَ جابر: «فَإِنَّمَا شِفَاءُ الْعِيِّ السُّؤَالُ» في باب التيمم إن شاء الله تعالى.

Tercümesi :

248 — (51) **İbrâhim bin Abdurrahman el ozrî** (R.A) **den mervîdir, dedi :**

Resûlüllah (S.A.V) **buyurdu :**

«Bu ilmi (kitap ve sünnetin ilmini), **halefin** (sonradan her asırda gelenin) **her birinden îtîmada layık olan âdil kimseler hıfzeder. Bu âdil kimseler, bu ilme musallat olan azgın bid'atcıların tahrîfatlarını, bâtıl ve hayalcıların iddia ve sözlerini ve câhillerin tevillerini nefyedib yok ederler.»**

(Hadîsi, Beyhakî rivâyet etmiştir.)

Gelecekte Câbirin (R.A) Hadisini : «ilminden âciz olanların Şifası, (âlimlerden) sormaktır» İnşâallah teyemmüm bâbında zikredecğiz.

(Not : **Râvî İbrahim bin Abdurrahman** (R.A), Ashabdan veya tâbiindenmi olduğu ne şerhde ve nede diğer kitaplarda bulunamamıştır. Ancak hazâa kabîlesinden ozre bin ebî saad-e mensub olduğu zikredilmiştir.

Hadîsi şerifin hükmü ile ilgili bir nebze îzahat, bir üstdeki hadîsi şerifin îzah bölümü ile daha evvelki îzahatlarda beyan edilmiştir. Ayrıca birinci cildin **«kitab ve sünnete sarılma bahsi»** ile «İslâma Sokulan **Bid'at ve Hurâfeler» adlı eserimizde** zikredilmiştir.

الفصل الثالث

٢٤٩ – (٥٢) عن الحسن مرسلاً، قال : قال رسول الله ﷺ : « من جاءه الموت وهو يطلب العلم ليحيي به الإسلام، فبينه وبين النبيين درجة واحدة في الجنة ».

رواه الدارمي .

Tercümesi :

İLİMLE İLGİLİ ÜÇÜNCÜ FASIL

249 — (52) **Hasan** (elbasrî R.A) **den mürsel olarak mervîdir, dedi :**

Resûlüllah (S.A.V) **buyurdu :**

«Bir kimseye ölüm geldiğinde o kimse, islâmı ihya etmek için ilim taleb eder olsa, o kimse ile Peyğamberler arasında cennette sâdece bir derece (nübüvvet derecesi) **vardır.»**

(Hadîsi, Tirmizî rivâyt etmiştir.)

İ Z A H A T

Râvî Hasanı Basrî (R.A), tâbiînin ulularındandır. **Hz. Ömerin** hilâfetinin bitimine iki sene kala dünyaya gelmiş ve o zaman annesi **hayre** hanım **medine-i** münevverede **ümmü seleme** (R.A) vâlidemizin câriyesi idi.

Ulema dedilerki : Annesi her hangi bir iş için meşkuliyyete çıktığı zaman, çocuğu **Hasan** (R.A) ağlıyor. Hemen **Ümmü seleme** (R.A) de memesini **Hasana** (R.A) veriyor. İşte **Hasanı Basrî** (R.A) daki görülen fesâhat ve hikmetli söz, bu sütten mütevellitdir.

Hasan (R.A), Vâdiyil Kura denilen mahallede büyüyüb gelişdi. Kendisi fasıh idi. **Talha bin übeydullah** (R.A) **ile Aişe** (R.A) ı görmüştür. Fakat **Hz. Aişe** (R.A) den hadis işittiği sıhhatli olarak nakledilmemiştir. **Hz. Aliyede** mülâkı olduğu söylenmiştir.

İbni Ömer, Enes, Semure, Eba Bekre, Kays bin Asım, Cündüb bin Abdillah, maakal bin yesar, Amr bin tığlib, Abdurrahman bin semura,

Ebâ berze el eslemî, ımran bin Husayn, Abdullah bin mağfel, Ahmer bin cüz ve Aid bin Amr elmüzenî (Allâh hepsinden razı olsun) gibi sahâbelerden hadis işitip rivayet etmiştir. Ve tâbiînin büyüklerindende hadis tâlim edib işitmiştir.

Kendisinden, tâbiînden ve başkalarından pek çok kimseler, hadis rivâyet edib öğrenmişlerdir.

Hasânı Basrî rahimehullah-ın, yüz otuz (130) veya üçyüz kadar sahâbeye idrak edib yetişdiği rivâyet edilmiştir.

Muhammed bin Sad (R.A), diyorki :

«Hasan el Basrî (R.A), her şeyi cami, âlim, yüksek şahsiyetli, fakih, itimada layık, emin, âbid, hakka teslim olan, ilmi irfanı çok, fasıh, güzel huy ve simaya malik bir kişidir.»

Mekke-i Mükerremeye geldiği zamanda kendisini yüksek bir minder üzerine oturtuyorlar, etrafına insanlar toplanıyor, bu insanların içlerinde büyük âlimlerden, tâvus, atâ, mücâhid ve Amr bin Şuayb gibi zatlarda hazır bulunuyorlar. Aralarında konuşuyorlar ve hemen diyorlar veya bâzıları diyorki ; **«Bu zat gibi, hiç görülmemiştir.»** yânı, o zamanda bu zat gibi âlim görülmemiştir, demektir.

Fazîleti hakkında pek çok beyanlarda bulunub menkıbeler yazılmıştır. Kısa yoldan yazıb neticelemiş oluyoruz.

Basrada hadis okutup hutbeler îrâd eden bu zat, hicretin yüz yirmi (120) senesinde vefat etmiştir. Allâh ondan razî olsun.

Bu zatı muhterem hakkında nakledilen hayat hikâyeleri, **«Tehzîbül esmâ velluğat»** ile **«Takrib ettehizb»** adlı eserlerden istifade edilmiştir.

Hadîsi nebevîde, islâmı ihya etmek gâyesine bağlı olub, mal, mülk, makam ve mansıb sevdası gibi fasid gâyelerdende uzak olarak ilim tahsil eden her kişi, bu temiz gâyeye devam ederken ecel gelib ölürse, o kimse ile Peyğamberler arasında sâdece nübüvvet derecesi farkı vardır.

Zira Peyğamberler, Vahye muhatapdırlar. Böyle temiz gâyeye sahib olanlar : Her ne kadar vahye muhatap olmasalarda, Peyğamberlerin gönderiliş gâyeleri olan, hakkı tâlim ve tebliğ ederek islâmı yaymak ve ihya etmek davaları, bu zatlardada aynen vardır.

٢٥٠ — (٥٣) وعنه مُرْسَلاً، قال: سُئِلَ رسولُ الله ﷺ عن رجلَيْن كانا في بني إسرائيل: أحدُهما كان عالماً يُصلّي المكتوبة، ثمّ يجلس فيُعلّم الناس الخيرَ، والآخر يصومُ النهارَ ويقومُ الليلَ؛ أيُّهما أفضلُ؟ قال رسول الله ﷺ: «فَضْلُ هذا العالِم الذي يُصلّي المكتوبة، ثمّ يجلس فيُعلّم الناس الخيرَ على العابِدِ الذي يصومُ النهارَ ويقومُ الليلَ كفضلي على أدناكم». رواه الدارمي.

Tercümesi :

250 — (53) **Yine ondan** (Hasanı Basrî R.A den)**mürsel olarak mervîdir, dedi :**

Resûlüllah (S.A.V) **e Benî israîlden olan iki adam hakkında soruldu : O iki adamdan birisi, bir âlim farz namazları kılar, sonra oturur insanlara hayır öğretirdi :**

— **Diğeri ise, gündüz oruc tutar gece kâim olur** (gecleyin nâfile ibâdet yapar). **Bunların hangisi daha efdaldır?**

Resûlüllah (S.A.V) **buyurdu :**

«Farzı kılan, sonra oturup insanlara hayır tâlim edip öğreten şu âlimin, gündüz oruç tutup geçeleyin kâim olan âbid üzerine fâzileti, benim sizin en aşağınız üzerine olan fâziletim gibidir.»

(Hadîsi, Dârimî rivâyet etmiştir.)

Î Z A H A T

Beş vakit farzını kılıb ilim tâlim, tebşir ve tasnifi ile meşkul olan âlim kimsenin, geceleri ibâdet ve evradla, gündüzleride orucla gününü geçiren Âbidden daha faziletli olduğu mubarek Peyğamber efendimizin nurlu sözünde beyan buyurulmuştur. Hakîkat böyle iken, bâzı câhil kimselerin, beş vakit namazını kılıb ilmi irfanla meşkul olanları, «amelsiz» gibi cümlelerle kötülediklerine şâhid ve muttâlî olunmuştur. Çok esef verici bir kötü hükümdür.

Zira Peyğamber efendimizin, mukayeseli bir şekilde takdir ve tatdil buyurduğunu, tahkir etmek, Allâh muhafaza îmânı tehlikeye atabilir. Bu tehlikeden hazer etmek için inanan mûminlerin, yukardaki hadîsi nebeviyeyi tekrar ve tekrar, okumalarını ve mûcibi ile amel edip ehli ilmin kıymetini takdir etmelerini tavsiye ederiz.

٢٥١ — (٥٤) وعن علي، رضي الله عنه، قال: قال رسول الله ﷺ: «نِعْمَ الرَّجُلُ الْفَقِيهُ فِي الدِّينِ؛ إِنِ احْتِيجَ إِلَيْهِ نَفَعَ، وَإِنِ اسْتُغْنِيَ عَنْهُ أَغْنَى نَفْسَهُ». رواه رزين

Tercümesi :

251 — (54) **Ali (R.A) den mervîdir, dedi :**

Resûlüllah (S.A.V) buyurdu :

«Dinde fakıh olan (Şerîat ve islam hukûkuna âlim olan) **adam, ne güzel adamdır; zira kendisine ihtiyac olunduğunda fayda verir ve eğer kendisinden istiğna olunursa, nefsini iğna ve zengin yapar.»**

(Hadîsi, Rezin rivâyet etmiştir.)

٢٥٢ — (٥٥) وعن عكرمة، أنَّ ابنَ عباس قال: حدِّث النَّاسَ كُلَّ جُمُعَةٍ مَرَّةً، فَإِنْ أَبَيْتَ فَمَرَّتَيْنِ، فَإِنْ أَكْثَرْتَ فَثَلاثَ مَرَّاتٍ، وَلَا تُمِلَّ النَّاسَ هَذَا القُرْآنَ؛ وَلَا أُلْفِيَنَّكَ تَأْتِي الْقَوْمَ وَهُمْ فِي حَدِيثٍ مِنْ حَدِيثِهِمْ فَتَقُصُّ عَلَيْهِمْ فَتَقْطَعُ عَلَيْهِمْ حَدِيثَهُمْ فَتُمِلُّهُمْ؛ وَلَكِنْ أَنْصِتْ، فَإِذَا أَمَرُوكَ فَحَدِّثْهُمْ وَهُمْ يَشْتَهُونَهُ، وَانْظُرِ السَّجْعَ مِنَ الدُّعَاءِ فَاجْتَنِبْهُ، فَإِنِّي عَهِدْتُ رَسُولَ اللهِ صلى الله عليه وسلم وأصحابَه لا يَفْعَلُونَ ذَلِكَ

رواه البخاري.

eTrcümesi :

252 — (55) **İkrime (R.A) den mervîdir, muhakkakki, ibni Abbas** (R.A ikrimeye) **dedi:**

«İnsanlara her cuma günü, (haftada) **bir sefer hadîs oku ve vâzu nasîhat et. Şâyet ziyade yapmak istersen,** (haftada) **iki sefer nasîhat et. Ve eğer daha çok yapmak istersen** (haftada) **üç sefer nasîhat et. İnsanları bu kur'anı dinlemekten usandırma. Seni ben bulup görmeyeyimki, cemaat sana kendi sözleri ile meşgul oldukları halde gelir** (ler)**. Bu halde iken sen onlara kıssa nakledersin, işte o zaman onların sözleri, onların üzerine senin nasîhatını keser. Bu takdirde onları usandırırsın.**

— **Şu halde sükût et, senden bir söz ve nasîhat talep ederlerse, onlar islahlı iken hemen nasîhat et. Dua ederken yüksek sesle avaz avaz bağırmakdan dikkat ederek kaçın. Zira ben Resûlüllah (S.A.V) i ve onun eshabını görüb bildiğime göre, onlar, böyle şeyi kat'iyyen işlemezlerdi.»**

(Hadîsi, Buharî rivâyet etmiştir.)

Î Z A H A T

Râvî İkrime (R.A), İbni Abbas radıyallahü teâla anhın kölesi ve tâbaîn efendilerimizin büyüklerindendir. Aslı mağrib ahalîsinin «Berberî» soyundandır.

Kendisi sahâbe-i kiramdan; Hasan bin Ali, Ebû katâde, İbni Abbas, İbni Ömer, İbni Amr, Ebû Hureyre, Ebû Saîd, Muâviye (Allâh hepsinden razî olsun) ve daha başka sahâbelerden hadîsi şerif rivâyet edib öğrenmiştir.

Ayrıca kendisinden, Ebuşşâsa, Şâbî, Naha-î, Sebî-î, İbni sîrîn, Amr bin Dînâr gibi tâbiînin büyükleri ve pek çok halk, hadîs rivâyet etmişlerdir.

İbni Muân (R.A) **dediki : «İkrime»** (ilmine) **itimad edilen bir kişidir. Binaenaleyh İkrime** (R.A) **ın aleyhinde laf edeni görürsem, o kimseyi islam düşmanı diyerek itham ederim.»**

İkrime bizzat dediki : **«Muhakkak ben çarşıya çıkarım, hemen bir adamın bir kelime konuşmasını duyarım. İşte o anda bana ilimden elli kapı açılır.»**

Ebû Hâtim (R.A) İkrime hakkında dediki :

«İbni Abbas (R.A) **ın kölelerinin en âlimi, İkrime** (R.A) **dir.»**

Ebû Ahmed bin Adiy (R.A) da dedi :

«İkrime (R.A) **den** (hadis veya ilim) **rivâyet etmekden imamlar** (müctehidler veya hadis imamları) **hiç çekinmemiştir ve Sıhah sâhibleri, Sıhahlarına ondan hadîs rivâyet edib katmışlardır.»**

Beyhakî (R.A) da dedi :

«Ikrime (R.A) **den Buhârî hadîs rivâyet etmiştir. Müslimde yoktur.»**

Netekim yukardaki hadîsi nebevî, Buharînin rivâyetiyledir.

Ikrime (R.A), hicretin 104 veya 105 veya 106 veya 107 senesinde vefat etmiştir. Allâh ondan râzî olsun. (Hulâsatah; Tehzîbülesma Vellugat, C. I, 341)

Haberde Abdullah bin Abbas (R.A) ikrimeye tavsiyesinde şu hususlara riayet etmesine dikkat çekiyor :

a) Vâzu nasîhatı haftanın cuma gününde bir defa yapılması, şâyet istek ve ihtiyac olursa, iki defa olması ve eğer lüzum ederse, halkı usandırmamak kaydiyle hafta da üç sefer yapılması tavsiye buyurulmaktadır.

b) Nasîhatın, cemaatı usandırmayack şekilde yapılması ve eğer cemaatda usanma hâli olursa, kendilerinin konuşmaya başlayıb, vâzu nasîhatda keza hitabetde bulunan kişinin sözleri dinlenilmez hâle gelebileceği hususada işâret buyurulmuştur.

c) Vâzu nasıhat veya hitabet ve meşrû olan her çeşit sohbet ve konferans, cemaat tarafından iştiyakla istenirse, hemen bunu fırsat bilib ehillerinin değerlendirmelerine tenbihât ve îkaz vardır.

d) İbni Abbas (R.A) Dua ederkende, mukaffâlı bir şekilde bellî taraflarca yönelerek yüksek sesle bağıra bağıra dua yapmayı men etmektedir.

Keza vâiz esnasında yüksek sesle bağırmak ve kürsü üzerinde el kol sallamakda aynıdır. Halkın nefsânî hissini tahrik etmekden uzak, uyarıcı ve îkaz edici şekilde olması lâzımdır. Dua ederken, vazû nasîhat ve hitabetde bulunurken yüksek sesle bağırmak, el kol sallamak,, otururken kalkıb oturmak ve elleri her hangi bir şeye vurmak mekruhdur. Bu hususda bak, «Mülteka Tercümesi» cild dördün sahife - 174-176. Birde nasîhat hakkında yukarda 207. 230 ve 240 hadîsin îzah bölümüne bakınız.

٢٥٣ — (٥٦) وعن واثلة بن الأسقع، قال: قال رسول الله ﷺ: «من طلب العلم فأدركه، كان له كفلان من الأجر؛ فإن لم يدركه، كان له كفل من الأجر». رواه الدارمي

Tercümesi :

253 — (56) **Vâsile bin El Eskâ** (R.A) **den mervîdir, dedi :**

Resûlüllah (S.A.V) **buyurdu :**

«Bir kimse, ilim taleb eder ve ilme idrâk ederse, o kimse için ecrü mükâfatdan iki nasıyb (taleb ecri ile idrak ve isâbet etme nasıybı) **vardır. Eğer ilim ve ictihadında isâbet etmezse, o kimse için ecirden bir nasıyb** (ilme çalışma nasıybi) **vardır.»**

(Hadîsi, Dârimî rivâyet etmiştir.)

Î Z A H A T

Râvî vâsile bin el Eskaâ (R.A), sahâbe-i kiramdandır. Künyesi, Ebû Şeddaddır. Ebû el Eskaa da denir. Denildiki, Ebû Muhammed, Ebul hattab ve Ebû kırsâfe ilede künyelenmiştir.

Denilmiştirki, Resûlü ekrem sallâllahü aleyhi vesellem efendimiz tebük seferine hazırlanırken müslüman olmuştur ve berâber tebük seferinde hazır bulunmuştur. Şam ve Humus-un fethindede hazır bulunmuştur.

Diğer bir kavildede, Peyğamber efendimize müslüman olduktan sonra üç sene hizmetde bulunmuştur. Kendisi «Ashâbı Suffa» denilen fakir sahâbelerden idi.

Peyğamber sallallâhü aleyhi vesellem efendimizden, bizzat elli altı (56) hadîs rivâyet etmiştir.

Şamda sâkin olmuştur. Sonra kudüs şerife yakın bir belde olan «cebrin» deki evinde vatan edinib ikâmet etti. Basrayada girdi.

Kendisinden tâbiînin ululari ve pek çok halk hadîs rivâyet etmişlerdir. Hayatının son zamanlarında Şamda bulundu ve hicretin seksen altı (86) veya seksen beşinci (85) senesinde Şamda vefat etmiştir. Kendisi o anda, doksan sekiz (98) yaşında idi. Hicretin seksen üçünde yüz beş (105) yaşında vefat ettiğide yazılmıştır. Fakat sahih olan evvelki kavildir. Allâh ondan razî olsun.

Hadîsi nebevîdeki, âlim ve ictihad hükümleri hakkında bir nebze mâlumat, yukardaki hadîsi nebevilerin îzahatında yazılmıştır.

Bilhassa yukarda geçen 235. hadîsi şerifin îzah bölümünü tekrar be tekrar okumayı tavsiye ederiz.

٢٥٤ — (٥٧) وعن أبي هريرة، قال : قال رسول الله ﷺ : « إن مما يلحق المؤمن من عمله وحسناته بعد موته : علماً علمه ونشره، وولداً صالحاً تركه، أو مصحفاً ورثه، أو مسجداً بناه، أو بيتاً لابن السبيل بناه، أو نهراً أجراه، أو صدقة أخرجها من ماله في صحته وحياته، تلحقه من بعد موته » . رواه ابن ماجه والبيهقي في « شعب الايمان » .

Tercümesi :

254 — (57) Ebî Hureyre (R.A) den mervîdir, dedi :

Resûlüllah (S.A.V) **buyurdu :**

«**Muhakkakki, Mü'minin ölümünden sonra iyiliklerinden ve amelinden kendine kavuşan** (hayrı devam edib erişen) **şeyler vardır.** (onlarda şunlardır) :

a) **İlmi olub, ilmini başkasına öğretip neşreden,**
b) **Sâlih evlad terk eden,**
c) **Vârislerine mushaf** (Kur'anı kerim) **terk eden,**
d **Mescid bina eden,**
e) **Misâfirler için misâfirhâne yapan,**
f) **Devamlı akıp faydalanılan bir ırmak bırakan,**
g) **Sıhhat ve hayatında mâlinden sadaka çıkaran,**

İşte bunları işleyenler, öldükten sonra bu iyilik ve amelleri kendilerine kavuşur. (defterlerine ecrü mükafatı devamlı yazılır).»

(Hadîsi, İbni Mâce ve Beyhakî «Şuabül îman» adlı eserinde rivâyet etmiştir.)

(Not: Bu hadîsi şerifin îzahatı, birinci ciltde ve yukardaki hadîsi şeriflerin îzahatında beyan edilmiştir. Ancak bu hadîsi şerifde üçüncü olarak zikredilen «vârislerine mushaf (Kur'anı kerim) terk eden.» Cümlesine iyi dikkat edib sülâlesine kur'anı kerim veya dînî, millî hükümleri beyan eden eserler bırakanlar, aynı mutlu kişiler olduklarını unutmamalıdırlar.)

٢٥٥ — (٥٨) وعن عائشة ، أنّها قالت : سَمِعْتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم يقول :
« إن اللهَ عزَّ وجلَّ أوْحَى إليَّ : أنّه مَنْ سَلَكَ مَسْلَكاً في طَلَبِ العِلْمِ، سَهَّلْتُ لهُ طَريقَ الجَنَّةِ؛
وَمَنْ سَلَبْتُ كَرِيمَتَيْهِ ؛ أَثَبْتُهُ عَلَيْهِمَا الجَنَّةَ . وفَضْلٌ في عِلمٍ خَيْرٌ مِنْ فَضْلٍ في
عِبادةٍ . وَمِلاكُ الدِّينِ الوَرَعُ » . رواه البيهقي في « شعب الايمان » .

Tercümesi :

255 — (58) **Aişe** (R.A) **den mervîdir, dedi :**

Resûlüllah (S.A.V) **den işittim diyordu :**

«Şüphesiz Allâhü teâla bana vahyeti; Bir kimse ilim talebinde bir yola sülûk eder giderse, onun için cennetin yolunu kolaylaştırırım. Bir kimsenin iki gözünü ilim yolunda alırsam; onun iki gözünü cennette sâbit kılarım.

— İlim yolundaki fazîlet, ibâdet yolundaki fazîletten hayırlıdır. Dînin aslı esası, verâ (Şüpheliden kaçınıp takvaya sahib olmak) **dır.»**

(Hadîsi, Beyhakî «Suabül îman» adlı eserinde rivâyet etmiştir.)

٢٥٦ — (٥٩) وعن ابن عباس ، قال : تَدارُسُ العِلْمِ ساعةً مِنَ اللَّيْلِ خَيْرٌ مِنْ
إحيائها رواه الدارمي

Tercümesi :

256 — (59) **İbni Abbas** (R.A) **den mervîdir, dedi :**

«Gecenin bir saatında ilim tedris edib çalışmak, geceyi (ibâdet ve zikirle) **ihya etmekten hayırlıdır.»** (Haberi, Dârimi rivâyet etmiştir.)

٢٥٧ — (٦٠) وعن عبد الله بن عمرو ، أنّ رسولَ الله ﷺ مرَّ بمجلسَيْنِ في مسجده
فقال : « كِلاهُما على خَيْرٍ، وأحدُهُما أفضلُ مِنْ صاحِبِه ؛ أمّا هؤلاءِ فيدعُونَ اللهَ ويرغبونَ إليه،
فإنْ شاءَ أعطاهُمْ وإن شاءَ منعهُمْ . وأمّا هؤلاءِ فيتعلَّمونَ الفِقْهَ أو العِلْمَ ويُعلِّمونَ الجاهلَ؛ فهُمْ
أفضلُ ، وإنَّما بُعِثْتُ مُعلِّماً » . ثمّ جلسَ فيهم . رواه الدارمي

Tercümesi :

257 — (60) **Abdullah bin Amr** (R.A) **den mervîdir, Resûlüllah sallallâhü aleyhi vesellem, mescidinde iki çeşit meclise uğradı ve dedi :**

«Her iki meclisde hayır üzerinedir. Bunlardan birisi, (sevab bakımından) **diğerinden daha efdaldır.**

— **Ama bu** (İbâdet ve ezkarla meşkul olan) **kişiler, Allâha dua ederler ve Allâhın yanındakine** (rızasına) **rağbet ederler. Cenabu hakda dilerse onlara fazlı kereminden verir, dilerse vermeyib men eder.**

— **Fakat bu** (ilimle meşkul olan) **kişiler, fıkhı veya ilmi tâlim edib öğrenirler ve câhil olana öğretirler. İşte ilimle meşkul olan bu meclis adamları, en efdal kişilerdir. Zira ben, ancak ve ancak muallim** (öğretici-ilimle meşkul olucu) **olarak gönderildim.»**

— **Bu cümleyi buyurdukdan sonra Resûlüllah** (S.A.V) **o ilim meclisi olan topluluğun yanına oturdu.»**

(Hadîsi, Dârimî rivâyet etmiştir.)

Î Z A H A T

Hadîsi nebevî, çok dikkat edilib riâyet edilmesi gereken iki mühim ve hassas mes'eleyi beyan etmektedir.

Resûlü ekrem sallallâhü aleyhi vesellem efendimiz, bir gün Medîne-i münevveredeki Mescidine teşrif buyuruyorlar. İçeri girdiğinde bakıyorki, ayrı ayrı oturmuşlar, o topluluklardan birisi; tevhid, tesbih, tehlil gibi evradı ezkarla meşkul oluyor. Diğer biriside, ilmi irfan tâlimi ile meşkuldurlar. Her iki meclis (toplantı) hakkında, Resûlü ekrem sallallâhü aleyhi vesellem şu : **«Her iki meclisde hayır üzerinedir»** Cümleleriyle hayır üzerine toplanmış birer topluluk olduklarını beyan buyuruyor.

Bu her iki topluluk, hayr üzerine olduklarını beyandan sonra, aralarında fazîlet ve kıymet farkı olduğunuda şu cümleleriyle açıklamıştır :

«Bunlardan birisi, (Sevab bakımından) **diğerinden daha efdaldır.»**

Ve Resûlü ekrem efendimiz, hadîsi nebevînin aşağısında, evradı ezkarla meşkul olup hakka dua ve niyazda bulunan topluluğu şu cümleleriyle îzah buyuruyor :

«**Ama bu** (ibâdet ve evradu ezkarla meşkul olan) **kişiler, Allâha dua ederler ve Allâhın yanındakine** (rızasına) **rağbet ederler. Cenabu hakda dilerse, onlara fazlu kereminden verir, dilerse, adlı ilâhîsi ile men eder** (dilediği gibi tasarruf eder).»

Resûlü ekrem efendimizin bu cümlelerinde şu hususlara işâret vardır :

a) Beş vakit namazı kılmak üzere toplanan cemaatdan başka, vakitleri müsaid olursa, nâfile olarak cenabu hakka dua ve niyazda bulunmak üzere toplanıb Allâhü teâlayı zikretmek câizdir. İyi bir hakka yalvarış ve cenâbu hakka niyazda bulunan meclisdir. Aynı zamanda bu meclîs, mescid de toplanmıştır.

b) Meşrûiyyet dâhilinde Allâh-ı zikredib ona duada bulunanların meclisleri, elbetde kıymetli meclislerdendir ve bu meclisde toplanıb Allâhı zikredib dua ve niyazda bulunanlar ve onlara hizmet edenler, faziletli kişilerdir.

Boş vakit geçiren tipinden olmayıb, Allâhı ananların meclisleri ve kendilerinin faziletleri hakkında kur'anı kerim ve sünneti nebeviyede pek çok hükümler vardır.

Allâhın her vakit ve durumda anılabileceğini beyan eden bir âyet meâli :

«**Gerçek akıl sahibleri öyle kişilerdirki; ayakda iken, otururken ve yatarken** (dâima kalbleri ve dilleri ve bedenleri ile) **Allâh-ı anarlar...**»
(Ali îmrân sûresi, 1[illegible]9)

Ve yukarda açıklamaya çalışdığımız hadîsi şerif gibi pek ço[illegible] hadîsi nebevîlerde zikri ilâhide bulunmanın, mûminler için bir fazî[illegible]et olduğu beyan edilmiştir. Fazla uzayacağından kısaca kesiyoruz. Geniş îzâhat, «İslâmda Evliya meselesi ve Harîkalar» adlı eserimiz[illegible]de yazılmıştır.

c) Hadîsi şerifde zikri ilâhî ile meşkul olanlar, Allâhı [illegible]anıp onun rızasını talep etmek maksadında olduklarını beyan buy[illegible]urmaklada, çeşitli dünyavî maksadlara bağlı olmadan sırf rızâyı bârî i[illegible]çin olduğuna ve öyle olmasına işâret vardır. Hadîsi nebevîdeki mak[illegible]sad dahilinde evradu ezkarda bulunanları, takdir edib, dualarını tale[illegible]b etmek elbet çok yerinde bir ameldir. Gâyenin dışına çıkanlardanda [illegible]kaçınmak lâzımdır.

Netekim meşrûiyyet dâhilinde câmîye cemaata gelmiye[illegible]n kadınları, **Hazreti Ömerin** men edip câmiden kovduğu gi[illegible]bi, Resûl[illegible]illah devrinde fetvâda bulunan Âlim ve fakih **İbni Mes'u[illegible]d** (R.A) ha[illegible]zretleride,

irtihâ'li nebîden sonra Irakda bulunduğu günlerde, Mescide toplanıp usûl'una uygun olmayarak zikrî ilâhîde bulunanları, mescidden kovup çıkarmıştır. Aynı mes'elenin geniş îzâhı, **«İslâma sokulan Bid'at ve Hurâfeler»** ile **«İslâmda Evliya Mes'elesi ve Harikalar»** adlı eserimizde vardır. Ve bir nebzede **«Mülteka tercümesi»** nin dördüncü cildinin 174-176. sahifelerinde yazılmıştır.

Hadisi nebevînin devam eden cümlelerinde de, fıkıhla veya her hanki bir ilimle meşkul olup, bilmeyenlere, bilenlerin öğretmeye çalışmaları hâlindeki mescidi nebevîde toplanan diğer ilim meclisi hakkındada şöyle buyurulmuştu :

«Fakat bu (ilimle meşkul olan) **kişiler, Fıkhı veya** (her hangi bir faydalı) **ilmi tâlim edib öğrenirler ve câhil olana** (bilmeyene) **öğretirler.**

— İşte fıkıh veya ilimle meşkul olan bu meclis adamları, en afdal kişilerdir. Zira - ben, ancak ve ancak muallim (öğretici- ilimle meşkul olucu) **olarak gönderildim.»**

Hadîsi şerifin bu cümlelerinde mündemic olan hususlarıda şöyle sıralayabiliriz :

a) Resûlüllah sallallâhü aleyhi vesellem efendimizin, takdir edib çok değerli olarak vasıflandırıb buyurduğu meclis (toplantı) ilmi fıkıh meclisi veya islâma ve müslümanlara faydalı olan her hangi bir ilim meclisi olduğunu veya olabileceğini beyan etmektedir.

İslâm şerîat ve hukûkunu beyan eden ilmi fıkıh ve fakihler hakkında bir nebze mâlumat, yukarda ikiyüz (200) üncü hadîsi şerifin îzahatında zikredilmiştir.

b) İlmi fıkıh veya faydalı ve meşrû olan her hangi bir ilim meclisi, islam esaslarını ve bilinmesi; farz, vâcib, sünnet ve müstehab olan hükümleri öğrenib müktezası ile amel ederek, bilmeyenlere öğretmek maksadı ile toplanmış olması gerektiğine işâret vardır.

c) Bu temiz gâyelerle ilmi fıkhı veya meşrû olan her hangi bir ilmi öğrenmek ve öğretmek maksadiyle toplantı yapılan meclisler, en kıymetli toplantı ve bu toplantıya iştirak eden muallim ve tâliblerde, ümmetin en kıymetli ve faziletli kişileri olduğu gâyet açık bir ifâde ile beyan buyurulmuştur.

d) Resûlü ekrem (S.A.V) efendimiz, kendisinin muallim olarak gönderildiğini beyan buyurmak sûretiyle, ilmi fıkıh veya meşrû olan her hanki bir ilim meclisini takdir buyuruyor ve bu meclise iştirak edenler, en efdal kişilerden olduklarını lisânı pâki ile îzah ediyor.

Hal böyle olunca bütün ümmeti muhammed-in, böyle meclisleri aynı şekilde takdir edib, iştirak etmeleri ve bilmediklerini o meclislerden öğrenmeleri lâzımdır. Aynı zamanda, ilmi fıkha veya tefsir, hadîs, ilmi kıraat, akâid, kelam ve islâm tarihi ilimleri gibi ilimlerden bir ilme vâkıf ve âlim olan bilginlere, Resûlü ekrem (S.A.V) gibi değer verib takdir etmek, îmanın iktizasıdır.

Her hanki bir yerde, ilim meclisi ile zikir meclisi bulunursa, her ikiside hayırlı meclisdir. Fakat ilim meclisi, zikir meclisinden daha efdaldır. Binâenaleyh daha çok sevab kazanmak ve daha fazîletli ve faydalı olmak isteyen kimseler, ilim meclisini tercih edib gitmelidirler. Zira Resûlü ekrem (S.A.V) de bu iki meclisin hayırlı olduğunu ve ilim meclisinin zikir meclisinden ve hatta ilim meclisindekileri, zikir meclisinde bulunanlardan daha efdal olduğunu beyandan sonra, kendiside ilim meclisine gidip oturmuştur.

Cenâbu hak bu hakîkatları iyi bilip mûcibi ile amel etmeyi, bütün meslekdaş ve mümin kardeşlerle beraber bizlere nasıyb eylesin. Amin.

٢٥٨ — (٦١) وعن أبي الدرداء، قال: سئل رسول الله ﷺ: ما حد العلم الذي إذا بلغه الرجل كان فقيها؟ فقال رسول الله ﷺ: «من حفظ على أمتي أربعين حديثا في أمر دينها، بعثه الله فقيها، وكنت له يوم القيامة شافعا وشهيدا».

Tercümesi :

258 — (51) **Ebudderdâ** (R.A) **den mervidir, dedi :**

Resûlüllah (S.A.V) **e, bir adamın fakihlik mertebesine ulaştığı vakit, ilmin haddi hudûdu nedir? diye sual olundu.**

— **Bunun üzerine Resûlüllah (S.A.V) de buyurdu :**

«Ümmetimden bir kimse, dininin emrinden kırk hadîsi hıfzedib bellerse (ve başkalarına öğretirse), **Allahü teâla o kimseyi fakih olarak diriltip mahşere gönderir ve bende o kimseye kıyamet gününde şâhid olur ve şefaat ederim.»**

İ Z A H A T

Bu mubarek hadîsi nebevinin **ihtivâ ettiği hükümden «Kırk hadîsi hıfzedib bellerse»** Cümlesi hakkında **bir nebze açıklamada bulunalım.**

Şârih **Aliyyülkâri** merhum şu **satırları yazıyor :**

«İmamı Nevevi (R.A) dediki :

«Burada kırk hadîsi hıfzetmekden **murad; kırk hadîsi ezberlemesse** ve manalarını tam bilsede, müslüman**lara kırk hadîsi nakledib tebliğ**

etmektir. İşte kırk hadîsi hıfzedib bellemenin mânayı hakîkisi budur. Ve böyle yapmakla müslümanlarda menfaatlanmak hasıl olur. Şâyet müslümanlara kırk hadîs nakledilib duyurulmazsa, hıfzedemezler. İbni Hâcer (R.A) de böyle zikretmiştir.

— Ben (yani, Aliyülkârî merhum) derimki : İmamı Nevevi Merhumun «mânâlarını tam bilmesede» sözünde düşünülmesi gereken husus vardır. Zira ilmin aslından olan makam ve mertebe hasıl olmaktadır. Çünkü fıkıhdan maksad, bir şeyi bilmek, onu anlamakdır ve fıkhın şerefinden için, din ilmine gerçekden hakim olmaktır.

— Eğer böyle olmaz ise, bu takdirde kırk hadîsi ezberleyen kimse, hadîsi şerifde beyan edilen fakih olamaz.» (Mirkad, C. I, 252)

Şu halde kırk hadîsi nebevîyi mânası ile belleyen kimse, hadîsi şerifdeki fazilet ve şerefe nail olan ve olacak kimsedir. Hem lafzını ve hem manasını ezberleyib kırk hadisi belleyen ve mucibi ile amel eden kimse laf götürmez ve ihtilafsız bir şekilde hadisi nebevideki hükme nail olur.

Yukardaki hadîsi şerifin diğer rivâyetdeki hükümleri ise şöyledir :

«Bir kimse, benim sünnetimden kırk hadisi hıfzeder ve ümmetimden başkalarına naklederse, Allâhü teâla o kimseyi kıyâmet gününde fakihler ve âlimler zümresinde gönderib haşreder.»

(Feyzulkadir, C. 6, 119)

٢٥٩ — (٦٢) وعن انس بن مالك ، قال : قال رسول الله ﷺ: «هَلْ تَدْرُونَ مَنْ أَجْوَدُ جُوداً؟» قالوا: اللهُ ورسولُهُ أَعْلَمُ. قال: «اللهُ تعالى أَجْوَدُ جُوداً، ثُمَّ أَنا أَجْوَدُ بَنِي آدَمَ، وَأَجْوَدُهُمْ مِنْ بَعْدِي رَجُلٌ عَلِمَ عِلْماً فَنَشَرَهُ، يأتي يَوْمَ الْقِيامَةِ أَمِيراً وَحْدَهُ، أَوْ قال: أُمَّةً واحِدَةً» .

Tercümesi :

259 — (62) **Enes Bin Mâlik (R.A) den mervîdir, dedi :**

Resûlüllah (S.A.V) buyurdu :

«Bilirmisiniz en cömert kimdir?»

— Ashabı kiram dediler : Allâh ve Resûlü daha iyi bilir.

— Resûlü ekrem (S.A.V) buyurdu :

«Allâhü teâla en çok cömert kimsedir. Ondan sonra Adem oğlunun en çok Cömert kimsesi, bir adamdırki, ilmi tâlim edib öğrenir, ondan sonrada o ilmi yayıb neşreder.

— O ilmi neşredib başkalarına öğreten âlim, kıyâmet gününde tek başıan bir emir veya tek başına bir ümmet olarak gelir.»

Î Z A H A T

Bu hadîsi şerifin ihtiva etiği hükümdede, üç husus sıralanmıştır.

a) Hadîsi nebevîde, beyan edilen cömertlik derecesinin en üstününün, evvela hâlıkı zülcelâlda oluşu, gâyet açıkdır. Zira itâatkar ve ısyankar farkı gözetmeden, karıncadan file kadar bütün varlıkların rızkını, sıhhatını ve her türlü ihtiyaçlarını karşılayıb vermek, ne kadar lütufkarlılık ve cömertlik olduğu, her akıllı için bilinib idrak edilen bir hakîkattır.

Ancak kulların istekleri, hayır olursa, severek ve hoşnut olarak verir. İstekleri ve kazançları şer olursa, sevmiyerek ve râzı olmadığı halde verir. Zira hayır ve şer, iyi ve kötü her şey, Allâhın dilemesi, takdîri ve yaratması ile olur.

Muhtelif hadîsi kudsîlerde temsîlî olarak beyan edilmiştirki, bütün varlıkların isteklerini Alâhü teâla eksiksiz verse, denizin içine bir iğne batırılıb çıkarıldığı zaman, iğnenin denizden eksilttiği ne ise, hazine-i ilâhiden sanki o kadar bir eksilme olacağı misallanmıştır. Yani, cenabu hakkın haziné-i Rabbânîsi, o kadar çokturki, eksilmek, tükenmek ve bitmek yoktur. Zira Allah ganî ve müstağnîdir. Bizler ise, dâima fakir ve muhtaçız.

Netekim bir âyeti kerimede şöyle buyurulmuştur :

«Allah (c.c.) **ganîdir. Hiç bir şeyinize muhtac değildir. Siz ise, fakirler** (muhtaçlar) **sizsiniz.»** (Muhammed sûresi, 38)

b) Resûlü ekrem efendimizde, mevlayı mütealdan sonra en cömert varlık olduğunu iftiharla buyurmaktadır : Zira varlıkların en afdalı ve en keremlisidir. Kendisinin beşerin en cömerti olduğunu buyurması, hakîkatı aydınlatıp bildirmek içindir. Büyüklenmek için değildir.

Gerçek gâyenin bu olduğunu diğer mubârek bir sözüyle şöyle açıklamıştır :

«Kıyâmet gününde Adem (aleyhiselâm) **ın evlâdının en kıymetli efendisiyim, bununla berâber öğünme ve büyüklenme diye bir şey yoktur.**

— Ve kıyâmet gününde benim elimde livaül hamd sancağı olacakdır. Her Peyğamber mutlaka o günde, Adem (aleyhisselâm) **ve diğerleri benim livamın altında olacaklardır.**

— Ve ben yerden çıkarılacakların (kabîrden diriltileceklerin) **ilkiyim, yinede öğünüb böbürlenmem.**

— **Ve ben ilk şefaat edici ve şefaatı ilk kabul olunan kimseyim, yine, böyle iken büyüklenib öğünmem.»** (Hadîsi, Ahmed, Tirmizî ve İbnî Mace, Ebî Said El hudrî radiyallahü anhden rivâyet edilmiştir, C. I, 252)

c) Hadîsi nebevîde beyan edilen üçüncü mertebedeki cömertinde ilmi talim edib başkalarına, nasihatla, öğretmekle, hitabetle, makale veya eser yazmak sûretiyle neşreden kimseler olduğunu buyurmaktadır.

Binâenaleyh bir kişi, ilim tahsil eder, sonradan bu ilmi talib olan ehillerine talim ederek öğretir ve yayarsa, Peygamber efendimizden sonra en cömert ve en hayırlı amelde bulunan kimsedir.

Şu halde böyle amel ile meşkul olan din âlimi, halk arasında küçümsenir ve **«Ölü gözünden yaş çıkmaz, hoca evinden aş çıkmaz gibi...»** Cümlelerle alaya alınırsa, Peygamber efendimizin **«Cömert»** diye vasıflandırdığı kişi kötülenmiş olur.

Evet gerçekden din adamı, ilmi yaymaya çalışmakla insanların ruhunun gıdasını verir. Mânen, rûhen ve fikren doyurucudur. Böyle olunca o cümledeki **«aş»** kelimesi yerine **«aç»** kelimesini koyarak, **«ölü gözünden yaş çıkmaz, hoca evinden aç çıkmaz»** denmelidir. İlmi ve ilim adamını tahkir etmenin tehlikeleri, **«Mülteka tercümesi»** adlı eserimizin ikinci cildinde yazılmıştır.

Öğrenmiş olduğu faydalı ilmi neşrederek başkalarına faydalı olan her din âlimi ve faydayı ilim sahibi, hayatda Peygamberden sonra en cömert kişi olduğu gibi, öldükten sonra o öğretip yaydığı ilim silsilesi devam ettikce, o ilmi öğrenen ve öğretenlerin aldıkları ecru mükâfat, eksilmeden ilk öğretenin amel defterine aynısı yazılır. Bu husus yukarda ve birinci ciltde geniş şekilde izâh edilmiştir.

Böyle ilmi neşredib yayan âlim dünyada ve dünyadan göçdükden sonra fazîlet ve mükâfatlara nail olduğu gibi, âhiretdede eli sancaklı bir emir veya etrafında kalabalık bir cemaatla bir ümmet şeklinde olacağı beyan edilmiştir.

Bu husus Resûlü ekrem efendimizin mubârek hadîsinin son cümlelerinde şöyle hükme bağlanmıştır :

«O ilmi neşredip başkalarına öğreten âlim, kıyamet gününde tek başına bir emir veya tek başına bir ümmet olarak gelir.»

Şu şeref ne büyük şerefdir. Cenabu hakkın lutfettiği veya lütfedeceği bu ilmi yayan ve yayacak olan âlim kimselerin, bir Peygamber

gibi fazîlete erişen din âlimi ve faydalı ilim adamlarının böylelerine muhabbet, saygı ve hürmet ederek, o sancağının altına veya bir ümmet gibi kalabalığın içine girmeyi mevla nasiyb buyursun. Amin.

Yetişib dualarını almaya çalışdığımız 70-80 lik üstadlarımızda, sanki bu ilâhî lutfa mahzhariyyeti dünyada iken müşâhede ediyor idik. Ne bereketli ilim ve muazzam îman sahibi kişilerdi. Her yönleriyle bir ilim otoriteleri, amel ve ahlak numûneleri idiler.

Resûlü ekrem efendimizin, bu son cümlesinde şu âyeti kerîmeye işâret vardır :

«Muhakkakki İbrahim (A.S.), **başlı başına bir ümmetdi.»**

(Nalh sûresi, 120)

Bir Peyğamber, etrafındakilerle ümmet olarak vasıflandırılmaktadır. Aynı şeref, kıyâmetde bu ümmetden bir din âlimine ve faydalı ilim sahibi olub başkalarına tâlim ve telkin sûretiyle ilmini yayan kimseye, verilmektedir.

Ne mutlu insanlar, bu âlimler. Cenâbu hak bizleride âhiretde böyle mutlu insanların sancağı altında toplanan ümmetlerden kılsın. Amin.

Ebû Ümâmetül Bâhilî (R.A) den mervî, bir hadîsi nebevîde Resûlü ekrem (S.A.V) efendimiz şöyle buyurmuştur :

«Alim ile âbid (kıyâmet günü) **getirilir** (ler).

— Abide denilirki : Cennete gir.

— Alime de : Dur yerinden ayrılma, tâki insanlara şefaat edesin, denilir.» **(Isfehânî)**

٢٦٠ — (٦٣) وعنه، ان النبي ﷺ قال: « منهومان لا يشبعان: منهوم في العلم لا يشبع منه، ومنهوم في الدنيا لا يشبع منها » . روى البيهقي الأحاديث الثلاثة في « شعب الايمان »

وقال: قال الامام أحمد في حديث أبي الدرداء : هذا متن مشهور فيما بين الناس، وليس له إسناد صحيح.

Tercümesi :

260 — (63) **Yine ondan** (Enes bin mâlik R.A) **den mervîdir, Resûlüllah** (S.A.V.) **buyurdu :**

«Harîslerden iki sınıf doymazlar;

a) **İlimde hırsı olan, ilimden doymaz.**

b) **Dünyada hırsı olanda, dünyadan doymaz.»**

(Yukardaki üç hadîsi, Beyhakî «Şuabil îmam» adlı eserinde rivâyet etmiştir. Beyhakî dedi : İmamı Ahmed Ebidderdâ hadîsinde dedi : Bu hüküm, insanlar arasında meşhur bir metindir. Bu metin için sahih bir isnad yoktur.)

٢٦١ — (٦٤) وعن عَوْن، قال: قال عبد الله بن مسعود: منهومان لا يَشْبعان صاحبُ العلم، وصاحبُ الدنيا، ولا يستويان؛ أمّا صاحبُ العلمِ فيزدادُ رضىً للرحمٰن، وأما صاحبُ الدُّنيا فيتمادى في الطُّغيانِ. ثم قرأ عبدُالله: (كلّا إنّ الإنسانَ ليطغى أن رآه استغنى) قال: وقال الآخر: (إنّما يخشى اللهَ مِنْ عبادِه العلماءُ). رواه الدارمي.

Tercümesi :

261 — (64) **Avn (R.A) den mervîdir, dedi :**
Abdullah bin mes'ud (R.A) dedi :

«Hırslılardan iki kimse, doymazlar (ki onlar), **ilim sahibi ve dünya sahibidir, bunlar müsâvî değillerdir.**

— **Çünkü ilim sahibi, Rahman olan Allâhın rızasını artırır.**

— **Dünya sahibi ise, tuğyan ve azgınlıkta ziyadeleşir.**

— **Bundan sonra Abdullah** (R.A) **şu âyeti okudu :**

«Doğrusu kâfir insan, kendini (elindeki mal ile Allahdan) **müsteğni görmekle azgınlık eder.»** (Alek sûresi, 6-7)

— **Avn** (R.A) **dedi : İbni Mes'ud diğer bir âyeti delil getirerek okudu :**

«Allahdan, kulları içinde ancak (Allâhı hakkı ile bilen) **âlimler korkar.»** (Fâtır sûresi 28)

(Haberi, Dârimî rivâyet etmiştir. Ve süneni Dârimî, C. I, 96)

(**Not : Râvî Avn (R.A), tâbiînin ulularından** olduğu beyan edilmektedir. Daha **fazla mâlûmatı bulamadığımızdan yazamadık.)**

٢٦٢ — (٦٥) وعن ابن عباس، قال: قال رسول الله ﷺ: «إنّ أناساً من أمّتي سيتفقّهون في الدّين ويقرؤون القرآن، يقولون: نأتي الأمراء فنصيب من دنياهم ونعتزلهم بديننا. ولا يكون ذلك، كما لا يجتنى من القتاد إلا الشّوك، كذلك لا يجتنى من قربهم إلا

— قال محمد بن الصباح: كأنّه يعني — الخطايا». رواه ابن ماجه

Tercümesi :

262 — (65) **İbni Abbas** (R.A) **den mervîdir, dedi :**

Resûlüllah (S.A.V) **buyurdu :**

«Muhakkak ümmetimden bir takım insanlar, Dinde fakihlik iddiasında olurlar ve Kur'anı okurlar, derler ki :

«Ümeraya (âmirlere), **gelelim, dünyadan nasîbimizi alalım ve dinimizle, onlardan** (onların işledikleri fenâlıklardan) **uzaklaşalım.**

— Halbuki mes'ele onların dediği gibi böyle olamaz (zira iki zıd cem edilemez). **Diken ve çöğür ağacından diken ve çöğür alınabilildiği gibi,**

Keza onlara (amirlere) **yaklaşmakda -Muhammed bin sabâhın rivâyetinde dediği gibi; yani : ancak hatalar alınabilir.»**

(Hadîsi, İbni Mâce rivâyet etmiştir.)

İ Z A H A T

Hadîsi nebevide ehli ilimden olan veya olacakların bâzılarının çok kötü gâye ve davranışları veya davranabileceklerin durumları, beyan buyurulmaktadır. Hadîsi şerifin şârihleri çok yönlü îzahlarda bulunmuşlardır. Bazılarını nakledelim.

Dinde Fakih ve âlim olduklarını iddiâ edenler veya din ve şerîat ilmi olan ilmi fıkhı öğrenmek maksadiyle tahsile devam edenlerden bir takım kimseler, Kur'anı kerîmi çeşitli kıraat ve makamlarla okurlar, tefsir edib îzâh ederler ve bu amellerden sonrada âmirlere zarûrî bir ihtiyacları için değil, sırf fazilet ızhar edip göstermek ve o âmirlerin yanlarındaki mal ve makama tamâ ederek, âmirlerin yanlarına giderler.

Bu şekilde hareket edenler, günümüzde daha aşırî bir şekilde davranarak, dinin pek çok yasaklarını işledikleri ve yapılması gereken irşad ve tebliğ vazîfelerini yapmadıkları gibi, dinde pek çok tâvizleri vermişler ve vermektedirler. Amirlerin veya fasıkların gayri meşrû amel ve hareketlerine iştirak ederler. Böylelikle sayılmayacak kadar çok kötülükleri işlerler ve kötü örnek olurlar.

Dîni, ilmi ve kur'an okumayı böyle kötülüklere âlet ederek hareket edenlere, denilseki :

«Din ve şeriat âlimi olduğunuzu iddia ediyor ve kur'anı kerimi okuyorsunuz. Bu halinizle şu pek çok kötülüklerle meşkul olan âmirlerle nasıl bir araya gelebiliyorsunuz?»

İşte böyle suâle verecekleri cevabı, Resûlü ekrem (S.A.V) efendimiz mubârek sözünün devamında şöyle buyurmuştur :

«Derlerki : Ümerâya (âmirlere), **gelelim, dünyadan nasîbimizi alalım ve dînimizle onlardan** (onların işledikleri fenâlıklardan) **uzaklaşalım.»**

Ey dîni dünyaya âlet edip fasıkların karşısında el ufalayıb, eğilip bükülüp yaltak kedi kesilen ve her kılığa bürünüb dalkavukluk yapan tipinden zavallı allâme taslakları!, içinizdeki kirli ve hırslı emellerinizi saklayarak, din âlimine yakışır ve yaraşır tavrı bırakıb, dışınız başka içiniz başka olan davranışlarınızı, asırlarca evvel nûru nübüvvetden fışkıran hakîkatlar, ne kadar kesin ve açık bir şekilde beyan buyurduğunun farkındamısınız acaba!.

Ve bu fâsit iddianız neticesiz olup, ancak kötülükler olabileceğinizide, yine Resûlü ekrem (S.A.V) efendimiz devamla buyuruyorki :

«Halbuki mes'ele onların dediği gibi böyle olmaz (zira iki zıd cem edilemez);

— Diken ve çöğür ağacından ancak diken ve çöğür alınabildiği gibi,

— Keza onlara (âmirlere), **yaklaşmakda - Muhammed bin sabâhın rivâyetinde dediği gibi, yani : Ancak hatâlar alınabilir.»**

Atalar bir sözlerinde, **«Necasetten kerâmet gelmez.»** demişlerdir.

İbni Abbas (R.A) ın rivâyet ettiği bir hadîsi nebevide Resûlü ekrem (S.A.V) şöyle buyurmuştur :

«Bu ümmetin uleması, iki adamdır;

1 — Âlim adamın birisi, Allâhü teâla ona ilim verir, oda ilmini insanlara neşredib öğretir ve öğretmiş olduğu ilme karşılık temâ ederek hiç bir şey almaz ve ilmi para ile satmaz.

— İşte bu âlime, denizdeki balıklar, karadaki yürüyen canlılar ve gökdeki uçan kuşlar istiğfar edib dua ederler.

2 — Âlim adamın ikincisi ise, Allâhü teâla ona ilmi verir, oda o ilmi Allâhın kullarına yaymakdan pahillik edip saklar. İlmin karşılığında tamâ ederek bir şeyler alır ve para ile satar.

— İşte bu âlimde, kıyamet gününde ateşden yapılmış bir gemle gemlenir ve bir nidacı tarafından nida edilirki, işte bu adama Allâhü teâla ilim vermiştir. Oda ilmi, Allâhın kullarına öğretmekden pahillik edib sakınmıştır. Ve ilmin karşılığında tamâ edip bir şeyler almıştır, ilmini para ile satmıştır. Ve bu şekildeki nida, hisabdan kurtulunca ya kadar devam edecektir.»

(Tabarani kebir)

Maddi menfaat, makam ve mansıb emellerine sâhib olmadan, irşad ve îkaz veya hayra delâlet gibi iyi gâyelerle, âmirlerin yanlarına gitmek ve girmek ve dinin yayılması için nefsini hapseden ve çalışmasını ilim tâlimine hasreden kimselerin ücret almaları ise, câizdir. Müdâra ile emrolunduğunu beyan eden hadîsi nebevi gibi pek çok hadîsi şerifler vardır. Ashab, tâbiîn ve diğer selefin pek çok hüküm ve hayat hikâyeleride, çeşitli ana kaynaklarda yazılmıştır.

Netekim **Fâtihin Şeyhul islâmı Molla Hüsrev, «Dürer ve gurer»** adlı eserinde şu satırları yazmaktadır :

«**Hafız Ebülleysi Semerkandî** (R.A) den hikâye olunmuştur (Diyorki :) Ben daha evvel üç şeye fetva verirdim, onlardan rucû ettim.

a). Daha evvel ilim için Kur'an tâliminden dolayı ücret almanın helal olmadığına fetva verirdim.

b) Yine Âlim için, Sultanın (devlet reisi ve nâibi gibisinin) yanına girmesinin lâyık olmadığına fetva verirdim.

c) Ve ben ilim sâhibinin, köylere çıkmasının lâyık olmadığına fetva verirdim. Çünkü köylüler o âlime bir şeyler toplamaları için, onlara nasîhat eder.

— Şimdi ise, bunların hepsine böyle fetva vermekten rucû ettim (yani, bunların üçünü işlemenin cevazına döndüm, demektir).»

(Kenarlı, Dürer ve gurer, C. I, 225)

Yukarda Yavuz Selime, Müfti zenbilli Ali efendinin gidib Enderun ağalarını öldürmekten vaz geçirdiği hâdiseyi okuyunuz. Bu şekildeki gâye ve davranışlarla, âmirlerin yanına gitmek câiz ve iyidir.

Fakat böyle irşad ve îkaz gâyesi olmadan, âmirlerin yanlarına; makam, mansıb, nam, şan ve başka dünyevî menfeatlar için giden âlimler, Peyğâmber efendimizin beyan ettiği fasık ve şerli âlimlerdir.

٢٦٣ — (٦٦) وعن عبد الله بن مسعود، قال: لَوْ أَنَّ أَهْلَ الْعِلْمِ صانُوا الْعِلْمَ، وَوَضَعُوهُ عِنْدَ أَهْلِهِ، لَسادُوا بِهِ أَهْلَ زَمانِهِمْ، وَلَكِنَّهُمْ بَذَلُوهُ لِأَهْلِ الدُّنْيا لِيَنالُوا بِهِ مِنْ دُنْياهُمْ؛ فَهانُوا عَلَيْهِمْ. سَمِعْتُ نَبِيَّكُم ﷺ يقول: «مَنْ جَعَلَ الْهُمُومَ هَمّاً واحداً هَمَّ آخِرَتِهِ، كَفاهُ اللهُ هَمَّ دُنْياهُ، ومن تَشَعَّبَتْ بِهِ الْهُمُومُ [في] أَحْوالِ الدُّنيا، لَمْ يُبالِ اللهُ في أَيِّ أَوْدِيَتِها هَلَكَ».

رواه ابن ماجه

٢٦٤ — (٦٧) ورواه البيهقي في «شعب الايمان» عن ابن عمر من قوله: «مَنْ جَعَلَ الهموم» الى آخره.

Tercümesi :

263 — (66) **Abdullah bin mes'ud** (R.A) **den mervîdir dedi :**

«Eğer Şerîat âlimi olan ehli ilim, ilimlerini kötüye kullanmakdan muhafaza ederler ve o ilmi ehlinin yanında koklarsa, bu âlimlerin ilimlerini koruyub ehline ilmi öğretmeleri sebebiyle, onlar o zamanın insanlarının (kemal ve şeref yönünden) **efendileri olurlar. Ve lâkin o âlimler, ehli dünyadan, dünyalığa nâil olmak için ilimlerini kötüye kullanırlarsa, böyle olunca o ehli dünya olan kişilerin üzerlerine yük olmak sûretiyle ehli ilme ihânet etmiş olurlar.**

— Nebîmiz Muhammed aleyhiseslamdan işittim, diyordu :

«Bir kimse, düşünce ve gayretlerini tek bir emel halinde âhiret gâyesine kılarsa, o kimsenin dünya gâye ve emeline Allâhü teâla kâfidir.

— Bir kimsede, dünya ahvalinden emel ve arzularını (kâh dünyalığa ve kah âhiret işine) **karıştırırsa, Allâhü teâla o kimseyi dünya ve âhiret emellerinin hiç birisine rahmet nazariyle bakmaz, helak olur.»**

(Haber ve Hadîsi, İbni Mâce rivâyet etmiştir.)

Tercümesi :

264 — (67) **Bu Hadîsi, Beyhakî «Şuabül îman» adlı eserinde «bir kimse, düşünce ve emellerini» Cümlesinden îtibâren İbni Ömerden rivâyet etmiştir.**

Î Z A H A T

Şerîat âlimlerinin ilimlerine sâhib olub, nefislerine umayıb, kötü ve zalim insanlara meyl etmeden, dünya adamlarının yanlarındaki mal, mülk ve makama tamâ edib yaklaşmazlar, kendi aralarında hasedlikde bulunmazlar ve ilmi, ehillerine öğreterek, ilmin şeref ve kadrini muhafaza ederek âlimlere hurmet edib sarılırlarsa, o zamanın adamlarının en kıymetli efendileri olurlar.

Zira ehli ilmin şân ve şerefi, melik ve emirlerin fevkindedir. Büyükler demişlerdir :

«İlim; Meliklerin tahtı idâresinde bulunan köleleri, yükseltir.»

Bir âyeti kerimede şöyle buyurulmuştur :

«Allah (c.c.), **îman edenlerinizi yükseltir. Kendilerine ilim verilenlere ise, dereceler** (mertebeler, fazîletler, cennetde tabakalar) **vardır.»**
(Mücâdile sûresi, II)

İmam-ı Zührî (R.A 120) **dediki :**

«İlim, erkektir. Binaenaleyh onu (ilmi), **ancak yiğit erkekler sever. Yani, işlerin ve gâyelerin yükseklerini severler ve her türlü safsatadan kaçınanlar, severler.»**

Aliyyülkârî merhum, imam-ı zuhrînin sözünde şu cümlelere işâret vardır, diyor :

«**Dünya, dişidir. o dişi** (kancık) **olan dünyayı, ancak aklı ve dîni noksan olanlar sever. Zira onlar âdî ve kötü şeylerde mertebelenmeyi seven kimselerdir.»**
(Mirkad, C. I, 254)

İmam-ı Zührî merhum hakkında, **İmam-ı Zehebînin** «Tezkiretül huffaz, C. I, 108-113» adlı eserine muracaat faydalı olur.

Tercümesi :

265 — (68) **Âmeş (R.A) den mervîdir, dedi :**

Resûlüllah (S.A.V) **buyurdu :**

«İlmin âfeti, unutmaktır. İlmi zâyî etmek ise, ehlinin gayriye (ilme ehil olmayana) **o ilmi söyleyib öğretmendir.»**

(Hadîsi, Dârimî Mürsel olarak rivâyet etmiştir.)

İ Z A H A T

Râvî Âmeş (R.A), tâbiînin büyüklerindendir. İlmi hadîsde ve ilmi kıraatda meşhur olanlardan birisidir.

Benî kâhil sülâlesinden bir adam bunu köle olarak satın aldı, sonra ilme çalışdı, ilimde imam oldu. (Mirkad, C. I, 255)

İmam-ı Zehebî merhumda hadîs Alimlerinin dördüncü tabakasından olduğunu zikrederek şunları yazıyor :

«Âmeş (R.A), hadîs hafızı ve sika (îtimad edilen) bir kişidir. Şeyhûl islâm Ebû Muhammed Süleyman Bin Mehran el'esedî el kâhilîdir. Sahâbeden Enes bin Mâlik (R.A) ı görmüş ve ondan hadîs ezberlemiştir.

— **İbni Medîne** diyorki : «Âmeş (R.A) ın, bin üçyüz (1300) hadîse yakın hıfzı var idi.»

— **İbni Uyeyne** (R.A) da dedi : «Âmeş (R.A), Allâhın kitabını çok güzel okuyan, çok hadîs hıfzeden ve ilmi ferâizi en iyi bilen bir kişidir.» (Tezkiretülhuffaz. C. I, 154)

Büyüklerin, geçmişleri ve bir birleri hakkında tâkdirkar beyanları, bizleri çok düşündürüyor. Zira günümüzde din âlimi ve din hizmetinde bulunan kimselerin bir birlerine karşı, acâib davranıb, iltifat ve hürmetde kusurlu olanlarımız pek çoktur. Çok esefler ve çok üzüntü ve yazıklar bizlere ve bizlerin ilmi, ilim adamı meslekdaşlarımızı ve büyüklerimizi takdirsizlerimize!... Bilhassa selefi sâlihin efendilerimize, saygısız, terbiyesiz cümle, yazı ve beyanlarda bulunan müfsidlere!... Cenabu hak bizleri korusun. Amin.

İmam-ı Zehebî merhumun cümlelerine dönelim. **Âmeş** (R.A), hicri yüz kırk sekiz (148) senesinde seksen yedi (87) yaşında vefat etmiştir. Allah ondan râzi olsun.

Hadîsi şerifde, **«ilmin âfeti, unutmaktır.»** buyurulmuştur.

Unutmak, beşerin mayasında bulunan bir haldir. Zira **«İnsanların evveli, unutanların evvelidir.»** yani, ilk insan Adem aleyhisselam,

Cennetde yemesi yasaklanan meyveyi unutması neticesinde, yemişti. Böyle olunca insanların ilki, Hz. Adem (A.S), unutanlarında ilki oluyor. Bak, Bakara sûresinin 35-36 âyetleriyle, Araf sûresi, 19-22 ve Tâha sûresinin 115-120 âyetlerine.

Ayrıca **Hz. Mûsa** aleyhisselam ile **Hz. Hızır** arasında geçen kıssayı kehif sûresinin 60-61 âyetlerini okuyalım.

Binâenaleyh bilinen şeylerin unutulması, beşerin mayasında vardır. Eğer bu unutma hâli olmasa, insanlar daha fazla gurur ve kibire kapılabilirlerdi. Beşerin elinde olmayan böyle haller, insana âcizliğini idrak etmelerine sebeb olabiliyor.

Bilinen şeylerin unutulmasına ve unutkanlığa sebeb olanların en başda gelenleri, Günah işleyib mâsiyete dalmaktır. Yemeyi ve içmeyi çok yapmaktır. Dünya gâilesine dalmak, misvak kullanmayı terk etmek, Balgam yapıcı yaş ve ekşi şeyleri çok yemek, haram lokmaları yemek ve lüzumsuz şeyleri çok konuşmak gibi hallerdir.

Bir beyitte şöyle denilmiştir :

«**Vekîa** (bir âlime), **hıfzımın kötülüğünden şikâyet ettim.**

— **Hemen ısyanı** (günahı) **terk etmemi irşad edib uyardı.**

— **Zira hıfzetmek** (belleyib unutmamak) **Allahdan bir lutufdur.**

— **Allâhın lutfu ise, Asî kimseye lâyık olmaz.»**

(Tâlimül mütealim)

Hadîsi şerifde; **«İlmi zâyi etmek ise, ehlinin gayrine** (ilme ehil olmayana) **o ilmi söyleyib öğretmendir.»** cümlelerinde de üzerinde dikkat edilmesi gereken hususlara işâret buyurmaktadır. Bu cümlelerin hükümlerini açıklayan hüküm ve beyanlar, yukarda 218 hadîsi şerifin îzâhatında geçmiştir.

٢٦٥— (٦٨) وعن الأعمش، قال: قال رسول الله ﷺ: «آفةُ العلمِ النِّسْيانُ، وإضاعتُه أن تُحدِّثَ به غيرَ أهْلِهِ». رواه الدارمي مرسلاً

٢٦٦ — (٦٩) وعن سفيان، أنَّ عمرَ بنَ الخطاب، رضي اللهُ عنه، قال لكعْبٍ: مَنْ أربابُ العلمِ؟ قال: الذينَ يعمَلُونَ بما يعْلَمُونَ. قال: فما أخرجَ العلمَ مِنْ قُلوبِ العُلَماءِ؟ قال: الطَّمعُ. رواه الدارمي

Tercümesi :

266 — (69) **Süfyanı** (sevrî R.A) **den mervîdir, Ömer Bin el Hattab** (R.A) **kâb el habâre dedi :**

«İlim erbâbı kimdir?

— **Kâb dedi : Bildikleri ile amel edenlerdir.**
— **Ömer** (R.A) **dedi :**
— **Âlimlerin kalblerinden ilmi çıkaran şey nedir?**
— **Kâb dedi : Tamâdır.»**
(Haberi, Dârimî rivâyet etti.)

İ Z A H A T

Râvî Süfyânı Sevrî (R.A), kibârı tâbiînden olub, ilimde, zühtü takvada yüksek mertebeye erişen, fıkıhda müctehid ve hadisde «Emîril Mûminîn» olarak vasıflandırılan bir âlimdir.

Süfyan bin seîd bin mesruk essevrî hazretleri hicretin doksan yedi (97) târihinde kûfede dünyaya gelmiştir. Babasıda kûfenin büyük âlimlerinden idi.

İlmi hadîsi; babasından ve Zebîd bin Hâris (R.A) gibi muhaddis ve fakihlerden tâlim edib öğrenmiştir.

Kendisinden, **İmam-ı mâlik** (R.A) **ve Abdullah Bin Mubârek** (R.A) gibi pek çok âlim ve fazıllar, ilmi fıkıh ve ilmi hadîs tâlim edib öğrenmişlerdir. Ayrıca bir çok halkda, bu zaddan ilim öğrenib, bunu önder tanımışlardır. Haccacı zâlime, açıkca hakkı söyleyen pek cesur, mücâhidlerdendir.

Abdullah Bin Mubârek (R.A), bu zatın ilmi hakkında şöyle demiştir :

«Ben bin yüz (1100) **Şeyhden** (âlimden) **hadis yazdım. Fakat bunların içinde süfyandan daha faziletlisi yoktu.»**

(Tezkiretülhuffaz, C. I, 204)

Süfyan bin Uyeyne (R.A) da diyorki :

«Helâl ve harâmı, Süfyanı sevrîden daha iyi bilen bir adam görmedim.» (Kitabülcehri vettâtîl, C. I, 55)

Süfyanı sevrî (R.A) in fazileti hakkında pek çok şeyler yazılmıştır. Daha geniş mâlûmat, **İmam-ı Zehebî** merhumun **«Tezkiretülhuffaz»** adlı eseri ile, **Şeyhul islâm İmam-ı - Ebî Muhammed Abdurrahman er Râzî** (R.A) **in «Kitâbülcehrî vettâtil»** isimli eserde mezkürdür.

Bu büyük âlim, İmam-ı Süfyânı sevrî (R.A) in kıymetli sözlerinden bir tânesini okuyalım :

«Âlim, Dînin doktorudur. Dirhem (para) **da, dînin zehiridir. Binaenaleyh eğer doktor** (din âlimi), **zehire** (paraya) **cür'et** (tamâ) **ederse, bu zehirlenen doktor, başkasını nasıl tedâvî edebilir?.»**

(Tezkiretülhuffaz, C. I, 204)

Süfyânı sevrî (R.A), hicretin yüz altmış bir (161) senesinde Başrada vefat etmiştir. Allâh ondan razi olsun.

Hz. Ömer (R.A) ın sual sorduğu **kâb** ise, tâbiînin büyüklerinden **«kâabul Ahbar»** isimli zattır. Tevrat, incil ve diğer kitablarında ilmine vakıf idi. Bu sebebden Hz. Ömer sual sormuştur.

Kâbul Ahbar (R.A), Peyğamber (S.A.V) efendimizin hayatında medîne-i münevverede gördüğünde müslüman olmayıb Hz. Ebû Bekir (R.A) zamanında müslüman olmuştur. Ve Hz. Osman (R.A) zamanında vefat etmiştir. Allah ondan razî olsun.

İmam-ı Zehebî (R.A), «Tezkiretülhuffaz» adlı eserinde Muhaddislerin ikinci tabaaksında olduğunu yazmaktadır.

٢٦٧ — (٧٠) وعن الأحوص بن حكيم، عن أبيه، قال: سأل رجل النبي ﷺ عن الشر. فقال: «لا تسألوني عن الشر، وسلوني عن الخير» يقولها ثلاثا، ثم قال: «ألا إن شر الشر شرار العلماء، وإن خير الخير خيار العلماء». رواه الدارمي

Tercümesi :

267 — (70) **Ahvas bin Hakîm** (R.A) **den, oda babasından rivâyet etmiştir, dedi :**

«Bir adam nebiyyi muhterem sallallâhü aleyhi veselleme şerden sordu :

— **Resûlüllah** (S.A.V) **de hemen buyurdu :**

«Bana şerden sormayınız. Hayırdan sorunuz.

— **Resûlüllah** (S.A.V) **bu sözü üç sefer tekrarladı.»**

— **Bundan sonra** (Resûlüllah (S.A.V) **buyurdu :**

«Dikkat ediniz! Şüphesizki Şerrin Şerri, bilginlerin Şerlileridir. Hayrın hayrı ise, bilginlerin hayırlılarıdır.»

(Hadîsi, Dârimî rivâyet etmiştir.)

İ Z A H A T

Râvî Ahvas bin Hakîm (R.A) Humusun hemedandan veya el'ansîel'ınsî dendir. Tâbiînin abidlerinden olan bu zat, hadîs hıfzı zaif olduğundan beşinci tabakadandır. (Takrib ettehzib, C. I, 49)

Âleme rahmet olarak gönderilen Resûlü ekrem efendimize, Sahâbe-i kiramdan bir zat Şerden soruyor. Efendimizde, **«Şerden sormayınız, hayırdan sorunuz»** cümlesini üç sefer tekrar ediyor ve şerrin şerri olan en büyük şerri haber veriyor ve diyorki :

«Dikkat ediniz! Şüphesizki Şerrin Şerri (şerrin en büyüğü) **bilginlerin şerlileridir.»**

Yani, ilim sahibi olan kimselerin kötü ve Şerlileri, milletin en kötüsü ve en büyük şerlisidirler. Çünkü her şeyde bilginler, örnek kimselerdir. Bildikleri ile amel etmezler ve insanlara kötü örnek olurlarsa, onların o kötülüklerine uyarak pek çok kimselerin şerri işlemelerine sebeb olurlar.

Câhil kimselerden pek çokları, âlimlerin işledikleri kötülükleri işlemekde beis görmezler ve derlerki: «Falan hocada veya falan âlim ve bilginde bu işi işleyor. Eğer günah olsaydı, bu âlim bunu işlemezdi.. gibi.»

Böyle sözleri hayatda pek çok kişilerden işittiğimiz olmuştur ve **«câhil için bir defa helâk, âlim için yedi defa helâk»** denilen kıymetli sözler, hep böyle âlimler için söylenmiştir. Mevlâmız, ilim sâhibi olan larımızı, ilmi ile âmil olarak böyle helak ve tehlikeden korusun. Amin.

Bir hadîsi şerifde denilmiştir :

«Bir kabilenin ölümü, bir âlimin ölümünden daha kolaydır.»

(Aynul ilim, C. 1, 19)

Bu hadîsi şerifin pek çok yönlü anlamı olmakla berâber en açık anlamı iki cihetdedir.

a) İlmi ile âmil olan bir âlim ölünce, onun ölümü islâmda büyük bir gedik açmış olur. Zira onun îkaz edib uyardığı memleket, şehir ve köy halkı, o mubârekden mahrum olduklarından, hepsi mâteme bürünürler, mânevi gıdadan kesilirler ve yer yüzündeki diğer varlıklar ve semâdaki meleklerde, o âlime sağlığında nasıl dua ederlerse, ölümü ilede mâtem yapıb üzülürler.

İşte böyle olunca, **«Bir kabilenin ölümü, bir âlimin ölümünden daha kolaydır»** Hadîsi nebevinin hükmü ortaya çıkmış olur.

b) Birde hadîsi nebeviden anlaşılan mânâ, ilim sahibi olan âlim, ilmi ile amel etmez ve dâima şerle meşkul olarak müminlere ve top yekün insanlara kötü örnek olursa, işte bu âlimde ölmüştür. Bu âlime pek çok kişilerde tâbî olub kötülük yarışına girişecekleri ve hatta giriştikleri muhakkak olmakla, o memleket halkı, rûhen ve mânen ölmüş demektir. Onların hayatları dünyada elem, ızdırab, nifak, şıkak, cidal ve kıtal gibi kötülüklerle devam eder. Ahirettede Cehennem azabına müstehak olub elem verici azab ile azablanırlar.

Meselâ : âlim; sapık akîde sâhibi olursa veya abdest alıb namaz kılmaz, câmiye cemaata gitmez, karısı ve kızları açık cıblak olur ve kızların mevcud fesadlıklar içinde tahsilini savunur ve kızlarını yollarsa, bu âlimden okuyan talebeler ve câhil halkda aynı fesadlığa düşebilirler.

Büyükler bir sözlerinde demişlerdir :

«Âlimin zellesi, âlemin zellesidir.»

Evet âlim bir kişinin, her hangi bir küçük günahı işlemesi, bütün câhil halkın küçük ve büyük günah işlemesine sebeb olur. Onun için, âlimin hatası; âlemin hatası, âlimin günahı; âlemin günahı, âlimin kötülüğü; âlemin kötülüğü, âlimin fitnesi; âlemin fitnesi, âlimin fesâdı; âlemin fesadı ve âlimin sapıklığı; âlemin sapıklığıdır.

Fâsık âlimlerin zarar ve kötülükleri, böyle olduğu gibi bildikleri ile amel eden iyi ahlak sâhibi âlimlerde, yer yüzünün en hayırlı kimseleri olduğu hadîsi nebevinin devamında şöyle ifâde buyurulmuştur :

«Hayrın hayrı (hayrın en büyüğü) **ise, bilginlerin hayırlılarıdır.»**

Yukardaki hadîsi nebevilerin îzahı ile ilgili mâlumatı, **«İslâma Sokulan Bid'at ve Hurâfeler»** adlı eserimizin ikinci cildini okumayı tavsiye ederiz.

Âlimlerin şerliliği ve ilim adamlarından sayılamıyacakları husus, bildikleri ile amel etmeyib kötülükleri işleyerek cemiyet ve cemaata kötü örnek olmalarıdır.

Ebülderdâ (R.A) den mervî bir hadîsi şerifde şöyle buyurulmuştur :

«Kişi, âlim olamaz. Tâki bildiği ile âmil ola.» (İbni Hıbban)

Yani, bildiği ile amel etmeyen kimse, ilim sâhibi olamaz. Tâki bildiği ile amel ederse, bu takdirde âlim olur.

Hâdimi merhum **«Berîka»** adlı eserinde şunları yazıyor :

«Eğer sen, bin (1000) **sene ilim okusan ve bin** (1000) **adet** (cilt) **kitab cem edib toplasan, Allâhü teâlânın rahmetine müsteid ve lâyık olamazsın, Ancak bildiğinle amel edersen, rahmeti ilâhiyeye müstehak olursun.»** (Berîka, C. 2. 261)

Enes bin mâlik (R.A) den mervî diğer bir hadîsi şerifde şöyle buyurulmuştur :

«Ahir zamanda, câhil âbidler ve fâsık âlimler olur.» (Hâkim)

Bu hadîsi şerifin hükümleri, asırlarca evvel görülmüş ve hâlâda görülmektedir. Adam, îmanında mukalliddir. Taklîdî îmanla büyük günah sâhibidir. Îmanı istidlâlîye kavuşmadıkça, günah kirinin içinde yaşamaktadır. Bu cehâleti ile âbidlikden, zâhidlikden ve ehli takvi gibi amel etmekten bahseder. Cehâletiyle îbâdete devam etmekle, şeytanın maskarası olduğundan veya olacağındanda câhil ve habersizdir. Yukardaki âlim, âbid mukâyesesini beyan eden hadîsi şerifleri okuyunuz.

Hadîsi şerifde beyan edilen fâsık âlimlere gelince, bu hükümde çok tehlikeli ve çok kötü bir haldir. Müslümanlara iyi örnek olacak ve doğruyu tavsiye edecek dev kişiler, Ahlak ve amel bakımından kötü örnek olurlarsa, elbette o cemiyet ve cemaat kokar, rûhen, mânen ve ahlâkan ölmüş ve kokmuş olurlar. Bu sebebden îzahına çalışdığımız hadîsi şerifde Resûlü ekrem efendimiz, **«Şerrin şerri, bilginlerin şerlileridir»** buyurmuştur.

Şerli ve kötü amel sâhibi âlimler; günah sevab, haram helal, iyi ve kötü demeden her şeye dalarlar, pek çok kötülükler içinde yüzen avamı nasla haşir neşir olurlar. onların işledikleri fenâlıkları îkaz edib vaz geçirmeye çalışmazlar. Ö câhillerin ayıb söz ve hareketlerini dinlerler ve görürler, dilsiz şeytan gibi susarlar. Çünkü kendileri onların fiillerini yapamayınca duyarak ve seyrederek nefislerinin hazzını alırlar ve aynı zamanda onlardan dünyevî ve maddî menfaatlarda düşünürler, onun için o câhil ve ahlaksız sefihlerle sohbet edib bir çok kötülüklerini görmezden ve bilmezden gelirler.

Hadîmi merhum **«Berikâ»** sında şunları yazıyor.

«Süfyan-i sevrî (R.A) **dediki :**

«Cehennemde bir dere vardır. Oraya ancak melikleri (padişah ve devlet reisi gibileri) **ziyaret eden kurralar** (ilmi kıraat sâhibleri) **girib sâkin olurlar»** (Berika, C. 2, 262)

Fâsik âlimler, câhillerle haşir neşir oldukları gibi, sultan ve emirleri îkaz için değil, onlara dalkavukluk ve tâvizler vererek onlardan bir dünyalığa kavuşmak için iltifat edib ziyaret ederler ve sofralarına otururlar. Böyle olan ilim adamları, ilâhî rahmet ve nusretten mahrum oldukları gibi, âhirette şiddetli azaba müstehak olurlar.

Süfyanı Sevrî (R.A) diyorki :

«Ben bir âyet hakkında otuz üç (33) vecih olduğunu beyan eder söylerdim. Fakat Sultanın (devlet reisinin) **elinden bir lokma yedim. İşte o lokmanın kötülüğünden bütün o tevil ve tevcihleri derhal unuttum.»** (Kenarlı Berîka, C. 2, 262)

Bir hadîsi şerifde şöyle buyurulmuştur :

«İlmi öğrenibde bildiği ile amel etmeyenin misalı, gizlice zina edib sonra hâmile olunca o gizli yapdığı zîna fâş olub ortaya çıkan zinakar kadının misâli gibidirki, işte o bildiği ile amel etmeyen âlimi, Allâhü teâla kıyâmet gününde bütün mahşer halkının huzûrunda açıklayıb kötülüklerini gösterecektir.»

(Berîkanın kenarında Receb efendi, C. 2, 261)

Hz. İsa aleyhisslamda şöyle demiştir :

«Kötülük sâhibi fâsık âlimlerin misâli, bir su ırmağının ağzına düşüp suyu emdirmeye ve sulanması gereken ziraat mahsullarına suyu salmayan kaya gibidir. Ve tuvâlet çukurları gibidirler ki, çukurların dışları kireçlenmişdir ve fakat içleri pis bir şekilde kokmakdadır. Ve kabirler gibidirlerki, kabirlerin dışları mâmurdur. Fakat içleri ölü kemikleri ile doludur.» (Berîka, C. 2, 260)

Şerli âlimler hakkında, bir nebze mâlumat, yukarda 218. ve 235. hadîsi şeriflerin îzâhında geçtiğini hatırlatırız.

٢٦٨ — (٧١) وعن أبي الدَّرْداءِ ، قال : إنَّ من أشَرِّ الناسِ عندَ اللهِ منزلةً يومَ القيامةِ : عالِمٌ لا يَنتفعُ بعلمِه » . رواه الدارمي

Tercümesi :

268 — (71) **Ebüdderdâ** (R.A) **den mervîdir, dedi :**

«Kıyâmet gününde Allâhü teâlanın yanında insanların en şerli mertebelisi ilmi kendisine fayda vermeyen âlimdir.»

(Haberi, Dârimî rivâyet etmiştir.)

٢٦٩ — (٧٢) وعن زِيادِ بن حُدَيْرٍ ، قال : قال لي عُمَرُ : هَلْ تَعْرِفُ ما يَهْدِمُ الإسلامَ ؟ قال : قُلْتُ : لاَ ! قالَ : يَهْدِمُهُ زَلَّةُ العالِمِ ، وَجِدالُ المُنافِقِ بِالكتابِ ، وحُكْمُ الأئمَّةِ المُضِلِّينَ . رواه الدارمي

Tercümesi :

269 — (72) **Ziyad bin Hudayr** (R.A) **den mervîdir, dedi :**

Ömer (R.A) **bana dediki :**

«İslâmı yıkan şey nedir bilirmisin?

— Ziyad dedi; Bilmiyorum, dedim.

— Ömer dedi :

«İslâmı, âlimin (bilginin) **zellesi, münâfıkın kitabla** (Kur'anın hükmü ile) **cidalı ve kötülük içinde olan imamların** (idâreci ve âmirlerin) **hükmü yıkar.»**

(Haberi, Dârimî rivâyet etmiştir.)

İ Z A H A T

Râvî ziyad bin Hudayr (R.A), tâbiînin ulularından ve muhaddislerin ikinci tabakasındandır. Künyesi, Ebülmuğire veya Ebû Abdurrahmandır.

Bu zat; Hz. Ömer, Hz. Ali ve Hz. İbni Mes'ud (R.A) gibi dev sahâbelerden hadîs rivâyet edib öğrenmiştir.

Kendisindende pek çok tâbiîn hadîs rivâyet edib ilim tâlim etmişlerdir. İlim tâlimi ve tebliği, ekseriya kûfede olmuştur. Vefat târihine rastlanamamıştır. Allâh ondan razî olsun.

Bu kıymetli cümlelerin açıklayıcı îzahı, yukardaki hadisi nebevîlerin îzahlarında geçmiştir. Ayrıca bu eserin birinci cildi ile **«İslâma Sokulan Bid'at ve Hurâfeler»** adlı eserimizde uzun beyanat mezkürdür.

Ancak birinci ve üçüncü hükmün istinadgâhi bir hadîsi nebevî meâlini nakledelim :

Müaz bin Cebel (R.A) den mervîdir, Resûlü ekrem sallallâhü aleyhi vesellem buyurduki :

«Benim ümmetimden iki sınıf vardır. Bu iki sınıf, iyi olurlarsa, insanlarda iyi olur. Şâyet o iki sınıf kötü olurlarsa, insanlarda kötü olur.

— O iki sınıf, ümera (âmirler) **ve fukaha** (şerîat âlimleri ve bilginler) **dir.»**

Tarih boyunca bir çok iyi milletlerin fesatlaştıkları, ümerâ ve ulemanın fesatlıkları sebebiyle olmuştur. Bulunduğumuz asırdada, yine yaşantılarından naklettiğimiz üzere, pek çok bilginler, îtikâd, amel ve ahlak bakımından fesadlık içindedirler. Kezâ âmirlerin aynı şekilde fesadlık yarışında olmaları, hadîsi nebevîdeki hüküm, bütün açıklığı ile görülmektedirki, insanlar kötülük içinde âdeta yarış yapmaktadırlar. Bu fesatlıklara sebeb olanlar, saçıyla sakalıyla âlim geçinenlerden gayri meşru toplantılara iştirak edib yabancı kadınlarla el sıkışanlardan tutunda, din hizmetlerini ihmal edib amel etmeyen ilim adamları ve pek çok haramları işleyen âmirlerdir.

İşte bu yaşantı ve görünüş, asırlarca evvel nûru nübüvvetden zuhur eden bir hakikatın mûcizevî tezâhurudur.

Ataların; **«Balık ,başdan kokar.»** Sözüde bu gerçeklere müsteniddir.

Kokmuş başların insanların başına gelmesine sebebde, o milletin kötülüklere dalıb işlemeleridir. Netekim bir hadîsi şerifde şöyle buyurulmuştur :

«Siz nasıl olursanız, başınıza öyleleri getirilir.»

(Fethulkebir, C. 2, 332)

«Herkez, layık olduğu idâreye kavuşur» denilen sözün dayanağı bu hadisdir.

Hacca ca, **«Siz Hz. Ömer-in hilâfetine erişdiniz, onun adâletini gördünüz, niçin onun gibi adâletde bulunmuyorsunuz?»** denilince, diyorki :

«Siz, takvada Ebû zer gibi olunuz, bende Ömer gibi adâletli olayım.» (Şiratül islâm, 522)

Sağlam vucudda, sağlam kafa bulunur ve sağlam kafa, sağlam vucudda olur. Azan belâsını, dileyen mevlâsını bulur.

İnsanlar, ekseriya suç ve ayıbları hep başkalarına yükletirler. Sanki hiç suçun sâhibi yoktur. Halbuki, yaydanda vardır, çarkdanda. Her ferd kendi suçunu îtiraf eder, tevbe ve nedâmet ederse, elbet hâlıkı zülcelâl bağışlar, yardım ve lutfunu esirgemez.

Bir millet ısyanda israr ederse, Cenâbu hak onların ıslah ve îkazi için çeşitli sebeb ve yollarla musîbetler, âfetler, zulum ve zâlimler veya ıslahcı şahsiyetler yaratıp göndermiştir. Islah olmayanlarıda, helâk etmiştir.

Bir âyeti kerimede şöyle buyurulmuştur :

«Muhakkak ki Allah (c.c.), **bir kavme** (bir topluluğa ve cemaata) **verdiği nîmeti, onlar, kendilerindeki iyi hâli kötülüğe çevirmedikce bozmaz. Bir kavme de** (topluluğa da) **Allah** (c.c.) **bir kötülük yapmak istedimi, artık onun geri çevrilmesine hiç bir çâre yoktur ve o kavm** (topluluk) **için** (kendilerine yardım edecek) **Allahdan başka bir yardımcıda yoktur.»** (Ra'd sûresi, 11)

Diğer bir âyet meâli şöyledir :

«Bir memleketi, helak etmek istediğimiz zaman, o memleketin zevke düşkün öncülerine (âmirlerine, zenginlerine kendîlerine gönderilen peyğamberler veya âlimler vasıtasiyle) **itâat emrederiz. Onlar** (o âmirler ve zenginler gibi zevke düşkünler), **orada boyun eğmezler ve itâat etmezler. Artık bu takdirde o memleketin** (ve halkının) **üzerine** (helak) **hükmü gerçekleşmiştir. İşte o memleketi kökünden helak edib yok ederiz.»** (İsrâ sûresi, 16)

Bir memleket ve milletin, âkibetinin âmiriyle, memuruyla, âlimiyle ve câhiliyle kendi umûru harektlerine bağlı olduğu gâyet açık ifâdelerle beyan edilmiştir. Kötülükde yarış yapanların, sonlarının helak ve harab olmak olduğuda açıktır.

Cemiyet ve cemaatın kurtuluşunu târif eden bir âyet meâli ile neticeleyelim :

«**Ey îman ednler! Allahdan** (emirlerine sarılarak nehiylerinden kaçınmak sûretiyle) **korkunuz ve doğru söyleyiniz.**

— **Ki,** (Allah c.c.) **size, işlerinizi düzeltip muvaffakiyyet versin ve günahlarınızı bağışlasın. Kim, Allâha ve Resûlüne itâat ederse, o, elbette büyük bir zafere** (dünyada huzûra, âhirette cennete) **kavuşur.»**

(Ahzab sûresi, 70-71)

٢٧٠ — (٧٣) وعن الحسن، قال: العِلْمُ عِلْمَان: فَعِلْمٌ فِي الْقَلْبِ فَذَاكَ الْعِلْمُ النَّافِعُ، وَعِلْمٌ عَلَى اللِّسَانِ فَذَاكَ حُجَّةُ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ عَلَى ابْنِ آدَمَ. رواه الدارمى .

Tercümesi :

270 — (7) **Hasanı** (Basrî R.A) **den mervîdir, dedi :**

«**İlim, ikidir : Birisi kalbdeki ilimdirki, işte bu ilim, menfaat veren ilimdir.**

— **Diğeri dil üzerinde olan ilimdir, işte oda Âdem oğlunun aleyhine Allâhü teâlanın bir delîlidir.»**

(Haberi, Dârimî rivâyet etmiştir.)

(Not : Bu cümlelerin açıklayıcı hükümleri, yukarda ilmi zâhir, ilmi, bâtın, fıkıh, tasavvuf ve takva ilimlerinin îzahında zikredilmiştir.)

٢٧١ — (٧٤) وعن أبي هريرة، قال: حَفِظْتُ مِنْ رَسُولِ اللهِ ﷺ وِعَاءَيْنِ؛ فَأَمَّا أَحَدُهُمَا فَبَثَثْتُهُ فِيكُمْ، وَأَمَّا الْآخَرُ فَلَوْ بَثَثْتُهُ قُطِعَ هَذَا الْبُلْعُومُ - يعني مجرى الطعام - . رواه البخارى

Tercümesi :

271 — (74) **Ebî Hureyre** (R.A) **den mervîdir, dedi :**

Resûlüllah (S.A.V) **den iki nevî ilim hıfzettim :**

— **Bunlardan birisi, size açıklayıb haber verdiğimdir.**

— **Diğeri ise, eğer o ilmi açıklamış olsam, boğazım şu can damarının olduğu yerden kesilir.»**

(Haberi, Buhari rivâyet etmiştir.)

İ Z A H A T

Ebî Hureyre (R.A) ın sözlerinde açıklanıb amel edilmesi farz olan «ilmi zâhir» ile, açıklandığında avamın anlayıb amelinde güçlük çekeceği, belkide inkâra kalkacağı «ilmi bâtın» denilen takva ilmine işâret vardır.

Ayrıca istikbalda bâzı hâdiselerin, bâzı kişiler arasında geçeceğine dâir bilgilerinde saklanması gerektiğine işâret vardır. Bu halde Allâhın râzı olduğu kimselere dilediği gaibleri lutfedeceği hususlar meyanındadır. (Bak, Cin sûresi, âyet, 26-27)

Meselâ : **Ebî Hureyre** (R.A), bâzı şahıs ve mes'elelerde, sarahatda bulunmadan, bir işâretle noktalar geçerdi.

Bir sözünde şöyle demiştir :

«Altmışıncı senenin başına ve çocukların emirliklerine kavuşmakdan Allâha sığınırım.»

Bu sözüyle hicretin altmış (60) senesinin başında hilâfete geçen **yezid bin muaviye** (R.A) nin hilâfetine işâret vardır.

Cenâbu hakda **Ebu Hureyre** (R.A) ın, bu duasını kabul buyurmuştur. Altmışıncı seneye varmadan hicretin elli dokuz (59) ında yetmiş sekiz (78) yaşında vefat etmiştir. Allâh ondan razî olsun. Amin.

Ebû Hureyre (R.A), muâviye bin Ebî sufyan (R.A) in hilâfeti zamanında medînei münevverede mescidi nebevîde medîne-i münevvere vâlisi mervanla beraber otururlar iken, Ebû Hureyre (R.A); sâdık ve masduk olan peyğamber (S.A.V) efendimizin : **«Benim ümmetimin helâki, kureyşden olán gençlerin elindedir.»** meâlindeki hadîsi nebevîyi okuyor ve ben bunu Resûlüllah (S.A.V) den işittim, diyor.

Bunun üzerine hemen mervan bunu emevîlere mal etmeyerek, **«o gençlere Allah lânet etsin»** demiş.

İşte o anda **Ebû Hureyre** (R.A) : **«Eğer murad etsem onlar** (o gençler) **falan oğlu ve filan oğlu diyerek tâyin ederim.»** buyurmuştur. (Keza El hakâik, 146)

Yani, Ebû Hureyre (R.A), isteseydi o gençlerin emevî sülâlerinden de bulunanlarını sayabileceğini beyan etmek istemiştir. Fakat saymayı daha zararlı gördüğünden saymamıştır.

Buraya münâsebete binâen bir hadîsi nebevî meâli daha nakledelim.

Resûlü ekrem sallallâhü aleyhi vesellem buyurmuştur :

«Benim ümmetimin helâki, gençlerin sefihlerinin ellerindedir.» (Buhârî)

Bin dörtyüz (1400) sene evvel söylenen bu hadîsi şerifin mâna ve hükmünü târih boyunca yaşayan ve görenler olmuştur. İlk görülen, Hz. Osman (R.A) ın kur'anı kerîmi okurken beyinleri yıkanan ve militan hâline getirilen gençler, şehid edib fitnenin kapısını açmışlardır.

Bulunduğumuz asırdada çeşitli fırkalara bölünmüş, ayrı ayrı isimler altında toplanmış olan gençlerden pek çokları, millet ve memleketin, din ve devletin baş derdi hâline gelmiştir. Ana baba, hoca hacı, âmir ve büyük tanımayan, ırz namus bilmeyen, günah, sevab düşünmeyen zavallılarda vardır.

İşte her buyurduğu birer hakîkat olan sevgili peyğamberimiz efendimizin, bu buyruğuda tıpa tıp görülmekle, bir mûcizeyi Resûlün tezâhurunu müşâhede etmiş oluyoruz.

Binâenaleyh kitab ve sünnete bağlı, din ve devlete zararsız, vatan ve milletini seven, dîninin îcablarını yapan, gönül ve yüreği vatan ve milletine hizmet aşkiyle dolu olan gençler, çok mutlu gençlerdir. Cenâbuhak islam aşkiyle yaşayan gençlerimizin adedini çoğaltıp, dinimize, vatan ve milletimize faydalı olmalarını nasıyb buyursun. Amin.

٢٧٢ — (٧٥) وعن عبدالله بن مسعود ، قال : يَا أَيُّها النَّاسُ ! مَنْ عَلِمَ شَيْئاً فَلْيَقُلْ بِهِ ، وَمَن لَمْ يَعْلَمْ فَلْيَقُل : اللهُ أَعْلَمُ ، فَإِنَّ مِنَ الْعِلْمِ أَنْ تَقُولَ لِمَا لاَ تَعْلَمُ : اللهُ أَعْلَمُ . قال اللهُ تعالى لِنَبِيِّهِ : (قُلْ ما أَسْأَلُكُم عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ ، وَمَا أَنَا مِنَ الْمُتَكَلِّفِينَ) .
متفق عليه .

Tercümesi :

272 — (75) **Abdullah bin mes'ud** (R.A) **den mervîdir, dedi :**

«Ey insanlar! Bir kimse, bir şeyi bilirse, hemen onu söylesin. Şâyet bilmezse, bu takdirde Allâhü teâla daha iyi bilir, desin. Zira ilimden birisi de, bilmediğin şeyi Allâhü teâla bilir demendir.

— **Allâhü teâla nebîsine şöyle buyurdu :**

«(Ey Habibim!) **deki : Ben tebliğime karşı sizden bir ücret istemiyorum. Ve** (ey Mekke halkı!) **ben düzenbazlardan değilim.»** (Saad sûresi, 86)

(Haberi, Buhari ve Müslim ittifakla rivâyet ettiler.)

Î Z A H A T

Haberi beyan eden **ibni mes'ud** (R.A) ın bu cümlelerine mümâsil yaşantıda bulunan pek çok büyükler olmuştur.

Şârih **Aliyyulkâri** merhum şu satırları yazıyor :

«Muhakkakki, Ali radıyalâhü teâla anh, kendisi minberde iken bir şey den sual edildi.

— Derhal Hz. Ali (R.A) **bilmiyorum, dedi.**

— Hemen denildi, sen minbere çıktığın halde nasıl bilmiyorum, diyorsun?

— İşte o anda Hz. Ali şu cevabda bulundu :

«Ancak ve ancak ilmim kadar yukarıya çıkmış oldum. Eğer cehlim kadar yukarıya çıkmış olsaydım, semâlara ulaşırdım.»

(Mirkad, C. I, 257)

Hz. Ali (R.A) **den mervîdir, dediki :**

«Bilmediğiniz bir şeyden sual olunursanız, fetva vermekten derhal kaçınınız.

— Bir zat nasıl kaçınalım ey emiril mûminin? dedi :

— Ali (R.A.) **dedi :**

«Allâhü âlem (Allahütaâlâ daha iyi bilir) **deyiniz.»**

(Süneni Dârimî, C. 1. 63)

İmam-ı Şâbî (R.A.), **dedi :**

«Bilmiyorum, ilmin yarısıdır.» (Sünenî, Dârimî, C. I, 63)

Yani, sorulan suallere karşı bilmediklerini, **«bilmiyorum»** diyerek fazîlet göstermek, ilmin yarısı demektir.

İmam-ı Mâlik (R.A.) den kırk (40) sual sorulmuştur. Bu kırk sualden otuz altı (36) sına **«Bilmiyorum»** demiştir. (Aynulilim, C. 1. 28)

Ayrıca Şârih bu mes'eleyi yukardaki ibârenin yazıldığı ikiyüz elli yedi (257) inci sahifesinde yazmıştır.

Bir hadîsi şerifde : **«Sizin fetva vermeye cür'et edeniniz, kendini cehennem ateşine cür'etle atanınızdır.»** buyurulmuştur.

(Sünenî, Dârimî C, 1, 57)

Diğer bir hadîsi nebevi meâlide şöyledir:

«Müftiler, fetva versede, yine sen kalbine danış.»

(Aynul ilim, C. 1, 28)

Yani, müftiler, fetvayı danışıldığına göre verirler. İfâde değişikliği gibi hallerle fetva danıştığın da, vicdanıyın rahat etmeyeceğini iyi düşün, hiç ifâde değiştirmeden danış, demektir.

Veya fetva danışılan müftüler, ehliyetsiz ve bilsizi olabilirler. Doğru fetva verdiklerine kalbin kanaat getirmeyorsa, bu takdirde gönlün rahat edinceye kadar o mes'elenin aydınlığa kavuşmasını araştır, demektir.

Büyüklerden **Halil bin Ahmet** (R.A.) dediki :

«**Adamlar dört** (4) **dür** (vu şunlardır) :

a) **Bir adamdırki, bilir ve bildiği ilmin kıymetinide bilir. İşte bu adam, âlimdir. Binâenaleyh bu âlime** (mes'elelerinizi) **sorunuz.**

b) **Bir adamda bilir, fakat bildiği ilmin kıymetini bilmez. İşte bu adam gâfil insandır. Hemen buna, ilminin kıymetini takdir etmesini ikaz edip öğüt veriniz.**

c) **Bir adamda bilmez, fakat bilmediğini bilir. İşte bu adam irşad ve uyarılmaya tâlib bir kişidir. Binâenaleyh hemen o adamı, irşad edib uyarınız.**

d) **Bir adamda bilmez, bilmediğinide bilmez. İşte bu adam câhildir** (cehli murekkeb sâhibidir). **Binâenaleyh bu adamı ıslah ve ikâz edeceğiz diye uğraşmayınız, kendi hâline terk ediniz.»**

(Edebuddünyâ veddin, 63)

İbni Ömer (R.A) den mervi bir hadîsi şerifde **Resülüllah** (S.A.V) şöyle buyurmuştur :

«**İslam** (dini, bütün dinlere) **galib gelirki** (Şu hallerde); **Tüccar denizde emin ve sâlim olarak gider gelir ve At, Allah yolunda sür'at eder** (Cihad ve hayır yoluna) **giderse** (İslam gâlib olur).

— **Sonra riyâkar ve kibirli cemaatlar zuhur eder. Kur'anı okurlar, derler ki : Bizden daha iyi kim okur, bizden daha fakih** (âlim) **kim var.**

— **İşte bunlar, sizden bu ümmetdendir ve bu kötü kimseler, Cehennem tutrağı** (yakıtı, odunu) **dırer.»** (Tabarâni evsat)

Diğer bir hadîsi şerifde de şöyle buyurulmuştur:

«Kim, ben âlimim derse, işte o kimse, câhildir.»

(Berika, C. 2, 263)

İşte bu kibirlenme ve büyüklenme felâketinden uzak olmak için, **İmamı Birgivinin,** şu tavsiyesine dikkat edelim :

«Kula layık olan, hiç bir ferde karşı büyüklenmemektir.

— Zira eğer âlim, câhile bakarsa, bu kimse, Allâhüteâlaya isyanı, cehli ile yapmıştır. Ben ise, ilmimle isyan ettim. Binâenaleyh bu câhil kişi, Allâhın indinde benden daha mâzurdur, der.

— Eğer kendisinden üstün bir âlime bakarsa, bu kişi benim bilmediğimi biliyor. Binâenaleyh ben bunun gibi nasıl olabilirim? (keza ilmi ile âmil olan bir âlime bakınca, bu kişi ilminin hakkını ödeyor, ilmi ile amel ediyor. Şu halde ben bunun gibi asla olamam) der.

— Eğer yaş îtibariyle kendinden daha büyüğüne bakarsa, bu kimse, benden evvel Allâha kulluk yapmışdır, der.

— Eğer yaş îtibariyle kendisinden daha küçüğüne bakarsa, ben bundan evvel Allâha isyan edib günah işledim. Binâenaleyh benim günahım bundan daha çoktur. Öyle olunca ben bununla nasıl aynı olabilirim, der.

— Eğer kendisi ile (sinnen ve ilmen) müsâvi olan bir kimseye bakarsa, ben kendi hâlimi bilirim, onun iç hâlini bilemem, bilinen tahkir etmeye bilinmeyenden daha evladır, der......»

(Keza Bak, Berika, C. 2, 264—265)

İlmi ile büyüklenmeyen ilim otoritesi cennet mekan seksenlik üstadım **Akşehirli hacı Ahmet** efendi merhum diyorduki :

«Biz, hocalarımızın okuyup bildiklerinin ancak onda birini öğrenebildik...»

Medreselerde, tam tedrisat usûlüyle ilmi tahsil eden böyle derse, bizler ne halde ve nasıl olabiliriz?

٢٧٣ — (٧٦) وعن ابن سيرين ، قال : إنَّ هذا العلمَ دِين : فانْظُرُوا عمَّنْ تأخُذُونَ دِينكم . رواه مسلم .

Tercümesi :

273—(76) **İbni Sîrin** (R.A) **den mervîdir, dedi :**

«Muhkkak bu (kitap ve sünnetten alınan) **ilim, dindir. Binâenaleyh dînînizi kimden aldığınıza dikkat ediniz.»**

(Haberi, Müslim rivâyet etmiştir.)

İ Z A H A T

Râvî İbni Sîrîyn (R.A.) Muhammed bin Sîr'yn (R.A) dirki; Enes bin mâlikin kölesi ve tâbiînin meşhurlarındandır.

Enes Bin Mâlik, Ebî Hureyre, Zeyd bin sâbit, Hasan bin Ali, Hüzeyfetülyemânî, Semure bin Cündüb, Muaviye, Ebüdderdâ, Ebî Saîd, Ebî katâde ve Aişe (Allah hepsinden râzî olsun) gibi pek çok sahâbeden hadis rivâyet etmiştir. Kendisinden tâbiînin ulularından bir çok kişi hadis rivâyet etmişlerdir.

Bu zat hakkında **İbni Saad** (R.A) demiştirki :

«İbni Sîrîyn (R.A)**; sika, emin, âlî, yüksek, fakih, ilmi çok bir imam ve vera-ı takva sâhibi yüksek gâyeli bir kişidir.»**

İbni Hıbban (R.A) da dedi :

«Muhammed bin Sîrîyn (R.A)**, Basra ehâlisinin en müttekîsi, fakih, fâzıl, hadis hâfızı ve ruyayı tâbir eden bir inanılır kişi idi.»**

(Tehzîbüttehzîb, C. 9, 216)

Vefatı, hicretin yüz yirmi (120) sinin Şevval ayında yetmiş yedi (77) yaşında vukû bulmuştur. Allâh ondan râzî olsun.

Bu büyük zat, yukardaki haberinde, ilmin bir din olduğunu ve bu din ilminin, îtimada layık, adâletli, ahlaklı ve her yönüyle güvenilir kişilerden alınmasını tavsiye buyurmaktadır.

Büyükler bir sözlerinde, **«İlim, îtimada layık âlim adamların ağızlarından alınır.»** demişlerdir.

Evet ilim, inanılan ve ilmi ile âmil olan şahsiyetli ilim otoritelerinden alınmalıdır. Çünkü böylelerinden alınan ilim, ilmi nâfî olur. Bereketli hocalardan, bereketli ilim alınırki, sâhibini en doğru ve en iyi yola sevk eder. Hatta ilmi ile âmil olan fazılların eserlerini okumak dahi, o şahsın ahlak ve feyzinden istifade edilir.

Şâyet ilim, îtimada layık olmayan ve fâsık kişilerden öğrenilirse, veya öğrenilmek istenirse, bu takdirde faydalı ilimden daha zîyâde pek çok zararlar tevlid eden bilgiler öğrenilebilir. Berektsiz hocalardan, bereketsiz ilim alınırki, sâhibini felâkete sürükleyebilir.

Pek çok büyükler, îtimada layık olmayan fâsık âlimlerden, koyunun kurddan kaçtığı gibi kaçmayı, sâhili selâmet olarak beyan etmişlerdir.

Bu sebebden **İbni Sîrîyn** (R.A) de. **«Dîninizi, kimden aldığınıza** (öğrendiğinize) **dikkat ediniz.»** buyurmuştur.

Altından altın olan bu çok kıymetli söze, bilhassa günümüzde dikkat edilmelidir. Zira ataların, «Yarım hoca din yıkar, yarım tabib (doktor) can yakar,» dedikleri gibi, çekirdekden din ve şerîat ilmine çalışıp yetişmemiş, uzun zaman pek çok fesatlıklar ve kötülükler içinde dünyalıklarla meşkul olmuş, ya başka bir iş ve meslekden, işten emekli olub çıkmış veya orada iken batılı gayri müslimlerin islam hakkında yazdıklarından öğrendiği bilgilerle veya kâfir düşünce ve pirensiplerine hayranlık içinde olanların telkinleri ile veya kendisinin, ehlinden okumadan bâzı kitablar karıştırarak bir şeyler öğrenib günün sefihlerine yaranmak için, bir takım hüküm kesmeleri gibi sayılmayacak kadar çok olan fesatlıklara dalmış veya böyle fesatlıkların tesirinde olanların, din hakkında verdikleri fetvâlar, beyan ettikleri bilgiler ve yazdıkları eserler, ekseriya fesatlık, yanlışlık ve pek çok kötülüklerle dolu olur. Çeşitli menfaat ve şöhret düşgünlüğü ile, selefi sâlihin efendilerimizden pek çok büyükleri küçümseyib kötülerler.

Hele kafaları fırkacılık hastalığına saplanmış ve bir fırkaya âşirî derecde şartlanmış olan dîn âlimleri, hiçde îtimada layık bir ilim adamı olamazlar. Çünkü bütün hükümleri, kendi fırkaları ve kendi dü-

şünceleri doğrultusunda îzah etmeye kalkışabilirler. Târih boyunca dîni dünyaya köprü yapanlar, hep böyle yapmışlardır. Aynı haller günümüzdede çok açık ve hâdiseli şekilde cereyan edib görülmektedir.

Bu tehlikeleri gören pek çok büyükler, «**Şeytandan ve siyâsetten Allâha sığınırım**» demişlerdir.

Gerçek ilim otoriteleri ile, yarım veya hiç menzilinde olan allâme taslaklarının, hal ve amellerinden bâzı örnekler, yukarda muhtelif hadîsi nebevîlerin îzahat bölümünde zikredilmiştir. Tekrar okuyalım.

٢٧٤ — (٧٧) وعن حُذيفةَ ، قال: يا معشرَ القُرّاءِ ! اِستقيمُوا ، فقدْ سبقتُم سَبْقاً بعيداً ، وَإنْ أخذتُمْ يميناً وَشِمالاً لقدْ ضَلَلْتُمْ ضَلالاً بعيداً . رواه البخاري .

Tercümesi :

274 — (77) **Huzeyfe** (R.A) **den mervîdir, dedi :**

«**Ey kurrâ Cemaatı! İstikâmet üzere devam ediniz. Zira sizler** (Sahâbe olarak islama girişiniz) **Pek çok önde cereyan edip geçmiştir.**

— **Eğer siz, islâmî hakikatları ana cadde olan kitap ve sünnetten almayıb caddenin sağından ve solundan alırsanız, elbette çok kötü yola sapmışlardan olursunuz.**»

(Haberi, Buhâri rivâyet etmiştir.)

Î Z A H A T

Râvi Huzeyfetülyemânî (R.A) hakkında kısa mâlumat, birinci cildin yüz seksen yedi (187) ci sahifesinde zikredilmiştir.

İstikâmetin târif ve îzahıda, yine birinci cildin 104-106. sahifelerinde geçmiştir. Orayı tekrar okumayı tavsiye ederiz.

Hz. Huzeyfe (R.A) da, istikâmet yolu olan ana cadde sırâtı müstekime (ehli sünnet velcemaat yolu olan tarîkatı Muhammediyeye) tâbî olub, bu yolun sağından ve solundan giren veya çıkan tâlî yollara uyulmamasını dikkatla tavsiye ediyor. Çünkü ana caddeyi bırakıb sağdaki ve soldaki tâlî yollara uymak veya gitmek, bâtıl yollara götüreceğini beyanda bulunuyor.

Bbu mubârek sahâbe, şu âyeti kerîmenin hükmünü açıklamaktadır :

«**Şu emrettiğim yol, benim dosdoğru yolumdur. Dâima ona** (o ana cadde olan doğru yola) - **uyun. Başka** (bâtıl) **yollara uymayınki, sizi onun** (Allahın) **yolundan saptırıp parçalamasınlar.**»

(En'am sûresi, 153)

Bu âyeti kerimenin anlamını, Resûlü ekrem (S.A.V) efendimizde beyan etmiştir. Açıklayıcı îzahı, birinci cildde 166. hadisdeki, 332-333 sahifelerde ve 191. hadisinde sahife; 399-400 de daha genişletilmiş hükümler beyan edilmiştir. Birde bu cildde 214. hadîsin îzahını okuyalım.

٢٧٥ – (٧٨) وعن أبي هريرة ، قال : قال رسول الله ﷺ : « تعوذوا بالله من جب
الحزن » . قالوا : يا رسول الله ! وما جب الحزن ؟ قال : « واد في جهنم تعوذ منه
جهنم كل يوم أربعمائة مرة » . قيل : يا رسول الله ! ومن يدخلها ؟ قال : « القراء
المراؤون بأعمالهم » . رواه الترمذي ، وكذا ابن ماجه ، وزاد فيه : « وإن من
أبغض القراء إلى الله تعالى الذين يزورون الأمراء » . قال المحاربي : يعني الجورة .

Tercümesi :

275 — (78) **Ebî Hureyre** (R.A) **den mervîdir, dedi :**

Resûlüllah (S.A.V) **buyurdu :**

«Hüzün ve keder kuyusundan Allaha sığınınız.»

— Ashabı, kiram dediler :

— Ya Resûlüllah! O hüzün kuyusu nedir?

— Resûlüllah (S.A.V) **buyurdu :**

«Cehennemde bir deredirki : Cehennem, Allahın günü dörtyüz defa ondan Allaha sığınır.»

Denildiki : Ya Resülûllah! O dereye kim girecektir?

Resûlüllah (S.A.V) buyurdu :

«Amelleri ile gösteriş (riyakarlık) **yapan kurrâlar** (gireceklerdir).»

(Hadîsi, Tirmizî rivâyet etmiştir. Kezâ İbni Mâcede rivâyet etmiştir. Ve şunu ziyâde etmiştir :

«Allahü teâlaya karşı kurrâların en buğuzluları, âmirleri ziyaret edenlerdir.»

Muharibî isimli muhaddis dediki : Amirlerden maksad, zâlim olan âmirlerdir.

(Not : Bu hadîsi nebevînin hükümleri ile ilgili îzâhat, yukardaki hadîsi şeriflerin pek çoklarının açıklamalarında geçmiştir. Bilhassa, 266 - 267 ve 269. hadîsi şeriflerin îzâhatında geçtiğini hatırlatırız.)

٢٧٦ — (٧٩) وعن علي ، قال : قال رسول الله ﷺ : « يوشك أن يأتي على الناس زمان لا يبقى من الإسلام إلا اسمه ، ولا يبقى من القرآن إلا رسمه ، مساجدهم عامرة وهي خراب من الهدى ، علماؤهم شر من تحت أديم السماء ، من عندهم تخرج الفتنة ، وفيهم تعود » . رواه البيهقي في « شعب الايمان » .

Tercümesi :

276 — (79) **Ali (R.A) den mervîdir, dedi :**

Resûlüllah (S.A.V) buyurdu :

«İnsanlar üzerine bir zamânın (fesadlığın zuhûr ettiği zamânın) **gelmesi yakındır.** (o zamanda) **ancak islamın ismi ve Kur'anın resmi kalır. O insanların mescidleri, mâmur olur. Ve fakat o mescidler veya mescidlerin cemaatları, hidâyetten harabdırlar.**

— Onların âlimleri, gök kubbenin altındakilerin (insanların) **en şerlileridirler. Zirâ fitne onlardan çıkar ve yine tekrar onlara avdet eder.»**

(Hadîsi, Beyhakî «Şuabülîman» adlı eserinde rivâyet etmiştir.)

İ Z A H A T

Hadîsi şerifde, kıyametin yaklaşdığı veya her hanki bir zamanda, islâmın ismi, kur'anın resmi, câmi ve mescidlerin maddî yapısının mâmur ve fakat içlerinin cemaat ve her çeşit mânevî varlıkdan mahrum olacağı ve bu zamanda semanın kubbesi altında en şerli kimselerin, bilginler olacağı sebebiyle berâber beyan buyurulmuştur. Şimdi bu dört hükmü, maddeler hâlinde kısa yoldan açıklamaya çalışalım.

a) Fesatlığın ve ahlaksızlığın zuhûr ettiği zaman, **«İslâmın ancak isminin kalacağı»** buyurulmuştur.

Yani, islam lafzını taşıyan isimler ve hükümlerin adı söylenib, inanç ve yaşantısı kalmıyacağı hayat şekli buyurulmaktadırki; İsimleri, Ahmed, Muhammed, Mustafa, Ali ve Hasan-Hüseyin ve Aişe, Fâtıma Hatice, Zeyneb ve Rukiyye gibi müslüman isimlerine sahib olanlardan pek çokları, Dinlerinin islâm, kitaplarının kur'an, nebiylerinin Muhammed Mustafa sallallâhü aleyhi vesellem olduğunu bilib söylemezler veya bilmezler ve söyleyemezler.

Veya müslüman olduklarını söylerler, fakat îmanın şartlarını bilib inanamazlar, islâmın şartlarını bilmezler ve amel etmezler veya bunları bilirler ve fakat işlemzler.

Mesela : Abdest, gusul, namaz, zekat, oruc, hac, ve doğruluk gibi farz ve işlenmesi lâzım ve sevab olan amelleri, ya bilmezler veya bilirler, amel etmezler. Keza helal ve haram olan şeyleride ya hiç bilmezler veya bilirler ve fakat riâyet edib amel etmezler. Böyl olmakla berâber, laf ve söz arasında bu kelimeleri söylerler.

«Babam câmiye gitti, ezan okundu, câmi açıldı, nikahım kıyıldı, karısını boşadı, zekatını verdi, hayru hasenatda bulundu.. gibi..» İslâmın kelimelerini konuşurlar. Ve lâkin kendileri amel etmezler. Daha evvel işleyenlerle iftihar ederler veya işlerine gelenleri işlerler,, işlerine gelmeyenleri işlemezler. Dilleriyle söylerler, yinede bilmezlikden gelirler.

Hadîsi şerifin bu cümlesi, günümüzde ayan beyan bir şekilde görülmektedir. Adam, «Müslümanım» diyor. Fakat islamın şartlarını işlemiyor. Helal ve haramlara riâyet etmiyor.

Bu hallerin görülüşü, Peyğamber efendimizin, bir mûcizesi müşâhede edilmiş oluyor.

b) **«Kur'anın resmi kalır.»** buyurulmaklada, fesatlığın ve ahlaksızlığın hüküm sürdüğü zaman, kur'anın kırâat bakımından okunuşu ile kitâbet bakımından yazılışı kalır. Kur'anın ilmini tahsil edib mûcibi ile amel etmek gâyesi olmadan sâde, sesli sedâlı, makamlı edâlı, tecvitli ve mehârici hurufa riâyetli bir şekilde dikkat ve heyecanla ve yüksek sesle okuyub, mânalarını düşünmek olmaz. Kur'anın emirlerine sarılıb, nehiylerinden kaçınmakda bulunmaz.

Birde kur'anın yazı hattı usul ve üslûbu ile yazılmasına, basılmasına, kağat, kalitesine, baskı güzelliği ile cild güzelliğine, yazılış ve okunuşda hareke, sükun, hazf ve isbat gibi kırâat ve hal usullarına önem gösterib, mucibi ile amel edilmez veya süslü süslü yazılıb, basılıb, cildlenib bir kılıfa ve kab içine konarak hiç açılıb okunma ve hükmü ile amel etme olmayan hâlin görüleceği beyan buyurulmuştur.

Günümüzde hâfızı kur'an olub, teğanni ile erkekli kadınlı veya tesettüre riâyet etmeyen kadınların içinde mevlid ve kur'an okuyanlar, düğünlerde kur'an kabına, bir kur'an alıb koyub hiç okumayan, evlerde ki kütubhânelerde veya raflarda kur'an bulunub ve fakat bir ayda, iki ayda, altı ayda veya senede bir sefer açıp okuyub hatim etmeyen ve ölümle uğraşanın başında kur'an okuyub, başka zaman okumayıb ölü kitabı gibi mütealaa eden ve seneyi devriye, kırkıncı, elli ikinci gece

diyerek işlenen uydurma Bid'at gece ve gündüzlerinde işleyenlerin, amel, davranış ve hareketleri, kur'anın resminin bulunub, mâna ve hükmünün bulunmadığı, yerler, şahıslar ve amellerdendirler.

c) Hadîsi şerifde, **«Mescidleri mâmur olur ve fakat o mescidler veya mescidlerin cemaatları, hidâyetten harabdırlar.»** Cümlelerindede pek mühim hususlara işâret vardır. Bu işâretleri, pek çok şârihler beyan etmişler. Bazılarınıda biz nakledelim. **«Mescidleri mâmur olur.»** Cümlesinde şu hususlara işâret vardır :

Yani, insanlar, fesatlaşıb ahlaksızlaştıkları zaman, yüksek binalarla, nakışlı duvarlarla, ışıklandırıcı lamba ve elektrik ve avizelerle, son derece ve son moda halı, kilim ve emsâli sergilerle haram mallardan ücretlerini alan vazifeli câhil imam ve müezzinler ve daha başka saymakla bitmeyen kötü şeylerle cami ve mescidler, îmar edilib yapılır ve açılışa hazırlanarak hizmete konur.

«Ve fakat o mescidler veya mescidlerin cemaatları, hidâyetten harabdırlar.»

Bu cümledede şu hususlara işâret vardır :

Câmi ve mescidler, maddî yapı ve îmâr bakımından çok mâmur ve iyi olacak ve lakin içinin cemaatı olmayacaktır. Bu cemaatın olmayışı ise, ya namaz kıldıracak ehil imam bulunmayacak, yahut imam olub ve lâkın cemaatı câmiye celbedecek kabiliyyetde olmadığından câmiye cemaat gelmeyecektir. Yahut câmi ve mescidleri yapacaklar, imam ve müezzini tutmayacklar ve câmide namazı kılmayacaklar, yahut imam, taraf tutup fırkacılık hastalığına müptela olacak, bu sebeblede cemaatı câmiden soğutacak veya cemaat, imam ve müezzinin vazifelerine müdahele edecekler, veya imam ve müezzin bulunacak ve fakat vazifeye tam devam etmeyecekler, bu sebeblede câmi ve cemaat harab olacaktır. Veyahut câmi ve mescidlerin içindeki, imam-hatip, vaiz ve müezzinler veya bunlardan bir kaçı veya birisi, sapık ve kötü akide sahibi olacaklar, câmi ve mescidlere gelenlere; kötü akîde, Bid'at ve dalâletleri telkin edecekler, böyle oluncada câmi ve mescidlerin içindeki imam ve cemaatlar, hidayetden mahrum olub dalâlet ve sapıklıkda olurlar. Bu takdirde de cami ve mescidler, mânen harab olurlar.. Veya Peyğamber makâmı olan, imam-hatip ve vaizlik vazifelerini ihmal edib başkalarının dünyalığına gidib cami ve mescidlerin içleri harab olacakdır.

c) Câmilerin maddi bakımdan mâmur olub, içinin cemaatı ve ilim adamları bakımından harab olacaklarını beyan eden cümlelerden sonra şu cümleleri buyurması çok mânalıdır :

«Onların âlimleri : Gök kubbenin (semânın) **altındakilerin** (varlıkların) **en şerlileridirler. Zira fitne onlardan çıkar ve yine tekrar onlara avdet eder.»**

Târih boyunca; islâmın ismi, kur'anın resmi ve câmilerin bina ve diğer maddi tezyinleri mâmur olub, namaz, niyaz, cemaat, imam - müezzin, ezon ve ikamet gibi mânevî varlıkdan mahrum veya harab oldukları zaman ve mekanın din ve fen âlimleri, îman, amel ve ahlak bakımından o cemiyet ve cemaatın en şerlileri olmuşlardır. Çünkü bütün kötülüklerin kaynaklandığı yer ve şahıslar, onlar olmuşlardır.

Günümüzdede manevî ve ilmî yönün önderleri sıfatını tanıyan pek çok din, fen ve teknik ilim adamları, ya verimsiz, ya kötülklerle meşkul olmakla kötü örnek ve telkinler de bulunmaktadırlar, yahut kendi cinslerinden olan ilim adamlarına hased ederek çeşitli fitne ve fasatlıkların tezkahlayıcısı oluyorlar. **«Her şeyin âfeti, kendi cinsindendir.»** denildiği üzere, âlimin âfeti, âlimdendir ve âlimin fesadıda, âlemin fesâdını tevlid eder.

İşte gâyet açık bir şekilde müşâhade ettiğimiz, câmi cemaatlarının üniversite, yüksek okul ve orta dereceli okullardaki fitnelerin zuhûru, ilmi ile âmil liderlerin yokluğu ve fâsık bilginlerin çokluğudur. Bu fasık bilginler, dâima kötülük öğretip yaydıklarından, bütün cemiyet ve cemaatı fitne ve fesâda sevk ederler. Böyle oluncada, yer yüzünün en şerlileri ve şerlerinin zararları, kendilerine ve içinde bulundukları cemiyet ve millete olur.

Müşâhede edilen fitnelerin en şerlisi, bir bilginin diğer bilgini kötüleyip çekememe hastalığının fenâlıklarıdır.

Fahruddîni Râzî merhum **«Tefsîri kebir»** adlı eserinde bir çok hükümler sıralamıştır. Birkaçı şöyledir :

«**Hased** (çekememe hastalığının) **taksimi, on** (10) **dur. Dokuzu bilginlerde, birisi dünyadadır. Musîbetin taksimi ondur. Dokuzu salihler de, birisi dünyadadır**...»

(Kenarlı Berîka, C. 2, 318)

Aynı eserde **«câmiussağır»** adlı hadis kitabından naklen şu mealdaki hâdisi şerif yazılmaktadır:

«İlim adamlarının, bazılarının diğer bazısının aleyhine şahitlikleri câiz değildir. Zira onlar, bir birlerine karşı çok hasutturlar.»

(Kenarlı Berîka, C. 2, 318)

Yani, dünyayı gâye edinen ilim adamları, bir birlerini çekemezler, bir birlerine karşı çok hasud olurlar. Böyle oluncada, bir birlerinin hayrını ve iyiliğini istemezler. Çok zaman aleyhlerinde bulunurlar. İnsanların yanında yakışmayan kelime ve davranışda bulunarak, kötü örnek olurlar.

Her hangi bir camide görevli bulunan, İmam-Hatip ve Müezzin veya vâiz ve diğer din görevlileri arasında bir birlerinin aleyhinde söz, hareket ve davranışda bulunanlar olursa, hadîsi şerifde beyan edilen şerlilerden olurlar. Böylelerini görenler, Resûlü Ekrem efendimizin mûcizesini müşâhade etmiş oluyorlar.

Keza müfti, müfti muâvinleri, vaizler, hatibler, imamlar, müezzinler ve kur'an kursu hocaları, bir birlerini yakışmayan kelime ve davranışlarla kötülerlerse, yine islamın ismini, kur'anın resmini, câmilerin maddi bakımdan mâmur ve fakat mâneviyyat bakımından içinin harab olmasını sağlayan veya sebep olan şerlî âlimlerden olurlar. Çünkü birlikden ve yardımlaşmadan bahsedenler, ayrılık yaparlar ve bir birlerini itham ederlerse, çok kötü örnek olurlar. Öyle oluncada, yer yüzünün en şerli kimseleri oldukları ortaya çıkar.

Din ilmine sâhib olanların, fitne ve fasatlıkları, cemiyeti rûhan ve mânen harab edip yıkacağından, pek çok fâzılı muhteremlerin ve âhiret gâyesine gerçekden bağlı olan din liderlerinin, bir birlerini takdir ve tebcil ettikleri gibi, bütün din hizmetinde bulunan ve Peygamber postuna ve makamına oturanların, bir birlerini sevmeleri, saymaları ve sevişmeleri çok ve çok lazımdır. Bâzı örnekleri, yukarda geçmiştir.

İlmi nâfia sahib olan hak aşıklısı din âlimlerimizin, sevişip sayışarak islâma hizmet edip, iyi örnek olmalarını yüce mevlâdan niyaz ederiz.

٢٧٧ — (٨٠) وعن زِياد بن لبيد ، قال : ذكر النبيُّ ﷺ شيئاً ، فقال : « ذاكَ عِنْدَ أوان ذِهاب الْعِلْمِ » . قُلْتُ : يا رسولَ الله ! وكيف يَذْهَبُ الْعِلْمُ وَنَحْنُ نَقْرأُ الْقُرْآنَ وَنقْرَئُه أَبْناءنا ، ويُقرؤُه أَبْناؤنا أَبْناءَهم إلى يَوْم الْقِيامَةِ ؟ فقال : « ثَكِلَتْكَ أُمُّكَ زِيادُ ! إنْ كُنْتُ لَأراكَ مِنْ أفْقَهِ رجلٍ بِالمَدينةِ ! أَو لَيْس هذه اليهودُ والنَّصارى يقرؤون التَّوراةَ والإنجيلَ لا يعملون بشيءٍ ممَّا فيهما ؟! » . رواه أحمد ، وابن ماجه ، وروى الترمذي عنه نحوه .

٢٧٨ — (٨١) وكذا الدّارميُّ عن أبي أمامة

Tercümesi :

277—(80) **Ziyad Bin lebid** (R.A) **den mervîdir, dedi:**
Resûlüllah (S.A.V.) **korkunç bir şey zikretti ve dedi:**
«İşte o korkunç şey, ilmin gitmesi zamanındadır.»
— Dedim: ya Resûlüllah!
«Bizler Kur'anı okur ve oğullarımıza okudur ve kıyâmete kadar oğullarımızda oğullarına okudurlarken, ilim nasıl gider?
— Bunun üzerine Resûlüllah (S.A.V) **buyurdu :**
«Annen yitiresi ey ziyad (yani, Annen senin hasretini çekesi ziyad!) **ben seni Medînenin en fakıh adamı zannediyordum! Acaba şu yahûdî ve Hıristıyanlar, tevrat ve incildeki hükümlerden hiç bir şeyle amel etmedikleri halde okumayorlar mı?!«**
(Hadîsi, Ahmet ve ibni mâce rivâyet etmiştir. Tirmizide aynı zatdan bunun gibisini rivâyet etmiştir.)

Tercümesi :

278-(81) Keza bu hadîsi, Dârimî Ebî umâme (R.A) den rivâyet etmiştir.

İ Z A H A T

Râvî Zîyâd bin Lebid (R.A), Medine-i münevvereli Ensârı kiramdandır. Mekke-î Mükerremeye müslüman olarak geldi. Resûlü ekrem efendimize hicret emri gelinceye kadar orada ikâmet etti. Sonra Resûlü Ekrem efendimizle berâber, Medîne-î Münevvereye hicret ettiler. Bu sebebden kendisine, muhâcir ve Ensardandır, denilmiştir. Künyesi, Ebû Abdillahdir.

Mekke-î Mükerremede Akabede hazır bulunmuştur ve medîne-î münevverede meydana gelib sefer edilen Bedir, Uhud, Hendek ve diğer muharebelerin hepsinde hazır bulunmuştur. Hazramevt valiliğindede, Resûlü Ekrem vazîfelendirmiştir.

Vefatı, Hz. Muâviyenin hilâfetinin ilk günlerinde vukû bulmuştur.
(Bak üstülğâbe, C. 2, 274)

Hadîsi şerifde belirtildiğine göre, insanlar üzerine kur'ana muhalif acâib fitne ve felâketleri işlemeleri gibi bir şeyden bahsedilib ilmin yok olub gideceğini Resûlü ekrem efendimiz buyurunca, **Hz. Lebid** kendilerinin ve devam eden sülâlelerinin kur'anı okurken, ilmin nasıl gidebileceğini hayretle soruyor.

Resûlü ekrem efendimizde, **«Annen yitiresi Ziyad!»** diyerek hitabda bulunuyor ve Ziyadı mes'elenin hakikatını bilmesi gerektiğini teaccuble beyan ediyor, yahûdî ve hırıstıyanların kitaplarını okudukları halde amel etmemelerini, bilgisizliklerinden olduğunu îzah buyuruyor. Evet Kur'anı kerimi okuyubda mânâsını bilmeyen ve Kur'anın hükümleri ile amel etmeyenlerde, aynı ehli kitaplar gibi yük taşıyıb vebal yüklenmekten başka bir şey olamaz.

Bu hadîsi şerifde şu âyeti kerimeye işâret vardır :

«Kendilerine (yahîdîlere), **tevratla amel etmeleri teklif edildikten sonra, onunla amel etmeyenlerin misalı, ciltlerle kitab taşıyan eşeğin misâli gibidir..»** (Cuma sûresi, 5)

٢٧٩ — (٨٢) وعن ابن مسعود ، قال : قال لي رسولُ الله ﷺ : « تَعلَّمُوا العِلمَ وَعَلِّموهُ الناسَ ، تعلَّموا الفَرائِضَ وعَلِّموها النَّاسَ ، تَعَلَّمُوا القُرآنَ وَعَلِّموهُ النَّاسَ ؛ فَإِنِّي امْرُؤٌ مَقْبُوضٌ ، وَالعِلْمُ سَيُنْتَقَصُ ، وَتَظْهَرُ الفِتَنُ حَتَّى يَخْتَلِفَ اثْنانِ في فَرِيضَةٍ لاَ يَجِدانِ أَحَداً يَفصِلُ بَيْنَهُما » . رواه الدارِمي ، والدارقطني .

Tercümesi :

279 — (82) **İbni mes'ud** (R.A) **den mervîdir, dedi :**

Resûlüllah (S.A.V) **bana buyurduki :**

«İlmi, öğreniniz ve o ilmi ,insanlarada, öğretiniz. İlmi ferâizi de öğreniniz ve insanlara öğretiniz. Kur'anı öğreniniz ve kur'anı insanlarada öğretiniz. Zira muhakkakki ben kabzolunacak bir kişiyim.

— İlimde, gelecekde kabzolunur. Fitne zuhur eder. Hatta bir farz hakkında iki kimse ihtilâf ederler, bu iki kişi, aralarını hallü fasl edecek bir ferd bulamazlar.»

(Hadîsi, Dârimî ve Dâre kutnî rivâyet etmiştir.)

Î Z A H A T

Bu hadîsi şerifin baş tarafındaki cümleleri hakkında gerekli îzahat, yukarıdaki hadîsi şeriflerin îzahâtında yazılmıştır. Son cümlesinin ise, ferâiz ilmini bilenlerin pek azalıb yok hâle gelişini görmeklede, Resûlü ekrem efendimizin mûcizesini müşâhede etmiş oluyoruz. verâset ve intikal ilmi olan ilmi ferâiz meseleleri hakkında **«Mülteka tercümesi»** adlı eserimizin dördüncü cildine muracaat, faydalı olur.

Farzlardan bir farzın durumu hakkında iki kimsenin ihtilaf edib, aralarında geçen ihtilafı halledib beyan edecek bir ferdin bulunamıyacağı meseleside, pek şuyû bulmuşdur. Zira namaz, abdest, oruç, zekat, hac, veraset ve intikal meseleleri, nikâh ve talâk meseleleri, faiz, hava parası, komşu hakları, ana baba hakları ve emsâli meseleler hakkında insanlar arasında ihtilâf oluyor. Mes'ele ve ihtilaflarını halledib doğru şekilde îzah edecek âlimler, nerede ise bulunamamaktadır.

Kocaman 50 bin - 250 bin nüfuslu şehirlerin içinde ya bir kaç kişi bulunabiliyor veya hiç bulunamıyor. Hele pek çok köy, kasaba, nâhiye ve kazalarda kudretli ilim adamları yok menzilindedir.

Meselâ : Bir talak meselesi veya bir verâset meselesi veyâ haram olan faiz ve hava parası mes'elesi gibi mes'eleler vâki oluyor. O mes'eleleri öğrenmek için şehir şehir, diyar diyar ve mahalle mahalle dolaşıp mes'elelerini öğrenenler pek çoktur.

İşte bu manzarayı gördükçe, Resûlü Ekrem Sallallâhü teâlâ aleyhi vesellem efendimizin asırlarca evvel beyan buyurduğu mûcizesini müşâhede ediyoruz.

٢٨٠ — (٨٣) وعن أبي هريرة ، قال : قال رسول الله ﷺ : «مَثَلُ عِلمٍ لا يُنْتَفَعُ بِهِ كَمَثَلِ كَنْزٍ لا يُنفَقُ مِنْهُ فِي سَبِيلِ اللهِ» . رواه أحمد ، والدارمي .

Tercümesi :

280 — (83) **Ebî Hureyre** (R.A) **den mervîdir, dedi :**

Resûlüllah (S.A.V) **buyurdu :**

«Faydalanılmayan ilmin misâli, Allâh yolunda infak edilmeyen hazinenin misâli gibidir.»

(Hâdisi, Ahmed ve Dârimî rivâyet etmiştir.)

İ Z A H A T

Hadîsi şerifdeki teşbih; infak edilib hayra ve insanlara hizmet aşkıyla harcanılmayan hazînenin, nasılki hiç bir faydası yok ise, ilmi olubda tâlim, tebliğ ve neşir yoluyla insanlara faydalı olmayan ilimde, aynıdır. Manasız ve hiç bir değer taşımaz. Sâhibi için bir yük ve vebaldan başka bir şey olmaz.

Fakat hazîneden hayra harcanır ve insanlara infak edilirse, hazînede maddî bir eksilme ve tükenme olabilir.

İlim ise tâlim, tebliğ, telif ve neşir yoluyla başkalarına faydalı oldukca, artar, çoğalır ve sâhibini daha fazla bilgi sahibi yapar. Mânen ve rûhen zenginlik hâsıl olur.

Yani, ilim; infakla ziyâdeleşir. Hazîne, infakla noksanlaşır. İlim, sahibi ile bakî kalır. Hazînedeki mal ise, fena olub yok olur. Ancak malın infakının halefini cenâbu hak tekrar verib artıracağını buyur-

Bir âyet meâli şöyledir :

«Her hanki, bir şeyi hayır yoluna infak ederseniz, Allah, onun halefini verir»

(Sebe sûresi, 39)

muştur.

Faydalı ilim; ilmi ile âmil olan âlim ve ilimle ilgili diğer bilgiler, yukardaki hadîsi şerîflerin îzâhat bölümünde geçmiştir.

İlimden bir mes'ele öğrenen her kişi, Allâha hamd ederse, ilmi artar ve böyle faydalı ilim sâhibi, başkalarına ilmini öğreterek faydalı olmaya çalışır.

Hz. Ali (R.A) demiştirki :

«Biz, cebbar olan Allah (c.c.) **ın kısmetinden kendimize ancak ilme ve düşmanlarımızada, mala razî olduk.**

— Zira mal, yakın bir zamanda fena bulub yok olur. İlim ise, muhakkak bâkî kalır, yok olmaz (sâhibi ile berâberdir).»

(Tâlimülmüteallim)

İmam-ı Azam Ebû Hanîfe (R.A) de demiştir :

«İlme, ancak Elhamdülillah ve şükür ile nâil oldum. Zira her ne zaman ilim dallarından bir şeyi anlayıb ve fıkıh ilmine ve hikmete vâkıf oldummu?

— Hemen elhamdülillah dedim. İşte böylece ilmim artdı.»

(Talimülmüteallim)

Dikkat : Buraya kadar îzâhına çalışdığımız ilimle ilgili mubârek hadîsi şeriflerin ihtiva ettikleri hükümleri dikkatla okuyub mucibi ile amel eden ehli ilimden, talebe-i ulumdan ve mûminlerden olarak aşağıdaki şu hadîsi şerif meâlinin beyan ettiği mutlu kişilerden olmayı mevlâmızdan dileriz :

«Âlim (öğretici) ol veya öğrenici ol veya ilmi işitici (dinleyici) **ol veya** (bunlardan birisini) **sevici ol. Beşinci olma, şâyet beşinci olursan, helak olursun.»** (Feyzulkadir, C. 2, 17)

كِتَابُ الطَّهَارَةِ

الفصل الاول

٢٨١ – (١) عن أبي مالكٍ الأشعريّ، قال: قال رسولُ الله ﷺ: «الطُّهورُ شطرُ الإيمان، والحمدُ لله تملأ الميزانَ، وسبحانَ الله والحمدُ لله تملآنِ – أو تملأُ – ما بينَ السّماواتِ والأرضِ، والصّلاةُ نورٌ، والصّدقةُ برهانٌ، والصّبرُ ضياءٌ، والقرآنُ حجّةٌ لك أو عليك. كلُّ النّاسِ يغدو: فبائعٌ نفسَه فمعتقُها أو موبقُها». رواه مسلم.

وفي روايةٍ: «لا إله إلاّ اللهُ واللهُ أكبرُ، تملآنِ ما بين السّماءِ والأرضِ». لم أجد هذه الرّوايةَ في «الصّحيحين»، ولا في كتابِ الحميديّ، ولا في «الجامع»؛ ولكنْ ذكرَها الدّارمي بدل «سبحانَ الله والحمدُ لله».

TAHARET BAHSİ

Birinci Fasıl

Tercümesi :

281 (I) **Ebî Mâlik el Eş'arî** (R.A) **den mervidir, dedi :**

Resûlüllah (S.A.V) **buyurdu :**

«Temizlik, îmanın yarısıdır. Elhamdülillah, mîzânı doldurur. Sübhânellah ve elhamdülillah, göklerle yerin arasını (ilâhi tecellî ve azameti) **doldururlar veya doldurur. Namaz, nurdur. Sadaka, burhandır.**

Sabır, ziyâdır. Kur'an senin, ya lehine veya aleyhine delildir. İnsanların hepsi, sabâh kalkar kazanç yapar; Binâenaleyh insan, nefsini satıcıdır. Şu halde insan nefsini, ya cehennemden âzad edicidir veya helâk edicidir.»

(Hadîsi, Müslim rivâyet etmiştir.)

Diğer bir rivâyette; **«Lâilâhe illallâh ve Allâhü ekber, gökler ile arzın arasını doldururlar.»**

(Musannif), bu rivâyeti «**Sahihayn**» de bulamadım. Ve Humeydînin kitabında ve «**Câmî**» dede bulamadım. Ve fakat bu rivâyetin yerine «**Süphânellah ve elhamdülillah**» cümlesini Dârimî zikretmiştir.

İ Z A H A T

«**Kitabuttahâreti = Tahâret Bahsi**» Kelimelerini açıkladıkdan sonra hadisin râvîsi ve açıklamasına geçelim.

Kitab : Lüğatda, toplamak, dikmek; cem etmek ve katmak manalarına gelir.

Istılahda kitab : Mes'elelerden bir bölüm ve kısmının belli bir yere toplanmış olanlarına «kitab» denilmiştir.

«Bu kitab» lafzı ile söylenen başlık, bazen yukarısı ve aşağısı ile ilgili ve irtibatlı olur. «**Kitabüttahareti**» başlığının, ilmin neticesine bağlanması ve namazında tahâretsiz olmayacağına binâen, hem yukarısında geçen «**kitabül ilim**» = **İlim Bahsi**» ne irtibatlı ve hem aşağısında «**Kitabussalat = Namaz bahsi**» ne bağlantılıdır.

«**Kitab**» kelimesi ile söylenen bahis, bâzende yukarısı ve aşağısı ile irtibatı olmadana müstekillen söylenir. «**Kitabullukata - yitik bulma Bahsi**», bu kabil başlıklardandır.

Ve bu «**kitab**» kelimesi başlıklar, bâzı kerre bir çok nevî, bab ve fasıllara ayrılır. «**kitabultahâreti**» ve «**Kitabüssalati**» bu kabil bahislerdendir.

«**Kitabullukata**» ve «**kitabüllekît**» gibi başlıklarda, hiç bir nevi, fasıl ve bablara bölünmeden bir başlık altında hükümlerin tamâmını muhtevî olur.

Tahâret : Luğatta, temizlik, paklik ve tenezzüh mânalarına gelir.

Istihlahda tahâret; mânevî pislik olan hadesden ve hakîki pislik olan necâsetten su veya toprak veya her ikisi ile berâber temizlenmektir.

Hades : İki türlüdür. Biri, hadesi asğar (abdestsizlik), diğeride hadesi ekber (cünüblük hayız ve nifas) dir.

Hubus = Necâset ise : Necaseti ğalize ve hafîfedir.

Hemen gelecek birinci fasılda, «**hadesden tahâret**» hükümlerinin fazîlet yönlerini îzâh eden hadîsi şerifler zikredilecektir.

Taharet, bütün ibâdetlerin şartından olduğu için, musannıf merhum «**İlim bahsi**» ni müteâkib «**Tahâret Bahsi**» ni yazmıştır. Zira şart olan temizlik, meşrut olan namaz ve diğer ibâdetlerden evvel zikretmek gerekmektedir. Îman, bütün ibâdetlerin şartı olduğundan, onu kitabın başında zikretmiştir.

Tahâret kelimesinin okunuşuna göre, ifâde ettiği mânalarıda sıralayalım.

Taharet : Temizlik, Paklik, nezâfet ve tenezzüh mânasınadır.

Tıhâret : Temizlik için olan şeylerdirki, su ve toprak gibi.

Tuhâret : Temizlik ve tahâret yapdıkdan sonra, artana denir. Abdest ve gusülden artan su gibi.

Şimdi «**Kitabuttahâreti**» şeklinde ızâfetlenerek söylenen kelimenin her ikisini kısa yoldan açıkladıktan sonra bu bahsin birinci faslının birinci hadîsi şerifin râvisi ve hadîsin açıklamasını sıralayalım.

Râvi Ebî Mâlik el'Eşiarî (R.A), ismi kâb bin Âsım el'Eş'rî (R.A) dir. Ashabı sakîfe veya ashabı sefînedendir. Ehli Şamdan sayılmıştır. Mısırda sâkin olduğuda denilmiştir. «**Seferde oruç tutmak iyilikden değildir.**» Hadsinin râvisidir.

Hz. Ebû Mâlik el'Eş'arî (R.A) dan, pek çok cemaat hadîs rivâyet etmiştir. Vefatı, **Hz. Ömer** (R.A) in hilâfeti zamanında vukû bulmuştur. Allah ondan râzî olsun.

Hadîsi şerifde, «**Temizlik, îmanın yarısıdır.**» Cümlesinde şu hususlara işâret vardır :

«Denilmiştirki : «**Temizlik, îmanın yarısıdır**» ın manası, abdest almadaki ecrü mükâfat, îmanın ecrinin yarısına erişir.

— Ve denildiki : Muhakkak îman, inanmazdan evvel işlenen hataları yok eder. Keza abdestde, ancak îmanla sahib olunur. Böyle olunca abdestin sıhhatının şartı, îmana bağlı olmakla, abdest alan kişininde küçük günahların yok olmasını sağladığından îmanın yarısıdır.

Tahâret; Zâhirî tahâret ve bâtınî tahâret olmak üzere ikiye ayrılmıştır.

Bâzî muhakkıklarda şöyle dediler :

«Temizlik, kötü akîdelerden ve ahlâkı zemîmeden arınmaktır. İşte buda, Îmânı kâmilin yarısıdır. Zira bu hal, kalbi kötülüklerden temizleyib, iyiliklerle süslemektir.»

Hadîsi şerifde, **«Elhamdülillah, mîzanı doldurur.»** Cümlesindede kıyâmetde amellerin tartılacağı mîzan terâzisinin hayır tarafını doldurup ağırlığı sağlıyacağını beyan buyurmaktadır.

«Süphânellah ve elhamdülillah, göklerle yerin arasını doldururlar veya doldurur.» Cümlelerinde de, Cenâbu hakkı tesbih ve tehlil etmenin maddi ve mânevî mükâfat ve huzûra nâil olunacağını gâyet açık ifâdelerle beyan etmiştir. Zira bu cümlelerle, Allâhü teâlanın zâti ilâhî ve sıfatı ilâhileri dilde söyleyerek hâlıkı zülcelâlı medhüsena yapmak vardır. Böyle amellerde, Allâhı huşnut kılarak rızâsını tahsil etmek olmaktadır.

Hadîsi şerifin devamındaki; namaz, sadaka ve sabır hakkında gerekli mâlûmat, birinci cildin muhtelif yerlerinde geçmiştir.

Kur'anın ise, kişinin ley ve aleyhinde şâhid ve delil olacağı beyan buyurulmuştur. Bu cümleler hakkındada gerekli mâlumat, **«Kitab ve sünnete sarılma Bahsi»** başlığının altında geçmiştir.

٢٨٢ — (٢) وعن أبي هريرة ، قال : قال رسولُ الله ﷺ : « أَلاَ أَدُلُّكم على ما يَمحُو اللهُ به الخَطايا . وَيَرْفَعُ به الدَّرَجاتُ ؟ » . قَالوا : بلى يا رَسُولَ الله ! قال : « إِسْباغُ الوُضوءِ على المَكارِهِ ، وَكَثْرَةُ الخُطى إلى المَساجِد ، وَانْتِظارُ الصَّلاَةِ بَعْدَ الصَّلاةِ ، فَذلِكُم الرِّباطُ » .

٢٨٣ — (٣) وفي حديثِ مالك بن أنس(١) : « فَذَلِكُمُ الرِّباطُ فذلكُمُ الرِّباطُ » [رَدَّدَ](٢) مَرَّتَيْنِ . رواه مسلم . وفي رواية الترمذي: ثلاثاً .

Tercümesi :

282 — (2) **Ebî Hureyre (R.A) den mervîdir, dedi :**

Resûlüllah (S.A.V) buyurdu :

«Size, Allâhüteâlanın, hatâları mahveden ve dereceleri yükselten şeye delâlet edeyimmi?»

— Ashâbı kiram dediler : Evet yâ Resûlüllah!

— Resûlüllah (S.A.V) buyurdu :

«Meşekkatler ve sıkıntılar üzere iken, abdesti yerli yerince tamamlamak, adımları mescidlere çok atmak, namazdan sonra (diğer) namazı beklemektir. İşte bu sizin için ribatdır.»

Tercümesi :

283 — (3) **Mâlik bin enesin hadîsinde : «İşte bu sizin ribatınızdır, işte bu sizin ribâtınızdır.»** Şeklinde iki sefer tekrarlanmıştır.

(Hadîsi, Müslim rivâyet etmiştir. Tirmizînin rivâyetinde üç sefer tekrarlanmıştır.)

Î Z A H A T

Hadîsi şerifde, hata ve günahları yok edib derecleri yükseltenleri sayan cümlelere, mûminler, dikkat edib, ruhların kirini temizleyib gönüllere huzur ve sükûn saçan bu amelleri aşk ve şevkle yapmalıdırlar. Binâenaleyh pek çok sıkıntılı ve meşakkatlı zamanlarlada olsa, tam tekmil abdesti alıb mânevî silaha sâhib olmak, çok sevâbe nâil olmak için mescid ve câmiye kısa adımlarla gitmek ve çok adımlarla namazı cemaatla kılmak için Câmi ve mescide gelmek ve namazı kıldıkdan sonra diğer namaz vaktinde gönlü bağlı şekilde beklemekte çok güzel, hata ve günahların keffâretine ve cennetdeki derece ve mertebelerin yükselmesine sebeb olduğu, beyan buyurulmuştur.

V bu şekildeki amel ve gâyeler, bir ribat, olduğu açıklanmıştır.

Ribat : Luğatda nevbet yeri ve nevbet beklemektir. **Istılahda,** bir şeye kendini hapsedib bağlayıb beklemektir.

٢٨٤ - (٤) وعن عثمانَ ، رضي اللّهُ عنه ، قال : قال رسولُ اللّهِ ﷺ : « مَن تَوضَّأَ فَأَحْسَنَ الوُضوءَ ، خرجَتْ خَطاياهُ مِن جَسَدِهِ حتّى تَخرُجَ مِن تحتِ أظفارِهِ » .
متفقٌ عليه .

Tercümesi :

284 — (4) **Osman** (R.A) **den mervîdir, dedi :**

Resûlüllah (S.A.V) **buyurdu :**

«Bir kimse, abdesti alır ve abdesti güzel alırsa, cesedinden bütün hatalar çıkar, hatta tırnaklarının altındaki günah ve hatalar dâhî çıkar.»

(Hadîsi, Buhârî ve Müslim ittifakla rivâyet etmişlerdir.)

(Not : Abdesti, mükemmel alan kimsenin, tırnaklarının altındaki günah ve hatalarına varıncaya kadar vücûdunun her tarafından çıkıb afv olunacağı buyurulmuştur. Buradaki hata, küçük günahlar manâsınadır. Büyük günahlar, tevbe ile afv olunur. Geniş îzahat, birinci cildin, **«Büyük günahlar ve nifak alâmetleri bahsi»** başlığının altında zikredilmiştir.)

٢٨٥ — (٥) وعن أبي هريرة، قال: قال رسول الله ﷺ: «إذا توضأ العبد المسلم
- أو المؤمن - فغسل وجهه، خرج من وجهه كل خطيئة نظر إليها بعينيه مع الماء
- أو مع آخر قطر الماء - فإذا غسل يديه خرج من يديه كل خطيئة كان بطشتها يداه
مع الماء - أو مع آخر قطر الماء - فإذا غسل رجليه خرج كل خطيئة مشتها
رجلاه مع الماء - أو مع آخر قطر الماء - حتى يخرج نقيا من الذنوب». رواه مسلم.

Tercümesi :

285 — (5) **Ebî Hureyye** (R.A) **den mervîdir, dedi :**

Resûlüllah (S.A.V) **buyurdu :**

«**Müslüman veya mümin kul, abdesti alıp yüzünü yıkadığı vakit, suyun son damlası ile berâber o su ile iki gözü ile bakmış olduğu bütün hatalar, onun yüzünden çıkar, ellerini yıkadığı vakit, elleri ile işlediği günahların hepsi su ile berâber veya suyun en son damlası ile berâber iki elinden çıkar** (afv olunur.)

— **Ayaklarını yîkadığı vakit, ayakları ile yürüyerek işlediği her hata** (günah), **abdest suyu ile veya suyun son damlası ile berâber çıkar. Hatta bütün abdest âzâları günahlardan paklanmış olarak çıkar.**»

(Hadîsi, Müslim rivâyet etmiştir.)

٢٨٦ — (٦) وعن عثمان، قال: قال رسول الله ﷺ: «ما من امرئ مسلم
تحضره صلاة مكتوبة، فيحسن وضوءها وخشوعها وركوعها؛ إلا كانت
كفارة لما قبلها من الذنوب، ما لم يؤت كبيرة، وذلك الدهر كله». رواه مسلم.

Tercümesi :

286 — (6) **Osman** (R.A) **den mervîdir, dedi :**

Resûlüllah (S.A.V) **buyurdu :**

«**Her hangi bir müslüman kişiye farz namaz vakti gelip hazır olduğunda, abdestini güzel alır,** (namazın bütün erkanlarını isteyerek) **huşû ve rukûunuda güzel yaparsa, o kimse için o namaz büyük günâh işlemedikçe ancak ve ancak daha evvel işlenmiş bütün günahlarına keffâret olur. Bu şekildeki hal, senenin bütün günlerinde aynıdır.**»

(Hadîsi, Müslim rivâyet etmiştir.)

(**Not** : Hadîsi şerifde beyan edilen günahların keffâreti meselesi hakkında birinci cildin, «**Büyük günahlar ve Nifak alâmetleri bahsi**» başlığının îzahında geçmiştir. Birde ileride üçüncü cildin, «**Namaz bahsi**» başlığının altında 564. hadîsin îzahında gelecektir.)

٢٨٧ – (٧) وعنه، أنه توضأ فأفرغ على يديه ثلاثا، ثم تمضمض واستنثر، ثم غسل وجهه ثلاثا، ثم غسل يده اليمنى إلى المرفق ثلاثا، ثم غسل يده اليسرى إلى المرفق ثلاثا، ثم مسح برأسه، ثم غسل رجله اليمنى ثلاثا، ثم اليسرى ثلاثا، ثم قال: رأيت رسول الله ﷺ توضأ نحو وضوئي هذا. ثم قال: «من توضأ وضوئي هذا، ثم يصلي ركعتين لا يحدث نفسه فيهما بشيء، غفر له ما تقدم من ذنبه». متفق عليه. ولفظه للبخاري.

Tercümesi :

287 — (7) **Yine ondan** (Osman R.A den) **mervîdir; «Şüphesizki Osman abdesti aldığında ellerine üç defa suyu döktü, sonra mazmaza ve istinşak etti, sonra yüzünü üç sefer yîkadı, sonra sağ elini dirseğine kadar üç sefer yîkadı. Sonra sol elini dirseğine kadar üç defa yîkadı. Sonra başına meshetti, sonra sağ ayağını üç sefer yîkadı, sonra sol ayağını üç sefer yîkadı. Sonra Osman** (R.A) **dedi : Resûlüllah** (S.A.V) **ı bu benim abdest alışım gibi abdest aldığını gördüm.**

— **Resûlüllah** (S.A.V) **abdesti aldıktan sonra şöyle buyurmuştur :**

«Bir kimse, benim bu abdestim gibi abdest alır, sonra iki rekat namaz kılar ve namaz arasında dünyadan hiç bir şeyi nefsi (kendisi namazda dünya kelâmı) **söylemezse, o kimsenin geçmiş günahı bağışlanır.»**

(Hadîsi, Buhârî ve Müslim ittifakla rivâyet etmişlerdir. Ve Hadîsin lafzı, Buhârinindir).

٢٨٨ – (٨) وعن عقبة بن عامر، قال: قال رسول الله ﷺ: «ما من مسلم يتوضأ، فيحسن وضوءه، ثم يقوم فيصلي ركعتين، مقبلا عليهما بقلبه ووجهه، إلا وجبت له الجنة». رواه مسلم.

Tercümesi :

288 — (8) **Ukbe bin Âmir** (R.A) **den mervîdir, dedi :**

Resûlüllah (S.A.V) **buyurdu :**

«Bir müslüman, abdest alır ve abdestini (farz ve sünnetlerini tamamlayarak) **güzel alır, sonra kalkar iki rek'at namaza, kalb ve yüzü ile teveccüh edib huşû ile namaz kılarsa, ancak o kimsenin cennete girmesi vâcib olur.»**

(Hadîsi, Müslim rivâyet etmiştir)

Î Z A H A T

Râvî ukbe bin Âmir (R.A), Ashâbı kiramdandır. Cühenî kabîlesine mensubdur. Muhtelif künyelerle künyelenmiştir. Ebû Hammad, Ebû Âmir, Ebû lebîd ve Ebû Âmir, Ebû Lebîd ve Ebû Âmir en meşhurlarıdır.

Resûlü ekrem efendimizden elli beş (55) hadîsi şerif rivâyet etmiştir. Kendisinden pek çok sahâbe ve tâbiîn hadis rivâyet etmiştir.

Şam-ın fethinde bulunmuştur ve Şam-ın fethini, halîfe ve emîril mûminin Hz. Ömer (R.A) a yedigün yolculuk yaparak medîne-i münevvereye varıb müjdelemiştir. Medîne-i münevverede Resûlü ekrem efendimizin kabri şerifini ziyaretinde dua ediyor ve yolculuğunda şefaatını dileyor. Bu duasının semeresi olarak, Şama iki buçuk günde geliyor. Şamda sâkin oluyor ve hicretin 44. senesinde Hz. Muaviye mısıra vâli tâyin ediyor. Hicretin elli sekiz (58) inde Mısırda vefat ediyor. İyi sesi olub güzel kur'an okurdu. Allah ondan razî olsun.

Bu zat hakkında daha geniş mâlumat, «Üsdül gâbe» ve «Tehzîbül Esmâ-i velluğatı» isimli eserlerde vardır.

Abdesti mükemmel şekilde alıb, abdestden sonra iki rekat namaz kılan kişiye, cennete girmesi vâcib ve lâzım olmasının hükmü, çok fevkalâde bir müjdedir.

Binâenaleyh abdesti tam tekmil olan her kişi, «şükrülvuzû» denilen iki rek'at namaz kılmalıki, bu ecre nâil olsun. Abdestini alan kişi, vakit namazını ve kaza namazı gibi farz ve lâzım olan namazlarını kıldığı zaman, zâten bu ecre nâil olacaktır. Elbetteki bu mükâfat, ilahı lutuf ve fazlı keremledir.

٢٨٩ — (٩) وعن عمر بن الخطاب ، رضي الله عنه ، قال : قال رسولُ الله ﷺ :
« ما مِنكم من أحدٍ يَتَوَضَّأُ فيُبْلِغُ - أو فيُسْبِغُ - الوُضوءَ ، ثم يقول : أشهَدُ أن
لا إلهَ إلاّ اللهُ ، وأنَّ محمّداً عَبْدُهُ ورَسولُه - وفي رواية : أشهدُ أن لا إلهَ إلاّ اللهُ ،
وحْدَه لا شَريكَ له ، وأشْهدُ أنَّ محمّداً عَبدُهُ ورَسولُه - إلاّ فُتِحَتْ له أبوابُ
الجنَّةِ الثّمانيةُ ، يدخُلُ من أيِّها شاء » . هكذا رواه مسلمٌ في « صحيحه » ، والحُمَيدي
في « أفراد مسلم » ، وكذا ابنُ الأثير في « جامع الأصول » .

وذكر الشيخ محيي الدين النَّووي في آخر حديث مسلم على ما رويناه ، وزاد
الترمذيُّ : « اللهُمَّ اجْعَلْني مِنَ التَّوّابينَ ، واجعَلْني مِنَ المُتَطَهِّرين » .
والحديثُ الذي رواهُ محيي السُّنَّة في « الصِّحاح » : « مَن توَضَّأ فأحْسَنَ الوُضوء »
إلى آخره ، رواه الترمذيُّ في « جامعه » بعينه إلاّ كلمةَ « أشهد » قبل « أنَّ محمّداً » .

Tercümesi :

289 — (9) **Ömer Bin el hattâb** (R.A) **den mervîdir, dedi :**

Resûlüllah (S.A.V) **buyurdu :**

«Sizden bir kimse, abdesti alır sonuna iblağ eder yahut abdesti tam ve mükemmel şekilde neticelendirir, sonrada ;

«Eşhedü enlâilâhe illallah ve ennemü hammeden Abdühü verasûlüh» derse, diğer bir rivâyetde ;

«Eşhedü enlâilâhe illallahü vahdehü lâ şerikelehü ve eşhedü enne Muhammeden abdûhu ve Resûlühü» derse, ancak o kimse için cennetin sekiz kapısı açılır. O kimse cennetin sekiz kapısından istediğinden girer.»

Hadisi böylece Müslim «Sahîhin» de rivâyet etmiştir. Humeydî «Efradı müslim» adlı eserinde rivâyet etmiştir. Keza İbni Esirde «camiul usûl» adlı eserinde rivâyet etmiştir.

Şeyh Muhyiddîni Nevevi, rivâyet ettiğimiz üzere Müslim hadisinin sonunda zikretti. Tirmizîde : «Allahümmec'alnî Minettevvâhin bivec'alnî minelmütedahhirin» Cümlesini ziyade etti. (yani, abdestin bitiminde şehâdetden sonra bu duayı ilâve etti.)

Muhyissünne olan İmamı Bağavinin «Sıhah» isimli eserinde rivâyet ettiği hadis ise : **«Bir kimse abdesti alır ve abdesti güzel alırsa»** sonuna kadarını rivâyet etmiştir. Tirmizî «Câmî» adlı eserinde aynısını rivâyet etmiştir. Ancak «Enne Muhammeden» kelimesinden evvel **«Eşhedü»** kelimesini zikretmiştir.

٢٩٠ - (١٠) وعن أبي هريرة ، قال : قال رسول الله ﷺ : « إنّ أمّتي يُدعون يوم القيامة غرّاً محجّلين من آثار الوضوء . فمن استطاع منكم أن يطيل غرّته فليفعل » . متفق عليه .

Tercümesi :

290 — (10) **Ebî Hureyre** (R.A) **den mervîdir, dedi :**

Resûlüllah (S.A.V) **buyurdu :**

«Muhakkak ki ümmetin, kıyâmet gününde abdestin eserlerinden yüzleri sakarlı, ayaklarıda sekili oldukları halde geleceklerdir. Şu halde sizden bir kimse sakarlılığını uzatabilirse, hemen onu işlesin.»

(Hadîsi, Buharî ve Müslim İttifakla rivâyet etmişlerdir.)

(**Not** : Yâni, kıyâmet gününde abdest âzâları parlayarak gelecek olan ümmetin, imkan ve kudreti nisbetinde abdest âzalarını, farz mikdarı yerine tam şekilde oturtabilmek için yîkamada bir az daha suyu mahallinden aşırarak kullansın, demektir.)

٢٩١ (١١) وعنه ، قال : قال رسول الله ﷺ : « تبلغ الحلية من المؤمن حيث يبلغ الوضوء » . رواه مسلم .

Tercümesi :

291 — (11) **yine ondan** (Ebî Hureyre R.A den) **mervîdir, dedi :**

Resûlüllah (S.A.V) **buyurdu :**

«Müminin nûrû, abdest suyunun vasıl olduğu yere kadar ulaşır.»

(Hadîsi, Müslim rivâyet etmiştir.)

الفصل الثاني

٢٩٢ - (١٢) عن ثوبان، قال: قال رسول الله ﷺ: «استقيموا ولن تحصوا، واعلموا أن خير أعمالكم الصلاة، ولا يحافظ على الوضوء إلا مؤمن». رواه مالك، وأحمد، وابن ماجه، والدارمي.

TAHARETLE İLGİLİ İKİNCİ FASIL

Tercümesi :

292 — (12) **Sevban (R.A) den mervîdir, dedi :**

Resûlüllah (S.A.V) **buyurdu :**

«İstikâmet ediniz ve elbet siz hakkı ile istikâmete tâkatınız kâfi gelmez. Bilinizki, sizin amellerinizin en hayırlısı, namazdır. Abdest üzere devam etmeyi ancak Mümin yapar.»

(Hadîsi, Mâlik, Ahmet, İbni Mâce ve Dârîmî rivâyet etmiştir.)

Î Z A H A T

Râvî sevban (R.A), Peygamber (S.A.V) efendimizin kölesidir. Resûlüllah (S.A.V) bu zatı satın aldıkdan sonra azad etmiştir. Sefer ve hazarda Resûlüllah sallallâhü aleyhi vesellem efendimizin yanından hiç ayrılmazdı. Ayrılığı biraz uzadımı üzüntüsünden sabsarı olurdu. Bir gün bu hâlini gören Resûlüllah (S.A.V) bu hâlin nedir ya sevban? deyince,

Hz. Sevban (R.A), âhirette hâlimiz nice olur, size hasretmi kalacağız? demişti.

Resûlü ekrem (S.A.V) efendimizde;

«Kişi, sevdiği ile berâberdir.» müjdesini buyurmuştu.

Peygamber efendimizin vefatından sonra Şama geldi, orada Ramle denilen mahalle indi. Sonra humusa nakli mekan yapdı ve hicretin kırk beş (45) veya elli dört (54) ünde yine Humusda vefat etmiştir. Resûlüllah (S.A.V) den yüz yirmiyedi (127) hadis rivâyet etmiştir ve kendisinden pek çok kimse, hadis öğrenmişlerdir. Allah ondan râzî olsun.

Hadîsi şerifde geçen istikametin târif ve îzahı, birinci cildde geçmiştir. Abdest ve namaz mes'elesi ile berâber istikametten bahsetmekle, istikâmetin her yerde ve her şeyde olduğunu beyan etmektedir. Mümine yakışan devamlı abdestli bulunmaktır.

Çünkü devamlı abdestli bulunan kimse, mânen silâhlı ve her hayırlı işi işlemeye ve her iyi şeyle karşılaşmaya muvaffak olur.

'Devamlı abdestli bulunan kişilerde şu hayırlı hasletler bulunur :

a) Abdestlinin sohbetine, melekler rağbet eder.

b) Abdestli kişinin hayır yazan kalemi hiç kurumaz, sevab yazar.

c) Abdestli kişinin âzâları, Cenabu hakkı tesbih eder.

d) Abdestli kişi, namazın iftitah tekbirini hiç kaçırmaz.

e) Abdestli kişi uyudumu, Allâhüteâla o kimseyi insanların ve cinnîlerin şerrinden koruyucu melekler gönderir.

f) Abdestli kişiye, Allâhüteâla sekerâtı mevti kolaylaştırır.

g) Abdestli kişi, abdestine devam ettikce Allâhü teâlanın emânında (hıfzı himâyesinde) olur. (keza bak şir'atül islam, 82)

٢٩٣ — (١٣) وعن ابن عمر ، قال قال رسول الله ﷺ : « مَن تَوَضَّأَ على طُهْرٍ ، كُتِبَ لَهُ عَشْرُ حَسَنَاتٍ » . رواه الترمذي

Tercümesi :

293-(13) **İbni Ömer** (R.A) **den mervîdir, dedi:**

Resûlüllah (S.A.V.) **buyurdu :**

«Bir kimse, tehâret (abdest) **üzerine abdest alırsa, o kimse için on iyilik yazılır.»**

(Hadîsi, Tirmizî rivâyet etmiştir.)

(NOT : Tehâret üzerine abdestden murad, abdestli kimse, evvelce aldığı abdestin hakkını namaz kılarak ifâ ettikden sonra, bir abdest daha alan kimsedir. Ki **«Nûrun alâ nûr: Nur üzerine nur»** olur. İşte böyle ikinci sefer abdest alan kimse için, on iyilik olacağı buyurulmuştur.)

الفصل الثالث

٢٩٤ — (١٤) عن جابر ، قال : قال رسول الله ﷺ : « مِفتاحُ الجنَّةِ الصَّلاةُ ، وَمِفْتاحُ الصلاةِ الطُّهورُ » . رواه أحمد .

TAHARETLE İLGİLİ ÜÇÜNCÜ FASIL

Tercümesi :

294-14 **Câbir** (R.A.) **den mervîdir, dedi :**

Resûlüllah (S.A.V) **buyurdu :**

«Cennetin anahtarı, namazdır. Namazın anahtarıda temizliktir.»

(Hadîsî, Ahmet rivâyet etmiştir.)

٢٩٥ — (١٥) وعن شَبيب بن أبي رَوْحٍ ، عن رجلٍ مِنْ أصْحابِ رَسولِ الله ﷺ أنَّ رَسُولَ الله ﷺ صلّى صلاةَ الصُّبح ، فقرأ الرُّومَ ، فَالْتَبس عَلَيْهِ . فلما صلّى ، قال : « مابالُ أقوامٍ يُصلونَ معنا لا يُحسِنونَ الطُّهور ؟! وإنما يُلَبِّسُ علينا القرآنَ أولئك » رواه النَّسائي .

Tercümesi :

295-(15) **Şebîb Bin Ebî Ravh** (R.A) **den, oda Rsûlüllah** (S.A.V.) **in ashabından bir adamdan rivâyet etmiştir.**

Resûlüllah (S.A.V.) **: Sabah namazını kıldı ve Rum sûresini kırâat etti, işte o anda kendine bir şüphe ârız oldu. Vaktaki namazı kıldı, dedikî:**

«Cemaatın bâzılarının hâli ne acâib? bizimle beraber namaz kılarlar, o haldede temizliği güzel yapmazlar.

Bizim üzerimize kıraatda meydana gelen şüphe işte onların bu halde oluşundandır.»

(Hadisî, Nesâî rivâyet etmiştir.)

İ Z A H A T

Ravî Şebib bin Ebî Ravh (R.A), Humus ehlindendir. Şamdaki sahâbelere ulaşıb görmüştür. Onlarla Şamda hayat geçirib orada ikâmet etmiş olmakla, kendisinin, Şamlı tâbiînlerden olduğu yazılmıştır.

Hz. Şebîb (R.A), ashabı kiramın pek çoklarına yetişmiş ve hadis rivâyet etmiştir. Sika olan hadis hafızlarındandır ve hadis hafizlarının üçüncü tabakasından olduğu yazılmıştır.

Künyesi, Ebû Ravh elhumusî'dir. Yani, Humuslu Ebu Ravh'dır.

Hadisi Şerifde, Resûlü Ekrem Sallallâhü aleyhi vesellem efendimiz, kendi arkasına gelen sahâbesinden bâzılarının temizliğe riâyet etmediklerinden, namazda şüphelere mâruz kaldıklarını beyan buyuruyor.

Bu halleri acâib olanları, izah buyurmasındaki tebliğ ve ikaz nezaketine dikkat edelim. İşâret edilenlerden bâzıları şunlardır :

1—) Temizliğe riâyet etmeyenlerin isimlerini ve kavmiyetlerini söylemeden, **«Cemaatların, Cemaatin bâzılarının hali ne acâibdir?«** diyerek arkasında namaz kılanların içinde nasîbi olanlara umûmileştirerek beyan buyuruyor. Bizlere ve bütün tebliğcilere ibretler var.

2—) Namazı kıldıkdan sonra buyurmasıylede, imamlık ve emsâli din hizmetinde bulunanlara, cemaatın hata ve eksiklerini aynı şekilde ikaz etmeleri gerekliğine işâret vardır.

3—) Camiye ve namaz kılmaya gelenlerin temiz gelmeleri ve tehârete iyi riayet ederek gelmelerini tavsiye buyuruyor.

4—) Tehârete iyi riâyet etmeyenlerin, hem imama ve hem cemaâta huzursuzluk verib namazlarında bâzı yanılmalarına sebeb olabileceklerine işâret vardır.

٢٩٦ — (١٦) وعن رجلٍ من بني سُليم ، قال : عَدَّهُنَّ رسولُ الله ﷺ في يدي ـ أو في يده ـ قال : « التَّسبيحُ نصفُ الميزان ، والحمدُ لله يَملؤُه ، والتَّكبيرُ يملأُ ما بين السَّماءِ وَالأَرْضِ ، وَالصَّومُ نِصفُ الصَّبر ، والطُّهورُ نِصْفُ الإيمانِ » . رواه الترمذي ، وقال : هذا حديثٌ حَسَنٌ .

Tercümesi :

296 — (16) **Benî Süleyman kabilesinden bir adamdan mervîdir, adam dedi :**

Resûlüllah (S.A.V) **kendi elindeki veya o adamın elindeki parmakları tutup saydı ve buyurdu :**

«Tesbîh (Süphânellah), **Mîzanın yarısıdır. Elhamdülillah, Mîzanı doldurur. Tekbir** (Allâhü ekber) **gök katları ile yerin arasını doldurur, Oruc, sabrın yarısıdır. Temizlik, îmanın yarısıdır.»**

(Hadîsi, Tirmizî rivâyet etmiştir. Ve Tirmizî dedi : Bu hadis, hasendir.)

٢٩٧ – (١٧) وعن عبد الله الصُّنَابِحِيّ، قال: قال رسول الله ﷺ: «إذا توضَّأ العبدُ المؤمن فتمضمض، خرجت الخطايا من فيه. وإذا استنثر، خرجت الخطايا من أنفه. وإذا غسل وجهه، خرجت الخطايا من وجهه، حتى تخرج من تحت أشفار عينيه. فإذا غسل يديه، خرجت الخطايا من تحت أظفار يديه. فإذا مسح برأسه، خرجت الخطايا من رأسه حتى تخرج من أذنيه. فإذا غسل رجليه، خرجت الخطايا من رجليه، حتى تخرج من تحت أظفار رجليه. ثم كان مشيه إلى المسجد وصلاته نافلة له». رواه مالك والنسائي.

Tercümesi :

297 — (17) **Abdullah essunâbıhî** (R.A) **den mervîdir, dedi :**

Resûlüllah (S.A.V) **buyurdu :**

«Mümin kul, abdesti alıp mazmaza yapdığı (ağzına suyu aldığı) **vakit, ağzı ile işlediği bütün günâhlar ağzından çıkar. İstinşak yaptığı** (burnuna suyu aldığı) **vakit, burnunun işlediği bütün günahlar çıkar. Yüzünü yîkadığı vakit, yüzünün işlediği bütün günahlar çıkar, hatta iki gözünün kapaklarının kirpiklerinin altındaki günahlar dahi çıkar.**

— Ellerini yîkadığı vakit, ellerinin işlediği günahlar çıkar. Hatta ellerinin tırnaklarının altındaki günahları çıkar. Başına meshettiği vakit, kulaklarından çıkıncaya kadar başından bütün günâhlar çıkar.

— İki ayağını yîkadığı vakit, ayaklarının tırnaklarının altındaki günahlar çıkıncaya kadar ayakları ile işlediği bütün günâhları çıkar.

— Bundan sonra abdesti olan kulun yürüyüşü, mescide olur. Onun (Mümin kulun) **namazı** (Farz olsun nafile olsun), **o kul için günahlarının keffâretine sebeb olan bir ziyâdeliktir.»**

(Hadîsi, Mâlik ve Nesâî rivâyet etmiştir.)

Î Z A H A T

Râvî Abdullah Essunâbıhî (R.A), Peyğamber sallallâhü aleyhi vesellem vefat etmezden evvel medîneye hicret edib yola çıkmıştır. Fakat kendisi medîne-i münevvere yakınlarında «cuhfe» denilen mahalle geldikleri vakit, Resûlü ekrem efendimizin vefat haberi ulaşmıştır. Böyle olunca ashabdan olamıyor. Tâbiînin ulularındandır. Künyesi, Ebû Abdillah olduğu yazılmıştır. İsmi ise, Abdurrahman bin Useyle (R.A) olarak beyan edilmektedir. **Şârih Aliyyulkârı** merhum ve «Üsdülğabe» böyle yazmışlardır.

Böyle olmakla berâber, Ebû Abdillah, yerine Abdullah (R.A) şeklinde istîmal oluna gelmiştir. «Essunâbıhî» bağlı olduğu nesebinin ismidir. Allah ondan razi olsun.

Hadîsi şerifde, belirtilib beyan edildiği üzere, abdest suyunun ulaşdığı her âzanın işlediği günahlar (Küçük günahlar), afv olunmaktadır. Yani, maddî temizlikle berâber, mânevî kir ve veballarda temizlenerek bedenin ve rûhun kıdası verilmiş oluyor. Bu mâddî ve mânevî temizliğe devam eden, çok mutlu ve mubârek kişidir.

Hadîsi şerifde, «başa meshedilince, kulaklardaki günahların çıkacağı» cümlesinden, Ebû Hanîfe (R.A), kulakları başdan sayıb, başın meshinden sonra aynı su ile kulağa meshedilebileceğini delil olarak beyan etmiştir.

Şâfi-î hazretleri ise, kulakları başdan saymıyarak, başın meshinden kalan su ile meshetmeyib yeniden ele dökülen su ile kulakları meshetmeyi beyan etmiştir.

Bu mes'elelerin geniş îzahı, fıkıh kitablarında yazılmıştır.

٢٩٨ — (١٨) وعن أبي هريرة، أنَّ رسولَ الله ﷺ أتى المقبرةَ فقال: «السَّلامُ
عليكم دارَ قومٍ مؤمنين، وَإنّا إنْ شاءَ اللهُ بكم لاحقونَ، وَددْتُ أنَّا قَدْ رَأيْنا
إخْوانَنا». قالوا: أوَلَسْنا إخوانَكَ يا رسولَ الله؟ قال: «أنْتُمْ أصْحابي، وَإخوانُنا
الذينَ لم يأتوا بعدُ». فقالوا: كيفَ تعرفُ مَنْ لم يأتِ بعدُ من أمَّتكَ يا رسولَ الله؟
فقال: «أرأيتَ لوْ أنَّ رَجُلاً لَهُ خَيْلٌ غُرٌّ مُحجَّلةٌ، بَيْنَ ظَهْرَيْ خَيْلٍ دُهْمٍ بُهْمٍ، ألا
يعرفُ خَيْلَهُ؟» قالوا: بلى، يا رَسولَ الله! قال: «فَإنَّهمْ يأتونَ غُرّاً مُحجَّلينَ مِنَ الْوُضوءِ،
وأنا فَرَطُهُمْ عَلَى الْحَوْضِ». رواه مسلم.

Tercümesi :

298 — (18) **Ebî Hureyre** (R.A) **den mervîdir,**

Muhakkak ki, Resûlüllah (S.A.V) **kabre** (Cennetülbekîa) **geldi ve dedi :**

«Esselâmü aleyküm dâre kavmin mûminîne ve innâ inşâ Allâhü biküm lahıkûne, vedittü innâ kadraaynâ ihvânenâ, (Selâm sizin üzerinize olsun ey mûmin cemaatın diyarı! inşaallah bizde size kavuşacağız. Din kardeşlerimizi görmeyi çok arzu ederdim.)

— **Ashabı kiram dediler : Biz senin kardeşin değilmiyiz ya Resûlüllah?**

— **Resûlüllah** (S.A.V) **buyurdu :**

«Siz benim ashabımızsınız. kardeşlerimiz henüz gelmemişlerdir.»

— **Hemen ashabı kiram dediler : Ya Resûlüllah! Ümmetinden henüz gelmeyenleri nasıl bilirsin?**

— **Bunun üzerine Resûlüllah** (S.A.V) **buyurdu :**

«Sen görüp bilmedinmiki, eğer bir adamın alnı sakarlı ve ayağı sekili bir yağız atı, doru bir at sürüsü içinde olsa, o adam acaba atını tanımazmı?»

— **Ashabı Kiram dediler : Evet tanır ya Resûlüllah?**

— **Resûlüllah** (S.A.V) **buyurdu :**

«Öyle ise o ümmetlerimde abdestden hasıl olan sakarlı ve sekili oldukları halde gelirler, o anda ben onlardan evvel havuza varacağım.»

(Hadîsi, Müslim rivâyet etmiştir.)

٢٩٩ — (١٩) وعن أبي الدرداء، قال: قال رسول الله ﷺ: «أنا أول من يؤذن له بالسجود يوم القيامة، وأنا أول من يؤذن له أن يرفع رأسه، فأنظر إلى ما بين يدي، فأعرف أمتي من بين الأمم، ومن خلفي مثل ذلك، وعن يميني مثل ذلك، وعن شمالي مثل ذلك». فقال رجل: يا رسول الله! كيف تعرف أمتك من بين الأمم فيما بين نوح إلى أمتك؟ قال: «هم غر محجلون من أثر الوضوء، ليس أحد كذلك غيرهم، وأعرفهم أنهم يؤتون كتبهم بأيمانهم، وأعرفهم تسعى بين أيديهم ذريتهم». رواه أحمد.

Tercümesi :

299 — (19) **Ebidderdâ** (R.A) **den mervîdir, dedi :**

Resûlüllah (S.A.V) **buyurdu :**

«Ben, kıyâmet gününde secdeye ilk izin verilenim ve ben, kendine başını kaldırma izni verilenlerin evveliyim. İşte o anda önüme bakarım, hemen ümmetler arasında kendi ümmetimi bilirim. Arkamda olan ümmetimide aynı şekilde, sağımdakileride aynı şekilde ve solumdakileride aynı şekilde bilirim.»

— **Bir adam dedi : Ya Resûlüllah! Nuh Aleyhisselâmdan ümmetine kadar geçen ümmetler arasında kendi ümmetini nasıl bileceksin?**

— **Resûlüllah** (S.A.V) **buyurdu :**

«Onlar (benim ümmetlerim), **abdestin eserinden alınları sakarlı ve ayakları sekili olurlar. Onlardan başka böyle hiç bir ferdde olmaz. Onların kitapları** (amel defterleri), **sağ taraflarından verilmelerinden bilirim ve onların** (ümmetimin) **zürriyetleri kendi önlerinde koşmalarından bilirim.»**

(Hadîsi, Ahmet rivâyet etmiştir.)

باب مايوجب الوضوء (١)

الفصل الاول

٣٠٠ — (١) عن أبي هريرة ، قال : قال رسول الله ﷺ : « لا تُقبَلُ صلاةُ مَنْ أَحْدَثَ حَتّى يتوضّأ » . متفق عليه .

ABDEST ÎCAB EDEN ŞEYLER BABI (I)

BİRİNCİ BAB

Tercümesi :

300 — (1) **Ebî Hureyre** (R.A) **den mervîdir, dedi :**
Resûlüllah (S.A.V) **buyurdu :**
«Abdesti bozulan kimse, abdest almadıkça namazı kabul olunmaz.»
(Hadîsi, Buhârî ve Müslim ittifakla rivâyet etmişlerdir.)

Î Z A H A T

Hadîsi şerifde, abdesti olmayan kişinin abdesti almadıkça, namazı kabul olunmayacağı beyan buyurulmuştur.

Şârih **Aliyyülkâri** merhum burada şu hükümleri yazmaktadır :

«Mazhar isimli âlim dediki :

«Abdestsiz namaz kabul olunmazın, mânası; abdestsiz olan kimse, su bulursa, su ile abdest alır, namazını kılar. Şâyet su bulamazsa, abdest makamına kâim olan teyemmümle kılar. Eğer toprakda bulamaz-sa, vakte hürmeten o vaktin farzını (abdestsiz ve teyemmüsüz) kılar.

Bundan sonra suyu ve toprağı bulmazdan evvel ölürse, günahkâr olmaz. Şâyet ölmezden evvel suyu ve toprağı bulursa, o namazı kaza eder.

İşte bu görüş, şâfi-î hazretlerinin, görüşü ve ictihadıdır.

Fakat biz hanefîlerin indinde; ister vakit daralsın veya toprak bu-lunamasın, hanki şekilde olursa olsun, vakte hurmeten namazı (ab-destsiz ve teyemmümsüz) kılamaz. Hadîsi şerifin zâhirî hükmüde bu-dur.» (Mirkat; C. 1, 273)

Bu ictihad ihtilâfına göre, fetva olan, abdestsiz namaz kılan kim-se, tekfir olunmaz.

٣٠١ — (٢) وعن ابن عُمر ، قال : قال رسول الله ﷺ : « لا تُقْبَلُ صلاةٌ بغير طُهورٍ ، ولا صَدَقةٌ مِنْ غُلولٍ(١) » . رواه مسلم .

Tercümesi :

301 — (2) **İbni Ömer** (R.A) **den mervîdir, dedi :**

Resûlüllah (S.A.V) **buyurdu :**

«Temizlik (abdest ve gusül) **olmayan hiç bir namaz, kabul olunmaz ve haramdan elde edilen maldanda sadaka kabul edilmez.»**

(Hadîsi, Müslim rivâyet etmiştir.)

Î Z A H A T

Hadîsi şerifde belirtilen hüküm gâyet sarihdir. Abdestsiz ve cünüb kimselerin namazlarının sahih olmadığı, bütün yönleriyle fıkıh kitablarında beyan edilmiştir.

Haram maldan zekat ve sadaka mes'elesine gelince, malın tamam-ı haramdan olursa, o haram mala zekat farz olmadığı gibi, hacda farz olmaz. Öyle haram maldan farzı edâ etmek gerekmediğine göre, nâfile sadaka ve hayır yapmakda, mânasızdır ve makbul değildir.

Şârih Aliyyulkârî merhum şu satırları yazmaktadır :

«İlim adamlarımızdan bâzıları dediki :

«Bir kimse, haram maldan sadaka verir ve ondan sevab umarsa, tekfir olunur (yani, kâfir olur).» (Mirkat, C. 1, 273)

Haram mal sâhibine, zekat ve Haccın farz olmadığı, **«Mülteka tercümesi»** adlı eserimizin birinci cildinde özel bahislerinde mezkürdür. Haram maldan sadaka ve hayır verenin sevab beklemesi ile haram olduğunu bilen bir fakirin, veren kimseye «Amin gibi...» mukâbele ile dua ettiğinde, o fakirinde kâfir olacağı, aynı eserimizin ikinci cildinin, **«Elfazı küfür mes'eleleri»** başlığının altında yazılmıştır.

٣٠٢ — (٣) وعن علي ، قال : كُنْتُ رَجُلاً مَذّاءً ، فَكُنْتُ أَسْتَحْيِي أَنْ أَسْأَلَ النبيَّ ﷺ لِمكانِ ابْنَتِهِ ، فَأَمَرْتُ الْمِقدادَ ، فَسَأَلَهُ ، فقال : « يَغْسِلُ ذَكَرَهُ وَيَتَوَضَّأُ » . متفق عليه .

Tercümesi :

302 — (3) **Ali (R.A) den mervidir, dedi : Ben mezîsi çok olan** (gelen) **bir adam idim, bu hâlimi kızının mekânı** (Peygamber A.S. ın kızının nikâhım altında) **olmasından dolayı mes'eleyi Nebiyyi muhtereme sormaktan utandım. Nihâyet mes'elenin sorulmasını Mikdâd'a emrettim, oda sordu;**

Resûlüllah (S.A.V) **de buyurdu :**

«O mezîsi gelen adam, zekerini yîkar ve abdesti alır.»

(Hadîsi, Buhâri, Müslim ittifakla rivâyet etmişlerdir.)

Î Z A H A T

Mezî; âilesi ile oynaşan veya nefsinin her hanki bir sebeble uyanması hâli görülen kimsenin zekerinden gelen sümüksü ıslaklıkdır.

İşte bu durumun guslü îcab ettirmeyib, abdesti bozduğundan ancak o necâseti yîkayıb abdesti almayı, sevgili peyğamber efendimiz (S.A.V) buyurmuştur.

Mezî ve vedî kelimelerin mânaları ile gerekli hükümler, fıkıh kitablarında mezkürdür. Keza **«Mülteka terçümesi»** adlı eserimizin birinci cildinin 34. sahifesinde yazılmıştır.

Hadîsi şerifde dikkat edilecek hususlar şunlardır :

a) Hz. Ali (R.A), kendisinden mezînin çok geldiğini ve bu durumu hakkında Resûlüllah (S.A.V) e anlatıp cevâbını beklemeden dâmadı oluşundan utandığını beyan buyuruyor.

b) Hz. Ali (R.A) kendi mes'elesini öğrenmek için, diğer bir sahâbeye mes'eleyi rast gele bir kişinin sırtından sorduruyor.

c) Bu davranışdan anlaşılıyorki, müslüman kendi üzerinden anlatarak mes'elesinin cevabını almakta güçlük görürse, yabancı bir kişinin mes'elesi gibi sorub fetvayı alabilir.

d) İlmi fıkıhda hükmü beyan edilen mezî mes'elesinin, istinad ettiği mesnetlerden birisidir.

Binâenaleyh tedâvülde islam hukûkunu beyan eden, **«İlmi Fıkıh»** ve «Fıkıh kitabları» bu vâıkıalı mes'ele gibi mes'eleleri ve bu mes'eleler gibi olması mümkin ve muhtemel mes'eleleri, kısa cümlelerle, kanunlaştırıb yazmışlar. Yukardaki 200. hadîsi şerifin îzah bölümünü okuyalım.

٣٠٣ — (٤) وعن أبي هريرة ، قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « توضَّؤوا مِمَّا مَسَّتِ النَّارُ » . رواه مسلم .

قال الشَّيخُ الإمامُ الأجلُّ محيي السُّنة ، رحمه الله : هذا منسوخٌ بحديث ابن عبَّاس :

٣٠٤ — (٥) قال : إنَّ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم أكَلَ كَتِفَ شاةٍ ثُمَّ صلَّى ولَمْ يتوضَّأْ . متفق عليه .

Tercümesi :

303 — (4) **Ebî Hureyre** (R.A) **den mervidir, dedi :**

Resûlüllah (S.A.V) **buyurdu :**

«Ateş dokunan şeyden (ateşte pişirilen et ve emsalinden) **yediğinizde abdestinizi alınız.»**

(Hadîsi, Müslim rivâyet etmiştir.)

Şeyh İmamı Ecel Muhyissünne (İmamı Beğavî) **Rahimehullah, bu hadis, İbni Abbasın rivâyet ettiği şu aşağıdaki hadisle neshedilmiş** (hükmü kaldırılmış) **tır;**

Tercümesi :

304 — (5) **İbni Abbas** (R.A) **dedi :**

«Şüphesizki Resûlüllah (S.A.V) **koyunun omuz** (kürek kısmının) **etini yedi, sonra namaz kıldı ve abdest almadı.»**

(Hadîsi, Buhârî, Müslim ittifakla rivâyet etmişlerdir.)

İ Z A H A T

Yukardaki birinci hadîsi şerifin hükmü, ikinci hadîsi şerifle neshedilib kaldırılmış olduğu beyan edilmiştir.

Et yemekle abdestin bozulacağını beyan eden her hadîsi şerif, Resûlüllah (S.A.V) ya bir zarûrete binâen buyurduğu veya sâdece bir cemaat ve kavme diş etlerinin et yiyince kanamasından veya onların dili anlaması güç olması gibi hallerden dolayı yîkamayı «abdest alma» cümlesiyle ifâde edilen, hükümler olabilir.

Her ne sûretle olursa olsun, İbni Abbas (R.A) ın rivâyet ettiği ikinci hadîsi şerif, Resûlüllah (S.A.V) efendimizin en son buyurduğu hükmüdür. Bundan evvel buyurduklarının hükmünü neshedib kaldırmıştır.

Nâsıh ve mensuh hakkında, gerekli mâlumat birinci cildin son tarafında 412-418. sahifelerinde zikredilmiştir.

٣٠٥ — (٦) وعن جابر بن سمرة ، أن رجلاً سأل رسول الله ﷺ : أأتوضأ من
لحوم الغنم ؟ قال : « إن شئت فتوضأ ، وإن شئت فلا تتوضأ » . قال : أأتوضأ من
لحوم الإبل ؟ قال : « نعم ! فتوضأ من لحوم الإبل » . قال : أصلي في مرابض
الغنم ؟ قال : « نعم » . قال : أصلي في مبارك الإبل ؟ قال : « لا » . . . رواه مسلم .

Tercümesi :

305 — (6) **Câbir bin Semure** (R.A) **den mervîdir, bir adam Resûlüllah** (S.A.V) **e sordu :**

«**Koyunun etlerinden** (etlerini yemekten) **dolayı abdest alacakmıyız?**»

— **Resûlüllah** (S.A.V) **buyurdu :**

«**Dilersen abdest al, dilersen abdest alma.**»

— **Adam dedi : Devenin etlerinden** (etlerini yemekten) **dolayı abdest alacakmıyız?**

— **Resûlüllah** (S.A.V) **buyurdu :**

«**Evet devenin etlerini yemeden dolayı abdest al.**»

— **Adam dedi : Koyun ağıllarında namaz kılabilirmiyiz?**

— **Resûlüllah** (S.A.V) **buyurdu : «Evet».**

— **Adam dedi : Devenin yatıp kalkdığı yerlerde namaz kılabilirmiyim?**

— **Resûlüllah** (S.A.V) **buyurdu :**

«**Hayır kılamazsın.**»

(Hadisi, Müslim rivâyet etmiştir.)

Î Z A H A T

Râvî Câbir bin Semure (R.A), Âmirî sülalesine mensub bir sahâbîdir. **Sâd Bin Ebî Vakkas** (R.A) in kız kardeşi **Hâlide** (R.A) in oğludur. Böyle olunca **Hz. Saad bin Ebî Vakkasın** hemşire zâdesidir. Künyesi, Ebû Hâlit veya Ebû Abdillahdir, Peyğamber sallallâhü vesellemden yüz kırk (140) hâdis rivâyet etmiştir. Vefatı, hicretin altmış altı (66) veya 74. senesinde kûfede vukûbulmuştur.

Kendisi kûfede sâkin olmuş ev yaptırmıştır. Peyğamber efendimizin sahâbelerinden câbir isimli başka şahıslarda vardır. Bu zat **câbir bin Abdullah bin haram** (R.A) olan sahâbeden başkasıdır. **Câbir bin Ab-**

dullah (R.A) hakkında kısa malumat, birinci cildin 144. sahîfesinde zikredilmiştir. Ayrıca **«üsdül ğâbe»** adlı eserin birinci cildinin 304-308. sahifelerine muracaat edilmelidir. Allah hepsinden Razî olsun.

Hadîsi şerifde beyan edilen hüküm hakkında çeşitli îzahlarda bulunulmuştur.

Şârih **Aliyyulkârî** merhum şu cümleleri yazmaktadır.

«Âlimlerin bâzısı dediki :

«Evla olan, ateşte pişmiş etten veya pişmemiş deve etini yedikten sonra abdest almayı, lugavî veya şer'î mânâya hamletmek ve abdest alma emrinin müstehab olduğunu beyan etmektir.

— Kâdî merhum dedi :

— Vudûu = Abdest almak, asıl luğatda âzaların bazısını yıkamak ve o azâların bazısını temizlemektir. Şer'î hükümdede, fîlî mahsus olan abdest almaya nakletmektir. Elbet burada asıl mânası üzerine hüküm beyan edilmiştir.

— Buradaki abdestden ve emsâlinden murad; daha evvel geçen ve bu hadisle ibni Abbasın, ümmü selemenin ve emsallarının hadis ve haberlerinin bulmak için, iki eli yıkamak mânasınadır.

— İbni salah kitabında tasrih etmiştirki ;

— Sahâbenin kavlinden bilinen nesih hükmü : Resûlüllah sallallahü aleyhi vesellem-in ateşde pişmiş her hanki bir eti yedikten sonra, abdest alma ile abdesti terk etme husûsundaki, iki amelinden işlediği en son amel ve işi, ateşte pişmiş eti yedikten sonra abdest almayı terk etmek olmuştur. Kezâ Tîbî merhumda böylece zikretmiştir.

— İbni Hacer (R.A) da dedi :

«Şâri-in (Peyğamber S.A.V-in) sözünü; iki eli yîkamak üzerine hamletmek, uzak bir beyandır. Binâenaleyh ancak şer'î hükümler, delâlet edenler üzerine hamlolunur. Zira Peyğamber (S.A.V), ancak Şer'î hükümleri beyan etmek için gönderilmiştir.

— Ateşte pişmiş etleri yiyen kimselerin abdest almamalarını beyan eden nesih (hüküm kaldırma) Ciheti, ancak (meşhur olan) câbir (R.A) in şu sözünden istifâde olunmuştur :

«Ateşte pişmiş (veya ateşin dokunduğu) **eti yedikten sonra abdest alma veya terk etme işinden Resûlüllahın en son işlediği, abdest almayı terk etmek olmuştur.»** (Mirkat, C. I, 274)

Deve etini yedikten sonra el yîkamak, **İmam-ı Ahmet bin hanbel** (R.A) göre, vâcibdir.

Diğer imamlara göre, deve etini yiyince abdest almakdan murad, deve etinin kerih kokusu ve yağlı olmasından dolayı, elleri ve ağzı yîkamak mânasınadır. Koyun eti, bunun hilâfınadır.

Veya Hadîsi Şerif, Câbir (R.A) in beyan ettiği fîli Resul hadîsi ile mensuhdur.

Hadîsi şerifde; **«koyun ağılında namaz kılmanın cevazı»** kerâhatsız câiz olduğu ve **«deve ağılındada namaz kılınmayacağının beyanı»** namazın kerâhat olacağı beyan edilmektedir.

Bu hususun geniş îzahı, fıkıh kitaplarında yazılmıştır. Erbâbı mütalaa oraya muracaat ederler.

Ve ilmi fıkhın = fıkıh kitablarının, kitab ve sünnet hükümlerini en iyi beyan eden eserler olduğu muhakkakdır.

İlmi fıkıh hakkında bir nebze mâlumat, yukarda 200. hadîsi şerifin îzah bölümünde zikredilmiştir.

İmam-ı Tahâvî merhumda şu hükümleri yazıyor :

«Birinci babda câbir (R.A) ın hadîsini rivâyet etmiştikki;

«Resûlüllah (S.A.V) in ateşin mes edib dokunduğu eti yedikten sonra abdest alma ile abdesti terk etme işinden en son işlediği, ateşte pişen şeyden yiyince abdesti terk etmek olmuştur.

— Binâenaleyh yukarda geçen ateşin mes edib pişirdiği yenildiğinde abdestin gerekmesi, devenin ve başkalarının etini yemekledir ki, devenin etlerinden yenildiğinde abdestin terki ile diğer etleri yiyincede abdesti terk etmek olmuştur.

— İşte bu hüküm, eserleri nakletme yoluyla beyan edilen bu bâbın hükmüdür.

— Ama nazar ve düşünce beyanı yoluyla olan hüküm ise, elbet biz deve ile koyunun, alım satımının helallığını, sütlerinin içimini, etlerinin temizliğini müsâvî görüb biliyoruz ve muhakkakki, bu hususda bunların hükümleri tefrik olunamaz.

— Binaenaleyh bu hüküm üzerindeki kesin görüş, deve ile koyun etinin yenmesinin müsâvîliğidir.

— Şu halde koyunun etlerini yemekle abdest lâzım olmadığı gibi, devenin etlerini yemeklede abdest bozulmaz ve abdest almak lâzım olmaz. Bu hüküm; Ebû Hanîfe, Ebû Yûsuf ve Muhammed bin Hasan (Allah hepsine rahmetini ihsan eylesin) in kavli ve görüşüdür.

(Şerhi Maânilâsâr, C. I, 70-71)

٣٠٦ — (٧) وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، قال : قال رَسول الله ﷺ : « إذا وَجَدَ أحَدُكم فِي بَطْنِهِ شَيْئاً ، فَأَشْكَل عليه أَخَرَجَ مِنْهُ شَيْءٌ أَمْ لا . فَلاَ يَخْرُجَنَّ مِنَ الْمَسْجِدِ حتى يَسْمَعَ صَوْتاً أَوْ يَجِدَ رِيحاً » . رواه مسلم .

Tercümesi :

306 — (7) **Ebî Hureyre** (R.A) **den mervîdir, dedi :**

Resûlüllah (S.A.V) **buyurdu :**

«Sizin biriniz, karnında bir şey bulduğu vakit, kendinde de bir şeyin mak'adından çıkıb çıkmadığında şüphe hasıl olursa, Mak'adından bir ses işitinceye veya bir yel çıkıncaya kadar, hemen mescidden çıkmasın.»

(Hadisi, müslim rivâyet etmiştir.)

Î Z A H A T

Yani, abdestli bir kişi, câmi ve mescidde veya her hanki bir yerde iken karnında bir gürültü gibi bir şeyler duyunca, abdesti bozuldu zannı ile câmi ve mescidden çıkıb abdest almaya gitmemesi gerektiğini beyan buyurulmuştur. Zira mak'adından bir yel ve zarta çekme gibi bir ses çıkmadıkça, abdest bozulmaz.

Bu hadisi şerifde beyan edilen, **«Mak'adından bir ses işitince veya bir yel çıkıncaya kadar»** Cümleleri, Ebû Hanîfe hazretlerinin, arkadan çıkan yelin abdesti bozub, önden (zekerden ve fercden) çıkan yelin abdesti bozmayacağı hükmünü çıkardığı delili oluyor. Fercden ve zekerden yelin çıkacağı, bir ihtimal ve mümkinat hükmüne binaendir.

Abdestli kişinin mak'adından bir yel ve zarta çıkmadıkça, karnındaki gürültü ve emsalinin ve hatta mak'adındaki bir kımıldama gibi vehim ve şüphe verici harektlerden dolayı abdestin bozulmayacağı beyan buyurlumaktadır.

Çünkü :

«Yakın, şek ile zâil olmaz.»

Yani, Abdestli olduğu kesin olan kişinin, her hanki bir şek ve şüphe ile abdestinin bozulmayıb, ancak kesin olarak yellenme hali bilinirse, abdesti bozulur.

Geniş malumat, fıkhın abdesti bozan ve bozmayan şeyler bahsinde mezkürdür.

٣٠٧ — (٨) وعن عبد الله بن عبَّاس ، قال : إنَّ رَسُولَ الله صلى الله عليه وسلم شَرِبَ لَبَناً فمَضمَضَ ، وقال : « إنَّ له دَسَماً » . متفق عليه .

Tercümesi :

307 — (8) **Abdullah bin Abbas** (R.A) **den mervîdir, dedi : Resûlüllah** (S.A.V)**, süt içti, hemen ağzını yıkadı. Ve buyurdu :**

«Muhakkakki, o südün yağı vardır.»

(Hadîsi, Buhâri ve Müslim İttifakla rivâyet etmişlerdir.)

İZAHAT

Resûlüllah (S.A.V) efendimiz, südü içince ağzını yıkayor ve yıkamasına sebeb olarakda, südün yağlı olduğunu beyan buyuruyor.

Bu açıklama ve amelden anlaşılmaktadırki, yağlı bir şey yenilir ve içilirse, ağzı yîkamak, sünnete uygun bir ameldir. Meşrûbattan olan her yağlı şeyi içince, ağzı yîkamak müstehabdır.

Ayrıca her hangi bir yemek sofrasına oturulacağında, yemekten evvel ve yemekten sonra el yıkamanın sünnet ve müstehab olduğu ve bu husûsu beyan eden hadîsi nebevîlerin hükümleri, mahallerinde gelecektir. Ayrıca fıkhın, «kerâhiye Bahsi» nde geniş îzahat vardır.

٣٠٨ — (٩) وعن بُريدَةَ : أنَّ النبيَّ صلى الله عليه وسلم صلَّى الصَّلَوات يَوْمَ الْفَتْحِ بِوضوءٍ واحِدٍ ، وَمَسَحَ عَلَى خُفَّيه ، فقَال له عُمَر : لقد صَنَعْتَ الْيَوْمَ شيئًا لم تَكُنْ تَصنعُه ! فقال : « عَمْدًا صَنَعْتُهُ يا عُمَر ! » . رواه مسلم .

Tercümesi :

308 — (9) **Büreyde** (R.A) **den mervîdir, muhakkakki Resûlüllah** (S.A.V), **fetih gününde** (mekkenin fethi gününde), **bir abdestle beş vakit namazı kıldı ve iki mestleri üzerine meshetti.**

— **İşte o anda Ömer** (R.A) **ona** (Resûlüllah sallallâhü aleyhi veselleme) **dedi : Bugün öyle bir şey işledinki, daha evvel hiç işlememişdin!**

— **Hemen Resûüllah** (S.A.V) **buyurdu : «Bilerek işledim ey Ömer!»** (Hadîsi, Müslim rivâyet etmiştir.)

İZAHAT

Râvî Büreyde bin el Husayb (R.A), Peyğamber sallallâhü aleyhi vesellem efendimiz medine-i münevvereye hicret ettiği günlerde seksen kadar kişiyle gelib müslüman olmuşlardır. Bedir muharebesinden biraz evvel müslüman olmuştur ve fakat muhârebeye iştirak etmemişler. Uhud muharebesinden sonra Medine-i Münevvereye gelmiştir. Uhuddan başka bütün muharebelerde bulunmuş ve Bîatürrızvanda bîat etmiştir.

Medîne-i Münevverede sâkin olanlardandır. Sonra Basraya gitmiştir. Daha sonra Basradan Horasana gâzî olarak gitmiştir. Hicretin altmış ikinci (62). senesinde yezidin hilâfeti zamanında «merve» denilen mahalde vefat etmiştir. Resûlüllah (S.A.V) den yüz altmış yedi (167) hadîsi şerif rivâyet etmiştir. Allâh ondan râzî olsun.

Hadîsi şerifde mündemic olan hüküm, sünnetin ruhsat olan ve dinin kolaylık dîni hükümlerinden birisini beyan buyurmaktadır.

Resûlüllah sallallâhü aleyhi vesellem efendimiz, bir abdest ile beş vakıt namazı kılıyor. Hz. Ömer, acaba bir unutma falan olurmu kabîlinden, şimdiye kadar işlenmiyen? bir amelin işlendiğini hatırlatıyor. İşte o anda efendimiz buyuruyor :

«Bilerek işledim, Ey Ömer!»

Şu halde abdesti daralmayan her müslüman, bir abdest ile beş vakit namaz kılabilir.

Çünkü önder ve mürşidimiz aynısını işlemiştir.

٣٠٩ — (١٠) وعن سُوَيْدِ بن النُّعمان : أنَّه خَرَجَ مع رَسُولِ الله ﷺ عامَ خيبر
حتى إذا كانوا بالصَّهباءِ - وهي مِنْ أدْنى خيبر - صلَّى العصرَ ، ثمَّ دعا بالأزْوادِ ، فلم
يُؤْتَ إلاَّ بالسَّويقِ ، فأمَرَ به فثُرِّيَ ، فأكلَ رسولُ الله صلى الله عليه وسلم ،
وأكَلْنا ، ثمَّ قامَ إلى المَغرِبِ ، فمَضْمَضَ ومَضْمَضْنا ، ثمَّ صلَّى ولَمْ يَتَوَضَّأْ .
رَواهُ البخاري .

Tercümesi :

309 — (10) **Süveyd bin Nûman (R.A) den mervîdir.**

Şüphesiz Süveyd (R.A) Resûlüllah (S.A.V) le berâber hayber günü çıkmıştı, hatta sahbâ denilen mevkîe vardılar-o sahbâ, haybere yakın bir mevkîdir - Resûlüllah (S.A.V) ikindi namazını kıldı, sonra, azıkları istedi, o anda arpa ve buğday unundan yapılmış kavutdan başka bir şey getirilmedi. O kavutu, yenmesi kolay olması için ıslatma emrini verdi. Sonrada Resûlüllah sallallâhü aleyhi vesellem yedi, bizde yedik. Sonra akşam namazına kalkdı, Mazmaza yapdı (ağzını yîkadı) bizde mazmaza yapdık, sonra Resûlüllah (S.A.V) namaz kıldı ve abdest almadı.»

(Haberi, Buhârî rivâyet etmiştir.)

Î Z A H A T

Râvî Süveyd bin Nûman (R.A), Evs kabîlesine mensub ensarı kiramdan bir sahâbedir. Uhud muḥârebesinde ve ondan sonraki muhârebelerin hepsinde Resûlü ekrem sallallâhü aleyhi vesellemle berâber hazır bulunmuştur.

Bu haberdede, yağlı olmayıb kuru olan kavutu ıslatarak yedikten sonra Resûlü ekrem efendimiz, sâde ağzını yıkayıb abdestini tâzelemeden namazını kılıyor.

Binâenaleyh her hangi bir yerde yaş ve kuru cinsinden bir şeyi yiyen bir kişi, ağzını yîkayıb abdestini tâzelemeden namazını kılmalıdır. Abdesti olmayan kişi, elbette bir şey yesede yemesede, abdestini alıp namazını kılması lazımdır.

Resûlü ekrem sallallâhü aleyhi vesellem efendimizin fîlî sünnetini beyan eden haber üzerine, bir hususa dikkat çekmek isteriz. Ramazanı şerifin akşam iftarlarını namazdan evvel bir şeyler yiyib içen kimselerin, ağızlarını yıkayıb ondan sonra namazı kılmaları sünnete en uygun olan bir haldir. Ramazanın dışında bir şey yiyenlerde, aynı sünneti işlemelidirler.

Hayber : Tebük şehri ile medine-i münevvere arasında bulunan hurmalıklı ve yeşillerle süslü bir şehirdir.

الفصل الثانى

٣١٠ — (١١) عن أبي هريرة ، قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « لا وُضوءَ إلاَّ مِنْ صَوْتٍ أوْ رِيحٍ » . رواه أحمد ، والترمذي .

ABDEST İÇAB EDENLE İLGİLİ İKİNCİ FASIL

Tercümesi :

310 — (11) **Ebî Hureyre (R.A) den mervîdir, dedi :**

Resûlüllah (S.A.V) **buyurdu :**

«Abdest, ancak sesden (zarta çekmekden) **ve** (arkadan çıkan) **yelden lâzım olur.»**

(Hadîsi, Ahmed ve Tirmizî rivâyet etmiştir.)

٣١١ — (١٢) وعن علي ، قال : سألتُ رَسول الله ﷺ من المذي ، فقال :
« مِنَ المَذْي الوُضوءُ ، ومن المَنْي الغُسْلُ » . رواه الترمذي

Tercümesi :

311 — (12) **Ali** (R.A) **den mervîdir, dedi :**

Resûlüllah (S.A.V) **e mezyi** (mezi) **den sordum, o da dedi :**
«Mezyiden abdest ve Menîden gusul lâzım olur.»
(Hadîsi, Tirmizî rivâyet etmiştir.)

İ Z A H A T

Hadîsi şerifde beyan edilen mezî ve menî'nin târif ve îzahını yaparak kısa bir açıklama yapalım.

Mezyi = **Mezî** : oynaşma ânında veya zekerin uyanmasından sonra münâsebette bulunmadan zeker ve fercden gelen ince beyaz sümüksü sudur ki, bu su zekerin uyanıb tekrar yatması ânında ve bâzı kimselerde küçük abdestinden evvel gelir. Oynaşma ve emsâli ânında kadından gelen ıslaklığa, «kaza» denir.

İlgili Fetvâ :

Zeyd (bir adam) dan, uyanık hâlinde iken, şehvetle bakıb yahut hayal ve düşünce ile (zekeri) kalkıb ve sâkin oldukdan sonra, atma ve tirkleme olmadan mezî veya vedî zâhir olsa (görülse), zeyde gusul lâzım olurmu?

ELCEVAP... Olmaz : (Netîcetül fetâva, 6)

Vedî : idrardan sonra gelen koyuca bir sudur.

İşte yukarda sıralayıb îzah ettiğimiz; mezî, vedî ve kazanın gelmesiyle gusul lâzım olmaz. Abdesti bozar. Abdesti yenilemek lâzım olur. Hadîsi şerifdeki birinci cümle, bu hükümleri beyan etmektedir.

Bu hükümlerin dah geniş îzahı, **«Mülteka tercümesi»** adlı eserimizin birinci cildinin 33-35 sahîfelerinde mezkürdür.

Hadîsi şerifde, **«Menîden gusul lâzım olur»** cümlesinide kısa yoldan açıklayalım.

Menî : kalın ve koyu beyaz bir sudurki, zekerden çıkdığı zaman zeker inkisar edib yatar. Ve Ebu Hanîfeye göre, necisdir.

Beyaz, koyu sümüksü olan, erkek menisidir. Kadının menisi ise, sarımsıdır.

O menîden çocuk halk olunur. Menî zekerden çıkarken sarı çiçek kokusu gibi kokar. kuruduğu zamanda, yumurta kokusu gibi kokar.

Târif ve açıklamasını yapdığımız menî, zekerden şehvet ve tirkleme sûretiyle inzal olunursa, gusul farz olur.

Şâyet öyle olmaz, zeker yatar halde iken her hangi bir korku, ağır bir yük yüklenme gibi hallerden dolayı zekerden menî çıkarsa, gusul lâzım olmaz.

İlgili Fetva :

Zeyd (bir adam), âilesiyle oynaşma esnasında şehvetle sulbunden menî ayrıldığı zaman, zekerinin başını tutup ve meniyi çıkmakdan men edib şehveti sâkin oldukdan sonra (zekerini) salıvermekle o menî şehvet ve atmaksızın (zekerinden) dışarıya çıksa, zeyde gusul lâzım olurmu?

ELCEVAP... Olur (zira menî, merkezinden şehvetle kopmuştur).

(Neticetül fetâva, 5)

Daha geniş îzahat, **«Mülteka tercümesi»** adlı eserimizin birinci cildinin gusul bahsi ile bütün fıkıh kitablarının gusul bahislerinde zikredilmiştir.

٣١٢ — (١٣) وعنه ، قال : قال رسول الله ﷺ : « مِفتاحُ الصلاةِ الطُّهورُ ، وتحريمُها التَّكبيرُ ، وتحليلُها التَّسليمُ » . رواه أبو داود ، والترمذي ، والدارمي .

٣١٣ — (١٤) ورواه ابنُ ماجه عنه وعن أبي سعيد

Tercümesi :

312 — (13) **Yine ondan** (Ali R.A den) **mervîdir, dedi :**

Resûlüllah (S.A.V) **buyurdu :**

«Namazın anahtarı, tahârettir. Namazın tahrîmi (namaz içinde yeme içme gibileri haram kılıb namaza başlatan), **ise, iftitah tekbiridir. Namazın tahlîli** (namazdan çıkıb yeme içme gibileri halâl kılan) **ise, selâm vermektir.»**

(Hadîsi, Ebû Davud, Tirmizî ve Dârimî rivâyet etmiştir.)

313 — (14) **Bu hadîsi, İbni mâce Hz. Ali ve Ebî Saîd** (R.A) **den rivâyet etmiştir.**

٣١٤ — (١٥) وعن عليِّ بن طَلْق ، قال : قال رسول الله ﷺ : « إذا فَسا أحدُكم فليتوضَّأ ، ولا تأتوا النِّساءَ في أعجازِهنَّ » . رواه الترمذي ، وأبو داود .

Tercümesi :

314 — (15) **Ali bin Talk** (R.A) **den mervîdir, dedi :**

Resûlüllah (S.A.V) **buyurdu :**

«Sizin birinizden yel (sessiz osurak) **çıktığı vakit, hemen abdest alsın. Kadınlarada dübürlerinden yaklaşmayınız.»**

(Hadîsi, Tirmîzi ve Ebû Dâvud rivâyet etmiştir.)

Î Z A H A T

Râvi Ali bin Talk (R.A), yemâme kabilesine mensub haniflerdendir. Resûlü ekrem (S.A.V) efendimizden rivâyet ettiği bir tek bu hadîsi şerif olduğu beyan edilmektedir. Bâzı kimseler, bu zatı, talk bin Ali olarak vasıflandırmışlardır. Fakat meşhur olan Ali bin Talk bin Münzir (R.A) dır. Bu zat Talk bin Ali olarak büyük babadan olabilir.

Daha geniş îzahat, **«Tehzibüttehzîb»** in yedince ve beşinci ciltlerinde zikredilmiştir.

Hadisi şerifin birinci cümlesi hakkında bir nebze mâlumat, yukardaki hadisi şeriflerin îzahlarında geçmiştir.

Hadîsi şerifin ikinci cümlesi olan, **«Kadınlara** (Kendi karılarınıza) **da dübürlerinden yaklaşmayınız.»** İfâdelere dikkat etmek gerekir. Zira müslümana, âilesinin idrar yolu olan fercine münâsebetde bulunması halal ve câizdir. Büyük abdest yolu olan dübürden münâsebetde bulunmak haramdır.

Fakat erkekleri livata edenlerin Cezâları, icra edilmemektedir. Zira kendi ehli olmakla cezası imamı âzama göre hafifdir.

İbrahîmi halebî Merhum **«Mülteka el ebhur»** adlı eserinde şu hükümleri yazıyor :

«Keza kadını dübüründen (büyük abdest yolundan) **cima etse veya lut kavminin amelinden** (erkeklerin dübüründen livata) **yapsa, İmam-ı Azama** (R.A) **a göre, had yapılmaz. Tâzir dayağı atılır. İmam-ı Ebû yûsuf ile İmam-ı Muhammed** (R.A) **a göre, had yapılır.»**

(Mülteka tercümesi C. 2, 264).

Had ve **Tâzir cezasının geniş izahı, «Mülteka Tercümesi»** adlı eserimizin ikinci cildinde mezkürdür.

٣١٥ — (١٦) وعن معاوية بن أبي سُفيان ، أنَّ النبيَّ ﷺ قال : « إنما العينان وكاءُ السَّه ، فإذا نامت العَينُ استطلق الوكاءُ » . رواه الدارمي .

Tercümesi :

315 — (16) **Muâviye bin Ebî Süfyân** (R.A) **den mervîdir, Resûlül-lah** (S.A.V) **buyurdu :**

«Ancak iki göz, oturağın bağıdır. Binâenaleyh göz uyuduğu vakit, bağ çözülür.»

(Hadîsi, Dârimî rivâyet etmiştir.)

Î Z A H A T

Râvî Muâviye (R.A) hakkında bir nebze mâlumat, yukarda 200, hadîsi şerifin îzahat bölümünde zikredilmiştir. Babası **Ebî Süfyan** (R.A) hakkında ise, kısa yoldan bir beyanda bulunalım.

Ebû Sufyan Bin Sahr bin Harb (R.A), emevî Kureyşdendir. Fil vak'a-sından on (10) sene evvel dünyaya gelmiştir. Câhiliyyet devrinde Kurey-şin eşrâfından idi. Kendisine riyâset makamıda verildiği zaman olmuş-tur. Ukab isimli bayrak buna verilirdiki, muharebenin kızışdığı zaman çekilirdi.

Mekkenin fethi günü müslüman olmuştur. Müellefe-i kulubden idi. Huneyn vak'asına hazır olmuştur. Resûlüllah (S.A.V) efendimiz, müellefe-i kulûbe verdiği ganîmetlerden Ebû sufyâna yüz kırk ölçek vermişti.

Tâife sefer edildiğinde buda var idi, gözünün biri yaralandı ve yer-muk harbihde gözünün biri tamâmen gidinceye kadar cihad etmişti.

Ümmü habîbe (R.A) vâlidemizin Pederi olmakla, Peygamber (S.A.V) efendimizin kayın pederi idi.

Vefatı, **Hz. Osman** (R.A) ın hilâfeti zamanında hicretin otuz dör-düncü (34.) senesinde seksen yaşını mütecâviz olarak medîne-i münev-verede vukû bulmuştur. Ve cennetül bekîa defnedilmiştir. Allâh ondan razî olsun.

Hadîsi şerifde beyan edilen hüküm, ayakda, sünnet üzere yapılan secde ve rukûda olmayıb ve tam bir şekilde dis çöküp oturmadan, ge-lişi güzel oturan, uzanan, bir şeye dayanan ve bunlara benzer hallerde iken uyuyan kimsenin mak'adının bağı çözüldüğünden abdestinin bo-zulduğunu beyan buyurmaktadır.

٣١٦ - (١٧) وعن عليّ ، قال : قال رسول الله ﷺ : « وكاءُ السَّهِ العينان ، فمن نام فليتوضّأْ » . رواه أبو داود .

قال الشَّيخُ الإمامُ مُحيي السُّنّة، رحمه الله : هذا في غير القاعد ، لما صحّ :

Tercümesi :

316 — (17) **Ali** (R.A) **den mervidir, dedi :**

Resûlüllah (S.A.V) **buyurdu :**

«Oturağın (Mak'adın) **bağı, gözlerdir. Binaenaleyh bir kimse uyursa, hemen abdest alsın.»**

(Hadîsi, Ebû Dâvud rivâyet etmiştir.)

Şeyh İmam Muhyissünne rahimehullah dedi : Bu hüküm, oturmayan kimse hakkındadır. Zira aşağıdaki sahih hükümde şöyle vârid olmuştur :

٣١٧ — (١٨) عن أنس، قال: كان أصحابُ رسول الله ﷺ ينتظرون العشاء حتى تخفق رؤوسُهم ، ثمّ يُصلّون ولا يتوضّؤون . رواه أبو داود ، والترمذي ، إلا أنّه ذكر فيه : ينامون . بدل : ينتظرون العشاء حتى تخفق رُؤوسهم .

Tercümesi :

317 — (18) **Enes** (R.A) **den mervîdir, dedi :**

«Resûlüllah (S.A.V) **in ashabı, başları uykudan muzdar hâle gelib hareket edinceye kadar oturub yatsıyı beklerlerdi. Ondan sonra namaz kılarlar ve abdest almazlardı.»**

(Haberî, Ebû Dâvud ve Tirmizî rivâyet etmiştir. Ancak Tirmizî, Hadîsinde; Başları uykudan muzdar hâle gelib hareket edinceye kadar oturub yatsıyı beklerlerdi, cümlesinin yerine, (Oturur halde) **«uyurlardı»** kelimesini zikretmiştir.)

٣١٨ — (١٩) وعن ابن عباس ، قال : قال رسول الله ﷺ : « إنّ الوضوء على مَنْ نام مُضطجعاً ، فإنّه إذا اضطجع استرخت مفاصلُه » . رواه الترمذي ، وأبو داود .

Tercümesi :

318 — (19) **İbni Abbas** (R.A) **den mervîdir, dedi :**

Resûlüllah (S.A.V) **buyurdu :**

«Şüphesizki abdest, yatarak uyuyan kimseye lâzımdır. Zira bir kimse uzanıb yattığı vakit, mafsalları istirahat bulub kendini salıverir.»

(Hadîsi, Tirmizî ve Ebû Dâvud rivâyet etmiştir.)

٣١٩ — (٢٠) وعن بُسْرَةَ ، قالت : قال رسول الله ﷺ : « إذا مسّ أحدكم ذكره ، فليتوضّأ » . رواه مالك ، وأحمد ، وأبو داود ، والترمذي ، والنسائي ، وابن ماجه ، والدارمي .

Tercümesi :

319 — (20) **Büsre** (R.A) **den mervîdir, dedi :**

Resûlüllah (S.A.V) **buyurdu :**

«Sizin biriniz, zekerine dokunub mes ettiği zaman, hemen abdest alsın.»

(Hadîsi, Mâlik, Ahmed, Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî, İbni Mâce ve Dârimî rivâyet etmiştir.)

Î Z A H A T

Râvî Büsre (R.A), safvânın kızı, oda Nevfelin oğludur. Kureyş kabîlesinin esedî sülâlesine mensubdur.

Hz. Büsre (R.A), vereka bin Nevfelin kız kardeşidir. Peyğamber sallallâhü aleyhi vesellem efendimizin sahâbelerindendir. Allah ondan râzî olsun.

Hadîsi şerif, **Şâfi-î** hazretlerinin delîlidir. Ancak elin zekere dokunması, elin içinin zeker mes edib dokunduğundadır.

İbni Hacer (R.A), dediki : «Hadîsi şerifde : zekerine, zikredilmiştir. Bir rivâyette de; Bir zekere mes eden kimse, zikredilmiştir. Öyle olunca başkasının zekeride, insanın kendi zekeri gibidir.»

Şârih **Aliyyulkârî** merhum şu cümleyide zikrediyor :

«İmam-ı Tahâvî (R.A), **zekere elin dokunmasıyle abdest alma hükmünü, müstehab olarak eli yîkamak mânasına hamletmiştir.»**

(Mirkat, C. 1, 278)

İmam-ı Tahâvî (R.A) **de, «Şerhi maânilâsâr»** adlı eserinde erkeğin zekerine ve kadının fercine dokunub elleyince abdest almaları lâzım olduğu ve abdest alma gerekmediği cihet ve beyanları uzun uzun nakledib yazdıkdan sonra, son satırlar, şöyledir :

«Hasanı Basrî (R.A) **den mervîdir, Bu zat, ferce mesedib dokunmayı kerih görürdü. Fakat eğer ferce mes edilirse, abdest almayıda lüzum görmezdi.**

— **Keza Hasanı Basrî** (R.A) **den mervî diğer bir rivâyettte ise, zekere mes edilib dokunulduğunda, abdest almayı lüzum görmezdi.**

— **İşte Hasanı Basrî ve Saîd bin müseyyeb** (R.A) **gibilerin bu görüşlerini bizde alırız ve bu görüş, Ebû Hanîfe, Ebû Yûsuf ve Muhammed bin hasan** (Allah hepsine rahmet eylesin) **in kavlidir.»**

(Şerhi maânilâsâr, C. 1, 79)

Hanefî fıkhındaki hükümde, bu hüküm gibidirki, hanefî imamlarına ve ulâmasına göre, abdest kelimesi, eli yîkamak mânasınadır veya mensuhdur. Öyle olunca elin, zeker ve ferce dokunmasiyle abdest bozulmaz ve abdesti yenilemeye gerek yoktur.

٣٢٠ — (٢١) وعن طَلْق بن عليّ ، قال: سُئل رسولُ الله ﷺ عن مَسِّ الرَّجُلِ ذَكَره بعدما يتوضَّأ . قال: «وهل هو إلاّ بَضْعةٌ منه؟» . رواه أبو داود ، والترمذي ، والنسائي ، وروى ابن ماجه نحوه .

قال الشيخُ الإمامُ محيي السُّنة ، رحمه الله : هذا منسوخٌ ؛ لأنَّ أبا هريرةَ أسلم بعد قُدُومِ طلْقٍ .

Tercümesi :

320 — (21) **Talk bin Ali** (R.A) **den mervîdir, dedi :**

Resûlüllah (S.A.V) **bir adamın abdest aldıkdan sonra zekerine mesedib dokunması soruldu.**

Resûlüllah (S.A.V) **buyurdu :**

«O zeker, ancak o adamdan bir et parçası değilmidir?»

(Hadîsi, Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî ve İbni Mâce de aynısını rivâyet etmiştir.)

— Şeyh imam Muhyissünne (İmâmı Beğâvî) rahımahüllah dedi : Bu hüküm, mensuhdur. Zira Ebî Hureyre (R.A) ravî Talkın (R.A) in teşrifinden sonra müslüman olmuştur.)

Î Z A H A T

Yanî, bu hadîsi şerif mensuhdur. Zira Râvî talk bin Ali (R.A) yemenden medîne-i münevvereye hicretin birinci senesi gelmiş ve Resûlü ekrem sallallâhü aleyhi vesellem mescidi nebiyi inşa ile meşgul iken müslüman olmuştur ve o zaman bu hadisi şerifi rivâyet etmiş oluyor.

Ebî Hureyre (R.A) ise, hicretin yedinci senesi, hayberin fethi yılında müslüman oluyor.

İmam-ı Bağavî hazretleri, bu sebebden bu hadisi şerifin hükmü, hemen aşağıda zikredilen Ebî Hureyre (R.A) in rivâyet ettiği hadisi şerifle neshedilib kaldırılmıştır, diyor. Zira sonraki beyan edilen hüküm ve kararlar, evvelce söylenen ve yazılan hükümleri iptal eder.

Ravî Talk bin Ali (R.A), yemen ehlinden olub oradan Resûlü ekrem sallallâhü aleyhi vesellem efendimizin hüzûru risâletine gelib müslüman olanlardandır. Künyesi, Ebû Ali dir. Hadîs rivâyet edenlerden kays bin talkın pederidir.

Resûlü ekrem sallallâhü aleyhi vesellem ile namaz kıldıklarını ve memleketlerinde boş vaziyette bulunan bir yahûdî mâbedi olduğunu arz ve haber veriyor. O yahûdî mâbedini mescid yapmaları hakkında Resûlü ekrem efendimizin emrini alması üzerine, nebiyyi muhterem sallallâhü aleyhi vesellem efendimizin abdest suyunun fazlasından isteyib alarak peyğamber sallallâhü aleyhi vesellemin emri hümayunu üzere o suyu, mâbede serpiştirerek orasını mescid yapdıklarını naklı hikâye etmiştir.

«Bir kimse, zekerine mes ederse, abdest alsın.» hükmünü rivâyet ettiği hadisdeki «abdest» kelimesi, luğâvî mânaya haml olunmuşturki, «el yîkamak» mânasınadır.

(Keza Elhakâık, C. 2, 235)

٣٢١ — (٢٢) وقد روى أبو هريرة عن رسول الله ﷺ، قال: «إذا أفضى أحدُكم بيدِه إلى ذكَرِه ليسَ بينَه وبينها شيءٌ فَلْيتوضّأْ». رواه الشافعي والدارقطني.

٣٢٢ — (٢٣) ورواه النّسائيُّ عن بُسْرَةَ؛ إلاّ أنه لم يذكر: «ليس بينه وبينها شيءٌ».

Tercümesi :

321 — (22) **Elbet Ebî Hureyre** (R.A) **Resûlüllah sallallâhü aleyhi vesellemden rivâyet eti, Resûlüllah** (S.A.V) **buyurdu :**

«Sizin biriniz, zekeri ile eli arasında bir şey olmadığı halde elini zekerine dokundurursa, hemen abdest alsın.»

(Hadîsi, Şâfiî ve Dâre Kudnî rivâyet etmiştir.)

322 — (23) **Bu hadîsi Nesâî; Büsre** (R.A) **den rivâyet etmiştir. Ancak; «zekeri ile eli arasında bir şey olmadığı halde» cümlesini zikretmemiştir.**

٣٢٣ — (٢٤) وعن عائشة ، قالت: كانَ النَّبيُّ ﷺ يُقبِّلُ بعض أزْواجِهِ ثُمَّ يُصَلِّي وَلاَ يَتَوَضَّأُ . رواه أبو داود ، والترمذي ، والنسائي ، وابنُ ماجه .

وقال الترمذيّ : لا يصحّ عند أصحابنا بحالٍ إسنادُ عروة عن عائشة ، وأيضاً إسنادُ إبراهيم التيميّ عنها .

وقال أبو داود : هذا مُرسلٌ ، وإبراهيمُ التيميّ لم يسمع من عائشة .

Tercümesi :

323 — (24) **Aişe** (R.A) **de mervîdir, dedi :**

«Nebiyyi muhterem sallallâhü aleyhi vesellem bâzı hanımlarını öperdi, sonrada abdest almadan namaz kılardı.»

(Hadîsi, Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî ve İbni Mâce rivâyet etmiştir.)

Tirmizî dediki : Bizim ashâbımız nazarında (ehli hadis indinde) **Aişe** (R.A) **den urveye isnad hiç bir sûretle doğru değildir. Kezâ Hz. Aişe den İbrahîmi temîmiye isnad da sahih değildir.**

Ebû Dâvud dedi : Bu hadis, mürseldir. Ve İbrahîmi Temîminin Aişe (R.A) **den rivâyeti, işitilmemiştir.**

(**Not** : Hz. Aişenin, Resûlüllah sallallâhü aleyhi vesellem efendimizin, âile hayatındaki fîlini beyan ederek dînin hükümlerini açıklaması şâyanı dikkatır. Zira, «dinde âr olmaz, âr eden behredar olmaz» sözünün yaşantısı görülmektedir.)

٣٢٤ — (٢٥) وعن ابن عبَّاس، قال: أَكَلَ رسولُ الله ﷺ كَتِفاً ثمَّ مَسَحَ يدَهُ بمِسْحٍ⁽¹⁾ كان تحته، ثم قامَ فصلَّى. رواه أبو داود، وابنُ ماجه

Tercümesi :

324 — (25) **İbni Abbas** (R.A) **den mervîdir, dedi :**

«Resûlüllah (S.A.V) **koyunun omuz etinden pişirilmiş eti yedi, sonra elini altındaki kâseye** (bez ve emsâline) **sildi : Sonra kalkdı ve namaz kıldı.»**

(Haberi, Ebû Dâvud ve İbni Mâce rivâyet etti.)

(**NOT** : Bu habere göre, bâzı yerlerde işlendiği gibi, bir şeyler yedikden sonra bir el bezi getirib silerek temizlenmek, câizdir.)

٣٢٥ — (٢٦) وعن أُمّ سلَمة، أنَّها قالت: قرَّبتُ إلى النبيّ ﷺ جَنْباً مَشْوِيّاً فأكلَ منه، ثم قام إلى الصَّلاة ولم يتوضَّأْ. رواه أحمد.

Tercümesi :

325 — (26) **Ümmü seleme** (R.A) **den mervîdir, muhakkak o** (ümmü seleme) **dedi :**

«Nebiyyi muhterem sallallâhü aleyhi veselleme böğür etinden kebab yapılmış bir eti getirdim, hemen o etten yedi, sonra abdest almadan namaza kalkdı.»

(Hadîsi, Ahmet rivâyet etmiştir.)

الفصل الثالث

٣٢٦ — (٢٧) عن أبي رافع، قال: أشهدُ لقد كنتُ أشْوي لرسول الله ﷺ بَطْنَ الشَّاة، ثمَّ صلى ولم يتوضَّأْ. رواه مسلم.

Abdest Îcab Edenlerle İlgili Üçüncü Fasıl

Tercümesi :

326 — (27) **Resûlüllah** (S.A.V) **in kölesi Ebî Râfî** (R.A) **den mervîdir, dedi :**

«Allâha şehâdet ederim (yemin ederim) **muhakkak ben Resûlüllah sallallâhü aleyhi veselleme koyunun karnından** (ciğer ve talak) **pişirilmiş eti yemek üzere getirdim** (o da yedi), **sonra abdest almadan namaz kıldı.»**

(Haberi, Müslim rivâyet etmiştir.)

Î Z A H A T

Râvi Ebû Râfî (R.A) - Resulü Ekrem sallallahü aleyhi vesellem efendimizin kölesidir. Sonra âzad etmiştir. Aslı mısırın kıbdilerinden idi. Hz. Abbas (R.A.) Resûlü Ekrem efendimize kendi kölesi iken bağışlamıştır. Peygâmber efendimizin amcası Hz. Abbas (R.A.) ın islâmını izhar ettiğini Peygamber efendimize Ebû Râfî müjdelemiştir. Bunun üzerine Resûlü Ekrem (S.A.V) de onu kölelikden âzad buyurmuştur.

İsmi, Eslem, yahud ibrâhim veya sâlih olmak üzere ihtilaflıdır. Kendisi dülger idi. Bu sebeble Resûlü Ekrem sallallâhü aleyhi vesellem efendimize minberi şerifi bu zat yapmış idi. Siyer ve hadis kitablarının yazdığına göre, minberi saâdet acı ılgın ağacından yapılmış ve üç basamakdan ibâretti.

Resûlü Ekrem sallallahü aleyhi vesellem hazretleri, bu Ebû Râfi (R.A) ile diğer âzadlıları zeyd bin hârise (R.A) yı berâber mekke-i mükerremeye gönderib oraya kerime-i mükerremleri hazreti Fatıma (R.A) ı ve diğer kerîme-i muhteremleri hazreti Ümmü Gülsüm (R.A) ve zevceleri hazreti sevde (R.A) ı götürtmüşlerdi.

Ebû Râfi (R.A), Resûlüllah (S.A.V) den altmış sekiz hadisi şerif rivayet etmiştir. Hz. Ali (R.A) ın hilâfeti zamanında vefat etmiştir. Allah ondan razî olsun.

٣٢٧ — (٢٨) وعنه، قال: أُهدِيَتْ لَهُ شاةٌ، فَجَعَلَهَا فِي الْقِدْرِ، فَدَخَلَ رَسُولُ الله ﷺ فقال: «ما هذا يا أبا رافع؟» فقال: شاةٌ أُهْدِيَتْ لَنَا يا رَسُولَ الله! فطبختُها في القِدْرِ. قال: «نَاوِلْنِي الذِّرَاعَ يا أبا رافع!»، فناولتُهُ الذِّراعَ. ثُمَّ قال: «ناوِلْنِي الذِّرَاعَ الآخر»، فناولتُه الذراعَ الآخر. ثم قال: «ناوِلْنِي الآخر». فقال: يا رسولَ الله! إنما للشاة ذراعان. فقال له رسول الله ﷺ: «أَمَا إِنَّكَ لو سكتَّ لَنَاوَلْتَنِي ذِراعاً فذِراعاً ما سَكَتَّ». ثُمَّ دعا بماءٍ فتمضمضَ فاهُ، وَغَسَلَ أطرافَ أصابعِه، ثُمَّ قامَ فصلَّى، ثم عادَ إليهم، فوجدَ عندهم لحماً بارداً، فأكلَ، ثُمَّ دخلَ المسجدَ فصلَّى وَلَمْ يَمَسَّ ماءً. رواه أحمد.

٣٢٨ (٢٩) ورواه الدارمي (٢) عن أبي عُبيد إلا أنه لم يذكر «ثم دعا بماء» إلى آخره.

Tercümesi :

327—(28) **yine ondan** (Ebî Râfi R.A den) **mervidir, dedi:**

— Ona (Ebi Râfi R.A. a) **bir koyun hediye edildi. O koyunu bir toprakdan tencerenin içine** (bişirmek için) **koydu, hemen o anda Resûlüllah** (S.A.V) **içeriye girdi ve dedi:**

«Ey Ebâ Râfi! bu nedir?»

— Ebî Râfi (R.A) **dedi: Bize hediye olunan bir koyundur, ya Resûlüllah! İşte o koyunu tavada bişirdim.**

Resûlüllah (S.A.V) **buyurdu :**

«Ey Ebâ Râfi! koyunun inciğini (ön ayağının dirseğine kadar kısmını) **bana ver.»**

— Hemen koyunun inciğini Resûlüllâha verdim.

— Sonra Resûlüllah (S.A.V) **buyurdu :**

«Diğer inciğide bana, ver.»

— Diğer inciğide derhal ona verdim.

— Sonra Resûlüllah (S.A.V) **dedi :**

«Diğer inciği de bana ver.»

— İşte o anda Ebî Râfi: Ya Resûlüllah! koyunun ancak iki inciği olur, dedi.

— Bunun üzerine Resûlüllah (S.A.V) **ona şöyle buyurdu:**

«Dikkat et, elbetteki eğer sen susaydın, bana bir incik daha verirdin ve susduğun müddet bir incik hasıl olurdu.»

— Sonra Resûlüllah Sallallâhü aleyhi vesellem su istedi, ağzını çalkadı ve parmaklarının etrafını yıkadı. Sonra kalkdı, namaz kıldı. sonra onları (Ebî Râfî ve ehlinin) **yanlarına avdet etti. Onların yanında sovumuş et buldu, hemen o etten yedi. Sonra mescide girdi, hiç bir tarafını suya dokundurmadan** (elini ağzını yıkamadan) **namaz kıldı.»**

(Hadisi, Ahmed rivâyet etmiştir.)

328 — (29) **Bu hadîsi, Dârimi Ebâ ubeyd** (R.A) **den rivâyet etmiştir. Ancak Dârimî; «sonra su istedi.» cümlesinden sonuna kadar devam eden kısmını zikretmemiştir.**

٣٢٩ — (٣٠) وعن أنس بن مالكٍ ، قال : كُنْتُ أنا وأُبَيٌّ وأبو طلحةَ جُلوساً ، فأكلْنا لَحْماً وخُبزاً ، ثمَّ دعوتُ بوضوءٍ ، فقالا : لِمَ تتوضأ ؟ فقُلْتُ : لِهذا الطعام الذي أكلْنا . فقالا : أتتوضَّأُ مِنَ الطيِّباتِ ؟! لمْ يتوضَّأْ مِنْهُ مَن هو خيرٌ مِنْك .

رواه أحمد .

Tercümesi :

329—(30) **Enes bin mâlik** (R.A) **den mervidir, dedi:**

«Ben, übey ve ebû Talha oturduk, et ve ekmek yedik, sonra abdest almaya (onları) **dâvet ettim, hemen** (Übey ile Ebû Talha) **dediler : Niçin abdest alacaksın?**

— Hemen bende dedim: Şu yediğimiz taamdan için.

— Bunun üzerine onlar dediler: Temiz şeylerden dolayıdamı abdest alacaksın?! senden daha hayırlı olan o kimse (Nebiyyi muhterem) **bundan dolayı abdest almamıştır.»**

(Haberi, Ahmed rivâyet etmiştir.)

(NOT : Râvî Hz. Enes ile **Hz. Ubey bin kâb** hakkında gerekli mâlumat, birinci cild de geçmiştir.

Ebû Talha (R.A) ise, Ensarı kiramın Neccârî soyundan **Zeyd bin Sehl** (R.A) dir. Bu sahâbe, künyesiyle meşhurdurki, **Ebû Talha** (R.A) dır. Enes bin mâlik (R.A) in annesinin efendisidir.

Resûlüllah (S.A.V) : **«Ebû Talhanın asker içinde sesi, bin adamdan hayırlıdır.»** buyurmuştur. Resûlullah (S.A.V) den yirmi hadis rivâyet etmiştir.

Vefatı, geminin içinde hicretin otuz birinci senesinde yetmiş yedi (77) yaşında vukû bulmuştur ve cezîretül araba defnedilmiştir. Allah ondan râzî olsun.

٣٣٠ — (٣١) وعن ابن عمر، كان يقول: قُبْلَةُ الرَّجُلِ امرأتَه وجَسُّها بيده من الملامسة. ومن قَبَّلَ امرأتَه أو جَسَّها بيده، فعليه الوُضُوء. رواه مالك، والشافعي.

Tercümesi :

330 — (31) **İbni Ömer (R.A) den mervîdir, diyordu :**

«Adamın, karısını öpmesi ve eli ile dokunması, melâmese (Kur'andaki lemsedib dokunma) **hükmündendir. Binâenaleyh bir kimse, yabancı bir adamın karısını öper veya eli ile dokunursa, o kimseye abdest almak lâzımdır.»**

(Haberi,.Mâlik ve Şâfiî rivâyet etmiştir.)

Î Z A H A T

Haberde şu mealdaki ayeti kerîmeye işâret vardır :

«Veya kadınlara lems edib dokunmuşsanız (cima etmişseniz) **boy abdesti alınız...»** (Mâide sûresi, 6)

Bu âyeti kerimedeki **«lems»** kelimesine «mes» kelimesini katarak kadına lems = mes = dokunulunca abdest bozulur, manası beyan edilmiştir.

Halbuki yukarda rivâyetinde ihtilaf edilen 323 haberde, Hz. Aişe (R.A) ın beyanında, Resûlüllah (S.A.V) hanımlarından bâzını öpdükten sonra abdestini tâzelemeden namazını kıldığını açıklamıştı.

Haber ve nakillerin muhtelif oluşundan, kadına dokunmakla abdestin bozulup bozulmayacağı husûsunda müctehidler, Şu görüş ve beyanlarda bulunmuşlar :

a) **Şafi-î** merhum, ve müntesibleri dedilerki :

«Yabancı kadına lems etmekki, ona mes (dokunma) da deniyor, mutlak ve muhakkak abdesti bozar. Velevki lezzetsiz olsun ve kadın ile erkek ihtiyar olsun, yine yabancı kadın ve erkek ihtiyar iken dokunulduğunda, dokunan erkeğin abdesti bozulur...»

b) **İmam-ı Ahmet bin hanbel** (R.A) ve müntesibleri âlimler dedilerki :

«Kadına bir elbise gibi perde olmadan çıblak bedenine şehvetle dokunmak, abdesti bozar. Bu şehvetle dokunulan kadının yabancı veya mahremi, ölü veya diri, genç veya ihtiyar, büyük veya küçük olmasında hiç bir fark yoktur...»

c) **İmam-ı Mâlik** (R.A) ve müntesibleri âlimler dedilerki :

«Abdestli bir kimse, başka bir kişiye (bu kişi yabancı kadın, veya kendi karısı veya şâbbı emred = henüz tüyü bitmemiş sakalsız genç veya yeni sakalı bitmeye başlamış bir genç erkek-e) eliyle veya bedeninin bir cüz'ü (Bir parçası ve bir azası) ile dokunursa, bu dokunan kişinin abdesti bozulur. Bu dokunan abdestli kişinin, bâlığ olması ve dokunmakla lezzet ve zevklenme kasdetmesi veya kasıd olmadığı halde dokununca lezzet ve zevki duyub neşelenmesi gibi hallerin bulunması şarttır...»

— Ayrıca maliklerce, Abdestlinin dokunduğu, kendi kız kardeşi veya kızı veya halası veya teyzesi gibi yakınları olursa, dokunmakla abdestinin bozulmayacağı beyan edilmiştir.

— Mâlikîlerde, dokunulan kişi bâliğa olur ve dokunulmadan zevk ve lezzet duyarsa, onunda abdesti bozulur..»

d) **Ebû Hanîfe** (R.A) ve müntesibleri âlimler dedilerki :

«Muhakkak ki, bedenin cüzlerinden her hanki bir cüz'üne dokunmakla abdest bozulmaz, velevki dokunan ve dokunulanlar çıblak olsunlar....» (keza mezâhibi Erbea, C. 1, 81-83)

Şimdi bu ihtilaf ve görüşlere binâen, hanefî mezhebinde, her nekadar kadına dokunmakla abdest bozulmaz isede, yabancı kadına dokununca abdest almak mendübdür.

Şu yukarda meâlini naklettiğimiz âyeti kerîmedeki «lems = dokunmak» cima manasına olan dokunmakdır. Ebû Hanîfe merhumun beyan ve ictihadı böyledir.

٣٣١ — (٣٢) وعن ابن مسعود ، كان يقول : مِنْ قُبْلَةِ الرجُلِ امرأتَه الوضوءُ .
رواه مالكٌ .

Tercümesi :

331 — (32) **İbni Mes'ud** (R.A) **den mervîdir, diyordu :**
«Bir adamın karısını öpmesinden, abdest alması lâzımdır.»
(Haberi, İmamı Mâlik rivâyet etmiştir.)

İ Z A H A T

Bu haberin beyan ve îzahı, hemen üsteki haberin altında geçmiştir. Buradaki öpme meselesi, Allâhü âlem fâhiş derecede öpüşme şeklinde bulunub zekerin kalkıb mezî gibi bir hâlin meydana gelmesi hâlini îzahdır.

Burada bir husûsu hatırlatmak isteriz. Kur'an ayetlerinde, hadîsi şerif ve haberlerde bir birine zıd hükümlerle karşılaşan kimseler, hemen hüküm kesmeye veya başka fesatlıklara gitmemelidirler.

Bu hususda en doğru ve en îsâbetli yol, o âyetlerin tefsirlerine bakıb tevil ve tetabuk yollarını öğrenmektir. Şâyet tefsirden anlayacak kabiliyyette değil iseler; îmanlı, ihlaslı ve ilmi ile âmil bir bilgine muracaat edib mes'elenin en doğru yolunu öğrenmelidirler.

Hadîsi şerif ve haberlerde de, hadîsi şerif kitablarının şarihleri ve o mes'eleleri halledecek bilginleri ihmal etmeyib hemen muracaat etmek en doğru yoldur.

Böyle tezatlı hükümlerle karşılaşıldığında yukardaki yollardan tam bir netice alınma imkanı elde edilemediği takdirde; âyet, hadis ve haberleri en iyi şekilde inceleyib, nâsıhını, mensuhunu, zâifini, kavîsini, muhkemini ve müteşâbihini bilib ayrı ayrı tasniflerle hüküm ve beyanlarda bulunan dev müctehidlerin ictihad karar ve hükümler ve onların ictihadlarını kanunlar halinde yazan fıkıh kitablarına muracaat edib sâhili selâmete erişmek gerekir. Zira müctehidler, her yönüyle mes'eleleri inceleyib araştırmak sûretiyle en son gayretlerini kullanarak hüküm beyan etmişlerdir ve müctehidler, ya nurlu devirde veya onlara ulaşan ve nurlu devre en yakın kimseler olmakla, hakîkatları daha iyi bilen ve beyan eden kişilerdir.

Binaenaleyh bizim gibi avamlara yakışan; **«Avamın vazîfesi, fakihlerin kavillerine sarılıb amel etmektir.»** kâidesine uymaktır.

Meselâ : «Fahiş bir şekilde oynaşmak karı ile kocanın bir birlerinin ferc ve zekerlerini dokundurarak oynaşıp öpüşmeleri, mezî gibi ıslaklık muhakkak geleceğinden İmam-ı Azam ve İmam-ı Ebû Yûsufa (R.A) göre, abdesti bozar. İmam-ı Muhammed (R.A) Muhalefet ederek fâhiş şekilde oynaşmak (mezî gibi ıslaklık gelmedikce) abdesti bozmaz, diyor.»

(Keza mülteka el ebnur)

İbni Mes'ud (R.A) ın görüş ve beyanını, bu müctehidlerin görüşleri doğrultusundan anlamak gerekir. Ayrıca âilesiyle oynaşma ve öpüşme neticesinde zekerin kalkdığında mezînin gelmesi hâlinin abdesti bozub gusul lâzım gelmeyeceği yukarda beyan edilmiştir.

٣٣٢ — (٣٣) وعن ابن عمر ، أن عمرَ بن الخطاب ، رضي الله عنه ، قال : إنَّ القُبلَةَ مِنَ اللَّمْسِ ، فتوضَّؤوا منها .

٣٣٣ — (٣٤) وعن عمر بن عبد العزيز ، عن تميم الداري ، قال : قال رسولُ الله ﷺ : « الوضوءُ مِنْ كُلِّ دَمٍ سائلٍ » . رواهما الدارقطني ، وقال : عمر بن عبد العزيز لم يَسمعْ من تميم الداريِّ ولا رآه ، ويزيدُ بن خالد ، ويزيدُ بن محمَّد مجهولان .

Tercümesi :

332 — (33) **İbni Ömer** (R.A) **den mervîdir, Ömer Bin El Hattab** (R.A) **dedi :**

«Şüphesiz öpmek, lems (dokunmak, münâsebette bulunmak) **dandır, öyle olunca öpmekden sonra abdest alınız.»**

333 — (34) **Ömer bin Abdul'aziz** (R.A) **den mervîdir, oda Temîmî ed Dârîden rivâyet etmiştir, dedi :**

Resûlüllah (S.A.V) **buyurdu :**

«Akıcı her kandan dolayı abdest lazımdır.»

(Yukardaki her iki hadîsi, Dâre kudnî rivâyet etmiştir. Ve Dâre kudnî dedi : Ömer bin Abdul'aziz, Temîmi ed Dârîden işitmemiştir ve onu görmemiştirde: Yezid bin Hâlid ve yezid bin Muhammed isimli kişiler ise, mechul kimselerdirler.)

İ Z A H A T

Yukardaki haberin hükmü hakkında bir nebze mâlumat, biraz evvel yazılmış idi.

Râvî Ömer bin Abdul'aziz (R.A), Ebu Hafs künyesiyle künyeli emevî halîfelerinden ve kureyş kabîlesine mensub bir muhterem zatdır.

Ömer bin Abdul'aziz (R.A) ın annesi, Hz. Ömer (R.A) ın kızının oğlu âsımın (R.A) annesidir ve annesinin ismi, Leyla (R.A) dır.

Emevî Halifelerinden **Süleyman bin Abdulmelik** den sonra hicretin 96 senesinde hilâfete geldi ve hılâfet müddeti, iki sene beş ay ve bir kaç gün olmuştur.

Hz. Ömer bin Abdul'aziz; âbid, zâhid, müttekî, güzel huy sahibi, âdil ve merhametli bir halîfe idi.

Maiyyetindekilere gönderdiği bir yazılı emir nâmesinde şöyle demiştir :

«Bilmelisinki; dînin direği doğrulukdur. İdârende yaşayan ahâlîden fazla vergi isteme. Herkes kudretinin yettiği kadar versin. Bütün düşüncen ahâlinin (halkın) rahatı olsun. Her kese iyilik et. Her ne sûretle olursa olsun, kimseden hediye alma.»

İbâdete çok düşkün bir zat olmakla, evinde bulunduğu, zaman, gece gündüz ibâdetle meşkul oluyor ve hakka niyaz ederek ağlayor ve hemen evinin içindeki mescidine (namazğahına) girib huzuru ilâhîde bulunuyor.

Vefatı, hicretin yüz bir (101) inci senesinde, kırk yaşında humusun arazisinde «Bedir Sem'an» denilen yerde ve Receb ayında vukû bulmuştur. Allah ondan razî olsun.

Hadîsi şerifdeki hüküm, gâyet açıktırki, abdestli bir kimsenin vucudunun bir yerinden kan çıkar ve akarsa, abdesti bozulduğundan, abdest alması lâzmdır. Ebû Hanîfe (R.A) in mezhebide, bu hadisi şerifin hükmü üzeredir.

(٢) بَابُ آدَابِ الخَلَاءِ

الفصل الاول

٣٣٤ — (١) عن أبي أيُّوب الأنصاري ، قال : قال رسولُ الله ﷺ : « إِذا أَتَيْتُم الغائطَ فَلَا تَسْتَقْبِلُوا القِبْلَةَ ، وَلا تَسْتَدْبِرُوها ، وَلكن شَرِّقُوا أو غَرِّبُوا » . متفق عليه .

قال الشَّيخُ الامامُ محيي السُّنة ، رحمه الله : هـذا الحديث في الصَّحراء ؛ وأمّا في البُنْيانِ ، فلا بأسَ لِما رُوي :

HELANIN EDEBLERİ BÂBI (2)

BİRİNCİ FASIL

Tercümesi :

334 — (1) **Ebî Eyyûb el Ensârî** (R.A) **den mervîdir, dedi :**

Resûlüllah (S.A.V) **buyurdu :**

«Helâye kazâyı hâcet için geldiğiniz vakit, kıbleye istikbal etmeyiniz ve kıbleye arkanızıda dönmeniyiz, fakat doğuya veya batıya dönünüz.»

(Hadîsi, Buhârî, Müslim ittifakla rivâyet etmiştir.)

Şeyh imam Muhyissünne (imamı Beğâvî) rahimahüllah dedi : Bu hadis sahradadır, ama binâların içinde olursa, beis yoktur.

Î Z A H A T

«Âdâbül Helâ» başlığındaki, **«Âdâb»** kelimesi, kavlen ve fîlen iyi olub öğülen şeylerde kullanılır.

Helâ ise; insanın hâcetini def ettiği her yere «Helâ» denir.

Helâya helâ denmesinin sebebi; insan orada tek başına hâlî (yalnız ve boş) kaldığı içindir.

Râvî Ebû Eyyub el Ensârî (R.A), Medîne-i münevvereli ensârı kiramdan **Halid bin zeyd bin küleyb** (R.A) dir. Neseb cihetinden hazrecî ve Neccârîdir.

Hicretten evvel îman eden Ensarı kiramdandır. Bedir muhârebesinde, uhud, handek ve ondan sonraki diğer muhârebelerde hazır bulunmuştur. Kendisi bizzat Resûlüllah (S.A.V) den yüz ellibeş (155) hadis rivayet etmiştir.

Nebiyyi muhterem sallallâhü aleyhi vesellemin hicret edib medîne-i münevvereye teşriflerinde mescidi şerifin ve hücre-i saâdetinin (kendi evinin) yapımlarının bitimine kadar yedi ay kadar bu zâtı muhteremin evlerinde ikâmet buyurmuşlardır.

Hz. Resûlü ekrem sallallâhü aleyhi vesellem efendimiz, Hz. Ebû Eyyûb (R.A) ın evinin alt katında ikâmet buyurmuşlardır.

Hz. Ebû Eyyûb (R.A) ın kendilerinden rivâyet olunmuştur ki :

«Bizim sâkin olduğumuz üst katta su dökülmekle ben ve ümmü eyyûb (Eyyûbun annesi = yani hanımım) dökülen suyun aşağıya akmaması için bez ile onu (suyu) almağa (beze emdirmeye) gayret gösterdik ve aşağıya akıbda zâtı hazreti risâleti rahatsız edecek diye korktuk.

— Ondan sonra Hz. Resûlüllâha yukarı katda ikâmet buyurmaları için And verib (rica edib) evimizin üst katımıda nebiyyi muhteremin karargahı kılma şerefine nâil olduk.» buyurmuştur.

Yine **Hz. Hâlid** den mervidirki :

«Resûlüllah (S.A.V) bana yemek yollayıb bende o yemekde Hz. Resûlün mubârek parmaklarının eserlerini görerek onu yer ve alır idim.

— Bir gün gönderdikleri taamda yediklerinin eserini görmemekle, kendilerinden sorduğumda : «Evet sarımsaklı olduğundan melek-in eziyetlenmemesi için yemedim. Siz yiyiniz.» buyurdular, demiştir.»

Resûlüllah (S.A.V) efendimiz ashabı kiram arasında kardeşlik usûlunu icrâ ederken, Ebû Eyyûb (R.A) medine-i münevvere halkının iyi kıraatcılarından Mus'ab bin umeyr (R.A) hazretleri ile kardeş yapmışlardır.

Ibnül Esîrin **«Üsdül gâbe»** adlı eserinde yazdığına göre, **Hz. Ebû Eyyûb**, Emîril mûminin **Hz. Alinin** en yakın ashab ve adamlarından olub cemel vak'asında ve diğer muhârebelerinde hazır bulunmuştur.

Kendileri muhârib ve cihâda pek gayretli ve düşgün olduğundan, hayatı boyunca muhârebeye gitmedikleri, yalnız bir sene vukû bulmuş, diğer senelerin hepsinde cihadda hazır bulunmuştur.

İstanbula teşrifleri, hicretin kırk dokuz (49) tarihinde **Hz. Muâviye** (R.A) tarafından **süfyan bin Avf** (R.A) ın emirliğinde Rum beldelerine muhârebe için gönderilen askere takviye olmak üzere sonradan oğlu yezid maiyyetiyle gönderilen asker ile berâber olmuştur. İşte bu takviye kuvvetinin içinde Hz. Hâlid de bulunub islam ordusuna muharebeye iştirak ediyor. Hicretin elli (50) târihinde İstanbulun garb cihetinde ve sur haricindeki kabri şerifinin olduğu mahalde ishal hastalığına tutuluyor ve orada Ebedî hayata intikal ediyor.

Kabri şeriflerinin üzerinden suvari gezdirilerek belirsiz hâle getiriliyor. Sonra **Fâtih Sultan** merhumun yanındaki değerli ilim, ahlak ve takva adamı büyük velî **Ak Şemseddin** hazretlerinin keşfi ile zâhir olub meydana çıkarılıyor. Allah hepsinden râzî olsun.

Hadîsi şerifde helâda (keza sahrada) hacetini def etmek isteyenlere, kâbe-i muazzamaya tâzim ederek o tarafa istikbal etmemeleri ve ikram içinde arkalarını kıblaya doğru oturub veya arkalarını döndükleri halde ayakta akıtmamaları buyurulmaktadır.

Bu sebebden müctehid ve fakihlerde, kıble tarafa ön ve arkayı dönerek akıtmanın kerâhat olduğunu beyan buyurmuşlardır.

Kazayı hâcet yaparken; **«Doğuya veya batıya dönünüz»** buyurularak, her hanki bir duvar içinde, helâda veya güneş ve ay bizzat insanların göbeklerine ve edeb yerlerine doğarak görünmediği zaman sahra ve meydanlarda, doğu tarafa veya batı tarafa dönerek akıtmak gerektiği beyan edilmektedir.

Güneş ve ay görünür vaziyette iken, o haklarında ayat ve hadisler buyurulan kıymetli varlıklara saygısızlık olacağından, onların ışık ve aydınlıkları bizzat açıkca görülür iken onlara karışı tuvâlet yapmakda mekruhdur. Çünkü «veşşemsi, velkameri... gibi» kasemlerle âyetlerde zikredilen bu varlıklara saygısızlık olur.

Bu hükmü yanlış anlayıb, doğu ve batıya dönerek akıtmanın kerahatlığını zannedenler olabilirler. Dikkat edilirse, ay ve güneşin «aynına» tabiri vardır. Yani tuvâlette, duvar dibinde, veya her hanki bir perde arkasında veya ay ve güneş bulut içinde veya doğmadıkları takdirdeki haller gibi zaman, mekan ve durumlarda asla ve kat'â kerâhatlık yoktur. Ay ve güneş, insanın göbeğine varmadığı takdirde, önünü ve arkasını dönmekte hiç bir mahzûru şer'î yoktur. Tuvâlette, doğu ve batı tarafa dönmek lâzımdır.

٣٣٥ — (٢) عن عبد الله بن عمر ، قال: ارتقيتُ فوق بيتِ حفصةَ لبعضِ حاجتي، فرأيتُ رسولَ الله ﷺ يقضي حاجته مستدبرَ القبلةِ مستقبلَ الشامِ. متفق عليه.

Tercümesi :

335 — (2) **Abdullah bin Ömer** (R.A) **den mervîdir, dedi :**

«Bâzı ihtiyacımı temin etmek için Hafsa-nın evinin üstüne çıkdım, o anda Resûlüllah (S.A.V) **i Şam tarafına yönünü dönüb arkasını kıbleye yöneltti̇ği halde hâcetini** (büyük abdest veya küçük abdestini) **kaza eder gördüm.»**

(Haberi, Buhârî ve Müslim ittifakla rivâyet etmişlerdir.)

Î Z A H A T

Râvî Abdullah bin Ömer (R.A) hakkında bir nebze mâlumat, birinci cildin 81. sahifesinde zikredilmiştir.

Haber içinde geçen ev sâhibi ise, Hz. Hafsa (R.A) hakkında kısa bir mâlumatı yazalım.

Hafsa (R.A), Râvî Hz. Abdullah bin Ömer-in kız kardeşi, Resûlüllah (S.A.V) efendimizin zevcesi ve Hz. Ömer (R.A) ın kızıdır. Resûlü ekrem efendimiz, Hicretin üçüncü senesinde nikahlamıştır.

Resûlüllah (S.A.V) den altmış (60) hadîsi şerif rivâyet etmiştir. Vefatı; Hicretin kırk bir veya kırk beş senesinde vukû bulmuştur. Allah ondan razî olsun.

Haberde; Resûlü ekrem sallallâhü aleyhi vesellem efendimizin Hz. Hafsanın evinin üst kısmındaki helâsında kazayı hâcet yaparken ön tarafının Şam tarafına müteveccih olub arka tarafınında kıbleye dönük olduğu beyan edilmektedir.

Sevgili efendimizin böyle amel edişi hakıknda beyan edilen açıklamalar şöyledir :

a) Resûlüllah (S.A.V) in ön tarafının Şam tarafına ve arkasınında kıbleye dönük oluşu, helâda kazâyı hacet esnasında, «kıbleye istikbal etmeyiniz ve kıbleye arkanızı dönmeyiniz.» hükmünü buyurarak nehyetmeden evvel olabilir.

b) Veya orada bir zarûrete binâen öyle olması gerekmiştir.

c) Veya Resûlü ekrem sallallâhü aleyhi vesellem efendimiz hakkında güçlük olmaması için ona mahsus olarak orada öyle yapmıştır.

Şimdi bu beyanlardan anlaşılmıştırki; zarûrete binaen ve çeşitli nedenlerle büyük abdest ve idrar için kıbleye yönelmek veya arkasını dönmek îcab ettğiinde bir mahzûru şer'î yoktur.

Böyle olunca her hanki bir ev ve binanın tuvâleti yanlışlıkla ön veya arkayı kıbleye getirilerek yapılmış ve bu tuvâlet dar biçimde olur, doğu ve batıya dönülerek oturulamazsa, yapıldığı şekilde oturmak câizdir. O tuvâleti yıkmak ve yeniden tanzim etmek pek çok masraf ve güçlüklere sebeb olacak olursa, yapıldığı üzere bırakıb def'i hâcette bulunmak gerekir. Zira zarûretler, haramları mubah kılar.

٣٣٦ — (٣) وعن سَلْمانَ، قال: نهانا ـ يعني رسول الله ﷺ ـ أنْ نستقبلَ القبلةَ لِغائطٍ أو بَوْلٍ، أو أنْ نستنجيَ باليمين، أوْ أنْ نستنجيَ بأقلَّ مِنْ ثلاثةِ أحجارٍ، أوْ أنْ نستنجيَ برجيعٍ أوْ بعظمٍ (١). رواه مسلم.

Tercümesi :

336 — (3) **Selman (R.A) den mervîdir, dedi : Bizi nehyetti-yani, Resûlüllah (S.A.V), büyük veya küçük abdest için kıbleye istikbal etmemizi veya sağ el ile tâharet yapmamızı veya istinca temizliğini üç taşdan aşağısı ile yapmamızı veya tahareti pislik veya kemikle yapmamızı nehyetti.»**

(Haberi, Müslim rivâyet etmiştir.)

İ Z A H A T

Râvî Selamanı Fârisi (R.A), künyeleri «Ebû Abdillah» dır. Hayır ve fazîlet sahibi olduğundan «selmanülhayr» nâmiyle de söylenir. Fârisî nâmiyle söylenmesine sebeb ise, aslı arab olmadığını ilân içindirki, aslı acemistandandır. Daha evvel mecûsî (ateş perest) olub, o sahada reislik makamına kadar çıkmıştır. Sonra Hıristıyanların kilisesine uğrayor, orada çok acâib şeyler görüyor ve o gördüklerini babasına zikrediyor, kendiside bu hali kayd edib işleyor.

Acemistan diyarı olan îranda Epî bir adam evladı olduğu halde din sevdası ile gurbete çıkarak esir düşmüş ve nihâyet seâdeti ezeliyesi sebebiyle medine-i münevvereye varıb müslüman ve Resûlüllah (S. A.V) in âzatlılarından oluyor. Neseb ve soylarını soranlara : «**Ene selman ibnil islam** = Ben, islâmın oğlu Selmanım» diyerek cevab verirlerdi.

İrandaki ateş perest hayatı bırakıb Şamdaki hıristıyanlığı tercih ediyor ve oradaki papa ve râhiblerin telkinleriyle Musula gidiyor. Oradaki bir Rahibin ömrünün sonunda tavsiyesi; yakın zamanda arabistan diyarında bir nebiyyi zîşânın zuhur edeceğini beyan ederek o zatın peyğamberliğine alâmet olarak :

«**Kendinin iki kürek kemikleri arasında hâtemi nübüvvet** = (son peyğamber mührü) **olması ve hediye yiyib sadaka yememesi gibi alâmetleri vardır. Eğer muktedir olur isen, ona git.**»

Bu zatı muhterem çeşitli hâdise ve vâkıalarla medine-i münevvereye geliyor. Orada bir yahûdinin kölesi oluyor. O yahûdinin hurmalığında çalışan Hazreti Selman, duyuyorki medîne-i münevvereye Hz. Peyğamber Hicret etmiş ve Resûlüllah (S.A.V) «küba» denilen mahalde ashâbı kirâmı ile berâberler. Hemen Hz. Selman hurma topluyor, getiriyor ve huzûru risâlete takdim ediyor ve diyo rki :

«**Bunları ben topladım, siz bir sâlih zatsınız ve ihtiyaç erbabından bir takım arkadaşlarınızda var. Sadaka vermeye sizi diğerlerinden daha layık gördüm.**»

Bunun üzerine Resûlüllah (S.A.V) efendimiz, yemeyib ashabı kiramına, «siz yiyiniz» buyurdular.

Hz. Selaman, Resûlüllah (S.A.V) in sadaka yemeyeceğine dâir Musul Râhibinin beyan ettiği haberi, kendi yanında böylece tahakkuk etmekle, ikinci alâmetin tahakîkı için, hediye olmak üzere bir şey takdim etme teşebbüsü'nü tasarlayarak yerine dönüyor. Resûlü ekrem (S.A.V) efendimizde medîne-i münevvereye hareket ediyorlar.

Bir müddet sonra **Hz. Selman**, biraz hurma daha toplayıb götürüyor ve : **«Size, ikramı sevdiğim için, bunu hediye olarak takdim ediyorum.»** diyor.

Resûlü ekrem (S.A.V) de, hem kendileri ve hem ashabı ondan yiyorlar.

Hz. Selman, bu hâlide gördükten sonra, hatemi nübüvvet-i müşâhede etmeyi arzu ediyor. Bir gün Hz. Resûlüllah (S.A.V) i, bir cenâzenin arkasından giderler iken görmüş, hemen kendilerine selam verib hürmet ile berâber o mührü nübüvveti görmek için arka taraflarına dönmüştür.

Hz. Resûlü ekrem efendimizde, Hz. Selmanın arzusuna nail olması için Rida-i şeriflerini aşağı indirib mührü nübüvveti göstermesiyle Selmanı Fârisî (R.A) ağlayarak hemen o mubarek mührü nübüvveti öpmüş ve ezelî seâdetini ızhar ederek îman ile müşerref olmuştur. Sonra Resûlü ekrem efendimiz ağası ile anlaşarak, kitabet bedelini ashabı kiramın yardımı ile az zamanda ödeyib esirlikden kurtulmuştur.

Resûlüllah (S.A.V) ile Hz. Selmânın ilk muhârebesi, Hz. Selmânın işâret ve delâleti ile kazılan handek çukurlarının başındaki «Handek muhârebesi» dir. Ondan sonraki muhârebelerin hepsinde bulunmuştur.

Hz. Aişe, Selmânı fârisi (R.A) hakkında demiştirki :

«Selman, bize bile galebe edib geceleri Resûlüllah (S.A.V) ile tek başına sohbet eder ve bizden ziyade ülfet ederdi.»

Resûlü ekrem sallallâhü aleyhi vesellemden altmış (60) hadisi şerif rivâyet etmiştir. Bu hadîsi şeriflerden dördü Buhâride, üçü Müslim de ve diğerleride öteki sünenlerde mezkürdür.

Uzun ömürlü olan zatlardandır. İbnil Esîrin «üsdülgâbe» adlı eserinde beyanına göre; ikiyüz elli (250) sene veya daha fazla yaşamışlardır.

Vefatı; Hz. Osman (R.A) ın hilâfeti zamanında hicretin otuz beş (35) tarihinde Bağdadın doğu tarafındaki **«Medâyin»** şehrinde vukû bulmuştur. Kabri şerifide oradadır. Allah ondan razî olsun. (Daha geniş mâlumat, Elhakâik, C. 2, 151-158)

Hz. Selmanın Resûlüllah (S.A.V) den beyan ettiği haberde şu hususlara işâret ediliyor :

a) Resûlüllah (S.A.V), büyük veya küçük abdest için (helada veya başka yerlerde) kıbleye istikbal etmemeyi beyan ederek nehyettiğini haber veriyor. Yukarda geçtiği üzere, kıbleye arkayı dönmekte aynı şekilde nehyedilmiştir.

Şârih **Aliyyulkârî** merhum şu satırları yazıyor :

«**Bizim hanefi âlimleri dedikl :**

«**Küçük ve büyük abdesti, def'i hâcette bulunmak için kıbleye istikbal edib yönelmek, kerâhatı tahrîmiyye ile mekruhdur. İstirca** (Necâseti gidermek için tahâret yapmak) **için kıble tarafa yönelmek ise, kerâhatı tenzîhiyye ile mekruhdur.»**

b) Resûlüllah (S.A.V) in sağ el ile tahâret yapmayı nehyettiği haber veriliyor.

Sol eli sağlam ve hiç bir mâzereti olmayan kimsenin, sağ eli ile tahâret yapması, ibni melek merhuma göre, kerâhatı tenzîhiye ile mekruhdur. Kerahatı tahrîmiye ile mekruh, diyenlerde vardır. Sol eli olmaz veya bir mazeretten dolayı sol eli ile tahâret yapamazsa, bu takdirde sağ eliyle tahâret yapmak câiz ve lâzımdır. İki eli olmaz ve tahâret yapdıracak-kimseside olmazsa, tahâret sâkıt olur.

İlgili fetva :

Zeydin (bir adamın), iki elleri çolak olub, kendisi istinca etmeye kâdir olmayıb ve istinca ettirecek kimsesi de olmazsa, zeyd den istinca sâkıt olurmu?

Elcevab... Olur. (Fetâvayı Behce, 12)

c) istincanın üç taşdan aşağısı ile yapmak da, nehyedilmiştir.

Resûlü ekrem efendimizin böyle buyurduklarını beyan eden bu habere binâen, imam-ı Şâfi-î merhuma göre, üç taşla istinca yapmak, üç taşdan aziyle temizlendiğine kanaat hasıl olsa dahi vacibdir.

İmam-ı Azam (R.A) a göre, istincada temizlenme kanâatının kesinliği tâyin edilmiştir. Taşın adedi tâyin edilmemiştir.

Çünkü Resûlü ekrem (S.A.V) buyurmuşdurki :

«**Bir kimse, taşla tahâret yapdığında, teklesin** (üç, beş ve yedi taşla yapsın.) **Binâenaleyh bir kimse, bunu işlerse, güzel bir amel işlemiştir. Şâyet işlemez ise, bu takdirde bir günah yoktur.»**

Bu hadîsi şerifdeki emir, müstehablık içindir. Üç taşdan azıyla tahâretlenmeyi nehyetmeside, kaçınarak kerâhatı tenzihiyeyi işlememek içindir. (Mirkat, C. 1, 284)

d) Haberde beyan edilen, hayvan tersi ve pisi ile birde kemikle istinca yaparak temizlenmenin yasaklığ ise, hayvan tersi ve pislikleri, bellidir ki, onlar zâten kendileri necis ve pislikdir. Temizlik yapılamaz.

Kemiğe gelince, o da necâseti tam temizlemediği gibi mak'adı yaralayabilir veya, kemik başka şeylerde menfaatlanılabilir veya cinnîlerin kıdası olduğundan yasaklanmıştır. Daha geniş mâlumat, Fıkıh kitablarında mezkürdür.

٣٣٧ — (٤) وعن أنس ، قال : كان رسول الله ﷺ إذا دخل الخلاء يقول : «اللهم إني أعوذ بك من الخبث والخبائث» . متفق عليه .

Tercümesi :

337 — (4) **Enes** (R.A) **den mervîdir, dedi :**

Resûlüllah (S.A.V) **helâya girdiği vakit, derdi :**

«Allâhümme innî eûzü bike minelhupsi velhabâisi = Ey Allâhım! Şeytanların erkek ve dişilerinden (şerlerinden) **sana sığınırım.»**

(Hadîsi, Buhâri, Müslim ittifakla rivâyet etmiştir.)

٣٣٨ — (٥) وعن ابن عبّاس ، قال : مرّ النّبيّ ﷺ بقبرين ، فقال : «إنّهما ليعذّبان ، وما يعذّبان في كبير ؛ أمّا أحدهما فكان لا يستتر من البول - وفي رواية لمسلم : لا يستنزه من البول - ؛ وأمّا الآخر فكان يمشي بالنّميمة» ثمّ أخذ جريدة(٤) رطبة ، فشقّها بنصفين ، ثمّ غرز في كلّ قبر واحدة . قالوا : يا رسول الله ! لم صنعت هذا ؟ فقال : «لعلّه أن يخفّف عنهما ما لم ييبسا» . متفق عليه .

Tercümesi :

338 — (5) **İbni Abbas** (R.A) **den mervîdir, dedi :**

«Nebiyyi Muhterem sallallahü aleyhi vesellem iki kabre uğradı, hemen dedi :

«Şüphesiz bu kabir sahibi kimseler elbet azab olunuyorlar. Ve azab olunmaları büyük günahdan dolayıdır.

— Ama onlardan birisi, idrar akıdırken sıçrantıdan kaçınıb korunmamasındandır.

— Müslimin rivâyetinde, idrardan kaçınmamasıdır.

— Ama diğeri, insanlar arasında laf taşıyarak Nemmacılık yapmıştır.

— Ondan sonra Resûlüllah eline hurma dalından yaş bir parça aldı, iki parça yapdı, ondan sonra bu yaş hurma dalından olan iki parçanın her birini bir kabire dikti.

— Ashabı kiram dediler : Ya Resûlüllah! Bunu niçin işledin?

— Resûlüllah (S.A.V) **de dedi :**

«Bu yaş dallar kurumadıkca, bunlardan kabir azabının hafiflemesini umarız.»

(Hadîsi; Buhârî, Müslim ittifakla rivâyet etmişlerdir.)

Î Z A H A T

Bu hadîsi şerifin buyurulmasında da şu hükümler aydınlanmaktadır :

a) Resûlü ekrem (S.A.V) efendimiz, iki kabire uğrayor ve o kabir sâhiblerinin azablandığını haber veriyor. Toprak altındaki hâle vâkıf ve muttalî olmak, peyğamber efendimizin bir mûcisesidir.

Her hanki bir peyğamberde görülen böyle mûcizeler, Allâhın has kulları; âlim, kâmil, arifi billah ve zühdü takva sahibi velî kullarında da, kerâmet olarak zuhur edib görülebilir.

b) Hadîsi şerifde beyan edilen birinci hüküm; idrar akıdan bir kimsenin, idrar sıçrantısından kaçınmayıb bu büyük günahı işlemesidir.

Rüzgara karşı, sert bir şeyin direk üzerine veya ayak üstü akıdarak üzerine idrar sıçratan veya her hanki bir sebeble idrar sıçrantısından kaçınmayan kimse, hem kabir azâbı ile iptila olunur ve hem ves'veseye kapılır.

Muhtelif rivâyetli bir hadîsi şerifde şöyle buyurulmuştur :

«İdrar sıçrantısından kaçınınız. Zira kabir azabının umûmu idrardandır.» (Mirkat, C. 1, 285)

c) Kabir azabının ikinci sebebide, iki veya bir çok kimseler arasında laf taşıyarak nemmamcılık yaparak arayı tutuşturmaktır. Bu ahlak ve amelde, dünyada insanlar arasında kara kedilik yaparak pek çok kötülükleri işlemek sûretiyle düşman kamplar ve bir takım huzursuzlara sebeb olur ve ahiretin ilk merkezi kabir azabınada sebeb olan büyük günahlardan birisidir.

d) Resûlü ekrem sallallâhü aleyhi vesellem efendimizin, yaş bir hurma dalını alıb iki parça yapıb, birini bir kabre, birinide diğer kabre dikerek, bu yaş dalların yaşlığı devam ettikce (o kabirlerin üzerinde yeşilliği devam ettikce) kabir azabının hafiflemesini umduğunu beyan buyurması, çok dikkat edilecek bir ameldir.

Zira pek çok günahlara dalan kişiler, âhirete irtihal edince, yakınları kabirlerinin üstüne yeşerecek bir fidanı dikmelidirler. Allâhın rahmetine vesiyle olur. Çünkü önderimiz efendimiz, bizzat işleyor ve işlediği amelin sebebinide îzah buyuruyor.

Hadîsi şerifin bu son cümlesinde şu mealdaki âyeti kerîmeye işâret vardır :

«**Yedi kat gök ve yer ve bunların içinde bulunanlar** (insan, cin melek, hayvan ve bitgiler gibiler) **Allâhı tesbih ederler. Hiç bir varlık yokdurki, onu hamd ile tesbih etmesin. Fakat siz onların tesbihini** (dillerini bilmediğinizden) **anlayamazsınız.**» (İsrâ sûresi, 44)

Şârih **Aliyyulkârî** merhum şu satırları yazıyor :

«**Bu hadîsi şerifin hükmüne binâen, kabrin yanında kuranı kerimi okumayı ulema müstehab görmüştür. zira kabrin yanında kur'anı kerimi okumak, dikilen ağacın tesbihinden azabı daha fevkal'âda hafifletir...**» (Mirkat, C. 1, 286)

٣٣٩ — (٦) وعن أبي هريرة ، قال : قال رسول الله ﷺ : « اتَّقوا اللاعنَيْن » . قالوا: وما اللاَّعِنان يارسولَ الله ؟ قال : « الذي يتخلّى في طريق النَّاس أوْ في ظلِّهم » . رواه مسلم .

Tercümesi :

339 — (6) **Ebî Hureyre** (R.A) **den mervîdir, dedi :**

Resûlüllah (S.A.V) **buyurdu :**

«**Çok lânet ettiren iki şeyden kaçınınız.**»

— **Ashabı kiram dediler : Çok lânet ettiren iki şey nedir? ya Resûlüllah!**

— **Resûlüllah** (S.A.V) **buyurdu :**

«**İnsanların yoluna veya onların** (ağaç altı ve bina dibi gibi) **gölgeleneceği yere, def-i hâcet yapan içindir.**»

(Hadisi, Müslim rivâyet etmiştir.)

٣٤٠ — (٧) وعن أبي قَتادَة ، قال : قال رسول الله ﷺ : « إذا شَرِبَ أحدُكم فلا يتنفَّسْ في الإِناء ، وإذا أتى الخلاءَ ، فلا يَمَسَّ ذَكرَه بيمينه ، ولا يَتمَسَّحْ بيمينه » . متفق عليه .

Tercümesi :

340 — (7) **Ebî katâde** (R.A) **den mervîdir, dedi :**

Resûlüllah (S.A.V) **buyurdu :**

«Sizin biriniz, suyu içtiği vakit, çanağın içine teneffüs edip solumasın. Biriniz helâya geldiği vakit, sağ elini zekerine dokundurmasın ve sağ eliyle taharet yapmasın.»

(Hadîsi, Buhârî, ve Müslim ittifakla rivâyet etmişlerdir.)

Î Z A H A T

Râvî Ebî katâde (R.A), Ensarı kiramdan Resûlü ekrem (S.A.V) efendimizin suvârî sahabelerinden birisidir. İsmi, Hâris bin Rıb'î (R.A) dır. Bâzı ordu sevklerinde, o gönderilen müfrezenin başına emir tâyin edilirdiki, müfreze beğliği verilirdi. Bütün muharebelerde hazır bulunmuştur.

Resûlü ekrem sallallâhü aleyhi vesellemden bzizat yüz yetmiş (170) hadîsi şerif rivâyet etmiştir.

Vefatı; Hicretin elli dördün (54) de medîne-i münevverede yetmiş (70) yaşında vukû bulmuştur. Allah ondan râzî olsun.

Hadîsi şerifde beyan edilen iki hükmü kısa yoldan açıklayalım.

a) Resûlü ekrem efendimiz, suyu içen kimsenin, su içtiği çanağın, su bardağının ve su tası gibi su kablarının içine teneffüs ederek su içilmemesini ve her nefes alışda bardağın içine teneffüs edilmemesini buyuruyor.

Şârihler, sebebini şöyle îzah etmişlerdir :

«Suyu içen kimse, su kabının içine teneffüs ederse, su kabının içinde bir teğayyur meydana gelir. Veya suyun soğukluğu gider, bu takdirde de nefesdeki hareret suyun soğukluğunu giderince, o su, susuzluk hararetini tam şekilde kıramaz. Veya su kabının içine teneffüs eden kimsenin ağzından her hanki bir mülevves şeyin düşmesiyle, su berraklığını kaybeder, içilmesinde bir kerihlik meydana gelebilir.

— Binaenaleyh su içen kimse, nefes alıb vererek teneffüs etmek istediği zaman, ağzını su kabından kaldırıb çekmeli ve su kabından dışarıya teneffüs edib ondan sonra içmelidir.»

Beydâvî merhum dediki :

«Suyu, üç nefesle içmek, susuzluğu daha çabuk keser, taam hazmını daha kuvvetli yapar, mîdede soğuk tehlikesinin tesirini daha az yapar ve asabîliği (öfke ve sinirlenmeyi) zaifletir.»

Tirmizînin şemâilinde şöyledir :

«Resûlüllah (S.A.V), **suyu içtikleri vakit, su kabından ağzını kaldırarak üç teneffüs** (nefes alma) **ile içerdi.»**

Bir haberde de şöyle vârid olduğu yazılmıştır:

«Suyu, hayvanın su içişi gibi, bir seferde içmeyiniz. Ancak iki ve üç seferde (iki üç nefesle) **içiniz.»** (Mirkat, C. 1, 287)

Muhtelif rivâyetlerde, Resûlü ekrem efendimizin çok zaman üç nefesle su içdiği ve bâzı zamanlarda da, iki sefer teneffüs ederek içdiği beyan edilmiştir.

b) Hadîsi şerifde ikinci olan hüküm ise ;

«Biriniz helâye geldiği vakit, sağ elini zekerine dokundurmasın ve sağ eliyle tahâret yapmasın.» cümleleridir.

Sağ eli, daima hayırlı ve iyi şeylerde kullanmak gerektiğinden, insanın ayıb merkezine sağ elini dokundurması ve sağ eliyle pislikleri, yîkayıb tahâret yapması, kerih ve kötüdür. Bu kerihliği işlememek için, Resûlü ekrem efendimiz, sağ eli zekere dokundurmayı ve sol elde bir mâzeret olmadıkça sağ el ile tahâret yapmayı nehyetmiştir. Keza kadınlarında, sağ elleriyle ferclerine dokunarak tahâret yapmaları kerâhattır.

٣٤١ — (٨) وعن أبي هريرة ، قال : قال رسول الله ﷺ : « مَنْ تَوَضَّأَ فَلْيَسْتَنْثِرْ ، ومنِ اسْتَجْمَرَ فَلْيُوتِرْ » . متفق عليه .

Tercümesi :

341 — (8) **Ebî Hureyre** (R.A) **den mervîdir, dedi :**

Resûlüllah (S.A.V) **buyurdu :**

«Bir kimse abdest alırsa, burun temizliği yapsın = burnunu atsın **ve bir kimsede taş ile tahâret yapmak isterse, tek yapsın** (yani, üç beş ve yedi adet yapsın).»

(Hadîsi, Buhârî ve Müslim ittifakla rivâyet etmişlerdir.)

İ Z A H A T

Hadîsi şerifde iki hüküm beyan edilmektedir :

a) Bir kimse abdest aldığı zaman, burun temizliğini yaparak alması tavsiye buyurlumaktadır. Burun temizliğine türkcemizde «atmak» kelimesini söyleyerek «uburun atmak, burnu temizlemek ve burnu sümkürmek» cümleleriyle ifâde edilmektedir.

Hadîsi şerifdeki, «felyestensir = Burnunu atsın» cümlesinin masdarı «istinsar»dır.

İstinsar : Burna suyu istinşak ederek alıb sümkürerek burnu temizlemektir. Veya burnun derinliklerindeki sümüğü çıkarmak için sümkürmektir.

İbni Hacer dediki; «istinşâk yoluyla sümkürme hükmünü beyan eden emrin zahiri, vucub içindir, lakin vâciblik men edilmiştir. Zira Resûlüllah (S.A.V) abdest almıştır ve istinsarı = burun temizliğini işlememiştir...»

Şarih **Aliyyulkârî** merhumda şunları yazıyor :

«Hulâsa-i kelam, bu zatın kelâmından anlaşılmıştırki, Resûlüllah sallallâhü aleyhi vesellem-in burun temizliğini mutlak sûrette terk edib işlememesi veya bâzen işleyib bâzen burnunu atmesi hâlinin bulunarak devamlı olmaması, buradaki emrin müstehablığına delâlet eder.

— Yine denilmiştirki, abdest esnasında istinşak-ın kendisi vâcib değildir. Binâenaleyh istinşak-ın mahallinde istinşâk-ı tamamlayan istinsar = burnu atmak, nasıl vacib olur?»

Burada Buharî şerifde mezkür bir hadîsi şerifin meâlini nakledelim :

«Sizin biriniz, uykusundan uyandımı, üç defa burnunu atsın. Çünkü şeytan (uyuyan kimselerin) **genizlerinde geceler.»**

b) Hadîsi şerifde, **«ve bir kimse de taş ile tahâret yapmak isterse, tek yapsın.»** buyurulmuştur.

Şarihler taş ile tahâret yapmakdaki «tek yapsın» cümlesini ekseriya, üç beş ve yedi kelimelerini yazarak beyan etmişlerdir. Çünkü tahâretde tam temizlik kanaatı bu şekilde hasıl olabilir. Teklik husûsuna böyle riayet edilebileceği açıklanmıştır.

Hadîsi şerifde belirtildiği üzere, istinca-ki, büyük ve küçük abdestten sonra necâseti temizlemek, sâde taş ile olur. buna isticmar, denir. Başka hadîsi şeriflerde beyan edildiği üzere, sâde su ile olur. Birde Hem taş ve hem su ile berâber olur. Ancak taş evvel kullanılıb, su sonra kullanılır.

Evvela taşla tahâret yapıb, sonra su ile yîkamak, en mükemmel tahâret şeklidir.

Taş ve su ile berâber tahâreti ilk yapanlar, Medîne-i Münevverede «kuba» halkıdır. Bu müslümanların bu şekildeki istinca tahâretine riâyetleri, hâlıkı zülcelâlın rıza ve sevgisine sebeb oluyor.

Ve Kur'anı Kerimde şu mealdaki âyeti kerîme ile medhu sena etmiştir :

«Orada (kubada) **temizlenmeyi seven bir takım adamlar vardır. Allah** (c.c.) **da çok temizlenenleri sever.»** (Tevbe sûresi, 108)

İmam-ı Şâ'bî (R.A), demiştirki :

«Bu âyeti kerîme inzal olunca Peyğamber (S.A.V) şöyle buyurmuştur :

«Ey kubâlılar! Allâhın sizi bu kadar medhu sena 'etmesi, acaba nedendir? diyerek sormuş. Kuba halkıda; Biz hiç birimiz yokturki, mutlaka su ile istinca etmesin (muhakkak su ile istinca) **yapar, cevabını vermişlerdir.»**

Ulemâdan bâzıları, istincada taşla suyu cem etmek müstehabdır, dediler. Bir kavilde de sünnet olduğu beyan edilmiştir.

Fakat fetva ve sahih olan, istincada suyu kullanmak müstehab ve fazîlettir. Bilhassa zamanımızda sünnet olduğu beyan edilmektedir. Sebebide daha evvel müslümanlar, az yediklerinden koyun ve deve kığları gibi akıtırlar, dolaysiyle maka'tlarının etrafına pislik bulaşmazdı. Zamanımız adamları ise, çok karışık ve tıka basa yediklerinden, akıtırlarken de o nisbette pislik sıvı ve çok acaib şekilde çıkar. İşte bu cihetten sünnetir, denilmiştir.

İzahına çalışdığımız bu hükme delil olarakda, Hz. Ali (R.A) ın şu beyanları gösterilmektedir :

«Sizden öncekilerin fışkıları katı olurdu. Sizinkilerse, sıvı Oluyor. Binâenaleyh taşlarla tahâretten sonra su ile temizleniniz.»

٣٤٢ — (٩) وعن أنس، قال: كانَ رسولُ الله ﷺ يَدخلُ الخلاءَ، فأحمِلُ أنا وغلامٌ إداوةً من ماءٍ وعَنَزَةً يستنجي بالماءِ». متفق عليه.

Tercümesi :

342 — (9) **Enes** (R.A) **den mervîdir, dedi :**

«Nebiyyi muhterem sallallâhü aleyhi vesellem helâya girerdi, ben ve bir genç, su dolu bir kabı ve ucu demirli bir asayı (değnek-i) **taşırdık, bu su ile istinca ederdi.»**

(Hadîsi, Buhârî ve Müslim ittifakla rivâyet etmişlerdir.)

İ Z A H A T

Hemen bir üste taşla tahâret yapmayı beyan ederken, taşla berâber suyu istîmal etmenin lüzumunuda nakletmiştik. Bu hadis ve haberde de beyan edildiği üzere, Resûlü ekrem sallallâhü aleyhi vesellem su ile bizzat tahâret yapmışdır.

Netekim **Hz. Aişe** (R.A) buyurmuşdurki :

«Kadınlarınıza, büyük pislik ve idrarın eserini su ile yîkamalarını emrediniz. Zira Peyğamber sallallâhü aleyhi vesellem, bunu yapardı.»

Hadîsi şerifde **Hz. Enes (R.A)** ın, bir su kabı taşıdığın ve diğer bir gencinde ucu demirli bir değnek taşıdığını buyurması şâyanı dikkattır.

İdâve : Deriden yapılmış küçük su tulumu, demektir.

Anaze : Ucu demirli uzun değnek, mânasınadır.

Resûlü ekrem (S.A.V), gittiği yerlere götürdüğü eşyalarındandır. Su ile istinca edib abdestini alır ve sahra gibi yerlerde de namaz kılarken o değneği önüne sütre olmak için dikerlerdi. Aynı zamanda o değnekle, munafıkların ve yahûdîlerin şerlerinden korunurdu. Çünkü onlar, Resûlü ekrem (S.A.V) efendimizi öldürmek için daima fırsat kollarlardı. Bu değnek, Hulafâyı Râşidin tarafından aynı şekilde önlerinde götürülürdü. Nihâyet Abdullah bin Zübeyr (R.A) in öldürülmesine kadar onun elinde kalmıştır.

Resûlü ekrem (S.A.V) bu değnekle, zararlı hayvanlardan korunurdu, bir yere def'i hâcet için, yeri eşerler üzerine idrar sıçramakdan korunurlardı, lüzum ettiğinde değneği yere dikib eşyasını ona asarlardı, yorulduğu zaman o değneğe dayanırlardı ve daha pek çok luzumlu ihtiyaçlarında kullanırlardı.

Bu değneğin Resûlüllah sallallâhü aleyhi ve selleme, Habeşistan Hükümdârı Necâşînin hediye ettiği rivâyet olunmaktadır.

Asa (Değnek) taşımak; peyğamberlerin sünneti ve sâlihlerin zînetidir. Düşmanlara karşı, bir silahdır. Zaiflerin dayanağıdır. Münafıkların kaderidir. Allâha kulluklarda yedek takviyedir. Kıbleye sütre için konmak ve bu kabil takviyelerdendir.

Denilmiştirki; Mûminin yanında asa (değnek) olursa, şeytan o kimseden kaçar. Munafık, ve ahlaksız kimse yaltaklık yapıb eğilir. Namaz kıldığında kıblede sütresi olur ve lüzum ettiğinde kendine bir takviye ve kuvvet olur. (keza Haşiyetül celâleyn Cemel, C. 3 91)

Hz. Enesin beyan ettiği haberde, kendisi ile bir gencin Resûlü ekrem efendimizin su kabı ile değneğini taşıdıklarını beyan buyurmaktadır.

Bu ifadelerde şu hususlara işâret vardır :

a) Alim, kâmil, sâlih ve fazıl kişiler, kendilerine tâbî olub saygıda bulunanlardan bâzılarını hizmetinde kullanmaları câizdir ve böyle kıymetli kişilere hizmet etmek, onlar için bir şerefdir.

b) Abdest almak isteyen kişilere, yardım etmek isteyenlerin ikramda bulunmaları câizdir. Yardıma ihtiyaç gerekirse, yardım istemekte câizdir.

c) Kazayı hâcetin def'inde taharet yapmak ve Abdest almak için, bir su kabı tahsis edib taşımak câizdir.

d) Hela bulunmayan yerlerde, insanların görmemeleri için uzak bir yere gidib, kazayı hâceti def etmek gerekir.

e) Yukarda sayılan pek çok faydaları olan bir aşayı (değnek-i), mûminlerin taşımaları ve yanlarında bulundurmaları, câiz ve iyi amellerdendir.

Asa ve değnek hakkında kur'anı kerimde **Hz. Mûsa** (aleyhisselam) rn değneği ile ilgili hüküm, pek çok sûrelerde beyanedilmiştir. Bu cümleden Araf sûresinin 107-126. ayetleri, tâhâ sûresinin 18-22 âyetleri ve şuara sûresinin 63-66 ayetlerini okumayı tavsiye ederiz.

الفصل الثاني

٣٤٣ — (١٠) عن أنس، قال: كان النبيُّ ﷺ إذا دخل الخلاءَ نَزَعَ خاتَمَه. رواه أبو داود، والنسائيّ، والترمذي، وقال: هذا حديثٌ حسنٌ صحيحٌ غريبٌ.
وقال أبو داود: هذا حديثٌ مُنكَر. وفي روايته: وضَعَ بدل: نَزَعَ.

HELÂNIN ÂDÂBI İLE İLGİLİ İKİNCİ FASIL

Tercümesi :

343 — (10) **Enes (R.A) den mervîdir, dedi :**

«Nebiyyi muhterem sallallâhü aleyhi vesellem helâye girdiği vakit, yüzüğünü çıkarırdı.»

(Hadîsi, Ebû Dâvud, Nesâî ve Tirmizî rivayet etmiştir. Tirmizî Bu hadîs hasen, sahih ve garibdir, dedi. Ebû Dâvud: Bu hadis, münker, dedi. Ebû Dâvudun bir rivâyetinde, «çıkarır» yerine «kordu» mevcuttur.)

İ Z A H A T

Resûlüllah (S.A.V) efendimizin yüzüğünün kaşında; **«Muhammedürresûlüllah = Muhammed, Allâhın Resûlüdür.»** yazılı idi. İşte bu yüzüğünü helâye girdiği anda, parmağından çıkardığı, beyan buyurulmak

tadır. Resûlüllah-ın yüzüğü, vefatı nebîden sonra Hz. Ebû Bekirin elinde, ondan sonra Hz. Ömer'in elinde ve ondan sonra Hz. Osmanın elinde idi. Hz. Osman zamanında **«Bîri Eris»** denilen kuyuya düşmüştür.

Şu halde bir kimsenin yüzüğünde, Abdullah, Abdurrahman gibi Allâhın ismi ilâhisi Resûlünün Muhammed, Ahmed, Mustafa, Mûsâ, İbrâhim ve İsa gibi ismi ve kur'an âyetlerinden yazılı olursa, helâye gireceği zaman çıkarmalıdır. Riâyet etmeyib çıkarmazsa, kerâhat işlemiş olur. Hatta haram olduğunu söyleyenlerde olmuştur. Fakat dışarda böyle şeyler yazılı olan yüzüğü takınmasında hiçbir mahzuru şer'î yoktur. Yüzüğün kaşında ayet yazılı olur, onuda parmağının içine çevirerek veya cebine koyarak helâye girerse, câiz olduğuda beyan edilmiştir. **(Bak, Mülteka tercümesi, C. 1 31)**

Kezâ yüzüğün iç kısmına yazılan isimlerde, Allah (c.c.) ve Peygamber ismi yazılanlarda aynıdır.

İlgili Fetva :

Zeydin (bir adamın), satın almış olduğu yüzükte kur'an yazılmış olsa, zeyd o yüzüğü âdeti üzere takınıp helâye (tuvâlete) girdiğinde parmağından çıkarınca, sâde takmakla günahkâr olurmu?

EL CEVAP : Olmaz. **(Fetavayı Ali efendi, C.2, 247)**

Yüzüğün hanki elin parmağına takmanın cihetleri ile dört büyük halîfenin, İmamı Azam, Ebû Yûsuf ve İmamı Muhammed (R.A) gibi büyüklerin yüzüklerinin kaşlarında neler yazılı olduğu, **«Mülteka tercümesi»** adlı eserimizin dördüncü cildinin 150-151 sahîfelerinde mezkürdür.

Yukardaki Resûlü ekrem sallallâhü aleyhi vesellem efendimizin hayatındaki yüzüğünü takınış ve çıkarışı ile ilgili hükümle fetvadaki hükmün intibakı gibi hükümler, islam hukûkunu teşkil eden fıkıh ve fetva kitablarında kanunlar hâlinde yazılıb îzah edilmiştir.

Hal böyle iken, **«Fıkıh kitabları, fasarya ile doludur.»** diyerek ilmi fıkhı ve fukahayı tahkîr eden sapık ve hâinler, ne kadar dalâlette oldukları, gâyet açık şekilde meydandadır. Keza, **«İslam hukûkunun ve fıkhın hükümleri, iflas etmiştir.»** deyib beşerî hukûkları savunanlarda, en şenî kötülüklere sâhib olan zâlimlerdir.

Hemen burada, yukarda geçen 200. hadîsi şerifin îzâhını tekrar okumayı tavsiye ederiz.

٣٤٤ — (١١) وعن جابر ، قال : كان النبيّ ﷺ إذا أراد البراز انطلق حتى لا يراه أحد . رواه أبو داود

Tercümesi :

344 — (11) **Câbir** (R.A) **den mervîdir, dedi :**

«Nebiyyi muhterem sallallâhü aleyhi vesellem kazayı hâcet murad ettiği vakit, onu bir ferd dahî göremiyecek şekilde sahraya giderdi.»

(Haberi, Ebû Dâvud rivâyet etmiştir.)

٣٤٥ — (١٢) وعن أبي موسى ، قال : كنتُ مع النبيّ صلى الله عليه وسلم ذات يوم فأراد أن يبول ، فأتى دَمِثاً في أصل جدار ، فبال . ثم قال : «إذا أراد أحدكم أن يبول ، فليرتد لبوله» . رواه أبو داود

Tercümesi :

345 — (12) **Ebî Mûsa** (R.A) **den mervîdir, dedi :**

— **Bir gün Nebiyyi muhteremle berâber idik, idrar akıtmak istedi, hemen o anda** (sahibsiz bir), **duvarın dibinde yumuşak bir mekana idrarını akıttı. Sonra dedi :**

«Sizin biriniz, idrar akıtmak istediği vakit, idrarının sıçramaması için yumuşak bir yer arasın.»

(Hadîsi, Ebû Dâvud rivâyet etmiştir.)

٣٤٦ — (١٣) وعن أنس ، قال : كان النبيّ ﷺ إذا أراد الحاجة لم يرفع ثوبه حتى يدنو من الأرض . رواه الترمذي ، وأبو داود ، والدارمي .

Tercümesi :

346 — (13) **Enes** (R.A) **den mervîdir, dedi :**

«Nebiyyi muhterem sallallâhü aleyhi vesellem kazâyı hâcet yapmak istediği vakit, yere yaklaşıncaya kadar elbisesini kaldırmazdı.»

(Haberi, Tirmizî, Ebû Dâvud ve Dârimî rivâyet etmiştir.)

İ Z A H A T

Yukarda geçen hadîsi şeriflerle bu haberde beyan edildiği üzere, Taharet, kazayı hacet ve istinca ânında dahi avret mahallinin açılma mikdarını ve bu zarûrîyerlerin dışında avret mahallinin açılmaması gerektiği hususlar anlaşılmaktadır.

Hz. Enes, «Nebiyyi muhterem sallallâhü aleyhi vesellem efendimizin kazâyayı hâcet yapmak istediğinde, yere yaklaşıncaya kadar, elbîsesini çıkarmazdı.» haberini nakletmekle, kazâyı hacetde bulunacak her müslümanın, efendimiz, mürşidimiz ve önderimiz gibi, tuvâlette veya sahrada nerede olursa olsun, zarûretsiz olarak yere oturmaya yaklaşıncaya kadar avret yerini açmaması gerektiği beyan edilmiştir.

Tîbî merhumda, «sahrada ve binanın içinde kazayı hacette bulunacak kimse için, avret yerini açmak müsâvîdir. Zira elbiseyi kaldırmakla avret yeri açılır. Bu avret yerini kazayı hacetin (ve zarûrî hallerin) dışında açmak, câiz değildir. Binaenaleyh yere yaklaşıncaya kadar elbîseyi kaldırıb avret yerini açmayada bir zarûret yoktur.» demiştir.

İbni Hacer (R.A) **da dedikî :**

«Tek başına halvet hâlinde iken, bir sefere mahsus aceleten avret yerini açıb örtünmek (elbise değişme gibi ihtiyaçlarda) ittifakla caizdir.»

(Mirkat, C. 1, 289)

ReSûlü ekrem (S.A.V) efendimizin bu avret mahallini sakınmada bu kadar hassas davranması ve büyüklerin onun fîlini açıklayıp beyan etmeleri karşısında, günümüzde müslümanlıkdan, doğrulukdan ve takvadan dem vuran pek çoklarını kızlarının, gelinlerinin, karılarının avret yerlerini açıp sokağa çıkmaları çok esef vericidir. Kadının, el, yüz ve bir rivayette topuklarından aşağısı haric her tarafı avrettir, sakınması ve saklaması lazımdır. Açması, açılması, açtırılması ve açmalarına rıza gösterilmesi haramdır. Caiz değildir. Pek büyük günah ve vebaldır.

Keza top sahalarında ve okul gibi çeşitli yerlerde erkeklerin diz kapaklarından göbeklerine kadar örtünmeleri farz olan yerlerini açmaları, açtırmaları ve bu açanlara bakmaları, haramdır. Caiz değildir. İslamla ve müslümanlıkla hiç bağdaşmaz.

Böyle yerlerde avret yerlerini açanlar ve açanlara bakanlar, sâde bu günahla kalmazlar, el şakırdatmalar, bağırmalar çağırmalar, yuh çekmeler, kavga ve dövüşler, namaz vakti gelince camiye cemaata gidememeler ve hatta namazın vaktini geçirib kılmamalar, dükkan, tez-

gah, ve okulu bırakmamalar, ana baba ve âile rızasını yıkmalar ve daha hâlıkı zülcelâlın kazabına müstehak olunacak pek çok ayıb, günah ve hayasızlıkları işlerler.

Utanmak ve ayıblardan kaçınmak îmandandır. Îmanı zaif olan ve daima günahlara dalanlar, utanmzlar. Bunlar, Din, devlet, millet, vatan ve âileler için bir baş belası tedâvîsi çok güç bir hastalığa tutulmuş zavallılardır.

Akif merhum bir şiirinde şöyle demiştir :

Göster Allahım bu millet kurtulur tek mûcize,
Bir utanmak hissi ver gâib hazînenden bize.

Avret yerin örtünmesi, zarûrî hallerde açılmanın cevaz mahalleri, zarûretsiz hal ve yerlerde açmanın haram ve fenalığı ve utanma ile ilgili geniş mâlûmat, **«İslamda Tesettür ve Haya»** adlı eserimizle **«Mülteka tercümesi»** isimli eserimizin birinci cildin **«Namazın şartları Babı»** ve dördüncü cildin **«Elbîse geyme»** ve **«Bakma Faslı»** başlıklarının bulundukları yerlerde geçmiştir.

٣٤٧ — (١٤) وعن أبي هريرة، قال: قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم: «إنما أنا لكم مثلُ الوالدِ لولدِه، أُعلِّمُكم: إذا أتيتمُ الغائطَ، فلا تستقبلوا القبلةَ، ولا تستدبروها، وأمر بثلاثةِ أحجارٍ. ونهى عن الروثِ والرِّمّةِ. ونهى أن يستطيبَ الرجلُ بيمينِه. رواه ابن ماجه، والدارمي.

Tercümesi :

347— (14) **Ebî Hureyre** (R.A) **den mervîdir, dedi :**

Resûlüllah (S.A.V) **buyurdu :**

«Ancak ben sizin için, Annenin evlâdı için olduğu (şefkatın) **misâliyim. Helâye def'i hacet için geldiğiniz vakit, yönünüzü kıbleye çevirmeyin ve arkanızı kıbleye dönmeyin.**

— Ve Resûlüllah (S.A.V.) **Tahâreti üç taşla yapmayı emretti, hayvan pisi ve kemikle istinca etmeyi nehyetti ve adamın tahâretini sağ eliyle yapmasını nehyetti.»**

(Hadîsi, İbni Mâce ve Dârimî rivayet etmiştir.)

٣٤٨ — (١٥) وعن عائشة ، قالت : كانت يَدُ رسول الله ﷺ اليمنى لِطُهوره وطعامه ، وكانت يده اليسرى لخلائه وما كان من أذى . رواه أبو داود .

Tercümesi :

348 — (15) **Aişe** (R.A) **den mervîdir, dedi :**

Resûlüllah (S.A.V) **in sağ eli, Temizliği ve taâmını yemek içmek için** (Temiz ve iyi işleri için) **di. Sol eli de helâsı** (helâdâki tahâreti) ve **ezadan olan şeyler içindi.»**

(Hadîsi, Ebû Dâvud rivâyet etmiştir.)

٣٤٩ — (١٦) وعنها ، قالت : قال رسول الله ﷺ : « إذا ذهب أحدكم إلى الغائط فليذهب معه بثلاثة أحجار يستطيب بهن ، فإنها تجزئ عنه » . رواه أحمد ، وأبو داود ، والنسائي ، والدارمي .

Tercümesi :

349 — (16) **Yine ondan** (Aişe R.A. den) **mervîdir, dedi :**

Resûlüllah (S.A.V) **buyurdu :**

«Sizin biriniz helâye kazayı hacet yapmaya gittiği vakit, tahâret yapmak için üç taşla berâber gitsin. Zira tahâret ancak o üç taşla kâfi olur.»

(Hadîsi, Ahmed, Ebû Dâvud, Nesâî ve Dârimî rivâyet etmiştir.)

٣٥٠ — (١٧) وعن ابن مسعود ، قال : قال رسول الله ﷺ : « لا تستنجوا بالروث ولا بالعظام ، فإنها زادُ إخوانكم من الجن » . رواه الترمذي ، والنسائي ؛ إلا أنه لم يذكر : « زادُ إخوانكم من الجن » .

Tercümesi :

350 — (17) **İbni Mes'ud** (R.A) **den mervidir, dedi :**

Resûlüllah (S.A.V) **buyurdu :**

«Hayvan tersi ve kemikle tahâret etmeyiniz. Zira O (kemik ve hayvan tersi) **sizin cinden olan kardeşlerinizin azığıdır.»**

(Hadîsi, Tirmizî ve Nesâî rivâyet etmiştir. Ancak Nesâî; «sizin cinden olan kardeşlerinizin azığıdır.» cümlesini zikretmemiştir.)

Î Z A H A T

Hadîsi şerifdeki; «**Revs**» kelimesi, at, kısrak, eşek ve katır ismini taşıyan hayvanların tersine söylenmektedir. Binâenaleyh bu cins hayvanların tersi ve kemikle istinca yapmanın yasaklığına sebeb olarak, o ters ve kemik-in «**sizin cinden olan kardeşlerinizin azığıdır**» buyurulmakla cinnîlerin, biz mûminlerin kardeşleri oldukları beyan edilmiş oluyor.

Evet cinnîlerden, mûminlerin kardeşleri olanlar vardır. Çünki onlardanda bizim gibi inanan mûminler ve ilâhî emirlerle mükellef olan inanmış kişiler vardır.

Bu hakîkat kur'anı kerimde şöyle beyan edilmiştir :

«(Habîbim!) **Hatırlaki, cinnîlerden kalabalık bir gurubu, kur'an dinlemek üzere sana yollamıştık. Nihâyet kur'anın huzûruna vardıklarında**; (bir birlerine:) **susun, dinleyin, dediler. Sonra** (Muhammed A. S. tarafından okunmakda olan kur'an) **bitirildiği vakit**, (cinnîler peygamber S.A.V. e ve kur'ana inanarak) **aynı zamanda** (Hem îmana davet ve hemde îman etmiyenleri) **korkutmak üzere kavmlerine dönüb gitdiler.**

— **Şöyle dediler : Ey kavmimiz** (Cin tâifesi cemaatımız)! **Gerçekten bizler**, (Peygamber A.S. tarafından okunan) **bir kitab dinledik ki, Mûsa** (A.S.) **dan sonra indirilmiş olub önündekileri** (diğer semâvî kitabları) **tasdik ediyor. Hakka ve doğru yola erdiriyor.**

— **Ey kavmimiz! Allâhın dâvetcisinin davetine uyun ve ona îman ediniz ki**, (Rabbiniz) **günahlarınızdan bazısını bağışlasın ve sizi elem verici bir azabdan korusun.**» (Ahkaf sûresi, 29-30)

Bu âyeti kerîmelerdeki beyan edilen hükümlerin vâkıası, çeşitli rivâyet ve beyanla açıklanmaktadır.

Netekim ilerde 375. haberde **İbni Mes'ud** (R.A) ın beyanında geleceği üzere, cinnilerde kalabalık bir topluluk peyğamber (S.A.V) efendimize geliyorlar, diyorlarki :

«**Ya Resûlellah! Senin ümmetin, kemik veya** (at, eşek ve katır gibi) **hayvan tersi veya kömürle istinca edib temizleniyorlar. Halbuki Allâhü teâla onları bize rızık olarak halk etmiştir.**

— **İşte bunun üzerie Resûlüllh** (S.A.V), **bunlarla istica yapıb temizlenmeyi nehyetmiştir.**»

Şu halde cinnîlerden hakka inananlar vardır. Onlarda mûminler gibi, hak teâlânın emirlerine bağlı ve sayğılı bir şekilde kullukla meşkul olmakdadırlar. Böyle olunca cinnîlerden îman edenler, bizlerin mûmin kardeşlerimizdirler.

Bu sebeblerden dolayı mûminler, bir birleriyle karşılaşdıklarında «Esselâmü aleyküm veya selâmün aleyküm = selam, sizin üzerinize olsun» diyerek çoğul ifade kullanmakdadırlar. Sünnet olan böyledir. Keza her namazın sonunda selam verilirken, yine çoğul kullanılarak selam verilir ve selam veren kişiler, sağ ve sol taraflarında bulunan, mûmin, melek ve cinnîlerden inananlara niyyet edilerek selam vermek sünnettir. İmamın arkasındaki kişi ise, her iki tarafa selâmda, imam-ı da niyyetine alması sünnettir. Fakat insanların ekserîsi, bu niyyetden gâfildir.

٣٥١ — (١٨) وعن رُوَيْفع بن ثابت، قال: قال لي رسولُ الله ﷺ: «يا رُوَيْفعُ! لعلَّ الحياةَ ستطولُ بكَ بعدي، فأَخْبِرِ النَّاسَ أنَّ مَن عقَدَ لحيْتَه، أو تقَلَّدَ وتَراً، أو استنجى بِرجيعِ دابَّةٍ، أو عظْمٍ؛ فإنَّ محمَّداً بريءٌ منه». رواه أبو داود

Tercümesi :

351 — (18) **Ruveyfî bin sâbit** (R.A) **den mervîdir dedi :**

Resûlüllah (S.A.V) **hassetten bana buyurdu :**

«Ey Ruveyfî! benden sonra senin hayatın uzasa gerek, Binâenaleyh insanlara haber ver; Muhakkak bir kimse, sakalını düğümlerse, yahut bir kimse boynuna ib bağlayıb sallarsa veya hayvan tersi yahut kemikle istinca ederse, elbet muhammed ondan berîdir.»

(Hadîsi, Ebû Dâvud rivâyet etmiştir.

Î Z A H A T

Râvî Ruveyfî bin sâbit (R.A), Ensarı kiramdan bir sahâbîyi muhteremdir. Mısırda çok bulunduğundan Mısırlılardan sayılmıştır. Hz. Muâviye bu zatı, Hicretin kırk altı (46) senesinde Tırablus garba emir tayin etmiştir. «Berka» denilen mahalde vefat etmiştir. Şamda vefat ettiğide denilmiştir. Allah ondan râzi olsun.

Hadîsi şerifde şu hususlara işâret edilmiştir.

a) **Resûlüllah** (S.A.V) efendimiz, **Râvî Ruveyfî bin sâbit** (R.A) a; **«Ey Ruveyfî! benden sonra senin hayatın uzasa gerek»** buyurmakla, istikbaldaki bir mes'eleden haber vermiştir. İlâhî ekranda görerek haber verdiği mes'elenin aynısı görülüyor, **Hz. Ruveyfî** (R.A), sevgili Peyğâmberimiz sallallâhü aleyhi vesellemden sonra uzun müddet yaşayor.

İşte hayatın o şekilde görülüşü, peyğamber sallallâhü aleyhi vesellem efendimizin, mûcizelerinden birisi daha tezâhur ediyor.

b) Hadisi şerifde, **«Muhakkak ki bir kimse, sakalını düğümlerse, elbet muhammed** (A.S.) **ondan berîdir.»** cümlesi şu hususlara işâret ediyor :

Şârih **Aliyyulkarî** merhum şu satırları yazıyor :

«Ulemânın ekserîsi dediki :

«Sakalı düğümlemek, çeşitli ilaç ve âletlerle sakalı düğümleyib kıvırcıklar meydana getirmektir. İşte bu hal ve amel, sünnete muhaliftir. Sünnet olan, sakalı kendi hâline bırakıb olduğu gibi terk edib salıvermektir.

— Denildiki : câhiliyet devrinde harb esnasında sakalları, düğümleyib kıvırcıklaştırırlardı. İşte Resûlüllah sallallâhü aleyhi vesellem, câhiliyyet devrinde kadınlara benzeyerek işlenen bu ameli terk edib, sakalı kendi hâline salıvermeyi emir buyurmuştur.

— Bir kavilde de, sakalın kıvırcıklar haline getirilmesi, acemlerin âdet ve an'anelerinden bir iş idi. Resûlü ekrem efenedimiz, bundan nehyetmiştir. Çünkü o şekildeki amel, Allâhın yarattığı şeyi tağyir etmektir.

— Diğer bir kavilde de; Arabların âdetlerminden idiki, bir kimsenin bir ailesi olursa, sakalında küçük bir düğüm yapardı. Şâyet iki âilesi olursa, iki düğüm yapardı.» (Mirkat, C. 1, 290)

Sakal hakkında geniş mâlumat, hemen ilerde gelecektir.

b) İp veya iblik bağlamayı nehyetmek ise, çocukların veya hayvanların sırtlarına, alınlarına veya başlarına bir iblik ve boncuk gibi bir şeyler bağlarlar veya takarlarki, göz isâbetinden korunmak veya her hanki bir şeyi hatırlamak sağlansın veya pek çok âfatlardan korunulmuş olsun.

Denildiki; insanlar, hayvanların boynuna iple çan takarlardı. O nehyedilmiştir.

Denildiki : Sakalı düğümlemek ve ip bağlamak da, câhiliyyet ehline benzemek olduğundan nehyedilmiştir.

Diğer bir kavilde denildiki : câhiliyyet devri âdetlerinde hayvanlarının boynuna iple bir şeyler bağlarlardıki, göz isâbetini def eder iddiasındalardı.

Rivâyet olunmuşturki : «Resûlüllah (S.A.V), Allâhın kudret ve takdirni hiç bir şeyin red edemiyeceğini anlatmak için, atın boynundaki ipleri kesmeyi emretmiştir.» (Mirkat, C. 1, 291)

İsâbeti aynın hak olduğu, bizzat Resûlü ekrem sallallâhü aleyhi vesellem efendimizin mubârek ifâdesinde vârid olmuştur. kısa yoldan îzahı **«İslâmda Evliya meselesi ve Hârikalar»** adlı eserimizde zikredilmiştir.

٣٥٢ — (١٩) وعن أبي هريرة، رضي الله عنه، قال: قال رسول الله ﷺ: «من
اكتحل فليوتر، ومن فعل فقد أحسن، ومن لا فلا حرج. ومن استجمر فليوتر،
من فعل فقد أحسن، ومن لا فلا حرج. ومن أكل فما تخلل فليلفظ، وما لاك
بلسانه فليبتلع، من فعل فقد أحسن، ومن لا فلا حرج. ومن أتى الغائط فليستتر،
ومن لم يجد إلا أن يجمع كثيبا من رمل فليستدبره، فإن الشيطان يلعب بمقاعد
بني آدم، من فعل فقد أحسن، ومن لا فلا حرج». رواه أبو داود، وابن ماجه،
والدارمي

Tercümesi :

352 — (19) **Ebî Hureyre (R.A) den mervîdir, dedi :**

Resûlallüh (S.A.V) **buyurdu :**

«Bir kimse, sürme sürünürse, tek yapsın ve eğer bir kimse böyle işlerse, mutlaka güzel yapmıştır. Şâyet öyle işlemezse, bu takdirde (dinde) **güçlük yoktur.** (günah olmaz.)

— Bir kisme, taş ile istinca yapmak isterse, tek yapsın (üç, beş veya yedi yapsın.) **Eğer bir şahıs böyle işlerse, elbet güzel yapımştır. Şâyet işlemezse, bu takdirde** (dinde) **güçlük yoktur.**

— Bir kimse, yemek yer ve dişinin arasına sıkışan olursa, çıkarıb atsın ve eğer dili ile çıkarırsa, yutsun. Kim böyle işlerse, iyi yapmış olur. Kimde işlemezse, (dinde) **güçlük yoktur.**

— Bir kimse, helâye kazâyı hacete gelirse, avret yerini örtsün. Bir kimse de, örtünüb saklanacak hiç bir şey bulamaz ancak kumdan bir yığının toplu olduğuna rastlarsa, hemen o kumun arkasına saklansın. Zira şeytan, Âdem oğlunun mak'adı ile oynar. Kim böyle işlerse, mutlaka güzel yapmıştır ve kim işlemezse, (dinde) **güçlük yoktur.»**

(Hadîsi, Ebû Dâvud, İbni Mâce ve Dârimî rivâyet etmiştir.)

İ Z A H A T

Hadîsi şerifin iki cümlesinde beyan edilen sürme sürünme ile taşla tahâret yapmada tek yapmanın sebebi hikmeti, «Allâhü teâlânın tek olub, tek olanı sever» hükmüne binâendir. Aynı zamanda cenâbu hakkın ahlakı ile ahlaklanmak vardır.

Sürme sürünmek, Resûlü ekrem sallallâhü aleyhi vesellem efendimizin sünnetidir ve sürmeyi gözlere sürerken, her göze en'za üçer defa sürmek, sünnete en uygun olanıdır.

Yemek yedikten sonra dişler arasında kalan taam parçalarını, mümkin olursa çıkarıb atmak gerektiği, şayet dil ile kolayca çıkarılırsa, yutulabileceği beyan buyurulmuştur.

Bu hadîsi şerifin hükümleri, işlenebilirse, çok güzel olduğu, şâyet çeşitli sebeb ve zorluklardan dolayı işlenemzse, bir günah ve vebal olmadığı, her cümlenin sonunda buyurulmuştur.

Böyle buyurulmasındaki hikmet ve sebeb, dînimizin kolaylık dîni olub, zorluk dîni olmadığını beyan etmek içindir.

٣٥٣ — (٢٠) وعن عبد الله بن مُغَفَّل ، قال: قال رسولُ الله ﷺ: «لاَ يَبُولَنَّ أحدُكم في مُسْتَحَمِّه ، ثُمَّ يغتسل فيه ، أو يتوضّأُ فيه ، فإنَّ عامّةَ الْوَسْوَاس مِنْهُ» . رواه أبو داود ، والترمذي ، والنسائي : إلاّ أنهما لم يذكرا : «ثُمَّ يغتسل فيه ، أو يتوضّأ فيه» .

Tercümesi :

353 — (20) **Abdullah bin Muğaffel** (R.A) **den mervîdir, dedi :**

Resûlüllah (S.A.V) **buyurdu :**

«Sizin biriniz banyo (hamam) **yapdığı yere idrarını akıtmasın, sonra orada gusl eder veya abdest alır. Zira vesvesenin umûmu bundandır.»**

(Hadîsi, Ebû Dâvud, Tirmizî ve Nesâî rivâyet etmiştir. Ancak Tirmizî ve Nesâî : «Sonra orada gusl eder veya abdest alır» cümlesini zikretmediler.)

Î Z A H A T

Râvi Abdullah bin Muğaffel (R.A), Eb Abdurrahman künyeşinde müzeni kabîlesine mensub bir sahâbîdir. Bîaturrızvanda ağacın altında bîat eden sâhâbedendir. Medine-i münevverede sâkin olmuştur. Sonra oradan Basraya naklı mekan etmiştir. **Basraya Hz. Ömer tarafından** gönderilen on kişinin birisi ve en fakihleri idi. **Basrada,** insanlara fıkıh ilmini ve ahkamını öğretirdi.

Hasanı Basrî (R.A) gibi pek çok kimseler, bu zatdan hadis rivâyet edib ilmi fıkhı tâlim etmişlerdir. Bu sahâbe hakkında pek çok kimseler, medhu senada bulunmuşlardır.

Bu cümleden olarak **Hasanı Basrî** (R.A) demiştirki :

«**Ömer** (R.A) **ın Basraya gönderdiği on kişinin en fakihi** (din ve şerîat ilmini, islam hukûkunu iyi bilen) **bu zat idi ve Basraya bu zatdan daha şerefli bir kişi teşrif etmemiştir.**»

Vefatı, Hicretin, 57 veya 60 veya 61. senesinde Basrada vukû bulmuştur. Allah ondan razî olsun.

Hadîsi şerifde Resûlü ekrem sallallâhü aleyhi vesellem efendimiz, banyo yapılan bir yere (hamam ve gusul hâneye) idrar akıdılmamasını buyuruyor. sebebinide, banyo yapılan yere idrar akıdılırsa, ves'vesenin umûmu ondan olduğunu beyan ediyor.

Öyle ise, hamam ve gusul hânede ve banyo yapılan her hanki bir yerde küçük abdest bozmakdan kaçınmak lazımdır. Ves'vesenin umûmu ondan olduğu gibi, cin ve şeytanın her hanki bir zararınada sebeb olabilir. Çünkü mülevves yerlerde cinnîlerin şerlîleri ve iblis bulunur. Böyle pisliklerin olduğu yerde idkkatlı olmak lâzımdır. Aynı zamanda insanın beden ve elbisesine idrar sıçrantısıda isâbet edebilir.

Hamam ve banyoya idrar akıtmak iyi olmayıb çeşitli zarar ve kötülüklere sebeb olduğu gibi, idrarın daha büyük ve pisi olan büyük abdesti (kazayı hâceti) def etmek, daha kötü ve daha günahdır. Vesveseden başka daha pek çok ve eşed zararlara sebeb olabilir.

Şu halde müslüman, beden ve ruh temizliği merkezi olan banyoya küçük abdestini yapmaz ve yapmamlıdır. Küçük abdestini yapmayan bir kişi, büyük abdestini hiç yapmaz ve yapmamalıdır.

Bu îzahını yapmaya çalışdığımız hadîsi şerifden anlaşılan diğer bir hususda, büyük ve küçük abdestin bozulduğu tuvâletde gusul yapmamak lâzımdır. Şâyet çeşidli nedenlerle helâde gusul yapılırsa, her hanki bir zarar ve ves'vese gelebilir.

Netekim hayatımızda ves'vese hastalığına tutulub, saatlerce abdestini alıb bitiremiyen, elbisesine bir su sıçrayınca hemen her tarafını yîkamaya kalkan, yola çıkdığı zaman ileri geri gidib gelerek yoluna doğru gidemiyen ve bunlara benzer ves'vese ve vehimlere kapılanlara rast gelmişizdir. Bu hallerin ne zaman ve nasıl olduğunu sorduğumuzda, «falan zaman tuvâletde gusul yapdıkdan sonra bende bu hal görülmeye başladı» diyenler olmuştur.

Hulasa-i kelam, gusul yapılacak mekanın necis olmamasına, helâda olmayıb mestûre yerlerde yapılmasına dikkat edib, gusul yapılan yerlere idrar akıtmakdan kaçınmak lâzımdır.

Banyoların içine asrî tuvâlet yaparak, orada def'i hacette bulunmakda yasaklanan ve kötü olan amellerdendir.

٣٥٤ - (٢١) وعن عبد الله بن سرجس، قال: قال رسول الله ﷺ: «لا يبولن أحدكم في جحر». رواه أبو داود، والنسائي

Tercümesi :

354 — (21) **Abdullah bin sercis** (R.A) **mervîdir, dedi :**

Resûlüllah (S.A.V) **buyurdu :**

«Sizin biriniz her hanki bir deliğe (zarar verici bir hayvan çıkabileceğinden) **idrar akıtmasın.»**

(Hadîsi, Ebû Dâvud ve Nesâî rivâyet etmiştir.)

Î Z A H A T

Râvî Abdullah bin sercis (R.A), beni mahzun veya müzenî kabîlesine mensub bir sahabedir. Medînei münevverede sakin olmuş, sonra Basraya naklı mekan edib orada ikâmet etmiştir.

Resûlüllah (S.A.V) den onyedi (17) hadisî şerif rivâyet etmiştir. Vefatı hakkında bir malumat bulunamamıştır. Allah ondan razî olsun.

Hadîsi şerifde beyan edildiği üzere, yerde ve duvarda olan her hanki bir deliğe akıtmamak gerektiği emir buyurulmaktadır.

Bu hadîsi şerifin şerhlerinde şu hükümler yazılmıştır :

«Her hanki bir deliğe akıtmakdan kaçınmanın sebebi, çok zaman öyle delikde yılan, çiğen, cinnîlerden bir varlık ve başka zarar ve eza verecek her hanki bir canlının olabileceği veya o idrardan müteezzî olub helak olacak küçük canlılarda olabilir.

— Bu delik ve çukurlardan kazayı hâcet için (Hela olarak) kazılmış delik ve çukurlar müstesnadır. Helâ çukurlarına akıtılmasında hiç bir sakınca yoktur.»

Tîbî merhum dediki :

«Muhakkakki her delik, eza verici ve zehirli hayvanların bulunabileceği yerdir. Binâenaleyh henüz deliğe idrar girib o hayvana dokunmadan hemen çıkıb idrar akıdan kimseye bir zarar yapabilir.»

Denilmiştirki : «idrar akıtılan delikde, cinnîden bir varlık olub akıdana bir kötülüğünden korkulur.»

Bir hâdisede naklolunduğuna göre ;

«Hazrec kabîlesinden saad bin ubbâde (R.A) ı, cinnîler öldürmüştür. Zira Saad bin ubbâde (R.A), yerdeki bir deliğe idrarını akıtmıştır.

— Fıkıh kitablarında rivâyet olunduğuna göre; delikden şu söz işitilmiştir :

«Biz, hazrec kabîlesinin efendisi saad bin ubbâdeyi öldürdük. Ona bir ok attık ki, hiç şaşmadı doğru kalbinden vurduk.»

(Mirkat, C. 1, 293)

Naklettiğimiz bu hâdise ve hükümler gereğince, hadîsi nebevîde yasaklanan, yerde ve duvarda bulunan her hanki bir deliğe akıtmakdan kaçınılması lâzımdır.

Şâyet dikkat etmeyib her hanki bir deliğe idrar akıdan olursa, kendisine bir zarar isâbet ettiğinde başkalarını kötülemeye gitmemelidir. Bütün kötülük kendindendir. Binâenaleyh kendini levm edib kötülemelidir.

٣٥٥ — (٢٢) وعن معاذ، قال: قال رسول الله ﷺ: «اتقوا الملاعن الثلاثة البراز في الموارد، وقارعة الطريق، والظل». رواه أبو داود، وابن ماجه.

Tercümesi :

355 — (22) **Muaz** (R.A) **den mervîdir, dedi :**

Resûlüllah (S.A.V) **buyurdu :**

«Lânet edilen üç yerden kaçınınız (o üç mahel) **: su menbâlarına** (pınar, ırmak ve göl gibilere), **yolun ortasına ve gölgeye akıtmaktır.»**

(Hadîsi, Ebû Dâvud ve ibni Mâce rivâyet etmiştir.)

Î Z A H A T

Hadîsi şerifde, insanların ve diğer varlıkların lânet ve bedduasını gerektiren üç adet kötü amelden kaçınmayı tavsiye etmektedir. Aynı zamanda o üç mahallin isimleri, teker teker zikredilmiştir. Bizde bir kaç cümle ile açıklamaya çalışalım.

a) **«Su menbâlarına** (Pınar, ırmak ve göl gibilere), **akıtmak lâneti gerektirdiğinden kaçınınız.»** buyurulmuştur.

Suyun menbâlarına akıdıldığında, o sudan abdest alacak, içecek, gusledecek, yemek pişirecek ve çamaşır yîkayacak kimselerin, bu güzel amellerine engel olacağından, bu sudan faydalanamıyan ve pisliklerin kokusundan rahatsız olan her insan, o akıdan kimseye lânet eder.

b) **«yolun ortasına** (veya yol üzerine) **akıtmakda lânetlenmeyi gerektirdiğinden, oraya akıtmakdanda kaçınınız.»** buyurulmuştur.

Yolun ortası veya yolun üzerine hatta yolun hemen kenarına büyük abdestini yapan kimse, yoldan gidenlerin ayaklarına bulaşacağından veya her hanki bir vasıta ve emsâlinin teker ve ayağına bulaşıb in-

sanların üstüne sıçrayacağından ve o pisliklerin kokusundan oradan geçenlerin ezalanıb rahatsız olacağından, yol üzerine kazayı hâcet yapmakdan kaçınmak lâzımdır.

Hatta yol üzerinde def'i hâcet yapan kimsenin üzerine yolcuların uğrayıb avret yerini göreceklerinden, yolun üzerine ve hemen yol kenarına def'i hacette bulunmak çok kötü bir ameldir ve insanların lânetini gerektirir. İşte bu gibi kötü hallerin görülmemesi ve insanların beddualarını almamak için, yol üzerine ve yolun hemen kenârına def'i hacette bulunmakdan hazer etmek gerekir. Peyğamber efendimizin tavsiyesine sarılmanın yolunda, böyle olmaktır.

c) **«Gölgeye akıtmak da lâneti gerektirir.»**

Ağaç, ev, duvar, taş ve ot gibi şeylerin gölgesine akıtmakdan da kaçınmak peyğamber sallallâhü aleyhi vesellem efendimizin tavsiyesine tâbî olmanın ve gerçek ümmetliğin îcabıdır.

Zira her gölgeye insanlar, varıb oturmak ve istirahat etmek ihtiyacındadırlar. Binaenaleyh insanların faydalanacağı gölgeye varıb pislemek, bir ezadır. Eza ise, hiç bir sûrette ve hiç bir kimseye yapmak câiz değildir.

Şâyet insanların menfeatlanacağı bir gölgeye akıdıb pisleyen olursa, oraya varan bütün insanların lânetini kazanır.

İşte bu sebebden dolayı, Resûlü ekrem sallallâhü aleyhi vesellem efendimiz, böyle lânetlenmeyi gerektiren gölgelere pislemekten kaçınılmasını emir buyurmuştur.

٣٥٦ . (٢٣) وعن أبي سعيد ، قال : قال رسول الله ﷺ : « لا يخرج الرجلان يضربان الغائط كاشفين عن عورتهما يتحدثان . فإن الله يمقت على ذلك » . رواه أحمد ، وأبو داود ، وابن ماجه .

Tercümesi :

356 — (23) **Ebû Saîd** (R.A) **den mervîdir, dedi :**

Resûlüllah (S.A.V) **buyurdu :**

«İki adam avret yerlerini açıp konuşdukları halde helâda defi hâcette bulunurlarsa, elbet Allâhü teâla onların bu hâline gazab eder.»

(Hadîsi, Ahmed, Ebû Dâvud ve İbni Mâce rivâyet etmiştir.)

İ Z A H A T

Râvî Ebû Saîd (R.A), hakkında bir nebze mâlumat, birinci cildde geçmiştir.

Hadîsi şerifde beyan edilen hüküm, çok ve çok dikkat edib düşünülmeyi gerektiren hususları muhtevîdir.

Kırda, bağda, bahçede, evde ve emsâli yerlerde iki kişi tuvâlete girer veya def'i hâcete otururlar iken veya oturdukdan sonra avret yerlerini açıp bir birlerinin avret yerlerini görürler ve def'i hâcet ânında konuşurlarsa, o kimselere, Allâhü teâla gazab edeceği beyan edilmektedir. Bu hadîsi, şeriflerde şu hal ve amellere işâret vardır :

a) Müslümanların, helada veya başka yerlerde def'i hâcet esnasında başkalarına avret yerlerini göstermemeleri lâzımdır. Çünkü ilâhî gazabı mûcibdir.

Ancak kendi elleri çolak olur veya bir ârızadan dolayı elleri ile bir şeye dokunamaz ve tahâret yapamaz halde olanlar, zarûrete binâen kendi yakınlarından, kocası ve karısı veya câriyesi, istinca yapdırmak için bakıb tahâret yapdırabilir. Kadınlar, kadınların avret mahallerini temizlemleride bu minval üzeredir.

Hulasa-i kelam, dokturluk, ebelik, ameliyat, kırık sarma ve bunların gibi zarûrî haller müstesna, yapancı kimselerden avret mahallini sakınmak ve başkalarını avret yerlerine bakmakdan kaçınmak lâzımdır. Aksi takdirde cenâbu hakkın gazabı ilâhîsine müstehak olunur.

b) Hadîsi şerifde diğer bir hükümde şöyledir : **«Helada def'i hâcet yaparken konuşan kimseye, Allahü teâla gazab eder.»**

Helâde def'i hacette bulunan kimseler, konuşmadan ve bir sual sorana öksürme gibi hallerle cevab verib sözle mukâbelede bulunmakdan kaçınmaları lâzımdır.

Hal böyle iken helaye girib konuşanlar, helânın duvar ve kapılarına yazılar yazıb meşkul olanlar, ilâhi gazaba müstehak olan âdî insanlardır. Helâda fazla oturmanın, bâsur hastalığına sebeb olduğu fıkıh ve ahlak kitablarında yazılmıştır.

٣٥٧ — (٤) وعن زيد بن أرقم، قال: قال رسول الله ﷺ: «إنّ هذه الحشوشَ مُحتضَرة، فإذا أتى أحدُكم الخلاءَ فليقلْ: أعوذُ بالله من الخُبُثِ والخبائث» رواه أبو داود، وابن ماجه.

Tercümesi :

357 — (24) **Zeyd bin Erkam** (R.A) **den mervîdir, dedi :**
«Şüphesiz şu kenif pisliğin biriktiği yer olan (helâ, yüz numara, tuvâlet, cin ve şeytanların) **hazır bekledikleri yerdir.**
— **Binâenaleyh sizin biriniz, helâye geldiği vakit; Eûzü billâhi minelhubusi velhabâisi = Cin ve şeytanların şerrinden Allâha sığınırım, desin.»**

(Hadîsi, Ebû Dâvud ve ibni Mâce rivâyet etmiştir.)

Î Z A H A T

Râvî Zeyd bin Erkam (R.A), Ensarı kıramdan medîne-i münevvereli bir sahâbedir. Künyesi, Ebû Amr dir. Bir kavilde de, Ebû Âmirdir. Yetim iken **Abdullah bin Revâha** (R.A) hazretlerinin evinde onun terbiyesinde yetişmiştir. **Abdullah bin Revâha** (R.A) ile berâber «Mûte» Muhârebesine iştirak etmiştir.

Hz. Zeyd bin Erkam, Hz. Ali (R.A) ın ashab ve askerlerindendir. Sıffîyn muhârebesinde berâber bulunmuş ve kûfede sâkin olmuştur.

Yaş îtibarı ile küçük olduğundan «uhud» muhârebesinde hazır bulunamamıştır. Ondan sonraki muhâreblerin on yedi (17) sinde Resûlü ekrem sallallâhü aleyhi vesellem efendimizle berâber bulunmuştur.

Resûlü ekrem sallallâhü aleyhi vesellem efendimizden yetmiş (70) hadis rivâyet etmiştir.

Râvî Zeyd bin Erkam (R.A), öyle bir zatı muhteremdirki, **Hz. Hüseyn** (R.A) ın mubârek başı bir leğen içinde ubeydullah bin Ziyad isimli zâlimin önüne konduğunda elinde bulunan bir değnek ile o ahlaksız kimse, mezkür mubârek başa dürtmeğe başladığında : **Hz. Zeyd bin Erkam** (R.A);

«Değneğini çek, vallahilazîm senin değnek dürtdüğün yerlerden Resûlüllâh sallallâhü aleyhi vesellem-in mubârek dudaklarını dokundurub öpdüğünü görmüşümdür.» diyerek ağlamıştır.

Bu zatın sözüne karşı, zâlimin cevabı ve daha başka hayatı ile ilgili haberler, siyer kitablarında mezkürdür. (Keza Elhakâik, C. 2, 78-80)

Vefatı, Hicretin altmış sekiz veya yetmiş sekiz târihinde seksenbeş (85) yaşında kûfede vukû bulmuştur. Allah ondan razî olsun.

Hadîsi şerifde, helâye veya her hanki bir yere kazayı hâcet için gelindiğinde, orada avret yerin açık olması ve cenabu hakkın zikrinin

yapılmaması olan bir durum olduğundan, cin ve şeytanlarında hazır olmasıyle her hanki bir zarar ve tehlikeden korunmak için, mezkür duayı okuyarak helaya girmek gerektiği beyan buyurulmuştur.

Her müslüman, bu uyarıcı mühim tavsiyeye dikkat edib, helâye gireceği zaman, bu duayı mutlaka okumalıdır. Şâyet duayı okumadan girer ve hlâda bir kötülükle karşılaşırsa, kendini itham etmelidir.

Arabcada bir ibârede şöyle beyan edilmiştir :

«Elcezâü, min cinsil amel = ceza, amelin cinsindendir.»

٣٥٨ — (٢٥) وعن علي ، قال : قال رسول الله ﷺ : « سِتْرُ ما بَيْنَ أعيُنِ الجِنِّ وعَوراتِ بَني آدَمَ إذا دخلَ أحدُهم الخلاءَ أنْ يقولَ : بِسْمِ الله » . رواه الترمذي ، وقال : هذا حديثٌ غريبٌ ، وإسنادُه ليس بقويٍّ .

Tercümesi :

358 — (25) **Ali** (R.A) **den mervîdir, dedi :**

Resûlüllah (S.A.V) **buyurdu :**

«Âdem oğlunun avret yerleri ile cinnîlerin gözleri arasında perde, onlardan (Adem oğullarından) **birisi helâye girdiği vakıt; «Bismillah» demesidir.»**

(Had'si, Tirmizî rivâyet etmiştir ve Tirmizî dedi : Bu hadis, garibdır ve isnâdı kavî değildir.)

(**Not :** Bu hadîsi şerifdeki hüküm ile yukardaki hadîsi şerifin hükmünü cem etmek, sünnet yoludur. Binâenaleyh helâye girecek kimse, **«Bismillahi, Allâhümme innî Eûzü bike minelhubusi velhabâisi veya Bismillahi, Eûzü billâhi minelhubusi velhabâisi»** duasını okumalıdır.)

٣٥٩ — (٢٦) وعن عائشة. قالت : كان النبيُّ ﷺ إذا خرجَ منَ الخلاءِ قال : « غُفرانَكَ » . رواه الترمذي ، وابن ماجه ، والدارمي .

Tercümesi :

359 — (26) **Âişe** (R.A) **den mervîdir, dedi :**

Nebiyyi muhterem sallallâhü aleyhi vesellem helâdan çıkdığı vakit derdi : «Ğufrâneke = senin afvine sığınırım.»

(Hadisi, Tirmizî, İbni Mâce ve Dârimî rivâyet etmiştir.)

Î Z A H A T

Hz. Âişe (R.A) ın beyan etiği bu haberde de, Resûlü ekrem sallallâhü aleyhi vesellem efendimizin helâden çıkdığı vakit, afvi ilâhiyeye sığınarak dua yapdığı beyan buyurulmuştur. Resûlüllah sallallâhü aleyhi vesellem efendimizin böyle duada bulunmasının sebebi, şöyle îzah edilmiştir :

b) Beşerîn kuvvet ve gayreti, yemiş ve içmiş olduğu nîmetlerin bedene faydalanmasını yaratan ve bedenden dışarıya çıkması gerekenlerini yaratıtğı ifrazat yollarından çıkaran ve vucuda rahatlığı veren kudret ve alamet sâhibi Alâhü tealaya şükretmek için, bu duada bulunmuştur.

Kazayı haceti rahatlıkla def edib rahata erişmek, elbetde en büyük ve sıkıntılı nîmete nâil olmakdır. Çünki ilâhi san'atın tecellîsi olan, bağarsak ve idrar yolları gibi hazım ve îfrazat yolları arızalanıb bir engel olmadan rahata kavuşmak, şükredib hâlıkı zülcelâla sığınılacak bir nîmettir.

İşte saymakla bitmeyecek kadar ifrazat nîmetini lutfeden mevlayı müteala, sevgili peyğamber efendimiz, **«Ğufrâneke = senin, afvi mağfiretine sığınırım»** diyerek dua ve niyazda bulunuyor.

Diğer bir rivayet de, Resûlü ekrem sallallâhü aleyhi vesellem helâdan çıkdığında şu duayı okumuştur :

«El hamdülillâhi ellezî ezhebe annî el ezâ ve âfânî = Hamdü sena o Allâha mahsusdurki, benden ezayı giderdi ve bana âfiyet verdi.»

Daha başka rivâyetlerde, vârid olmuştur.

٣٦٠ — (٢٧) وعن أبي هريرة ، قال : كان النبيُّ صلى الله عليه وسلم إذا أتى الْخَلاءَ أَتَيْتُهُ بماءٍ في تَوْرٍ أو رَكْوَةٍ ، فاستنجى، ثمَّ مسح يده على الْأرضِ ، ثمَّ أتيته بإناءٍ آخر ، فتوضَّأ . رواه أبو داود، وروى الدارمي والنسائي معناه

Tercümesi :

360 — (27) **Ebî Hureyre** (R.A) **den mervîdir, dedi :**

«Nebiyyi Muhterem sallallâhü aleyhi vesellem helâye geldiği vakit, bende içinde su dolu bir bakır veya taşdan testi ile deriden yapıl-

mış küçük bir çanakla gelirdim. Resûlüllah (S.A.V) **istinca eder, sonra elini yer üzerine meshederdi. Sonra başka bir çanakla gelirdim, onunla-da abdest alırdı.»**

(Haberi, Ebû Dâvud rivâyet etmiştir. Dârimî ve Nesâî de bu mânâ-da rivâyet etmişlerdir.)

(**Not** : Haberde, Resûlü ekrem efendimizin, evvela bir su kabındaki su ile abdest alması, tahâret yapılan su kabı ve orada kalan su ile tahâret câiz olmaz manasına olmayıb, belki tahâret yapılan kabdaki suyun az kalıb, abdest almaya yetmiyeceğinden, diğer kabdaki su ile abdest aldığı, beyan edilmiştir.)

٣٦١ — (٢٨) وعن الحكم بن سفيان ، قال : كان النبي صلى الله عليه وسلم إذا بال توضأ ، ونضح فرجه . رواه أبو داود ، والنسائي

Tercümesi :

361 — (28) **Hakîm bin Süfyan** (R.A) **den mervîdir, dedi :**

«Nebiyyi muhterem sallallâhü aleyhi vesellem bevl edib akıttığı vakit, tahâret edib fercine su serperdi.»

(Haberi, Ebû Dâvud ve Nesâî rivyet etmiştir.)

Î Z A H A T

Râvî Hakîm bin süfyan (R.A) sekafî kabîlesine mensub bir sahâbe-dir. Kendisinden süfyânı sevrî gibi pek çok zevat hadis rivâyet edib öğrenmiştir. (Üsdülğâbe, C. 2, 35 - 36)

Resûlüllah sallallâhü aleyhi vesellem efendimizin idrarını akıtdık-dan sonra taharet edib fercine su serpmesi; az bir su serperek eteğini, veya donunu veya gömleğini ısladırdıki, abdest aldıkdan sonra ete-ğinde bir ıslaklık hissi, acaba bir idrar damlası falanmı ves'vesesini giderme yolunu ümmete tâlim etmek içindir.

İbni melek merhum gibi âlimlerde, aynı hüküm ve beyanları yaz-mışlardır.

٣٦٢ — (٢٩) وعن أميمة بنت رقيقة ، قالت : كان للنبي صلى الله عليه وسلم قدح من عيدان تحت سريره يبول فيه بالليل . رواه أبو داود ، والنسائي .

Tercümesi :

362 — (29) **Ümeyme binti Rukayka** (R.A) **den mervidir, dedi :**

«Nebiyyi muhterem sallallâhü aleyhi vesellem için karyolasının altında uzun hurma ağacından yapılmış bir kab (tas, tabak) **bulunur du, geceleyin o kaba idrar akıdırdı.»**

(Haberi, Ebû Dâvud ve Nesâi rivâyet etmiştir.)

Î Z A H A T

Râvî Ümeyme binti Rukayka (R.A),peygâmber sallallâhü aleyhi vesellem efendimizin annesi tarafından teyzesi olub, mekke-i mükerremeden medîne-i münevvereye hicret eden kadın sahâbelerdendir.

Uzun müddet yaşayan kadın sahâbelerden olmakla, Hz. Hasan (R.A) ın hilâfeti zamanında bulunmuş, onun hilâfetinden sonra Şamı şerif hâkimi tarafından Şama nakli mekan edilmiş ve orada kendisine tahsis edilen bir evde ikâmet etmiştir. (Keza metaliunnucum, C. 2, 390)

Hz. Umeyme (R.A) ın vâlidesi **«Rukayka»** hanım efendi ise, peyğamber sallallâhü aleyhi vesellem efendimizin küçüklüğü zamanında ruyayı görüb Abdulmuttalibin efendimizle istiska = yağmur duasına çıkmasına sebeb olan kadındır. O duanın semeresi gönülünce, bu hanım efendinin söylediği uzun kasidesi siyer kitablarında mezkür dür. Allah hepsinden razî olsun.

Yukarda fîli Resûlü beyan eden haberde şu hususlara işâret vardır :

a) Resûlü ekrem sallallâhü aleyhi vesellem efendimiz bir karyola ve emsâline yattığına göre, ümmetinden her hanki bir kimseninde kar yola, dîvan ve emsallarına yattığında zühdü takvasına halel gelmez ve böyle yerlerde yatanlar, ayıblanamaz. Zira önderimiz ve mürşidimizin yapdığı şeyi işlemek en iyi ve en güzel ameldir.

Fakat Resûlü ekrem sallallâhü aleyhi vesellem efendimiz, sâde hasır üzerine oturub yattıklarıda çok olmuştur. Bu sünnetini işlemek de en güzel sünnetlerden olduğu unutulmamalıdır.

b) Resûlü ekrem sallallâhü aleyhi vesellem efendimizin, geceleyin idrarını akıtması için karyola ve sedirin altına ağaçdan yapılmış bir kabı bulundurmasıda, ümmeti için bir nümûnedir. Ve dînin, kolaylık hükümlerinden birisidir.

O idrar akıdacağı kabın bulundurunmasındaki sebeb, nefsine zorluk ve meşekkati yüklenmeyib acımak, ümmetine böyle amel etmenin cevazını bildirmek ve geceleyin tuvâlete gitmekden korkanlara kolay-

lık olması için bu ameli işlemiş olduğu beyan edilmektedir. Aynı zamanda uykudan uyanan kimselerin, tuvâlete girerken Allaha sığınma duasınıda gaflet edebilecekleride zikredilmiştir.

Birde helâlar, daima cin ve şeytanların bulundukları ve bulunabilecekleri yerlerdir. Geceleyin ise, oralarda daha çok bulunabileceklerinden, her hanki bir zarar ve şerlerine uğramamak için, sedirinin altına koyduğu lazımlığa idrarını def ediyor.

Yatak odasında bulundurulan lâzımlık kab, boş olub necaset içinde vâr iken odanın içinde bulundurulmaması lâzımdır. Hatta yatak odasında idrâr akıtmak için bir çukur ve leğen gibi şeylerin bulunması hâlinde onların içinde idrârın durması ve o idrarla oda da dururken yatmak doğru değildir. Her hanki bir kötülük olabilir. Bu takdirde öyle pisliklerin odada bulundurulmasından son derece kaçınılması lâzımdır. Zira böyle odalara rahmet melekleri girmez, cin ve şeytanların uğrak merkezi olur.

Bir hadîsi nebevîde şöyle buyurulmuştur :

«Bir tasın (keza tabak ve kabın) **içinde idrar var iken, odada bırakılmasın. Zira melekler, bir odada, içinde idrar olan bir kab var iken o odaya kat'iyyen girmez** (ler). **Ve hamam yapıb yîkandığı yere aslâ idrarını akıtma.»** (Akkirmanî, 51)

c) Beyan edilen haberde, Resûlü ekrem efendimizin geceleyin idrarını akıtma ihtiyacını duyduğu belirtilmektedir. Büyük abdest zikredilmemiştir.

Şu halde mûminlerde de, geceleyin idrar akıtma ihtiyacı görülürse, hem böyle bir lâzımlığa odasında akıdabilirler ve hemde «bende geceleyin idrar akıtmak ihtiyacı oluyor» diyerek telâşa düşmemeleri veya hastalık gibi bir hâlin olduğu vehmine kapılmamaları lâzımdır.

d) Tuvâlet ve helâları dışarda olan müslümanlar için sevgili peygamber efendimizin bu amelini işlemleri çok yerinde bir sünnettir. Zira geceleyin içerisi sıcak veya ılık olur. Yatakdan kalkıldığında terli olunabilir ve yatak elbisesiyle dışarıya çıkmakla üşüyüb hastalığa tutulma hâli olabilir. Aynı zamanda dışardaki tuvâletde, cin, şeytan ve insanların zararlarına mâruz kalınabilir. Çünkü, **«Su uyur, düşman uyumaz»** denilmiştir.

Fakat helâlar, ekseri yeni yapılan evlerde olduğu gibi, evlerin dâhilinde olursa, yukarıda sayılan tehlîkelerin bir çoğu olamayabileceğinden, helâlara çıkıb akıtmakta beis yoktur. Yinede geceleyin helâya çıkmakdan korkanlar, yatak odalarına veya münasib bir odaya idrarını akıdacakları lâzımlık kablarını, korlar. lüzum ettiğinde akıdırlar.

٣٦٣ — (٣٠) وعن عُمَر ، قال : رآني النبيّ صلى الله عليه وسلم وأنا أبولُ قائماً ، فقال : « يا عمرُ ! لاَ تَبُلْ قائماً » ، فما بُلْتُ قائماً بَعْدُ . رواه الترمذي ، وابن ماجه .

قال الشَّيخُ الإمام محيي السُّنّة ، رحمه الله : قد صحّ :

Tercümesi :

363 — (30) **Ömer** (R.A) **den mervîdir, dedi :**

«Nebiyyi muhterem sallallâhü aleyhi vesellem ben ayakda akıdır olduğum halde beni gördü, hemen buyurdu :

«Ey Ömer! Ayakda akıtma»

— Ondan sonra bir daha ayakda akıtmadım.»

(Hadîsi, Tirmizî ve ibni mâce rivâyet etmiştir. Şeyh imamı muhyissünne rahimehüllah : Mutlaka sahihdir, dedi.)

Î Z A H A T

Resûlü ekrem (S.A.V) efendimiz, ayakda idrarını akıdan Hazreti Ömeri görünce, **«Ey Ömer! Ayakda akıtma.»** buyuruyor.

Ayakda idrar akıtmayı nehyetmenin sebebleri şöyle sıralanmıştır :

a) Ayakda idrar akıdırken, insanlar, o kimsenin avret yerini görebilirler. Avret yerin açılıb başkalarının görmemeleri için, ayakda idrarın akıdılması yasaklanmıştır.

b) Bir de ayakda idrarını akıdan kimse, rüzgarın esmesinden, yerin sert olmasından ve belki kendisinin her hanki bir dikkatsızlığından idrarın gerisin geri dönüb üzerine sıcramasından emin olamaz. Akıtdığı idrarı ile üstünü necisleyebilir.

Bu sebebler gibi zarar ve fenalıklardan dolayı ayak üstü idrar akıtmak yasaklanmıştır. Fıkıh kitablarında da, «mâzeretsiz ayakda idrar akıtmak, kerahat» denilmiştir. Fakat bu kerâhatlık hakkında ihtilaf edilmiştir. Bâzı fakihler, kerâhatı tenzihiye, demişlerdir. Diğer bâzılarıda, kerahatı tahrîmiye olduğunu beyan etmişlerdir.

İbni Mes'ud (R.A) da demiştirki :

«Ayak üzeri idrar akıtmak, çefâ ve ezâdandır.» (Mirkat, C. 1, 296)

Yâni, mâzeretsiz ayak üzeri dikilerek idrar akıtmak, dîne ve edebe aykırı bir davranış olmakla, başkalarından avret mahallini sakınmak sıkıntısı ile, insanların lânet ve kötülemesine mâruz kalmak ve idrarın sıçrantısı gibi ezâlar olacağından eza ve cefadır.

Binâenaleyh imkan dâhilinde ayak üstü dikilerek idrar akıtmaktan kaçınmak lâzımdır.

٣٦٤ – (٣١) عن حذيفة، قال: أتى النبي ﷺ سباطة قوم، فبال قائما. متفق عليه.
قيل: كان ذلك لعذر

Tercümesi :

364 — (31) **Huzeyfe** (R.A) **den mervîdir, dedi :**

«**Nebiyyi muhterem sallâllâhü aleyhi vesellem bir kavmin çöplüğüne** (küllük veya mezbeleliğine) **geldi, ayakda idrarını akıttı.»**

(Haberi, Buhârî ve Müslim ittifakla rivâyet etmişlerdir.

Denildiki : Resûlüllahın burada ayakda akıdışı, mâzeretten içindir.)

Î Z A H A T

Bir üstde geçen hadîsi şerifde, **Resûlü ekrem** sallallâhü aleyhi vesellem efendimiz, **Hz. Ömeri** ayakda idrarı akıtmakdan nehyediyor. Bu haberde ise, kendisinin bir çöplüğe, küllüğe ve bunlara benzer bir mezbeleliğe ayakda akıttığı naklediliyor. Haberin naklinden sonra Resûlüllah (S.A.V) in idrarını ayakda akıtması, bir zarûretten için olduğu beyan ediliyor.

Bu zarûret ve mâzeret, Allâhü âlem ya Resûlü ekrem sallallâhü aleyhi vesellem idrarını akıdacak başka bir yer bulamadı veya bedeninin ve ayağının her hangi bir yerinde oturub akıtmasına mânî bir hal olduğu için oraya oturmadan ayakda idrarını akıtmıştır. O süprüntü olan yer çok pislik halinde olub oturulamadığı gibi, yüksek ve yokuş bir şekilde olabilir. Bu takdirdede oturarak akıtmak, çok güçdür.

Her ne şekil ve sûrette olursa olsun, zarûrî hal ve mekanlarda îdrarı oturarak aktımanın cevazı beyan edilmiş oluyor.

İmam-ı Gazâlî merhumun ihyasında şöyle nakledilmiştir :

«Kırk (40) **kadar tabib** (doktor) **icma edib karara varmışlardırki; elbette ayakta çamur haldeki bir mezbeleliğe idrar akıtmak, yetmiş türlü derde devâdır.»**

Resûlü ekrem efendimizin, mezbelelik yere ayakda akıtmasındaki hikmetlerinden biriside, bu cümlelerde mündemicdir.

Yukardaki naklettiğimiz hükümler, çeşitli zarûret ve mezâretlere binâendir. Yoksa mâzertin dışında efendimiz ve önderimiz, daima oturduğu halde idrârını akıtmıştır.

الفصل الثالث

٣٦٥ — (٣٢) عن عائشة ، رضي الله عنها ، قالت : من حدثكم أن النبي صلى الله عليه وسلم كان يبول قائماً فلا تصدقوه ؛ ما كان يبول إلا قاعداً . رواه أحمد ، والترمذي ، والنسائي

HELÂNIN ÂDABLARI İLE İLGİLİ ÜÇÜNCÜ FASIL

Tercümesi :

365 — (32) Aişe (R.A) **den mervîdir, dedi :**

«Kim size, nebiyyi muhterem sallallâhü aleyhî vesellem ayakda akıdıyordu, derse, o kimseyi tasdik etmeyiniz. O ancak oturduğu halde idrarını akıdırdı.»

(Haberi, Ahmed, Tirmizî ve Nesâî rivâyet etmiştir.)

٣٦٦ — (٣٣) وعن زيد بن حارثة ، عن النبي ﷺ : أن جبريل أتاه في أول ما أوحي إليه ، فعلمه الوضوء والصلاة ، فلما فرغ من الوضوء ، أخذ غرفة من الماء ، فنضح بها فرجه » . رواه أحمد ، والدارقطني

Tercümesi :

366 — (33) **Zeyd Bin Hârise** (R.A) **den mervîdir.**

«Nebiyyi muhterem Sallallâhü aleyhi vesellemden rivâyet olunmuştur. Muhakkak Cebrâil (Aleyhisselâm) **kendisine vahyolunan ile ilk defa ona** (nebiyyi muhtereme) **geldi, ona abdesti ve namazı tâlim etti. Her ne zaman abdestden fâriğ olduğunda, sudan bir avuç alır eteğine serperdi.»**

(Haberi, Ahmet ve Dâre kudnî rivâyet etmiştir.)

Î Z A H A T

Râvî zeyd bin Hârise (R.A), Kur'anı Kerimde «Ahzab sûresinde» ismi zikredilen Resûlü ekrem sallallâhü aleyhi vesellemin kölelerinden birisi bir sahâbedirki, Ebu üsâme ile künyelenmişdir. Yâni **Hz. Üsâmenin** Zeyd (R.A), babasıdır.

Mensub olduğu kabile, Tebuk-un kuzey tarafı olan Şam yakınlarında «Devmetülcendel» denilen yerdeki kelb aşîretinden ve kuzaa soyundan olduğu yazılıdır.

Câhiliyyet devrinde esir düşerek Hakim bin Hazam onu kendi halası olan **Hz. Hatîcetelkubra** (R.A) için satın almış ve **Hz. Hatîce** (R.A) da **Hz. Zeyd** (R.A) ı, nebiyyi ekrem sallallâhü aleyhi veselleme hibe edib bağışlamışdı.

Hz. Zeyd (R.A) in pederi **Hârisetülkelbî** bir müddet evlad hasretini çekip ağladıkdan sonra Resûlü ekrem efendimizin yanında olduğunu haber alıyor. Hemen oğlu ile görüşmek üzere Mekke-i Mükerremeye geliyor. Hâne-i saâdet de evladı ile buluşuyor.

Resûlü ekrem sallallâhü aleyhi vesellem **Hz. Zeydi,** pederi ile gitmek veya kendi yanlarında kalmak husûsunda muhayyar kılıyor. Fakat **Hz. Zeyd, «Ya Resûlellah! Sizin üzerinize kimseyi tercih edemem» deyib, Rasûlü ekrem efendimizin** yanında kalıyor. Mubârek Peyğamber efendimizde onu evladı mâneviyye olarak yanında bırakmıştır.

Resûlü ekrem sallallâhü aleyhi vesellem efendimize ilk evvel îman edenlerdendir.

Buharî Şerifde Berrâ bin âzib (R.A) ın rivâyetiyle sâbit olan bir hadîsi şerifde Resûlü ekrem efendimizin Hz. Zeyde, şu hitabı menkuldur :

«Sen, bizim birâderimiz ve âzadlımızsın.»

Resûlüllah sallallâhü aleyhi vesellem efendimiz, **Hz. Zeydi** süvârî müfrezelerinin üzerine emir olarak tâyin ederdi.

En büyük emirlik vazîfesi, «Mûte» muhârebesine gönderilen askerlerin başlarına reis olarak tâyin edilmesidir. Zira o askerlerin içinde **Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Ebû Ubeyde** gibi ashâbın pek çok necib kişileri **Hz. Zeydin** sancağı altında bulunmuşlardır ve **Hz. Zeyd,** o muhârebede şehid olmuştur.

Bu sebebden Resûlü ekrem (S.A.V) Risâletinin son günlerinde Şam tarafına gönderilmek üzere tertib edib hazırlanan askerî birliğin başına **Hz. Zeydin oğlu Üsâme** (R.A) ı tâyin buyurub şu hitâbede :

«Babayın şehid olduğu yere git ve düşmanları atlara ciğnet.» bulunmuştur.

Bu ordu hareket etmeden Resûlüllah (S.A.V) in irtihalı vukû bulmuştur. Aynı orduyu komutanı **Hz. Üsâme** ile beraber **Hz. Ebû Bekir,** sevk edib göndermiştir.

Hz. Zeyd (R.A), Resûlü ekrem (S.A.V) tarafından sekiz (8) defa askerî komutan tayin edildiği yazılmaktadır.

Hz. Zeyd (R.A), Peyğamber (S.A.V) efendimizin âzadlısı ve evladı mâneviyyesi olmakla, câhiliyyet devrinde evlâtlıkları, öz evlad mesâbesinde tutarlardı. Halbuki o hüküm ve anlayış yanlışdı. Bu hükmün yanlışlığını ve gerçek hakîkatın aydınlatılması için, cenabu hak çeşitli ayeti kerimelerde hükümler beyan etmiştir.

Bu cümleden biriside **Hz. Zeyd** (R.A)'ın, hanımı **Hz. Zeynebi** boşadıkdan sonra Resûlünün nikahlayıb âile edinmesini beyan buyurmasıdırki, Ahzab sûresinin 36-38 ayetlerinde gâyet açık bir şekilde beyan buyurulmuştur. Ayni âyetlerde **Hz. Zeyd bin Harise** (R.A) ın ismi, zikredilmiştir.

Bu mes'elenin açıklayıcı hükümlerini öğrenmek isteyenler, mezkür sûrenin âyetlerinin tercüme ve tefsirlerine muracat etmelidirler.

Hz. Aişe (R.A), Zeyd bin Hârise (R.A) hakkında sitayişlerinde :

«Resûlüllah (S.A.V), **bir tarafa Zeyd bin Hârise ile bir askerî birlik göndereceklerinde mutlaka Zeydi o müfrezeye komutan olarak tayin buyururlardı. Eğer Zeyd** (R.A), **kendilerinden sonraya kalmış olaydı, onu kendine istihlaf** (hâlife tâyin) **ederdi.»** demişlerdir.

Hz. Zeyd, Mûte muhârebesine memûriyetleri ânında **Resûlüllah** (S.A.V) :

«Eğer Zeyd, öldürülürse, Askerin emîri câfer bin Ebî tâlibdir. O da öldürülürse, Abdullah bin Revâhadır. O da öldürülür ve şehid olursa, müslümanlar, kendi aralarında birini intihab etsinler.» diyerek gönderiyor.

Hz. Zeyd (R.A), beyaz tenli ve kırmızı benizli imişler. Müslümanların üçüncüsü olduğu yazılmaktadır.

Vefatı, Mûte muhârebesinde askerin emîri iken cemâdiyülûla ayında hicretin sekizinci senesinde, elli beş (55) yaşında vukû bulmuştur. Allah ondan razî olsun.

Haberde beyan edilen hüküm, Resûlü ekrem sallallâhü aleyhi vesellem, abdesti aldıkdan sonra avucuna suyu alıb fercine serbdiği husus, şârihlerce; ya hakîkaten eteğinin altından suyu serbmiştir veya fercinin (zekerinin) hizasına doğru su serpmiştir .

Denilmiştirki : Belkide Resûlü ekrem sallallâhü aleyhi vesellem ümmetine vesveseyi def etmeyi veya bevlin kesilmesini sağlamayı tâlim için işlemiştir. Zira soğuk suya serpmekle idrarının gelmesine mânî olunmuş olur. Artık soğuk su serpildikten sonra ferc ve zekerden bir daha bir şey o an için inmez.

Zâhir olan ise, suyun eteğe serpilmesi, susuz olarak istinca edib tahâret yapan kimseye mahsustur. (Keza Mirkat, C. 1, 297)

٣٦٧ — (٣٤) وعن أبي هريرة، رضي الله عنه، قال: قال رسولُ الله ﷺ: «جاءني جبريلُ، فقال: يا محمَّد! إذا توضَّأتَ فانتَضِحْ». رواه الترمذي، وقال: هذا حديثٌ غريبٌ. وسمعتُ محمَّداً - يعني البُخاريَّ - يقول: الحسنُ بن عليٍّ الهاشمي الراوي منكر الحديث.

Tercümesi :

367 — (34) **Ebî Hureyre (R.A) den mervîdir, dedi :**

Resûlüllah (S.A.V) buyurdu :

«Bana cibril geldi ve dedi : Ey Muhammed! Abdest aldığında (eteğine) **mutlaka su serp.»**

(Hadîsi, Tirmizî rivâyet etmiştir. Tirmizi dedi : Bu hadis garibdir. Muhammed den - yânî, Buhârîden -işittim : Râvî Hasan bin ali el hâşimî «hadis, münker hadisdir» derdi.)

٣٦٨ — (٣٥) وعن عائشةَ، رضي الله عنها، قالت: بالَ رسولُ الله ﷺ فقامَ عُمرُ خَلفَه بكوزٍ مِنْ ماءٍ، فقال: «ما هذا يا عمرُ؟». قال: ماءٌ تتوضَّأُ به. قال: «ما أُمرتُ كلَّما بُلتُ أنْ أتوضَّأَ، ولو فعلتُ لكانت سُنَّةً». رواه أبو داود، وابن ماجه

Tercümesi :

368 — (35) **Aişe (R.A) den mervdir, dedi :**

Resûlüllah (S.A.V) **idrarını akıttı, hemen Ömer, Resûlüllahın arkasında içinde su dolu toprakdan yapılmış bir ıbrık ile dikildi.**

Bunun üzerine Resûlüllah (S.A.V) buyurdu :

«Bu nedir? Ey Ömer!»

— Ömer (R.A) dedi : Sudur, sen onunla abdest alasın.

— Resûlüllah (S.A.V) buyurdu :

«Her zaman idrarımı akıttığımda abdest almakla emrolunmadım. Eğer işlemiş olsaydım, sünnet olurdu.»

(Hadîsi, Ebû Dâvut ve İbni Mâce rivâyet etmiştir.)

(Not : Hadîsi nebevîde, bu ümmet için kolaylık ve iyi bir hükmün tâlimi vardır. Abdestini bozan ve kazâyı hacette bulunan her hanki bir kimsenin, mutlaka abdest alması lâzım ve sünnet olmayıb, belki müstehab olan amelden olduğunu beyan etmektedir. Zira Resûlü ekrem efendimizin bâzan işleyib bâzan terk etmesi, o amelin müstehablığına işârettir. İşlendiğinde sevab vardır ve terk edildiğinde günah yoktur.)

٣٦٩ — (٣٦) وعن أبي أيوب، وجابر، وأنس، أنَّ هذه الآية لمَّا نزلتْ : (فيه رجالٌ يُحبُّونَ أنْ يتطهَّروا، واللهُ يُحبُّ المُطَّهِّرين) ، قال رسول الله ﷺ : « يا معشرَ الأنصار ! إنَّ اللهَ قدْ أثنى عليكم في الطُّهور، فما طُهورُكم ؟ » قالوا : نتوضَّأُ للصَّلاة، ونغتسلُ منَ الجنابة، ونستنجي بالماء. قال : « فهُو ذاكَ، فعليكموه » .

رواه ابن ماجه .

Tercümesi :

369 — (36) **Ebî Eyyûb, câbir ve Enes** (R.A) **den mervîdir, şu mealdaki âyet :**

«Orada (mescidi kubada), **günahlardan ve pisliklerden temizlenmeyi seven adamlar vardır. Allahda böyle çok temizlenenleri sever.»** (Tevbe sûresi, 108) **nazil olunca, Resûlü ekrem** (S.A.V) **buyurdu :**

«Ey Ensar Cemaatı! Muhakkak Alâh (C.C.) **temizlik husûsunda sizi senâ etti. Sizin temizliğiniz nedir?»**

— Ensârı kiram dediler :

«Namaz için abdest alırız, cünüplükden guslederiz ve su ile istinca yaparız.»

— Resûlüllah (S.A.V) **buyurdu :**

«İşte bu sizin övülmenize sebebdir. Öyle ise, bu tahârete devam ediniz.»

(Hadîsi, ibni Mâce rivâyet etti.)

(**Not** : Bu hadîsi şerifin hükmü hakkında bir nebze mâlumat, bir az yukarda geçmiştir.)

٣٧٠ — (٣٧) وعن سلمان ، قال : قال بعض المشركين ، وهو يستهزئ : إني لأرى صاحبكم يعلمكم حتى الخراءة . قلت : أجل ! أمرنا أن لا نستقبل القبلة ، ولا نستنجي بأيماننا ، ولا نكتفي بدون ثلاثة أحجار ليس فيها رجيع ولا عظم . رواه مسلم ، وأحمد واللفظ له ..

Tercümesi :

370 — (37) **Selman** (R.A) **den mervîdir, dedi :**

«Müşriklerin bâzısı, onu (Selmanı) **alaya alarak dedi : Muhakkak ben sizin sahibinizi** (Nebînizi) **kesinlikle görüyorum ki, size tuvâlet âdâbını dahî öğretiyor.**

— Selman ben dedim : Evet! Bize (helâda) **kibleye istikbâl etmememizi, sağ elimizle istince** (tahâret) **yapmamamızı ve istinca edilen şeyde hayvan tersi ve kemik olmadığı halde üç taşdan azı ile iktifa etmememizi emir buyurdu.»**

(Haberi, müslim ve Ahmet rivâyet etmiştir ve hadîsin lafzı, Ahmed bin hanbelindir.)

İ Z A H A T

Râvî Hz. Selman (R.A) hakkında bir nebze mâlumat, yukarda geçmiştir.

Hazreti selamânın haberinde şu hususlar beyan edilmiştir :

a) Müşriklerden bâzılarının, Resûlü ekrem efendimizin ümmetine her şeyi öğrettiğini, hatta helâda def'i hâcetin âdab ve usûlünü dahî öğrettiğini zikretmeleri şâyanı dikkatır.

Zira islam ve hak düşmanları dahi, istemiyerek gerçeği îtiraf edib konuşuyor. Alay tarzı ilede olsa, hak yolcusu müslümanlar için ibret ve dikkat gereken bir husustur.

Büyükler bir sözlerinde şöyle demişler : **«Fazîlet, düşmanların lehinde şehâdet ettiği kimsedir.»**

Öyle ya hem müslümanlıkdan dem vurub, hemde islâmın ve önderimiz muhammed aleyhisselâmın eksik ve âmanlarını arayanlar olabiliyor. Elbet sevgili peyğamberimizi, getirdiği, şer'i şerîfin esası olan kitab ve sünneti, tahkîr eden, alaya ve eğlenceye alarak ayıblayan; müşrik, mürtet ve kâfir olur. Böyle şeyler, hak yolcusu müslümanlara, yakışmaz.

Bu hükümlerin geniş îzahî, **«Mültekâ tercümesi»** adlı eserimizin ikinci cildinin **«Mürted Babı»** başlığının altında zikredilmiştir .

b) Râvî Hz. Selman, cevabında Rasûlü ekrem sallalâhü aleyhi vesellem efendimizin def'î hâcet ânında kıbleye istikbal etmememizi emretmiştir, diyerek beyanda bulunması ise, kâbe-i muazzamaya tâzim ve hurmet gerektiğinden yasaklanmıştır.

Burada dikkat edilmesi gereken bir hususa işâret edelim. **Hz. Selman,** kıbleye istikbal ederek def'î hâceti zikretmiştir. Def'i hâcet ânında arkayı kıble tarafa dönmeyi zikretmemiştir.

Bu hususda yukarda her ikisini yasaklayan hadîsi nebevîler, îzahlarıyla birlikte geçmiştir.

İbni Hacer (R.A) demiştirki :

«Keza kıble tarafa arkayıda dönerek akıtmakda aynı şekilde yasaklanmıştır. Burada Hz. Selmânın sâdece kıbleye teveccüh ederek akıtmamayı emretme husûsundaki zikri, ön tarafı kıbleye doğru dönerek abdest bozmak, arka tarafı dönmekden daha kötü olduğu içindir.»

Veya zarûretler karşısında bina ve emsallarının içinde arkayı kıble tarafa dönerek abdest bozmanın cevâzından için, zikretmemiştir. Netekim yukarda Resûlü ekrem efendimizden böyle haber zikredilmiştir.

Evet kıble tarafa yönelerek idrar ve büyük abdest def'inde bulunmak, arka tarafı dönerek def'i hacette bulunmakdan daha kötü ve daha edeb dışıdır. Onun için fukaha ve âlimler, kıbleye yönelerek def'i hacette bulunmak, eşeddi kerâhattır, arka tarafı kıbleye çevirerek def'i hacette bulunmak ise, bir rivâyette kerâhat, diğer bir rivayetde kerâhat değildir, demişlerdir.

c) İstihza ederek sualda bulunan bâzı müşriklere, Hz. Selman (R.A), ciddiyet ve kemal ile cevabında, Resûlü ekrem efendimizin, sağ elleriyle istinca etmemelerini, taharetin üç taşdan aşağısı ile yapmamalarını ve tahâretin hayvan tersi ve kemikle yapılmamasını emir buyurduğunu beyan etmiştir.

٣٧١ — (٣٨) وعن عبد الرحمن بن حسنة ، قال : خَرَجَ عَلَيْنا رسولُ الله ﷺ وفي يَدِهِ الدَّرَقَةُ فَوَضَعَهَا ، ثمَّ جلس فبالَ إليها . فقالَ بَعْضُهم : انْظُروا إليه يَبُولُ كما تَبُولُ الْمرأةُ . فسمعه النبيُّ ﷺ ، فقال : « وَيْحَكَ ! أما علمتَ ما أصابَ صاحبَ بني إسرائيلَ ؟! كانوا إذا أصابَهم البولُ قَرَضُوهُ بالْمقاريضِ ، فنَهاهم ، فَعُذِّبَ في قَبْرِهِ »

رواه أبو داود ، وابنُ ماجه .

٣٧٢ — (٣٩) ورواه النسائي عنه عن أبي موسى .

Tercümesi :

371 — (38) **Abdurrahman bin Hasene** (R.A) **den mervîdir, dedi :**

«**Resûlüllah** (S.A.V) **in elinde deriden bir kalkan olduğu halde bizim yanımıza çıka geldi ve elindeki kalkanı perde olarak koydu, sonra oturdu, hemen ona doğru yönelerek perde arkasına idrarını akttı.**

— **Bunun üzerine** (müşrik ve münafıklardan) **bâzıları dedi :**

— **Şuna bakınız, kadın gibi** (avret yerini saklayarak) **akıtıyor.**

— **İşte o anda Resûlüllah** (S.A.V) **O sözü işitti, hemen buyurdu :**

«**Yazıklar olsun sana! Benî israîlin sahibine** (arkadaşına) **azabdan isâbet edene ilmin yetişmedimi?! Onlara** (elbise ve emsâline) **idrarın isâbet etiği yeri makaslarla keserlerdi. Onların sahibi** (arkadaş ve dostu) **onu,** (elbiseden necis olanını kesmeyi) **Onlara nehyetti. Bu sebebden kabrinde azab olundu.»**

(Hadisi, Ebû Dâvud ve İbni Mâce rivâyet etmiştir.)

372 — (39) **Bu hadîsi, Nesâî aynı zaddan, oda Ebî Mûsa** (R.A) **den rivâyet etmiştir.**

Î Z A H A T

Râvî Abdurrahman bin Hasene (R.A) şurahbîl bin Hasene (R.A) ın kardeşidir. **Hasene,** annelerinin ismidir. Babalarının ismi, ihtilâflıdır. Fakat meşhur olan rivâyet, babalarının ismi, Abdullah bin mutaadır.

Rasûlü ekrem sallalâhü aleyhi vesellemden muhtelif hadîsi nebevî rivâyet eden ve muhâcirlerden olan bir sahâbedir. Rivâyet ettik-

leri hadîsi nebevîlerin en meşhurları, idrar akıtma husûsunda rivâyet etmiş olduğu yukardaki hadîsi şerifdir. Birde «**Tehzîbüttehzîb**» adlı eserinde **İbni Haceri Askalanî** merhumun beyan ettiği üzere, «idrar sıçrantısından kaçınmayana kabir azabının olacağını» beyan eden hadîsi şerifin râvisidir.

İzzuddin İbnül esir merhumun «**Üsdülgâbe**» adlı eserinde, **Hz. Abdurrahman bin Hasene** (R.A) ın, Rasûlüllah (S.A.V) efendimizle bir muhârebede bulunub kelerleri tencerede pişirerek yemeye çalışanlar hakkındaki kimselere, Resûlüllâh (S.A.V) ın tavsiyesini rivâyet ettiği mezkürdür.

Hz. Abdurrahman bin hasene (R.A) ın vefatı husûsunda, bir bilgi bulunulamamıştır. Allah ondan razî olsun.

Hadîsi nebevîyi rivâyet edenin ifadesinde ve hadîsi şerifde şu hususlara işaret vardır :

a) **Râvî Hz. Abdurrahman,** Nebiyyi muhterem efendimizin elinde bir kalkan ile gelib yere koyarak perde edinib o kalkanı siper edinerek idrarını akıttığını beyan ediyor.

Bu hâlin biz müslümanlar için dikkat edilmesi gereken bir terbiye ve edeb usûlu olduğu muhakkakdır. İdrarını ve büyük abdestini akıdacak kimselerin, bilhassa insanların görme ihtimalı olan yerlerde, duvar, ot, kum ve taş yığını ve ağaçdan, tahta ve emsâlinden bir siperin arkasına geçip def'i hâcette bulunmaları lâzımdır.

b) Resûlü ekrem efendimizin, idrarını bir siper ve kalkan arkasında akıtmasını gören müşrik ve munafıklardan bâzılarının, bu hâli kadınlar gibi sakınarak akıtdığın söyleyib ayıbladıkları ve eğlenceye aldıkları nakledilmiştir.

Günümüzde müslüman erkek ve kadınların, islamca yaşamaya çalışanlarını ayıblayanlarında, bu müşrik ve munafıkları taklid ettiklerini bilerek efendimizin şu söz ve davranışı ile mukabele etmelidirler :

«**Yazıklar olsun sanaki!, Beni isrâilin sâhibine** (arkadaşına) **azabdan isâbet edene ilmin yetişmedimi?, o idrârın isâbet etiği yeri** (elbisenin necis olan yerini) **makaslarla keserlerdi...**»

c) Resûlü ekrem efendimizin beyanında olduğu üzere, Benî isrâilde idrar gibi necisler elbîseye bulaşır necislerse, orayı kesib atarlardı. yikamakla temizlenmezdi. Mutlaka o necis olan kısmının kesilmesi lâzımdı. Keza benî isrâilde bir yere necis düşerse, o yeri kazıb oyarak temizlemek gerekirdi.

Bu zor ve müşkil amel, bu ümmeti muhammedden kaldırılmıştır. Elbisenin necis olan yerini kesmeyib, yîkamakla temizlenmesi beyan edilmiştir. Bu mes'elelerin bir az geniş îzahını, birinci cildin 267-268 sâhifesinde okuyabilirsiniz.

d) Sevgili efendimiz, Beni İsrâilde idrarla necis olan elbisenin kesilmesini, tebliğ ve îkazcı kimsenin vazîfesini ihmal edib kesdirmediğinden dolayı kabir azabına müstehak olub azablandığını buyurmakla-da, o güç ve zor amellerin meydana gelmemesi için, alsında «siz. Benî Isrâillilerin idrar sıçrantısından ve avret yerlerini sakınmaları daha fazla gerekli iken, «bizim edebli amelimizi ayıblamanız çok acaibdir» demek istemektedir.

Evet Resûlü ekrem sallallâhü aleyhi vesellem efendimizin, örnek amelini ayıblayanlar, küfür ve şirk bataklığında yüzen ve içi başka dışı başka olan sahte müslüman olan munafıklar, kendi kötülüklerini bırakıb, nûru nübüvvetten zuhur eden nurlu ameli ayıblamışlardır.

Bulunduğumuz asırdada; Karısı çıblak, zina, içki, kumar, faizcilik, rüşvet, yalan, iftira, kibir, gurur, riyakarlık, hasutlük, fesatlık, beynamazlık, anaya babaya isyan, büyüğe saygısızlık, küçüğe merhametsizlik, kıtal, cidal ve emsali kötülüklerin içinde yüzenler, islamı yaşamaya çalışan kendi hâlinde olub kimseye zararı tokunmayan ve belki islam ve hak yolunda ihlasla islâma ve müslümanlara hizmeti olan muhterem kişilere, çeşitli isnad ve iftiralarda bulunarak kötüleyenler olmuştur. Hâlâ olanlarda vardır.

İşte bu hal ve amellerin görülmesi, ilk insan Adem aleyhisselâmdan bu güne kadar devam edib gelmiştir. Haksız ve zâlimler, İblis gibi amansız bir şekilde hak düşmanı olmuşlardır.

٣٧٣ — (٤٠) وعن مروان الأصفر، قال: رأيتُ ابن عمر أناخَ راحلتَه مُسْتَقْبِلَ الْقِبْلَةِ، ثمَّ جَلَسَ يَبُولُ إليها. فَقُلْتُ: يا أبا عبدِ الرحمن! أليْسَ قد نُهِيَ عن هذا؟ قالَ: بَلْ إنَّما نُهِيَ عن ذلك في الْفَضاءِ، فَإذا كان بَيْنَكَ وَبَيْنَ الْقِبْلَةِ شَيْءٌ يَسْتُرُكَ، فَلَا بَأْسَ. رواه أبو داود.

Tercümesi :

373 — (40) **Mervân el Esfar (R.A) den mervidir, dedi :**

«İbni Ömeri gördüm, binitini kıble tarafa durdurdu, sonra o binitine doğru akıdır halde oturdu.

— Hemen ben dedim : Ey Abdurrahmanın babası! bu şekilde akıtmakdan nehyolunulmadır.mı?

— Dedi : Belki böyle kıbleye karşı akıtmak sahrada nehyolunmuştur. Şâyet seninle kıble arasını bir şey setrediyor ise, bu takdirde beis yoktur..»

(Haberi, Ebû Dâvud rivâyet etmiştir.)

Î Z A H A T

Râvî Mervan el Esfar (R.A), Hz. Aişe validemizin kölesidir. Künyesi, Ebû hâlif elbasrîdir. Mervan bin hâkan, denilir.

Bu zat, sahabeden İbni Ömer, Ebî Hureyre, Enes, Ebî vâil, saasaa bin muaviye, ve mesruk bin el ecdâ (Allah hepsinden râzî olsun) gibi sahâbelerden hadîsi şerif rivayet etmiştir. Hadis ilminde îtimad edilen bir kimse olduğu yazılmıştır. Vefatı hakkında mâlumat edinilememiştir. Allah ondan râzî olsun.

Bu haberin hükmü, yukarda geçen Resûlüllah sallallâhü aleyhi vesellem efendimizin kazayı haçet ânında kıbleye ön ve arkayı dönmeyi yasaklayan emri ve kendisinin fîli ile sâkıt olmuştur. Sahıh olan, kıbleye hurmet ve tâzim için, helâda kıble tarafa ön ve arkayı dönerek def'i hâceti yapmamaktır. Binâenaleyh tuvâlette kıbleye yönelerek akıtmak, mekruhdur. Yukarda geçtiği üzere, fetva olan mekruhdur.

٣٧٤ — (٤١) وعن أنس ، قال : كان النبي ﷺ إذا خرج من الخلاء قال: « الحمد لله الذي أذهب عني الأذى وعافاني » . رواه ابن ماجه .

Tercümesi :

374 — (41) **Enes** (R.A) **den mervîdir, dedi :**

«Nebiyyi muhterem sallallâhü aleyhi vesellem helâdan çıkdığı vakit; Elhamdülillâhi ellezî ezhebe anilezâ ve aafânî = Benden eziyeti giderib bana âfiyet veren Allâha hamd ederim, derdi.»

(Hadîsi, ibni mâce rivâyet etmiştir.)

٣٧٥ — (٤٢) وعن ابن مسعود ، قال : لما قدم وفد الجن على النبي ﷺ قالوا : يا رسول الله ! انه أمتك أن يستنجوا بعظم أو روثة أو حممة ؛ فإن الله جعل لنا فيها رزقا . فنهانا رسول الله ﷺ عن ذلك . رواه أبو داود .

Tercümesi :

375 — (42) **İbni Mes'ud (R.A) den mervîdir, dedi :**

«Vaktâki nebiyyi muhterem sallallâhü aleyhi vesellem-in yanına cinnîlerden bir gurub teşrif etti, dedilerki : yâ Resûlellâh! elbet senin ümmetin kemikle, yahut hayvan tersi ile veya kömür ile istinca (tahâret) ederler; Halbuki Allâhü teâlâ onları bize rızık kılmıştır.

— Bunun üzerine Resûlüllah (S.A.V) bize bunlarla tahâret yapmayı nehyetti.»

(Haberi, Ebû Dâvud rivâyet etmiştir.)

(Not : Bu haberde beyan edilen hükümler hakkında gerekli mâlumat, yukarda geçmiştir.)

(٤) باب السواك

الفصل الاول

٣٧٦ — (١) عن أبي هريرة ، رضي الله عنه ، قال : قال رسول الله ﷺ : « لولا أن أشقّ على أمّتي لأمرتهم بتأخير العشاء ، وبالسواك عند كلّ صلاة » . متفق عليه

Tercümesi :

(4) MİSVÂK BABI

BİRİNCİ FASIL

376 — (1) **Ebî Hureyre (R.A) den mervîdir, dedi :**

Resûlüllah (S.A.V) buyurdu :

«Eğer ümmetim üzerine zor olmasaydı, onlara yatsı namazını (gecenin yarısına veya üçte birine) **tehirini ve her namazın** (abdesti) **zamanında misvak kullanmayı emrederdim.»**

İ Z A H A T

«Misvak Babı» başlığındaki **«Misvak»** kelimesinin târifi ile kullanılış şeklini ve metinde zikredilmeyen bâzı hadîsi şerif meallerini naklедib açıklamaya çalışalım.

Misvak; Sıvak kelimesinin türkçesidirki, dişleri, acımsı ve her çeşid lifli gibi ağaç dalları ile uvalamak ve sürtmekte kullanılan şeydir.

İstiyak, misvak ve sivak kelimelerinin hepsi, abdest esnâsında arak ağacının dallarından kesilmiş, parmak kalınlığında ve başlangıcında bir karış boyunda olan ağaç dalıdır. Lif lif içi olan ağaç dalından misvak edinib kullanmak câizdir. Fakat afdal olan arak ağacından kesilmiş olan misvak-ı kullanmakdır. Kuru olursa ıslatılır. Yaş vaziyette olursa, oda istenilen temizliği yapamıyacağından kurutmaya yaklaştırılarak sertleştirdikten sonra kullanılır.

Misvak kullanmanın zamanı : Abdesti almazdan evvel veya iki eli yıkadıkdan sonradır.

Misvak-ın kullanılış şekli : Misvakı kullanacak kimse, sağ eline alır, sırça parmağının üstünden geçirerek baş parmak ile altından tutup diğer parmakları ilede üstünden tutmak sûretiyle eline alır ve ağzının sağ tarafından başlayarak dişlerine sürer. Sağ elinde özrü olan kimse, sol eliyle misvakını aynı şekilde tutar ve misvakını kullanır.

Misvak ağacını bulamıyan veya yanında misvak bulunmayan kimse, parmaklarını dişlerine sürtmek sûretiyle yapmasıda kifâyet edeçeği beyan edilmiştir.

Netekim Beyhakinin rivâyetiyle Enes (R.A) den mervîdir, Rasûlü ekrem sallallâhü aleyhi vesellem buyurduki :

«Misvak-dan bedel olarak parmaklar, kifâyet eder.»

Tabarânînin Hz. Aişeden rivâyet etiğinde ise, şöyledir :

«Aişe (R.A) **dedi : Ben dedimki, ya Rasûlellah! Adam ağzını misvaklama yaparmı?**

— **Rasûlüllah** (S.A.V) **buyurdu : «Evet»**

— **Bende dedim, nasıl misvak yapar?**

— **Rasûlüllah** (S.A.V) **buyurdu :**

«Parmağını ağzına katar (ve dişlerine sürter).»

Hz. Ali (R.A) **da dedi :**

«Şehâdet ve baş parmakla (dişleri) **uvalamak** (sürtmek) **de, misvakdır.»**

(mirkat, C. 1, 300)

Misvak kullanmanın hükmü :

Misvak kullanmak, biz hanefîlerce abdestin sünnetindendır. Namazın sünnetinden değildir.

Binaenaleyh misvak tutunarak aldığı abdest ile kıldığı her namazda her ne kadar o namaza kıyam edib başlarken misvaklanmayı işlemesede, misvakı kullanma fazîleti hâsıl olmuş olur.

Şâfi-i mezhebine göre, misvak tutunmak namazın sünnetindendir. Binaenaleyh namaza kalkdığı vakıt, misvak kullanmaz ise, o fazilet ve sevab olmaz.

Merâkılfelah Tahtavîsinde şu satırlar yazılmıştır :

«Misvak tutunmanın, abdestin sünnetlerinden yahut namazın sünnetlerinden veya dînin sünnetlerinden olması hakkında ulema (şerîat âlimleri) ihtilâf etmişlerdir.

— Üçüncü görüşki, misvak tutunmanın dînin sünnetlerinden olduğu daha kuvvetlidir. İmam (İmamı Azam) dan menkul olanda budur. Nitekim Buhârî şerhi aynî de böyle zikretmiştir.

— Hidâye sahibinin kavlinde ise, misvak tutunmak müstehabdır, demeside abdest hakkındadır. Mutlak müstehab demek değildir.»

(Tahtavî, 37)

Tahtavide bu beyandan sonra Hidâye sâhibi İbni Hümam (R.A) :

«Nebiyyi muhterem sallallâhü aleyhi vesellem-in abdestde misvak-a devam etmelerini îzah eder bir şey varid olmadığı cihetle hak olan, misvak tutunmanın dînin sünnetlerinden olmasıdır.» dediğini yazmaktadır.

Misvak-ın Fazîleti :

Metinde geçmeyen bir kaç hadîsi nebevî meâlini nakledelim :

Aişe (R.A) den mervîdirki, Nebiyyi muhterem sallallâhü aleyhi vesellem-in hanımıdır.

Nebiyyi muhterem sallallâhü aleyhi vesellem buyurdu :

«Misvak kullanarak kılınan namazın sevabı, misvaksız kılınan namazın sevabından yetmiş derece fazîletlidir.»

(Hadîsi, Ahmed, Bezzar, Yâlî ve İbni huzeyme, sahîhinde rivayet etmiştir.) **(Etterğîbü vetterhîb, C. 1, 167)**

İbni Abbas (R.A) dan mervîdir, muhakkakki Rasûlüllah sallallâhü aleyhi vesellem buyurdu :

«Elbette Misvak tutunarak iki rek'at namaz kılmam, misvak tutunmadan yetmiş rek'at namaz kılmamdan bana daha sevimlidir.»

(Hadîsi, Ebû Nuaym rivâyet etmiştir.)

Câbir (R.A) dan mervîdir, dedi :

Rasûlüllah (S.A.V) buyurdu :

«Misvak tutunarak iki rek'at namaz kılmak, misvak tutunmadan kılınan yetmiş rek'at namazdan efdaldır.»

(Hadîsi, güzel isnadla Ebû Nuaym rivâyet etmiştir.)

(Her ikiside Etterğibü vetterhib, C. 1, 168)

Şimdi bu beyan ve nakillerden sonra «Misvak Babı» başlığının altındaki birinci hadîsi şerifi tekrar okuyalım ve bir nebzede bu hadîsi nebevînin ışığı altında hükümler nakledelim.

Rasûlü ekrem (S.A.V) efendimiz buyuruyorduki :

«Eğer ümmetim üzerine zor olmasaydı, onlara yatsı namazını (gecenin yarısına veya üçte birine) **tehirini ve her namazın** (abdesti) **zamanında misvak kullanmayı emrederdim.»**

Hadîsi şerifin birinci hükmü olan yatsı namazının tehîri mes'elesi, ilerde «Namaz Bahsi» başlığını taşıyan mahallinde gelince îzah edilecektir.

Binâenaleyh biz burada **«Her namazın** (abdesti) **zamanında misvak kullanmayı emrederdim.»** cümlesi üzerinde duracağız.

Şârih **Aliyyulkârî** merhum, hadîsi şerifdeki, **«Her namaz zamanında»** cümlesini **«Her namazın abdesti zamanında»** kaydı ile kayıtlamıştır.

Bu sebeble bizde tercümemiz ânında **«Her namazın** (abdesti) **zamanında»** kaydı ile yazdık.

Buhârînin Oruc bahsinde **Ebî Hureyre** (R.A) ın rivayetinde **Rasûlü ekrem** sallallâhü aleyhi vesellem şöyle buyurmuştur :

«Eğer ümmetim üzerine ağır (zor) **gelmeseydi, her abdest ânında misvak tutunmayı** (misvak kullanmayı) **onlara emrederdim.»**

(Mirkat, C. 1, 300)

Ahmed bin Hanbelin müsnetinde ve başkalarında da :

«Eğer ümmetim üzerine güç olmasaydı, Her tahâret (temizlik) **ânında misvak tutunmayı onlara emrederdim.»** buyurulmuştur.

(Keza mirkat, C. 1, 300)

Bu hadîsi nebevîlere göre, namaz, abdestsiz ve tahâretsiz câiz olmayacağına göre, her namaz ânında misvak kullanmak gereklidir. Şâfi-î âlimleride, iki hadîsin arasını cem ederek, abdest ve namazın başlangıcında mutlaka misvak tutunmanın sünnetliğini beyan etmişlerdir.

Şârih **Aliyyulkârî** merhum, devamla şunları yazıyor :

«Bilmelisinki, elbette hadîsi şerifde abdest ve tahâret kelimesinin zikri, misvak tutunmanın yerlerini beyan etmek içindir. Aslında misvak tutunmanın müstehablığı, bir vakıt ve sebeble kayıtlı değildir.

— Evet bâzı sebeblere biâen, misvak tutunmak gerekir. Yemek yemekle ağzın kokusunun değiştiği veya çok sükût edib susmakla ve bunlara benzer hal ve sebeblerle ağzın kokusu değiştiğinde misvak tutunmak gerektiği gibi.

— Ancak bizim hanefî âlimlerimiz, misvak tutunmayı namazın sünnetlerinden saymamıştır. Zira namaza durulacağında misvak tutunulduğunda ağızda bir yara meydana gelmesine ve kanın çıkmasına sebeb olabilir. Bu takdirdede biz hanefîlere göre, bu hal abdesti bozucudur. Çok zaman bu halde görülebilir. Birde Rasûlüllah (S.A.V) den namaza kaim olurken, misvak tutunduğu rivâyet olunmamıştır.

— Böyle olunca Rasûlüllah (S.A.V) in, **«Her namaz zamanında misvak tutunmayı onlara emrederdim.»** cümlesi **«Her abdest üzerine»** hamlolunur. Nitekim yukarda bu rivayetlerde nakledilmişti.»

Rasûlü ekrem sallallâhü aleyhi vesellem efendimizin, **«Ümmetim üzerine zor olmasaydı.»** cümlesindeki diğer bir **anlamda**, şöyledir :

«Eğer ümmetimin çeşitli sıkıntı ve meşakkatlar karşısında misvak tutunmayı terk edib ıkâba ve cezaya müstehak olacaklarından korkmasaydım, misvak tutunmayı vâcib kılarak emrederdim. Çünkü misvak kullanmakda pek çok fâide ve sevablar vardır.»

Misvak kullanmanın faydaları :

İmam-ı Dahhak (R.A), **İbni Abbas** (R.A) den rivâyet etmiştir.

Rasûlüllah (S.A.V) buyurduki :

«Size, misvak tutunmanızı tavsiye ederim. Zira misvak tutunmak da on haslet vardır (ve şunlardır) :

a) **Misvak tutunmak** (kullanmak), **ağzın temizliğidir.**
b) **Misvak tutunmak, Rabbi teâlânın rızasıdır.**
c) **Misvak tutunmak, melekleri ferahlandırır.**
d) **Misvak tutunmak, gözün cilasıdır.**
e) **Misvak kullanmak, dişleri beyazlatır.**
f) **Misvak kullanmak, diş etlerini sertleştirir ve dişlerin çukurlarındaki pislikleri giderir.**
g) **Misvak kullanmak, Hazmı taam yapdırır ve balgamı keser.**
h) **Misvak kullanmak, melekleri hazır yapar.**
ı) **Misvak kullanmak, Namazın sevab ve ecrini artırır.**
i) **Misvak kullanmak, Şeytanı hazer edib kaçırdır.»**

(Bostanulârifin, keza Fethulkebir, C. 2, 238)

Pek çok fazilet ve faydası olan bu misvak-ı, bedenen, rûhan, maddeten ve mânen, dînî ve dünyevî iyiliklere nâil olunacağı düşüncesiyle istîmal etmek gerekir. Hakka kurbiyyet, Rahmet meleklerinin insanın etrafında bulunması, şeytanı uzaklaştırması ve îmanla ölüb cenneti âlada yüksek dereceye nâiliyyet gibi iyi ve kârlı kazançlara sebeb olan bir ameldir.

Misvak tutunmanın fayda ve sevabı hakkında pek çok hadis, haber ve beyanlarda bulunulmuştur. Bu hususda **Merakıl felah Tahtâvîsinde** şu satırlar yazılmıştır :

«İmamlar; Hz. Ali, İbni Abbas ve ata (R.A) dan rivayet etmişlerdirki :

— Misvak tutunmanızı size tavsiye ederim. Binaenaleyh misvak tutunmakdan gâfil olmayınız ve misvak kullanmaya devam ediniz. Zira misvak kullanmakda rabbi rahmanın rızası vardır. Namazın ecrini doksan dokuz veya dörtyüz katına artırır.

— Misvak tutunmanın devamı; genişlik, zenginlik ve rızıkda kolaylık meydana getirir.

— Ağızı güzel kokulu yapar, diş etlerini kavîleştirir, başağrısı ve başın terleyici sıkıntısını teskin eder ve hatta baş ağrışını ve balgamı giderir. Dişlere mukâvemet verir, gözün kuvvetli ve berrak görmesini sağlar. Mîde hazmını kolaylaştırır. Bedene kuvvet verir. Adamın, konuşmasındaki fesâhat ve belâğatını, hıfzını ve aklını takviye edib ziyâdeleştirir.

— Kalbi temizler, iyiliklerde ziyâdelik sağlar, melekler sevinir ve misvak kullanan kişinin yüzünün nurlu oluşundan o adamla musafaha ederler ve melekler, o adam namaza çıkdığında yanına teşrif edib beraber giderler.

— Misvak kullanan kimseye, mescidden çıkdığı zaman arşı âlayı hâmil olan melekler, istiğfar ederler ve misvak kullanan kimseye, nebîler ve Rasulerde istiğfar ederler.

— Misvak, şeytanı gazablandırır ve misvakı kullanan kişinin yanından uzaklaşır.

— Misvak tutunmak, zehni pak kılar, taamı hazmettirir. Evlâdın çokluğuna sebeb olur. Sıratın üzerinden yıldırım gibi geçmeyi sağlar. İhtiyarlığı (saç sakal aklığını) geç getirir. Kitabın amel, defterinin) sağdan verilmesini sağlar. Allâhü teâlaya, bedenin kulluğuna takviye yapar.

— Cesedden harâretin gitmesini sağlar. Karın ağrısını giderir. Adamın sırtında kuvvet hâsıl eder. Kelime-i Şehâdeti söylemeyi hatırlatır, ölüm ânındaki sıkıntının gitmesine sur'at katar. Dişleri beyazlatır. Ağız kokusunu güzelleştirir. Boğazda balgam bırakmayıb saf ve berrak yapar. Dilin celâdet ve letâfetini sağlar.

— İnsandaki fetânet ve zekayı artırır. Bedendeki yaşlıkları, yok edib keser. Gözün görme ferine kuvvet katar. Bir şeyin ecru mukâfatını artırır. Malı ve evladı nemalandırıb çoğaltmaya sebeb olur. Def'i hâcetin rahat yapılmasına yardım eder, Kabrinin genişlemesine sebeb olur. ve kabrin lahdinde arkadaş olur.

— Misvak kullanan kimseye, cennetin kapıları açılır, melekler o adama derlerki, «işte bu adam, peyğamberlere iktida eden kimsedir, Peyğamberlerin izlerine uyan ve her Allâhın günü Peyğamberlerin doğru yoluna gitme emelinde olan kimsedir.» ve misvak kullanan kimseye, cehennemin kapıları kapanır. O kimse, dünyadan ancak tâhir ve mutahher olarak çıkar. Ölüm meleği o kimseye, evliya kimselere geldiği gibi güzel sûrette gelir.» (Tahtâvî, 38)

Erkeklerin tutundukları misvak yerine kadınlarda, sakız çiğnerler ve kadınların sakızları, erkeklerin misvaklarının makamına kâim olur. Kadınların misvak yerine sakız çiğnemeleri, kadınların deri ve etlerinin ince ve nâzik olduğundan misvak kullanmaya tahammülleri zor olduğu içindir.

Ancak kadınlar, sakızlarını yabancı erkeklerin yanlarında olmamak şartiyle her zaman ve mekanda çiğneyebilirler. Erkeklerin abdestin evvelinde misvak kullanmaları gibi, kadınlarında abdestin evvelinde sakız ciğnemeleri sünnet değildir. zahiri ve fetva olan, erkeklerin abdestin evvelinde misvak kullanmaları sünnetir.

(Keza bak, merakılfelah ve Tahtavî, 38)

Kadınlara sakız çiğnemek, Ramazanda oruçlu olduğu için mekruhdur. Keza Ramazan ayının dışındaki günlerde oruçlu olan kadınlarada, sakız ciğnemek mekruhdur.

İlgili Fetva :

Hind (bir kadın), oruçlu iken (boyasız) beyaz sakız çiğnese, oruçu fâsit olurmu?

ELCEVAP : Mekruhdur.

(Fetâvayı Feyziye, 22 - Keza Mülteka Tercümesi, C. 1, 265)

Erkekler için sakız çiğnemek ise, her hanki bir zarûrî ihtiyaç olmadıkca her zaman ve mekanda mekruhdur. (Keza Dâmad, C. 1, 247)

Şârih **Aliyyulkârî** merhum misvak kullanmanın yer ve zamanı hakkında şu satırlarıda yazıyor :

Fazılı muhakkık ibni hümam hidâye şerhinde demiştirki : «**Misvak kullanmak beş** (5) **yerde müstehabdır** (ve şunlardır) :

1) Dişin sararmasından dolayı misvak kullanılır.
2) Ağzın kokmasından için, misvak kullanılır.
3) Uykudan kalkıldığı zaman, misvak kullanılır.
4) Namaza kalkılacağında, misvak kullanılır.
5) Abdest alırken, misvak kullanılır.»

Ayrıca **Mehmed Zehni** merhumda **«Nîmetül İslâm»** adlı eserinde şu satırları yazmıştır :

«Dînin sünnetlerinden olduğu Hz. İmam (İmamı Azam) dan menkul olduğu üzere, dişlerin sararması, ağzın kokması gibi ağzın kokusunun değişdiğinde, uykudan kalkdığı zaman, dişlerinin kanamıyacağından emin olan kimse için namaza kalkdığı vakit, eve girdiğinde, ininsanlarla bir araya toplanıldığında ve kur'an ve hadis okunacağında misvak kullanmak, müstehabdır.»

Misvak tutunma ile ilgili nakletmiş olduğumuz yukardaki hükümlerin bâzısını, ilerdeki hadîsi nebevî ve haberlerde okuyacağımızıda hatırlatırız.

Bu güzel hükümler karşısında, her müslümanın bütün imkanını kullanıb evinde veya yanında bir misvak bulundurub kullanması, en iyi ve değerli amellerdendir.

٣٧٧ — (٢) وعن شُرَيْح بن هانئ، قال: سألتُ عائشة: بأيِّ شيءٍ كان يبدأ رسولُ الله ﷺ إذا دخل بيته؟ قالت: بالسِّواك.. رواه مسلم.

Tercümesi :

377 — (2) **Şureyh bin hânî-i** (R.A) **den mervîdir, dedi :**

«Aişe (R.A) **e sordum : Resûlüllah** (S.A.V) **evine girdiği vakit ne ile başlardı?**

— **Aişe** (R.A) **dedi : Misvakle** (başlar).»

(Haberi, Müslim rivâyet etmiştir.)

Î Z A H A T

Râvî Şureyh (R.A), Hânî-i (R.A) ın oğlu oda yezid elhârisî-nin oğludur. Künyesi, «Ebülmikdam» dır. Pederi ve kendisi sahâbe-i kiramdandır. (Elhakâik, C. 2, 200)

Kendisi bizzat **Hz. Ali** (R.A) efendimizin ileri gelen adamlarından idi. Hz. Alinin bütün muhârebelerinde hazır bulunmuştur. Uzun müddet yaşamıştır. Gâzî olarak sicistâne gitmiş ve orada yetmiş sekiz hicrîde şehid olmuştur.

Şarih **Aliyyulkârî** merhum, bu zâtın kendisinin tâbiînden olub babasının ashabı kiramdan olduğu husûsunda düşünce naklediyor.

Fakat **Râvî Şureyh (R.A)** ın babasının künyesini Rasûlü ekrem sallallâhü aleyhi vesellem efendimizin, **«Sen, Ebâ Şureyhsin»** buyurduğunu nakllediyor. Öyle olunca **Hz. Şureyh** asrı saadetde hazır bulunmuşdur.

Ancak bu zat, tabiînin büyüklerinden meşhur kûfe kadısı, **«Kâdî Şureh»** den başka bir sahâbe-i muhteremdir.

Aslında **Râvî Hz. Şureyh** (R.A) ın babası Hânî-i (R.A) ın künyesı, «**Ebül hakem**» iken Nebiyyi muhterem sallallâhü aleyhi vesellem efendimizin künyelemesiyle «**Ebû Şureyh**» olmuştur. Allah onlardan razî olsun. (Keza Elhakâik, C. 1, 118)

Haberde, **Hz. Rasûlü ekrem** sallallâhü aleyhi vesellem efendimizin evine girdiğinde, evvelâ ağzını misvakladığı beyan edilmiştir.

Evine girince ilk defa misvak tutunmasındaki hikmet ve sebeb şöyle beyan edilmektedir.

* «Rasûlü ekrem (S.A.V) efendimiz, yolda konuşmayıb sükût ederek evine geldiğinden, ağzının kokusu değişiyor. Bu sebebden mubârek ağzının değişen kokusunu güzelleştirmek ve temiz bir şekilde olması için misvak kullanmıştır.» Bu görüş, zaif bir rivayettir. Zira efendimizin ağzı ve her tarafı güzel kokardı. Belki ümmetine tâlim için yapmıştır.

Denilmiştirki; misvak tutunmakda, yetmiş kadar fayda vardır. Bunun en aşağısı, ölüm ânında kelime-i şehadeti söylemektir.

Afyonda ise, yetmiş kadar zarar vardır. En azı, ölüm ânında şehâdeti unutmaktır. Bundan Allaha sığınırız.

İbni Hacer (R.A) da demiştirki :

«Rasûlü ekrem (S.A.V) in bu fîlinde tekid vardır. Bir kimse, evine girdiğinde evvela misvak tutunma ile başlamalıdır. Zira ağzının temizliğini arttırır ve âile efrâdı ile iyi münâsebet ve sohbeti daha iyi yapmayı sağlar. Bilhassa uzun sükût edib susmadan sonra eve giren kimse, misvak kullanırsa ağzının kerih kokusunu giderir.

—İşte bu hususlara dikkat eden her hanki bir kimse, uzun müddet sükût edib konuşmaması veya başka sebeblerden dolayı ağzının kokusu değişirse, konuşacağı kimselere ağzının kokusu eziyet vermemesi için, evine girdiği zaman evvela ağzının kokusunu misvak kullanarak temizlemesini sağlaması gerekir.» (Mirkat, C. 1, 301)

٣٧٨ — (٣) وعن حُذيفة ، قال : كان النبيُّ ﷺ إذا قام للتَّهجُّدِ مِنَ اللَّيلِ يَشوصُ فاهُ بِالسِّواكِ . متفق عليه .

Tercümesi :

378 — (3) **Huzeyfe** (R.A) **den mervîdir, dedi :**

«Nebiyyi Muhterem sallallâhü aleyhi vesellem geceleyin teheccüd için kalkdığı vakit ağzını misvakle ovalardı.»

(Haberi, Buhârî ve Müslim ittifakla rivâyet etmiştir.)

٣٧٩ — (٤) وعن عائشةَ، رضي الله عنها، قالت: قال رسول الله ﷺ: «عَشْرٌ مِنَ الْفِطْرَةِ: قَصُّ الشَّارِبِ، وإعفاء اللحية، وَالسِّوَاكُ، وَاسْتِنْشَاقُ الماءِ، وقصُّ الأظْفارِ، وَغَسْلُ البراجِمِ، وَنَتْفُ الإبْطِ، وَحَلْقُ الْعَانَةِ، وَانْتِقَاصُ الماءِ» ـ يعني الاستنجاء ـ. قال الراوي: ونسيتُ العاشرة إلاّ أنْ تكونَ المَضْمَضَة.

رواه مسلم.

وفي رواية: «الختان» بدل: «إعْفاءُ اللِّحْيَةِ». لم أجدْ هذه الرواية في «الصحيحين» ولا في كتاب «الحُميدي»

ولكنْ ذكرها صاحبُ «الجامع» وكذا الخطابيُّ في «معالم السُّنن»:

٣٨٠ — (٥) عن أبي داود برواية عمّار بن ياسر

Tercümesi :

379 — (4) Aişe (R.A) den **mervîdir, dedi :**
Resûlüllah (S.A.V) **buyurdu :**
«On (10) **şey fıtrat** (yaratılış) **dandır** (onlarda şunlardır) :

1 — **Bıyığı kesmek** (kısaltmak, uzununu kesmek),
2 — **Sakalı terk etmek** (kazımayıb sakalı bırakmak),
3 — **Misvak kullanmak,**
4 — **Su ile burnu istinşak ederek temizlemek,**
5 — **Tırnakları kesmek,**
6 — **Mafsalları yîkamak,**
7— **Koltuk altının kılını yolmak,**
8 — **Etek temizliğini kazıyarak yapmak,**
9— **Su ile etek temizliği yapmak, yanî istincâ etmektir.**
— **Râvî dedi : Onuncuyu unuttum.**
10 — **Onuncu da ancak mazmaza yapmaktır.»**

(Hadîsi, Müslim rivâyet etmiştir.)

—Bir rivâyette : «Sakalı terk etmek» yerine «sünnet olmak» mezkürdür.

— İmamı Bağavî mesâbîhinde, bu rivâyeti sahîhayn = Buhâri ve Müslim de ve «Humeydînin» kitabında bulamadım. ve fakat «Elcâmî» sahibi bunu zikretmiştir ve Hatâbî de «Meâlimüssünnen» inde zikretmiştir.

380 — (5) **Ebû Dâvud Ammâr bin yâsir** (R.A) **den rivâyet etmiştir.**

Î Z A H A T

Hadîsi nebevîdeki, **«On şey fıtratdandır.»** cümlesindeki hüküm ve mânayı kısa yoldan açıklayalım.

Yani, on haslet, iktida edib uymakla emrolunduğumuz Peyğamberlerin yaratılışdan fıtrî sünnetlerindendir. Binâenaleyh biz ümmetlerde bu amelleri işlemek üzere fıtratdan emrolunduk ki, her mükellef bu on hasleti işlemekle yükümlüdür. Alimlerin ekserîsinden böylece naklolunmuştur.

Hadîsi şerifin bu cümlesinde peyğamberler babası **Hz. İbrâhim** aleyhisselâmın imtihan edildiğini beyan eden şu âyeti kerîmeye işâret vardır :

«Hatırlayınızki, bir vakit, İbrahim (aleyhisselâm) **ı, Rabbisi bir takım kelimelerle** (emir ve tavsiyelerle) **imtihan etti. İbrahim** (aleyhisselam) **de o kelimeleri tamâmen yerine getirdi.**

— **Allah** (c.c.) **de buyurduki : Ben, seni, insanlara** (dinde) **imam** (önder ve emir) **yapacağım** (tâki din işlerinde sana uysunlar).

— **Bunun üzerine İbrahim** (aleyhisselam) : **Benim zürriyetimi de imam yap, diyerek yalvardı.**

— **Allah** (c.c.); **senin zürriyetinden zâlim olanlar, benim imâmetime** (önder ve emirliğime) **nâil olamaz, buyurdu.»** (Bakara, 124)

Yukarda mealini naklettiğimiz âyeti kerîmenin birinci cümlesinde geçen ve İbrahim aleyhisselâmın imtihan edildiği «kelimeler» hakkında tefsirlerde muhtelif görüş ve beyanlarda bulunulmuştur.

İbni Cevzî merhum **«zâdülmesir»** adlı tefsirinde şu satırları yazmakdadır :

«İbrâhim aleyhisselâmın imtihan edildiği **«kelimeler»** hakkında beş kavl (görüş ve îzah) vardır (ve şunlardır) :

a) **Birinci kavl** ; imtihan edilen o kelimelerin beşi başdadır, beşide cesedde (başdan başka yerlerde) dir.

— **Başda olan beş kelime;** Başın saçını ortadan ayırmak, mazmaza yapmak (ağıza dolu dolu su alarak ağzı çalkayıb yıkamak) istinşak (burna su almak), bıyığı kısaltmak ve misvak kullanmakdır.

— Cesedde (insanın başından başka yerlerinde) olan beş kelime ise; tırnakları kesmek, etek-i kazımak, koltuk altının kılını yolmak, su ile tahâret yapmak ve sünnet olmakdır.

Bu görüşü; **İmam-ı Tâvus** (R.A), **İbni Abbas** (R.A) dan rivâyet etmiştir.

b) **İkinci kavl (görüş)** : Bu görüşde de, imtihan edilen «kelime» ondur. Altısı insanlarda, dördü de meşâir denilen hac farîzası edâ edilen mahallerdedir.

— **İnsanlarda olan altı** (6) **sı** : Eteği kazımak, koltuk altının kılını yolmak, tırnakları kesmek, bıyığı kısaltmak, misvak tutunmak cünüblükden gusletmek ve cuma günü gusletmektir.

— **Meşâir denilen yerlerdeki dört kelime ise;** Beyti şerifi tavaf etmek, safa ile merve arasında saay etmek, şeytan taşlamak ve veda tavafı ile geri dönmektir.

Bu görüşü de ; **Hanş bin Abdullah** (R.A), **İbni Abbas** (R.A) dan rivâyet etmiştir.

c) **Üçüncü kalv** : o kelimeler, top yekün hac menâsikinden ibârettir.

Bu görüşü de ; **Katâde** (R.A), **İbni Abbas** (R.A) den rivâyet etmiştir. hicret etmek, ateşle, oğlunu kurban edib kesmek ve sünnet olmak ve etmekle imtihan olunmuştur.

Bu görüşü de, **Hasan-ı Basrî** (R.A) demiştir.

e) **Beşinci kavl** : İbrahim aleyhisselâmın imtihan olunduğu kelimeler; kur'anı kerimdeki kendisi ile ilgili geçen bütün mes'elelerdir.

Bu görüşde, **Mukâtil** (R.A) ın beyanıdır.» (Zâdülmesîr, C.1, 139-140)

Fıtrat cümlesinde şu âyeti kerimeyede işâret vardır :

«**O halde** (habîbim!) **Sen yüzünü bir muvahhid olarak dîne, Allâhın o fıtratına çevirki, o** (Allah), **insanları bunun** (dînin) **üzerine yaratmıştır** (zira her ferd, hak dîni kabul edebilecek yaratılışdadır).»

(Rum sûresi, 30)

Fıtrat, yaratılışdan îtibaren devam edib gelen mânasını ifade etmekle, ilk insan Âdem aleyhisselamdan Muhammed aleyhisselâma kadar bütün peygamberlerin ve ümmetlerin yaratılışlarından itibâren sünnetlerdendir, demektir. Yaş haddi ve zaman müddeti falan yoktur.

Meselâ : Hadîsi şerifde beyan edilen on sünnetden sakal koyma husûsunda, «yaşımın kırka varmasiyle sakalımı koyacağım, gibi.» Sözler söyleynler ve genç yaşda sakal koyanları ayıblayanlar, çok yanlış ve ayıb yapan kimselerdir. Çünkü sakal, bütün peygamberlerin hiç tıraş olmadan yaradılış sünnetlerindendir.

Hadîsi şerifde maddeler hâlinde yazılanları, sırayla açıklamaya çalışalım.

1 —)«**Bıyığı kesmek**» cümlesindeki «bıyık» : üst dudağın üstünde erkeklerde biten kıllardır. Bu bıyık kıllarının kesimi, tıraş etme ve kısaltma şekilleri hakkında çeşitli îzahlarda bulunulmuştur.

Kûfe âlimlerinin bâzılarına göre : «Bıyığı kesmek ve kısaltmak; bıyığın uzayıb dudağın ucunu kapadanlarını kesib dudağın ucu görününceye kadar tıraş edib kısaltmaktır. Bu kûfe âlimlerinden pek çokları, tıraşı, kazımak sûretiyle dibine kadar kesib bıyığı yok etmeyi men etmişlerdir. **İmam-ı Mâlik** (R.A) da, böyle demiştir.»

(Hadîsi erbeîn Akkirmanı, 44)

İmam-ı Mâlik (R.A), bıyığın üst kısmından aşağıya doğru tıraş edib indirmeyi kerahat görmüştür. Kezâ kûfe âlimleride, aynı kerihliğe zâhib olmuşlardır.

Kadî iyaz, İmam-ı Nevevî, Fahruddîni Kadîhan (R.A) ve diğer âlimlerden bâzıları demişlerdirki : «Kassuşşâribi = Bıyığı kesmek; dudağın kenarı görününceye kadar bıyığın etrafından (ucundan ve aşağısından kesip, bıyığın aslı olan dibinden kesmemektir. Bıyığın aşağısından yukarıya doğru o şekilde kesmek lazımki, bıyığın yukarıda kalan, insanın kaşı gibi olmalıdır.» İmam-ı Kerderî, fetvâsında bunun aynısını nakletmiştir.

Muhtar sahibi merhumda dediki : «Sünnet olan; tırnakları kesmek, koltuk altının kılını yolmak, etek kılını ve bıyığı kazımakdır. Fakat bıyık-ı kazımayıb keserek kısaltmak daha güzeldir.

— İşte bu ameller, **Halillüllah İbrâhim** aleyhisselâmın sünnetlerindendir. Nebimiz Muhammed aleyhisselamda bu sünnetleri işledi ve işlenilmesini emir buyurdu.»

Denildiki ilk bıyık kesen, sünnet olan, tırnak kesen ve kılın beyazı görülen kimse, **İbrahim** aleyhisselamdır.

İmam-ı Tahavî (R.A) «Maânilâsâr şerhi» adlı eserinde demiştirki :

«Bıyığı kesmek, güzeldir. O bıyığı kesmekde, dudak-ın kenarı görününceye kadar bıyığı kısaltıb ucundan almakdır ki, o da üst dudağın kenarından yukarıya doğrudur.»

İmam-ı Tahâvî (R.A) yine dediki :

«Bıyığı tıraş edib kazımak, sünnettir. Bu da kısaltmakdan daha güzeldir ve bu görüş, bizim hanefî ashab ve adamlarımızın kavlidir.»

(Akkirmânî = Hadîsi Erbeîn, 44)

Resûlüllah (S.A.V) buyurdu :

«Bıyıkları, kesiniz ve sakalları terk ediniz.»

Buradaki bıyıkları kesmek keyfiyeti, Ebu hanîfeye göre, iki vecihle câizdir. yani, bıyığı kesmek ve tıraş edib kazımak câizdir. İhtilâf, efdaliyyet ve daha güzelilği husûsundadır. Hadîsi şerifde «kas = kesmek» varid olmuşturki, o da makasla kesmek ve kısaltmaktır. Ihfa, istiksa, mânasınadırki, bıyığı dibine doğru kesib kısáltmaktır.

(Akkirmânî, 44)

Hanefî fıkhında da şu hükümler yazılıdır :

«Tırnakları kesmek, koltuk altındaki kılları yolmak, edeb yerini (eteği) **tıraş etmek ve bıyığı tıraş etmek, sünnetir. Bıyığı kesib kısaltmak ise, güzeldir.»** (Mülteka tercümesi, C. 4, 183)

Bıyık kesme ile ilgili bir kaç hadîsi şerif meâli ile fukahânın görüş ve beyanlarını naklettiğimize göre, bıyığ kesmek sünnetir. Ancak bu kesmenin kazımaya yakın dibine yaklaşıncaya kadar kesmekle, sâde üst dudağın ucu görünecek şekilde kesmek hakkında ihtilâf vardır. İhtilâfın yön ve beyanlarıda, yukarda nakledilmiştir.

Binâenaleyh bıyığı fazla uzatıp üst dudağı kaplayacak şekilde olması mekruhdur. Aynı zamanda böyle kişilerin artıklarının de mekruh olduğu **«fıkhın artıklar babı»** başlığı altında zikredilmiştir. Birinci cildin 243 - 244. Sahîfelerindede mezkürdür.

Bıyıkların iki ucunu muhârebede, askerler daha heybetli görünmesi için, uzatmanın cevazıda, yine fıkhın kerâhiye bahsinde zikredilmiştir. Hatta askerlerin tırnaklarını uzatarak gerektiğinde silah ve bıçak yerine kullanmanın cevazıda beyan edilmiştir.

Bu mes'elelerin cevaz ve beyanı hakkında bir nebze mâlumat, **«Mülteka Tercümesi»** adlı eserimizin dördüncü cildinin 183. sahifesinde zikredildiğini hatırlatırız.

2) Hadîsi şerifde, **«sakalı terk etmek, fıtratdandır»** cümlesinide kısa yoldan izaha çalışalım.

Arabcada = lihye ve ellihiyetü = sakal, manasınadır. Sakal ise, Tabiat ve kudreti ilâhî ile erkeklerin yüz hatlarının çenelerinden baş saçlarına kadar deveranlı şekilde biten kıllardır. Hikmeti ilâhî erkeklerin çenelerinde bitiriyor, kadınların çene ve bıyıklarında bitirmeyor. Ancak bâzı erkeklerde bıyık ve sakal bitmeyib «köse» ismi verildiği şekilde olduğu gibi, bâzı kadınlardada seyrek ve tek dük de olsa, bıyık ve sakal kılları oluyor. Bu nâdiraddan ve akalliyette olan hallerdir. Nâdir olanlar ise, yok menzilindedir.

Sakalları biten erkeklerin, sakallarını kendi hallerine bırakarak terk etmeleri sünnet olduğu gibi, kadınlardanda, bıyık ve sakalları bitenlerin, bıyık ve sakallarını kazımaları müstehabdır.

Hal böyle iken fıtraddan beşerin erkeklerinin sünnet ve zîneti olan sakalı, terk etmeyib kazıyıb tıraş edenler çoğunlukdadırlar.

Sakalları kazıma âdetleri, acemlerin âdet ve sanatlarındandır. El'-an müşrik ve kâfirlerin şıar ve belirtileridirki, firenk, Hind ve dinde nasibleri az veya hiç olmayan «kalenderiye» ismini alan tâifelerin âdet ve geleneklerindendir. (Keza mirkat, C. 1, 302)

Şu halde peyğamberlerin ve ümmetlerinin yaratılışdan sünnet ve âdetlerini bırakıb, bir takım ahlaksız ve nasibsizleri örnek edinerek sakallarını kazıdanlar, bir sünnetin terkini işleyib kerâhat ve belkide haram işlediklerini düşünerek hâlıkı zülcelâla karşı bu ayıb amellerinden Sakalı kazıtarak kötüleri taklid etmekden ve edenlere tâbî olmakdan Allâha sığınırız.

Sakalı terk etmenin sünnet mikdarı :

Sünnet olan sakalı, olduğu gibi terk edib bir kabza oluncaya kadar kesmemektir. Bir kabzayı geçtiği zaman, uzayan kısmını uzunundan ve etrafından kesmek gerekir.

Muhtar sâhibi demiştirki : Sakaldan kısaltıp kesmek sünnettir. Bu mes'elenin şeklide şöyledir; Sakalı olan adam, sakalını avcu ile tutar, avcunun içinden dışa çıkan kısmını keser. Zira sakal, zînettir ve sakalın çokluğu, zînetin kemâlındandır. Sakalın çok uzaması ise, zînetin hilâfınadır. (Hadîsi Erbeîin - Akkirmânî, 45)

Fetâvâyı Bezzâziye sâhibide şöyle demiştir :

«Sakallı kimseye, sakalı uzadığı zaman saklının etrafından alması lâzımdır.»

Şir'atul islam sahibide demiştir :

«Nebiyyi muhterem sallallâhü aleyhi vesellem efendimiz, sakalının uzunluğundan ve eninden alarak kısaldırdı.»

Yani nebiyyi muhterem salallâhü aleyhi vesellem efendimiz, sakalını bir tutam ve kabza kadar terk ederdi. Bir kabzadan fazla uzayan kısmını, uzunundan ve eninden keserek kısaltır ve bir kabza hâlinde bırakırdı.

Amr bin şuayb den, oda babasından, oda dedesinden (R.A) rivâyet etmiştir, dediki :

«Nebiyyi Muhterem sallallâhü aleyhi vesellem, sakalının eninden ve uzunundan alırdı.» (Tirmizî, C. 8, 11)

İmam-ı Gazâlî merhum **«ihyasında»** şöyle yazmıştır :

«İbrâhîmi Naha-î (imam-ı Azamın hocası), dediki : Akılı bir adama teaccub ettim, sakalı uzun bir vaziyette idi, nasıl oluyorda sakalının etrafından almamıştır? çok uzun ile çok kısanın arasında yapmalıdır. Zira her şeyde vasat olmak güzeldir.

— Bu sebebden denilmiştirki; Her ne zaman sakal çok uzarsa, akıl hafifler.

— İşte bunun için **İbni Ömer** (R.A) ve Tâbiînden pek çok cemaat böyle yapmışlardır. **İmam-ı Şâbî ve İbni Sîriyn** (R.A) da, sakalın vasat olması olan bu hükmü güzel görmüşlerdir.» (Hadîsi Erbeîn, 45)

Hasan-ı Basrî ve katâde (R.A) da, «sakala dokunmayıb kendi hâline terk etmek daha sevimlidir. Etrafından almak kerâhattır, ve kendi hâline terk etmek âfiyettir. Zira Rasûlü ekrem sallallâhü aleyhi vesellein; sakalı kendi hâline terk ediniz, hadîsine uygun olan budur, demişlerdir.»

İmam-ı Nevevî (R.A) da demiştirki :

«Sakalın uzunluğundan ve eninden almak, güzeldir. Sakalı uzatıb büyüterek şöhret yapmak, tamâmen kısaltıp kazımanın mekruh olduğu gibi, mekruhdur.» (Hadîsi Erbein - Akkirmânî, 45)

Sakalın sünnetliğini beyan eden hadis mealleri :

İbni Ömer ve Ebî Hureyre (R.A) in rivâyet ettikleri hadîsi şerifde, Rasûlü ekrem sallalâhü aleyhi ve sellem efendimiz şöyle buyurmuştur :

«Bıyıkları, kesiniz ve sakalları terk ediniz.»

(Müslim, Tirmizî, Nesâî ve İbni Adî = Feyzulkadîr, C. 1, 198)

Enes (R.A) ın rivâyetinde ise;

Rasûlüllah (S.A.V) şöyle buyurmuştur :

«Bıyıkları, kesiniz (kısaltınız) **ve sakalları çoğaltarak terk ediniz ve yahûdilere benzemeyiniz»** (Tahâvî, Feyzulkadir, C. 1, 198)

Bu hadîsi şerifdeki yahûdiye teşbihden maksad, yahûdiler, sakallarını kazıyıb bıyıklarını uzatarak hayata devam ettiklerinden, onlara benzememek için bıyıkları kısaltıp, sakalları bir kabza olacak kadar uzatmak hükmü buyurulmuştur.

Amr bin Şuaybdan, oda babasından ve oda dedesinden (Allah hepsinden razî olsun) rivâyet etmiştir;

Rasûlü ekrem (S.A.V) buyurdu :

«Bıyıkları, kesiniz, sakalları kendi hâline bırakınız ve burunlardaki kılları yolunuz.» (İbni Adî ve Beyhakî = Feyzulkadîr, C. 1, 199)

İbni Ömer (R.A) den mervîdir:

Rasûlü ekrem (S.A.V) buyurduki :

«Sakalları koyarak ve bıyıkları keserek (kısaltarak) **müşriklere muhâlefet ediniz.»** (Buhârî, Müslim = Fethul Kebîr, C. 2, 84)

Ebî Hureyre (R.A) den mervi diğer bir hadisde;

Rasûlü ekrem (S.A.V) şöyle buyurmuştur :

«Bıyıkları, kesiniz ve sakalları, koyunuz ki, mecûsîlere (ateşe tapanlara) **muhâlefet ediniz.»** (müslim, Fethulkebir, C. 2, 62)

Bu hadîsi şerifler gibi pek çok hadîsi nebevîlerde, sakalları bırakıb, tırnakları kesmek ve diğer fıtratdan olan ameller zikredilmiştir. Bilhassa sakal ve bıyıklar hakkındaki, teşbih ve teşebbühe dikkat ederek, bıyıkları, üst dudağı kapadıb ağzın içine girer, vaziyette uzatıp ve sakalları kazıyıb veya kazımaya yakın şekilde tamamen kısaltıp mecûsî, yahûdî ve müşriklere benzememk husûsundaki, hadîsi nebevîleri iyi düşünmek gerekir.

Çünkü günümüzde, bâzı kimseler; «Müşrik ve yahûdilerin bıyıkları gibi» halk arasında, «kızılbaş bıyığı gibi» denilen bıyık şeklinde bıyıkları uzatıb sakallarını kesib kazıyanlar olduğu gibi, «yaşım kırka varınca sakalı, bıyığı korum» diyenler ve hatta «Ailemin rızası yoktur, onun için sakalımı kazıyorum» sözlerini sarf edenleride işitiyoruz.

Bunların hepsi, mesnetsiz ve nefsin kuruntusundan başka bir şey değildir.

Bir defa bıyıkları uzatıp üst dudaklarını kapadacak şekilde bıyık koyanlar; müşrikleri, yahûdîleri ve ateşe tapan mecûsîleri taklid ettikleri için, çok çirkin bir amel ve kerâhatdır.

Yaşının kırkına varmasiyle sakalın konulmasını savunan kimse ise, yukarda okuduğumuz üzere, sakal ve bıyık fıtratdan (yaradılışdan) îtibaren hiç tıraş edib kazınmadan bütün peyğamberlerin ve ümmetlerinin sünnetlerinden olduğu beyan edilmiştir. Her Peyğamber ve hak yolcusu müminler, tıraş olmadan çenelerinde bittiği gibi terk ederek sakallarını koymuşlardır.

Evet diyeceklerki, «Peyğamber efendimiz, kırk yaşında peyğamber olmuştur.» Doğrudur. Ancak efendimiz kırk yaşında peyğamber oldu, fakat mubârek sözünde buyurduğu üzere, «sakalı bırakmak, fıtratdandır.» yani, peyğamber olmazdan evvel yaratılışından îtibaren hiç tıraş olub sakalını kazıtmamıştır. Yukarda nakletitğimiz üzere, sakalının eninden ve uzunundan fazla uzayanını keserek bir kabza hâline getirmiştir.

Hanımının rızası olmadığından sakalını koymadığını söyleyenlere gelince; Rasûlü ekrem sallallâhü aleyhi vesellem bir hadîsinde şöyle buyurmuştur :

«Allâhâ ısyan olan yerde, kula itaat yoktur.» (Ahmet, Hâkim)
Erkekler, kadınların hâkim ve reisleridirler. Her zaman ve mekanda kadınlar kocalarına meşrû ve iyi olan şeylerde itaat etmekle mükellefdirler. Daha geniş mâlumat, **«İslâmda Tesettür ve Haya»** adlı eserimizde zikredilmiştir.

Hadîsi şeriflerde, bıyıkları uzatıb, sakalları kazıyarak, müşrik, yahûdî ve mecûsiye benzememeyi beyan etmek, günümüzde sakallarını kazıttıkları gibi, bıyıklarınıda kazıdarak kadınlara benzeyenlere, nasîhat ve îkaz vardır.

Üstadımız **Akşehirli hacı Ahmed** efendi merhum derdiki :
«Akıllının oğlu, sakalı bıyığı kazıdıbda, anağa benzeyeceğine, sakal ve bıyığını veya hiç olmazsa, bıyığını koysanda, babana benzesen ya!»
Rûhumun terbiyecisi, dünya ve âhiretimin sebebi veliyyi nimetim olan üstadım merhum ve mağfûrun bu sözleri, mübârek peyğamber sallallâhü aleyhi vesellem efendimizin şu mealdaki hadîsi nebevîsine müsteniddir :

«Allâhü teâla, kadınlardan erkeklere (pantolun, ceket ve emsâli erkek kıyâfeti giyerek) **benzeyenlerine ve erkeklerden kadınlara** (bıyık ve sakallarını kazıyarak ve kadın kıyâfeti gibi şeyler giyerek) **benzeyenlerine lânet etsin** (Allah belâlarını versin).»
(Ahmed, Ebû Dâvud Tirmizî = Fethulkebir, C. 3, 14)

Şimdi buraya kadar naklettiğimiz, hadîsi şerif ve ulemayı izam efendilerimizin beyan ettikleri kıymetli hükümleri, okuyan müslüman kardeş ve meslekdaşlarımızı, bir nebze insaf ve iz'âne dâvet etmek isteriz. Şayet sakal ve bıyıkları yok ve koyamamışlarsa, bir kusur işlediklerini îtiraf edib hiç olmazsa, **«Noksânını bilmek gibi kâmili irfan olamaz»**. cümlesinin ifâde ettiği muhteremlerden olmalıdırlar.

Sakal ve bıyık kazıma hakkında fakihlerin görüşleri :

a) Şâfi-î fakihlerine göre : Cuma günü dudağın ucunun kırmızısı görününceye kadar bıyığı kesmek, matlub ve iyi olan sünnetlerdendir.

Bunun mânası şöyledir : Bıyığı, kılın altındaki deri görününceye kadar kesib kısaltmaktır. Tamâmen kazıyıb yok etmek kerahat olduğu gibi, kazınmaya yakın bir şekilde kesmekte mekruhdur. Binâenaleyh bıyığın bâzısını (üst kısmını) kesib, diğer bazısını (dudağın uçunu) kazımak câizdir.

Sakala gelince; Muhakkakki, sakalı, kazımak ve kazımaya yakın bir şekilde kesib kısaltmak, mekruhdur.

Hanefî fakihlerine göre : Erkek kimsenin, sakalını kazıması, haramdır. sakalını bir kabzadan fazla uzatmaması, sünnettir. Binâenaleyh bir kabzadan ziyadesini keser.

Sakalının etrafından almasında, koltuk altındaki kılın kazınmasında ve beyazını yolmasında beis yoktur.

Bıyığı, üst dudağın kenârına müvazî oluncaya kadar kesib kısaltarak tıraş etmek, sünnetir. Bâzı hanefî fakihleri, bıyığı kazımak, sünnet dir, demiştir ve bu hüküm, Ebû Hanîfe ile Ebû Yûsuf ve imamı muhammed (R.A) e nisbet edilmiştir.

Mâlikî fakihlerine göre : sakalı kazımak, haramdır ve bıyığı kısaltmak (kesmek) sünnettir. Burada bıyığı kesmekden murad, bıyığın tamâmını kesmek mânasına değildir.

Belki üst dudağın üstüne sarkarak dudağın kenarını örten kısmının kesilmesi, sünnettir. Binâenaleyh dudağın kenarı görünüceye kadar, bıyıkdan alınır. Dudağın kenarından yukarıya doğru bıyığın üstünden daha fazla almak veya bıyığı kesmeyib dudak kenârını örtecek şekilde bırakmak mekruhdur.

Hanbelî Fakihlerine göre : Sakalı kazımak, haramdır. Bir kabzasından fazlasını almakda beis yoktur.»

(Keza mezâhibü erbea, C. 2, 44 - 45)

İmam-ı Birgivî merhum **«Tarîkat-ı Muhammediye»** adlı eserinin «elin âfatları» başlığının altında şu satırları yazmıştır :

«Kadının başını ve erkeğin sakalını kazımak ve sakaldan bir kabzadan azından kesmek, sahibinin izni ilede olsa, elin âfâtındandır.» Ancak zarûrî hallerde, câiz ve günah olmaz. Zira zarûretler, haramları, mubah kılar.

Berîka-nın kenârında **«Receb efendi»** adlı eserde şu hüküm vardır :

«Mes'ele : sakalı kazımak câiz olurmu?

— EL CEVAP... Câiz olmaz.» (Receb efendi; C. 4, 208)

Sakalını kazıyan veya kazıdanın imamlığının kerâhatla câiz olduğunuda kısa yoldan nakledelim.

Fıkıh kitablarında sakalını kazıdan hakkında bizzat hüküm beyan edilmeyib, hiç sakalı bitmemiş deli kanlı tâze gencin buluğ çağına ermek kaydiyle imamlığının kerâhatlığı zikredilmiştir.

Emred : Henüz sakalı bitmemiş 15-18 yaş arasında yüzü parlak vaziyette olan bir gençdir.

Binâenaleyh böyle olan bir erkek genç, her ne kadar buluğ çağına erişmiş isede, yüzünde henüz tüy (sakal, bıyık) bitecek kadar olmadığından, böyle kimsenin imamlığı kerâhattır. Sakalı, bıyığı bu yaşlarda iken bitmiş olanlarda, bu kerahatlık yoktur.

Ancak sakalı ve bıyığı bitecek kadar büyüse, lâkin sakal ve bıyık bitmeyen, 20-25 ve daha fazla yaşına vardığı halde bıyığı bitmeyen kimse, emred değil, kösedir. Kösenin imamlığı ise kerâhat değildir.

(Keza Nîmetül İslam, 230)

İbni Abidin merhumda şu satırları yazmıştır :

«Emred-in, arkasında namaz kılmak mekruhdur. Zâhir olan bu kerâhat, kerâhatı tenzihiyedir. Yine zâhir olan, **Rahmetî** merhumun dediği gibi buradaki emred den murad, yüzün tüysüz olub gâyet parlak olmasıdır. Böyle oluncada, fitne zuhur edebileceğinden îmamlığı kerâhattır...

— Zâhir olan yüzünde kılı olubda henüz yüzünün parlaklığını gidermemiş ve şehveti uyandıracak durumda olan kimsede, emred gibidir. Bu meseleyide iyi düşün!...

— Yaşı yirmiye varan şahsın sakalı bitmeyecek olursa, emredlikden çıkarmı? Bilhassa çenesinde bâzı kıllar bitib diğer yerlerinde tam devrimli sakal bitmeyen kimsenin durumu, mükemmel sağlam şekilde sakalları biten erkekler gibimidir? yoksa emrede gibi midir?

Elcevab... Mükemmel sakalı biten kâmil adamlar gibidir. Binâenaleyh imamlığı kerâhatsiz, câizdir.» (Keza ibni Abidîn, C. 1, 525)

İlgili fetvâ

On sekiz yaşında olub imamlığı yapabilen zeyde, iktida edib uymak caiz olurmu?

ELCEVAP... Olur. (Fetâvayı Ali efendi, C. 1, 6)

Yukarda naklettiğimiz hükümlere ve fetvaya göre, henüz sakalı bitmemiş ve bitme çağınada vasıl olmamış, fakat bâliğ olmuş emred olan erkek delikanlının imamlığı câizdir. Fakat kerahattır. Şâyet yaşı 18 den yukarıya doğru varmış ve lâkin köseliğinden sakalı bitmemiş ise, bu takdirde hiç kerahat yoktur.

Eğer sakalı biten kimse, sakalını veya hem sakalını hem bıyığını keserek imamlık vazîfesini îfa ederse, bu kimsenin imamlığı, emrede teşbih cihatı olmakla mekruh olur. Emrede teşbih ciheti olmasa dahi, sakalı tıraş etmek haram veya mekruh olmakla, fâsıklık yapmıştır. Fâsık kimsenin imamlığı ise yine mekruhdur. Bilhassa başına sarık giyen imam efendiye sakalını koyması gerekir. Zira sarığa sakal, yakışır. Sarığı başına giyen adamın çenesinde sakalı olmayınca, hem abes olur ve hemde sarık ve sakalın heybetini gaybeder.

Hem sakalı ve hem bıyığı kazıyıb, beşerî hilkatı tağyir ederek kendini kadına benzeten kimsenin işlediği günah ise, haram veya kerâhat olan sakalı kazıma günahının yanında birde yukarda nakletmiş olduğu-

muz hadîsi şerif gereğince fıtrattan olan sünneti terk edib kendisini kadına benzetme lânetine müstehak olmakla, diğerinden daha eşed kerâhattır. Çünkü fasıklıkda eşetlik vardır.

Fakat fâsık kimsenin imamlığı her ne kadar kerâhat isede, arkasında namaz kılmak câizdir. Çünkü fâsık-ın imamlığı, kerâhatla berâber câizdir.

Aynı zamanda **Rasûlü Ekrem** (S.A.V) efendimiz : **«Her iyi ve kötü imamın arkasında namazı, kılınız.»** buyurmuştur.

İmam olan zâtın fâsıklığı küfre varmadıkca, büyük günahları, haram ve günah itıkad ederek işlediği takdirde, arkasında namaz kılmak câizdir. Zira ehli sünnet alâmetidir. Şâyet sakalı koymayan imam, sakalı tahkîr eder ise, küfre varmakla imamlığı câiz olmaz.

Bununla berâber yaşlı, başlı, saçlı sakallı ve ilmi ile âmli bir imamın arkasında namaz kılmak, daha mükemmel ve daha makbuldur.

Bu hususda fıkıh kitablarının «İmamet Babı» gibi bahislerinde gâyet geniş hükümler serd edilmiştir. Keza Tercüme ve îzâhını yapdığımız **«Mülteka Tercümesi»** adlı eserimizin, birinci cildinin 54. sahifesinde ve aynı cildin 122-129. sahifelerinde mezkürdür.

Sakal hakkında naklettiğimiz hadîsi şerifler ve diğer hükümlere göre, sakal koymak, bir sünneti hüdâdır. Çünkü sakal koymanın bir fazîlet ve iyilik olduğu, sakalı kazıyıb tıraş etmeninde haram veya kerahat olduğu beyan edilmiştir. Usûlu fıkıh kitablarında, **«Sünneti Hüdâ»** nın târif ve îzahıda, işlenmesinde sevab ve mükâfat ve terkindede itab ve kötülük olduğu veya olacağı şeklindedir.

Ulemâ-i kiram; sünnet olan sakalı, bir birinden eşed olan kerâhat maksat ve emellerle koyanları şöyle sıralamışlardır :

1) Cihad maksadı falan olmadan, sakalı siyaha boyamak, kerâhattır.

«Muhît» isimli eserde denilmiştirki : Meşayihin umûmu, sakalı siyahla boyamanın mekruh olduğunu beyan etmişlerdir. Meşâyihi kiramın bâzısida, sakalı siyahla boyamayı câiz görmüşlerdir.

Rasûlü ekrem (S.A.V) den menkul olduğuna göre, **«sakalı siyahla boyayan ehli cehennemdir.»**

Diğer bir rivâyette ise;

«Sakalı; siyahla boyamak, kâfirlerin boyasıdır.»

İbni Abbas (R.A) dan mervî hadîsi nebevîde, Rasûlü ekrem (S.A.V) şöyle buyurmuştur :

«Ahir zamanda bir kavm (cemâat) **olurki; onlar göğercinin kursakları gibi siyahla** (saç ve sakalları) **boyarlar. Bunlar, cennetin kokusunu duyamazlar.»** (Ebû Dâvud, Nesaî ve İbni Hibban)

Saç ve sakalı ilk defa siyahla boyayan kimsenin, «**Fir'avn**» olduğu nakledilmektedir.

Yukardaki naklettiğimiz hükümler meyanında, bâzı rivâyetlerde Rasûlü ekrem efendimizin meşrû hallerde sakalını kına ile boyadığı beyan edilmiştir.

Şemâili Tirmizî de, Enes (R.A) dan mervîdir, **Hz. Enes dediki :**

«**Ben, nebiyyi muhterem sallallâhü aleyhi vesellem efendimizin, mubârek kılını** (saç ve sakalını) **kına ile boyanmış gördüm.**»

Cihadda duşmanın gözüne heybetli görünme gibi meşrû bir mâzeret olmadıkca, sakal ve saçları siyaha boyamak, dört mezheb imamına göre kerâhattır. Kına, zağferan ve emsali şeylerle boyamak ise, Hanefî fakihlerine göre müstehab, mâlikî ve Şaf-î fakihlerine göre, câiz ve Hanbeli fakihlerine göre sünnettir.

2) Ulemânın kerih gördüğü ikinci husus; sünneti îfâ için değil,, sâlihlere benzemek maksadı ile sakalı sarı ve kırmızıya boyamaktır.

3) Riyâset ve tâzim olunmak için, ihtiyarlığın acele gelmesi dileğiyle sakalı kibrit veya başka bir şeylerle beyazlaştırmakdır. Sanki karşılaşdıklarına, ihtiyar vehmini telkin edecektir.

4) Sakalı yolmak veya ustura ile kazımaktırki, buda sakalsızlıkda bir câziblik ve gözel görünme maksadına bağlı olur. Sakalın siyahlarının arasındaki beyazları yolmakda, aynı maksadlarla olabileceğinden kerâhattır.

Zira sakalın beyazlarını yolmayı, Rasûlü ekrem efendimiz yasaklamışdır. Çünki sakalın beyazları, müminin nûrudur.

Rasûlü ekrem sallallâhü aleyhi vesellem efendimizin sakalındada, 17 veya yirmi kadar beyaz kıl var olduğu beyan edilmektedir.

5) Kadınlara güzel görünmek için, sakalı kıvrım kıvrım yaparak parça parça gibi şekiller vermektir.

6) Sakalda ziyâdelik ve noksanlık yaparak bir değişiklik yapmakdır.

7) İnsanlara değişik bir şekilde görünmek için, sakalı darayarak uzatıp kendi hâline bırakmakdır.

8) Âbid ve zâhidlerden görünerek, sanki kendine bakmada hiç ehemmiyet vermeyib dâima zikir ve ibâdetle meşkul olduğu zannını verdirmek için, saç ve sakalını taramayıb keçeleşmiş vazîyette bırakmakdır.

9) Sakalı, siyahlarına bakınca, gençlik gurûru, beyazlarına bakınca ihtiyarlık ve yaşlılık azameti ve gençlikle öğünmeyi yaparak genç halde yaşama hırsının artması için bırakmaktır.

10) Sakalı, ayrı ayrı örerek ve sarartarak bırakmaktır.

Şimdi buraya kadar, Hadîsi şerifde beyan edilen on adet fıtratdan olan amelden ikisini îzah etmeye çalışdık.

3) **«Misvak kullanmakda, Fıtratdandır.»** Misvak hakkında gerekli mâlûmât, «Misvak bâbı» başlığının altında yazılmıştır.

Bu duruma göre, fıtratdan olan on (10) hasletden dördüncüsünü açıklamaya devam edelim.

4) **«Su ile istinşak** (burnu temizlemek) **de fıtratdandır.»**

Hadîsi şerifin bu cümlesindeki hüküm, biz hanefîlere göre, abdestde sünnet ve gusülde farzdır.

Şâfi-î Hz. lerine göre; istinşak, abdest ve gusülde sünnettir.

İmam-ı Ahmed ve mâlik (R.A) de, bir rivâyetde istinşak-ın vâcibliğini demiştir.

Bu hükümler, mazmazada da aynı olduğu beyan edilmiştir. Geniş mâlumat, ilerde ve üçüncü ciltde de gelecektir.

5) **«Tırnakları kesmek de, fıtratdandır.»** yani tırnakları kesmekde beşerin yaratılışı ile meşrû kılınmıştır. Tırnak kesmek, hanki parmakdan başlanılsa câizdir. Fakat evla olan, sağ elin şehâdet parmağından başlayıb ondan sonra orta parmağa geçerek devam etmek ve baş parmakdan sonra sol elin küçük parmağından devam etmektir.

Ayakların ise, sağ ayağın küçük parmağından başlayıb kesmek, keza sol ayağında küçük parmağın tırnağından başlayarak neticelemek evladır.

Tırnaklar kesildikten sonra, en iyisi bir yere topluca gömmektir. Bir şey içine sarılırsa, buda kifâyet eder. Tıraş edilen saç kıllarıda aynı defnedilirse, iyi olur. Pislik çukuruna ve ğusul yapılan yere atmak ise mekruhdur. Zira büyükler; böyle yerlere atıldıklarında her hanki bir hastalık olaibleceğini beyan etmişlerdir.

Tırnaklar, haftanın her gününde kesilebilir. Ancak cuma ve perşembe günleri kesmek daha iyidir.

Tırnakların kesilmesi, cuma günü olursa, daha güzeldir. Zira **Rasûlü ekrem** (S.A.V) bir hadîsinde şöyle buyurmuştur :

«Bir kimse, tırnaklarını cuma günü keserse, parmak ucları sıkıntıya mübtelâ olmaz.»

Diğer bir hadîsi şerif meâli :

«Bir kimse, tırnaklarını cuma günü keserse, Allâhü teâla, o kimseyi gelecek cumaya kadar ve hatta üç günde fazla olarak bütün belâlardan korur.» (DAMAD, C. 2, 556)

Tırnakları, perşembe günleri de kesmek, iyidir. Zira bir hadîsi nebevîde şöyle buyurulmuştur :

«Bir kimse, göz, baras alalığı ve delilikden şikâyet etmekten emin olmak isterse, tırnağını perşembe günü ikindiden sonra kessin.»

(Hadîsi Erbeîn, 49)

Tırnak kesimi ile ilgili bir nebze mâlumat, **«Mülteka tercümesi»** adlı eserimizin dördüncü cildinin 183. sahîfesinde zikredilmiştir.

6) «Mafsalları yîkamak da, fıtratdandır.»

Yani, parmak ve ayak mafsallarını yîkayıb temizlemekte yaradılışdan sünnettir. Keza kulak, burun ve göbek kıvrıntı ve çukurlarınıda aynı şekilde yîkayıb temizlemek sünnettir. Bedenin diğer çıkıntı ve çukur yerlerinide temizlemek lâzımdır.

7) «Koltuk altının kılını yolmakda, fıtratdandır.»

Yani, koltuk altı kıllarını yolmak, beşerin yaratılışından îtibâren işlenen ve işlenilmesi gereken bir sünnettir.

İmam-ı Nevevî merhum demiştir : Efdal olan koltuk altı kıllarını yolmaktır. Fakat kazımaklada aynı hüküm (koltuk altı temizliği) hâsıl olur.

Koltuk altı temizliğinde müstehab olan, sağ koltukdan başlamaktır ve haftada veya on beş günde bir defa temizlemek en efdalıdır.

8) «Etek temizliğini kazıyarak yapmakda, fıtratdandır.»

Etek tıraşında afdal olan, kazımaktır. Fakat makas, gibi bir şeyle kesib kısaltmak veya dibinden kesen bir makine ile tıraş etmek, etek kıllarını el ile ve alçı gibi şeylerle yolmakda câizdir.

Etek temizliğide, koltuk altı kıllarını yolmak ve tırnakları kesmek gibi, haftada bir yapmak en güzelidir. Her haftada olmazsa, onbeş (15) günde bir yapılmalıdır. Ve en son kırk günü geçmemelidir. Kırk günü geçerse, vaîdi ilâhiyeye (cezayı ilâhiyeye) müstehak olunur.

Tırnakların kesimi, koltuk altı kıllarının yolum veya tıraşı ve etek tıraşı gibi temizlikler, imkan dâhilinde cünüb halde iken yapılmamalıdır. Zira kerâhattır ve insanın, cünüb iken bedeninden ayrılan kıl ve sâirenin sâhibinden davâcı olacağı beyan edilmiştir.

Netekim bir hadîsi şerifde şöyle buyurulmuştur.

«Bir kimse, gusletmeden tıraş olub temizlendiği vakit, her kıl (kıyâmet gününde) **dâvâcı olarak gelir ve der : Ya Rabbi! bu kişiden sor, niçin beni gusletmeden bedeninden ayırıb zayi etti?»**

(Hadîsi Erbein, Akkirmânî, 51)

Birde haftada veya onbeş (15) günde koltuk altı ve etek temizliği yapmayan kimselerde, şehvet zevki zâifler ve zevk yerine nefret hasıl olabilir. Ağaç, gül ve bağ gibi şeylerin dibleri bellenib budanmadıkları ve aralarındaki otları yolunub temizlenerek îmar edilmedikleri vakit, zaiflerler, verimleri azalır. Hatta ataların; «**Bakarsan bağ, Bakmazsan dağ olur.**» dedikleri gibi harab olub yok olabilir.

İşte etek ve koltuk altı temizliğine riâyet etmeyenlerin, erkeklik ve dişilik kuvvetleri zaifler. Cinsel münâsebetlerde zevksizlikler ve tatsızlıklar görülebilir. Bilhassa erkeklerin, zekerlerindeki şehvet kuvveti düşebilir. Kadınlarında, efendilerinin nefretine sebeb olabilir.

Tırnak kesmek, koltuk altını yolmak ve etek tıraşı hakkında fakihlerin görüşleri :

«**Hanefî fakihlerine göre :** Erkek kimsenin etek kılını kazıyarak veya alçı ile gidermesi, müstehabdır. Koltuk altı kıllarını kazımakda ve sakalın beyazını yolmakda beis olmadığıda, denilmiştir.

Kadına ise, etek kılını yolarak gidermesi, sünnettir. Kadına, koltuk altı kılını kazımak ve yolmakla da gidermesi sünnettir. Yolmak ise evlâdır.

Sırt ve göğüs kıllarını kazımak ise, evlanın hilâfınadırki, kerâhattır.

Tırnakları ve bıyıkları kesmeyi ve koltuk altının kıllarını yolmayı keza etek temizliğinin tıraşını, kırk günden fazla terk etmek mekruhdur.

Tırnakları, ihramlı olunmazsa, dişlerden başka her şeyle kesmek müstehabdır. Dişlerle tırnakları kesmek ise, kerâhattır. Yâni kötüdür. Tırnakları kesmek için tâyin edilmiş bir gün yoktur.

Kesilen tırnakları, tıraş edilen kılları, hayız kanı ile hayız bezini bir yere gömerek defnetmek müstehabdır.

Yukardaki nakledilen hükümlerin hepsinin bir edeb ve nazâfetdên ibâret olduğu bilinmelidir.

Mâlikî fakihlerine göre; koltuk altı kıllarını yolmak, sünnettir. Bu yolmak, kazımakdan ve alçı gibi şeylerle gidermekden daha güzeldir. Koltuk altı temizliğinde, sağ koltukdan başlamak iyidir ve koltuk altı kıllarını yoldukdan sonra, elleri yıkamakda, sünnettir.

Etekdeki kılları, erkekler ve kadınlar için kazımak veya alçı gibi şeylerle gidermek, sünnettir. Erkeklere ve kadınlara etekdeki kılları yolmaları, mekruhdur.

Göğüs, eller ve kalçalardaki kıllar gibi bedenin her tarafındaki kılların hepsini kazımak mubahdır. Buraya dübürün (mak'adın) etrafındaki kıllarda girer.

Kadına, güzelliğine mâni olan bütün kılları gidermesi, vâcibdir. Hatta efendisinin sevgisine engel olan sakal, bıyık ve emsâlı bedenindeki kılları yok etmeside, vâcibdir. Keza kadının güzelliğini sağlayan kıllarıda kesmemesi vacibdir. Binâenaleyh başının saçını kesmesi veya kazıması, haramdır.

Kadın ve erkeğe, tırnaklarını kesmek sünnettir. Ancak ihramlı zamanlarında tırnaklarını kesmeleri yoktur.

Şâfi-î fakihlerine göre; Cuma günü, koltuk altı kıllarını yolmak, etek kıllarını tıraş edib kazımak ve tırnakları kesmek, sünnettir. Ancak kadınlara, eteklerinin kıllarını yolmaları sünnettir. Koltuk altının kıllarını yolmakdan elem ve acı duyan kimse için, kazıyarak temizlemeleri, kerâhat olmaz.

Tırnakları, cuma, perşeme veya pazartesi günleri kesmek, iyidir. Tırnakları késme, usul ve tâkib şekli yukarda geçmiştir.

Hanbelî fakihlerine göre : Etek kıllarını, kazımak veya kesmek veya kesmek veya alçı gibi şeylerle gidermek, sünnettir. Koltuk altı kıllarını yolmak, sünnetir. Şâyet yolmak zor olursa, kazımak sünnettir.

Tırnakları ise, hanki hal ve zamanda olursa olsun, kesmek, sünnettir. Tırnakları kesmeyi ve etek tıraşının kazımasını, kırk günden fazla terk etmek ise, kerahattır.» (Keza mezâhibi Erbea, C. 2, 44-46)

9) «Su ile etek temizliği yapmak, yani istinca etmek, fıtratdandır.»

İstinca hakkındada, yukarda; «Helânın Âdâbı bâbı» başlığının altında gerekli hükümler geçmiştir. Ancak **«istinca, isticmar, istibra ve istinkâ»** kelimelerinin mana ve ifâde ettikleri hükümleri arz edelim.

İstinca : Necâseti yerinden söküp atmakdırki, tuvâletde büyük abdesti yapdıkdan sonra erkek ve kadına âid olan yîkamak ve temizlenmek mânasınadır.

Bu târifdende anlaşıldığı üzere, büyük abdesti def ettikten sonra, yapılan temizlikdirki, arkadan çıkan yelden dolayı temizlik gerekmez. Çünkü Rasûlü ekrem efendimiz, yelden sonra istinca yapmamıştır. Öyle olunca, yellemeden sonra istinca yapmak, Bid'attır.

İsticmar : Küçük taşcıklarla, taharet yapmakdır.

İstibra : Zekerdeki idrarı giderib damla akıntsını kesmekden ibârettirki, erkeklere mahsus bir ameldir.

İstibra ; insanların, yürüyerek yahut öksürmek, yahut sol tarafına doğru yatmak, yahut depinmek veya ayaklarını kaldırıb indirmek gibi çeşitli yollarla idrârın kesildiğine kanâat getirmeye çalışdıkları yollardır. Binaenaleyh erkekler, idrârın kesildiğine kalblerinin kanaatı hasıl olmadıkca abdeste başlamaları, câiz olmaz. Zira abdestden sonra, idrar damlasının gelerek abdesti bozması hâli zuhûr edebilir.

Şâyet bu yollarla idrarın kesileceğine kanaatı hâsıl olmayan ve vedî gibi idrardan sonra gelen sümüksü suyun gelmesinden korkan kimseler, zekrlerine zarar vermez ise, zekerin deliğine pamuk tıkamak sûretiyle istibrayı sağlamaları mümkündür. Ancak pamuk sıkıştırılıb sertleştirildikten sonra zekerin deliğine sokmak, daha faydalı olur. Sıkıştırılmadan sokulan Pamuk, zekerin deliğine yapışıb, tahrîbat yapabilir ve idrar akıdılacağında, mutlaka evvela pamuk, el ile çıkarılıb, ondan sonra idrar akıdılmalıdır. Böyle yapılmadığında, idrar pamuğu çıkarıncaya kadar, zekerin içini yakıb tahrib edebilir. İstibranın hasıl olması için, istincadan sonra kurulayıcı bezde kullanılabilir.

İstinkâ : İstincâda mubâlağa edib, büyük abdestden sonra bir pislik eseri kalmayacak şekilde temizlenmektir.

«İhtiyar» adlı eserde, İstincanın beş vecih üzere olduğu şöyle sıralanmıştır :

a) Cünüblükden, hayız ve nifasdan gusledecekler için ve eteklerin deki pisliklerin başka yerlere dağılmaması için, istinca vâcibdir.

b) İmam-ı Muhammede göre, tuvâletde def'i hâcette bulunan kimsenin necâseti; necâsetin çıkdığı merkezin etrafına dağılması hâlinde, istinca etmek vâcibdir. Bu hüküm, dağılan necâsetin azlığı veya çokluğu farkı olmadan olduğu zamandadır. Yani dirhem mikdarı olmadığı zamandadır. Ahvad olanda budur.

Fakat necâset çıkdığı merkezin etrafına dağıldığında, dirhem mikdarını geçerse, imam-ı Azam ve imam-ı Ebû Yusuf (R.A) a göre, istinca yapmak vacibdir. Dirhem mikdarını geçmez ise, bunlara göre, istinca sünnettir.

c) Necâset, çıkdığı merkezin etrafına tecâvuz etmezse, istinca yapıb yîkamak sünnettir.

d) Büyük abdest yapmayıb sâde idrarını akıdan kimseye, önünü (zekerini) yîkayıb istinca etmesi, müstehabdır.

e) Yelleme yapdıkdan sonra, istinca etmek ise, Bid'atdır. Yâni dinde yeri olmayan ve sonradan dîne sokulan uydurmadır.

(Keza Hadisi Erbeîn, 52)

İstinca ve istibraya iyi dikkat etmek gerekir. Zira istinca ve istibrânın mükemmelliği, abdest ve namazın mükemmeliğine sebebdir.

10) **«Mazmaza yapmak da, fıtratdandır.»**

Beşerin yaratılışından sünnet olanın onuncusuda, ağıza dolu dolu su almak manasına olan «mazmaza» olduğu sevgili efendimiz tarafından buyurulmuştur.

Mazmaza, biz hanefilerce, abdestde sünnettir. Gusulde ise, farzdır. Şâfiîlerin görüşü bunun hilâfınadır. Bu hususda daha geniş mâlûmat, aşağıda ve bu eserin üçüncü cildinde gelecektir. Ayrıca fıkıh kitablarında uzun hükümler mezkürdür.

الفصل الثاني

٣٨١ — (٦) عن عائشة، قالت: قال رسول الله ﷺ: «السِّواكُ مَطْهَرَةٌ لِلْفَمِ، مَرْضاةٌ لِلرَّبِّ». رواه الشافعي، وأحمد، والدارمي، والنسائي، ورواه البخاري في «صحيحه» بلا إسناد.

Tercümesi :

MİSVAKLA İLGİLİ İKİNCİ FASIL

381 — (6) **Aişe (R.A) den mervîdir, dedi :**

Resûlüllah (S.A.V) buyurdu :

«Misvak, ağzı temizleyici ve cenabu hakkı hoşnut ve râzî edicidir.»

(Hadîsi, Şâfiî, Ahmed, Dârimî ve Nesaî rivâyet etmiştir. Buhârî, «Sahîhinde» isnadsız rivâyet etmiştir.)

٣٨٢ — (٧) وعن أبي أيوب، قال: قال رسول الله ﷺ: «أربعٌ من سُنَنِ المُرسلين: الحياءُ ـ ويروى الختان ـ، والتعطُّرُ، والسِّواكُ، والنكاحُ». رواه الترمذي.

Tercümesi :

382 — (7) **Ebâ Eyyub (R.A) den mervîdir, dedi :**

Resûlüllah (S.A.V) buyurdu :

«Dört şey, Resüllerin (Peyğamberlerin) **sünnetindendir** (onlarda şunlardır :)

1 — Haya = utanmak — sünnet olmak da rivâyet olunmuştur.
2 — Kokulanmak = koku sürünmek,
3 — Misvak kullanmak,
4 — Nikahlanıb evlenmektir.»

(Hadîsi, Tirmizî rivâyet etmiştir.)

٣٨٣ — (٨) وعن عائشة، قالت: كان النبي ﷺ لا يرقد من ليلٍ ولا نهارٍ فيستيقظُ، إلاّ يتسوَّكُ قبل أن يتوضأ. رواه أحمد، وأبو داود.

Tercümesi :

383 3— (8) **Aişe** (R.A) **den mervîdir, dedi :**

«Nebiyyi muhterem sallallâhü aleyhi vesellem, gece ve gündüz uyuduğu takdirde uyanınca, mutlaka abdestden evvel misvak kullanırdı.»

(Hadîsi, Ahmed ve Ebû Dâvud rivâyet etmiştir.)

٣٨٤ — (٩) وعنها ، قالت : كان النبي ﷺ يستاك ، فيعطيني السواك لأغسله ، فأبدأ به فأستاك ، ثم أغسله وأدفعه إليه . رواه أبو داود .

Tercümesi :

384 — (9) **Yine ondan** (Aişe R.A. den) **mervîdir, dedi.**

«Nebiyyi muhterem sallallâhü aleyhi ve sellem, misvak kullanırdı, hemen misvakı bana yîkamam için verirdi. Bende misvakla başlar ve misvak kullanırdım. Ondan sonra o misvaki yîkar ve kendisine verirdim.»

(Hadîsi, Ebû Dâvud rivâyet etmiştir.)

(**Not :** Bu haberde beyan edildiği üzere, Hz. Âişenin misvak kullandığına göre, kadınlarda misvak kullanabilir. Zira Hz. Aişenin misvak kullanmasını efendimizin men etmemesi, cevazına işarettir.)

الفصل الثالث

٣٨٥ — (١٠) عن ابن عمر ، أن النبي ﷺ قال : « أراني في المنام أتسوك بسواك ، فجاءني رجلان أحدهما أكبر من الآخر ، فناولت السواك الأصغر منهما ، فقيل لي : كبر ، فدفعته إلى الأكبر منهما » . متفق عليه .

Tercümesi :

ÜÇÜNCÜ FASIL

385 — (10) **İbni Ömer** (R.A) **den mervîdir, Nebiyyi Muhterem sallallâhü aleyhi vesellem buyurdu :**

«Uykumda bana gösterildiki bir misvakla misvaklanıyordum, hemen bana iki adam geldi, bunların birisi diğerinden büyük idi. Ben mis-

vakı bunlardan küçüğüne uzattım, bana denildiki; Büyükle (yani, büyüğüne ver), **hemen bende o misvaki onlardan büyüğüne verdim.»**

(Haber-i, Buhârî ve müslim ittifakla rivâyet etmişlerdir.)

(Not : Haberin hükmü ile ilgili gerekli mâlumat, hemen ilerde 388 nolu hadîsi şerifin îzahatında gelecektir.)

٣٨٦ — (١١) وعن أبي أمامة ، أنّ رسولَ الله ﷺ قال : « ما جاءني جبريل عليه السَّلامُ قطُّ إلاَّ أمرني بالسِّواكِ ، لقد خشيتُ أن أُحْفي مُقدَّمَ فيَّ » . رواه أحمدُ

Tercümesi :

386 — (11) **Ebî Umâme** (R.A) **den mervîdir, muhakkak ki Nebiyyi muhterem sallallâhü aleyhi vesellem buyurdu.**

«Cibril aleyhisselâm bana her gelişinde mutlaka misvakla emrederdi. O haldeki ben ağzımın diş etlerinin sıyrılıp dişlerimin kopmasından korkmuştum.»

(Hadîsi, Ahmed rivâyet etmiştir.)

٣٨٧ — (١٢) وعن أنسٍ ، قال : قال رسول الله ﷺ : « لقد أكثرْتُ عليكم في السِّواك » . رواه البخاري .

Tercümesi :

387 — (12) **Enes** (R.A) **den mervîdir, dedi :**
Resûlüllah (S.A.V) **buyurdu :**
«Muhakkakki size, ben misvak hakkında pek çok söz söyledim.»

(Hadisi, Buhârî rivâyet etmiştir.)

٣٨٨ — (١٣) وعن عائشةَ ، رضي الله عنها ، قالت : كانَ رسولُ الله ﷺ يستَنُّ وعنده رجلان ، أحدُهما أكبرُ من الآخرِ ، فأوحيَ إليه في فضلِ السِّواكِ أنْ كبِّرْ ، أعطِ السِّواكَ أكبرَهما . رواه أبو داود .

Tercümesi :

388 — (13) **Aişe** (R.A) **den mervîdir, dedi :**

«**Resûlüllah** (S.A.V) **misvak kulanıyordu ve o halde iken biri diğerinden büyük iki adam yanında idiler. İşte o anda Resûlüllaha misvâkın fazîleti hakkında «eğer büyükler isen, bunların büyüğüne, misvak-ı ver» şeklinde vahyolundu.»**

(Hadîsi, Ebû Dâvûd rivâyet etmiştir.)

Î Z A H A T

Rasûlü ekrem sallallâhü aleyhi vesellem efendimiz, misvakini kullanır iken, yanında bulunan iki kişiden büyüğüne verilmesi husûsunda ki, «**vahy**» kelimesi, ya Hz. cibril gelib kendisine tercih yönünü beyan ederek «**eğer büyükler isen, bunların büyüğüne, misvak-i ver.**» hükmünü tâlim etmiştir.

Veya bu hüküm **Rasûlü ekrem** (S.A.V) efendimize ilham olunmuştur. oda **Hz. Aişeye,** bu emri buyurarak, iki kişiden büyüğünü tercih etmesini emretmiş ve bu emri nebî ile, yemede, içmede ve her hanki bir şeyin ikrâmında mutlaka büyükden başlamayı beyan buyurmuştur.

Bu emri Rasûl ile, «**El'eymene fel'eymene = sağdan başlayınız, sağı takdim ediniz.**» Hadîsi nebevînin ifâde ettiği hükümde muğyeret ve zıdlıkmı var acaba?!..

Hayır, her iki hadîsi nebevî ve fîli Rasul bir birine zıd değildir. Bil'-akis bir birinin hükümlerini açıklayıb îzah etmektedir.

Şöyleki : «**Rasûlü ekrem** sallallâhü aleyhi ve sellem efendimiz **Hz. Enes bin mâlik** (R.A) ın evinde ashabından bâzıları ile oturuyorlardı. **Hz. Enes,** evinde bulunan koyundan süt sağıb bir tas içinde getirib Rasûlü ekrem (S.A.V) e ikram ediyor.

— Rasûlü ekrem sallallâhü aleyhi vesellem, o sütten içiyor ve ağzını südün kabından çekince, kendinin sağında bir **Ârâbî (bedevî bir** arab) ve solunda Hz. Ebû Bekir bulunuyor.

— Hemen Hz. Ömer, Rasûlü ekrem (S.A.V) in süt tasını Ârâbiye vermesinden korkarak demiştirki :

— Ya Rasûlellah! süt tasını yanında bulunan Ebû Bekire ver.

— Bu davranışa rağmen Rasûlü ekrem sallallâhü aleyhi vesellem, hemen elindeki süt tasını, sağında bulunan ârâbiye verdi. Sonrada buyurdu :

«El'eymene, fel'eymen = sağdan başlayınız, sağı takdim ediniz.» (Buharî, Müslim, Ahmed ve mâlik = Fethulkebir, C. 1, 511)

Bu hadîsi şerifin açıklamalı îzahı, şerhlerde mezkürdür. Bilhassa kırk hadîsi câmî, **«Şerhi hadîsi Erbeîin cevamiulkelm»** adlı eserin birinci hadîsi olarak yazılmış ve îzah edilmiştir.

Bir hadîsi şerifde de şöyle buyurulmuştur :

«Kebbir kebbir = Büyükle, büyükle!» (Buhari, Müslim, Ahmed ve Ebû Dâvud, Fethulkebîr, C. 2, 315)

Şimdi buraya kadar naklettiğimiz hüküm ve tatbiklere bir nazar edelim.

Rasûlü ekrem efendimiz, kullandığı misvakını iki kişiden büyüğüne vermeyi buyuryor. Aynı zamanda **Hz. Enesin** evinde bulunan Rasûlü ekrem ile berâber olan sahâbenin içinde iken, getirilen süt, meclisin ve bütün beşerin sevgili efendisi ve önderi olan nebiyyi muhterem sallallâhü aleyhi vesellem efendimize, ikram edilmiştir.

Hal böyle olunca, her hanki bir meclise süt ve çay gibi şeyler getirildiğinde, evvelâ ikram edilecek kişi, o meclisin en büyüğü ve en fazîletlisidir. Ondan sonra o meclisin büyüğünün sağını tâkib etmek gerekir. Zira Rasûlü ekrem (S.A.V) efendimize, ikram edilen süt tası, bizzat efendimiz tarafından kendinin sağında bulunan bir bedevî araba vermesi, hüküm ve amelin böyle yapılmasını gerektirir.

Hz. Ebû Bekir, Peyğamberlerden sonra bu ümmetin en efdal kişisi olduğu halde, efendimizin sol tarafında bulunmasiyle, ikram ve iltifatda sağ tarafdan sonraya bırakılmıştır.

Şimdi bu îzahatdan sonra günümüzde bâzı kimselerin, bir meclis veya toplantıya gelince, girdikleri oda, ev ve salon içindeki kimselere bir ikramda veya musafahada bulunmak istediklerinde, **«sağdan başlayalım»** diyerek girdiği odanın kendi girişine göre, kapının sağından başlayıb yukarıya doğru devam edenler, görülmektedir.

Bu şekilde hareket edenler, pek çok yönden edeb ve sünete aykırî hareket etmektedirlerki, bir kaçını açıklayalım.

a) Evvela sevgili efendimiz, bulunduğu meclisde, o meclisin en üstünü ve büyüğü olmakla, süt ikramı direk ona yapılmışdı. Ondan sonra oda, sağındaki ârâbiye vermişlerdi.

Demek oluyorki, her meclisin büyük ve efendisi bilinen veya kabul edilen kişi, en evvel ikram ve iltifat edilecek kimsedir. Ona ikram ve iltifat yapıldıkdan sonra, o büyüğün sağındaki kimseye ikram edilerek devam edilecektir.

b) İkram ve iltifatda meclisin büyüğünden başlamayıb kapının sağından aşağıdan başlayınca, o büyüğe saygısızlıkda bulunularak edeb dışı bir hareketde bulunulmuş olur.

c) Sünnete muhâlefet etmekle, dinde yeri olmayan ve yanlış anlayıb ters uygulamada bulunulduğundan, Bid'at ve tahrif edilmiş bir iş yapılmış olur.

Öyle ise her hanki bir meclise girib ikramda veya musafahalaşma gibi bir amelde bulunmak isteyenler, hemen doğru o meclisin büyüğünden başlayıb, onun sağını takîb ederek devam etmelidirler. Sünnet ve edebe en uygun alanı, böyle yapmakdır.

d) Bir meclis ve toplantıya gelen kişi, kendinin sağından başlayarak ikram ve musafahada bulunmakla, o meclis ve toplantıda bulunanların büyüğünün sol tarafına rastlamakdadır. Çünkü o büyük, gelen kimseye karşı oturmakdadır veya ayakda olsada yine aynı haldedir. Binâen aleyh meclisin büyüğünden başlamamakla, sağdan başlamayı terk edib, soldan başlanmış oluyor.

Zira sevgili efendimiz; **«El'eymene, fel'eymene = sağdan başlayınız, sağı takdim ediniz.»** emri nebevîsini, **Hz. Enes**-in evinde iken kendisine getirilen süt tasını, sağındaki bedevî araba verdikden sonra buyurmuşlardı.

Şu halde meclisin büyüğüne ikram ve iltifat yapılıb, ondan sonrada onun sağını takib ederek devam edilmesi, hem fîli nebîye ve hemde kavline en iyi muvafık olan bir ameldir. Sağdan başlamanın veya sağı tâkib etmenin en doğru yolu, böylece anlaşılmış ve aydınlanılmıştır.

٣٨٩ — (١٤) وعنها ، قالت : قال رسولُ الله ﷺ : « تَفْضُلُ الصَّلاةُ التي يُسْتاكُ لها على الصَّلاة التي لا يُسْتاكُ لها سبعين ضِعْفاً » . رواه البيهقي في « شعب الإيمان »

Tercümesi :

389 — (14) **Yine ondan** (Aişe R.A den) **mervîdir, dedi :**

Resûlüllah (S.A.V) **buyurdu :**

«Bir namazki, o namaz için misvak kullanılırsa, işte o namaz misvak kullanılmayan namaz üzerine, yetmiş derece fazîletlidir.»

(Hadîsi, Beyhakî «Şuabilîman» adlı eserinde rivâyet etmiştir.)

٣٩٠ — (١٥) وعن أبي سلمة، عن زيد بن خالد الجُهَنيّ، قال: سمعتُ رسول الله ﷺ يقول: «لولا أن أشقّ على أمّتي، لأمرتُهم بالسواك عند كلّ صلاةٍ، ولأخّرتُ صلاةَ العشاء إلى ثُلُث الليل». قال: فكان زيد بن خالد يشهدُ الصلوات في المسجد وسواكُه على أذنه موضعَ القلم من أذن الكاتب، لا يقومُ إلى الصلاة إلا استنّ، ثمّ ردّه إلى موضعه. رواه الترمذي، وأبو داود إلا أنّه لم يذكر: «ولأخّرتُ صلاةَ العشاء إلى ثُلُث الليل». وقال الترمذي: هذا حديثٌ حسنٌ صحيح

Tercümesi :

390 — (15) **Ebî Seleme (R.A) den, o da Zeyd bin hâlid el cühenî** (R.A) **den rivâyet etmiştir, dedi ki :**

Resûlüllah (S.A.V) **den işittim, diyordu :**

«Eğer ümmetim üzerin güc (zor) **olmasaydı, her namaz zamanında misvakla emrederdim ve yatsı namazını gecenin üçte birine tehir ettirirdim.»**

— Ebu seleme dedi : Zeyd bin hâlid, mescidde beş vakit namaza hazır olurdu, misvâkide; kâtibin kulağının kalem yeri olan kulağı üzerinde bulunurdu. Namaza kâim olacağında mutlaka misvak kullanır, sonra misvakı yerine (kulağına) **kordu.»**

(Hadîsi, Tirmizî rivâyet etmiştir. Ebû Dâvud'da Hadîsin sonunda «yatsı namazını gecenin üçte birine tehir ettirirdim.» cümlesini zikretmeden rivâyet etmiştir.

— Tirmizî; Bu hadis, güzel ve sahihdir, dedi.)

Î Z A H A T

Râvî Ebû Seleme (R.A), Abdurrahman bin avfin oğlu, Abdullah (R.A) dır. Tâbiînin ulularından ve Medîne-i münevverenin yedi adet fakihlerinden birisidir.

Pek çok hadîsi şerif bilen bir zatdır. Kendisi; Hz. İbni Abbas, Hz. İbni Ömer, Hz. Ebî Hureyre ve daha başka sahâbelerden hadis rivâyet etmiştir.

Ve kendisindende, imam-ı Zuhrî, yahya bin kesir ve şâbî gibi pek çok zevatı muhtermler, hadîsi şerif öğrenib nakletmişlerdir.

Vefatı, hicretin doksan yedinci (97) senesinde yetmiş iki (72) yaşında vukû bulmuştur. Allah ondan razî olsun.

Diğer **Râvî Zeyd bin cühenî** (R.A) ise, küfede hayata devam eden zevâtı muhteremlerden bir sahâbedir. Künyesi Ebû Abdırrahmandır. Medîne-i münevverede sâkin olduğuda yazılmıştır. Hudeybiye muhârebesinde hazır bulunmuş ve Mekkenin fethi günü «cüheyne» kabilesinin (kendi kabîlesinin) sancağını taşımıştır.

Vefatı, Medîne-i münevverede, bir kavilde; kûfede, diğer bir kavilde de; mısırda hicretin sekseninci senesinde seksen beş yaşında vukû bulmuştur. Allah ondan razî olsun.

(Tehzîbül esma-i veluğatı, C. 1, 203)

Hadisi nebevîde, misvak kullanmanın luzum ve ehemmiyetini belirten hükümleri ve sahâbeden olan **Hz. Zeyd-in** misvak kullanmakdaki titizliği, Râvî tarafından beyan edilmiştir.

Misvak hakkında, yukarıda **«Misvak Babı»** başlığının hemen altında bir nebze mâlumat, beyan edilmiştir.

Misvak tutunmanın pek çok fazîlet ve faydaları, gâyet bariz iken, misvak-ın çok bulunduğu diyar olan hicaza gidib, oradan hem kendine ve hem bâzı dostlarına hediye etmek üzere alıb getirenler, azınlıkdadır. Hatta o mubârek diyara gidib gelenlerden, misvak tutünmayan pek çok gâfil ve câhilleride gördüğümüz olmuştur.

Bunun yanında genç yaşda misvak sünnetini işleyerek, pek çok fazîlet ve faydaları elde etmeye gayret edenleride sevinçle görmüşüzdür. Bu gençleri gördükçe, islâmın kıyâmete kadar bâkî kalacağındaki, itmînanımız bir kat daha artıyor.

Mevlâmız, bütün meslekdaş, müslüman kardeş ve okuyucu kimselerimizle bizleri, bu değerli sünneti ve bu sünnet gibi diğer sünnetleri, bilhassa ümmetin fesad olduğu zaman olan zamanımızda, îfa edib büyük ecrü mükafatlara nâil olmayı nasiyb buyursun. Amin.

(٥) باب سنن الوضوء

الفصل الاول

٣٩١ — (١) عن أبي هريرة ، قال : قال رسول الله ﷺ : « إذا استيقظ أحدكم من نومه فلا يغمس يده في الإناء حتى يغسلها ، فإنه لا يدري أين باتت يده » . متفق عليه .

Tercümesi :

(5) ABDESTİN SÜNNETLERİ BÂBI

BİRİNCİ FASIL

391 — (1) **Ebî Hureyre** (R.A) **den mervîdir, dedi :**
Resûlüllah (S.A.V) **buyurdu :**
«Sizin biriniz, uykusundan uyandığı (uyanıp kalkdığı) **vakit, elini yikayıncaya kadar elini bir su kabına batırmasın. Zira elinin nereye gittiğini bilemez.»**
(Hadîsi, Buhârî ve Müslim ittifakla rivâyet etmişlerdir.)

Î Z A H A T

Yukarda, abdesti îcab ettiren amellerle abdestin sünnetlerinden misvak kullanmanın fazîlet ve faydaları ile ilgili hadîsi nebevîler ve îzahları geçmiştir. Ancak abdestin farzlarını beyan eden âyeti kerîme meâlini nakletmekte zuhul olmuştur.

Bu sebebden sünnetin târifi, nevîleri ve abdestin sünnetlerine geçmezden evvel, abdestin farzlığını nâtık olan âyeti kerîme meâlini nakledelim.

Abdestin farziyetini nâtık âyet meâli :

«**Ey îman sâhibi müminler! Namaza kalkdığınız** (kalkacağınız) **vakit yüzünüzü ve ellerinizi** (dirseklerinizle berâber) **yîkayınız, başınıza** (ıslak el ile) **mesh ediniz ve ayaklarınızı** (topuklarınızla berâber) **yîkayınız...**»

(Mâide sûresi, 6)

Bu âyeti kerimenin hükmü, fıkıhda şöyle târif edilmiştir :

«**Abdestin farzı; Üç azayı** (elleri, yüz ve ayakları) **birer defâ yîkamak ve başa** (başın dörde biri ¼ ne) **meshetmektir.**»

(Mülteka tercümesi, C 1, 22)

«**Abdestin sünnetleri**» cümlesindeki, «**sünnetleri**» kelimesi, «**sünnet**» kelimesinin çoğuludur. Bu çoğulun tek başına «**sünnet**» **kelimesinin** târifinden ve nev'îlerini beyandan sonra abdestin sünnetlerine devam edelim.

Sünnet : luğat da, yol ve âdet gibi mânalara gelir.

Şer'î Istılahda sünnet : Rasûlü ekrem sallallâhü aleyhi vesellem efendimizin bâzan terk edib, çok zaman işlediği ve ümmetlerine, «**işleyin**» diyerek emir buyurduğu ve bir ameli işleyeni görünce, güzel gördüğü şeylere «**sünnet**» denirki, sünneti fîli, sünneti kavlî ve sünneti takrîrî isimlerini alırlar.

İşte böyle sünnetlere, «**sünneti hüdâ**» ve «**sünneti müekked**» denir.

Yani sünneti müekked : Rasûlü ekrem sallallâhü aleyhi vesellem efendimizin, çok zaman işleyib, bâzan terk ettikleri sünnettir.

Sabah, öğle ve akşam namazlarının sünnetleri, misvak kullanmak ve abdest alırken ağız ve buruna üç sefer su almak, bu kabil sünneti müekkedelerdendir. Bu sünneti müekkede ve sünneti hüdâ gibi sünnetlerin işlenmesinde sevab, bilerek terk edilmesinde itab, vardır.

Sünneti gayrı müekkede : Rasûlü ekrem sallallâhü aleyhi vesellem efendimizin, çok zaman terk edib, bâzanda işledikleri ibâdetlerdeki amellerdir.

Yatsı namazının ilk sünneti ve ikindi namazının sünneti, bu kabil sünnetlerdendir. Bu sünnetlerin işlenmesinde sevab vardır ve Peyğamber efendimizin şefaatına nâiliyyet umulur. Terkinde ise, levm etmeyi ve bir günahı gerektirmez.

Sünneti zevâid : Rasûlü ekrem sallallâhü aleyhi ve sellem efendimizin, yiyib içmeleri, geyinib kuşanmaları ve oturub kalkmaları gibi, amellerine; «**sünneti zevâid = zâid olan sünnetler**» demektirki, bunlara aynı zamanda «**sünneti gayri müekkede**» de denilmiştir.

Binaenaleyh bu sünnetinde, işlenmesi iyi ve sevabdır. Tahkir ve tezyif gibi kötüleyib alaya alma hâli olmadan işlemeyib terk eden kimseye, itab ve ceza yoktur. Terk eden kimse, kötülenemez. Çünkü zâid olan sünnettir.

Sünnetin târif ve çeşitlerini beyandan sonra, şimdide ilerde uzun uzun beyan edilecek olan abdestin sünnetlerinin bâzısını, fıkıh kitablarının metinlerinden nakledelim :

«Abdestin sünnetleri : Evvelâ abdest alan kimsenin, ellerini bileklerine kadar yîkaması, besmele okuması, misvak kullanması, ağzı ve burnu sularla (üç defa) yîkaması, parmakların arasını ve sakalını altından yukarıya doğru hilâllaması, Abdest âzalarını yıkamayı üç yapması, niyyet etmesi,, Kur'an âyetinin tertîbine riâyet etmesi, meshi başa kablama yapması, Abdest alırken yîkanan âzalar kurumadan yîkayıb bitirmesi, başın meshinin suyu ile kulakları meshetmesi ve emşâli amellere riayet etmesidir...» (Keza mülteka tercümesi)

Sünnetlerin, özetlerini fıkıhdanda naklettikki, **«Fıkıh kitabları, mesnedsiz fasaryalarla doludur»** diyen sapık ve zâlim görüşlülerin, iftira ve haksızlıkları idrak edilib, bunların bâtıl ve indî görüşlerine aldanıb kananlar olmasın.

Bu husûsun değer ölçüsünü ve ilmi fıkhın, keza fıkıh kitabları ile o bilgiye vâkıf olan âlimlerin, kıymet ve fazîletlerini, imkan nisbetinde yukarda iki yüz (200) nolu hadîsi şerif ve îzâhatında yazdığımızı, hatırlatırız. Tekrar okumayı, tavsiye ederiz.

Hadîsi şerifde, uykudan uyanıb kalkan bir kimsenin, ellerini yîkamadan bir su kabına batırmamasını dikkatla tavsiye buyurmakda ve sebebini de, **«uykudaki kişi, elinin nereye gittiğini bilemez»** cümlesiyle beyan etmektedir.

Bu mubârek hadîsi nebevide beyan edildiği üzere, uykuda iken, insan oğlu elinin nereye gittiğini bilemez. Belki elini avret yerlerine götürüb oralara dokunabilir. Kesin bir temizlik ve tâhirlik şekli olmayıb, necis veya mülevves olma ihtimalı olabileceğinden, uykudan uyanan kimse, her hanki bir su kabına elini sokmadan veya bir taama veya yenecek ve içilecek bir şeye elini dokundurmadan, yîkayıb ondan sonra temiz eliyle suya dokunması ve yeme içme işlerine el sürerek başlaması câizdir.

Sünnet ve edebe en uygun olan amel, böyle yapmakdır. Dînin esâsı, temizlik üzerine bina olunduğunu bu kıymetli hadîsi şerifde beyan etmektedir.

Hal böyle iken, uykudan kalkan bir kimse, «ben uykuda iken elime ayağıma sahibim, öyle edeb yerlerine elimi götürmem veya götürdüğümden haberim olur, gibi...» ifâdelerle bilginlik taslayarak peygamber (S.A.V) efendimizin, kıymetli sözünü tahkîr eder davranışda bulunursa, çok kötü bir davranışda bulunmuştur.

Netekim bir Hâdise şöyle nakledilmiştir :

«Bid'at ehli zındıklardan bâzıları, bu hadîsi şerifi işittiği vakit, maskaralık ve kötülemek üzere şöyle diyor :

«Ben, yattığım zaman, uykuda iken elimin nereye gitdiğini bilirim.»

— Döşeğe yatıyor ve sabahladığında eli bileğinden yukarı koluna kadar dübüre giriyor.

— İşte peygamberin sözünü tahkîr edenin hâli böyle olur. Böyle davranışdan Allâha sığınırız.»

(Keza Hadîsi Erbeîn, 36)

Sünneti tahkîr ve tahfif etmenin fenalıkları, yukarda ilim bahsinde ve «**mülteka tercümesi**» adlı eserimizin ikinci cildinde zikredilmiştir.

٣٩٢ — (٢) وعنه ، قال : قال رسولُ الله ﷺ : « إذا استيقظ أحدُكم من منامِه فليستنثر ثلاثاً ، فإنّ الشيطان يبيتُ على خيشومِه » . متفق عليه .

Tercümesi :

392 — (2) **yine ondan** (Ebî Hureyre R.A den) **mervîdir, dedi : Resûlüllah** (S.A.V) **buyurdu :**

«Sizin biriniz, uykusundan uyanıb kalkdığı vakit, Abdest almak istediğinde üç sefer burnunu (yıkayîb temizlemek için) **sümkürüp atsın. Çünkü şeytan uyuyan kişinin burnunun derinlerinde** (genizinde) **karar edib durur.»**

(Hadîsi, Buhârî ve Müslim ittifakla rivâyet etmişlerdir.)

İ Z A H A T

Yani, şeytan hissiyatını gidermek için uyuyan kimseye, uykuda iken ves'vese verme imkanını bulamazsa, kötü rüyaları telkin ederek, iyi rüuyalara mâni olmak maksadiyle burnun en yüksek mevkiine yerleşerek dimağına pek çok kötülükleri ilka etmeye çalışır. Zira iyi ve kötü ruyaları görme merkezi, dimağdır. İyi ruyaları ve sevinçli şeyleri göstermeyib, üzücü ve kötü şeyleri ilka etmek ve göstermek maksadiyle şeytan, burnun en yüksek çukur ve derinliğine yerleşir.

İşte bu sebeblerden dolayı, Rasûlü ekrem (S.A.V) efendimiz, şeytanın mülevvesliklerini gidermek için, uykudan uyanıb abdest almaya veya el yüz yîkamaya başlayan kimsenin, burnunu en az üç sefer atıb su ile temizleyip yîkamasını tavsiye buyuruyor.

Türbeştî ve kadî merhumlar şu görüşleri serd etmektedirler :

«İnsan, uyuduğu vakit, ıslaklıklar, burunda toplanır, burundaki sümük kurur, burnun koku alma hissi ağırlaşır ve fikir anlayışında bir keşme keşlik hasıl olur.

— Böyle oluncada insan, karışık rüyalar görür, fikri acâib hayallarla dolar. Binâenaleyh bu burun pisliklerini, burnun çukurlarında ve genizde bırakan kimse, tenbelliğe, atâlet ve vurdum duymazlığa kapılır. Doğru şeylere karşı, iyi ve sahih düşünce ve görüşler, güçleşir. Huzû ve huşûa kavuşmak, zorlaşır ve namazın hakkını tam verib, dürüst bir namaz kılamaz.»

Kadî Iyaz merhum da şöyle demiştir :

«Şeytanın, burnun en yüksek çukurunda karar edib durması, hakîkat olarakda olabilir. Zira, burun, kalbe penceresi (deliği) olan bir âzâdır. Burnun ve kulaklrın, kalbe kapaklık yapacak bir şeyi yoktur. Bunların delikleri, direk kalbe açıktır.»

Yani, şeytan burundaki en yüksek merkeze cisim ve cesedinde şekil değişikliği yaparak durması, olabilir ve direk kalbi kirletebilir, demektir.

٣٩٣ — (٣) وَقيلَ لِعَبْدِ اللهِ بن زيدٍ : كيف كان رسولُ الله ﷺ يتوضأ؟ فدعا بوضوءٍ فَأَفْرَغَ على يَدَيْهِ فغسل يَدَيْهِ مَرَّتَيْنِ مَرَّتَيْنِ ، ثُمَّ مَضْمَضَ وَاسْتَنْثَرَ ثلاثاً ، ثُمَّ غَسَلَ وَجْهَهُ ثلاثاً ، ثُمَّ غَسَلَ يَدَيْهِ مَرَّتَيْنِ مَرَّتَيْنِ إِلَى الْمِرْفَقَيْنِ ، ثُمَّ مَسَحَ رَأْسَهُ بِيَدَيْهِ ، فَأَقْبَلَ بهما وَأَدْبَرَ ، بَدَأَ بمقدَّمِ رَأْسِهِ ، ثُمَّ ذَهَبَ بهما إِلى قفاه ، ثُمَّ رَدَّهما حتى يَرْجِعَ إِلَى الْمكانِ الذي بَدَأَ منه ، ثُمَّ غَسَلَ رِجْلَيْهِ . رواه مالك ، والنسائي . ولأبي داود نحوُه ذكره صاحب « الجامع » .

Tercümesi :

393 — (3) **Abdullah bin Zeyd** (R.A) **e denildi :**

Resûlüllah (S.A.V) **nasıl abdest alırdı?**

— Bunun üzerine Abdullah bin Zeyd, abdest alacak bir su kabı istedi, iki eline suyu döktü ve ellerini ikişer defa yîkadı, sonra üçer

defa mazmaza ve istinşak yapdı. Sonra üç defa yüzünü yîkadı. Sonra ellerini dirseklerine kadar, ikişer defa yîkadı. Sonra iki eli ile başına meshetti, iki ellerini önden arkaya ve arkadan öne çekti ve başının yukarısından başladı. Sonra her iki elini başının arka tarafına götürdü, sonra başladığı yere gelinceye kadar gerisin geri başının yan tarafından meshederek döndürdü. Sonra ayaklarını yîkadı.»

(Hadîsi, imamı mâlik ve Nesâî rivâyet etmişlerdir. Ebû Dâvudunda aynısını rivâyet ettiğini «Elcâmî» sâhibi zikretmiştir.)

Î Z A H A T

Râvî Abdullah bin Zeyd bin Âsım (R.A), Ensârı kiramın Hazrec kabîlesinden, sonra mâzinî kabilesine bağlanmış bir sahâbedir. Künyesi, Ebû Muhammed dir.

İbni mende ve Ebû Nuaym (R.A), bu zâtın Bedir muhârebesine iştirak edib hazır olduğunu demişlerdir. Fakat Ebû Ömer (R.A); Uhud muhârebesine ve Bedirden başka diğer muhârebelere iştirak ettiğini demiştir. Sahih olanda budur.

Râvî Abdullah (R.A), Allâhın kahru gazabına uğrayan yalançı peygamber **»Müseylemetülkezzab»** isimli kâfirin kâtilidir. **Vahşî** (R.A), bu yalanç-ı peyğamber Müseylemetülkezzaba oku atıp yaralamış ve **Râvî Abdullah bin Zeyd** (R.A) de kılıcı ile öldürmüştür.

Bu zat, Ezanın meşrûiyyetine rüyasiyle sebeb olan Abdullah bin Zeyd-el Ensârî (R.A) den başka bir sahâbedir.

Müseyle metül kezzab, Râvî Abdullah (R.A) ın kardeşi Habîb bin Zeyd (R.A) ı parça parça yaparak öldürmüşdü. Allâhü teâla kardeşinin intikâmını almayı lutfederek öldürtmüştür.

Ravî Abdullah bin Zeyd bin Asım (R.A), «yevmül harre» denilen günde yezid bin muâviye (R.A) in zamanında hicretin altmış üç veya yetmiş üç tarihinde öldürülmüştür. Allah ondan râzî olsun.

(Keza üsdülgâbe, C. 3, 200-201)

Hadîsi şerifde, yani fîli Rasûlü tâlim ve telkin yoluyla beyan eden haberde, Resûlü ekrem sallallâhü aleyhi vesellem efendimizin «filî sünnetini» beyan buyurmakdadır.

Beyan edilen haberde, Abdest alırken âzaların ekserisini üçer defa yîkayıb su döküyor. Bâzısında üç yerine iki ve en son cümlesindede **«Sonra ayaklarını yîkadı.»** ifadesi vardır.

Hükümlerin değişik şekilde beyan edilmesindeki hikmet, Abdest âzaları en mükemmel sünnetle yîkamak, üçer defa olacağına, şâyet

üçer defa su alınmaz veya dökülüb yîkanmaz ve ikişer veya birer defa da yîkanırsa, câiz olacağına işaret olsa gerektir. Ancak birer veya ikişer defa yîkayıb, bırakmakda, sünnetin kemâlı bulunmadığı gibi, Abdest âzalarında kuru yerin kalma ihtimalıda olabilir. Bu sebebden çok defa işlenen ve sünnetin en mükemmeli olan Abdest azalarını üçer defa yîkamakdır.

Üçer defa yîkamayıb, ikişer veya birer defa yîkayarak abdest alanlara, abdestleri olmadı, denilemez. Olur, câizdir. Ancak sünneti tam işlemeyib terk edilmekle, kerâhat olabilir. Yani, sevab ve mükâfatda azlık olur ve peyğambere ittibâda kemal olan terk edilmiş olur.

Aslında sünnetler; vâcib ve farzların ikmalını sağlayan amellerdir. Bu sebebden, abdest âzâlarının birinci yîkanışında kuru kalan yer olursa, ikinci üçüncü yîkamayla tamamlanabilir.

٣٩٤ — (٤) وفي المتّفق عليه: قيلَ لِعَبْدِ الله بن زيد بن عاصم: تَوَضَّأْ لنا وُضوءَ رسولِ الله ﷺ، فَدَعا بإناءٍ، فأكفَأَ منه على يَدَيْه، فغَسَلَهما ثلاثًا، ثُمَّ أَدْخَلَ يَدَهُ فاسْتَخْرَجَها، فمَضْمَضَ واسْتَنْشَقَ مِنْ كَفٍّ واحدةٍ، ففَعَلَ ذلكَ ثلاثًا، ثم أدخل يده فاسْتَخْرَجَها، فغَسَلَ وَجْهَه ثلاثًا، ثُمَّ أَدْخَلَ يَدَهُ فاسْتَخْرَجَها، فغَسَلَ يَدَيْهِ إلى المِرْفَقَيْنِ مَرَّتَيْنِ مَرَّتَيْنِ، ثُمَّ أدخلَ يدَهُ فاسْتَخْرَجَها، فمَسَحَ بِرَأْسِه، فأَقْبَلَ بِيَدَيْهِ وأَدْبَرَ، ثُمَّ غَسَلَ رِجْلَيْهِ إلى الكَعْبَيْنِ، ثم قال: هكذا كانَ وُضوءُ رسولِ الله صلى الله عليه وسلم.

وفي روايةٍ: فأَقْبَلَ بِهِما وأَدْبَرَ، بدأ بمقدَّمِ رأسِه، ثُمَّ ذهبَ بهما إلى قَفاه، ثُمَّ ردَّهما حتى رَجَعَ إلى المكانِ الذي بَدَأَ مِنْه، ثُمَّ غَسَلَ رِجْلَيْه.

وفي روايةٍ: فمَضْمَضَ واستنشقَ واسْتَنْثَرَ ثلاثًا بثلاثِ غَرَفاتٍ من ماء.

وفي روايةٍ أخرى: فمَضْمَضَ واسْتَنْشَقَ مِنْ كَفَّةٍ واحدةٍ، ففعلَ ذلكَ ثلاثًا.

وفي روايةٍ للبخاري: فمَسَحَ رَأْسَه فأَقْبَلَ بِهما وأَدْبَرَ مَرَّةً واحدةً، ثُمَّ غَسَلَ رِجْلَيْه إلى الكَعْبَيْنِ.

وفي أخرى له: فمَضْمَضَ واسْتَنْثَرَ ثلاثَ مَرّاتٍ مِنْ غَرْفةٍ واحدةٍ.

Tercümesi :

394 — (4) **Buhârî ve Müslim üzerinde ittifak etmişlerdir ki;**

— **Abdullah bin zeyd bin Asım için denildi :**

«Bize, Resûlüllah (S.A.V) **in abdesti ile bir abdest al.**

— **Bunun üzerine hemen bir su kabı istedi, o su kabını başı aşağı eğerek iki eline suyu döktü, ellerini üç defa yîkadı.**

— **Sonra elini su kabına sokdu, suyu alarak çıkardı, bir eli ile mazmaza ve istinşak yapdı ve bunu üç defa işledi. Sonra elini yine su kabına sokdu, su ile elini çıkardı, yüzünü üç defa yîkadı. Sonra elini şu kabına sokdu, su ile elini çıkardı ve ellerini dirseklerine kadar ikişer defa yîkadı.**

— **Sonra elini su kabına sokdu, su ile çıkardı başına meshetti ve başına meshi elelrini önden arkaya ve arkadan öne doğru çekerek yapdı. Sonra ayaklarını topuklarına kadar yîkadı. Sonra dedi :**

— **Resûlüllah** (S.A.V) **in abdesti işte böyle idi.**

— **Diğer bir rivâyette : Abdullah bin zeyd bin Asım, iki elini başının ön tarafından arkaya ve arka tarafından öne meshederek çekti ve meshe başının yukarısından başladı, sonra her iki elini kafasına** (başının arkasına) **doğru götürdü. Sonra başladığı yere gelinceye kadar gerisin geri meshederek çekti. Sonra ayaklarını yîkadı.**

— **Diğer bir rivâyette : Mazmaza, istinşak ve bunun temizlenmesini, üç avuç su ile üçer defa yapdı.**

— **Buharînin diğer rivâyetinde : Başına meshetdi ve iki elini başının ön tarafından arkaya ve arkadan öne doğru meshetmeyi bir sefer yapdı. Sonra ayaklarını topuklarına kadar yîkadı.**

— **Buhaârînin diğer rivâyetinde : Mazmaza ve istinşakı, bir avuç su ile üçer defa yapdı.»**

٣٩٥ — (٥) وعن عبد الله بن عبّاس . و [illegible] توضّأ رسولُ الله ﷺ مرّةً مرّةً ،
لم يزِدْ على هذا . رواه البُخاري .

٣٩٦ — (٦) وعن عبد الله بن زيد : [illegible] صلى اللهُ عليه وسلم توضّأ مرّتين
مرّتينِ . رواه البخاري .

٣٩٧ — (٧) وعن عثمانَ ، رضي الله عنه . [illegible] توضّأ بالْمقاعِدِ ، فقال : ألا أُريكم
وضوءَ رسولِ الله ﷺ ؟ فتوضّأ ثلاثاً ثلاثاً . رو[illegible]

Tercümesi :

395 — (5) **Abdullah bin Abbas** (R.A) **den mervîdir, dedi : Resûlüllah** (S.A.V) **birer sefer olmak üzere âzâlarını yîkayıb abdest aldı ve bunun üzerine hiç bir şey ilâve etmedi.»**

(Haberi, Buhârî rivâyet etmiştir.)

396 — (6) **Abdullah bin Zeyd** (R.A) **den mervîdir;**

«Nebiyyi muhterem sallallâhü aleyhi vesellem, âzâları ikişer ikişer yîkâyarak abdest aldı.»

(Haberi, Buharî rivâyet etmiştir.)

397 — (7) **Osman** (R.A) **den mervîdir, Mekâıd denilen yerde** (medîne-i münevverede bir yerin ismidir) **abdest aldı, hemen dedi :**

«Dikkat ediniz! Size Resûlüllah (S.A.V) **in abdestini göstereyim mi?**

— Bu söz üzerine Osman (R.A) **abdest âzâlarını üçer üçer yîkayarak abdest aldı.»**

(Haberi, Müslim rivâyet etmiştir.)

Î Z Â H A T

Yukardaki haberler, fîli Rasûlü (S.A.V) beyan etmektedirki, bunlardan birincisinde, Rasûlüllah sallallâhü aleyhi vesellem efendimizin, abdest âzalarını birer sefer, ikincisinde; ikişer sefer ve üçüncüsünde, üçer sefer yîkadığı îzah buyurulmaktadır.

Rasûlüllah (S.A.V) efendimizin, böyle işlemesi, ümmetine bu amellerden her biri ile abdest almanın cevazını tâlim etmek içindir. Aynı zamanda bunlardan birinci amel ile ikinci ve üçüncü amellerin sevab ve fazîlet farkının olduğunuda beyan içindirki, mükemmel olanın sevâbı daha çoktur. Aynı zamanda kemal üzerine ziyâdeleştirmekde, noksanlık, hata, zulum ve kötülüktür.

Yani en mükemmel abdest alış, abdest âzalarını üçer defa yîkamakdır. Üçer defadan fazla yîkamak ise; dinde bir ziyâde amel, hata, zulum, kötülük, Bid'at ve israfdır. İsraf ise, haramdır.

٣٩٨ - (٨) وعن عبد الله بن عَمْرٍو ، قال : رَجَعْنا مع رسول الله ﷺ من مكَّةَ إلى الْمَدِينةِ ، حتى إذا كنَّا بماءٍ بالطَّرِيق تَعَجَّلَ قومٌ عِنْدَ الْعَصْرِ ، فَتَوَضَّؤوا وهم عُجَّالٌ ، فَانْتَهَيْنا إِلَيْهِم وأعقابُهم تلوحُ لم يمسَّها الماءُ ، فقال رسولُ الله ﷺ : « وَيْلٌ لِلْأعقابِ مِنَ النَّارِ ، أسبِغوا الوُضوءَ » . رواه مسلم .

Tercümesi :

398 — (8) **Abdullah bin Amr** (R.A) **den mervîdir, dedi :**

«Biz, Resûlüllah (S.A.V) **ile beraber mekkeden medîneye döndük, Tâki yolda bir suyun yanına geldiğimiz vâkit, ikindi namazı vaktinde kavm** (cemaat) **acele etti, hemen acele acele abdest aldılar. Nihâyet biz onların yanına ulaşdığımızda onların ayak topuklarına** (diblerine) **sanki hiç su dokunub ıslanmamıştı.**

— **Bunun üzerine Resûlüllah** (S.A.V) **buyurdu :**

«Her türlü helak ve cehennem azabı, o topuklara ki (topukların sahiblerine ki), **abdestlerinde, abdest sularını mahallerine ulaşdırmakda musamaha ve ihmal ederler. Binâenaleyh abdesti, tam bir şekilde alınız.»**

(Hadîsi, Müslim rivâyet etmiştir.)

Î Z Â H A T

Bu hadîsi şerifde, şu hususlar beyan edilmektedir :

a) Rasûlü ekrem sallallâhü aleyhi vesellem efendimiz, ashabı ile mekke-i mükerremeden medîne-i münevvereye gitmek üzere yola çıkıyorlar.

b) Yolda giderken bir suya rastlayorlar. İkindi vaktide biraz daralmış imiş, îtikad ve amelde ihlaslı olan mubârek sahâbeler, abdest alırken acele yapıyorlar. «Acele işe, şeytan karışır.» kabilinden, abdest azalarından bilhassa ayaklarının topuklarının diblerinde kuru yerler, kalıyor.

c) Bu hâli gören sevgili efendimiz, hemen şöyle; **«Bütün helak ve cehennem azabı, o topuklarki** (topukların sahiblerine ki), **abdestlerinde, abdest sularını mahallerine ulaşdırmakda ihmal ederler.»** buyurmuştur.

d) Abdest alan kimselerin, acele ederek, abdest azalarında, bilhassa topuklarının diblerinde, dirseklerinin uç ve arkalarında ve daha başka azaların çukur yerlerinde kuru yer koymamalıdırlar. Ve kuru yerlerin kalmaması için, hadîsi şerifin son cümlesi olan şu, **«Abdesti, tam bir şekilde alınız.»** cümledeki emri Rasûle riâyet ederek sükûnetle al mak gerekir. Yani, abdestin farzlarını, sünnet ve müstehablarını tamamlayarak alınızki, hem abdestiniz ve o abdest ile işlediğiniz amelleriniz, makbul olsun ve hemde âhiretde cehennem ateşinden korunmuş olasınız.

٣٩٩ — (٩) وعن المُغيرةِ بن شُعبة ، قال : إنّ النبيّ ﷺ توضّأ فمسح بناصيته وعلى العمامةِ وعلى الخُفّين . رواه مسلم .

Tercümesi :

399 — (9) **Muğîre bin Şûbe** (R.A) **den mervîdir, dedi :**

«Muhakkak ki, Nebiyyi muhterem sallallâhü aleyhi vesellem abdest aldı, alın saçının üstüne, sarığı ve ayaklarındaki iki mesti üzerine meshetti.»

(Haberi, Müslim rivâyet etmiştir.)

Î Z A H A T

Râvî Muğîre bin Şûbe (R.A), sakîf kabîlesindendir. **Handek** muhârebesi yılıki, hicretin beşinci senesinde müslüman oldu. İlk iştirak ettiği muhârebe, hicretin altıncı senesinde vukû bulan **«Hudeybiye»** muharebesidir.

Hz. Muâviye zamanında, onun kûfe emîri idi ve kûfede vefat etmiştir. Allah ondan razî olsun.

Bu zat hakkında, biraz geniş mâlumat, bu cildin yukarısında **«İlim Bahsi»** başlığının altında geçmiştir.

Haberde, Abdestin sünnetlerinden olan başa meshetmeyi ve iki mest üzerine meshetmenin cevazı beyan edilmektedir. Sarık üzerine mesh meselesini ise, Rasûlüllah (S.A.V) in başında meshettikden sonra sarığını tesviye edib düzeltmek mânasına olduğu veya başının alın kısmının üzerinde yara üzerine sarılmış sargı üzerine meshetmiştir, şeklinde îzah edilmiştir.

Ebû Hanîfe ve îmamı mâlik (R.A) a göre, her hanki sebeb ve şekilde olursa olsun, başa giyilen sarık üzerine meshetmek câiz değildir. Buradaki sarık üzerine meshetme keyfiyeti, yukardaki şekilde amel etmekten ibârettir.

İmam-ı Sevrî, Dâvudu Zâhirî ve Ahmed bin hanbel (R.A) e göre ise, sarık üzerine meshetmeyi, hadîsin zâhirine hamlederek câizdir, demiştir.

İmam-ı Şâfi-î (R.A) a göre ise, sarığın üzerine meshetmekle, farz sâkıt olmaz. (Keza mirkad, C. 1, 311)

٤٠٠ — (١٠) وعن عائشة ، قالت : كان النبي ﷺ يحب التيمن ما استطاع في شأنه كله : في طهوره ، وترجله ، وتنعله . متفق عليه .

Tercümesi :

400— (10) **Aişe** (R.A) **den mervîdir, dedi :**

«Nebiyyi muhterem sallallâhü aleyhi vesellem, her hal ve işinde : imkân dahilinde temizliğinde, saç sakal daraması ve etek tıraşı gibilerinde ve ayakkabı (ve elbise) **giyiminde sağdan başlamayı severdi.»**

(Haberi, Buhârî ve Müslim itifakla rivâyet etmişlerdir.)

Î Z A H A T

Hâberde vârid olduğu üzere, **Rasûlü ekrem** sallallâhü aleyhi vesellem efendimiz, meşrû ve iyi olan her şeyinde sağdan başlayıb devam etmiştir. **Hz. Aişe** vâlidemizin beyan ettiği şu husus ve amellerinde sağdan başladığı beyan edilmektedir :

a) Abdest ve gusul temizliğinde, ellerini ve ayaklarını keza diğer âzalarını sağdan başlayarak yîkayıb temizlemiştir. Her âzâsının evvela sağını, sonra solunu yîkamışdır. Keza misvakını, sağından başlayıb sol tarafına doğru kullanmaya devam etmiştir.

b) Yemesinde, içmesinde, musafahalaşmasında, bir şeyi alıb vermede, mescide ve câmiye girmesindeki amelleri gibi, iyi ve hayırlı işlerinde hep sağdan başlardı.

c) saçını ve sakalını daramasında, bıyığını kısaltmasında, başını ve eteğini tıraş edib kazımasında, koltuk altının kıllarını yolmasında ve tırnaklarını kesmesi gibi amellerinde, hep sağından başlardı.

d) Ayak kablarını, mestlerini, elbîse ve gömlekleri gibi giyim eşyalarını, hep sağından başlayarak giyerdi.

Hadîsi şerifin mefhûmundan anlaşılmıştırki; Rasûlü ekrem sallallâhü aleyhi vesellem efendimiz, iyi ve güzel olmayıb zarûrî olan kerih işlerinde de, soldan başlamayı severdi.

Mesela : «Helaya, çarşı ve sokaklara, mâsiyet mahalline ve bunlara benzeyen kerih yerlere, sol ayağı ve sol eliyle girer ve yapışırdı.

— Mescidden, sol ayağı ile çıkardı. Burnnunu, sol eliyle temizlerdi. Balgamlı tükrük gibi ağzından tükrüğünü, sol tarafına ve sol ayağının altına tükürürdü. Helâda, istincayı, sol eliyle yapardı. Elbisesini ve ayak kabını çıkarırken, solundan başlayarak çıkarırdı. Keza bunların gibi, kerih olan amel ve yerlerde soldan başlardı.»

(Keza mirkad, C. 1, 312)

Yukardaki saydığımız amellerin, sünnet ve müstehablığı husûsunda, bir nebze mâlûmat, yukarda geçmiştir. Ancak hanefî fakihlerine göre, iyi olan her şeyde ve abdest ile gusul işlerinde, sağdan başlamak, müstehabdır.

الفصل الثاني

٤٠١ — (١١) عن أبي هريرة ، قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « إذا لبستُم وَإذا توضَّأتُم ، فَابْدَؤوا بأيامِنِكم » . رواه أحمد ، وأبو داود .

ABDESTİN SÜNNETLERİ İLE İLGİLİ İKİNCİ FASIL

Tercümesi :

401 — (11) Ebû Hüreyre (R.A) den mervîdir, dedi.
Resûlü ekrem (S.A.V) **buyurdu :**
«Elbise giydiğiniz ve abdest aldığınız vakit, sağınızdan başlayınız.»
(Hadîsi, Ahmet ve Ebû Davud rivâyet etmiştir.)

٤٠٢ — (١٢) وعن سعيد بن زيدٍ ، قال : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم : « لا وُضوءَ لمن لم يذكُر اسمَ الله عليه » . رواه الترمذي ، وابن ماجه .

٤٠٣ — (١٣) ورواه أحمدُ ، وأبو داود عن أبي هريرة .

٤٠٤ — (١٤) والدارميُّ عن أبي سعيد الخدريِّ ، عن أبيه ، وزادوا في أوَّله : « لا صلاةَ لمَنْ لا وُضوءَ له » .

Tercümesi :
402 — (12) **Saîd Bin Zeyd** (R.A) **den mervîdir, dedi :**
Resûlüllah (S.A.V) **buyurdu :**
«Abdest alırken Allahı zikir etmiyenin (anmıyanın) **abdesti yoktur.»**
(Hadîsi, Tirmizî ve İbni Mace rivâyet etmiştir)

Tercümesi :

403 — (13) **Bu hadisi, Ahmet ve Ebû Davud, Ebû Hûreyre** (R.A) **den rivâyet etmişlerdir.**

Tercümesi :

404 — (14) **Darimî, Ebû Said el Hudrî** (R.A) **den, o da Babasından rivâyet edib, Hadîsin evveline şu cümleyi ziyade ettiler :**
«Abdesti olmayan kimsenin, namazı olmaz»

Î Z A H A T

Râvî Saîd bin Zeyd (R.A), kureyş kabîlesinin Adevî soyundandır. İlk müslümanlardan ve cennetle müjdelenen on sahâbeden birisidir. Künyesi, Ebulâaverdir.

Hz. Saîd, Hz. Ömer-in amca zâdesi ve eniştesidir. Siyer kitablarında uzun şekilde yazıldığı üzere, **Hz. Ömerin** müslüman olmasına, kız kardeşi **Fâtıma** (R.A) ile eniştesi **Hz. Saîd** (R.A), sebeb olmuştu.

Hz. Saîd, Bedir muharebesinden başka bütün harblerde hazır bulunmuştur. Rasûlü ekrem sallallâhü aleyhi vesellemin ashâbının; âbid, zâhid ve duası müstecab olanlarından idi. Aynı zamanda, cihada gidib dâima muharebeye iştirak edenlerdendir. Bedir muharebesine iştirak etmemesine sebeb, Şamı şerife bir vazîfeyi îfa etmek için gönderilmesidir.

Rasûlü ekrem sallallâhü aleyhi vesellem efendimizden, dört hadis rivâyet ettiği beyan edilir.

Vefatı, Medîne-i münevverede **«Akîk»** denilen mahalde yetmiş yaşını mütecâviz olduğu halde, hicretin elli (50) veya elli bir (51) tarihinde vukû bulmuş ve cennetül Bakîa, defnedilmiştir. Allah ondan râzî olsun.

Hadîsi şerifde, **Abdest alırken, «Allâhın adını (ismini) zikretmiyenin abdesti, yoktur.»** buyurulmuştur. Buradaki hüküm, abdest alacak kimse, abdeste başlarken beşmeleyi çekerek abdesti almaz ise, sünnet terk edilmekle, (abdest tam ve kâmil) bir abdest olmaz, demektir.

Evet abdesf sahihdir, fakat kemal ve fazîleti olmadan, yâni âzalardaki mânevî kir temizlenmeden, abdest alınmış olur.

Bu husus, **İbni Ömer ve İbni Mes'ud** (R.A) ın, **Rasûlü ekrem sallallâhü** aleyhi vesellem efendimizden rivâyet ettikleri bir hadîsi şerifde şöyle buyurulmuştur :

«Bir kimse, abdesti alır ve Allâhın adını anarsa, bütün bedeni (manevî kirden) **tertemiz olur.**

— Bir kimsede, Allâhın adını anmadan (besmele çekmeden) **abdest alırsa, sâdece abdest âzaları tertemiz olur.»** (Keza mirkad, 313)

Buradaki tahâret ve temizlik, bütün günahlardan (yani, küçük günahlardan) tertemiz olur, demektir.

Abdest ve gusul temizliği ile, bedenin işlediği küçük günahların bağışlanacağı yukarda **«Tahâret Bahsi»** başlığının altında geçmiştir.

Besmelede sünnet olan, abdestin evvelinde olmasıdır. Abdestin evvelinde her hanki bir sebeble besmele terk edilirse, abdest arasında besmeleyi çekse dahi sünnet yerini bulmaz. Ancak abdestin besmelesiz bitmemesi için, abdestin arasında aklına gelen kimsenin, hemen besmeleyi söylemesi iyidir.

Biz Hanefîlere göre, abdestin evvelinde besmele çekmek sünnettir. **İmam-ı Ahmed bin hanbele ve imam-ı Mâlik** (R.A) **a göre, hadîsin zâhiri** ile hükmederek, abdestin evvelinde besmele çekmek, vâcibdir.

Şâfi-i merhuma göre, Abdestin evvelinde besmele çekmek, farzdır. Zâhidî merhum böylece zikretmiştir. (Keza Dâmad, C. 1, 13)

Biz Hanefîlerin cevabı, buradaki hadîsi şerifdeki hüküm, abdestin evvelinde besmele çekilmezse, abdestin mânevî fazîlet ve sevabı yok olur.

Netekim bir hadîsi şerifde şöyle buyurulmuştur :

«**Mescidin** (Caminin), **komşusu için namaz kılmak olmaz, ancak mescidde** (câmide) **olur.»** (Fethulkebir, C. 3, 345)

Bu hadîsi şerifdeki hüküm, mescidin bitişiğinde veya yanında komşu olan kimsenin, namazını mutlaka câmide kılması lazımdır, şâyet câmide kılmaz ise, namazı olmaz, manasına olmayıb, belki câminin yanında komşu olan câmiye çıkıb namazını kılması gerekir. Şâyet câmiye çıkmadan evinde kılarsa, tam ve mükemmel bir namaz olmaz. Namazın kemal ve sevabında noksanlık olur.

Üçüncü hadîs olarak yazılan 404 nolu hadîsin hükmü ise; **«Abdesti olmayan kimsenin, namazı olmaz»** hiç abdesti olmayanın abdest almasının farzıyetini beyan eden âyeti kerîmeyi, tefsîr ve îzahdan ibârettir. Zîra abdest, namazın şartındandır. Binaenaleyh şart olan abdest olmazsa, meşrut olan namazda, olmaz.

٤٠٥ – (١٥) وعن لقيط بن صبرة ، قال . قلتُ يا رسول الله ! أخبرني عن الوضوء . قال : « أسبغ الوضوء ، وخلل بين الأصابع ، وبالغ في الاستنشاق إلا أن تكون صائماً » . رواه أبو داود ، والترمذي ، والنسائي ، وروى ابن ماجة ، والدارمي إلى قوله : « بين الأصابع » .

Tercümesi :

405 — (15) **Lekît bin sabra** (R.A) **den mervîdir, dedi :**
Abdestden Haber ver yarasulallah! dedim
Rasûlüllah (S.A.V) **de buyurdu :**
«Abdestini tam al, parmakların arasını ovala, burnuna su alırken iyi çek ancak oruçlu isen mubalağa etme.»
(Hadîsi, **Ebu Davud, Tirmizi ve Nesâî Rivayet** etmişlerdir.
İbni mace ve Darimî **«Parmakların arasını ovala»** kelimesine kadar rivayet etmişlerdir.)

Î Z A H A T

Râvî lekît bin sabra (R.A), Tâifli bir sahâbe-i kiramdır. Ebû Rezîn veya Ebû Asım künyesi ile künyelenmiştir. Vefatı hakkında bir mâlumat, bulunamamıştır. Allah ondan razî olsun.

Hadîsi şerifde, Abdestin şu hüküm ve sünnetleri beyan edilmektedir :

a) Bir defa abdestin başından sonuna kadar, acele etmeden farz ve sünnetleri, mükemmel bir şekilde tamamlanması için, abdest azalarının mükemmel yîkanması emir buyurulmuştur.

b) Ellerin ve ayakların parmaklarının araları, hilallanarak ovalanması emir buyurulmuştur. Buradaki emri Rasûl, sünnet ifâde etmektedir.

İbni Hacer (R.A) demiştirki : **«El parmaklarını bir birine geçirerek mescidde namaz beklemek mekruhdur.»**

Biz Hanefîlere göre, elleri bir birine bağlayarak çalımlı bir şekilde durmak, her zaman ve mekanda, kerihdir. Çünkü kibirlilik emâresi vardır. Kibirlenme ise, mûmine hiç yakışmaz. Zira kibirlenmek, üç hal ve yerden başkasında haramdır. Hele bel ağrısı gibi bir mâzereti olmadan, elleri kalçaların üzerlerine bağlayarak arkada tutup yürümek veya durmak çok kerih ve kibir alâmetidir.

Ellerin parmaklarının hilallanması; elleri, bir biri üstüne koyarak parmakların bir biri arasına girmesini sağlayıb ovalamaktır.

Ayakların parmakları arasını hilallamak ise, sol elin küçük parmağını sağ ayağın küçük parmağının arasına sokarak başlayıb sol ayağın küçük parmağına gelinceye kadar, parmakların aralarını ovalamaktır. Ve bu husûsa riayet etmek, müstehabdır. Fakat hanki şekilde ve hanki parmakla olursa, yine hilallama sünnetinin aslı, hasıl olmuş olur. Ancak küçük parmakla hilallamak, sünnete uygun olandır. Netekim ilerde 407. Haberde gelecektir.

c) Hadîsi şerifde, oruçlu olunmadığı takdirde, istinşak-ın mubâlağa ile yapılması, buyurulmuştur. Buradaki mubâlağa, üç sefer yapmak ve her seferinin, burunun derinliğine kadar varmasıdır.

d) **Oruçlu iken bu şekilde** istinşak edilirse, boğaza suyun kaçarak **mîdeye gidib orucun bozulabileceğin**den, oruçlu iken iştinşak-ın mu**balağa ile yapılmaması**, buyurulmuştur.

٤٠٦ ـ (١٦) وعن ابن عبَّاس ، قال : قال رسولُ الله صلى الله عليه وسلم : « إذا توضَّأتَ فخَلِّلْ بَيْنَ أصابعِ يَدَيْكَ وَرِجْلَيْكَ » . رواه الترمذي . وروى ابن ماجه نحوَه . وقال الترمذي : هذا حديثٌ غريب

Tercümesi :

406 — (16) **İbni Abbas** (R.A) **den mervîdir, dedi :**

Resûlüllah (S.A.V) **buyurdu :**

«Abdest aldığın vakitlerde, elleriyin ve ayaklarıyın parmakları arasını ovala.»

(Hadîsi, Tirmizi ve ibni mâce rivâyet etmiştir.

Tirmizî : Bu Hadis, ğaribdir, dedi.)

٤٠٧ ـ (١٧) وعن المُسْتَوْرِدِ بن شَدَّاد ، قال : رَأَيْتُ رسولَ الله صلى الله عليه وسلم إذا توضَّأ يدْلُكُ أصابعَ رِجْلَيْهِ بخِنْصَرِه . رواه الترمذي ، وأبو داود وابن ماجه .

Tercümesi :

407 — (17) **Müstevrid Bin Şeddâd** (R.A) **den mervîdir, dedi :**

«Resûlü ekrem (S.A.V) **î gördüm, Abdest aldığı vakit, ayağının parmakları aralarını elinin küçük parmağı ile ovalardı.»**

Î Z A H A T

Râvî müstevrid bin Şeddâd (R.A), Kureyş kabîlesinin fihir soyundandır. Rasûlü ekrem sallallâhü aleyhi vesellem efendimizden yedi (7) hadîsi şerif rivâyet etmiştir. Yani, sahâbenin muhâcirlerindendir.

Kûfede sâkin olmuştur, sonra Mısıra gidib orada sâkin olmuştur. Vefat târihine rastlanamamıştır. Allah ondan râzî olsun.

Haberde beyan edildiği üzere, Rasûlü ekrem sallallâhü aleyhi vesellem efendimizin, abdest alırken ayaklarının parmaklarının arasını, elinin küçük parmağı ile hilallayarak ovaladığı, beyan edilmektedir.

٤٠٨ – (١٨) وعن أنس، قال: كان رسولُ الله صلى الله عليه وسلم إذا توضَّأ أخذ كفًّا مِن ماءٍ، فأدخله تحت حنكه، فخلَّل به لحيته، وقال: «هكذا أمرني ربِّي».

رواه أبو داود .

Tercümesi :

408 — (18) **Enes** (R.A) **den mervîdir, dedi :**

«Resûlüllah (S.A.V) **Abdest aldığı vakit, avcuna suyu alır, Çenesinin altına iletir, sakalını o su ile hilallardı ve Rabbim, bana böyle emretti, derdi.»**

(Haberi, Ebû Davud rivâyet etmiştir.)

(**Not :** Bu haberde de, Rasûlü ekrem sallallâhü aleyhi vesellem efendimizin kendisine, ya cebrâil aleyhisselam vasıtası ile veya vahyi hafî yoluyla sakalının altını hilallama ile emrolunduğunu beyan ederek, abdestin sünnetlerinden birisini îzah etmiştir.)

٤٠٩ – (١٩) وعن عثمان رضي الله عنه: أنَّ النبيَّ ﷺ كان يُخلِّل لحيته. رواه الترمذي والدارمي .

Tercümesi :

409 — (19) **Osman** (R:A) **den mervîdir.**

«Nebiyyi muhterem (S.A.V), **sakalını hilallardı.»**

(Haberi, Tirmizi ve Darimî, rivayet etmiştir.)

٤١٠ — (٢٠) وعن أبي حيّة ، قال: رأيتُ عليّا توضّأ فغسل كفّيه حتى أنقاهما، ثم مضمض ثلاثاً، واستنشق ثلاثاً، وغسل وجهه ثلاثاً، وذراعيه ثلاثاً، ومسح برأسه مرة، ثم غسل قدميه إلى الكعبين، ثم قام فأخذ فضل طهوره فشربه وهو قائم، ثم قال: أحببت أن أريكم كيف كان طهور رسول الله ﷺ. رواه الترمذي، والنسائي.

Tercümesi :

410 — (20) **Ebi Hayye (R.A) den mervidir, dedi :**

«Hazreti Aliyi abdest alırken gördüm, temizleninceye (kanaatı gelinceye) **kadar ellerini yıkadı. Sonra üç defa ağzına su verdi.**

Üç defa burnuna su verdi, üç defa yüzünü yîkadı,

Üç defa kollarını yıkadı, bir defa başını meshetti, sonra ayaklarını topuklara kadar yîkadı.

— Sonra kalktı, hemen abdest suyunun artanından ayakta olduğu halde içti.

— Sonra şöyle dedi :

«Resûlüllah (S.A.V) **in, abdestinin nasıl olduğunu size göstermek istedim.»**

(Haberi, Tirmizi ve Nesâî rivâyet etmiştir.)

İ Z A H A T

Râvî Ebû Hayye (R.A), kaysulvâdîdirki, Kûfenin Hemedan şehrinden büyük bir muhaddis ve tâbiîndendir. İsminin, Amr bin Nasr veya Âmir bin elhâris olduğu söylenir. İbni Hibban, bu zatın sika (îtimada layık) bir kişi olduğunu zikretmiştir. Yâni, sikalardan birisidir. Vefatı hakkında mâlumat, bulunamamıştır. Allah ondan râzî olsun.

(Tehzîbüttehzîb, C. 12, 81)

Yukardaki haberde **Hz. Ali** (R.A), şu hususları beyan etmiştir :

a) Rasûlü ekrem efendimizin abdest alışının en mükemmel şekli olan abdest âzâlarını üçer defa yîkamak ve başa bir sefer meshetmek keyfiyetini ümmete tâlim etmiştir.

b) Abdesti alıb bitirdikten sonra, abdestten artan suyu ayakda içmeside, yine ibâdetden artan suyun içilmesinin bir bereket olduğunu beyan etmektir.

c) Aynı zamanda, abdest suyundan kalan suyun ayakda içilmesinin cevazını, tâlim etmek içindir.

٤١١ — (٢١) وعن عبد خير، قال: نحن جلوس ننظر إلى علي حين توضأ، فأدخل يده اليمنى فملأ فمه، فمضمض واستنشق، ونثر بيده اليسرى، فعل هذا ثلاث مرات، ثم قال: من سره أن ينظر إلى طهور رسول الله ﷺ، فهذا طهوره.

رواه الدارمي.

Tercümesi :

411 — (21) **Abdi Hayır (R.A) den mervîdir, dedi :**

«Biz oturuyorduk ve Ali (R.A) in abdest alışına bakıyorduk.

Sağ elini suya batırdı, ve ağzına suyu aldı, mazmaza ve istinşak yaptı, ve sol eliyle sümkürdü ve bunu bütün azalarda üç sefer yapdı. sonra kimki Resûlüllâhın abdest alışını görmek isteyor (ve seviyor) **ise, Rasûlüllah-ın tahâreti** (abdest alışı) **işte böyle idi, dedi.»**

(Haberi, Darimî rivâyet etmiştir.)

Î Z A H A T

Râvî Abdi Hayr (R.A), Rasûlü ekrem sallallâhü aleyhi vesellem efendimiz zamanına yetişmiş ve fakat Rasûlü ekrem efendimize mülâkî olub kavuşamadığından aşhabdan değil, tâbiînin ulularından olmuştur.

Abdü hayr = Hayrın kulu, demektirki, şerrin zıddıdır. kendisi kûfenin Hemedânındandır. Kûfede sâkin olmuştur. Ebû Amâre ile künyelenmiştir. Yüz yirmi (120) sene yaşadığı yazılmaktadır. Allah ondan râzî olsun.

٤١٢ — (٢٢) وعن عبد الله بن زيد، قال: رأيت رسول الله ﷺ مضمض واستنشق من كف واحدة، فعل ذلك ثلاثا. رواه أبو داود والترمذي.

Tercümesi :

412 — (22) **Abdullah Bin Zeyd (R.A) den mervîdir, dedi :**

«Ben Rasûlüllahı bir avuç su ile bir defa mazmaza, ve istinşak yaptığını gördüm, aynı zamanda bunu üç defa işlerdi.»

(Haberi, Ebû Dâvud ve Tirmizî Rivayet etmiştir.)

İ Z A H A T

Râvî Abdullah bin zeyd (R.A), **Tîbî** merhum dediki; bu zat. ezanı rûyasında gören **Zeyd bin Abdullah** (R.A) dır. Akabe **bîatında hazır bu**-lunmuştur. Bedir muhârebesinde ve ondan sonraki bütün muhârebeler-de hazır bulunmuştur. Ensârı kiramdandır.

Künyesi, Ebû Muhammed dir. Ezanı Muhammediyeyi rûyasında görüşü, hicretin birinci senesinde mescidi nebevînin yapılmasından son-ra vukû bulmuştur.

Bu zâtın, babası ve anneside sahâbe-i kiramdan idiler. Mekkenin fethi günü, Hâris bin hazrec kabîlesini temsîlen bir sancak tutuyordu.

Vefatı, hicretin otuz ikinci (32) senesinde, altmış dört (64) yaşında medîne-i münevverede vukû bulmuştur. Allah ondan râzî olsun.

Haberde, fîli Rasûl ile sâbit olan abdestin sünnetlerinden mazmaza ve istinşak-ın üçer defa yapıldığı beyan edilmektedir.

٤١٣ — (٢٣) وعن ابن عبّاسٍ ، أنّ النبيّ ﷺ مسح برأسه ، وأذنيه : باطنهما بالسبّاحتين ، وظاهرهما بإبهاميه . رواه النسائى ،

Tercümesı .

413 — (23) **İbni Abbas** (R.A) **den mervidir, dedi :**

«Resûlü Ekrem (S.A.V) **Başını ve kulaklarını meshetti; Kulakları-nın içini, şehadet parmakları ile ve kulaklarının dışlarını baş parmak-ları ile meshetti.»**

(Haberi, Nesaî rivayet etmiştir.)

(**Not;** Bu haberdede, abdestin sünnelerinden, kulakların içinin ve dışının meshedilme keyfiyeti, hanki parmaklarla ve nasıl yapıldığı açıklanmıştır.)

٤١٤ — (٢٤) وعن الرُّبيِّع بنت معوِّذ: أنها رأت النبيّ ﷺ يتوضأ ، قالت فمسح رأسَهُ ما أقبل منه وما أدبر ، وصدغيْه ، وأذنيه مرّةً واحدة

وفي رواية ، أنه توضّأ فأدخل أصبعيْه في جُحْريْ أذنيه . رواه أبو داود .

وروى الترمذي الرواية الأولى ، وأحمد وابن ماجه الثانية

Tercümesi :

414 — (24) **Rubeyyî Binti Muavviz** (R.A) **den mervîdir, dedi : «Resûlüllah** (S.A.V) **i abdest alırken gördüğünü dedikl :**

— **Resûlü ekrem** (S.A.V), **ön ve arka taraflarından başını, şakaklarını ve kulaklarını bir sefer meshetti.**

— **Diğer bir rivâyette, Resûlüllah** (S.A.V) **abdest aldı, parmaklarını kulak deliklerine soktu.»**

(Haberi, Ebû Davud rivayet etmiştir.

Tirmizi, birinci kavli rivayet etmiştir.

Ahmet ve ibni mâce ise, ikinci kavli rivayet etmişlerdir.)

Î Z A H A T

Râvî Rubeyyî binti muavviz (R.A), Bedir muhârebesinde Ebû cehlin öldürülmesini, kardeşi **Muaz** (R.A) ile berâber sağlayan **Muavviz** (R.A) in kızıdır. ve tesettür âyeti ile hicab âyeti gelinceye kadar, bâzı muhârebelere iştirak etmiş ve harbde yaralananların tedâvîlerine bakar ve şehid olanları, Medîne-i Münevvereye nakledib götürürdü. Yani, bu muhtereme, bir kadın sahâbedir.

Bîatürrızvanda bulunmuştur, yani, ağacın altında bîat edenlerdendir. Medîne-i münevvere ve basra ehâlîsinin yanında naklettikleri hadîsi şerif, öğrenilib amel edilmiştir.

Peyğamber sallallâhü aleyhi vesellem efendimizden bizzat rivâyet ettiği hadîsi şerif, yirmi (20) kadardır. Vefatı hakkında gerekli bilgiye rastlanamamıştır. Allah ondan râzî olsun.

Râvînin beyan ettiği haberde, Rasûlü ekrem sallallâhü aleyhi vesellem efendimizin, başına yapdığı kablama meshi târif edib açıklamaktadır ki, abdestin sünnetlerinden birisi, fîli Rasûlü beyan ederek tesbitlenmektedir ve her abdestte bir sefer yapmak, sünnettir.

Bu şekildeki kablama meshin beyanı gibi hadis ve haberlerin hükmü gereğince, **İmam-ı Azam Ebû Hanîfe ile İmam-ı mâlik ve imam-ı Ahmed bin hanbele** (Allah hepsinden râzî olsun) göre, başa bir sefer kablama mesh yapmak sünnettir.

Şâfi-i merhuma göre ise, başa kablama meshi, her seferinde yeni su ile olmak kaydı ile, üç sefer meshetmek, sünnettir.

Haberde beyan edilen, «şakaklarla kulaklarına meshederdi» cümlesinden anlaşılmaktadırki, başa meshedilen sudan şakaklara ve kulaklara meshedilmektedir. Kulaklara meshetmek için yeniden su almaya gerek yoktur. Ebû Hanîfe (R.A) ın mezhebide böylecedir.

Bu hükmün tatbîki görüldüğü üzere, kablama meshdedir. Yani, her iki ele suyu alıb ıslattıktan sonra başa meshedilib, ondan sonra kulakların meshetmek şeklindeki, ameldedir. Bir el ile başın dörtde birine meshedildiğinde, bu hüküm icra edilemez. Zira bir ele su alınıyor. Dığer ele alınmayor. Böyle olunca kulaklara meshetmek için, ellere yeniden su almak gerekir. Tedavülde aynısı, işlenmektedir.

٤١٥ — (٢٥) وعن عبد الله بن زيد: أنه رأى النبي ﷺ توضأ، وأنه مسح رأسه بماء غير فضل يديه. رواه الترمذي. ورواه مسلم مع زوائد.

Tercümesi :

415 — (25) **Abdullah bin Zeyd** (R.A) **den mervîdirki ;**

«Resûlüllah (S.A.V) **abdest aldığını ve ellerinde kalan sudan başka bir su ile meshettiğini gördü.»**

(Haberi, Tirmizi rivâyet etmiştir. Ve Müslimde fazlasiyle berâber rivâyet etmiştir.)

(Not : Bu haber, şâfi-î merhumun delîlidir. Zira bu haberde, Rasûlü ekrem efendimizin abdest aldığı zaman başına meshetmek için yeniden başka bir su alıb meshetme keyfiyetinden, istidlal ederek, başa meshde diğer âzâlarda üçer defa olduğu gibi, başda yeniden su alarak meshetmenin sünnetliğini beyan etmektedir. Şâfi-î merhumda, bu meshin üç sefer olması keyfiyetine zahib olub hükmetmektedir.)

٤١٦ — (٢٦) وعن أبي أمامة، ذكر وضوء رسول الله ﷺ، قال: وكان يمسح الماقين، وقال: الأذنان من الرأس. رواه ابن ماجه، وأبو داود، والترمذي. وذكرا: قال حماد: لا أدري: «الأذنان من الرأس» من قول أبي أمامة أم من قول رسول الله صلى الله عليه وسلم.

Tercümesi :

416 — (26) **Ebî Ümâme (R.A) den mervidir,**

Ebî Ümâme Resûlü ekrem (S.A.V) in abdestini zikretti ve dedi : «Resûlüllâh (S.A.V) gözünün pınarlarını meshetti ve «Kulaklar baştandır» buyurdu.

(Hadîsi, İbni Mâce, Ebû Davud ve Tirmizî rivayet etmiştir.

Ebû Davud ve Tirmizî zikrettilerki, hammad dedi :

«Kulaklar baştandır» sözü, Ebû Ümâmenin sözümü, yoksa Resûlüllah (S.A.V) in kavlindenmidir? bilmiyorum.)

Î Z A H A T

Râvî Ebû Ümâme (R.A), Ensârı kirâmın hazrec kabîlesindendir. Tîbî merhum böyle demiştir.

Musannıf **hatîbi Tebrizî** merhum ise, bu zat; sâd bin Hanîf el ensârîdir ve Evs kabîlesine mensubdur, demektedir. Künyesiyle meşhurdur. yani, Ebû umâme ile meşhurdur.

Bu zat, Rasûlü ekrem sallallâhü aleyhi vesellem efendimiz zamanında, efendimizin vefatından iki sene evvel dünyaya gelmiştir. Kendisi, küçük olduğundan efendimizden hiç bir hadis işidememiştir.

Bu sebebden bâzı bilginler, sahâbeden sonra gelen tâbiînden demişlerdir.

İbni Abdul bir (R.A) ise, sahâbeden olduğunu isbatlamış ve sonra demiştirki ; Bu zat, Medîne-i Münevverede tâbiînin ulularından ve âlim lerin en kuvvetlilerinden birisi idi. Kendisinden, babası, Ebû said ve bunlardan başkaları, hadis işitib öğrenmişlerdir. Hadis nakli husûsunda, sahâbe ve tâbiîn nazarında ittifakla makbul ve mûtemed bir kimse idi.

Vefatı, hicretin yüzüncü (100) senesinde, yetmiş iki yaşında vukû bulmuştur. Allah ondan râzî olsun.

Ebû Ümâme (R.A), denilince burada **Ebû ümâmetülbahilî** (R.A) olmak ihtimalıda vardır. Fakat Ebû ümâmetülbâhilî merhum, birinci cildin 139. sahîfesinde geçtiği üzere, sahâbe-i kiramdan olub pek çok hadis nakledib öğreten ve sahâbenin en çok yaşayanlarından birisidir.

Hadîsi şerif hakkında gerekli mâlûmat, biraz yukarda geçmiştir.

٤١٧ — (٢٧) وعن عمرو بن شعيب ، عن أبيه ، عن جدّه ، قال : جاء أعرابيٌّ إلى
النبيِّ ﷺ يسألُه عن الوضوءِ، فأراه ثلاثاً ثلاثاً، ثم قال: «هكذا الوضوءُ ، فمن زادَ على
هذا فقد أساءَ وتعدَّى وظلَم» . رواه النسائي ، وابن ماجه ، وروى أبو داود معناه

Tercümesi :

417 — (27) **Amir bin Şûayb, o babasından, oda dedesinden** (Allah hepsinden râzî olsun) **rivâyet edib dedikl :**

«Nebiyyi muhterem (S.A.V) **e, bir bedevî arab geldi ve abdestden sordu. :**

— **Resûlü ekrem** (S.A.V) **de :**

— **Her âzâyı üçer defa yıkayarak abdest almayı târif edib gösterdi.**

«Abdest böyle alınır, binâenaleyh kimki bunun üzerine ziyade ederse, muhakkak o kimse, kötülük işlemiş olur, hududu aşmış olur ve zulüm etmiş olur.» buyurdu.

(Hadîsi, Nesaî ve İbni Mâce rivayet etmiştir. Ebû Dâvud da, bu mânâda rivâyet etmiştir.)

İ Z A H A T

Hadîsi şerifde, Rasûlü ekrem sallallâhü aleyhi vesellem efendimizin abdesti alıb, her âzayı üçer defa yîkadıkdan sonra, **«Abdest böyle alınır»** cümlesini buyuruyor ve mubârek sözlerinin sonunda, **«kimki, bunun üzerine ziyâde ederse, muhakkak o kimse, kötülük işlemiş olur, hudûdu aşmış olur ve zulum etmiş olur.»** cümlelerini beyan etmiştir.

Şimdi biz bu son cümlelerin üçünü kısa yoldan açıklamaya çalışalım :

a) **«Abdestde ziyâde eden kimse, kötülük** (günah) **işlemiş olur.»**

Yani, Peyğamber sallallâhü aleyhi vesellem efendimizin abdest alışındaki sünnetini, azınsıyarak abdest alırken, abdest âzâlarını üçden fazla yîkayan kimse, sünneti terk etmekle günah işlemiş olur.

b) **«Abdest de ziyâde eden kimse, hudûdu aşmış olur.»**

Sünnete ilâve ederek abdest âzalarını, üçden fazla yîkayanlar, elbette peyğamber sallallâhü aleyhi vesellem efendimizin çizmiş olduğu en son hudûdu aşmışlardır. Bu ise, çok kötü bir hal ve ameldir.

c) **«Abdest de ziyâde eden kimse, zulum etmiş olur.»** buyurulmaklada, peyğamber efendimizin fîli nebî ile kavline muhâlefet etmekle, o şahıs kendi nefsine zulmetmiş olur. Zira hem efendimize muhâlefet zulmu ve hem nefsine daha fazla, fâidesiz ve luzumsuz bir yük yükletmek suretiyle zulum etmiştir.

İbni melek merhum dedi : «Bu kötülük ve fenalıklarla ve sünnetin en son kemâlını aşma ile ilgili kelimeler; peyğamberin sünnetine muhâlefetin eşed şekilde fenâlık ve men'ini ızhar etmek içindir.»

Hafızuddîni Nesefî merhumda dediki :

«Bu abdest âzalarını üçden fazla yîkamadaki davranış, o şahıs kendisince sünnet olan böyledir, diyerek îtikad edib kendi görüş ve îtikadı ile amel ederse, bu günah olur. Yoksa, Abdestin tamamlanmasında kendisinde bir şek ve şüphe olursa, bu takdirde üçden fazla yîkadığında, bir beis yoktur.» (Keza Mirkat, C. 1 - 317)

٤١٨ — (٢٨) وعن عبد الله بن المغفّل، أنه سمع ابنه يقول: اللّهم إني أسألك القصر الأبيض عن يمين الجنّة. قال: أي بني سَلِ الله الجنّة، وتعوّذ به من النار؛ فإني سمعت رسول الله ﷺ يقول: «إنه سيكون في هذه الأمة قومٌ يعتدون في الطهور والدعاء».

رواه أحمد، وأبو داود، وابن ماجه .

Tercümesi :

418 — (28) **Abdullah bin Muğaffel** (R.A) **den mervidir, bu zat oğlunun şu duayı söylediğini işitmiş :**

«Allahım! ben senden cennetin sağ tarafından beyaz köşkler, isterim.»

Bunun üzerine Abdullah (R.A) **oğluna dedi :**

«Ey oğlum! Allâhdan cennet iste ve Cehennemden ona sığın. Zira ben Resûlüllah (S.A.V) **den işittimki :**

«Yakında bu ümmetten bir kavm (cemaat) **zuhûr edecektir, dua ve temizlikde haddi tecâvuz edecekler.»**

(Hadîsi, Ahmet, Ebû Dâvud ve İbni Mâce rivâyet etmişlerdir.)

Î Z A H A T

Râvî Abdullah bin muğaffel (R.A), hakkında gerekli mâlûmat, yukarda geçmiştir.

Hadîsi şerifin naklinde şu hususlar beyan edilmektedir :

a) Râvînin, Oğlunun şu duada bulunması:

«Allâhım! ben senden, cennetin sağ tarafından beyaz köşkler isterim.»

b) Bu duanın tam yerinde olmayıb, hak teâlâdan dua edib yalvarmanın usul ve âdâbını, büyüğü olan babası, evlâdına tâlim sadedinde şöyle diyor :

«Ey oğlum! Allahdan cennet iste ve cehennemden ona sığın.»

Bu hal, babanın çiğeri evladına, din yolunda en güzel îkaz ve öğütlerinden bir örnektir. Zira evlad, Allâhü teâladan sâde cennet ve nîmet isteyor. Cehennemden korkma ve ondan Allâha sığınmayı terk ediyor.

Halbuki mümin, **«Beynel havfi verreca»** denilen halde yaşayıb dua edecektirki; Hem Allahdan korkacak ve hemde onun rahmetinden umudunu kesmeyecektir.

Bir âyeti kerîme meâlinde şöyle buyurulmuştur :

«Allâh-a, hem (azabından) **korkarak ve hem** (rahmetini) **umarak duâ ediniz.»** (Âraf sûresi, 56)

c) Hadîsi şerifin son cümlesi olan şu satırlar ise, şâyânı dikkattır:

«Yakında bu ümmetten bir kavm (bir cemâat) **zuhûr edecektir, onlar, dua ve temizlikde haddi tecâvuz edecekler.»**

Hadîsi şerifin bu cümlesinin hükmü, hemen tâbiîn devrinde görülüyor, dua ederken usul ve âdâbına riâyet edilmeyor. Hem cennet ve rahmeti umarak ve hem cehennem azâbından korkarak hakka niyazda bulunmak yerine, sâdece cennetin sağ tarafından beyaz köşkler isteniyor.

İşte bu hâlin görünüşü, yakın zamanda böyle dua edenlerin olacağını ilâhî ekrandan seyredib gören sevgili efendimizin haber verdiği hâlin zuhûru ile, bir mûcizei Rasul müşâhede edilmiş oluyor.

Keza abdest ve gusul gibi tahâretlerinde haddi tecâvuz edenleri gördüğümüzde, yine Rasûlü ekrem sallallâhü aleyhi vesellem efendimizin, mûcesini müşâhede etmiş oluruz.

٤١٩ — (٢٩) وعن أبي بن كعب، عن النبي ﷺ، قال: «إنَّ للوضوء شيطاناً يُقال له: الولهان، فاتقوا وسواس الماء». رواه الترمذي، وابن ماجه. وقال الترمذي: هذا حديث غريب، وليس إسناده بالقوي عند أهل الحديث، لأنّا لا نعلم أحداً أسنده غير خارجة، وهو ليس بالقوي عند أصحابنا .

Tercümesi :

419 — (29) **Übeyy bin Kaab** (R.A) **den mervidir, Nebiyyi muhterem** (S.A.V) **den rivâyet olunmuştur :**

Resûlüllah (S.A.V) **buyurdu :**

«Abdestde, vesvese vermek için bir şeytan musallat olurki, o şeytanın adına - veleham - denir. Bu şeytanın, suyun abdest âzalarına erişib erişmediği hakkında telkin edeceği vesveseden kaçınınız.»

(Hadîsi, Tirmizî ve İbni Mâce rivayet etmişlerdir. Tirmizî dediki; Bu hadis garibdir.

Zira biz, bu hadîsin isnâdını «Hârice» isimli kişiden başkasından bir senet bilmiyoruz. Bu adam ise, biz ehli hadis nazarında, sağlam bir kişi, değildir.)

Î Z A H A T

Ravî übeyy bin kaab (R.A), hakkında bir nebze mâlûmât, birinci cildin 246. sahifesinde geçmiştir.

Hadîsi şerifde, abdest esnasında **«veleham»** isimli bir şeytanın, yani **«Şeytanulvuzû»** un musallat olub, abdest alan kimseye, bir mi yîkadığını veya iki, üç yîkayıb yıkamadığını veya suyun, azalarına ulaşıb ısladıb ıslatmadığını ve bunlara benzer acâib ves'veseler verebileceğini sevgili efendimiz beyan buyurmuştur.

Ves'vesenin mâhiyet ve fenalıkları hakkında bir nebze mâlûmat, birinci cildin 189 - 204. sahâfelerinde ve bu cildin **«Helânın edebleri Bâbı»** başlığının altında geçmiştir.

Ves'veseyi, hem şeytan ve hem insanın nefsi verebilir. Hadîsi şerifde, Abdest esnâsında şeytanın ves'vese vereninin ismi beyan edilmiştir.

Beşer hayatında şeytanın ilk ves'vese verdiği, Atamız **Adem** aleyhisselamdır.

Bu husus kur'anı kerimde şöyle beyan buyurulmuştur :

«Ve nihâyet, şeytan, Adem (A.S) **e ves'vese verdi ve şöyle dedi :**

—Ey Adem! seni, (cennette kalmana sebeb olacak) **ebedîlik ağacına, birde son bulmayacak devlete delâlet edeyimmi?»**

(Taha sûresi, 120)

٤٢٠ — (٣٠) وعن معاذ بن جبل، قال: رأيت رسول الله ﷺ إذا توضأ مسح وجهه بطرف ثوبه. رواه الترمذي

Tercümesi :

420 — (30) **Müaz Bin Cebel** (R.A) **den mervîdir, dedi :**

Resûlüllah (S.A.V) **i gördümki :**

«Abdest aldığı vakitlerde, yüzünü elbisesinin bir tarafı ile silerdi»

(Haberi, Tirmizî rivayet etmiştir.)

Î Z A H A T

Râvî muâz bin Cebel (R.A) hakkında, bir nebze mâlûmat, birinci ciltde geçmiştir.

Hz. Muâz-ın beyan ettiği haberde, Rasûlü ekrem sallallâhü aleyhi vesellem efendimiz, abdesti aldıkdan sonra, elbisesinin bir tarafı ile yüzünü sildiği beyan buyurulmaktadır.

İbni Hacer merhum dediki :

«Rasûlüllah (S.A.V) in abdest hitamında böyle elbisesinin bir tarafı ile yüzünü sildiği sahih ve vâkî ise, bu takdirde bu şekildeki amel, mâzerete binâendir. Veya öyle yapmanın cevazını beyan etmek içindir.

— Zira Hz. Meymûne, Rasûlü ekrem (S.A.V) e, abdesti aldıktan sonra bir mendil getirmiştir. Fakat Rasûlü ekrem bunu red etmiştir ve suyu eline dökmeye başlamıştır.

— İşte bu sebebden bizim ashâbımız (Şâfi-î âlimlerimiz), demiştirki :

«Abdest alan ve gusul yapan kimseye, peyğambere tâbî olmak için kurulanmayı terk etmesi, sünnettir..» (Mirkat, C. 1 319)

Şârih Aliyyulkârî merhum devamla şu hükümleri naklediyor :

«Zeylaînin kenz şerhinde de şöyledir :

«Abdestden sonra mendil (havlu gibi şeyler) ile silinmekde beis yoktur.

— Bu hususda böyle hüküm, **Hz. Osman, Hz. Enes. Hz. Hasan bin Ali ve Hz. Mesruk** dan rivâyet olunmuştur.»

Mîrâcı dirâye de dediki :

«Abdestden sonra silinib kurulanmayı mubâlagalı yapmamak gerekir. Sebebide, abdest âzalarında, abdestin eseri kalmalıdır.

Münyetül musallî sâhibide,

«Abdestden sonra silinib kurulanmanın, müstehabhğını, tasrîh etmiştir.» (Mirkat, C. 1, 3319)

Nûrul îzah adlı eserde ise; Abdest aldıkdan sonra mubâlağa ile kurulanmamayı, abdestin mendüblarından saymıştır.

Demek oluyorki, Abdestden sonra kurulanmak, mendübdür. Fakat tamamen âzaları kuru hâle getirecek şekilde olmamak kaydiyle silinip kurulanmakdır.

Netekim merâkılfelah haşiyesi tahtâvî de şu hükümler zikredilmiştir :

«Abdestin eseri, âzada kalmamak üzere silinib kurulanmakda mubâlağa etmemek, demekle, kurulanmaya ihtiyac olunmadığında kurulanmaya gerek yoktur, kaydı ile mukayyeddir.

— Kurulanmaya ihtiyaç olursa, kurulanmanın kerâhatsız cevazı ve belkide kurulanma iktizasında kurulanmanın müstehab veya vacibliğinde ihtilafa düşmemek açıkdır.

— Sahih olan budurki, Rasûlüllah sallallâhü aleyhi vesellem efendimiz, abdest aldıklarında, mendile silinirlerdi.»

Hemen aşağıda, Hz. Aişeden mervî haber, bu hükümleri teyid etmektedir.

Yukardan buraya kadar îzahımızdan anlaşılmıştırki, Rasûlü ekrem efendimiz, abdesti aldıkdan sonra mendil gibi bir bez ile silinmiştir.

Hz. Muazın, haberinde ise, elbisesinin bir tarafı ile yüzünü sildiğini beyan buyurması, İbni hacer merhumun beyan ettiği üzere, efendimizin öyle işlemesi, ya bir mâzeretden veya cevazını beyan etmek için işlemiştir. **(Keza mirkat, C. 1, 319)**

٤٢١ — (٣١) وعن عائشة، رضي الله عنها، قالت: كانت لرسول الله ﷺ خرقة ينشف بها أعضاءه بعد الوضوء. رواه الترمذي، وقال: هذا حديث ليس بالقائم، وأبو معاذ الراوي ضعيف عند أهل الحديث.

Tercümesi :

421 — (31) **Hazerti Aişe (R.A) den mervîdir, dedi :**

«Resûlüllah (S.A.V) abdesti aldıktan sonra bir bez (havlu) **ile abdest âzâlarını kurular idi»**

(Haberi Tirmizî rivâyet etmiştir ve Tirmizi dedi, bu hadisin isnadı kâim değildir ve râvî Ebu Muaz ehli hadis indinde zaifdir.)

Î Z A H A T

Hz .Aişe (R.A) in, bu haberi ile ilgili bir nebze mâlumat, bir üstdeki haberin îzahatında nakledilmiştir. Bu rivayetde de belirtildiği üzere, Rasûlü ekrem sallallâhü aleyhi vesellem efendimiz, mendil, havlu, peşkir ve el bezi denilenlere benzer bir bezle abdest âzalarını silmiştir.

Haberdeki, **«yüneşşifü»** kelimesi, mubâlağa ile kurular idi, mânasını ifâde etmektedir. Zira kelimeyi, evvela tef'il bâbından olduğunu beyan etmişlerdir. **«Yenşifü»** ile Şerh ederek kurutma derecesine varmadan, silmek mânâsına geldiğinide beyan etmişlerdir.

Fakat ulemâ-i kiram efendilerimizin pek çokları, Rasûlü ekrem sallallâhü aleyhi vesellem efendimiz, abdest âzalarında abdest suyunun nurlarından bulunması için, fazla kurulanarak silinmeyi terk ettiğini beyan etmişler ve fazla kurulanmayı terk etmek müstehabdır, demişlerdir. Zira Abdest suları, kıyamet gününde bulundukları yerde bir nur olacakdır. Azânın üzerinde su damlası bırakmayıb kurudulunca, o nur yok olur.

Denilmiştirki : **«Elbette su, abdest âzalarında devam ettikce, tesbih eder.»** (Mirkat, C. 1, 319)

Hulasa-i kelam, biz hanefilere göre abdest den sonra silinmek, câiz ve müstehabdır. Fakat kurudacak derecede silinmeyib abdest âzalarında ıslaklık koymak suretiyle silinmek iyidir.

الفصل الثالث

٤٢٢ — (٣٢) عن ثابت بن أبي صفية، قال: قلت لأبي جعفر ـ هو محمّد الباقر ـ حدّثك جابر: أنّ النبي ﷺ توضأ مرة مرة، ومرّتين ومرّتين، وثلاثًا وثلاثًا؟ قال: نعم. رواه الترمذي ، وابن ماجه.

ABDESTİN SÜNNETLERİ İLE İLGİLİ ÜÇÜNCÜ FASIL

Tercümesi :

422 (32) **Sâbit bin Ebî Safiyye** (R.A) **den mervîdir, dedi :**

Ebû Câfere (câferi Sadıka) ben dedim (o Muhammed Bakırdır) :

Câbir (R.A) **sana Haber verdi :**

«Nebiyyi muhterem (S.A.V) **Abdestini alırken âzalarını birer defa yîkadı, ve bir abdest daha aldı, ikişer defa yîkadı.**

Ve yine bir abdest daha aldı üçer defa yıkadı, değilmi?

Ebi Caferde; evet, dedi.»

(Haberi, Tirmizî ve ibni Mâce rivayet etmişlerdir.)

Î Z A H A T

Râvî Sâbit bin Ebî Safiyye (R.A), yemenlidir. Bu zat Muhammed bin Ali el Bâkırdan işitmiştir. Ondan vekî merhum ile ibni uyeyne merhum rivâyet etmişlerdir. Tîbî merhum böyle demiştir.

Mîrek merhumda bu zatı, kûfeli, rivâyeti zâif ve Râfızî (Şîî) dir, demiştir.

Musannıf Hatîbi tebrizî merhum dediki; künyesi, Ebû Hamzadır. Tâbiînden olduğu zikredilmiştir.

Vefatı, hicretin yüz kırk sekiz (148) senesinde vukû bulmuştur.

Haberde beyan edilen hükmün, abdestin farzı ile amel edib abdest âzalarını birer defa yıkamakla abdestin sahih ve cevazını beyan etmek olub, ikişer ve üçer defa yıkamasındaki hikmetde abdest almayı tâlim ve beyan etmektir.

Bu husûsun daha geniş îzahı, yukarda geçmiştir.

Dikkat : Yukarda kısa tercüme-i hâlini yazdığımız râvî zâtın, Râfızî (Şîî) olduğunu da beyan eden olmuştur.

Bir defa bu râvinin mes'eleyi naklettiği Câferi Sadık merhuma, Şîîlerin« bağlıyız» deyib bir çok yalan ve iftiralar uydurdukları muhakkakdır. O mubârek fâzılın demediğini ve onun işlemediğini, ona isnad edib kendi ihtiras ve nefislerinin arzularına âlet etmişlerdir.

Bugün Şîîlerin bulundukları bir diyarda, bir idâre değişikliği olmuş ve islam kelimesi bayrak edinilmiştir. Keşke kitab ve sünnete uyğun peyğamber ve sahâbe-i kiram efendilerimizin ve onlara adım adım uyan ehli sünnet velcemaat yoluna tâbî olunan bir esas ve hakîkata tâbî olarak, islam dâvasında bulunulsa! Bütün islam âleminin ve müslümanların arzu ve emelleridir.

Ve fakat hakîkat öyle değildir, Şîîlerin, tarih boyunca, akîde görüşleri, amel ve ibâdetleri, kitab ve sünnete muhâlif olmuştur ve hâlada aynıdır.

Şîîler, Fırakı dâlleden olub, 22 guruba ayrılmışlardır. Bunların îtikat ve ibâdetlerinde bâzı değişiklikler olub, bir kısmının zındık ve sapıklık içinde küfre varmayan akîde görüşleri olmakla beraber, bâzılarının akîde ve inanç görüşleri küfürdür.

Hal böyle iken, bâzı din kardeşlerimizin, bizzat gelib sual soranları olmuştur.

Efendim falan hoca veya falan imam diyorki : «Şiî mezhebide, İmamı Azam-ın mezhebi gibi hak mezhebdir. İmam-ı Azam-ın mezhebi geniş şekilde gelişmiş. Şiî mezhebide, belli bir muhitte gelişmiştir, gibi sözler...»

Bu sözleri söyleyib hükümler beyan edenler, Şîîliğin **Hz. Osmanı** kur'anı kerimi okurken şehit etmelerinden bugüne kadar gelişen fâsit ve belkide bâzılarının küfür olan akîdelerini bilemeyib, câhil olduklarından, cehline kurban olub dîni mübîni İslâmı tahrîb eden muhterislerdir.

Makama, mansıb ve maddeye, hatta şöhret ve şakşaka düşgün gözlerini gönüllerini dünya hırsı bürümüş, riyakar, dalkavuk, Bid'atcı, zındık ve sapık tipinden olan veya böylelerinden menfeatlanan zavallıların hal ve hareketlerine acınır. Zira Cehillerine kurban oluyorlar. Eskiden beri devam ede gelen Şîîlik akîde ve görüşlerinin ittifak ettikleri, bütün ashab, halîfeliği ilk defa Hz. Aliye vermediklerinden, günah kardırlar. Aynı görüş yeni çıkan Şiî kitabı «İslam Fıkhında devlet idâresi» adlı kitabın kırkıncı sahîfesinde mezkürdür.

İmam-ı Azam Ebû Hanîfe (R.A), bütün sahâbeyi hayr ile anmamız gerektiğini ve onların hiç birinin aleyhinde konuşulmamasının luzumunu beyan etmiştir. Hatta yukarlarda ve «**mülteka tercümesi**» adlı eserimizin birinci cildinin «**Mestler üzerine mesh bâbı**» başlığının altında geçtiği üzere, **Hz. İmam; Hz. Ebû Bekir** ile **Hz. Ömeri,** bu ümmetin en efdal kişileri saymak ve **Hz. Osman** ile **Hz. Aliyi** sevmek, ehli sünnet velcemaat alâmeti olduğunu beyan etmiştir.

Şîîler ise, **Hz. Ali** ve o mubârek-in soyundan gelenlerin rivâyet ettikleri hadîsi şerifleri kabul edib diğer sahâbelerin rivâyet ettikleri hadîsi şerifleri red ederler veya uydurma hadis olarak kabul ederler.

Râfizî (Şiî) lerin akîde görüşlerinden bâzılarını 1967 senesinde yazıb okuyuculara arzettiğimiz «**İslâma Sokulan Bid'at ve Hurafeler.**» adlı eserimizin birinci cildinde zikrettiğimizi hatırlatırız.

Binâenaleyh hak yolcusu müslüman kardeşlerimizi, ana cadde olan sırâtı müstekîmde devam etmeleri için, kitab ve sünnetin yolu, olan, ehli sünnet velcemaat topluluğuna tâbî olub, her çeşit fırka ve zümrecilik yollarından kaçınmalarını tavsiye ederiz.

Kurtuluş kur'ana, sünnete ve ehli sünnet velcemaat toplumu olan efendimizin ashabının yoluna tâbî olmakdadır. Tek kelime ile kurtuluş, islamdadır.

Evet kurtuluş, islamı bilib, islamın dediği gibi inanıb amel etmektedir. İslamı ve bilhassa kur'anın dilini ve islam hukûkunu bilib, bildiği ile amel etmek sûretiyle kurtuluşa ve Allâhın lutfuna mazhar olunacağı muhakkakdır. Yoksa Allâhü teâla câhillerden dost edinmez ve yardımı ile lutfu inâyetini serd etmez.

Dünyalıkdan bâzı şeylere kavuşmak, direk lutuf sayılamaz. Fir'avn, nemrut ve kârun gibilere, dünyalık verilmesi elbette lutfu ilâhîden değildi. Bütün bu cümlelerin bağını, mevlâmız müslümanları sapıklıklardan korusun duası ile bitirelim.

٤٢٣ — (٣٣) وعن عبد الله بن زيد ، قال : إِنَّ رسولَ الله ﷺ توضَّأ مرَّتين مرَّتَيْن ، وقال : « هو نورٌ على نورٍ » .

Tercümesi :

423 — (33) **Abdullah Bin Zeyd (R.A) den mervîdir, dedi :**

«Nebiyyi muhterem (S.A.V) abdest aldı, âzalarını, ikişer, ikişer yîkadı ve «Nur üzerine Nur» Buyurdu.»

٤٢٤ — (٣٤) وعن عثمانَ ، رضي الله عنهُ ، قَال : إِنَّ رسولَ الله ﷺ توضَّأ ثلاثاً ثلاثاً ، وقال : « هذا وُضوئي ووُضوءُ الأنبياءِ قَبلي ، ووُضوءُ إِبراهيمَ » . رواهما رزينٌ ، وَالنَّووِيُّ ضَعَّفَ الثانيَ في : « شرح مسلم » .

Tercümesi :

424 —(34) **Osman (R.A) den mervîdir, dedi :**

Muhakkak Rasûlüllah (S.A.V) Abdest aldığında âzalarını üçer defa yîkadı ve buyurdu :

«Bu şekildeki abdest, Benim ve benden önceki bütün Peyğamberlerin abdestidir. Ve İbrahim Peyğamberin abdestidir.»

(Bu her iki Hadisi, Rezin rivayet etmiştir. Nevevi, Müslimin şerhinde ikinciyi zaif gördü.)

٤٢٥ — (٣٥) وعن أنس ، قال : كان رسولُ الله ﷺ يتوضّأُ لِكُلّ صلاةٍ، وَكانَ أحدُنا يكفيه الوضوءُ ما لم يُحْدِث . رواه الدارمي

Tercümesi :

425 — (35) **Enes (R.A) den mervîdir, dedi :**

«Resûlüllah (S.A.V) her namaz için abdest alır idi.

Ve bizim her hangi birimizde, abdesti bozulmadıkca bir abdestle iktifa ederdi.»

(Haberi, Darimî rivâyet etmiştir.)

(**Not :** Bu haberin hükmü, hanefi fıkhında geniş şekilde yazılmıştır. Bir abdest ile bir kaç vakit namaz kılındığı gibi, efendimizin kıldığı üzere, bir abdest ile beş vakit de, kılınabilir.)

٤٢٦ —(٣٦) وعن محمّد بن يحيى بن حبّان ، قال : قلتُ لعُبيد الله بن عبد الله ابن عُمر : أرأيتَ وُضوءَ عبد الله بن عمر لِكُلّ صَلاةٍ طاهراً كان أو غير طاهرٍ، عمّن أخذه ؟ فقال . حدّثه أسماءُ بنتُ زيد بن الخطّاب أنّ عبد الله بن حنظلة بن أبي عامر الغسيل ، حدّثها أنّ رسول الله ﷺ كان أُمِرَ بالوُضوء لِكُلّ صَلاةٍ طاهراً كان أو غيرَ طاهرٍ ، فلمّا شقّ ذلك على رسول الله ﷺ أُمِرَ بالسِّواكِ عند كُلّ صَلاةٍ، وَوُضِعَ عنه الوُضوءُ إلاّ مِنْ حَدَث . قال : فكان عبدُ الله : يرى أنّ به قُوّةً على ذلك ، فَفَعَلَهُ حتى مات. رواه أحمد

Tercümesi :

426 — (36) **Muhammed bin Yahya bin Hıbbân (R.A) den mervîdir, dedi :**

«Ubey dullah bin Abdullah bin Ömer (R.A) a dedim ki :

«Abdullah bin Ömer (R.A) ı, tâhir (abdestli) olsun veya tâhir olmasın her namaz için nasıl abdest aldığını gördünmü?

— **Bunun üzerine ubeydullah** (R.A) **dedi :**

«Onun abdest alışını, Hattab oğlu Zeydin kızı Esmâ (R.A) **haber verdi, Ebû Âmiri** (Fâsık) **ın oğlu, uhud muhârebesinde şehid, olub meleklerin yîkadığı Hanzalenin oğlu Abdullah** (R.A) **e, Esma** (R.A) **demiştirki;**

— **Elbette Resûlüllah** (S.A.V), **tâhir olsun veya tâhir olmasın mutlaka her namaz için abdest ile emrolunmuştu.**

— **Vaktâki Rasûlüllah** (S.A.V) **e, bu iş ağır geldi, bunun üzerine her namaz zamanında misvak kullanmakla emrolundu. Abdestin hükmü ondan nesholunub kaldırıldı, ancak abdestsiz olduğunda abdest ile emrolunma hükmü kaldı.**

— **Ubeydullah** (R.A) **dedi :**

«Abdullah bin Ömer (R.A), **Rasûlüllah sallallâhü aleyhi vesellemin, neshedilmezden evvel işlemesini, bir kuvvet ve delil görerek, ölünceye kadar her namaz için abdest alma işini yapmıştır.»**

(Haberi, Ahmed rivâyet etmiştir.)

Î Z A H A T

Râvî Muhammed bin Yahya bin Hıbban (R.A), tâbiînin ve medîne-i münevvere fakihlerinin îtimad edilen âlimlerinden bir zatdır. künyesi, Ebû Abdillahdır.

Vâkıdî merhum diyorki :

«Muhammed bin yahya bin hıbban (R.A), **Medîne-i münevverenin mescidinde** (mescidi nebevîde), **kendisi için bir halaka olurdu, dâima bu cemaata fetva verirdi. Fetvasına îtimad edilirdi ve çok hadis bilirdi.»** (Keza Tehzîbüttehzîb, C. 9 508)

Medine mescidinde tedrisat halakasında Mâlik bin enes (imam-ı mâlik) hazretleride bulunmuş, bu zatdan ilmi fıkıh ve ilmi hadis tâlim etmiştir. İmam-ı Mâlik hazretleri, bu zata sonsuz bir tâzim ve hürmet ederdi.

Vefatı, hicretin yüz yirmi bir (121) târihinde, yetmiş dört (74) yaşında mednîne-i münevverede vukû bulmuştur. Allah ondan razî olsun.

Haber arasında geçen **«Ubeydullah** (R.A)**.»** Hz. Ömerin torunu ve Hz. Abdullah bin Ömerin oğlududur. Esma (R.A) isimli kadın efendi ise, Hz. Ömerin oğlan kardeşi Zeyd (R.A) ın kızıdır. Abdullah bin Hanzala (R.A) ise zifafa girib cünüb oldukdan sonra uhud muhârebesine iştirak eden ve orada şehid olan Hz. Hanzelenin oğludur.

Hz. Abdullah bin Hanzale, yedi yaşında iken Rasûlü ekrem sallallâhü aleyhi vesellem vefat etmişlerdir. Bu yaşlarına gelinceye kadar efendimizi gördüğü, dolaysiyle sahâbe-i kiramdan olduğu beyan edilmiştir. Medîne-i Münevverede yezîdin hal-ı (hilâfetden düşürülmesi) için bîat edenlerdendir. Bu sebebden **«yevmülharre»** denilen savaşda öldürülmüştür. Allah ondan râzî olsun.

Babası Hanzala (R.A) **ise;** Uhud muhârebesine cünüb olarak iştirak etmek zorunda kalıyor ve muhârebeye öyle iştirak ediyor. Harb meydanında şehid oluyor. Mubârek cenâzesini, meleklerin yîkadığını gören Rasûlü ekrem sallallâhü aleyhi vesellem efendimiz, Hanımına; **«Hanzalanın hâli nedir?»** diyerek sual ediyor.

Hanım efendisi diyorki :

«Hanzale cünüb idi, bir tarafını yîkamışdı, duyduki, askerî heyet gidiyor. Hemen o haliyle harbe çıkdı ve öldürüldü (yani, uhud muhârebesinde şehid oldu).»

İşte o anda Rasûlü ekrem (S.A.V) buyurdu :

«Gördümki, Melekler onu yîkayordu.»

(Keza mirkat, C. 1, 320)

Haberin içinde geçen ve bu uhud muhârebesinde şehid olan **Hz. Hanzale**-nin babası, Ebû Âmir ise, Medînenin evs kabîlesinden olub, munafıkların reislerinden idi. Abdullah bin übey bin selul isimli munâfıkların başı olan kişi, medîne-i münevverede kalmıştı. Fakat bu **Ebû Amiri Fâsık,** efendimize karşı hased ve kini daha şiddetli olduğundan medine-i münevverede kalamamıştır. Mekkenin fethi senesi diyarı Ruma gitmiş, oralarda efendimizin aleyhine cemaat toplamaya çalışmıştır.

Tebük seferi ânında medînedeki munafıklara, Mescidi kuba civarında bir mescid yapdırmıştır. Kur'anı kerimin Tevbe sûresinde bu mescide, **«Mescidi zirar = zararlı mescid»** ismi verilmiştir.

Kısa hal tercümelerini nakletdiğimiz bu hayat hikâyelerinde, ibret alınacak çok mühim dersler vardır.

٤٢٧ — (٣٧) وعن عبد الله بن عمرو بن العاص، أَنَّ النبيَّ ﷺ مرَّ بسعدٍ وهو يتوضَّأُ، فقال: «ما هذا السَّرَفُ يا سعدُ؟». قال: أَفي الوُضوءِ سَرَفٌ؟! قال: «نعم! وإنْ كُنتَ على نَهْرٍ جارٍ». رواه أحمد ، وابن ماجه.

Tercümesi :

427 — (37) **Abdullah bin Amr bin el As** (R.A) **den mervidir.**

Nebiyyi muhterem (S.A.V), **saade** (Saad bin ebî Vakkasa) **uğradı, oda o anda abdest alıyordu;**

Hemen Peyğamber (S.A.V) **ona buyurduki :**

«Bu ne israf? ya Saad!»

Saad, «Abdestde, israf olurmu? Ya Resûlellah!» dedi :

Peyğamber (S.A.V) **«evet! velevki akıcı bir ırmak kenarında da olsan.» buyurdu.**

(Hadîsi, Ahmet ve İbni Mâce rivâyet etmişlerdir.)

Î Z A H A T

Hadîsi şerifde pek mühim ve hassas bir hüküm beyan edilmiştir. sebebide insanlar, ırmak, çay ve deniz gibi akıcı ve bol su kenarında abdest alırken ve gusul yaparken bu huşûsa ekseriya riâyet etmezler. Aynı zamanda bir sakınca ve günah yok telakkisi içinde olurlar.

Netekim Hz. Saad-in abdest alırken fazla su sarfiyatta bulunuşu, «abdest almak bir ibâdettir. Binâenaleyh ibadetde isrâf olmaz» düşüncesinin neticesidir.

Bu düşünce ve fikre sâhib olan **Hz. Saad**-e, **Peyğamber** (S.A.V) efendimiz; **«Bu ne israf? ya Saad!»** diyor.

Hemen **Hz. Sâd,** bu suâlin cevâbında; **«Abdestde, isrâf olurmu? ya Rasûlellah!»** demiştir.

İşte abdest gibi ibâdetlerde israf olmaz zanniyle sorulan suâle peyğamber (S.A.V) efendimiz; **«Evet** (abdestde israf olur), **velevki sen akıcı bir ırmak kenarında olsanda.»** buyurmuştur.

Hz. Saad (R.A) ın, **«İsrafda hayır yokdur ve hayırda isrâf olmaz.»** şeklinde söylenen hükmün ikinci cümlesine zâhib olarak, tâat ve ibâdetlerde israf olmaz zannetmiştir. Ancak ibâdetde de isrâf olduğunu ve olacağını efendimiz beyan buyurmuştur. şârihlerin beyanına göre Hz. Saad, islâma daha yeni girdikleri sırada bu hâdise ile karşılaşmıştır. Bu sebeble, henüz, islâmın hükümlerini gereği gibi bilmediğinden «abdestde israf olurmu?» diye sualde bulunmuştur.

Veya kendisi abdest alırken suyu fazla kullanmakla; vakitten, ömrü boş yere geçirmekden ve islâmın çizmiş olduğu haddi tecavüz edib islâmın hükmüne muhâlefet hükümlerinin israfdan olduğunu bilmeyenlere tâlim edib öğretmek maksadı ile sormuşdur :

Evet hayır ve ibâdet işlerindede israf olur. Ve buradaki israfda aynı şekilde, haramlara sarf edilen emek, mal, mülk ve emsâli şeylerin haramlığı gibidir.

İbâdet ve Hayırda israfın olduğuna yukardaki hadîsi şerif yanında bir kaç hüküm daha nakledelim.

Rasûlü ekrem sallallâhü aleyhi vesellem efendimize, bir çocuk annesi tarafından gönderiliyor. Çocuk diyorki :

«Annem, senden bir gömlek isteyor.»

Halbuki o anda Rasûlü ekrem sallallâhü aleyhi vesellem efendimizin yanında ancak kendi gömleği var idi, hemen çocuğa dediki : **«Başka bir vakit gel.»**

— Bunun üzerine çocuk annesinin yanına gitdi (Durumu anlatınca), annesi çocuğa dedi :

«Ona söyleki, elbetde annem senin sırtındaki gömleği isteyor, de.»

Çocuk Rasûlü ekrem sallallâhü aleyhi vesellem efendimize geliyor ve durumu anlatıyor :

İşte o anda Rasûlü ekrem sallallâhü aleyhi vesellem efendimiz evine giriyor, sırtındaki gömleğini o çocuğa veriyor. Anadan uryan vaziyette oturuyor.

Hemen biraz sonra **Hz. Bilal** ezanı okuyor. Bütün ashabı kiram namaz için hazır olub bekleyorlar. Fakat Rasûlü ekrem (S.A.V) efendimiz namaza çıkamıyor.

Bunun üzerine şu mealdeki âyeti kerîme nâzil oluyor :

«Elini, boynuna bağlayıb açma (cimrilik yapma) **ve tamamende açıp saçma** (israf etme.) **Sonra kınanmış, peşiman bir halde oturub kalırsın.»** (Isra sûresi, 29)

Rasûlü ekrem sallallâhü aleyhi ve sellem efendimize, sırtında ki gömleğini isteyen bir kadına vermesiyle, namaza çıkamayıb kalması hâlini, mevlâmız açıkca beyan buyurarak böyle yapmamasını tavsiye etmiştir.

Demek oluyorki, kişinin kendi nefsine, âile etradına ve ödenmesi farz olan borçlarına sarf edeceği şeyi, hayra ve sadakaya vermeyib luzum eden farz yerlere sarf etmesi, lâzımdır. Farz ve vâcibler, hatta sünnet olan yerlere infakdan sonra nâfile olarak tasaddukda bulunmak, en iyi ve en doğru hayır yoludur.

Her ne ise şimdi biz abdestdeki israfdan dolayı, hayır işlerindede israfın olacağını, kısa yoldan misallamış olduk. İsraf ibâdetde, yemede, içmede, konuşmada, yatmada ve her şeyde olabilir.

Birde israf hakkında bir kaç ayet meâli naklederek mes'eleyi kapatalım.

Bir âyeti kerimede şöyle buyurulmuştur :

«Yiyiniz, içiniz ve fakat israf etmeyiniz. Zira Allâhü teâla israf ederek har vurub harman savuranları, kat'iyyen sevmez.» (Araf sûresi, 31)

Diğer bir âyet meâlide şöyledir :

«Akrabaya, yoksula ve yolda kalmış kimseye, hakkını ver ve fakat (malını) **tamâmen saçıp savurma.**

— Çünkü mallarını ve canlarını israfla harcayanlar, şeytanların kardeşleridir. Şeytan ise, Rabbisine karşı çok nankörlük etmiştir.»

(İsrâ sûresi, 26-27)

Bu son âyeti kerîme meâline göre, israf edici kimse, şeytanın kardeşidir. Şeytanın kardeşi ise, şeytandır.

İnsan için, kendisine şeytan ismi verilen kötülükden daha eşed bir zemmetme olamaz.

Fir'avnın ve kavminin, keza lût aleyhisselâmın azğın kavminin kötülüklerini, israf edici kavm oldukları muhtelif âyetlerde beyan edilmiştir.

Şu halde mümine yakışan, ibâdet ve tâatında, israfdan kaçınmak, haram ve günahlardan uzak durarak hak teâlaya, adâletli ve dosdoğru kulluk yapmakdır.

٤٢٨ — (٣٨) وعن أبي هريرة ، وابن مسعود ، وابن عمر ، عن النبي ﷺ ، قال : «مَنْ توضَّأَ وذكر اسم الله ، فإنَّه يطهِّرُ جسدَهُ كلَّه ، ومَن توضَّأ ولم يذكرِ اسْمَ الله ؛ لم يطهُرْ إلاَّ موضعُ الْوُضوء» .

Tercümesi :

428 — (38) **Ebû Hureyre, İbni Mesud ve İbni Ömer** (R.A) **den mervîdir;**

Peyğamber (S.A.V) **buyurdu :**

«Bir kimse, abdest alır ve Allâhın ismini anarsa, muhakkak o kimsenin vucudunun her tarafı temizlenir. Bir kimsede, abdest alır ve Allâhın ismini anmaz ise, ancak abdest âzaları temizlenir.»

Î Z A H A T

Hadisi şerifin ihtiva ettiği hükümlerin bâzı yönlerini yukardaki hadîsi şeriflerin îzâhatında yapmış idik. Besmele ve Allahü teâlanın adını zikretmenin pek çok yönlerinden, hadis ilminde hüküm ve beyanlarından bir kaçını nakledelim.

İsmi ilâhi ile her; şeye başlamanın, en iyi ve en doğru bir amel olduğu muhakkakdır. Böyle olduğu için, Hâlıkı zülcelâl hazretleri, kur'anı kerimde ilk indirdiği âyeti kerîmede bu hükmü beyan buyurmaktadır.

Mevlâyı müteal şöyle buyurmuştur :

«(Habîbim! Besmele okuyarak) **her şeyi yokdan var idib yaratan Rabbiyin adıyla** (kur'anı) **oku.»** (Alak sûresi, 1)

Rasûlü ekrem sallallâhü aleyhivesellem efendimiz de şöyle buyurmuştur :

«Her yeni başlanan bir işki, o işin evvelinde bismillâhirrahmânirrahim = Rahman ve Rahîm olan Allâhın adıyla başlarım, ile başlanmaz ise, işte o iş, ebterdir (bereketi kesiktir).» (Besmele Risâlesi, 76)

Bâzı rivâyetlerde, «Ektâ ve eczem = berekti kesik ve tamâmen sonucu bağlanmış ve kapanmıştır.» mânalarını ihtiva eden cümlelerle bitmektedir.

Rasûlüllah (S.A.V) den rivâyet olunan diğer bir hadîsi şerif de şöyle buyurulmuştur :

«Kalemin, ilk evvelâ yazdığı, Bismillâhirrahmanirrahîm, olmuştur.

— Binaenaleyh sizde bir şey yazdığınız vakit, ilk evvela o besmeleyi yazınız. Zira o besmele, inzal olunan her kitabın açıcı anahtarıdır...» (Besmele Risâlesi, lilhâdimî, 76)

Ebî Hureyre (R.A) den mervî bir hadîsi şerifde, Rasûlü ekrem sallallâhü aleyhi vesellem efendimiz şöyle buyurmuştur :

« (Helal ve câiz olan) **Her hanki bir kelâm ve sözki, Allâhın adı zikredilmeden başlanır ve benim üzerime** (efendimizin üzerine) **salavatı şerife getirilirse, işte o söz ve kelam, bütün bereket ve hayırdan mahrumdur.»** (Besmele Risâlesi, 76)

Yukardaki âyeti kerîme ile Hadîsi şeriflerin hükümleri meyanında, Hâlıkı zülcelâlın ahlak ve âdeti, göndermiş olduğu Kur'anı Kerim sûrelerinin hepsinin evvelinde bir besmele yazdırmıştır.

Şimdi kısa cümlelerle naklettiğimiz hakîkatların hayat üzerinde tatbîkatına bir nazar edelim.

Helâl ve câiz olan, yeme içme, yatma ve kalkma, okuma ve yazma, konuşma, alma, satma, geyim ve kuşam işleri gibi beşerin hayatında her şeyinde mutlaka besmele ile başlayıb, hamdele ile bitirmesi, o iş ve amelin, mutlak ve muhakkak, daha bereketli, daha verimli ve daha faydalı bir halde neticelenmesini sağlar ve sağladığına dâir pek çok örnek misallar vardır.

Meselâ : Bir müslüman, çocuğunu besmele ile okunan bir okul ve kursa veya öyle olan bir iş yerine gönderdiğinde, oradan yetişen çocuk, Allahını ve Peyğamberini tanıyor, hocasını, usta ve kalfasını saygı ile karşılayan, edebli ve terbiyeli, anasını ve babasını bilen, camiye cemaata giden, büyüklere saygı ve küçüklere sevgide bulunan, cemiyet ve millete faydalı bir kimse olarak yetişmektedir. Fâidesi, zararından katbe kat fazla olarak görülmektedir.

Fakat okudukları kitabların başında besmele olmayan, Besmele ile okutmayan, besmele ile ticâret, san'at ve iş göstermeyen müesseselerdeki yetişen müslümanların evladları, çok ve çok bereketsiz ve ahlaksız bir şekilde yetişmektedirler.

Hele bugün bu haller, o kadar ayan ve beyan bir şekilde görülmektedirki, adam sözde okuyor veya usta ve tüccar olmuş, ne Allaha kulluk yapıyor, ne peyğambere saygı ve hürmeti vardır. Okuduğu hocasına saygısızlık ediyor.

Henüz daha okuduğu hocasına karşı gelerek sözde talebeler, okumadan ve bir şeyler öğrenmeden (Ataların, küpe girmeden sirke olmak ister, kabîlinden) boyundan aşkın pek çok lüzumsuz işlere karışan, her hanki bir fırka ve kurubun içine girib beyinleri yikanarak ana-baba, hoca, büyük, âmir ve emsâli kişileri dinlemiyen zavallılar, hep besmele ile başlayıb Allahın adını anarak okumamanın ve okutmamanın mahsûlüdürler.

Ilim okuduğu kitab ve hocalarda, besmele ile başlama olmadığından, okudukları hocalarına karşı saygısızlık yapdıkları gibi, okuduğu kitap ve müesseselerde aynı saygısızlığı yapanlar, pek çoğalmıştır.

Talebe, ilim öğrendiği kitabını, mak'adının altına koyub oturuyor. Sınıfı veya okulu bitirir bitirmez, hemen satıyor, atıyor veya yakıyor.

Hatta kitab ve defterlerin içlerine veya üzerlerine çok ayıb yazılar yazanlar ve Resimler çizenler oluyor ve daha acâib şeyleri işleyenler, maalesef görülmektedir.

Evet helal olan her iş ve amelde, besmele çekerek Allâhın adı ile başlamak, o işin hayırlı, bereketli ve yümünlü olmasını sağlar. Zira her, şeyi yaratan hâlik, kendi adiyle başlanan işlere, iyi âkibet ve müsbet netice vereceğini vâd etmiş ve şimdiye kadarda vermiştir.

Besmele ile işe başlamanın, hem dünyevi ve hem uhrevi berekete sebeb olduğu ve olacağı muhakkakdır. Dünyevî iyilik ve bereketlerle ilgili bir kaç satırı yazmış olduk. İnanç ve amel mahsûlü olarak konuşulan bir halk deyiminide hatırlatalım.

Müslüman, kendi helâlı olan hanımı ile münâsebetde bulunmak istediği zaman, her iki tarafın besmeleyi çekmesi, iyi ve güzel ameller dendir. Bilhassa erkek kimsenin, hanımı ile cinsi münâsebette bulunmak üzere harekete geçtiği zaman, besmeleyi çekmesi, hem cinsi münâsebetin zevkli ve bereketli olmasına ve hemde o münâsbetten sonra bir döl tutma olub çocuk dünyaya gelirse, o çocuğun, iyi ve sâlih evlâdlardan olmasına sebeb olur.

Şâyet besmele çekilmeden cinsi münâsebetde bulunulur ve akabinde kadın hâmile kalırsa, işte o çocuk besmele bereketinden mahrum olduğu için, iyi ve sâlih olmayabilir. Bu takdirde kusur, yine helal işlere besmele çekmemenin bereketsizliğinin neticesi, hâsıl olmuştur.

Halk arasında huysuz ve terbiyesiz olan çocuk ve şahıslara, «**Besmelesiz çocuk, besmelesiz kimse ve bu adam, besmelesizin çocuğu... gibi...**» cümleler, hep bu îzâhına çalışdığımız hadîsi şeriflerdeki hükümleri, beyan etmektir.

İbni Abbas (R.A) rivâyetiyle sâbit olan bir hadîsi şerifde Rasûlü ekrem sallallâhü aleyhi vesellem efendimiz şöyle buyurmuştur :

«**İnsanların ve yer yüzünde yürüyenlerin hayırlısı, muallimler** (insanlara ilim öğretenler) **dir. Zira muallimler, her ne zaman din kazındığı vakit, onlar yenileyip meydana getirirler** (getirmeye sebeb olurlar).

— Binâenaleyh onların hakkını veriniz. Onlardan ücret taleb etmeyiniz.

— Çünkü muallim, çocuğa, «bismillahirrahmanirrahîm, de» dediği vakit, çocuk o besmeleyi söyleyince, Allâhü teâla cehennemden bir âzad beratı; çocuğa, bir âzad beratı muallime ve bir âzad beratıda çocuğun annesi ile babasına, yazar.» (Keza şerhi şemâil, Lilbâcuri, 2)

Hadîsi şerifde görüldüğü üzere, insanlara ilim tâlimi ile meşgul olan din ve ilim öğreticileri, öğretmeye başlarken ilk evvela besmele okudarak Allâhın adıyla başlayacakdır ve böyle başlamak ve başlatmakla, o tâlim ve tedrîsatın mutlak ve muhakkak bereketli ve verimli olduğu ve olacağı gibi, bu değerli muallim, çocuğu besmeleyi okutmakla, hem çocuğu, hem kendini ve hem çocuğun annesi ile babasını ce-

hennem azabından kurtarıb cennetlik yapan bir berat, pasaport, cehennemden âzad ve cennete girme belgesini alıyor ve aldırıyor. Böyle muallim ve öğreticiler, ne mutlu ve ne güzel kimselerdir. Aynı zamanda, böyle muallim ve öğreticilerden, ilim tahsil eden talebe ve gençlerde, çok ve çok mutlu ve kıymetli kişilerdir. Zira bu kişiler, Dinin, millet ve memleketin istikbalı için, fevkalâda bir bereket ve kıymettirler.

Hadis olmayıb mânâsı sahih olan, **«Dünya, âhiretin tarlasıdır.»** hükmünün ihtiva ettiği en kıymetli iyilikler umulan değerlerdir.

Muhtelif eserlerde yazılmıştırki; **Hz. İsa** aleyhisselam bir yerden geçerken kabrin birinde yatan kişinin azablandığını görüyor. Aynı yerden diğer bir zaman giderken, kabir sâhibinin azabının kalkıb rahata kavuşub nîmet ve huzur içinde görünce, mevlayı müteâldan hikmetini soruyor. **Hâlıkı Zulcelâl, Hz. İsa** aleyhisselâma, o kimsenin âsî ve günahkâr olduğunu, o sebebden azab olunduğunu ve fakat kendisinden hamile kalan âilesinden bir çocuğu meydana gelib, yetişdiğini ve bir muallimin ona besmele öğretib okuttuğunu ve bu çocuğun besmelesi sebebiyle azâbının kaldırıldığını vahyedib bildiriyor.

(Keza Hadîsi Erbein, 34)

٤٢٩ — (٣٩) وعن أبي رافع ، قال : كان رسول الله ﷺ إذا توضّأ وُضوءَ الصلاةِ حَرّكَ خاتمَهُ في أصبُعِهِ . رواهما الدارقطني ، وروى ابن ماجه الأخير .

Tercümesi :

429 — (39) **Ebî Râfi** (R.A) **den mervîdir, dedi :**

«Resûlullah (S.A.V) **Namaz için abdest aldığı vakit, parmağındaki yüzüğünü hareket ettirirdi.»**

(Her iki Haberi, Dâre Kutnî rivâyet etmiştir ve ibni Mâce son haberi rivâyet etmiştir.)

İ Z A H A T

Haberde, **«Namaz için abdest aldığı vakit»** vârid olan cümlede, yemekden evvel ve yemekden sonra veya sâdece ellerin temizliği maksadiyle elleri yîkama ânında, yüzüğü kımıldatıp hareket ettirilmediğine işâret vardır.

Namaz için abdestini alırken, sevgili efendimizin parmağındaki yüzüğünü hareket ettirmesi, yüzüğünün altında kuru yerin kalmayıb abdestin tam ve mükemmel olmasını sağlama maksadına mâtufdur.

Binâen aleyh yüzük birazcık bol olur ve altına suyun gitmesi zannedilir ise, abdest ve gusul ânında o yüzüğü hareket ettirib altına suyun gitmesini kesinlikle sağlamak sünnettir. Fakat yüzük dar olur. Suyun, yüzüğün altına gitmesi kesinlikle umulmaz ise, bu takdirde abdest ve gusul ânında o yüzüğü hareket ettirib altına suyun vâsıl olmasını sağlamak, vacib ve belkide farz olur.

Şemâili Tirmizîde, muhtelif rivâyetlerin beyanına göre, Rasûlü ekrem sallallâhü aleyhi vesellem efendimizin yüzüğü gümüşden olub, çok zaman sağ elin ve Bâzanda sol elin parmağına takmıştır.

Câbir (R.A) den rivâyet olunan bir haberde şöyledir :

«Rasûlü ekrem sallallâhü aleyhi vesellem, yüzüğünü sağ eline takardı.»

İmam-ı Buhârî merhum da, demiştirki; Rasûlü ekrem (S.A.V) in, yüzüğünü sağ eline takmasından murad, sağ elinin küçük parmağına takardı, demektir.

Muhammed Bakır (R.A) **dan** rivayet olunmuşturki;

«Hasan ve Hüseyin (Allah her ikisinden râzî olsun), **yüzüklerini sol ellerinin sırça parmaklarına takarlardı.»**

Muhaddisler şöyle beyan etmişlerdir :

«Hz. Hasan ve Hz. Hüseyinin, yüzüklerini sol ellerine takmaları, delâlet ederki, Rasûlü ekrem efendimizin böyle yüzük takmalarını görmüş veya işitmiş olmalılarki, sol ellerinin parmaklarına takmışlardır.»

— Beyhakînin rivâyetine göre; «Rasûlü ekrem sallallâhü aleyhi vesellem hazretleri, Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Ali ve Hz. Hasan, Hüseyin (Allah hepsinden râzî olsun) sol ellerine yüzük takınmışlardır.

Beyhakî-nin bu rivâyeti delâlet ediyorki :

«Rasûlü ekrem sallallâhü aleyhi vesellem hazretleri, yüzüğünü çok zaman sağ elinin ve bâzanda sol elinin parmağına takmışlardır.»

(Keza Şemâili Tirmizî)

Şemâili Tîrmizîde ibni Ömer (R.A) den rivâyet olunan bir haberde şöyle demiştir :

«Rasûlüllah sallallâhü aleyhi vesellem, altından bir yüzük aldı, o altından yapılmış yüzüğü sağ eline takardı.

— Bunun üzerine ashâbı kiramda altından yüzük aldılar, Rasûlü ekreme ittibâ etmek için takındılar. O zaman altından yüzük takınmak erkeklere haram değildi. Sonra vahy nâzıl olub, erkeklere altından yapılmış yüzük takınmaları haram oldu.

— İşte o anda Rasûlü ekrem (S.A.V), o altın yüzüğü parmağından çıkardı ve dedi :

«Artık ben bu altından yapılmış yüzüğü ebediyen takınmam.»

— Bundan sonra hemen insanlarda, parmaklarında altından yapılmış yüzükleri çıkardılar.»

Daha geniş îzahat, Siyer kitablarında ve Şemâili Tirmizî şerhlerinde mezkürdür. Ayrıca «Mlüteka tercümesi» adlı eserimizin 4. cildinde aşağıdaki hükümler, mezkürdür.

İbni Ömer (R.A) den mervidir, buyuruyorki :

«Resûlüllah (S.A.V) **Gümüşden bir yüzük almışdı ve elinde idi.** (Resûlüllah irtihal ettikten) **sonra Ebû Bekir'in** (R.A) **elinde idi,. Ondan sonra Ömer'in** (R.A) **elinde idi. Ondan sonra Osman'ın** (R.A) **elinde idi. Tâki sonra bîri eris denilen kuyuya düştü, kaşı : Muhammedün Resûlüllah** (idi),» (Buhari, Müslim - Ellüllüü Velmercan, C. 3, 37)

Peygamber (S.A.V) efendimiz bir hadisi şeriflerinde şöyle buyuruyor :

«Akıkdan yüzük takınınız. Zira o (akık) **mubârektir.»**

(DAMAD, C. 2, 526)

Şerhlerden Dürrü müntekâda şu hükümler mezkürdür :

«Yüzüğün kaşına kendi ismini veya Allâhın ismini veya Peygamberin ismini nakşeder. Lâkin helâya girib istincâ edeceği vakıtta cebine veya sağ avcının içine kor.

— Yüzüğün kaşına insan resmi, veya kuş veya hayvan resmi nakş olunmaz. Ve Muhammedürrasûlüllah da nakış olunmaz. Zira Peygamber (S.A.V) in yüzüğünün nakşıdır.

— Resûlüllah (S.A.V) yüzüğünün kaşı üç satır idi. Her kelimede bir satırdır .

Ebû Bekir (R.A) ın yüzüğünün kaşı, **«Nimel kâdirü Allah»** idi.

— **Ömer** (R.A) ın yüzüğünün kaşı, **«kefâbilmevti vâızan= vaaz yönünde ölüm kâfidir.»**

— **Osman** (R.A) ın yüzüğünde **«le tasbiran ev letendimenne=ya sabredenlerdensin veya nedâmet edenlerden olursun.»**

— **Ali** (R.A) ın yüzüğünün kaşında, **«Elmülkü lillah=Mülk Allah içindir.» nakşedilmişti.**

Ebu Hanife (R.A) ın yüzüğünde **«kulilhayre ve illa feskût = Hayır söyle aksi takdirde sus.»** nakşolunmuş idi.

— **Ebu Yusuf'un** yüzüğünün kaşında **«Men amile bireyihi fakat nedime = bir kimse, kendi reyi ile amel ederse, şüphesiz nedâmet eder.»**

— **İmamı Muhammedin** yüzüğünün kaşında **«men sabara zafere = kim sabrederse, zafere ulaşır.»** (DÜRRÜ MÜNTEKA - C. 2. 536)

İbni Âbidinde de yüzük takınma ile ilgili şu satırlar mezkürdür :

«Yüzüğün kaşına altın çivilendiğinde erkekler, yüzüğün kaşını sol avcının içine çevirerek takar. Sağ elede aynı şekilde takar denildi. Ancak sağ ele öyle yüzüğü takmak Râfîzîlerin şıârındandır. Bu sebebden sağ ele öyle parlak altın kaşlı yüzüğü takmakdan kaçınmak lâzımdır.

— Kadınlar ise, erkeklerin hilâfınadır. Zira onlar hakkında öyle zinetlenmek vardır.

— Sol elin parmaklarına takılan yüzüğün küçük parmağa takılması lâzımdır. (İBNİ ABİDİN, C. 2, 536)

Ebülleysi Semerkandî (R.A) îse, sol elin ve sağ elin küçük parmaklarına yüzük takmayı mûsavî olan amellerden sayıyor :

İbni Âbidinde bir beytin şu mısralarıda câlibi dikkattir :

«Sağ elin veya sol elin küçük parmağı hakkında telâşa düşme, ne şekilde dilersen yüzüğü takın.» (İBNİ ÂBİDİN - C. 5, 317)

Mülteka Şârihi Dâmadda şu hükümler vardır :

«İnsan, yüzüğünü sol eline takar, sağ eline takmaz, ve sol elin parmaklarından küçük (sırça) parmakdan başkasına takmaz. Fakih Ebülleys ise, sağ ve sol elin parmakları arasında müsavî kılmıştır. Rivâyetler muhtelif olduğu için, hak olanda budur. «DAMAD, C. 2, 536)

İLGİLİ FETVA :

Zeyd'in satın aldığı yüzükde Kur'an (âyetleri) yazılmış olsa Zeyd o yüzüğü âdeti üzere takınıp kenife (helâya) girdiğinde parmağından çıkarınca mücerred (dışarda) takınmakla günahâr olur mu?

ELCEVAP... Olmaz (ALİ EFENDİ, C. 2, 274)

Aynî fetva «Fetâvayı Abdurrahım» adlı eserin birinci cildinin sahife 130 da mezkürdür.

Fetâvayı Hindiyede şu ibareler mezkürdür :

«Gümüş yüzük, erkeklerin yüzüğü şeklinde olursa, câizdir. Fakat kadınların yüzüğü şeklinde iki veya üç kaşlı olursa, erkeklerin takınmaları mekruhtur.

— Yüzüğü sol elin küçük parmağına takmak lâzımdır. Diğer parmaklara değil ve sağ elin parmaklarına takmak, Râfizî (Şîa) ların alâmetidir.

— Fakat, sağ ve sol elin parmaklarına takmanın cevâzı sâbittir. Her iki elin parmaklarına takmanın cevâzı hakkında eser (Cevâz hükmü) vârid olmuştur.» (HİNDİYE, C, 5, 335-336)

VELHAMDÜLİLLÂHİ RABBİL ÂLEMÎN.

İKİNCİ CİLDİN SONU

İ Z A H L I

Mişkât El Mesâbîh Tercümesi

İkinci Cildin Fihristi

İÇİNDEKİLER

Mişkat El Mesâbîh Tercümesinin İkinci Cildinin Fihristi

İ Ç İ N D E K İ L E R

Sahife

İ Ç İ N D E K İ L E R

İ Ç İ N D E K İ L E R

Sahife

İ Ç İ N D E K İ L E R

Sahife

İ Ç İ N D E K İ L E R

Sahife

Sahife

İ Ç İ N D E K İ L E R

Sahife

İ Ç İ N D E K İ L E R

Sahife

Sahife

İ Ç İ N D E K İ L E R

İ Ç İ N D E K İ L E R

İ Ç İ N D E K İ L E R

Sayfa

İ Ç İ N D E K İ L E R

İ Ç İ N D E K İ L E R

Sayfa

Sahife

İ Ç İ N D E K İ L E R

Sahife

Sahife

TAHÂRETLE İLGİLİ İKİNCİ FASIL

İ Ç İ N D E K İ L E R

Sahife

Sahife

ABDEST ÎCAB EDENLERLE İLGİLİ İKİNCİ FASIL

İ Ç İ N D E K İ L E R

Sayfa

Sayfa

Sayfa

HELÂNIN ADABI İLE İLGİLİ İKİNCİ FASIL

Sayfa

Sayfa

(4) MİSVAK BABI = BİRİNCİ FASIL

Sayfa

Sayfa

(5) ABDESTİN SÜNNETLERİ BABI = BİRİNCİ FASIL

Sayfa

Sayfa

İ Ç İ N D E K İ L E R

Sayfa

ABDESTİN SÜNNETLERİ İLE İLGİLİ ÜÇÜNCÜ FASIL

Sayfa

Sayfa

MİŞKAT EL MESÂBÎH TERCÜMESİNİN İkinci Cildinin İzah kısmında geçen âyeti kerîme meallerinin cetvelidir.

Sıra No.	Sûrenin İsmi	Ayet No.	Sahife No.
1	Bakara Sûresi	146	7
2	Necm Sûresi	3-4	8
3	Hucurat Sûresi	7	10
4	Nur Sûresi	40	11
5	Hıcr Sûresi	75	12
6	Bakara Sûresi	273	12
7	Rahman Sûresi	41	12
8	Cin Sûresi	26-27,	13
9	Bakara Sûresi	4	15
10	Tekâsür Sûresi	5	
11	Tekâsur sûresi	7	16
12	Vâkıa Sûresi	95	17
13	Müddessir Sûresi	47	17
14	Hıcr Sûresi	99	17
15	İsrâ Sûresi	84	23
16	Bakara Sûresi	73	23
17	Bakara Sûresi	268	23
18	Ankebut Sûresi	43	24
19	Haşr Sûresi	2	24
20	Haşr Sûresi	14	24
21	Mülk Sûresi	10	24
22	Mûmin Sûresi	51	26
23	Araf Sûresi	146	26
24	Kalem Sûresi	4	27
25	Hicir Sûresi	9	30
26	Âraf Sûresi	176	30
27	Yûsuf Sûresi	11	30
28	En'am Sûresi	93	31
29	Haşr Sûresi	10	39
30	Rum Sûresi	19	50
31	Nisâ Sûresi	54	52
32	Felek Sûresi	5	52
33	Âli İmran Sûresi	119	53
34	Âli İmran Sûresi	120	53
35	Fussilet Sûresi	34	54
36	Nuh Sûresi	28	59

MİŞKAT EL MESÂBÎH TERCÜMESİNİN İkinci Cildinin İzah kısmında geçen âyeti kerîme meallerinin cetvelidir.

Sıra No.	Sûrenin İsmi	Ayet No.	Sahife No.
37	Tevbe Sûresi	114	59
38	En'am Sûresi	160	61
39	Rahman Sûresi	60	61
40	Abese Sûresi	34-37	65
41	Bakara Sûresi	196	70
42	Mâide Sûresi	27-30	81
43	Nisâ Sûresi	95	86
44	Hucurat Sûresi	13	91
45	Enfal Sûresi	34	91
46	Yunus Sûresi	63	91
47	Nisa Sûresi	17	92
48	Taha Sûresi	47	97
49	Taha Sûresi	123	97
50	Bakara Sûresi	231	101
51	Bakara Sûresi	251	101
52	Bakara Sûresi	269	101
53	Nisa Sûresi	113	102
54	Maide Sûresi	110	102
55	Lukman Sûresi	17	102
56	Ahzab Eûresi	5	111
57	Mâide Sûresi	60	115
58	Haşr Sûresi	10	119
59	Tevbe Sûresi	122	127
60	Bakara Sûresi	159	128
61	Ali İmran Sûresi	187	129
62	Tevbe Sûresi	118	130
63	Hucurat Sûresi	9	132
64	Yûsûf Sûresi	76	132
65	Taha Sûresi	114	132
66	Bakara Sûresi	142	133
67	Bakara sûresi	13	133
68	Nisa Sûresi	107	133
69	Âraf Sûresi	199	133
70	Furkan Sûresi	63	133
71	Zuhruf Sûresi	58	137
72	Âli İmran Sûresi	103	137
73	En'am Sûresi	159	137

MİŞKAT EL MESÂBÎH TERCÜMESİNİN İkinci Cildinin İzah kısmında geçen âyeti kerîme meallerinin cetvelidir.

Sıra No.	Sûrenin İsmi	Ayet No.	Sahife No.
74	Rum Sûresi	32	141
75	Tevbe Sûresi	119	141
76	En'am Sûresi	68	141
77	Nisa Sûresi	140	141
78	Mâide Sûresi	44	143
79	Talak Sûresi	2-3	148
80	Zâriyat Sûresi	55	148
81	Bakara Sûresi	4	149
83	Maide Sûresi	54	151
84	Maide Sûresi	35	151
85	Âli İmran Sûresi	159	151
86	Nahl Sûresi	125	151
87	Fussilet Sûresi	33	152
88	Bakara Sûresi	279	158
89	Hud Sûresi	17	166
90	Nisa Sûresi	59	167
91	Lukman Sûresi	27	171
92	Yûsuf Sûresi	76	172
93	Enfal Sûresi	60	175
94	En'am Sûresi	59	175
95	Vakıa Sûresi	10	188
96	Âli İmran Sûresi	19	200
97	Muhammed Sûresi	38	204
98	Nahl Sûresi	120	206
99	Mücâdile Sûresi	11	212
100	Ra'ad Sûresi	11	222
101	İsrâ Sûresi	16	222
102	Ahzab Sûresi	70-71	223
103	En'am Sûresi	153	230
104	Cuma Sûresi	5	238
105	Sebe Sûresi	39	240
106	İsra Sûresi	286	297
107	Tevbe Sûresi	108	301
108	Ahkaf Sûresi	29-30	309
109	Bakara Sûresi	124	348
110	Rum Sûresi	30	349
111	Mâide Sûresi	6	374

MİŞKAT EL MESÂBÎH TERCÜMESİNİN İkinci Cildinin İzah kısmında geçen âyeti kerîme meallerinin cetvelidir.

Sıra No.	Sûrenin İsmi	Ayet No.	Sahife No.
112	Âraf Sûresi	56	399
113	Taha Sûresi	120	400
114	İsrâ Sûresi	29	411
115	Âraf Sûresi	31	412
116	İsrâ Sûresi	26-27	412
117	Alak Sûresi	1	413

MİŞKAT EL MESABÎH Tercümesinin İkinci Cildinin İzah kısmında mealleri nakledilen hadîsi şeriflerin cetvelidir.

MİŞKAT EL MESABÎH Tercümesinin ikinci cildinin îzah kısmında mealleri nakledilen hadîsi şeriflerin cetvelidir.

MİŞKAT EL MESABÎH Tercümesinin ikinci cildinin izah kısmında mealleri nakledilen hadîsi şeriflerin cetvelidir.

Sıra No.	Bahis veya Babı		Hükmü	Sahife No.
34	«	«	İnsanların hayırlısı efendimizin bulunduğu asırdakiler, ondan sonra tâkib eden asırdakilerdir	166
35	«	«	Bildiği ile amel edene, Hz. Allah, bilmediğini öğretir	172
36	«	«	Kuvvet atmaktır	175
37	«	«	Bir koyun sürüsüne giren iki aç kurddan mala ve mülke hırslı ve şöhret düşgünü dînini daha eşet ifsad edicidir	179
38	«	«	İstişâre olunan kimse, inanılan kimsedir ...	181
39	«	«	Bizi aldatan bizden değildir	181
40	«		Sonra gelen zaman daha şerli olur	186
41	«	«	İnsanların hayırlısı, efendimizin bulunduğu asırdakiler	188
42	«	«	Kıyamet gününde insanların en kıymetli efendisinin nebîmiz olduğu ve ilk şefaat edenin o olacağı	204
43	«	«	Kıyametde «Abide cennete gir denib, âlime dur şefâat et onlarla cennete gir» deneceği	206
44	«	«	Bu ümmetin iki sınıf ulemasının beyanı hak.	209
45	«	«	Bir kabilenin ölümü, bir âlimin ölümünden daha ehvendir.	217
46	«	«	Kişi bildiği ile amel ederse, âlim olabilir ...	218
47	«	«	Ahir zamanda, Câhil âbidlerle fasık âlimler olur	218
48	«	«	İlmi öğrenibde bildiği ile amel etmeyenin misâlı gizlice zina edib sonra hâmile olan kadın gibidir	219
49	«	«	Bu ümmetin, ulemâ ve ümerâ sınıfı iyi olurlarsa, halkda iyi olur. Onlar kötü olurlarsa, insanlarda kötü olurlar	221
50	«	«	Siz, nasıl olursanız, başınıza öyleleri getirilir	222

MİŞKAT EL MESABÎH Tercümesinin ikinci cildinin îzah kısmında mealleri nakledilen hadîsi şeriflerin cetvelidir.

Sıra No.	Bahis veya Babı	Hükmü	Sahife No.
51	« «	Bu ümmetin helaki, gençlerin sefihlerinin ellerindedir	224
52	« «	Fetvâ vermeye cüret edeniniz, cehennem ateşine kendini cür'etle atanınızdır	226
53	« «	Müftiler fetvâ versede, sen yine kalbine danış	226
54	« «	İslâmın gâlib geleceği hal ve zamanlar ...	227
55	« «	Ben âlimim diyen, Câhildir	227
56	« «,	İlim adamlarının, bâzılarının diğer bazılarının haklarında şahitlikleri câiz değildir	235
57	« «	Ya âlim, ya öğrenici veya ilmi işitici veya bunlardan birisini sevici ol	240
58	Tahâret Bahsi	İdrar sıçrantısından kaçınmayanın, kabir azabının umûmu ondan olacakdır	296
59	« «	Bir kabın içinde idrar bulunursa o odaya melekler girmez	324
60	« «	Mûte muharebesinde şehid olanların durumları hak.	329
61	« «	Misvak bulamıyan kimsenin, parmağı ile misvak yapacağı	329
62	« «	Misvakla kılınan namazın sevabı misvaksız kılınandan yetmiş derece efdaldır	340
63	« «	Misvak kullanmanın fazileti hakkında muhtelif hadisi şerifler	341
64	« «	Misvak kullanmanın, on tâne faydası hak.	342
65	« «	Bıyıkları kesiniz, sakalları terk ediniz	353
66	« «	Bıyıkları kesiniz ve sakalları çoğaltarak terk ediniz	353
67	« «	Bıyıkları kesib, sakalları kendi haline bırakma hak.	353
68	« «	Sakalları koyarak, bıyıkları kesib müşriklere benzememe hak.	354
69	« «	Bıyıkları kesib, sakalları koyarak ateşe tapanlara benzememe hak.	354

MİŞKAT EL MESABÎH Tercümesinin ikinci cildinin îzah kısmında mealleri nakledilen hadîsi şeriflerin cetvelidir.

MİŞKAT EL MESABÎH Tercümesinin İkinci Cildinde isimleri ve kısa Tercüme-i halleri geçen sahâbelerin listesidir.

Sıra No.	İsmi ve Künyesi	Rivayet ettikleri Hadis Adedi	Sahife No.
1	Abdullah bin Amr (R.A)	7	5
2	Semura bin cündüb veya Cündeb (R.A)	1	34
3	Muğîre bin Şûbe (R.A)	2	35
4	Muâviye (R.A)	3	36
5	Ebû Hureyre (R.A)	37	48
6	İbni Mes'ud (R.A)	14	51
7	Şakîk (R.A)	1	72
8	Enes bin malik (R.A)	17	74
9	Ebî Mes'ud (R.A)	1	76
10	Cerîr bin Abdullah (R.A)	1	79
11	Kesîr bin Kays (R.A)	1	83
12	Ebû Umâmetülbâhilî (R.A)	3	88
13	Mekhul (R.A)	1	90
14	Ebû Saîd el Hudrî (R.A)	5	98
15	İbni Abbas (R.A)	12	104
16	Sehberetülezdi (R.A)	1	125
17	Kâb bin mâlik (R.A)	1	129
18	Zeyd bin sâbit (R.A)	1	146
19	Abudderdâ (R.A)	5	146
20	Cündüb (R.A)	1	155
21	Amr bin Şuayb (R.A)	3	168
22	Avf bin mâlik (R.A)	1	176
23	İbrâhim bin Abdurrahman el ozri (R.A)	1	189
24	Hasanı Basrî (R.A)	3	190
25	Ali (R.A)	8	193
26	İkrime (R.A)	1	194
27	Vasile bin el eskâ (R.A)	1	196
28	Aişe (R.A)	15	198
29	Avn (R.A)	1	207
30	Ameş (R.A)	1	2133
31	Süfyân-ı Sevrî (R.A)	1	215
32	Ahvas bin Hakîm (R.A)	1	216

MİŞKAT EL MESABÎH Tercümesinin İkinci Cildinde isimleri ve kısa Tercüme-i halleri geçen sahâbelerin listesidir.

MİŞKAT EL MESABÎH Tercümesinin İkinci Cildinde isimleri ve kısa Tercüme-i halleri geçen sahâbelerin listesidir.

Sıra No.	İsmi veya Künyesi	Rivâyet ettikleri Hadis Adedi	Sahife No.
66	Zeyd bin Hârise (R.A)	1	328
67	Abdurrahman bin Hasene (R.A)	1	334
68	Mervan el Esfar (R.A)	1	336
69	Şureh bin hanî-i (R.A)	1	345
70	Ammâr bin yâsir (R.A)	1	348
71	Ebû Seleme (R.A)	1	371
72	Abdullah bin Zeyd (R.A)	3	377-393
73	Saîd bin Zeyd (R.A)	1	386
74	Lekît bin sabra (R.A)	1	388
75	Müstevrid bin Şeddad (R.A)	1	390
76	Ebû Hayye (R.A)	1	391
77	Abdî Hayr (R.A)	1	392
78	Rubeyyî binti Muavviz (R.A)	1	394
79	Ebî Umâme (R.A)	1	396
80	İbni Ömer (R.A)	9	128-382
81	Übey bin kâb (R.A)	1	400
82	Sâbit bin Ebî Safiyye (R.A)	1	404
83	Muhammed bin yahya bin Hıbban (R.A)	1	408
84	Abdullah bin Hanzala (R.A)	1	409
85	Hanzala (R.A)	1	409

NOT : Yukarda isimleri yazılı olan sahâbe ve tâbiîn efendilerimizin kısa tercüme-i halleri, mezkür sahîfelerde zikredilmemiş ise, birinci cildde veya yukardaki sahifelerde yazılmıştır. Bu husûsa dikkat edilmesi gerektiğini bildiririz.

Mütercim; Mustafa Uysal

İstifade Edilen Eserlerden Bazıları

Eserin İsmi ve Yazarı

1 — Kur'anı Kerim
2 — Kur'an dili, 9 cilt : **Elmalı Muhammed Hamdi Yazır**
3 — Kur'anı Hakîm ve Meali kerim; 3 cilt : **H. Basri Çantay**
4 — Mirkâtülmefâtih, 5 cilt : **Aliyyülkârî**
5 — Eşbâh Vennezâir, 1 Cilt : **Eşşeyh Zeynelâbidîn bin İbrahim**
6 — Üsdülgâbe, 7 Cilt : **İzzüddîn ibnilesir Ebilhasen Aliyyibni Muhammed el cezerî**
7 — Takrîbüttehzîb, 2 Cilt : **Hafız Ahmed bin Aliyyibni haceri askalânî**
8 — Safahat, 1 Cilt : **Mehmet Akif Ersoy**
9 — Fıkhulekber Şerhi, 1 Cilt : **Aliyyülkârî**
10 — Hediyetülalâiyye, 1 Cilt : **Allâme Şeyh Alâeddin Abidin**
11 — Reddülmuhtar, 6 Cilt : **İbni Abidin**
12 — Tarîkatı Muhammediye, 1 Cilt : **İmamı Birgivi**
13 — Zâdülmesir, Fî ilmit tefsir, 9 Cilt : **İmam Ebilferec Cemâleddin Abdurrahman bin Aliyyibni Muhammed Elcevzî**
14 — Tefsîri Kasımî, 17 Cilt : **Muhammed Cemâleddini Kasımî**
15 — Fıkhulekber Şerhi Ebilmüntehâ, 1 Cilt ; **Ahmed bin Muhammed manisalı**
16 — Şerhi Akâidi Nesefî, 1 Cilt : **Allâmei Teftâzânî**
17 — Şerhi Emâlî, 1 Cilt : **Aliyyülkârî**
18 — Fethulkebir, 3 Cilt : **Yûsuf Ennebhânî**
19 — Berîka, 4 Cilt : **Ebû Saîd elhâdimî**
20 — Sevâdül'azam, 1 Cilt : **İbnihakim ismi ile meşhurdur.**
21 — Şerhi Hadîsi Erbeîn, 1 Cilt : **Akkirmânî**
22 — Mecâmiulhakâik, 1 Cilt : **Ebî Saîd Hadîmi**
23 — Elhakâık, 2 Cilt : **Muhammed Zehni**
24 — Tecrîdi Sarih Tercümesi, 12 Cilt : **Ahmed Naim ve Kâmil Mîras**
25 — Ahterî Kebir, 2 Cilt : **Mustafa bin Şemseddin**
26 — Süneni Dârimî, 2 cilt : **İmam-ı kebîr Ebu Muhammed Abdullah bin Abdurrahman - Eddârimî**
27 — Aynul ilim, 2 Cilt ; **Aliyyulkârî**
28 — Tehzîbüttehzîb, 12 cilt : **İbni Haceri Askalânî**
29 — Şerhi Maânilâsâr, 4 Cilt ; **İmam-ı Tahâvî**
39 — Etterğîb vetterhîb, 4 Cilt ; **Hafız Münzirî**
31 — Tehzîbülesmâ-i velluğât, 2 Cilt; **İmam-ı Nevevî**
32 — Tezkiretülhuffaz, 5 Cilt; **İmam-ı Zehebî**

MÜTERCİMİN BASILAN ESERLERİ

1 — İMAMI ÂZAM'IN MÜSLÜMANLARA VE OĞLUNA SON VASİYETİ

Üçüncü baskı (tercüme)

İmamı Âzam'ın kısa hal tercümesi ile iman meselelerinden on iki vasiyetini beyan etmektedir. Ve oğluna 20 Vasiyeti de açıklamalarla yazılmıştır.

Her müslüman yavrunun okuması tavsiye olunur.

2 — İZAHLI MÜLTEKA TERCÜMESİ - CİLT 1

480 sahife, lüks ciltli

3 — İZAHLI MÜLTEKA TERCÜMESİ - CİLT 2

472 sahife, lüks ciltli

4 — İZAHLI MÜLTEKA TERCÜMESİ - CİLT 3

480 sahife, lüks ciltli

5 — İZAHLI MÜLTEKA TERCÜMESİ - CİLT 4

488 sahife, lüks ciltli

Müftü, Vaiz, İmam - Hatip, Talebe, Tüccar, Esnaf ve bütün müslümanların asırlar boyunca okudukları bu **Mülteka'nın** tercümesi;

Arapça metinleriyle beraber çıkmıştır. Bu büyük eser; Bir fıkıh kitabıdır. Bir islâm hukukudur ve bir fetva kitabıdır. İnsanların hayatlarında muhtaç oldukları pek çok dînî meseleleri delil ve kaynaklarla beraber muhtevidir.

Mutlaka okuyunuz.

6 — İSLÂMA SOKULAN BİD'AT ve HURAFELER

5. Baskı

Dinimize sokulan bir çok uydurma ve bâtılları bir bir izah ederek asılsız hurâfelerin kötülüklerini ve bu kötülüklerden korunma yollarını islâmî kaynaklarla beyan etmektedir.

DİKKAT : Aynı eserin ikinci cildide çıkmıştır.

7 — İSLÂMDA TESETTÜR ve HAYA

5. Baskı

Delil ve kaynaklarla yazılmış bu eser, münakaşası yapılan tesettürün islâmda varlığını ve çeşitli yönleriyle edeb ve hayanın îzâhını, hayasızların ve hayasızlığın örneklerini beyan etmektedir.

8 — İSLÂM ve KAPİTALİZM ÇATIŞMASI

İmanı şahlandıran bu kıymetli eserde, merhum şehîd **Seyyit Kutuptan** tercümedir. (Yakında Çıkacak)

9 — İSLÂMDA EVLİYA MESELESİ ve HARİKALAR

MÜSLÜMAN KARDEŞ OKU!

Kur'an ve sünnete göre, Allahın has kulları evliya-i kiram kimlerden olur ve nasıl kimselerdir?

Evliyaullahı inkâr edenler ne olurlar?

Evliyaulalhı sevmenin lüzumu ve ehemmiyetini beyan eden hükümler nelerdir?

Hakiki Evliyaullah ile evliya perdesine bürünen şeytanın maskarası evliya istismarcılarının arasındaki farklar nelerdir?

Mucize, kerâmet, kehânet, sihir, istidrâcat ve meûnet gibi harikulâde hallerin tarif ve izahları nelerdir?

Her yönüyle ilmî bir eserdir.

Bu mevzûda âyet, hadis ve büyüklerin görüş ve tavsiyeleri, geniş şekilde nakledilib açıklanmıştır.

BÜYÜK FIKIH KİTABI

İZAHLI
MÜLTEKA TERCÜMESİ

Müsannif : **İbrahimi Halebî**

Mütercim : **Mustafa Uysal, Konya Merkez Vaizi**

Muhterem okuyucu din kardeşlerim!

İslâm hukukunun ve fıkıh kitablarının en son metni olan «**Mülteka -Elebhur** — Denizlerin toplandığı yer» adlı bu büyük eser; 485 seneden beri pek çok baskıları ve şerhleri ile ün almış çok ciddi ve mühim bir eserdir. Bu değerli esere, hizmet dolayısıyle İslâm dînine hizmet yarışını teşkil eden zincir halkasında bir yenisi daha eklenerek, îzahlı olarak tercüme edilmiş ve metnin hükümleri, âyet, hadis ve sualli cevablı fetvâlarla açıklanmıştır.

Bilhassa her bahsin evvelinde, o bahsin lugat ve şeriat târifleriyle, şartı, rüknü, sebebi ve hükmü târif edilerek açıklanan bölümde istifade edilen eserlerin ve meşhur fetva kitaplarının isimleri ve sahife numaralarıda zikredilmiştir: Aynı zamanda nakledilen fetvâlar, imkân dâhilinde sâde ve açık ifâdelerle beyan edilmiştir.

Şu halde belki elinize geçiremediğiniz meşhûr fetvâları, bu eserde bulacağınızdan zevkle ve güvenle okuyup ve okutacağınız, hatta dostlarınıza tavsiye edeceğiniz kıymetli müşkillerinizin izahını gereken senetleriyle bulmanızda mümkündür. Binaenaleyh mutlaka okuyunuz ve okutunuz.

Hak Teâlâ'nın inâyeti ve mü'min kardeşlerimizin duâlariyle, dört cild de tamamlanmış ve dördü de çıkmış olan bu kıymetli eserden kütüphanesinde bulundurmak ve istifâde etmek isteyen meslektaş ve din kardeşlerimiz, isteme adresinden bir takım ister ve tetkik eder, ona göre hareket eder. Bu kitab, bir fetvâ kitabıdır, islâm hukûkudur ve bir fıkıh kitabıdır.

Fetvâ erbâbının, vâizlerin, İmam ve Hatiplerin, Müezzinlerin, İslâm Enstitüsü ve İmam Hatib Okulu talebelerinin ve Kur'an Kursları talebelerinin ve bütün müslüman kardeşlerimizin zevkle okuyacağı ve gerekli dinî cevapları bulabileceği bu büyük eserin ciltlerinin muhteviyatlarının bazıları şunlardır :

BİRİNCİ CİLT :

a) Tahâret, Namaz, Zekât, Oruç ve Hacc bahisleri,

b) Nikâh, Nikâhlanmaları haram olanlar, mehir ve süt emme-emişme bahisleri gibi pek çok bahisler vardır.

İKİNCİ CİLT :

a) Talâk, iddet, nafaka, yeminler, cezalar, tâzir, hırsızlık ve Cihâd bahisleri.

b) Elfâzı Küfür mes'eleleri, yitik bulmak, kayıbolan adam, ortaklık ve vakıf bahsi gibi pek çok konuları muhtevidir.

ÜÇÜNCÜ CİLT :

a) Alış verişler, Fâsit olan alışverişler, fâiz meseleleri, kefâlet, Havâle, hâkimlik, şâhitlikler, vekillik, Dâva, sulh, [illegible] Dâri harb, Dâri islam ve mudârebe ortaklığı gibi bahisler.

b) Vedia (emânet), Hibe, îcarlar, icarın cevazı ve câiz olmayanı, fâsit îcar, îcarlarla ilgili fetvâlar ve Mükâteb bahisleri gibi hükümleri muhtevidir.

DÖRDÜNCÜ CİLT :

a) İkrah, gasb, Şuf'a, kısmet, ziraî ortaklık, hayvanları kesme, kurban, gerahiye, çorak ve sahibsiz araziyi ihyâ etmek ve içkiler bahsi gibi bahisler.

b) Av avlama, Rehin, cinayetler, kısas, diyetler, vasiyetler, yakın akrablara vâsiyet, hunsâ, müteferrik meseleler ve ferâiz meseleleri gibi bahisleri muhtevidir.

Her dört cildin sonunda anlaşılması güç olan kelimelerin ve Fıkhî terimlerin lügatçeside Alfabetik sıra ile zikredilmiştir.

Siparişlerde Azami kolaylık yapılır ve iskonto hakkı tanınır.

BÜYÜK HADİS KİTABI

İZAHLI MİŞKÂTÜL - MESABÎH TERCÜMESİ

Mütercim : Konya Merkez Vâizi, **MUSTAFA UYSAL**

Tamamı 6174 hadîsi şerif, 13 hadis kitabından derlenmiş eserin iki cildi, arabca metinlerle birlikte tercüme ve uzun îzahlarla çıkmıştır.

Birinci Cild : Niyyet, Îman, Büyük günahlar, Nifak ve munafık alâmetleri, ves'vese, kader meselesi, kabir azabı, kitab ve sünnete sarılma, Telfiki mezâhibin bâtıllığı, sigorta meselesi ve Türkiyenin darı islâmdan olduğu gibi mes'eleleri muhtevîdir.

İkinci Cild : İlim, İlmin nevileri, fıkıh ve fukaha, Müctehid ve rakihlerin tabakları, Din adamının siyasete atılıb atılmama meselesi, Müceddid ve fetvâ mes'elesi, Tahâret, Misvak, Sakal, Bıyık, Yüzük takınma ve abdest mes'eleleri gibi hükümleri muhtevidir.

Her iki cildide, Lüks Cildlidir. Diğer cildleride çıkacaktır.

MÜTERCİMİN BASILACAK ESERLERİ :

1 — İSLÂMA SOKULAN BİD'AT HURÂFELER
Üçüncü Cildi.

2— MİŞKAT ELMESÂBİH TERCÜMESİ (İzahlı) Üçüncü Cild

3 — MEVZÛLARINA GÖRE KUR'AN AYETLERİ ve MEALLERİ

